

imprimál kényszerít; a constringe/sili; zwingen. 1721: (Kereséseket) sokaig valo csendes itt lakások alatt, lassan, lassan per genera(tio)nes imprimálták a Possessorok, a kik földin laktak, hogj mint örökös Jobbágjok vgj Szolgalyanak [M.újfalu K; Ks 25. V].

imprimálódik átv kb. rááll; a fi de acord (cu ceva), a consimji; auf etw. eingehen. 1722: ez a Grobinus Paraszt ember az gonoszságra pronus, amit az adversariusok közzül valaki eleiben ád, könnyen imprimalodik, afélére docilis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

improbál helytelenít, rosszall; a dezaproba/reproba; mißbilligen, rügen. 1619: az fővezér kijül és Görcsi apánk kijül az egész vezérek mind improbálták az dolgot^a, hogy nem kellett volna lenni, mert olyan szent békességet nem kellett volna felbontani Ferdinandus ellen, kinek frigyét az hatalmas császár immár újólág confirmálta [BTN² 345. — ^aA II. Ferdinánd elleni hadviselést]. 1762: Ma is bánom miért temtetém oda^a, mivel életében örökké improbálta a templomokban valo temetkezést [RettE 138. — ^aAz emlékirónak első felesége, Aczél Salome révén sógorát, Aczél Gábort, Belső-Szolnok m. fizikusat (főorvosát)].

improbálhat helyteleníthet; a putea dezaproba; mißbilligen können. 1762: Mósa László uram ... mutatá a gubernium commissióját az öfelsége rescriptumával együtt, melyben expresse parancsol öfelsége a collegiatum judicium felől, mely is szüntelen fennálljon mint a Királyi Tábla. Isten tudja a consequentiát továbbra mi léssen, de én csak nem improbálhatom [RettE 141].

improporció aránytalan/méltánytalan elosztás/részletet; impartiire inegalá/inechitabilá; unangemessene/proportionierte Teilung/Beteiligung. 1729: Colonellus Ur(am) ir nekem egy Levelet hogy Serviczetis honnét tartoznak adni, tavally az Nemes Vár(me)gye adott ... ha mostis rajtunk marad éppen el csügged az nemes Vár(me)gye, hogy már annyi sok Esztendőktül fogva Inproportioval viseli az nagy terhet [Csicsókerezs-túr SzD; Ks 83]. 1737: Véghez menvén a két rész Szabad Joszágek között levő Difficultasoknak adjustatioja maradtott fen az Épületek aránt valo improportio [Kv; JHbK XXVI/1].

improtokolláció jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll. 1794: 22da Julii plenum Consistorium tartván a' közelebbi improtocolatio fel-olvasztatott, melynek az első Nrussa v. punctumába bé foglaltatott Dézmálás modjáról valo Proiectum felett, valami disceptatio erdven, végeztetett^a [Kv; SRE 317. — ^aKöv. a határozat].

improtokollál jegyzőkönyvbe iktat, jegyzőkönyvre vesz; a consemna in proces-verbal; zu Protokoll nehmen, protokollieren. 1746: Melly D(eli)b(era)tum régi, tös gyökerez Familiarank(na)k nagy p(rae)judiciumára lévén, azon D(e)l(i)b(era)tum ellen contradicendo p(ro)-testalok, és p(ro)testando contradicálok ... és ezen P(ro)testa(tio)mat enixé improtocolalni effligatalom [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1787: A Notariusoknak kemény Responsabilitássára, tartoznak minden Faluk külön Protocollumat ... készíteni, és azokban minden

publicatioakat, és parantsolatokat . improtocollálni, és minden Honapban azok(na)k publicatioját iteralni [Torockó; TLev. 3/1].

improtokolláltat jegyzőkönyvbe iktattat, jegyzőkönyvre vétet; a dispune să se consemneze in proces-verbal; zu Protokoll nehmen lassen. 1760/1794: Mely Sollemnis Protestatio és Contradictioval való Revocationat as Honorab(ilis) Convent Archivumában improtocolláltatni, és Sub Sigillo Conventuali Authentica kiadatni in solita forma kívánom [Km; JHb XLVII/27. 4]. 1766: (A) Reprtestatit enis improtocollaltatni, és magom(na)k authenticē ki adottatni alázatosan meg kívánom [Torda; TJKT V. 330]. 1782: Mint hogj étzer az B. Ché az Remeket Improtocolláltatta, és akkor tetzet acceptalni, tehát mostani kérésének heljt nemis adhat [Kv; ÖCJk].

improtokolláltatik jegyzőkönyvbe iktattatik, jegyzőkönyvre vétetik; a fi consemnat/a se consemna in proces-verbal; zu Protokoll genommen werden. 1763: En Havadi Mate Isák kevés jovaimbol Feleségemmel Botos Evával edgyüt . . . attunk volt a Havadi Rfr Ecc-laban levő Úr Aszsztalára egy arannyal varrot fejeér fátyolkeszkenőt^a kívánom a Collationalisomot szorol szora a Sz. Tractus Matrixaba improtocollaltatni [Havadi MT; MMatr. 156. — ^aKöv. a további adomány fels.]. 1774: azon szük Esztendőkbek egyebek nem improtocollaltattak hanem tsak hogy azon Szük Időkben-is vágatna a' Czéh elegendő Hust [Kv; MészCLEv.]. 1789: A Varosnak maga között történt különös Rendelése nem improtocolláltattak [Szu; UszLt XIII. 97]. 1810: Amelly summa, hogy Ki fizetődött ... a Commissio vagy Actuariusza által Improthocollaltatik [M.bogáta SzD; BetLt 4 Bajó László lev.].

improvizált rögtönzött; improvizat; improvisiert. 1848: Azon improvisált barátságban sem hiszek, melyet az olaszok Magyarország iránt nyilvánítanak. Azt, amint előhozták a körülmények, szintűgy el is enyésztek [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.].

imprudencia oktalanság; imprudentia; Vernunftlosigkeit. 1598: En Köteluereo Lorinczy Zekely wasarhelyi marosszekben lako ... Emlkezem megh az en utolsó udömről halalomról, hogy az vensegh es erotlensegh miat ... az en imprudentia(m) miat, gyermekim köze kulomb, kulomb igitenlensegh es vizza vonas ne következkek az my jouaim ennekem vadnak ... tezek azokrol testamentumat^a [Mv; Apol. I. 68. — ^aKöv. a végrendeleti tanúk nevének fels. után maga a rendelkezés].

imprudens meggondolatlan, oktalan; imprudent; unbedacht. 1619: Ha, Kegyelmes uram, az Felséged dolgában negligens vagy imprudens voltam mondják meg igazán [BTN² 361].

impugnál jog megtámad, vitat; a ataca/contesta, a pune în discuție; angreifen, bestreiten. 1793: az Alperek ... elé nem állithatván evictoraikat, magokra vették az oltalomnak terhét, a midőn osztán folytattván a pert, sokféle ki fogásokkal a' Baromlak^a extensioját, Nagysá-

gát disputálták, minden kigondolható okokkal impugnálták aztis; hogy Loga Oprának, és Miklósnak^b kik légyenek ma életben lévő fiu ág Condēscendensei [T; DobLev. IV/730. 1a. — ^aIly nevű rét. ^bA zálogos telek két birtokosa.] 1796: Ezenn Levélnek validitássát . . . hijába impugnálja mostanis az All Peres Ur, mert nints mostan annak semmi helye mind addig, míg elő nem adgya . . . a' Citalt Decretalis Törvény által sem lehet annak Validitássát, impugnálni, és kétségbe hozni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73 tábl.] | mind a' Decr. Titulus, mind a 1659 bíli Sententia, a' melyben ezen Kérdésben forgo Privilegialisról semmi emlékezet nem tanáltatik, annak invalidatiojára helytelenül Citaltatnak, sőt ezáltal, hogy annak validitássát impugnálja az All Peres Ur, bizonyította . . . azt, hogy a' Levél kezénél vageyon [Mv; i.h. 67 ua.].

impugnálhat átv támadhat; a putea ataca; angreifen können. 1766: ezen Processusomat az I. nem impugnálhattya [Torda; TJKT V. 320]. 1796: az All Peres Ur a' Toroztkaiak Actoratussát nem Impugnálhattya, mert itten nem ők, hanem a Director^a az Actor, a' kinek arra, hogy a' miserabilis Personák helyett a' Pert folytathassa, és nékieek adsisalhasson . . . a' Haza Törvényei^b . . . Szabadságot adtanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 21 tábl. — ^aA fiskus direktora. ^bKöv. a törvénycikkekre való utalás].

impuritás szennyanyag; impuritáti; Schmutzstoff. 1757: az Aranyak nehezebb és szemesebb particulai meg maradván 'a Stomp ládájának fenekén . . . addig agítályuk, keverjük, míg annakis 'a zavarja elszűrődven meg marad az Arany 'a Váлубan, s azt hasonlóképpen választó tekenőben téven apránként á még közte lévő impuritástól meg választják [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

impurum fogalmazvány, piszkozat; ciorná; Konzept, Kladde. 1784: Rosnyai Ur . . . monda . . . én az impurumat el viszem és a 100 Ft vinculumat belé teszem és purizáltatván az Urak(na)k ad subscribendum el küldöm, melyet soha nem tselekedett . . . soha purumat nem subscribáltuk nem is lattak (!) [Ms; MbK XI. 71]. 1798: A' Conscriptioinak Impurumáért és három exemplarokban ki irattatott Purumáért 40 Arcusokban Hf 22 Dr 24 [M.igen AF; DobLev. IV/800]. 1800: a Rectificator Co(mmi)ssarius Urak a' Contributaria Tabellat tsak Impurumba vittek el, és otthon mind a' ketten két nap meg érik velle dolgozni [Torockó; TLev. 5]. 1806: A Papiros árra fel vévén a Purumat az Impurummal edgyütt téseze Rf. 20 xr. 20 [Mv; Ks 92]. 1870 k./1914: Impurum: valamely dolgozatnak, feladványnak előleges fogalmazványa, melyről a letisztázott példány készült [MvÉrt. 37].

imputáció 1. vminek beszámítása/számításba vétele; socotealá/punerea la calculare a ceva; Inanschlagbringen irgendeiner Sache. 1738: Minthogy tavaj a Nms Város Malma Gátján(ak) építtetésére kérték volt^a a Nms Város számára s Protocollatioja szerint Nztes Bonis János Atyánkfától flor Hung 40. ~ Negyvent, Mellynek tize defalcáltatott a Batka Ersébeth Con-

victioja(na)k imputatiojával Concludáltuk, hogy . . . Malombírák Atyánkfiai mentül hamarébb depónályák Bonis János Atyánkfianak ő kglmének [Dés; Jk 504b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1769/1778: mikor mi férfiak Uraság Szolgálatyában vagyunk, olyankor Aszszony Népeinket igaz hogy nem hajtyák Uraság Szolgálatyára, de minden Őszön Lent, vagy Kendert, bizonyos számu fontokat vetvén Aszszony Népeinkre, míg azt fondogallyák, addigis minket, mikor kívántatik hajtának az Vraság Szolgálatyára, Aszszony Népeink fonásának imputatioja nélkül [Kárásztelke Sz; IB DDD/4.].

2. kb. megróvás; mustrare; Tadel, Rüge. 1790: Szerentssem lévén a' Mélgos Canonak Béla Urhoz, engemet egészen affidalt arról, hogy Semmi imputatiótól a' miatt^a ne tartsak, mert tudja azt a' Nemes Capitalan, hogy énnálam jo Securitasban vagion a' residua deputalandó Summa és akár mikoris meg találthatatik [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihály lev. — ^aA káptalannak fizetendő summa letételének elmulasztása miatt].

imputál 1. (be)számít/tud; a pune la socoteală; an/einrechnen. 1750 k.: és mivel az két faluból az ölfá nem elegendő a papirosmalom szükségére, nyárban midőn hosszú szokott az nappali munka lenni, rendeljen az nevezett két faluból bizonyos embereket, kik az ölfákat megvágják, két napi szolgálatban egy öl fát imputálván [Déva/Fog.; ErdO II, 117]. 1765: az administrált naturálékot, es sok vecturákat, még nem imputalta Kornis Gábor Uram a Contributioba, a qvietantiakat pedig bé szedte [Sárd AF; Eszt-Mk 51]. 1766: Pusztá Egresen ez előtt két esztendővel vágatott volt le . . . eő Naga egy darab erdőtt . . . s ezt elalkudták volt idegenek(ne)k hatván M. forintokb(an) . . . ezen erdőnek árrát imputála eő Naga az Jozsag ki váltasa(na)k summajáb(an) [Mv; JHb XIII/55]. 1824: ha az Jozságban Deterioratiokat tennék, aztat vagy meg fizetni Betsü szerént, vagy a Zálog Summában imputálni tartozom [Mezőbodon TA; Ks 89]. 1831: Alább irt meg esmérem azt: hogy a' mái napon percepiáltam Tekintetes Dobolyi Sigmund Vrtol 100 ~ száz válto Rftokat mellyeket a' Computus tartáskor . . . az egész tartozas depuratiojára imputálni fog [Szentbenedek AF; DobLev. V/1175 Gyulai Sáska Mihály aláírásával].

2. megró vkit vmilyen összeggel; a imputa pe cineva cu o sumă; jn mit einer Summe belegen. 1774: Zöld András Urammal valami bajaskodásom volt egy Szena fű iránt Zöld Uram minden Esztendőben két Rf imputált ream azon Szenafuert [Mocs K; Ks Conscr. 194-5].

3. vkinek tulajdonít/felró vmit; a atribui/a pune (ceva) pe scama cuiva; jm etw. zuschreiben/rechnen. 1590: ez Iol indult schola Allapattianak el bomlasat Ne Imputalliak amy (!) Negligentianknak hane(m) az orzagh megh Ighirt segítsegenek meg vonasanak [Kv; TanJk I/1. 141]. 1710: a kurucok elfutának^a . . . Torockai István is elfuta, s sokáig nem mere Rákóczi eleiben menni, mert neki imputálták . . . azt a veszedelmet [CsH 342. — ^aMegfutamodtak a labancok elől]. 1770: Novellában jött az is, hogy a török a közte lakó keresztényeknek imputálja, hogy nem triumphálhat a muszkán [RettE 234].

4. *magának* ~ *vmit* magának tulajdonít vmit; a-şi atribui/impune ceva; etw. sich zuschreiben/beimessen. 1710: mint hogy az Rátz Kattonak ellen igen sok az panasza... Kgl(t)e(k) publicállyá mindenüt, hogy akár Németh, akár Rátz Kattonak Passus nélkül járni s... praedálni, vagj fosztagotni deprehendáltatik, mindgjárt arrestáltassék, ha pedig fejverkeznek, vagj ellenek állana, magát meg nem adván elabálni akarna, szabadságok lészen errőszakossonis véle bänni Magának imputállyá ha mi essik rajta [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1742: tisztesegesen a Jóságból Kegyelmed mennyen ki, mert ha ki nem megyen a' mi Kegyelmeden fog történni magának imputállyá [Szászkerked K; LLt Fasc. 112]. 1793/1794: a' Sardonusok^a felelik: azt kívánnák hogy ezen Osztyál ne folyjon míg a' Reportatio meg nem esik, és ugyan ezért Nyilat vonni nem is kívánnak protestálván ettzersmind, hogy ha mi ok nélkül való költségeket tette nek volna, az más két felek^b magok(na)k imputálják [M. bagó AF; DobLev. IV/739. 15b. — ^aA Sárdi-örökösök. ^bA Bágyoni és a Keresztesi rész örökösei].

imputálandó beszolgáltatandó; de predat; was abzugeben/abzuliefern ist. 1765: az imputalando naturalakkal, s Forspontokkal együtt ötven forint Restantia lévén. M. szent Imrén fizetetlen, hat köz katonakot, egy kaplarral, és egy Commissariussal küldött reánk [Marossztiure AF; Eszt-Mk 207].

imputálás beszolgáltatás; predare; Abgabe, Ablieferung. 1765: En nem observáltam azt hogy a naturalék nem imputálása miatt a Hellységek kárt vallottanak volna [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 238].

imputálhat beszámíthat/tudhat; a trece în socoteala cuiva; an/einrechnen können. 1765: A mely administralt naturalékról azt mondotta hogy nem imputálhattya, és így nemelyleket nem imputált [Alvinc AF; Eszt-Mk 149]. 1795: (A)meliortatiokat imputalhassa a deterioratiokba a Mlgs Exponens Groff Ur eő Excelentiaja [Kv; JHb XX/41].

imputálódik beszámítódik/tudódik, beszámíttatik; a fi trecut/inclus în socoteala cuiva; ein/angerechnet werden. 1727: az husz forintokból meg restalván tíz forint és harmincz pénz imputalodott az Mlgs Aszszony(na)k töllem illető bányabéli dézmajab(an) [Folt H; BK ad Nr. 184]. 1734: az ezer Rh forinton félyül imputalodgyék a Szegegy üdvezült Neném, az arvák dolgában, es a Spanyor So tartora lett expensában [NSz; Born. XXXIX. 51 gr. Haller János lev.]. 1786: a fa áraban fél-fél másza imputálódjék Barabás Andrásnak és Kűs Miklósnak [Árkos Hsz; RSzF 124]. 1842: ezen által adot földre tartozik Vas János Két vékára adot fizetni 8 az az nyoltz ezüst Krajtzárokat ezt pedig valahányszor fizeti ezen Contraktus háttára mindenkor meg jegyezve a kiváltáskor a summához imputálodgyék [Bözöd U; Borb. II]. 1855: fölmérésekbe a kimutatás szerint imputalodott 114 fl 9 xr [Kv; Born. Bornemisza János szám.].

imputáltatik 1. beszámíttatik/tudatik; a fi calculat/trecut în socoteală/calcul; ein/angerechnet werden. 1723: Nem tartozunk ő kglme(ne)k Kolosvárat ajándékon szállást tartani, azért... imputáltassék az szállás,

mint az édes Anya fizetett ő kglméért Kolosvári Debrecczeniné(ne)k [K; TKI]. 1747: a 40dik njil Benkő Ferenczné Asz(szonyom)tól azért Subtrahaltatik, mivel a Curiajában fogott volt be egy annjit az ott lévő réthből... és most abbeli részibe imputaltatott [Balavására KK; Ks 17/LXXXII. 8]. 1769/1778: Fejér Cselédeinket is hajtották vagy Rostálni, vagy Etselni, vagy Kender tsinálni, vagy Sertés bél tsinálni, a' melyi Soha következő napi rabotába nem imputaltatott [Nagyfalu Sz; BfN DDD/4]. 1788: az házón Sok reparatio kívántatott úgy mint: tapasztás; meszelés, fűtő tsinálás, és körüllet egy darab kert is... annak idejében az azonokra tett költségem az Ház Taxájában imputáltassék [Déva; Ks 75. VIIIb. 111]. 1792: A mit együtt Coacquirált az édes Atyám a' Mostoha Anyámál és a Mostoha Anyám hirem's akaratom ellen remittálta, azt az Urak visszsa forditando rátájokban imputáltassék [Ne; DobLev. IV/1. 700]. 1807: (A vetések) a' melioratiok Summájáb(a) imputaltassanak, és... a választando Jozságra investáltassék [Mv; Ks 73. 55]. — L. még RSzF 159.

2. vmi vminek tekintetik; a fi considerat/socotit; für etw. betrachtet/genommen werden. 1681: Mint hogi szép Pisztrangos helyek vannak eze(n) Districtusban, annak okaert... serenedtesse, és az idevalo Porkolab is ugi industrialkodgyék, hogi ne csak a magok hasznokrol provideallya(na)k; hanem a vár szükségere légyen nagyub gondgyok... más keppen a halászkok(na)k haszontalansaga pro defectu imputaltatik [Vh; VhU 998]. 1761: A Maczodbeli helység mint erdőből fogott Falu földé imputaltassék [Szentháromság MT; EHA].

3. vmi vkinek tulajdoníttatik; ceva este atribuit cuiva; etw. jm imputiert/zugeschrieben werden. 1703: Ductor Primarius Samuel Cserépi sole(m)niter p(ro)testatur. Hogy eő kglme az elmúlt 1701 és 1702. Esztendőkbeli N. Városunk Restantiába(n) magát Cu(m) dispendio sui nem elegyiti; hanem eő kglmek tallállyá(na)k Városunk hasznára olly közönséges jo utat; mellyel azon Restantiak fel szedethesse(ne)k, egyéb iránt ha a N. Város kárt vall eő kglme(ne)k ne imputáltassék [Dés; Jk 337a]. 1708: mivel az Szováti Biro is a Posta louak meg szerzésében késett, és az alatt az üdö el tölt, azért az Vének nem annyira imputáltatik Deliquens-nek, hanem az Város Magistratussának [Kv; KvLt I/194]. 1739: Régtől fogva nyomorgunk már sertéseink(ne)k Pasztora nem lévén; Hadnagi atyánkfia ő kglme, ha másunnan nem lehet, Csatánból Sertés Pasztort allicson; secus, a mi károkat szenyvedünk pasztor nem léte miatt, annak fog imputaltatni, aki miatt Pasztor nem állittatik [Dés; Jk 517].

imputáltatott beszámíttatott; a fost trecut la socoteală/calcul; ein/angerechnet. 1786: adot be az Fel őri Tisztartom az Miklos Banditol vásárlot hordok árába imputaltatott 4 id est négy vforintokat [Felőr SzD; BetLt 7].

^m 1. tendon, viná; Sehne. 1570: az kowachne Jgen Syr oda ellenekbe, Eo kerdy hogy Myert Syrna, Azt mongiak hogy egy tehen Jeot vala az zenara, Es az kowachne ky kwlde az Jnast hogy az farkat ely vagy, Az Jnast (!) vgy Talalta vagny az tehennek Inath hogy Azonnal orarah eszet az tehen [Kv; TJk III/2. 18]. 1606: negedzer hogy hosza vaga, osuat Janosnenak az

vyat vgi talala hogy mi(n)dgiart el zakatt az Jna [UszT 20/195 Ioannes Dersi de Gagi vall.]. XVIII. sz. eleje: A mely lovon holt tetem indul . . . mind addig kel döngölni, még megh lágyul a Csomója, nem kel kimélni, csak az inat meg ne Sercesed, s el Szárad [JHb 17/10 lótarási ut.] * 6]. 1759: (A gyermeknek) tsak az keze fejecskeib(en) láttzottak az inak, és erek nem annyira reszketés, mind rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1770: akkor a' jobb kezem nyelin lévő inaimat el vágta kezében lévő szekerczeivel [Szászníres SzD; Ks 27. XVI]. 1776: az kezem és lábom is még nem felettébb rossz ez az hitván Martius giongiti az Inaimat, de ellenben a jo Somjai Bor erősgeti [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1840: Nagy Mihály . . . találatott e' szerent Az Jobb felől való részen az Nyak Inas húst meg szurva egy fél Czolnyira hatva, mely Innak munkássága az váll Lapatzkára szolgál, — ennek meg bántódása mián a Kar Csontnak feje és Váll Lapotzka meg vadony Dagadva és fájdalmasan érzi [Dés; DLt 848c].

2. lábikra; pulpa; Wade. 1570: Kalliany Agoston wallya . . . Janos kowach kerthebe Ment volt az Gereb gérgh Tehene, Egy zekerczewel Akarta az farkat vagny, Es valamint ne(m) akartyawal (!) Az Jnath vagta leh | Nyerges Peterneh wallya . . . egy estwe mikor Az vchan Zygarto Gergy Syettwe Mennéh fely, Latta hogy egy Eb az Jnaba harap volt | Jwth Be az felesége Kwthy Antalnak Es azonba vgy wtheotte az Labawal az Jnath az vranak chyak Nem hattra eset [Kv; TJK III/2. 18, 74, 100]. 1633: monda Kouacz Georgjne edes szomszed Azzoni nem tudom mi leolte az en Leanomat de az Inan foly le az ver [Mv; MvLt 290. 132b]. 1746: Elteto Ferencz Ur(am) odais el futatt azon marha után ki kergette . . . az Falu uttáján Szerze Széllyel égy fejével nyargalodzat utánna mind addig a miglen meg közelíthette, es ottan az inát le vágta [Szentegyed SzD; WassLt].

Szk: ~aba esik. 1630: az Hadnagy Inassa Mihok ezzel az fogolj Leannial hat oth fekeznek volt es az Inas fel vgorua(n) az Inaba esik az nagyraga [Mv; MvLt 290. 197a] * ~aba hajít hozzáhajít/vág. 1573: Fenya (!) Nagi Marton zolgaloia Azt wallia hogy mykor az Azzonya Beteg volna, hozot volt neky telman Benedekne valamý Lictarumot, Tahat Eomaga ely vitte volt hirnélkw, hogi szokaig kerestek volna Meg Mongia hogi Eo vitte ely, De ha kely esmet meg hozza, Mond az Beteg azzony hogi Bator Ne hozza, Mert ha ely hozza Inaba haytia [Kv; TJK III/3. 212] * ~aba suhad lecsúszik róla. 1597: Zilagy Istwan wallia enis ot walek . . . Az után hogi be rontak az aiot enis be menek, láta(m) az legint hogy az padon egi wankoson ewl, de az also ingeis az inaba suhadot wala hogi hirtel(n) fel ne(m) keothette volt | Chengeri ferencz . . . wallia Az legeni . . . az kezewel tartia wala az gatiat hogi inaba ne suhadgion [Kv; TJK VI/1. 23, 25] * ~ában van nyomában van. 1653: Mikor immár így futna a nyavalyás^a vezett, a tatárság ezt megértvén, utánna szágulda és mindenütt inában volt [ETA I, 114 NSz. — ^a1613-ban a szerencsétlen Báthori Gábor] * ~at üt' ? XVIII. sz. eleje: Az mely lonak husos á Köröm hazba, nagy hajlandóságba van á kapczazásra, á félék Szoktak gyakran meg ficzamadni, inat ütni, mert nehezen hajlik meg á Siklafizába | Mihelyt á lovad inat üt azonnal á fájdalmas lábát

tekerd meg á térditül fogva Szár kozepig Szijjal á nyűg erin, ha ér Vago vasad nincs kés hegyivel csinaly apertúrát és fel fogván az egeszseges lábát mogyóró fával kémeletlen á Szijun alúl dörgöld ki az inbúl á roszt vért, és fél óra múlva utadot követheted [JHb 17/10 lótarási ut.] * ~at üttet' ? 1808: Második lovával inat üttetett a meljet orvoshoz keletet vinni [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Sz: megüti az ~át megüti a bokáját. 1806: Sandor Ferencz Uram . . . ezeket mondá Tsak Valaki meg ne ütné az Inát s felele^a hogy valaki meg üti az Inát [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — ^aDaroczi Josef].

3. szőlőinda; vrej de vijá de vie; Ranke. 1836: Ezen Kender fonalat két felé kell választani . . . ebből fog Szövödni . . . nekemis ött abroszom, melyeknek formájok e következőleg fognak Szövödni a kamuka osztátván — 1o. Edgyet Szőni kell Buzakalaszat — Szőlölve — Levelével és Inaival jo Szélessen légyen a' Bordürje [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

4. kb. a hegy lába; piciozarele/poalele muntelui; Bergfuß. 1723: bizonyos az hogi az közös es á reghi contractusba(n) Specificalt Havasnak á tövebe(n) epitetek a' Csúrt. Ha arcealni akarta volna Szava ura(m) a' Patert ne engette volna a' Csúrt tul a' Jara vize(n) az közös havas inaba(n) epitetni [O.fenes K; JHb Mikola László br. Jósika Imréhez].

Hn. 1653/1764: A Lapos inán (k) [Disznajó MT; HG Conscr.].

in² ? 1716: az mostan következő per iránt is mind azonáltal bizván az inamhoz az Tisz. Tanács Istenes résolutioja után kész löttem volna annak rendi szerént procedálni [Kv; Pk 6].

inacska tendon; Sehne. 1763: Jobban vagyon kis Jankó Urffi Lábais, meg rándult volt valami inatskája [Ks Baló Antal lev. Nsz-ből].

inacceptabilis tekintetbe nem vehető, elfogadhatatlan; inacceptabil, care nu poate fi luat(ă) în considerație; was nicht in Betracht kommen kann, unannehmbar. 1766/1802: a Zálhai és Hoszszumezei Tanuk inacceptabilisnek declaráltatnak [BSz; JHb LXVII/3. 9].

inakcionál perbe fog; a intenta (cuiva) un proces, a da în judecată (pe cineva); belangen, verklagen. 1823—1830: a fiskus csakhamar inactionálta, perbe rántotta, ellenük teméntelen esketést vitetett véghez [FogE 87].

inakcionált peres; litigios; strittig. 1798/1799: az Al Peres Méltóságos Báró Úr . . . az inacionált privilegialis Levélnek ki-adattatására szorítottassék [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 427]. 1816: meg írták . . . a' Groff Korda Léányak; hogy zálogos lévén az inacionált Josság, bocsássák ki az Allperesek [Altörja Hsz; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Mihálc Antalhoz].

inakcionáltat perbe fogat; a dispune să fie dat în judecată; verklagen lassen. 1814: Mi . . . midőn említett sorogunk Betze László Uram az irt jökért a' Nsgod tisztelt édes attyát inactionáltatta Pupillusok lévén a' Nsgod édes attyát való perelhetésre általunk . . . nemis penipotentiatott Betze László Uram [Dés; Borb. I].

inakfalvi az Inakfalva (TA) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Inakfalva/Inoc; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Inakfalva: 1. Inakfalvához tartozó; care aparține de Inakfalva/Inoc; zu Inakfalva gehörend. 1585: Ada Miske Thomas Az Inakfalui hataron Aranyas Zekbe ket fordulasa tizen hat hold zanto földet [M.csesztve AF; Told 27].

2. Inakfalván lakó; care locuiește în Inakfalva/Inoc; in Inakfalva wohnend, Inakfalvaer. 1739: Kercsedbe^a a Kapitány a Commissariusokkal a szegény panaszlo Embereket gomolyába köttette ugj hengergettette, a Commissariusokat maga elől ki üzte az Inakfalui Birot a kit ugj meg kénóztatot a kapitány soha Ember nem lesz belé [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev. — ^aTA]. 1808: Mészköi László János adott egy kantza tinot Inakfalvi Pópa Tomának 49 vf [Torda; TVLt Köz. ir. szltan Piaci vásári jk].

inaktelki az Inaktelke (K) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Inaktelke/Inucu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Inaktelke: 1. Inaktelke határához tartozó; care aparține hotărului comunei Inaktelke/Inucu; zur Dorfllur von Inaktelke gehörend. 1781: Az Inaktelki oldalan [Mákó^a K; Hr. — ^aTöszomszédos Inaktelkével].

2. Inaktelkén lakó; care locuiește în Inaktelke/Inucu; in Inaktelke wohnend, von Inaktelke. 1805: az Inaktelki Oskola Mester Dobai Dániel [Inaktelke K; RAK 22].

3. Inaktelkéről való; din Inaktelke/Inucu; von Inaktelke stammend. 1561: My Jnakthelki Ghyerewffy Mihály, es Swky Benedek, aggywk emlekezetre ez mi leuelünknek rendibe^a [M.fráta K; SLt V. 28. — ^aKöv. az egyezségével szövé.]. 1621: Jnaktelkj Gall Georgi gyalog [Kv; Szám. 15b/IX. 270].

inas mn cu tendoane; sehnig, flechsig. 1840: Nagy Mihály nyakán szúratott meg, s e már veszedelmeseben, mert a szúrás bal felől van, — nagyobb is s már nem csak a lapoczká inas husai vagynak el dagadva hanem az egész bal része karja lába, — mint guta ütött úgy huzza ezeket hajthatatlanul [Dés; DLt 848].

Szk: *nyak ~ hús* nyakin. 1840: Nagy Mihály találtatott e' szerint Az Jobb felől való részen az Nyak Inas hust meg szurva egy fél Czolnyira hatva, mely Innak munkássága az váll Lapatzkára szolgál, — ennek meg bántódása mián a Kar Csontnak feje és Váll Lapozkka meg vagon Dagadva és fájdalmasan érzi [Dés; DLt 848c].

inas fn 1. legényke; flăcăiandru; Bursch(e). 1574: Egyed Lörincz orozfay halabory pal Jobbagya wgyan azont walla azon Jghykkal az mynt egyed pal de wdeyekben kwlőmbőznék mert egyed Lörincz azt wallya hog az gryty hadakoron Jokora Jnas wolta(m) byzonnyal tudom hog erkedhez byrtak [Erked K; LLt Fasc. 29] | Balas berech Mate zolgaya, hogi az aranyas Marton fia az Apia hazka eleot wí volt, hallota hogi Zalay istwan or kwrwanak zydia volt es Neste leleknek, hogi Lopok volnanak Mind Apya Annya Az Inas kery volt hogi Neh zydna Mert ne(m) azok volnanak Az eo attya Annja [Kv; Tjk III/3. 371]. 1579: En az Maylad el vitelekor Jokora Inas valem [Altörja Hsz; HSzjP Barra-

bas Barith jb vall.]. 1593: Nimet Borbeli Janos es Borbeli Balint . . . valliak: Taualy ezteendeobe az varos Directori keuanak mi teollwnk hogi Zeoch Palhoz menniwnk, es az Musnai Lukach megh holt fiat latogatnuk megh mit itilnenk feleolle, mikor oda mentwnk volna, megh tapogatum az Jnast mindenwt, hul aranzanuk hogi valami mirigi volna raita [Kv; Tjk V/1. 404]. 1682: mikor ennek az Peter Nevü megh fogot Inasnak az Nagy Annja gyermeket hozza a Vilagra Csutak Uram ioszagan lon ez Vilagra . . . az edes Annyatis hogy megh fogak fattyazasert. Annak is Csutak Uram foga partyat mint iobbaga gyermeki(ne)k [Impérfva Cs; Born. XL. 94 Gazda Istvanne Margit (60) vall.]. 1690: deprachendalt eo Kglme ittis szekünkbe bizonyos szamu Kuruczokat, azok közül leven egy Kolos vármegyei Szeploki Nagy Janos fia Andris, ki is volt Széploki István Vra(m) jobbagya, mostan allot volt az Kuruczok közi mint egy szolga számba(n), azért . . . meg Tekintven Császár eo Felsege búcsületes Kapitannya Lázár Ferencz Vr(am) intercessiojat, egyczersmind azon inasnak gyermek eszszel valo goromba elmejet azert azon Nagy Andrásnak eletit meg hagyja ilyen conditiok alatt . . . azon iffiacskat adgya, ajandekozza örökösön, es örökös jobbagyságra . . . Lázár Ferencz Vr(amna)k [Szárhegy Cs; LLt]. 1723: Midőn peng az Luka Vaszily fia kérte volna Nemasagi (!) uramat Luka Jlye hogy bocsattassa el az apját, ne tartassa oly sokáig a Tömlöczb(en) ot voltam, es Hodákon be ragadá a szánynyába s le kötöze s hogy rá ült a nevendéken inasra nem látam mivel elől kaulaz voltam estve későn [Hodák MT; VGy. Prekup Öjnica (40) jb vall.]. 1775: Marton Josefnek Testvér Battya Marton Sigmond öklme . . . a' Molnart is pi-rongata miért tört be a fejét az ötsének könnyen bántatván tsak egy olyan Inassal [Berekeresztúr MT; BetLt 6].

Szk: ~ *korában*. 1592: Michael Sybay (32) . . . Salicida fassus est, hogy Jnas koraba lakot Al Eorben^a es merte Tot Janost fiayual egygywt [Dés; DLt 235. — ^aA várossal töszomszédos település]. 1596: Az Attiamtol hallottam kis Inas koromban hogy az eöröksegh zalogos volna [UszT 12/123 Joannes Fabian de Sofalúa jb vall.]. 1699: halottam az ide valo régi öreg emberektől még Inaskoromb(an) [M.nemegye BN; JHb II/14 G. Domokos (72) vall.]. 1797: Szilágyi Mihálybol még Inas korában tsak hamar ki tört a' Pogányi kegyetlenség s akkor is még mikor senkinek nem porontsolhatott, Balog Márton nevü Szabot . . . igen rutul meg verte s kinozta minden igaz ok nélkül [Náznánfva MT; Berz. 3. N. 21] * ~ *számban van*. 1703: Az Tolvaj Kialtasra oda mentünk Bőr Andrasnal kard volt az másnal fejsze volt az az kússebbik az szűrőköt hordozta . . . ez akkor csak Inas szamb(an) volt [Kv; WassLt Halmányi (!) Georgy (30) vall.].

2. fiúgyermek; báiat; Knabe. 1560: az Magdolna lean rezebawl fewlduarat^a mely puzta haza Jutotth vala Tudny Ilik az zyliwa demeter puzta helye ahhoz az Buryan ket fyanak egyeket haggyuk es ez keth helyre mind az Jnasokkal egyetembe Nyilat vonjwnk [Kozárvár SzD; SLt DE. 2. — ^aMelegföldváron (SzD)]. 1592: Kalacz swteo ferenczne vallia: Nagi Balasne leoue egykor az en boltomba euel az Azzonial, Magdolna Azzonial. Es monda nekem. Ihon ez az en Attiamfia ennel keozelb valo Attiamfia ennekem ninchen: esmegh egi

Inas vagion . valamim vagion nekem, tettek ketten [Kv; TJK V/1. 284]. 1604: Engemet hittak wala el welök az warosiak hogi fel keresswk az falun az lopot palantot, megíwnk wala altal, az Tordaj Ferenc cziwr altal hat ot fezik Egi Inas, meg lata menzaros Janos s monda hogi Jhon oz Inas akitöl my az palantot wöttwk wraim fogiatok meg, mondanak az(on) warosiak hogi tugiuk my hol löltwk meg az mi marhankot, mi nekeönk Ez giermekel semy gondunk ninczien [Szenterzsébet U; UszT 20/316 Demien görgi zabad zekel vall.]. 1631: Aztalos Martonnal mulatunk vala egikor . . csak be jõuenek oda ez az földuari fia egi mas inassal s mondanak hogi niuzo gjurka megh üteögette eokett [Mv; MvLt 290. 50a]. 1730: az nálunk való Inas Török, Antalkával haza jõvének, s mondák hogi az meg nevezett jószágon az Szebeni György Fiával edgyütt pénzt találtak volt . . az követ is mondák az Gyermekek hogi ök feszítették fel [Altörja Hsz; Borb. I Kereszt Mihály (34) jb vall.].

3. apród; paj; Page, Knappe. 1659: Etek Fogok . . . Aszszonyunk Etek Fogoi . . . Urunk eö Nga Innuaadoi . . . Urunk eö nga Inassi . . . Aszszonyunk Inassi, s Poharnoki . . . Leanyok Inasi . . . Konyhabeliek . . . Musikások [Uti]. 1672: a négy Kantor Inásoknak s az mostan Görgényből hozot kis Inas(na)k is egy egy Pokroczot [Uti].

Szk: *fégyverhordozó* ~. 1736: Mihelyt az fejedelem leült asztalhoz, az fégyverhordozó inas, aranyas köves hüvelyű kard s fejedelmi buzogány lévén keresztül téve a karján, mind ott állott az fejedelem háta megett, míg asztaltól felkölték [MetTr 335].

4. (iparos) tanonc/tanuló; učenik; Lehrling. 1561: Egy legyenek se legen zabad it az warason ezwt miwel uag' darab ezwtel kereskedni es maganak nyluan a vag' titkon myelni mert ha ualakit vagy Inast uagy legent ebbe kaphatnak az miet attol el vezik es az ceh ladaiba tezik [Kv; ÖCART.]. 1570: Bernal deak, Azt vallyia, hogy Thwgya azt egy Inast zerzetek volt Zebeny Ambrus fíat, fazakas Symonhoz Mywet tanulny, Thwgyia Aztis hogy fazakas Symon Az eo Maga Marhayabol adoth volt az chehbe Negy forint ereo zalagot az Inasert [Kv; TJK III/2. 143]. 1629: az zajra futek enis ki . . . s lata(m) hogy Cizmaczia Simon megh fogta az Inassat, uiszi vala fel az keözeön [Mv; MvLt 290. 162a]. 1672: A' Meszaros Mesterseg(ne)k tanulasára álló Inas, a' mely Mester Emberhez akar allani 2. hetig proba hetet lakhatik az Uránál [Dés; Jk]. 1696: Az B. Ceh elöt fel szabaditot Regeni György inassa Kövendi gyurka az mellynek alkalmatosságával pronunciatot Györgynek adot az tanulo levele pecsetiert d/50 [Kv; ACJK 19]. 1701: Az Inas szegödgyék bé négy Esztendőre olyan Conditioval, hogy az Nemzetiségöröl Testimonialis Levéle legyen, tiszta Ágybol, vagy igaz Szasz, vagy igaz Magyar, vagy igaz Némét (igy!), addig nem acceptaltatik [Kv; PosztCART. 7]. 1748: Inas szegödttetésekor adatni szokott négy tál étkeket(ne)k edgy veder bor(na)k s edgy forint(na)k Taxaja . . az Czéhnek szokott adattatni [Torda; TJKT III. 223]. 1862: komoly felelőség terhe alatt hagyatik meg a Czéelöljárósnak: Mind a hely béli rom. katolikus mind az év: reformatus vasárnapi iskolában járandó szegény sorsu inasok számára . . a szükséges könyveket és író eszközöket, a czé költéségén . . mulhatatlanul bévásárlani [Kv; ACLev.].

Az inast a céhben az inasévek alatt mindig becenevén szólították, csak a felszabaduláskor vehette fel komoly keresznevét. L. erre itt az 1696. évi adalékok, és magára e szokásra: NytdUért. 59. 19-20 és i.h. elszörtan még több adalékok.

Szk: ~nak beállit. 1760: Nemzetés Débretzeni Márton Uram Fíjat Inasnak bé állitta Nemzetes Szilágyi György Uramhoz kiis tártazik ökgiyélmét három esztendőig betsülettel szolgálni [Kv; KCJK 52a]. 1766: Tott Mihály Uram bé állitta az öttcsit inasnak három esztendőig [Kv; i.h. 57a] * ~nak befogad. 1823—1830: Szabó Péterrel meg is egyezett az apám, hogy az magához inasnak befogad [FogE 87] * ~nak beszegödik. 1795: Kovats Sigmond Uramhoz Be szegödött inasnak 3rom estendeig Saponyos (!) Samuel [Kv; KCJK 70a] * ~nak befelszegödött. 1779: Huc matyas uram fel szegödött inasnak rajtér janos nevézetü fíjat az mestersegnek tanulasara [Kv; KCJK 73a]. 1782: Veress Samuel . . . nem tsak gyermek volt, hanem a' gyermekek közöttis, kivált mikor inas(na)k bé szegödtté Mészáros Czéhünk oly szája táto volt, hogi mondoctam, hogi fogja bé a' száját [Torda; KW]. 1784: Kovoacs (!) Szigmond uram szegödött fel inasnak Et Lingér (!) janost, mestersegré Harom Esztendőig | Nag istvan uram fel szegödtté, Az mesterseg tanulasara inasnak 3 Esztendőig görg ignatzt [Kv; KCJK 69b, 82a] * ~nak szegödött. 1794: Angyal David Kovács Szegödtté Kelemen Andrist inasnak három esztendőre [Kv; KovCLev.] * ~t állit-hat tanuló szegödtté. 1655/1754 k.: Hogy ha pedig történnék hogy Várasunkra olyan idegen Ifjú legény vagy ház-as ember jõne, a' ki Várasunkon s Czéhünkön kívül tanult volna . . tégyen a' Czéhnek a' szegötséget for 4 d. 16 . . tartozék a négy aprod esztendő nem szegötséget for 20 . . Ez mellett tsinályon Remeket . . Ennek utánna tartozék a' Czéhnek letenni az öreg Mester asztalért flor 16 . . Mind ezeket végezh vivén cejle szabaditatik, és Legényt s Inast állithat [Kv; ACJK 13-4] * ~t ültet tanuló szegödött. 1773: Levem (!) az betsületes Füsüs Chenek Egybe Gyüleseh akori alkalmatosságal végezék Est Mivel ennek elöte törtint hogy az Ifiu mesterek inast ültetet Látvna hogy az Ifiunak ereje vagon az mesterség fojtatassa vege (!) Így el végezvén Egyenlő akaratal hogy 6 Esztendőig nem Lészen szabad inast ültetni sem Legent mert ha adig talalna valameig (!) Büntetesse Lészöne Rft. 6 es Elis veszik [Kv; FésCJK 21] * ~ul beáll. 1641: Allott bé Inasul az mi io akaro Vrunkhöz Csapo Martonhoz Nagy Csüri Istvan 3. Esztendeig az meszaros műnek meg tanolasaért. adott be állós penzt fl 3. Collatio penzt meg adta fl. 8 [Kv; MészCLev.]. 1700: Allot Bé . . . Inasul három esztendőre Akosfalvi Kovács Ferkó Mészárlás(na)k megh tanulására [Kv; i.h.] * ~ul bevesz. 1641: Vöttük bé Inasul Meszaros Ferencz Fiat Meszaros Istokot [Kv; i.h.] * erszénygyártó ~. 1570: Katalin Kamotthy Boldyzar Zolgaloya . . ezt vallyia . . ket legen eleotte Megen volt es azt Mongya volt egyk Masiknak hogy az mynt hallam Megh fogtak az legenyekbe az kyk az Erzen Jar-tó Inast vertek [Kv; TJK III/2. 73] * szürtakács ~. 1762: A Szür Takács inas minden ok nélkül el szökék [Nsz; Ks 94 Árva Daniel Sofia lev.] * tanuló ~. 1583: Vegeztuk, hogy akar Mester legien akar legeni akar tanulo Inas legien Valaki az eo Vra hazat uagy meg kissebitene uagy affele vgikezetben talaltatnek . . az Ceh

azzal buntesse hogy a' Cehbol ki rekeztessék [Kv; MészCLev.].

5. szolgaleány; slugá, argat; Diener, Hausknecht. 1570: Barbara Zekeres Gërgneh, Ezt vallyá Eleotte ket legen Megen volt, Es ezt Bezellyk volt egymasnak Tars az mynt hallom Megh fogtak az egyk Tharsunkat az Jakabot, En az koris Monda(m) hogy Nem Joly Jarunk azert hogy az ew Marhayok es Bestercey Georgh Marhaya Mellet az ket Jnast leh Taglak ... De Nem Twgya Byzonniál ky Zolgaya voltak [Kv; Tjk III/2. 73]. 1573: egikort puskarne ... Ig zolt az ket Inas feleol, en olchob zolgawalis Meg Erem [Kv; Tjk III/3. 110]. 1599: Vala zinthe akkor két Inas hon haz(amn)ál, egy zakachy Inas, megh egy louaz Inas [Dés; Eszt-Mk]. 1639: mikor ... megh hozak azt az Czikor Giörgy lovat, az uta(n)is, latta(m) hogy hordogatot egy nap fat raita. Az uta(n) mikor az Inas oda jart raitais panaszkodot hogy mint el veztegette el (igy!) lovat [Mv; MvLt 291. 184b]. 1724: a Leány mondá, bezzeg én többször Pekrihez n(em) megiek, mert ha a Szolgája az ajtora nem jó vala, talám rozsúl is jártam volna epen meg ejtett volna, de az Inas is halván küszködésemet, az ajtót meg zördite [M.királyfva KK; BK. Hétfalusi Istvánné (50) ns vall.]. 1778: az Inas az este el hajította az ökrököt s az egész étzaka keresték [A.volál Hsz; HSzjP Anna filia Joannis Pilbat de Karatna (24) vall.]. — L. még ETA I, 151; TML I, 299.

Szk: ~ számban szolgaként. 1734: öt Esztendeig Inas Számban Szolgáltam [Petek U; Hr 2/24]. 1783: Tanko Andris az en Szolgálatomban volt inas számban [Lengyelfva U; Ben. Johannes Balint (36) vall.].

6. bojtár, kisbéres; ciobănaș, păstorăș; Hirtenjunge, Jungknecht. 1604: ketzeris hallottuk hogy Zörgettek az kosart de my azt tutuk hogi az ökrek zergeték, az zolgaia penig wirattig ot fekwek hogi meg wirada ugi kele föl, hogi meg wirada az Jnas wze kys az kosarbol, az kisseb zolgaia [Kede U; UszT 77a]. 1629: egykor az cokreok mellet leweo Inas nem jeoue be, hane(m) kün marada haln] az mondá reggel hogi cotet megh nyomtak az boszorkanyok [Kv; Tjk VII/3. 122]. 1689: Adatott Ur(am) eö kglme az disznokat örzö Inas(na)k egy 1688béli eme malaczo no l | Az Disznokat mosta(n) örzö egy muntya(n) Inas(na)k, ... erog(alt) bocskor(na)k ... Ünö bornyu bör nro l [Bucsum F; MvRKLev.]. 1720: Mi Mogyrosi Molnar Thodor és Molnar Istvan adgjuk tuttara mindenek(ne)k a' kik(ne)k illik, hogi az elmúlt 1719-ben leven Ser Fözö Bokor az Agjagfalvi emberek(ne)k juhok mellett Batsok, az Isten itiletitöl a' mirigjtöl le nyomattatek az agiban, és mikoron tehetetlen volna az nyavalya miat, elhivata az inassaval a' Compona mestert Követsi Györgyött és meg monda hogi az eszténara visellyenek gondot [Magyaros U; BNB 10/240]. 1738: Deliberáltatott, hogi a Ménés pásztorok depónállyák Juramentumokat azon(n), hogi sem egjszer; sem mász szor szabadságot Inassok(na)k nem adtanak a Dési Lovakra valo fel-ülésre ... hogi Inassok fel ült 's nyargalódzott, abb(an) sem hitek, sem akarattyok nem volt [Dés; Jk 289a]. 1751/1836: a Köpeczi Marhákot bé akarjuk vala hajtani inasokul [Barót Hsz; HSzjP St. Nagy senior (70) jb vall.].

Szk: béres ~. 1696: az harom inas Simon, Pista, es Banta Istok Cserei Janos Ur(am) Udvaraban Jobbagyibol allo beres inasok [Rákos Cs; Eszt-Mk] * ökrőhajító

~. 1652: Akkor chiak eöker haito inas valem [UszT 8/64. 55]. 1713: Tudom mikor Eökör hajto Jnas volta(m) eben az földben szantota(m) Josika Jstvan Ur(am) számára [Kiskerek AF; JHb XXV/40]. 1736: Mihok jo ökör hajto Inas volt Martzi kitsiny volt [Bálintfva MT; Sár.].

7. belső inas; fecior în casă, servitor; Hausdiener/knecht. 1582: Kys Mihaly vizy az feyedelem Jnassat ket lowan Tordara attam d. 50 [Kv; Szám. 3/V. 40]. 1585: attunk Gyaloyg^a az Gubernator Jnassa ala 2 lovat ... fizette(m) d. 25 [Kv; i.h. 3/XXII. 23. — ^aGyalu K]. 1595: Az Moldwai Waidane Inasat ... vitte Deesig Karos Peter 2 loval . f l [Kv; i.h. 6/XVIIa. 65 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1648 e.: hop Mester Pap Andras Vr(am) Komornik Keöuer Gabor V(ram) ... Vrunck Inassi (: ötön :) Poharnok; es Poharnok Inasok (: haton :) Palota Ayton allok (: haton :) [BesztLt II/293 I. Rákóczi György és felesége udvarnépe]. 1736: Az csatlón^a hátul az úr felöl állott az csatlós, más felöl, az asszony felöl az inas annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orczatörülövel, fésűvel együtt börtokban lóding-módra [MetTr 369. — ^aA hintó csatlóján]. 1780: Az eö Nagysága belső értékeire, vagyonnyaira, pénzire maga a Néhai Grof Ur eö Nagysága viselt gondot azok többnyire Ládákban Almármokokban zár alatt álván, azoknak költsai eö Nagyságánál állottanak, de maga eö Nga azokban nem nyult, és nem tractalta azokat, hanem ... Cserei András Uram(na)k mint leg belsőbb Inassának által adta a költsokat, és eö kegyelme által vétetett ki mindeneket, s tétetett vissza is [BK. Joannes Kőrösi de Retteg^a (22) ns vall. — ^aSzD]. 1820: Dregánné ... így szolla a' Feleségemhez: Ugyan járek (igy!) a Báronéval én néki pénzt vittem fel, s, hogy mind fel nem vittem a' mennyit kívánt, szorosan fogott még Vaskalánt vitt a' kezébe s inasostol edgyütt meg akart verni, a restantiért Bundámatis el vétette [Várfa TA; JHb 48 Budai Péter (42) fogadós vall.]. — L. még BTN² 326; FogE 61, 135, 146-7, 152, 156, 161-2; MetTr 327, 372; RettE 256, 403.

Szk: énekes ~. 1736: Mikor megittasodtanak az emberek soknak énekes inasai voltak, akkor énekelni kezdettek [MetTr 330] * libériás ~. 1823—1830: Elek úrfi pedig még tapasztalatlan ifjú lévén, nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgája lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kísérgesse^a [FogE 144. — ^aNémetországi tanulmányútján gr. Bethlen Eleket] * udvari ~. 1823—1830: Az udvari inasoknak olyan színű posztóbból volt öltöztetjek, amilyen színt az úr választott | soha jókedvem nem volt, mert úgy néztem magamat, mint akit minden úgy tekint, mint egy aljas udvari inast [FogE 64, 144].

8. fegyveres szolga; servitor inarmat; Knappe, Page. 1573: Kalachsitene Azt vallia, hogy latta egy zeoldbeli Inas Arwl volt Bort az labas haznal Kapa Myhalnak [Kv; Tjk III/3. 65]. 1591: Vyuaru Balasne, Cathalin vallia Egikor egi feketebeli Inasis jeot vala oda, es egimasnak sugnak vala [Kv; Tjk V/1. 180]. 1630: Istua(n) Deak fel haniua(n) az szenat az Hadnagy Inassa Mihok ezzel az fogolj Leannial hat oth fekeznek volt [Mv; MvLt 290. 197a]. 1784: az Udvar Biro közüllők lo hátan ki szaladván, az Fő Biro ... edgyik Inassa lótt utánna [Bánpatata H; JHb XXXI/51. 12].

Szk: házörző ~. 1682: Szoboszlai Samuel, Urunk ő Naga Ház őrző Inassa kezében táborra adott edgyetmások [UtI].

Ha. 1746: Inasak [Nyárádsztlészlő MT; Sár.]. 1822: Inasomot [Körspatak U; Pf]. 1831: Inasak [Dés; DLT 332].

inasesztendő inasév; an de ucenicie; Lehr/Lehrlings-jahr(e). 1643: Szabadítottak fel ő kmgnek egész Czehul Nn vagy Apród esztendeikből Nagj szombathi N Matyast es az Kis Kajtar Istvan fiat Kis Kajtar Istvant [Kv; MészCLEv.]. 1653 u.: Gyorkonak, ha ki akarja töltetni az Inas esztendeit tartozzanak katonaságra felkészíteni: ha pedig nem, egy gyermek lovaczkát adjának nekj [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsánna végr.]. 1720: Horvath György Uram Cehet gyűtetu(en) le tölte onussat kívánnyha hogy Fianak más mester embert rendellyen a' B: Ceh az holott Inas Esztendejét ki tölcse [Kv; ACJk 112]. 1774: Az ki Szöts mesterségre akar állani, tartozzék szolgálni Inas esztendőtt három esztendeig [Déva; Ks 78. 20/8. 1/4]. 1777: Getse János ökgime ... kéz beadással magát erősen kezességre is obligálá a Nemes Céhnek ez iránt, hogy ha a beszégedett ifju az tanulásnak, azaz inas esztendejének eltelése előtt élábálna, avagy elszöknék is tehát a maga privátumából az felszabadulás iránt az Nemes Céhnek tetszése szerint contentumot téssen [Dés; DFaz. 29-30].

inasgyermek (szolga)legényke; slugá mică; Knecht-lein. 1600: Kett hetre ket Jnas giermeknek buza eorisztwl attam d 64 | Veöttem az haro(m) Jnas giermeknek három eöltéó halisniat d 33 [Kv; Szám. 9/XII. 71, 74 Igyarto Simon sp kezével].

inasi 1. tanonci, ek apródi; de ucenic; Lehrlings- 1655/1754 k.: Ha valamely Ifju az Asztalos mesterséget akarja meg tanulni, olvastassanak eleiben az Inasi hivatalok, hogy tudgya magát mihez tartani [Kv; ACJk 31]. 1714: az Inas(na)k kemény disciplinat szabunk eleib(en) myhez tartsa magát Inasi hivatalyáb(an) [Kv; i.h. 79]. 1742: Szegőttette be Simon István ur(am) az B. Czenek regulája szerint az Aprodra Csoma Tamást 3 Esztendeig, és obligálá magát az Inasi regulák(na)k be töltésére [Kv; FésCJk 58]. 1802: Sintski jános Ur az maga fiátt be szegőttette inasi állapattrá ... magához, három Esztendeig [Kv; FésCLEv.] | Ilyés György ... a Tzében állásáért, és bé vételért való inasi taxát 6 Hat Rforintokban ... le fizette [Ne; Incz. XII. 1a]. 1860: Fel szabadította ... Burka Janos nevű inassát ki is kitöltötte az inasi vagy is a tanítási időtt és el látva magát oskolai bizonyítványal [Kv; KovCLEv.]. — L. még FogE 200-1.

Szk: ~ apródesztendő inasév/idő. 1696: Fejér Márton Ur(am) Fel Szabadita az Inassát Bodo Pétert az inasi apród esztendejéből két esztendőre öt magyar forintot le tőn [Kv; MészCLEv.]. 1782: (Veress Samuelnek) az édes Annja ... meg halván tanátsolták, hogi édes Annyarol maradtott Jóságotskája s vagyonkájá ne pusztuljon el, váltsa fel inasi apród még hátra lévő esztendeit, a' mint-hogj felis váltotta, és a Mészáros Czéh is ... nem tsak inasi apród esztendeit relaxálta, hanem keresire legényi characterben is tartattatni declárata (!) [Torda; KW]. 1820: Kálmán György ki töltvén Tsei András Uramnál

az Inasi Apród Esztendejét Tsei András Uram és a Beszülletes Cheis szabadnak momdotta (!) ... Már Most Mester Legennek Hivattatik [Kv; FésCLEv. 20] * ~ esztendő 'ua.' 1670: Vagyon egy virágoson lyukasztásos eiteles kanna ... melyet Ifju Bácsi Gyeörgy az Tofalvi István Ura(m) Inassa adott volt ajándékban az B: Czéhnek Inasi esztendejébeol valo fel szabadulásakor [Kv; SzCLEv.]. 1702: az I ... Des varossa Csizmadia Czehiben Inasi esztendőt el töltött felis szabaditatot és mostis azon művét követi mint böcsületes Ifju Legeny [Dés; Jk 333b]. 1819: Ha valamely Inas Mesterét ... el hagyná ... s azután ujra kívánná Inasi Esztendejét folytatni, az ilyen Inas ujra Szegődjön s a Szegődtségért meg határozott taxát ujra tegye le, és az Inasi Esztendeje az utolszori szegődéskor kezdődjék [Kv; MészCLEv.]. — L. még FogE 60-1.

2. szolgál; de slugá/argat; knechtisch, dienerisch. 1758: Igen nagy és sulyos, s nem aetásomhoz való szolgálatom volt^a; mert nem volt elég tálainak, tányérainak felmosása mindennap kétszer, hanem asztal körül is minden inasi szolgálatot végben kellett vinnem [RettE 62. — ^aBánfi Farkas házánál]. 1812: Ezeket tudom mert akkor Inasi kötelességben forgattam [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1820: Dregán János ... sokszor el mulatta Inasi kötelességét [Várfa TA; JHb 48 Imreh Miklós (19) vall.].

Szk: ~ posztórékli. 1850: Inasi kék posztó, sárga sinoros posztó rekli 7 f 30 — Veres Casimir mellény kettő, a b. Bornemisza családi czimeres gombokkal 7 f 30 xr [Algyógy H; Born. F. li].

inaska 1. legényke; flăcăiandru; Bürschchen. 1600: Én Gyeörgyfi Martont, mindenkor Gyeörgyfi Balint fianak tuttam ... a mikor el wetekezek hazulsi az Marton io kora inaska wala, nekem hagyja, s az apiawal eggiott mi tartuk oztan [Zetelaka U; UstZ 15/38 Gyeörgyfi Thamas Ersebet lib. vall.]. 1760: Hallottam valami inaskáktól ... hogy ... etczakának idején ifju Boda Juvonnét egy kertben látták egy Férfival [Köröd KK; Ks 17. XXXI]. 1764: Az hideg kuton alol ... volt ... egy darab Rétyek ... mikor az Inoskák sástépní oda mentenek, Miklós Déak Uram megkergette őket [Ne; EM XXXVIII, 228]. 1767: (Ezen földnek) egy vad tseresznyefa volt a belső barázdájában, arrúl sokszor meg is kergette Boldisár György természetének idején az reája menő Inaskáat [Göcs MT; VH].

2. fiúgyermek; báiat; Knabe. 1800: az Alperes kis Leánya és Inaskája szilvát vittek [Dés; DLT].

3. tanonc, ek apród; ucenic; Lehrling. 1683: Az Szakacs, es es^a Janos nevű inaska dolgat az mi illeti, mivel Uram magame s Atyam Uramis magam szamara tanitatta az szakacsot; az inast pedigle(n) magam tartottam örökbe; mint jo Uramat kerem alazatosan kegyelmedet, ha tova nem, bar csak harom vagy negy esztendeig, mig edgyet tanitana engedgye ide, mivel kegyelmednek szakacsokat eleget adott [Diód AF; Incz. V. 20. — ^aIgy két-szer!]. 1695: Bánfi Mihály Uram(na)k egy idegen arva Inaskábúl álló (így!) Szakács Inassa Tekeli Tivadar több lator Complices társaival együtt az eo klgmek Sz: Királyi pinczejét egy néhány izbe(n) fel vervén, nem kevés karokat tött [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihály sch(ola) mester vall.]. 1771: Tavaj Ugarlaskor ugy esik, hogy Kis Istvánnál lévő akkori Timár

Inaskát Enyedi Marczit el kérvén Timár Istvántól hogy ott az Ekét hajtáná ki addig a Béla hegy alá és ott étesse a marháját ... a Gyermekek Inas fel ment a Béla Hegy tető-re ott étette az Ökrökkel Imbrefi Ferentz is hogy ki jöve azt mondá az Inaskának hat te mért butál el előlem hogy idejöjj Lantzas Diszno Ördög Menkö Kutya Teremtette? [Dés; DLt 321. 39b—40a].

4. szolgaleányke; slugá micá; Knechtlein. 1580: Az my penigh Illety az varassy feo zemelyeket es tyztesseses lakasba eleoket vegeztek eo kegmek hogy ha az lambor hazas Emberek ollya(n) tyztesseses lakasba vannak es leendnek, azoknak zabad legie(n) hog' Inaskaya zablatyat vtana vigie [Kv; TanJk V/3. 231b]. 1696: vőt két par csizmát két Inaskának [Kv; LLt Fasc. 146]. 1730: az én Inaskám Török, s-az Fiacskám haza jövé(nek) s-mondák hogy Szakács Mátyás áskált azon jószágon [Altörja Hsz; Borb. I Donát Jánosné Aszsz(onyo)m Ilona (46) ns vall.]. 1742: Moldován Györgyöt Flora Vonyát egy kis Magyar inaskájával hogy Vágta és hordotta az szilva fát láttam [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1779: oda futamodek egy Iosi nevű Inaskája az mostani Tisztünk(ne)k az ki (!) egy bottal úgy meg ütött hogy minyárt egybe görbött [Záh TA; Mk V. VII/12].

5. bojtárleányke, béresfiú; ciobănaș, păstoraș; Hirtenjüngchen, Enkchen. 1596: En Zalasdi Daniel úram zolgaia valek oda ieóue Zalasdi ura(m), s monda menj el üzd be amaz eökreket, latom hogy az eökre az Zalasdj ura(m) zena fyueben vadnak, oda menek tahagh zynthe be fogiak az eökreket megh úaro(m) be fogok, ozton el veóm az Inaskaktól, yzem uala be s hogy az Kis hydon altal Jutek, nagj Peter oda Jeóue s monda houa yzed az eökret ... addigh s addigh uetelkedenk hogy addigh el ragadak az inaskak az eökreket [UszT 11/33]. 1701: edes Anyam Aszszony ha az ökröt el adgya kegelmed fizessen meg kegelmed az kinek ados ha penig tartani akarja fogadgion egj inaskat hogy gondot tudgyon viselni az ökörré [Ne; BLt 9 Toth István a kollból évesanyjához Angyalosra (Hsz)]. 1751: mongja az Juhaím mellett lévő Inaskám [Torda; CsS]. 1771: Szenygyorgyi Czako Josef Uram házánál béreskedo Repa Jancsi nevű Inaskáját tudom hogy az Ökrök Nyakakrol a harangokat le lopogatta [Dés; DLt 321. 5b—6a].

inaskaköponyeg kb. béresfiú-köpenyeg; mantaua argatului; Mantel des Hirtenjungen. 1798: Vitt magával ell a' Kotsis egy Inaska köppenyeget és ugyan azon Inaskának holmi fejérműit [DLt nyomt. kl].

inasképpen szolgaként; ca slugá; als Knecht. 1782: Veress Samuel Uram ... az Örög Toth Márton Uramnál lakott inasképpen [Torda; KW].

inaskodás tanonckodás; ucenicie; Lehrzeit, Lehre. 1833: Szabadította fel György Antal Kosintzi Josefet 4 Esztendei és fel Esztendei inaskodása után [Kv; ACLev.].

Ha. 1803: Inaskadasom [Torda; KW].

inaskodik 1. tanonckodik; a-și face ucenicia; in der Lehre sein. 1754: Néhai Szabó Péterné Aszszanyomat hitták Makai Krisztinának (: innét tudom hogy szabo Mesterségen Inaskadtam eö Kegyelmenél :) [Ne; Dob-Lev. I/264]. 1782: Veress Samuel ... Néhai örög Tot

Martonnal inaskodott Mészáros mesterségen | midőn az Exponens édes Anyja még halálazatt, maga az Exponens akkor az Örög Toth Márton Uramnál inaskadott [Torda; KW]. 1835: az inas három egész esztendőket inaskodjek [Kv; ACLev.].

2. inasként szolgá; a servi ca servitor; als Diener tätig sein/dienen. 1774: csak egy Mihály nevezetű 12 esztendő fiaja vagyon, és mostan Segesvárat inaskodik egy Tanácsbéli Ur Fiacskája mellett [Pipe U; LLt Vall. 215]. 1820: Dregánné ... a' Néhai Báronál főző volt Dregán pedig az Udvarba inaskodot [Aranyosrákos TA; JHb 48 Varga Jánosné Kuli Sári (24) zs vall.]. 1821: Graur Andrzej ... inaskodatt, es kotsis volt [DLt 519 nyomt. kl].

3. bojtárként szolgá; a servi ca ciobănaș/păstoraș; als Hirtenjunge dienen. 1831: mig én a' Guja mellett inaskodtam azon idő alatt Vonutz a' Gujás többnyire majd mindenkor ben volt a' városba [Dés; DLt 332. 16].

inasocska szolgaleányke; slugá micá; Knechtlein. 1771: egy kobor inasocska ... maga beszéllette hogy ő ... valami Lovokot hajtott által a' Markodi patakon [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Fr. Katso (30) ns vall.].

inasság 1. kb. (fejedelmi) apródság; serviciu de paj/aprod; (fürstlicher) Hofjunker-Dienst. Szk: ~ra áll. 1629: Én is ebben az esztendőben húsvétra allottam volt udvarhoz Catarina fejedelem aszszony inasságára [HGN 2].

Az erdélyi fejedelmi udvarban inasi/apródi szolgálatban forgolóó főúr, nemesi és közzrendű ifjaknak a fejedelem, ill. a fejedelemasszony körül a legalacsonyabb rangú szolgálatot is el kellett végezniük.

2. tanoncság, tanonckodás; ucenicie; Lehrzeit, Lehrlingsein. 1769: az inasszegődségben 3 azaz három forint készpénz, egy tál éték, egy pecsenye, egy kenyér és egy veder borral tartozik az inasságra szegődő [Dés; DFaz. 25]. 1823—1830: Az apámról való atyafiakak ma is mind Szabó néven nevezik ... én a Fogarasi nevet láttam az apámnak szabaduló levelén legelőbb, melyet kapott a szabócéhtől, mikor az inasságból mesterlegénységre felszabadult [FogE 60].

Szk: ~ra beszegődi. 1628: Nagy Szabó Istvánhoz szegődtek be inasságra Telegdi Mátyást 3 esztendeig szabó műre [Mv; EM XVIII, 401] * ~ra beszegődiet. 1731: Szegőttette be Simon Istvánt Halasz István uramhoz Inasagra ... kezes lón erette Ujfalusj Szabo János Ur(am) kez be adassal [Kv; FésCJk 57]. 1777: Getse János öklgme inasságra megszokott mesterségünknek, megtanulására beszegődttette ifjú Székelyhidi Sámuel az maga költségén [Dés; DFaz. 29] * ~ra felkövet tanoncnak szegődött. 1732: Szabo György inassagra fel követte Szabo Gyurkat [Kv; CsCJk II. 25. 45. 112].

3. tanonckodás időtartama; durata ucenicie; Lehrzeit, Lehre. 1821: Duplán Josef ... Fekete Josit őtt Esztendőkre fell Szegőttette, A mellet az fel tétel mellet hogy ... Azon három Rénes forintokat az meljet Duplán Josef Uram az Inasert le tett, Segőtséget tartazik az Inas Legénségibe le dolgozni ha az Edes Attya inasságába meg nem fordittya az Meiszerinek [Kv; KCJk 112a].

inas-sütő sütőinas; ucenic de brutărie; Bäckerjunge. 1691: Egy Eörög es Inas Sütök(ne)k cipajak nro 7 [Kővár Szt; UtI].

inasszegődség tanonc-(be)szegődés; intrare/angajare ca ucenic; Lehrlingsverdingung. 1748: melto lesz vala de stricto jure, hoga valamennyit az őregek az Inas szegődségből ... percipialta(na)k, in commune restitunaln [Torda; TJKT III. 224]. 1764: mostantol fogva mindenkoron, minden inas szegődségben esni szokott jövedelem a nyolc őregeknek és catalogussok szerint behívattatandó két-két céhbeli ifjakkal menjen részben [Dés; DFaz. 23]. 1769: eddig való articularis constitutioja ellen az inasszegődséget nemes céhe, a(z) inasnak atyján vagy önönmagán a béa(dott) 7 azaz hét vonás forintoknál többet kívánt volna desummálni [Dés; i.h. 25]. — L. még i.h. 28.

inasszegődötetés tanoncszegődötetés; angajarea/luarea unui ucenic; Lehrlingsdingung. 1610: Ő kglmek büntették az Megyesfalvi inasáért Szabó Pétert és Szabó Istvánt és Szabó Ferencet és Megyesfalvi Szabó Jánost az inas szegődötetésért két-két vider borra [Mv; EM XVIII, 399]. 1695: Eset büntetésben az Apánk Pesti György Ur az Szidkozodasert az Ceh Asztalánál leven az inas szegődötetes (!) alkalmatossagaval d/50 [Kv; ACJk 18].

inastanítás tanoncocktatás; învățarea ucenicului; Lehrlingsunterricht. 1676/1681: Nyerges Janos Az mely hazban lakik attul egyebarantis az előtis paraszti szolgálattal szolgálvan, mesterségéhez képest hogy három nyeret kivanok rajta, nem difficultalhattya az Inas tanításért penig Conventioja szerint Contentallyak it valo Tiszteim [VhU 443 Thökölyi Imre vál.].

inastárs kb. apródtárs; tovarăș/coleg în serviciul de paj; Pagen/Knappegefahrte. 1657: akkori időben én nem szegyenlettem, mint mostani némely csak közember gyermekéből álló inasok is, mikor helyben voltunk, házseprés, tűz rakás és mivel gyalog árnyékszéket hordoztak véle, annak kiöntését, tisztítását; haragudtam, veszekedtem egy Pap András nevű inastársomra, ki (: szegény legény gyermeke volt ...) midőn ki kellett öntenünk, ottan-ottan előkadtá magát [KemÖn. 41].

Az erdélyi fejedelemség korában az udvarban főúri, nemesi, sőt közrenden lévő ifjak együttesen teljesítettek apróféle szolgálatot. Amint a fennebbi idézetből látható, az ifjaknak a ház körüli legközségesebb munkákat is el kellett végezniük.

inastartás tanonctartás; jinere de ucenic; Lehrlingshalten. 1714: haro(m) esztendeig az Inas tartásis interdaltatott eo kegyel(ne)k [Kv; ACJk 80].

inasul inasaként, tanoncként; ca ucenic; als Lehrling. 1624: it laktam Coloswarat Jacob Kouachynal Inasul, s-akkor tanultam miet [DLT 354].

inauguráció beiktatás; instalare; Einsetzung, Inauguration. 1653: A mi azert a kapitánság^a állapotyat illeti, az függ az Fejedelmek szabad akarattyal, a' mint kgték tudgya aszt Inaugurationk Conditioji közöt lenni [Uzsl. IX. 75. 12 fej. — ^aA székely székek kapitányi tisztségé]. 1677: Az Hadakozásnak, avagy Had indításnak, Pacificatioknak modgyáról, mint és hogy kellessék lenni, az Országnak Fejedelmi tartásak magokat Inauguratiojoknak idején az Országolt végeztetett, és azokra magokat kötelezet Conditiokhöz: és magok indultatjokból, autoritassokból háboruságra és hadakozásra való okokat ne adgyanak se keressenek [AC 39].

inaugurál beiktat; a instala; einsetzen, inaugurieren. 1653: Medgyesen azért pünköszt tájban gyűlést hirdete Sigmund^a, és az ország előtt e dolgot megjelentvén a fejedelem, tetszék ez a dolog mind az egész országnak, és Báthori Andrást acceptálák és inaugurálák ugyan ottan | Die 11 oct. A nagy fejedelem Rákóczi György Fejérvárat meghal, és legottan a fiát ifju Rákóczi Györgyöt helyette inaugurálák, mivel már az ország azelőtt elválasztotta vala [ETA I, 51, 152 NSz. — ^a1599-ben Báthori Zsigmond]. 1729: Thoroczko Szt Györgyi Thoroczka János Flgs Vrunck Erdélyi Királyi Táblá(na)k Assessora . azon . Fő Ispánságra^a introducálni inaugurálni és instellalni ismérje maga hivataljának lenni per praesentes fraterné intimáltak [Ks 18/XCIII gub. — ^aGr. Kornis Ferencet a Küküllő vm-i főispánságra].

inaugurálás beiktatás; instalare, investire; Inauguration. 1662: Valának fejedelemnek inauguralásakor^a, fejedelmi hivataljába való beállításakor három fia: György, Zsigmond és Ferenc [SKr 145. — ^aI. Rákóczi György 1630-beli beiktatásakor].

inauguráltatás beiktatás; instalare; Einsetzung, Inauguration. 1729: A Ns Küküllő Vár(me)gyei Fő Ispánsági Hivatal nehaj Groff Keresztes Márton Fő Ispán Vr halála miatt vácálván, azon vacantiá(na)k Supplementumára . Flgs Vrunck Groff Kornis Ferencz Göntz Ruszkai Bárot attyai kégyelmességgel declarálni méltotztván . parancsolván Stylo Solemni ac recepto instelláltatása és inauguráltatása végett [Ks 18/XCIII gub.].

inauguráltatásakorbeli a fejedelem beiktatásakor; din timpul/perioada investirii principelui; aus der Zeit der Inauguration des Fürsten. 1662: Ezek alatt gróf Bethlen István Ecsed és Huszt váraiból fejedelemnek mindennémű magaviselésére nagy szorgalmatossággal vigyázván, mennyiben tartaná magát inauguráltatásakorbeli fejedelemségéről való conditiohoz^a, tisztirül eleibe adott punctumokhoz avagy cikkelyekhez, s mennyiben nem, nagyon vizsgálja, cirkálja vala [SKr 161-2. — ^aAz 1630. dec. 1-i segesvári országgyűlés — a már előbb fejedelemmé választott Bethlen István mellőzésével — I. Rákóczi Györgyöt ültette és dec. 22-én be is iktatta a fejedelmi székbe. A fennebbi közötti idézet rávilágít a két fej-ei személy közötti feszültségre].

inauguráltak beiktattak; a fi instalat; eingesetzt/inauguriert werden. 1662: az ország státusi közönséges gyűlésekben ugyan Szkender basának a török-tatár hadakkal az országban bennlétele alatt nagy kedvvel, jó reménységgel, nem is hosszas tanácskozással Bethlen Gábornak, mint hazájok fiát, magok csontjokat, verőket, azon 1613. esztendőben 23. die Octobris mindjárt választották vala fejedelemnek, s ugyanakkor inauguráltott is vala [SKr 93]. 1760: öszve gyűlvén . meg parancsolták hogi kiki az oda, meg jelentek közül készitene másnap reggelre voxokat Igy azért a' ... fel gyűlt se reg bé vivé eléb a' Superintendensre való voxot ... Tiszt. T. Theol. Professor Verestői György uramra néne 36 ... ő kglime inauguráltak, kit Isten szükséges kegyelmivel ruházzon fel és éltesen [ArJk 52].

inauguráltatja magát (fejedelmi tisztébe) beiktattatja magát; a dispune să fie instalat/investit (el însuși principe); sich (in die Fürstenwürde) inaugurieren lassen. 1710: Rákóczi Ferenc ... magát magyarok vezérlő fejedelmének inauguráltatá^a [Csh 353. — ^a1704-ben].

inauguráltatott beiktatott; instalat; eingesetzt, inauguriert. 1677: Bethlen István^a Uram ő Nagysága igaz legitimé eligátatott, és inauguráltatott^b Fejedelem volt [AC 27. — ^aBethlen Gábor öccse. ^b1630-ban].

inazó-fúró fúrófajta; un fel de burghiu; Art Bohrer. 1816: Egy Erdélyi bokázo Furu ... Egy tsapozo Furu ... Két Járom szeg Furu ... Egy inazo Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

incendiárius gyújtogató; incendiator; Brandstifter, Mordbrenner. 1779: Ezek mindketten^a, feladván az én barátságomon, egy hűncfut, nyilvánvaló tolvaj, sangvinarius, incendiarius Lőrincz Józsi nevű fattyúapától származott személy anyjának, aki maga is parasztapától származott, ellenem való panaszát^b, aki is hamisan azt praetendálta, hogy én három darab szántóföldétől spoliáltam [RettE 408. — ^aKeczeli Sándor, Dob. főszolgabírája és Kolosi József (v. László?), szolgabíró. ^bTollban maradhatott: igaznak fogadták el].

incendium tűz; incendiu, foc; Feuer, Brand. 1870 k./1914: Incendium: e szót kiáltották, mikor a városon tűz ütött ki. Ilyenkor éjjel vagy nappal ... az egész ifjuság^a a tűzhöz sietett s ott ... igen jó szolgálatot tett [MvÉrt. 16. — ^aÉrtsd: kollégiumi diákság].

incentor felbújtó; instigator; Anstifter. 1778: Most a generalis confluxuson hallám, hogy az anglus birodalma alatt lévő americanusok rebelláltak holmi kereskedésben rajtok tett injuriáztatások miá, melynek a francia volt incentora s oly reménység alatt, hogy ... azoknak országa, akik rebelláltak, óvé leszen [RettE 389].

incertum bizonytalan; incertitudine, lucru incert; das Unsichere/gewisse. 1752: itellye Isten s maga Mlgs Sorog Ur(am) hogj incertumra teheseke valóságos dispositiot avagj sem, ha incertumra tészek megadom az árát mivel meg egette a kása a szájamat [ApLt 5 Apor Péter aláírásával Kálnoki Antalhoz].

inchoáció kezdet; inceput; Anfang, Beginn. 1761: Az osztozás Inchoatiojato fogva ezen momentumig semmi fenyegetőzést Mlgos Exponens Ur eő Ngatol nem hallattam, annal egyebet hogy meg rokná Baro Imreh Ur, Haragjak miből kezdődöt nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/45. 11].

inchoál kezd, folyamatba tesz; a începe; anfangen, beginnen. 1717: Josika Imre Uram eő Nagysága keré a Condivisor Uraimékat, hogy eő kglmek a Materno Aovitum Jozságoknak osztozását ne praepediallyk, hanem a mint az osztozást inchoálták és rész szerint consummaltak is az oda fel való Jozságokban, ezt is egyenlőleg per sortem Divisionis ki ki amplexallya és végye magához [Bencenc H; JHb LXXI/8. 479]. 1754: Groff Kornis Antal Atyánkfának azon Causának procuratio-

ját Concredáltuk, és Concredálljuk is, hogj az magánál lévő Leve'lekkal procedállyon inchoálván az Causakot, decisiojat accele'rállja [Nsz; Born. I. 21]. 1770/1771: Executione mediante mérés által, a' köz osztatlan helyek subdivisioját aggre'diáltuk inchoáltuk, mely Divisionak el kezdésekor senkiis ... azt impediálni nem kívánván, ekkor az időbolis ki fogyván, tovább nem continuáltuk a Divisiot [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b].

inchoálandó indítandó, kezdendő; care urmează să fie intentat; was einzuleiten/anzufangen ist. 1677: (A) brevis processuson inchoalando causakban pedig három helyes Exceptional töb ne admittaltassék [AC 183].

inchoálódik kezdődik; a se începe; beginnen, anfangen. 1671: Az Anak Fodor Janos(na)k Causaja az controverus örökség dolgából, az petentiosa (!) citational eléb inchoalodot, final(ite)r decidalodottis leve(n) csak az hatra, hogy vigore sententiae executiobannis véteodgiek [Kv; Tjk VIII/11. 72]. 1720: circa 10 Apr inchoalodik az gyüles [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1744: A Közelebb el mult, és már Nemes Háromszéken elis folyt közönséghe Connumeratiot (: mely inchoalodott Közép Ajtán :) mi Közönséghe adoza Rendekül akadályoztattuk meg á Connumeratiot [Bölon Hsz; INyR Rab Mihály (58) jb vall.]. 1750: az mi az Transmissionalis Causáknak Seriessit nézi, az fojni fog post Dominicam Reminiscere^a, ugy mint 23tia inchoalodik, és azon egész hétben continualodik [Medgyes; ApLt 3 Székely Elek lev. — ^aEz évben: febr. 22]. 1760: Ezen Faluban a' Törvénykedésben illy mód observáltatott hogy tudni illik, elsőbb(en) inchoálotat a Falus bírák előtt, az holott pronuciált Deliberátum ha nem tettét más faluban appellátatott, és onnét az Udvárban [Hesdát TA; BLt].

inchoált megindított/kezdet; inceput; begonnen, eingeleitet. 1671: az mely processus in Anno 1641 inchoalodva(n) az divisorok előtt ... azon edgyszer inchoalt processussát el hadta [Kv; Tjk VIII/11. 42]. 1719: Bucsi Miklos ellen inchoalt Processus [Vh; UtI]. 1738: Az Rét egy része rahabeálása iránt inchoált és eddig Continuált ... Kornis Sigmund Urfi ő Nga ellen való Causáknak, hogj mind Levatáját 's mind Continuatáját Deliberátumával egjgüjt, Hadnagy Atyánkfia ő kglme hozassa el ma ... Concludáltatott [Dés; Jk 497b]. 1771: a' Tit. Somlyai részen lévő Possessor Urak, mint Actor(ok) a' Lugosi részen való Possessor Urakat a' már proximé elapso Anno inchoált s folytatott Forrai határ subdivisiojának continuatiojára mint Iket admonéaltattak volt [Fejér m.; DobLev. II/428. 17b]. — L. még SzO VII, 323.

inchoáltat megindítat/kezdet; a dispune să fie inceput; beginnen/einleiten lassen. 1752: örömetst hogy egész fundamentuma(n) állitassék az causank solidus Procuratorial inchoáltatott volná! [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

inchoáltatik kezdetik; a se începe; begonnen/angefangen werden. 1648: I(ste)n Biro Ur(am) haza hozta s megh találhatta volna melliet az A. negligalt, az hagiót Biro eleót penigh teörüeny eddig ne(m) inchoaltatott, es

forogt [Kv; TJK VIII/4. 265]. 1677: A' Táblai Assessorok ... az 1554 Esztendőbeli Articuluss szerintis, csak magok költségeken szolgálni nem tartoznak. Annak-okaért ha mi pénzbeli proventus a' Táblán Fiscus számára cedalna, az, számokra conferaltassék úgy hogy a' mely causak a' Táblán decidaltnak, az onnét emanaltat Sententia szerint, a' mit a' Biraknak itlnek, nem azokat a' Birakat illetvén a' kik előtt decidaltnak, annál inkább a' derekas causak inkábbára Táblán, mint sem vármegyén inchoáltatván, akár per inchoationem, akár per decisionem szakadgyon a' Táblán vége; abból lejendő proventus az Assessoroknak administraltassék, hogy ha a' causaban triumphans, az Executiokat nem azon Vármegyebéli Tisztek által peragáltatya, kik előtt inchoáltatott volt [AC 206]. 1727: elsőben mikor inchoáltat a sokadalm az örménynek voltak azon jószágban a csűrben [Mezőbánd MT; Berz. XV/21]. 1740: az Controversiában forgo szena fű dolga, meg in A(nn)o 1707 inchoáltatott, és mind ez ideig is egy s más cavillumok és haszontalan exceptiok miatt nem decidalodhatott [Torda; TJKt I. 186]. — L. még UF II, 91.

incidál ? vmi illik/talál vmihez; a se potrivu cu ceva; zu etw. passen. 1619: ha az barátom bárcsak az szemével nézné is itt a raboknak keserves kénját, meggondolná, mely igen studio kellene elkerülni az rabságot. Ebben, Kegyelmes uram, mindjárt incidál az conscientiának egyik s nagyobb articulusa, az, hogy azki miatt annyi keresztvén lélek törökké leszen, ki ad számot Isten előtt róla? [BTN² 216].

incineráció elégetés; incinerare, incineratio; Verbrennung. 1719: ha olyan remotus helyt indul a pestinentialis contagio, a mint plerumque meg is történt, hurubákban és remotus helyt levő alacsony házakban . mindenek felett az ruházatoknak incineratioja kívántatik, mivel nagyobbára addig is azoknak más tiszta helyekre való transportatioja causalta a pestinentialis contagiót [SzO VII, 270 a gub. rend. Cszz-hez Kv-ról].

incitáció ösztökélés, ösztönzés; stimulare, indernare; Anregung/trieb. 1657: Szeszarmanyon^a lako Szigethi Molnar Janos ... proponallya En ugy vagyom hogy Szent Andrason^b lako Levai Annat el jegyzettem volt, de ital közben masoknak incitatiojara, Apam Anyam hireknelkül Megjozanodvan mingyart meg bantam Azert az goromba reszegsegbol löt czelekedetemem condonallya az szent szek, es hozza valo kötelességem alol szabadiczon fel az sz. Szek [SzJk 81. — ^aSzeszárma SzD. ^bSajósztránd SzD].

incitál 1. vkit vki/vmi ellen (fel)ingerel; a afija/intárita pe cineva împotriva cuiva/a ceva; jn gegen jn/etw. aufbringen/regen. 1618: Magamtól meghiggye Nagyságod, hogy hozzája nem töttem, azmit az vezérektől hallottam, sőt ugyan mitgáltam is, azmint lehetett, consignatiómat, hogy ne láttassam én Nagyságodat senkire incitálni [BTN² 137]. 1620: Ferdinandus^a is az törököt is incitálja főképpen Magyarország ellen [i.h. 399. — ^aII. Ferdinánd]. 1743/1747: Hogy valakit Eltető uram azon a napon injuriált vagy boszuságra incitált volna nem hallattam [Szentegedy SzD; WassLt Paulus Szabó de Zilah (55) ns vall.].

2. kb. bujtogat; a instiga/afija; hetzen, Unruhe stiften. 1677^a: Ország törvénye szerint convinctatott és arestatatott foglyoknak, vagy Proscriptusoknak fel-szabadulasokban a' Keresztény Országokon; és Fejedelmeken kívül valo Nemzeteket ha kik solicitálnak, Ország s' Fejedelmek hire s' consensusa nélkül; sőt még azokat-is, ha incitálnak, s' oltalmokra provocálnak, és miattok köznséges fel-háborodás, félelem, vagy Fejedelmek periclitatioja következnek; hasonló poenaban incurrályának, melyben a' convictusok voltanak [AC 82. — ^aSzéljegyzetben 1634-beli egy-i végzésre való utalás]. 1732: Nemet Nevedinczki János ... a Nemeteket incitáltaé hogj most el pecseteltett titkon árultatott borát fel szabadicscsak [Dés; Jk 428b].

incitálódik feldühödik/ingerlődik; a se infuria/mínia; aufgereizt werden, sich aufregen. 1746: az A. két izben völt kezdője a veszekedésnek, elsőbben mikor meg Szidta az It, másodsor mikor ugyan tsak utól érvén pálczával aggredialta és a Testisek importantiaja szerint verte is, mely dologra incitalodván az J. vágta meg, és Sebhete [Torda; TJKt III. 91].

incitáltat felingertelt vkit vki ellen; a face ca cineva să fie montat/afijat; jn gegen jn aufreizen lassen. 1619: Én félek, azhol ezeknek elméjék jár most. Csak ne incitáltatnának Nagyságod ellen azzal is, mert bizony, ha ezek nem tanultak filozófiát Párisban s Páduában, Hejdelbergába, de tudnak okoskodni, azt látom. De hiszem az Úristen azt is megmutatja [BTN² 191].

incitáltatik felbujtogattatik; a fi montat/afijat; aufgehett werden. 1745: (Az unitus clerus) templomait, házaikat ... fundusait, appertinentiait ... incitáltatván és a községet ad sacrilegos ausus animalván, sok helyeken elfoglalták^a [Nsz; SzO VII, 434. — ^aA gk papák].

incselkedés 1. csábítgatás; ademenire; Anlockung, Lockerei. 1826: az irt Aszszony intselkedéséből felmentem hozzája ... kevés beszélgetéseink után arra nogatott, hogy a' Csizmámat vessem el [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. kísértés; ispitá; Versuchung. 1749: az uton Dumitru haláláról felesen beszéltem s kérdezősktettem, hogy miért Cselekkette volna aztat ... azt felelé: hogy az Ördög intselkedéséből [Korolya H; Ks 101].

3. csalás, fondorkodás; înșelăciune, matrapazlic; Betrug, Schwindel. 1808: Lutz Lázár, a' ki a' Zsugyaságot intselkedéssel akarta el nyerni ... éppen olyan hibásnak találtatott, mint Kretsun Josziv Udvari Gorniyk [Sztanizsa H; GyK. Kristori Mihaly szb Hollaki István főispánhoz].

4. fondorlat; untire, intrigă; Machenschaft. 1662: az evangelicusok közül valamely atafia atafiát szomszéd szomszédját ... legottan a pápásoktól, vagy egyebektől gyanuba kevertetnek, ... ellenük tanúszedéssel és egyéb incselkedésekkel terhelhetnek, ellenben a pápistáknak valamikor tetszik s valahol akarják egybegyűlnék, fűrnak-faragnak, mindent kívánságuk szerint büntetlen cselekednek [SKr 116].

incselkedik 1. (rosszra) törekszik; a năzui/tinde (să face rău); (etw. Schlechtes) anstreben. 1592: Lukach ki

Niari Martont zolgalta, azt az hwseget, meliel minde(n) Jambor zolga, feokeppen az miues rend, tartoznek vranak lenni, nem p(rae)stalta, hanem jnchelkedet illien dolgokban, hagi vranak felesetet gonoz elmebeol magahoz wgiehitette [Kv; TJK V/1. 207].

2. *vki élete után* ~ vki életére tör; a atenta la viața cuiva; jm nach dem Leben trachten. 1807: Masoknak életek után intselkedni tellyességgel nem írtozott [Szász-fenes K; KLev.].

3. ~ *vki után* a. csábítgatva jár vki után; a umbla după cineva ademenindu-1/ademenind-o; jm (lockend) nachsteigen. 1585: Molnar Ianos vallia ot Az Vczaba lakom Ahol a' leany ez leany mindenkepen inchelkedet vtanna(m), Aranos inget es kezkenot Ighirt Nem Akarta(m) Neky engedny, hanem zwleimnek meg Akarta(m) tiztessegeket őrizny [Kv; TJK IV/1. 507]. — b. készletget vkit vmire; a ajița pe cineva la ceva; jm zu einer Sache bewegen. 1758: a szegény Ördög István bátyám addig incelkedék utánam, mig ott maradék három esztendeig [RettE 64].

4. ármánykodik, fondorkodik; a unelti; Ränkel schmieden. 1776: A Grófné Szállására látogatására ő Ngöknak, elsőben jött Csizi Hadnagy, láttam, hogy mind a Grófné, mind Annikó Kis Aszszony körül sokat sűrölködött, intselkedett² [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall. — ²Más személy házassági tervei érdekében fondorkodó hadnagyról. Erre nézve l. *incselkedő* 1. al.].

incselkedő 1. ármánykodó, fondorkodó; uneltitor; Ränke schmiedend. 1776: Tudom aztot, s, hallottam, hogy gyakorta Csizi Hadnagy Groff Uram ő Ngat külböfőle ámtításokkal untatta, hogy Groff Kornis Anna Kis Aszszont el ne venné másképpen majd B. Henter-is meg mutattya a Gubernium előtt, hogy tsak azért a Léanyért lett Papista Ngod ... De midőn ilyen incelkedő szókat előttem nem beszéllett, hanem engemet, ámbár Kámerdénere vagyokis a Grófnak, ki küldöttek az házból [Kóród KK; GyL. Fridericus Novánk (21) kamerdiner vall.].

2. hízkelkedő; linguositor; schmeichelnd. 1807: Fekete Miklos, mint egy 35. Esztendő s intselkedő sik beszédű [DLt 616 nyomt. kl].

indagáció kivizsgálás; cercetare, anchetare; Untersuchung. 1756: Deliberatum. Az Actor sem Kalákossát, Sem egyéb bizonyít elő nem allithatván az Inctus ellen feltett Actiojat edocealni nem Sufficiál. Exmittaltanak azért mind ketten tovább való indagiatokra [Bulzest H; Ks 62/5].

indagál 1. kikutat/vizsgál; a cerceta; unter/durchsuchen. 1769/1802: A Bezdédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határok között orialodatt contraversianak el igazítására ujjabbanis exmittaltatván Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyasságokat világosságra hozni és azokat valamelyek ezen fenn forgo contraversianak el igazítására, s finalis decisiojára szükségeseznek láttatnak exqviralni, s indagálni, és a Tablanak reportálnei tartsak köteleességeknak [BSz; JHb LXVII/3. 41].

2. tudakozódik, vizsgálódik; a se interesa (de ceva); sich erkundigen, nachforschen. 1742/1760: minekutána

az kozleb el mult télen az Ur Szilvási Boldisár Uram inquirátotott, ugy referállyák, hogy tizenhat Sessiok légyenek, populosák é vagy deserták és kik vicinitássiban (: mint hogy arról nem indagaltam :) specificalni nem tudom [Szentegyed SzD; WassLt Fr. Eltető de Zilaj (36) ns vall.].

indagáltat kivizsgáltat; a dispune să fie cercetat; untersucht/erforschen lassen. 1729: Ha az Deliberatumb(an) expressált ujjab oculatiot ugj kellene érteni, hogy pure és praecise az Ns Vár(me)gye azt indagaltassa, hogj az Desi malom pro nunc azokat az károkat Causallyae mint az mineműeket és az mellyeket Causált tempore oculatae revisionis az immár perágált oculatiols intacte maradhatna [Ks 25. IV. 17 Kornis Zsigmond aláírásával].

inde szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *vagy* ~ *vagy unde* vagy így, vagy úgy, akarva, nem akarva; ori așa, ori așa, vrind-nevrind; so oder so, wohl oder übel. 1755: oda kellett adni vagy inde vagy unde, mert ha valamivel meg kínál valakit s el nem vette, az ajándékon vesztet oda [Ilyefva Hsz; HSzjP Franciscus Zajzon (50) vall.].

indebita ok nélkül való perbefogás büntetése; amendă/gloabă pentru chemare în judecată pe nedrept; Strafe wegen grundloser Belangung | helytelen/indokolatlan panasz büntetése; amendă/gloabă pentru plângere neîntemeiată; Strafe wegen falscher/unbegründeter Klage. 1817 k.: A Procurator elvette a Testimoniumat, és levitte a' Grofné szállására, 's egy darab idő mulva fel hozta, aztat allegálva hogy Nagyságod fizessen indebitat, mivel hogy a' Recursust nem proséqualta 's az elébbeni Itélet vétessék elég tételbe [Héderfája KK; IB].

indebitáztatik vki ok nélkül való/indokolatlan perbefogásért büntetettik; se amendează/se supune la gloabă pentru chemare în judecată pe nedrept; wegen grundloser Belangung bestraft werden. 1829: 10a. Ezen Pent (!) alatti tövel hegyel egyb(e) hordott Iratásokat nem ezen Per fojta modgyához tartozó valóságatlan állításokat, azoknak generáliter ellene mondván a' Révocátus Felperesek, megkívánnyak alázatosan, 's Törvényesen kéri is, hogy e' per hurtzolásá véget tett Révocatioért a' Révocans Alperes Aszszony indebitáztassék, 's in merito a' citált Apr: Articulus nyomán, a Lévatá szerént az Alperes convinctalossék [Ne; DobLev. V/1155].

indemnis kb. kármentes, károsítatlan; nepăgubiti; schadlos, unbeschadet. 1761: Nekemis egy néhány rendbéli admonitioim a Tit. Exponens vr ellen vadnak p(rae)mittálva; Amellyekből ártatlanságim s méltatlan Vexaim ki tettzenek; Már lévén ezen admoniatatásom által indemnisab mind eddigis voltam; az Törvényes Cautiok és faeservatiumok mellé Jobbanis ragaszkodom [TKI gr. Teleki Ádám kezével].

indemnizáció 1. járandóság; retribuție; Gebühr/halt. 1840: az elitilt részért itilendő summát maga vévén fel semmi további indemnizációt nem kívánhat [Nagy-cnyre MT; Bállt 92].

2. megtérítés; compensație; Ersatz, Vergütung. 1840: a Bosla Ferentz Uram abbéli kára indemnizatiojára

ra ezennel le kötő és introducálais ... Felső és A. Szt Mihályfalvi minden Fekvő és felkelhető Javaiban [A.szentmihályfa TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírja kezével].

indemnizálhatja magát kárpótlódhatik, kárpótolhatja magát; a se putea despăgubi/recompensa; sich entschädigen können. 1829: Hogyha a Nyil az említett hordot, és bundát másnak adná az magát indemnizalhassa a Komáromi András Nyillyából azok(na)k fellérésekig, akarmelly jökből [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150].

indemnizáltatás kártérítésben való részesíttetés; acordare de despăgubire; Entschädigungsbeteiligung. 1831: a Gujabeli Marhák kárt okozván ... a törökbuzátt tsoúl 13 vekára betsülték, de ... a volt Gujas ki nem fizetvén ... kárban vagynak Vas Mihállyal egyetemben, akik mind hármán kéri indemnizáltatásukat [Dés; DLt 332. 5].

indemnizáltatik kártérítésben részesíttetik; a fi despăgubit; Entschädigung zuteil werden lassen. 1764: Grohoti Popák Român Szimion és János exponállyák hogy ... Csürekéből szoratlan szérün heverő buzájokban tolvaj keze által gonoszul el veszven ugyan Grohoti D(omi)n(a)lis Bironak karosodásokat csak hamar exponálván kényszerítettek általla a Falut hogy vagy a Tolvajt adják ki, vagy p(edi)g a kárt fizessék meg. De mind eddigis karoknak refusioját nem assequalhatván Judicialiter indemnizáltatni kívánnak [H; Ks 62/3]. 1808: (Az) osztályos Atyafiak Jovaiból a' meg-nyeretett Alperesek illendőleg indemnizáltassanak [Rücs MT; IB Rütts nr. 9].

indemnizáltatja magát vki a maga kárát megtérített; cineva face ca să fie despăgubit pentru paguba suferită; den eigenen Schaden vergüten lassen. 1826: Mivel a' Grof ... a' veszedelmes víznek árka kiásását karunkra remoralja, protestalunk az eránt: hogy ha valami terhes esső mián azon helyen tanorokba levő gabonáinkba, fűveinkbe a' kiütő víz tetemes kárt okoz ... kárunkat a Grof által megtérítetteti és magunkat indemnizáltatni jussunk legyen [Msz; GyL].

indemnizáltattatás kártérítésben való részesíttetés; acordare de despăgubire; Entschädigungsbeteiligung. 1831: (Gazdája) noha ... szinte 12 huszassal tartaznék, még se kaphatatt ki fizetésiből egy xrtis; arra valo nézt jeleníteni kívánnya magát a Ttes Kebelbeli Magistratus előtt, és kéri indemnizáltattatását [Dés; DLt 332. 9].

independencia 1674: noha az urak censurája külömböző de majorb pars, ki az ő kegyelmek independen-tiáját nem akarja ismerni [TML VI, 564 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

independens ? fegyelmezetlen; nedisciplinat; indiszipliniert. 1688: Jött ide Kolosvárról az Montecuculi regimentje ... érkezett ismét az Hannoveri fejedelem regimentje, lovas Independensebb regiment az többinél [SzZs 517].

index betűrendes mutató; indice alfabetic; alphabetisches Verzeichnis. 1592: Enys ... immar tiz eztendeo-

teol foghwant ez ielen valo Indexet, az leweleknek megh mutatasa chinalta(m) Hogy ennek Vtanna, ha valamj oly zabadtalansaggal ez Waros bantatik, Legiene az ellen Priuilegiuma vagy ne legien, az Indexnek által olwasasabol ki thessek es ha talaltatik, tuggianak Egie-nesen arra a levele mennj Mely munka noha, vgminth elseo, nem zinte oly, ky masod munka altal iob rendbe nem allapodhatnak, de azert ezis elegendeo ! Legh Elseobenis így chelekedgiel, hogy ez eghez Indexet olwasd altal eppen, Az altal olwasasban, ameny leweleket talalz Egy bizonios dologrol, egy kichin papyrosra Jegiezd ky az Numeroiat pro memoria [Kv; Diösy-Ind. 11, 14].

Szk: ~ módjára betűrendes mutatóként. 1681: Mint hogi az Urbariumba(n) mind azok a dolgok melyek ide tartoznak inszertáltak; es az eö helyeken specificáltak; azert: hogi a' D. Terrestriis előtt nagi Confusio-ban ne lattassek ez munka; Im nemely dolgok az Urbarium elein Index modgiara le tétettek: hogi a' ki hol mit akar meg latni a' Corpusban hamarab positiojara talalhasso(n) annak [ÁLt Urb. 2].

indi indigó-festék; indigo; Indigo(farbe). 1679: Indi, Minium, Arany Sárga, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazekben [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43]. 1684: Az Fejervári N. Palota Karpitinak ujtására vettem Sido Moysestül. Miniumat Libr 1/2 p(er) f. //30 ... Arany sárgát Libr 1 p(er) f //24. Indit Libr 1/2 p(er) f 1 //40 [Uti]. 1688: Egy Mása jo és Kemény Jditől (!) f 12 //00 ... Egy Mása Lág Jndiből f 8 // 00 [MvRKLev. Vect. 23]. 1711: 1 Font Latka 4// — ... 3/4 Font Indi ... 2/28 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. — Vö. az *indifesték*, az *indigó* és az *indigó-festék* címszóval.

india pulyka; curcá; Indian, Truthahn. 1634: Mayorinkban leuó tyuk, lud, reczek, pavak, indiai, juh, diszno, öreg labas marha, mentől teőb lehet szaporitassanak [UF I, 333].

indiai indian; indisch. 1714: egj Vörös bőrrel borított futrálj, melljb(en) mérég ellen valo fufan Csiszetske vagyon és bőres talatsak Indiai figurákkal ékesített [AH 18].

Szk: ~ bagazia. 1671: Czompo Christoph viszen Leng(yel) orszaghra Fel veghes köz Gyapót Patyolatot negy szaz harmintz vegh(e)t ... Festet Indiai Bagaziat Ket szaz veghet ... Indiai Gyoltstot negyven veg(e)t [Törzs] * ~ csirke. 1697: lat(t)am^a 3 struc madarat, 3 szirjai keczket, egy indiai czirkét és egy africai szarvast [EM XXXV, 247 Apor István naplója. — "Schönbrunnban"] * ~ dió. 1800: Indiai Dioból készült, arannyazott ezüstbe foglalt, fedeles pohár [Mv; TGsz 52] * ~ föld. 1732: Egy Indiai földből valo mérég ellen valo talácska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 25] * ~ fűge. 1796: Indiai Füge 4 Darab [Déva; Ks 76. IX. 26] * ~ gyolcs. 1630: Bolgar Janosne szolgálja hozot teőreők Orszagbol ... 2 vėgh Indiai Gyolcsol ... d 12 [Kv; Szám. 18b/IV. 64]. 1687 k.: Egy vėgh Indiai Gyolcsol f — // 09^a Egy vėgh Lengyel Gyolcsol f — // 24 1/2 [MvRKLev. Vect. 15-6. — "A fizetendő harmincad (vám)] * ~ hajtott gyolcs. 1620: Egy vėgh Indiai haitot giolcszul f — // 06 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10-1] * ~ kakas. 1632: Maior ház ... Lud Maiorsagh uagio(n) No 41. Indiai

Tiuk vagio(n) No 60. Indiai kakas uagion No 45 [Komána F; UC Urb. 130] * ~ *lúd*. 1729: Indiai Lúd nro. 8. Pézma Recze nro 6 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ *porcellán csésze*. 1730: egy Indiai Porcel-lana Csésze Tokba, arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * ~ *tyúk*. 1586: Az Wonas Jgazito Vraimra költt w kegmek kewanak hogy egy Jndiay Tiúkot főzetnek foze-te(m) megh Giomber lewel ... d. 35 [Kv; Szám. 3/XXVII. 8b—9]. 1632: Also Porumbaki^a Uduar ház ... Maior ház ... Lud N 55. Recze N 26. Indiai Tiuk N 4 Indiai kakas N 4 [UC 14/38. — ^aF]. — L. még Veress, Doc. IX, 265.

indi-festék indigó-festék; culoare/colorant indigo; Indigofarbe. 1688: Egy Masa jo és kemény Indi festéktől f 12 // 00^a ... Egy Mása Lágy Indi festéktől f 8 [BfR Vect. 19. — ^aA fizetendő harmincad (vám)]. — Vö. az *indigó* címszóval.

indifferens kb. uratlan; fära stäpin, al nimănu; herrenlos. 1760: Az Határon lévő osztatlan, és indifferens Helyekről [Báld K; BLt].

indigéna (külön törvénnyel) honosított idegen; străin naturalizat/încetăjenit (pe baza unei legi speciale); (durch besonderes Gesetz) eingebürgerter Fremde(r), Indigen. 1677: Jövevény extraneus emberek, mint recipiáltassanak az indigenák^a közzé, és mint promoveáltassanak Tisztekre [AC 260. — ^aAz AC-nek azon helyén, amelyre az Index utal, nem fordul elő ez a szó].

indigenáltatik honosíttatik; a fi naturalizat/încetăjenit; eingebürgert werden. 1784: Annak utána publicaltatta^a, hogy a deák nyelvet mint mortua linguat senki se tanulja, ne gyakorolja, hanem tanulja a német nyelvet. (Ezen) úgy megindultak a magyarországiak, hogy akik német ruhába jártak, mind elhanyagták, bajszukat megnevelték, magyarul beszélnek még a németek is, akik vagy régen a magyar királyok által nobilitáltak vagy indigenáltattak s jószágokat bírnak [RettE 425. — ^aII. József, a „kalapos király”].

indigitál 1. említ, jelez; a menționa; erwähnen, angeben. 1754: In serie erogationis Triticum exponál Tisztek asztalára hogy erogált búzát Cub. 30 m(e)t. I. citált Documentuma sub Nro 25to éppen csak 20. köblöt, egy vékát indigitál, mely szerént difficultásban jó ... Trit. Cub. 10 | in Serie Perceptionis Kukuruz ingranis indigitálly, hogy szemül az el csépettetet csősz torók búzából obveniólt Cub. 96. metr. I [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

2. kb. mutat; a arăta; zeigen. 1761: azon mentionált literalek per clarum indigitállyák az oroszfalui és osdolai jószágok(an) való részesülesit ā leanyok(na)k [Oroszfalu Hsz; BLév.].

indigitáltatik 1. említettetik, jeleztetetik; a fi menționat; erwähnt/angezeigt werden. 1761: sub No 45. indigitáltatik egy Divisionale vagis compo(siti)o ... hogy ā leányok az oroszfalvi és osdolai jószágok(an) és Jobbágyokban miként osztozódta(na)k [Oroszfalu Hsz; BLév.]. 1764: Meghivattattam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculator 's Reambulator Commissariusak exmissiojak végett beadando Me-

moralisnak meghalgtatására: de ottan egy szóval sem indigitáltatik mi okon fognák a' Commissariusokat ki kérni, és hová [Torda; TJkT V. 231].

2. kimutattatik; a se arăta; nachgewiesen werden. 1747: En csak meg hiszem hogy lehetett néki azon Ngod Lova el lopásáb(an) része és jollehet világos és elégedendő bizonyosságokkal nem indigitáltatik mert a dolog titkos; de Salva conscientia annak az Lonak árrát rajta praetendálhatni [Szilágyfőkeresztúr; Ks 96 Dobai Sándor lev.].

indignáció harag; supărare; Zorn, Groll. 1619: Erős hűtre monda, hogy egyebet nem tud, hanem csak erős fenyegetéseket hallja. Azmenniben hozzáférék, aperiálám önagyságának okát és indulatját annak az indignationának [BTN^a 251-2]. 1705: teczcet ... Segesvárra közönséges országh Gyűlését promulgálnunk. Parantsollyuk azert autorit(ajte Guberny hogy az eo Fel-sege Atyai Kglmességet és Gratiajat amplectalvan inkább, mint sem Indigna(tio)janak boszszu álló fegyverének maga s Hazánk veszedelmével való megh érzésére okot szolgáltatván ... kiki az mikorra érkezhetik engedelmességek(ne)k s hűsegek(ne)k be mutatására compareallyanak [KvLt I/192 gub.]. 1780: Istenem!, ha szólunk, ha a' dolgot urgeályuk, átkot hallunk, azt hall a' Collegium azoktól, a' kik közt lakunk: ha halgatunk, deferáltatás, indignatio [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.].

Esetenként az enyhébb árnyalatú 'neheztelés, rosszszállás' jel-sel is szá-molhatni.

Szk: vkire ~jât veti kb. (vki iránt) haragra gerjed. 1671: Hogy a' Tanács és minden egyéb rendeknek, mind Országos gyűlésekben, mind azon kívül-is libera voxot enged ő Naga^a. és senkire a' szabados voxért indignatioját nem veti, minden féle panaszkodásoknak és igasságoknak elő számlálására szabadságot enged [CC 14. — ^aKemény János fej.] * *halálára való nagy ~jât hozza* vkinek halálós nagy haragját vonja magára. 1619: Interim penig bizonyosan megértvén malevolentiaját Gáspár vajdának Felségedhez, ezért hoztam halálomra való nagy indignatioját. Azt is én nem akarván gyűteni, újólág másodsor is szép hosszú levelet írtam neki, kiben azmi illet, alliciáltam Felségedhez és com; pescáltam szegény fejem ellen való bosszúságát is [BTN 380].

indignálódik 1. felháborodik; a se revolta; sich entrüsten/empören. 1736 u.: az erdélyi magyarok még gondolkodni sem akarnak arról, rövid idő alatt micsoda szomorú consequentia leszen az ilyen cifra öltözetekre való költésnek; ha egy privatus közönséges jóra termett ember afféléket emleget, arra indignálódna [MetTrCs 468]. 1752: Solymosi Vr(am) indignálódott, és hozzám jött mutatván egy írást [Bálványosváralja SzD; Ks 43].

2. méltatlankodik; a se indigna (de ceva); sich entrüsten/empören. 1704: ma lön szabadulások Fejér Mihálynak és Lévainak ... Fejér Mihály eleget indignálódék ártatlan rabságán [WIN I, 193]. 1744: Még indig-nálódék Király biro Vram ilyen szokkal: hogy most ha volna kivel tudná mit cselekednék [Nagyajta Hsz; INyR 39]. 1733: Szent György-hegyi alatt rossz lévén az út a császár ... a Szamoson általcspatott, de nagyocsa

lénen a Szamos, megmerült a szekere, melyért nagyon indignálódott [RettE 302].

indigó kék festék; culoare/vopsea albastră; Indigofarbe. 1843: A K Monostori Papiros Gyár által adatik a Haszon bérlő Urnak Indigo Tizenhárom lot minden edény nélkül^a [KmULev. 2. ^aFolytatódik a fels.]. — Vö. az *indi* címszóval.

indigó-festék kék festék; culoare/vopsea albastră; Indigofarbe. 1789: Indico (!) Festék 1 font 11 Loth Rf 5 xr 12 [Mv; ConscrAp. 59]. — Vö. az *indigó* címszóval.

indikál 1. kitűz/jelöl; a indica/stabili; festlegen, ansetzen. 1711: ezen gyűlést kegyelmes urunk Husztra indicálta volt [SzZs 294]. 1742: Király Biró Ur(am) kedre törvényes napot indicált [Zalán Hsz; ApLt 2 Zalányi Apor János Apor Péternéhez].

2. egybehív; a convoca; einbe/zusammenrufen. 1744: midőn volnánk . . . Torotzkó Várossában a' Biróság Háznál . . . obveniala discursusunkba az Haza erdej(ne)k igen szűk volta, kívánván ehhez képést ezen malumot meg orvosolni . . . Város közönséges Gyűlését indicálánk [Torockó; TLev. 10/2].

indikálhat készíthet, ösztökélhet; a putea stimula/indemna; anregen/spornen können. 1736: ki adott egy hordo bort az embereknek hogj meg iván az bort inkább indicalhassa őket azon gonosságnak vegb(en) vitelére [H; BK vk].

indikált kitűzött; fixat, stabilit; festgesetzt/legt. 1745: Constál az Ns Vár(me)gye in Possessione A. Jára indicált s celebratott sedriajan pronunciatott . . . Deliberatumából, hogy az J. Incze Klára sok rendbéli embereknek meg tsalásáért . . . demuncaltatott^a [Torda; TJKT II. 87. — ^aTollvétség *denunciatott* h.].

indikáltat kitűzet; a dispune să fie indicat/stabilit; festlegen/setzen lassen. 1770: a főispán . . . dördületlen-csattanatlan girás széket indikáltata a múlt augusztusban s Maxai Gábort főbíróságra és viceispánságra candidálá a parte catholicorum, Keczei Sándort is főbíróságra [RettE 242].

indikáltatik kitűzetik; a fi fixat/stabilit; festgesetzt/legt werden | egybehívatik; a fi convocat; zusammenge/einberufen werden. 1722: elsőbben is Diaetalis Ország Gyűlése, . . . indicaltassek ad 19num February . . . Szeben városában [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. 1764: Pro 17-ma Junii diaeta indicaltatott Pozsonyban [RettE 166].

indikáltatott kitűzött/jelölt; fixat, stabilit; festgesetzt/legt. 1630: Czegej Vas Janos es Vas Györgj Vramek nem kem Jutalmomat megh kölduin, hiuatanak engemett Vasas Zentivanra kölduen eő kegjelmek engemett, Certificaltatak Főzeji Janos Vramat . . . ez Jőuendő Quasimodo Vasarnapra Indicaltatot Colosvarat Celebralando Brevis Terminusra [WassLt. — ^aSzD. ^aA húsvét utáni első vasárnap].

indirekte közvetve; indirect; mittelbar | burkoltan; pe departe; verkappt/hüllt. 1571: a p(ro)curatorial, Itth Semmytt ne(m) kellet zolny, mert Jndirecte p(ro)cedaltanak az dologba ne(m) kertenek töllem Eo felőllok tőwent [Dés; BesztLt 23]. 1747: (Az Incta) indirecte fogta reá azon sertés lopást s duggatást mivel a' melly süldőre czelozott a' kié volt el vitte [Torda; TJKt III. 181].

indiszkreció tapintatlan kíváncsiszkodás; curiositate fără tact; taktlose Neugierde. 1867: a levél az asztalon volt . . . ha tölle ezen indiscretio kitelt, kajtathatott [Vingárd AF; KCsl 11].

indít 1. meneszt, küld, útjára bocsát; a trimite; gehen lassen, schicken. 1562: János király^a nagy hadat indittá és megszállá Hadad várát sok fő vitézekkel Németi Ferencz által, ki akkor Tokajban kapitány vala | Király igen hamarsággal nem sok népet indittá Tordáról ugy mint két száz darabont [ETA I, 18-9 BS. — ^aJános Zsigmond]. 1607: Azt penigh mindeneknek felette cziudalliu, hogy kgmetekkel ualaki fegiuerrel es haddal ualo meneswnkett ell hitette, es hogy az haza zabadsaga ellen . . . az Orzagh romlasara mw inditottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat [Lompért Sz; Törzs]. 1620: Mert ha Magyarországnak s Bethlen Gábornak faveálna inkább az török, csak ők is annyi hadat inditanának mind az tengeren Vencele felé és az szárazon az csehek mellé Ferdinandus ellen, hogy semmit ne félének Ferdinandustól [BTN⁴ 397]. 1653: Márcziusban virághétben nagy hirtelen innen Vásárhelyről inditták a mezei katonákat Molduva felé [ETA I, 155-6 NSz].

Szk: erejét ~ja hadait el/nekiindítja. 1562: Mely igiretnek öröme miatt indittván a vajda, azonhelyt erejét indittá és megveré a kereszteseknek táborát Tömösvárnál Váradnál és . . . Kolozsvárnál [i.h. 11 BS]. 1567: a király nagy erejét indittá a bőjtmás hava fogyta felé és személye szerént megszállá Kővárat [i.h. 25 BS] * **erőt ~ sereget** el/nekiindít. 1562: 1527 esztendőben Ferdinandus^a egy néhány vraktól béhozaték Magyarországra a királyságra János király^b ellen, és nagy erőt indítván magát megkoronáztatá Székes Fejérvárat és Budába székebe üle [i.h. 12 BS. — ^aI. Ferdinánd, Magyarország nyugati részének királya (1526—1564). ^bI. János, Magyarország keleti részének királya (1526—1540)] * **hadat ~ vki ellen**. 1662: az svéciai király . . . akkorban indított vala hadat a római császár ellen [SKr 150] * **hadát/hadait ~ja** hadait/seregeit el/nekiindítja. 1566: A király indittá hadát a jó Tokaj vára alá [ETA I, 25 BS]. 1653: Ebben az esztendőben^a már öszfölt hadait indítván Bethlen Gábor, felméne először Kassára, de azután feljebb szintén Austriába elérkezének [i.h. 123 NSz. — ^a1619-ben] * **stafétán ~ gyorsfutárként** útnak indít. 1779: Tordai Sámuel uram bizonyosra beszélette, hogy a békesség megvagyon, s még dicsekedett is, hogy legelsőbbben is az őkegyelme házába jött a békességnek híre, mert amely gyaloghadnagyot Kolozsvárról stafétán indítottak . . . az őkegyelme házán szállott meg [RettE 395] * **útba/útnak ~**. 1653: Útba indítván őket, azon éjjel Fogarasban halék, és reggel utánnok menék [ETA I, 127 NSz]. 1702: Tkts Nzts Kis Toroczka Peter Ur(am) városunk Biroját egynehányad magával ki hivatta magához, és ott egy darabig faggatván, sziddogal-

ván végre másod magával Városunk Biráját holmi Arannjas széki Legénjekkel erősen meg kötöztette, 's mindjárt utnak indította ... az Havasokan által Rejték helljeken [Torockó; TLev. 4/3. 1a].

2. vmit (el)küld vhová; a trimite/expedia ceva undeva; etw. irgendwohin (ver)schicken. 1619: ha mit akar Nagyságod^a, ne halassza immár, hanem indítsa utána Mehmet pasának az lovat, szablyát, botot, kaftánt [BTN² 325. — ^aA vezér (kb. török külügyminiszter)]. 1706: Brassoban inditván edgy tár szekeret rakodva hat lóval [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1740: Milgos Groff Uram számára nagy nehezen inditatom két szeker szenát [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1750: inditték ... más féli jo bört egy darabban [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1817: már holnap után indittam a' tiszta lisztet [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1854: A' Borakát Mltsgod rendelkezése szerént indítottom hétfőn [Mv; Újf. 2 Soós Josef Újfalvi Sándorhoz]. — L. még FogE 219.

Szk: *útnak/útra* ~. 1802: Két Hordonak két ujnýra ki ülő nyers fából tsinalt tsapja volt ... A' Biro ugyan azt mondja hogy neki azon Csapokkal adták által. Én nem hihetem hogy a' világon ollyon ügyetlen Tiszt lehessen, ki illyen tsappal Bort indítsan utra [Kv; IB. Létznyi Szatsvay Sándor lev.]. 1844: A' porontsolt bokokat utnak indítottok [Széplak KK; SLt Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

3. (ki)hajt/terel; a mîna (afară); (hinaus)treiben. 1777: minden ember vagy gazda tartozik, ha két ökre vagyon, egyikre harangot, ha négy, kettőre kötni; de hozzátevéen azt is, hogy a pásztorok ne a régi szokás szerint cselekedjenek, hogy mihelyen felköltük, mindjárt indítsák reggel, hanem hogy eregeltetve jókor a faluba behajtsák a túlsó gyepezőn [Zalán Hsz; RSzF 190]. 1780: Bub hely nevezetű Tanorokjában is, kik hajtották ökreiket éjjel és nappal, meg pedig oly moddal, hogj estve, vagj etzaka ki hanytak a kertet s ugj indították oda magok marhájokat ... mintha magoktól rontottak volna be a Marhák és Juhok a Pálfi Ferencz Ur Tanorokjaiba(an)? [Tarcsafva U; Pf vk]. 1806: a' barmot ... tartozik a' Pásztor oltalmazni; és Orvosolni, mihelyt észre vészi; és az orvoslás után; ha a' dolog ugy kívánnya haza felé indítani, s mind addig hajtani, valámig csak lábán hajthatja [F. rákos U; Falujk 11-2 Sebe János pap-not. kezével].

4. (el)kezd vmit, vmibe fog; a începe ceva, a se apuca de ceva; etw. anfangen, beginnen. 1570: Ez zegitseget penigh Azert aggyak hogi az karos vrain Minden gywleoseget per pathwart haborwasgot Az Mellyet es az kyk Ellen Az wegeth Inditottak volt tellessegl leh tegiek [Kv; TanJk V/3. 25a]. 1572: Az hagigalast Lattam Az En fyeem feoleothys Mene zekerche eel ... walkay Myklos, Monda My nekunk Allyatok hattrab fyaym, Senky Semmyth Ne Jndechon Mest Nem vynnja hoztalak, en tytoketh, hanem Jgaz Lattny [Jákótelke K; KP]. 1581: mezzon az Sohoz tartozeo hawas allat egy nagy kazalo wazgeo ... mely mezzeoének Zowatha mezzeye newe kin soha falw nem volt ... Ezt a mezzeoott Pal deak^a az el mult ezendeoben kezdette volt meg zallitani egy ni-hany nepekkal ... feyedelem zamara Jnditatta es kezdette volt [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fejhez. — ^aVaradji Kis Pal deák]. 1619: Felséged az üdeig legyen igen csendesen, semmit ne indítson, ez dolog sem

késik, alkolmas üdöre minden dolog jobban leszen | az hatalmas Istenért kértem én^a Mikó Ferencet és óáltala az uradat js, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne indítson [BTN² 293, 347. — ^aA vezér (török külügyminiszter) nyil.].

Szk: *alkuvást* ~. 1608: Az mely alkuast es uegezest meeg ennekeleotte valo Nemely napokba<ni>s ... az felessige(m) kezdet es Jndytot v<o>lt ... Felessigemetol ... meg alkuuasra plena autoritaso(m) leuen ... 1619: Alkuuank megh [Kv; JHb XXVI. 49] * *bosszúvétel* ~. 1772: Tiszteinek ebben a' dologbanis ne hidgien eő Excellenciaja, hanem inkább tarcson olyonokat, kik a' Malmotis annji erővel igazittassák meg, a mennjivel illy bosszú üzetést az eő Excellenciaja jo kegyes neve alatt indittanak s folytatnak [JHb LXVII. 241] * *cserét* ~. 1653: (A házat) az én öcsémnek Szabó Istvánnak hagyá az anyám testamentomban. Azután egykor mi gondolatjából Borbély Istvánnal cserét inditta [ETA I, 16-7 Nsz] * *diskurzust* ~ beszélgetést kezd. 1823—1830: Sokszor lehvátott^a írni, a papirosat maga nyírta körül, azalatt egy s más dologról sokat beszélgetett velem, míg a leveleket diktálta is, ottan-ottan megállott s diskurzust indított [FogE 135. — ^aId. gr. Bethlen Pál, táblai elnök, az unokáit nevelő emlékirót] * *foglalásokat* ~ (vmely határ) szabad/uratlan földjeiből való foglalgatásba fog/kezd. 1754: tudom és emlékezem hogy azon Major ház nevű közönséges falu helylén szemlélyes emberek aféle foglalásokat indítottanak is volt, de azon helyb(en) se egy, se más privátus(na)k értemre soha Possessioja nem adatott [Gálvya KK; Ks 66. 44. 17a] * *garázdalkodást* ~. 1585: Zilaghy Janos vallia, Neha Rezegh volt Nagy Caspar mikor eorizewnk kellet Mennyi, De Palastos Jstwa(n) Capitan lewe(n) haza kwltie bekessegnek okayert, mert garazdalkodast Inditot [Kv; TJK IV/1. 418] * *háborúságot/háborút* ~. 1572: Mykoron ... Reank Jndulan(a)k Es hagitany kezdenek, Lattam hogi Az Monostory Kabos Ferench feol Jewe Eleyekben Es Erossen kezdé ... zydnia hogi haborusagoth Ne Jndetanának [Jákótelke K; KP. Myhaly tamas jb vall. — ^aA jb-ok]. 1574: Az zeoles kertbeol leot az haygalas Reaiok, Es ketteo karowal ky leot Eok penig kertek azon hogi Neh Inditananak haborwt [Kv; TJK III/3. 351]. 1600: Nemezzgyarto Thamas vallja: Nem thwdom melljk inditotta az haborusagot, chyak lattam, hogj eozze kaptak Martonnal [Kv; TJK VI/1. 420]. 1655: Ha valamely Mester közüllünk a' Czéhnek egybegyülésének idején szitkozodik, vagy hogj az Czéhnek mulattsága lévén háborúságot inditt, tartozik büntetéssel flor. 2 [Kv; ACJk 9]. — L. még BTN² 285 * *házat/házát* ~ (ja) házépítésbe fog/kezd. 1717: hallottam az régi emberektől az hol inditota az házát Orbán Simon Uram az Tavaszal, mindgyárt felyül vad(na)k az Sulyok István Csüri ágassinak gödre [Szopor K; Ks 90]. 1797: Léven Szánto Sándor Vrnak ... egy olyan darab Sessioja, melyen egy paraszt házat inditand ugyan, de még tökéletességre nem vitte [Ne; DobLev. IV/784. 1a] * *játekot* ~ játékba kezd, játékba fog. 1594: Mikoron az legeniek es Eottues Jnasok en nallam mulatnanak regeleo hetfeon^a, valami talneros iatekot inditanak keozteok, teonek egyi zeket le, es azt kezdek által vgrani [Kv; TJK V/1. 457. — ^aVizkereszt utáni vasárnapra következő hétfő (l. MNy VIII, 206)] * *kereskedést/kufárságot* ~ kereskedésbe/kufárkodásba kezd. 1648/1650: Ve-

gesztek eo kglmek Cehwl, miuel ertik az Tegely dolgabol valo panaszkodasokat, hogy nemely vraink sokadalmas vdeoben az Tegelyt ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittanak velle [Kv; ÖCJk]. 1679/1681: Arrais vigiazzo(n) eo kglme^a, hogy valakikkel az e(n) pinz béli jövedelem forog, aszt magok hasznokra ne forditzak, se kereskedest azzal magok szamarra ne indicsanak hanem Congerálva(n) szolgáltassák annak kezib(en) az hova illik [Vh; VhU 675-6. — ^aAz ubj]. * *kertet* ~ kertelésbe/kertéskészítésbe kezd. 1732: az Udvar patak felöll valo zelin most indította(na)k erőss kertet, eddig tövissel volt ott bé kerítve [Dál K/Szászsztyjak SzD; Tsb 51] * *kongregációt* ~. XIX. sz. köz.: Nen atollották tsupán az Ivás kedviert azon Fogadoban Congregatiot indítani jól meg reszedni, ez által Rebelliot s Ladzadást a Mesteremberek ellen indítani [Kv; ACLev.] * *larmát* ~. 1840: Marton Ilonka Bátor Györgyné .. részegen haza jöven, — rab Kováts Gyurit a' túszej melletti pritsről le lökte .. nagy larmát indított részegen [Dés; DLt 36/1841] * *lázaadást* ~. 1841: Azonban a nevezett folyamodók az ősi szokásai s szabadságaiknak oly hirtelenül történt megváltoztatásáért csakugyan zúgolódtak volna is, ók azáltal lázaadást indítani s magokat az illető törvényes előjárónak igazgatása alól erőszakosan kivonni .. nem akarták [VKp 61 Varga Katalin foly. a császárhoz az abrudfvi, bucsumi és kerpenyesi kincstári uradalmi jb-ok nevében] * *nagy nyelvet* ~ *red nyelvelni* kezd | *pletykát / rég, táj* temondát indít. 1764: esmét belém kapának szóval, de nem sokat feleltem reá .. Kolozsvárt a felesége is nagy nyelvet indított reám, igaz, hogy én sem hagytam magamat amiből lehetett [RettE 171] * *neveltséget* ~. 1761: Ezzel a Váradival úgy jártam, hogy midőn Bethlen Ádámné asszonyom öccsellentája érkezett, kérdi tőlem, ha nem megyek-e ki eleibe, melyre felelek: „Nem megyek méltóságos úr” .. Arra mondá, hogy igen sok titulust adék. Én arra azt felelém: „Ha sok, mindjárt levészek benne”. Melyet hallván a körülállók, nagy neveltséget indítának egymás között [i.h. 121-2] * *ökonómiát* ~ *gazdálkodást* kezd. 1778: ez a mi jógazda felséges császárunk olyan oecomiát indított, hogy egy huncfut zsidónak százezer forintot adott, hogy tartsa el az milliót hússal, melyet ő is felvállalt, de úgy hogy másnak oda szabad ne legyen marhát hajtani [i.h. 393] * *összeveszést* ~. 1640: Regeleo hetfeon^a ha ki veszekedest es esozue veszést inditana büntetese f. l [Kv; KovCLEv. — ^aErre l. fennebb a *játékok* ~ *szk-ot*] * *pártütést* ~. 1703: Nyilván lehet mindeneknél mitsoda Párt ütést indított Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff Bertsenyi Miklos az mi Gyözedeles Császár és Felsőges Koronás Kiraly Kegyelmes Urunk eo Felsőge ellen [Uslt IX. 77. 68 gub.] * *perszekuciót* ~ *üldözésbe* kezd. 1782: Károlyi Antal mihelyt felséges Mária Terézia megholt, mindjárt Szatmár vármegyében, s nevezetesen Szatmárt az egri püspökkel szörnyű persecutiót indított a reformátusok ellen tömlőre, árestomra hányatván, mulctázván őket [RettE 418] * *praktikát* ~. 1619: az német nemzetség .. oly ártalmas practikát indított volt az hispániai királlyal és több pápás fejedelmekkel az muzulmán nemzetség ellen titkon, azkit Nagyságod bővebben megért ott benn lévő kapitihántól [BTN^a 338-9] * *puskázást* ~ *lövöldözést* kezd, *lövöldözésbe* fog. 1765: (Dujardin József) Estve későn

nagy puskázást indított a házánál [RettE 189] * *rebelliót* ~. 1759: a jezsuiták indították a rebelliót [i.h. 82]. 1764: azoknak^a bizony gondolatjokban sem volt, hogy rebelliót indítsanak nyavalyások, mert amint mondják, egy szikra fegyver nem volt nálók [i.h. 161. — ^aA madéfalvi székelyeknek] * *szűrmívet* ~ *szűrtakácskodásba* kezd. 1629: ugj attá el az zeölött hogy ualami eletett foghion maganak ualami zwr miatt akara indítani [Kv; Tjk VII/3. 68] * *táncot* ~ *táncot* kezd, *táncba* fog. 1760: Érkezik csakhamar Keceli Sándorné asszonyom is testvéröccsével Kabos Sárival. Csernátóni János úrnak is volt ottan egy igen szép leánya Rozália, amellet Dècei László úr leánya Kalára, s én mint ittas ember hedgüst hozattam a bátyámmal s olyan táncot indítottam, hogy ami az emberség^a [RettE 114. — ^aA közlésben így!] * *traktát* ~ *tárgyalást* kezd. 1620: innét az Portáról az német követek bocsáttattak volt titkon az neápoli királyhoz, hogy instáljanak az hispániai királnál, hogy csak color alatt indítson egy traktát az törökkel való békességről [BTN^a 406]. 1653: (Báthori Zsigmond) Tractát inditta azért Bástával, melyet ugyan végbe is vün velle rövid időben [ETA I, 68 NSz] * *végezést* ~ → *alkuvást* ~ * *verekedést* ~. 1751: az Falusi Legénjekis .. verekedést magok között indítottak én vesztég ültöm [Vályebrád H; Ks 62/22 Dsurka Mihaila nyil.] * *veszekedésnek szikráját* ~ *ja*. 1619: hogy ha teöbbszeör Boyer Jonasko .. valami veszekedésnek szikráját inditana, azontol mingiarast csak ezen levelnek erejével Boyer Jonaskon a vagy maradekin ezer arani forintot vehessen^a [Fog.; Szád. — ^aBoyer Peter] * *veszekedést* ~. 1630: en el hittem bizony hogy Szabo Jakab nem indította azt az veszekedést [Mv; MvLt 290. 208b]. 1763: egy kis Harang vonásért nemis kell vala illy veszekedést indítani [Nagyida K; Told. 9]. 1783: azt kérdezték, hát azt tudomé, a' Szentmarjai György Ur Kondássát ki verte meg, és a' veszekedést ki indította [Perecsen Sz; IB. St. Gergely (47) jb vall.] * *zenebonát* ~. 1678—1683: noki Zene bunat inditanak ez hazaban [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1753: Egjedül Orbán Miklos indította ezen Zenebonát [Maksa Hsz; Törzs. Alexius Maksai (32) pp vall.]. 1781: Siklodi Istannit edgy Kaláka lészen a Tantz oszto Siklodi András Lévén ketten az egész vendégeket meg kértük hogj Senki Zenebonát ne indítson [Márkod MT; BetLt 7 Marton Mátyás (32) ns vall.] * *zúgolódást* ~. 1641/1687 k.: a Templom ujítása után a Szék helylyekis meg ujítsák .. Az aszszonyi állatok készek felől penig ez a végezés: Mivel hogy falu közönségese(n) tsinált ülő helylyeket .. ha valaki .. vagy a Templomb(an) vagy a cziinteremb(en) valami zúgolódást inditana Az az ország decretuma szerint flor. 20. maradgyon [Sóvárad MT; MMatr. 209].

5. *hadat* ~ *háborút/hadakozást/hadakozásba* kezd, vkivel háborúba bocsájtkozik; a porni rázboi impotriva cuiva; Krieg beginnen. 1619: Jenő oly helt vagyon, hogy azmég Jenő keresztyén kézbe leszen, az Dunán innét az töröknek, pogánnak semmi derék ereje nem lehet, és ha Felsőged az pogánnal hadat indít, igen nagy segítségére lészen az egész keresztyénségnek Jenő [BTN^a 255]. 1677: Hogy sem Romai Császár ő Felsőge, sem egyéb keresztyén Fejedelmek, és szomszéd Országok ellen, hadat ő Nagysága^a offensive, ha okot nem adnak reá nem indít, hanem azon békességet minden tehetségével oltalmazza [AC 25. — ^aI. Rákóczi György]. 1764: Most olyan kö-

zönséges hír foly, hogy a török úgy nem indít hadat ellenünk, ha öfelsége annuatim négyszázezer forintot ad neki [RettE 164].

6. (hírt/hiresztelést) elindít/terjeszteni kezd, híresztel; a rászpíndi (o štire/stiri), a colporta/zvoni; (Nachricht, Gerücht) verbreiten/ausstreuen. 1605: Mint hogy mostan Hauaselföldibeöl bizonios zamu uitezek érkeztek

Kegteket azért mind feienkint intiuk es keríuk zere-ttel, hogy kiki czendességben leuen, ualमित ne in-diczion, mert ezek kegeteknek semmi artalmara nem le-znek, seöt inkab haznara [Törzs. A császári komisszáriu-sok rendelete Cszs-, Gysz- és Ksz-hez]. 1806: Az akki leg előbb bé nézett^a, mit látott benn ... ? Ki volt indítója s erőssítője azon hírnek, hogy Kerekes Mári mellett azon éjjel Egy Szóts legény hált volna s azt mitsoda Gyanu-ságból s tapasztolásból indította? [Dés; DLt 250/1808-hoz vk. — ^a Az utcáról az ablakon]. 1821: aztis beszéllet-te hamisan hagy a Gyermeke Nyavaját kapott volna, de a sem volt igaz, csak ráncorbol indította volt Iliszija [K; KLev.].

Szk: hamis/hazugi hír(e)k ~ álhír(e)k terjeszt. 1630: hamis híreket indítottak, szerdítettek [BTN 433]. 1700: Alázatosan akaram Uram Kgdet tudositani, mi-csodás Nagi hazugi hírt Indítottán Ur(am) it közzötűnk [Torja Hsz; ApLt 5 Szabó Péter Apor Péterhez].

7. vki/vmi ellen hivatalos eljárást kezd/tesz folyamat-ba; a porni o acziune oficială împotriva cuiva/a ceva; gegen jn/etw. Prozeß einleiten/in Gang setzen. 1539/1675: Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon kuleon, hogy soha azzal az Sententiával elni nem akar-nak hane(m) el szaggatják, ha penigh ez utan elnenek, avagy inditanak velle az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen vigore har(um) literar(um) [SLt T. 10 kápt.]. 1552: ha valamelyik az keothel leuel dolgat walamykor Inditanaya [Bonchida K; KJ]. 1568: ötues orban noha tudoman tetelel, elt az ceh előt, de azért se-mit ez dolog felöl ötues gergel elle(n) ne(m) Jnditot biro előt, soha tőruenbe sem hita ez zokert, kykel otet az ceh előt meg rutitotta volt [KV; TJK III/1. 178]. 1573: Zeoch Fabian, Azt vallia hogi Ment egykor Zeoch peter haza-hoz Zeoch palt otth talalta, hallotta hogi Illemodon Zerzeodik volt Zeoch peterne vele, hogi ha az pert mellyet Mostan Inditok vgi Mond veghez vyesd mynd Brassoba Zebenbe es az tablan 16 ftot adok [KV; TJK III/3. 183]. 1677: Az Uj Thordaiaknak Privilegiumok confirmaltatni végeztetet ... ha privata persona perel valami privatus embertől örökséget, mint a' több Oppi-dumokban, ugy ot-is az ot valo Birák előt inditsa, onnét bocsatassék Táblára [AC 141]. 1764: Az Nagyiána Ca(us)a jo vigyázat mellet a Táblán maradhat, de az Zá-log kínálsból indult Causajinkat jobnak itilnem ottan deponálván a V(á)r(me)gyén inditoni [Borb. II Nic. Kendeffi lev.]. 1814: ezen vellem tett Barattságának vi-szontaglásául azon Keresetemrőlis, mellyet egy Két Esz-tendős Kantza Csitkomnak a Mlgs Grof Ur Szgyorsán (!) György nevezetű Erddösse által p(rae)tendált elkáro-sítása felett indítottam vala, egészszen, és örökösön le mondok [Somkerék SzD; Ks 92].

Szk: kauzá(já)t ~ (ja) per(é)t indít(ja), perbe kezd/fog. 1593: Eotweos Andras ... vadoltatik hogy Crimi-nalis caussakat Zarwas bwneokert Indítottak volna elle-ne [KV; TanJk I/1. 211]. 1758: jollehet in Causae merito Nsgd nem félhet; mind azáltal a' melly processuson

Nsgd causáját indította, az Corruál [Mv; Ks Csiki Ist-ván lev.] * keresetel/keresetét ~ (ja). 1804: a' Falu Szé-kin Törvényes keresetet indított F. Rákosi Pál István egy el károsodott sertésse iránt [F.rákos U; Falujk II—III]. 1821: Szuszéni Juon Tomának Dántsu Vren-tsillán egy határ mezvina felett valo keresete fel vétetik. Juon Tomész az állítja hogy azan Mezvina a' melly fe-lett Keresetét indította Dántsu Vrentsilla ellen, az egészen az övé volna [H; JF 36 Prot. 24. 15] * panaszt ~ panaszt tesz. 1769: Mind ezekben az irt Falusi Nyá-rádtói lakosok közül, kik, kik(ne)k indításokból, kez-dettenek panaszkodni az Exponens Ur ellen, közönsé-gesen Falu egyezett akarattyából e vagy tsak némelyek különösen és kik indították a' panaszt ... vallyai meg a' Tanu [Msz; SLt XLVIII. 15 vk] * (vki ellen) pert ~. 1568: Aggywk Myndeneknek Twdasara kyknek illyk hogy Az wytezlew Tholdalagy Andras eo fel: Assessora egy Rezeol, Maas Rezeol penyeg Zekel Janos My eleot-tewnk zemelyek zerentt Jlyen zerest es wegezesth teonek, hogy az Mely pertt Indytott Tholdalagy Andras

Az torozkayakal, az Jozagh ozlas feleol, kybe Ma-gat Zekel Janos Ingeralta, Tholdalagy Andras valamyt az perre Eddyg keolteott Nely Meg Engedj [Gyf; BfN 54/6]. 1671. A' Szász Atyánk-fiai részéről concludatuk ... hogy ... Gyilkosságot, és Depositumokat concer-náló casusokon kívül egyéb casusokban ha ki pert akar indítani ő kegyelmek ellen, az also forumon ... prose-quallya Peressét [CC 50]. 1761: elsőb(en) Néhai Szabó Mihályné Aszszonyom ellen indittanak pert a Tutor-ságért [Ne; DobLev. II/328. 5a]. 1807: latom hogy ezert is pert kel inditonom [Ne; i.h. IV/912. 2a Veress Bálint lev.]. — L. még AC 235 * törvényt ~ törvénykezésre kezd. 1576: ha Varady Pal wramekys ez dologba teör-wynt Indytananak [Andrásfa MT; BállT 86]. 1720: az malom helyet magának tartya Batyám ur(am) és az iránt törvényt is inditot ellenünk [WassLt Czegei Vass László és Czegei Vass József nyil.]. 1770: megva-gyon az becsületes falu pástorfogadás contractusának 3-dik conditziójában, hogy ha valamely gazda számadás dologból törvényt indított az jámbor falu gazdái előtt, ott minden törvénybeli remediumokkal élhessen mind a gazda, mind a pástor [M.hermány U; RSzF 209] * vá-lást/válopert ~. 1823—1830: Az anyám is elkeseredvén, hogy a fogságból kiszabadult, válopert indított a maros-széki partialison. De az apám nem akarván válni, né-hány esztendőig húzódott-vonódott ez a per, míg utol-jára a fintaházi partialisba elválasztották [FogE 87]. 1847: Mivel már mind a férjem, mind pedig az atyámfiak háborgattak, hogy a szüléimtől maradt jussocskámat el-játszottam azonba válást is indítottam, több válokokot is adván, csak hogy szabadulhassak a férjem hatalmától [VKp 153 Varga Katalin kezével].

8. kezdeményez; a iniția; anregen, veranlassen. 1653: Nem csak maga békélék meg^a pedig, hanem mind a két császárt össze békelteté, és állandó békességet inditta és csinála is közöttök [ETA I, 100-1 NSz. — ^a1606-ban Bocskai István]. 1675: nemely io akaro ur(am) biz-uan erszinyezhez, nehany ezer Tallerok Zörgheteseuel Ngdal illyen sulyos és nekünk szomorú, az ighassagnak pedig akadaliara valo vássárt hallatik indítani, mint ha Ngd Feiedelmi tarhazaban azoknak titkon valo letetele-uel megh gatolhatna, s nap Sinre hozni sem enghede igassaghunkat [JHBK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-

hez]. 1764: Keczli Györggyel soha vásárt nem indítok, sem egyéb dologban vele nem cimborálok [RettE 173].

9. vki felindít/készít/öszttökél vkit vmire; cineva imboldește/stimulează pe cineva la ceva; jn zu etw. anregen/spornen. 1572: Lattok wgjmond, az Eozwe zaydu last . . . De My Myndyarast el fwtamank, Es My Nem Lattok . . . hogi Az Monostory Neomeos wraym wala ky (!) Jndetottanak Az haborura [Jákótelke K; KP. Wynche Symon jb vall.]. 1594: Egieenesen Zemebe Mondá Mondra Peter, Az Daud fianak, es Demeter Peternek hogy, meegh ez el mult tauazon Inditottak eotet ez ket ember a' Thimar Janos megh colesere [Kv; Tjk V/1. 451]. 1615: az my szegeny hazanknak ramlasara termet haladatlan fia Kendi Istuan sok fele bizontalan hamis Vadlasokkal arra indította volna eő felseget, hogy ez mostani draga szep bekessgwnket fel bontuan, szantalan Ver ontasra, Orszagok puztulasara, es Vegtelen hadakozasra okott adgion [Törzs. a fej. Usz-hez]. 1671: Tanácsokat^a pleno numero az az: tizenkét számuakat mindenik Natioból az Ország választván ő Nagával edgygüt, ő Naga^b confirmallya ha penig az Tanácsok közzül Országunk törvénye, szabadsága, Decretumi ellen valamelyik lelki isméréit nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő Nagát . . . kedvezés nélkül affele tanács adot proscriptioval és Notariussággal büntetessenek meg [CC 9. — ^aÉrtsd: a tanácsurakat, azaz a feji-tanács tagjait. ^bBarcsay Ákos fej.]. 1753: kik voltak azon személyek, a kik az adózó kösséget fel Lazasztották, és arra indították, hogy az adott ne adgyák . . . ? [Törzs vk]. 1782: Ki indította őket azon hatalmaskodásokra meg mondani nem tudom [Mocs K; JHbK LIII]. — L. még BTN⁴ 348, 353.

Szk: *békességre* ~ vkiket (készítéssel) megbékéltet. 1573: Zas Balint, pereceny Imre Desy Antal egy Arant azt vallák hogy Eoket Benedek Kowach kerte volt hogi az Mynemw haborwsaga esset volt Chiuka Matiassal Bekeségre zerzenek keoztek, Eok ely Indwltattak benne es Addeg zoltak keozykbe hogi Bekeségre Inditottak ceket [Kv; Tjk III/3. 227] * *jegyverre* ~ vmi ellen fegyverfogásra készítet. 1607: Neis adgia az Vristen, hogy az mely zep zabadsagat hazanknak, mw is uerwnkkel halunkkalis tartozunk megh peczetelni, az ellen mw ualunkitt feguerre indiczunk [Lompért Sz; Törzs].

10. ösztönöz; a indemna; anregen/spornen. 1619: Azmi az egyéb követségeket nézi, áldott az mi kegyelmes szent Istenünknek szent neve, azki Felséged szívét s tanácsát erre az extraordinaria legatióra s kevés ajándékra indította s vitte volt [BTN⁴ 293].

11. serkent; a imboldi/indemna; aneifern. 1614: gajkor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat (!) recepta religioian vallokat minden ereikkel haznos Jozagos es dicziertes czelekedetekre indiczák [Ks 87 egy-i végzés].

12. vmi készit/készítet vkit vmire; ceva determină pe cineva să facă ceva; von etw. zu etw. angeregt/spornet werden. 1566: gjakorlatossaggal inditot mwnkeot az my nagy zwksegwnk, es nagy nyomorwsagban walo esetwnk, felsegedet keoneorgeswnk altal megh lelnwnk [SzO II, 190-1 a „Zekelségbely Feo nep” János Zsigmondhoz]. 1584: (Lakatosne) ez Mostany fogsagabol ky Izent, hogy lennek igralmasok Neky, Azert ha az lelki esmeret Ne(m) Inditana, Ne(m) Izenne hozzank [Kv; Tjk IV/1. 265 Ambrus Deak vall.]. 1711: szép sze-

rént vallja meg Ungvari, velle kik, és ő is kikkel paranzalkodot s mi indította, erre az gonosz munkára [Kv; Tjk XV/1. 69]. 1736: egy verset a deákok énekeltenek, más verset az trombitások és török sípiosok fűttanak, de azoknak temetésre olyan keserves nótájok volt, hogy még az férfiakot is sirásra indították, az asszonyikot pedig épen zokogásra [MetTr 409]. 1742: nem kétem hogy Nemes Hazánk Törvényén fundált Jussom s kedves Bajtám Uraimék előttis nyilván lévő nagj káram, jussom-(na)k s praensioim(na)k meg hányására, jol meg fontolására, és következképpen azokert engemet illető egész Consolatoria ne hajtás s indítsák kedves Bajtám Uraimékát [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes lev.]. 1779: Ha beszélletteis ő Nga, nem ugy beszéllettee ezt mind másoktol hallott hirtt, még pedig panaszképpen, és valjon mű indította eő Ngát ezen hirnekis beszélésére . . . ? [Vécs MT; Ks vk]. — L. még BTN⁴ 178; FogE 340; MetTr 330-1; RettE 328; SzO VII, 100.

◇ *Szk: bányát* ~ bányát nyit; a deschide o mină; ein Bergwerk eröffnen. 1780: Ezüst és ón ércz bányákat Idegeneknek ugy Thoroczka lakos Jobbágyoknak és 'Seléreknek a' Toroczka határban inditni vagy colálni miként engedtetik [Torockó; TLev. 3b] * *gyümölcsöt/szőlőt* ~ gyümölcsöt/szőlőt telepit; a planta pomi fructiferi/vitā de vie; einen Baumgarten/Weinberg anlegen. 1716: Az antecessor Possessorak kett helyen inditván Szőlőt s egy kevés ideig usualvánis esmett termeketlensége miatt bele hadták [Grid H; BfN 92/4]. 1740: a Kis tilalmas erdő nevű helyben látom hogy Kováts György irtott, és szép Gyümölcsösit indított [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. 1843: a Gyümölcsöst egész mereiben kitakarítottván ujiból indította [Szgy; HSzJP Toth Josef (54) vall.] * *impedimentumot* ~ akadályt állít; a ridica un obstacol/un impediment; Hinderis(se) stellen. 1644: ha pedig talalkoznek valaki az ki Inditana valami Impedimentumot, tartozunk minden legitimus impetitorok elle(n) megh oltalmazni [Déva; JHb 53] * *kedvetlenséget* ~ kedvetlenséget kelt; a crea indispozitie; Unlust auslösen. 1696: Edes Urfi az én ifiui Gyönyörűseges életem nem irigyelhető (: mint hogy elek világ szerint bizontalansagban, s- testver Atyamfiatul is meg fosztatott Voltom, nem kevés kedvetlenséget inditt szivemben :) [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz] * *malmot* ~ malmot jártat; a face să umble moara; Mühle gehen/laufen lassen. 1765/1770: a' meg irt Malom jo kemény földön áll, nem valami puha haszontalan föld . . . a' Melly Malmot itten az also Hátáron kezdetek indittani azon hely és föld erőtelenebb fővényes lágy puha haszontalan, nem Malomnak valo föld [Szeplak KK; SLt évr. Transm. 229] * *mulatságot* ~ mulatságot csap/rendez; a face un chef; eine Unterhaltung geben. 1736: Most ha valaki olyan urfi, de még egy alávaló nemes ifju legény olyan tisztességes mulatságot indítana, megbolondozná érte [MetTr 419] * *törvényhez* ~ törvény elé hív/szólít; a chema în fața legii; vor Gericht rufen lassen, vorladen. 1604: nagilakj Janos Törwinhez Indittota wala medeseri mihalt buzat keres wala rajta tizen öt kewe hejan 18 kalongiat [Körispatak U; UszT 18/165 Antal Lukaczj vall.] * *utat* ~ utat nyit vmi számára, előkészít vmit; a deschide un drum pentru ceva, a pregăti ceva; fűr etw. den Weg öffnen, etw. vorbereiten. 1614: Bocskai István . . . interponálván magát török császár és német császár

között, Erdély között is, békességet akara szerezni. Kit noha ő maga teljességgel véghez nem viheti életében, de azért utat indítván az magyarországi uraimnak, azután az magyarországi uraim ugyan véghezvivék mind német, török és magyar között [BTN² 55] * *vendégséget* ~ *vendégséget* csap/rendez; a face un ospă; ein Gastmahl geben. 1631: Nagy Palnetoll hallotta(m) ... hoga mo(n)da: Lelkem itt vendeksegett indítottak Bőruinet ide hittak az legeniek uaczorara [Mv; MvLt 290. 47a].

Ha. 1572: Jndetanayak [Nyárársz K; KP]. 1747: indittani [Ilyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc lev. feleségéhez]. 1788: indított [Dés; DLt]. 1789: indittani [Abosfva KK; GyL. Gligor Vaszily (50) col. vall.].

indítandó megindítandó, folyamatba teendő; de porrit, de pus in curs; einzuleitend. 1848: Megvizsgálván e királyi főkörmány nemes Alsó-Fejér megyében kebelezett Bucsum, Abrudfalva és Kerpenyes közönségek lakóinak bujtotgatásával pénzszarolással vádolt és több büntényeket elkövetett kóbor nőszemély, Varga Kata ellen ide fölterjesztett kétféle törvényes esketéseket ... Varga Katát a törvényes királyi tábla előtt indítandó bűnvádi kereset alá vetendőnek határozta [VKp 298].

indítás 1. kezdeményezés; iniijativá; Anlaß, Initiative. 1598: az J vduara(n) küüyl esett zegenye(n) az halalos seb kije megholt, az J kezetől mely dologgal megis kerkedett es hogy eo neky melly éves zabljaja vagio(n), hol aztis forgattia az J hogy az en zegenj vram halalos agiaba mit zolt volna, Azt tagadgyuk merth ne(m) mo(n)dotta, vgyan minde(n) telliessegl te Inditasodbul s te miattad esett [Ust 13/104]. 1605: ha pedig valami esett volna is az eo Inditasabul esett, eo volt oka [i.h. 19/34]. 1791: Éppen most karátson hetib(en) érkezett Tübből V. Ispány Gyujto Ur indításából ide egy özvegy Papné öreg Asszonyrak, ez előtt volt Magyar Brettyen a B. Bornemisza Josef Ur udvarába gazdasszony [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aAF].

2. felbujtás, késztetés; instigare, incitare; Aufhetzung, Anstiftung. 1603: Azok közzül penig az kit (!) törvénybe fognak, Magokrol ha el mulathattak, es Authortat adhattak, ki inditassabul czelekettek legyen, o velek kegyelmesben czelekegyenek: Az Authorara penig oly büntetést vessenek, hogy ... rolla öröke meg emlekezzék [Kv; TanJk I/1. 454]. 1620: Szkender pasa és Gáspár vajda az Porta indításából kezdette azt az practicát [BTN² 392]. 1779: ki indításából aggrediáltak őket, hogy az Udvari Birát Butnár Pétert nevezetesen öljék meg? [Záh TA; Mk V. VII/12 vk].

3. buzdítás, ösztökélés; indemmare, imboldire; Anregung/sporn. 1714: sok olá legények gyűttek a kalugyhez tanólni oláh deákságot; azok között volt egy Gligorcsa és Urszul nevű elsőbb deákok, kik is a tanító kalugy indításából a monaszteria mellyéke szaporítására és tágosítására kezdeték ezt a darab kaszálot ... erős búkk erdőből kivenni [Deda MT; MúzBf Pásk Kirilla (72) vall.]. 1769: Mind ezekben az irt Falusi Nyárádtói lakosok közül, kik, kik(ne)k indításokból, kezdettenek panaszkodni az Exponens Ur ellen? [Msz; SLt XLVIII. 15 vk].

4. folyamatba tétel, megindítás; punere in curs, intentare; Ingangsetzung. 1650: Tudom hoga birta az J az

peres hazat; még az pernek indítása eleőtis [Szombatfva U; Ust 8/64. 35a]. 1772: Mint hogy az Perek indításában lábra valo allításában s folytatásában nem tsak sok költséggel kell élni ... idegen heljen dispendiose ülni s szemeskedni haragot és üldözést szenvedni, mind ezeket maga személylyéb(en) viselő félnek jutalom nélkül hordozni keptelenség volna [Nagylak AF; Dob Lev. II/436. 1b].

Szk: *folyásba* ~ *folyamatba* tétel. 1802: az Executio-nak harmad nap el jövetelével fojásban indítása íránt hir tétetett a' bē panoszolt Succumbens Alperes vrnak [T; BLt 12 Végla Horváth Gáspár szb kezével].

5. (isteni) ösztönzés/sugallat; inspiratie (divinā); (göttliche) Eingebung/Anregung. 1602: En Hsdati Ersebet ... lelekben Jozan, testemben penigh az Vrnak Sullios keze miatt Jgen betegh, Az Jstennek zent lelkeknek inditasabol ... tezek ilyen testamentamot^a [Kv; RDL I. 73. — ^aKöv. a hagyományozás]. 1630/1687 u.: Nemzetes és Betsületes Bartha István I(ste)n Lelke indítása által, ada egy hold földetskét örökösön Sz. egy ház számára veteményestől meg hihatatlanul [Lukafva MT; MMatr. 14]. 1764: Jöven Venerab. Consistoriumunk elibe Nzetes Hadadi István Honestus Civisünk és Feleségének Nzetes Andrasi Máriának Hazassagbeli Causájok ... krmek Istennek indításából az egy mástól valo el szakadasnak szomorú ... következeset eleve meg fontolván ... egymás között a' Bekessegess együtt lakhatsnak a következő punctumira mind a két részről reá hajlának [Kv; SRE 209].

6. (félrevezető) híresztelés; zvonire/colportare (care duce in eroare); (irreführendes) Gerücht. 1619: teljeséggel eltöltötték az Portának az filét véle, hogy Ferdinandus^a soha az magyaroknak nem vétett, kiért ellene kellett volna támadni, hanem ez csak az erdélyi fejedelem indítása [BTN² 348. — ^aII. Ferdinánd].

indíthat 1. meneszthet, útnak indíthat; a putea trimite/da drumul; (ab)gehen lassen können. 1600: azokat^a mingiarast indithassa mellenk minden halogatas nélkül illien ellenwnk walo dolognak reprimallasara [DLt 26 fej. — ^aTi. hadakat]. 1619: Azt az követséget én ezen négy-öt nap alatt várom^a. ... és addig én is elkészitem az oda való ajándékok^b úgy, hogy csak egy napot sem kell várni, mindjárt indithassam [BTN² 312. — ^aA török vezér (külügyminiszter) nyil. ^bA fej-nek küldendő „méltóságához való fő lovat öltözetivel, köves szablyával, 40 vagy 50 kaftánnal”]. 1747: még élebbi porontsolatya alkalmatosságával az Melgos urnak az 2000 M: főríntokott föl olvasván el pótsetöltem, emberemet készön tartottam, hóg mihént vészöm poróntsólatyát az Melgs urnak indithassam, meljet most ezen levelem mellet elis küldöttem [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1769: Most ujra serlo Parancsollyuk kegyk(ne)k, hogy a kiren-delt Naturalékok olly készen tarcsák, hogy ... a melly nap parantsolatik leg ottan Csikba indithassak [UstLt XIII. 97].

Szk: *hadat* ~. 1620: Mikor az európai birodalom is kezébe lészen, mind Hispánia ... az tengeren és Európából az szárazon oly derék hirtelen hadat indíthat az török ellen, hogy nagy könnyen Európából az törököt kiverheti [BTN² 406].

2. *pert* ~ *pert* megindíthat/folyamatba tehet; a putea intenta/punc in curs un proces; Prozeß einleiten/in

Gang setzen können. 1573: Michael Thakach de Dees ... fassus est. Az mynt egbe alkwattak eoekt arrol lewelet attak pecetek alat ... Ez dolognak penig valamelyk lenne fel Bontoya fl 50 kételet vetettek keozkykbe, pert az eleot Ne Indithasson, Mint az c(om)positioba lrrwa vagon [Kv; TJK III/3. 102].

3. készíthet, ösztökélhet; a putea îndemna/face să ... ; anregen/spornen können. 1791/1798 k.: Meszsze kelletik azokatis mi töllünk el-távoztatnunk akiket a' pénzszeke szerelme, vagy reménysége indithatna a mi gyülekezetünkbe(e) valo vágyodásra [M.bikal K; RAK 27 püsp. kl].

◇ Szk: *bányát* ~ bányát nyithat; a putea deschide o mină; ein Bergwerk eröffnen können. 1780/1804: valaki az első Occupans Bányája mellett más Bányát kívánván kezdeni, amannak torkától négy négy felől ... a Város Biráji által mérésen 16 öl földet, ennyi distantia, vagy meszszeiségre az első occupans Bányája torkától uj Bányát indithasson [Torockó; TLev. 2/4 bis 4] * *sülyet* ~ ? kelést kifakaszthat; a putea sparge o bubă/coptură; ein Geschwür öffnen/aufbrechen können. 1735: Excelentiad számára ez uttal praescribaltam valami Pilulákat, az mellyek gyengen laxalnak és az sülyetis indithattyák, vagy harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat méltotassék Excellentiád be venni belöllek [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

indító I. *mn* 1. (el)kezdő, kezdeményező; care începe/iniiiază; veranlassend, anregend. 1746: az tumultuot inditto Rusz Medra in terrorem et exemplum aliorum) kéménien meg páczáztatott in p(rae)sentia Bulzesium [H; Ks 62/10. — "Azaz a Bulzest (H) községbeliek jelenlétében megbotoztatott]. 1750 k.: a' feleségemnek természetét ha meg kell az Migos Urnak vallanom, eő igen njajas, tréfás, es batron sok féle bolondságot indito, s végben vivő Aszszony [Ks 83 Onadi Szakáts Mihály lev.]. 1753: ezen konkolyt hintő, és gonoszságot indító emberek mutogattak volna némely irásokat ? [Törzs vk]. 1756: Keregutiz György kezdette a veszekedést, mert ő mikor ivutt garaznas veszekedest indito ember volt [Bencenc H; BK Misc. 1143 Franciscus Gyulmari (40) lib. vall.].

Szk: ~ ok vmit kezdeményező/okozó személy. 1680: Ki volt inditto oka annak az veszekedésnek. Killyeni Mihály oltalmazó fel volte ott vagy tamado fel? [Kilyén Hsz; BLt 3 vk]. 1711: Nagjób és főveb jndito ok(na)k az Hajdukot és Hadnadgiát Kissari Balintot allittyak vala Lenni, és részt is az kotya vetyéből bé jött penzből bővebben vettek volna [Csikszereda; Born. XXXIX. 50]. 1713: Esküszöm az elő, igaz és örök Istenre ... hogi ... az eo Felsege Szentseges Szemelye Tisztessege és Biorodalmi ellen, sem titkon sem nyilván nem machinalok, sem másokot akár mi szin alatt arra nem tanatslok segítetek, és inditto ok nem leszek [Hsz; ApLt 2]. 1751: Halottam Vándor Juonnak ez mostan Falunkb(an) quarteliban levő Németekkel valo veszekedését ... mely veszekedésnek ugj érttettem hogy Vándor volt inditto oka [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.].

2. ~ fél törvényszéki eljárást kezdeményező fél; partea care iniiază procedura judiciară; den Gerichtsprozeß einleitender Partner. 1539/1675: Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon kuleon, hogy soha azzal az Sententiával elni nem akarnak hane(m) el

szaggatjak, ha penigh ez utan elnenek, avagy inditanak velle az In causa(m) Attractusokat valamellyk ezek keozkül, az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen vigore har(um) literar(um) [SLt T. 10. kápt.].

3. ingerlő; késztető; care îndeamnă; anregend/spornend/reizend. 1653: Teobbi keozotot irhatom kegyelmednek aszonyo(m)nak busulasatis Damokos Vra(m) embertelensege mia ... sok szantalan boszusagra indito szauaj uoltak es uadnak eő kegyelmenek Aszonyom ellen [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apóhához, Petki Istvánhoz]. 1736: Bezzeg régen, mivel hogy nem valának ezek az éktelen Istent méltó haragra indító káromkodások ... édes hazánkon is vala az Isten áldása [MetTr 414]. 1765: (Murvai János) ki köszörült kardal fel fegyverkezvén ... nagy káromkodással ment az Actionált fogadoban. Az hová is Be érkezvén, nem keresztényi emberhez illő, sőt egesz verekedésre inditto szókkal köszönt Murvai János [Torda; TJKt V. 259].

II. *fn* 1. vmit kezdő/kezdeményező személy; persoana care iniiază ceva; Anreger, Veranlasser. 1572: Az haborusagoth (!) Az Mynth My Láttok Indetoya, olah Bykaly tossa Lupsa És Erdeo falwy Kys Myhal, Ezoketh Láttok hogi Az dolognak fewkepen Jndetoy wolthanak [Nyárszó K; KP]. 1573: Meg Ertwen ... hogi az felpere leot volna az haborwsagnak Inditoia De Mind azzal az Alperessek ... Miert hogi Zokan voltak Meg birhatak volna Es Nem kellett volna leh taglany ... tartoznak neky zerelmeyert tagazakataert Meg fizetny [Kv; TJK III/3. 203]. 1582: Catherina consors Thomę lakatos fassa est ... Mikor el viwek az Azzont esmet el leowenek, es az ladayat fel rontak Mongiak vala, hogi ennek Inditoia mind Boros Benedek volna [Kv; TJK IV/1. 6-7]. 1598: Megh erttettem az en perese(m)nek ok adasat, Az hül reóüidee(n) olyan valazt teze(n), hogy en vagyok Jnditaia mi(n)deneknek [UszT 13/28]. 1702: Ki lött légyen ... a mű szabadságunk keresésének Inditoja? [Torockó; TLev. 4/3. 29]. 1740: a veszekedés(ne)k Principalisa, és minden ok nélkül való inditoja a Serelmes Kováts Samu volt [Torda; TJKt I. 181]. 1768: Az Excessusok a falu akarattyából adattak fel; ki volt ennek inditoja, és iroja nints meg keresztelve [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1770: azt Sem tgyuk hogy azon Dolognak^a inditoja es kezdje ki volt Sem hogy az Instantiat beadott és hol Irották [Bikáca Sz; IB. — "A földesúr ellen beadott jb-i panasznak]. — L. még CsH 384; ETA I, 165-6.

Szk: *fő* ~. 1612: Szinte Szent Mihály-napba kiszállának oztán Brassóból a haddal Géczy András és Fejér Mihály, ki akkor brassai bíró vala s Báthori Gáborra indulának. De Báthori Gábor is reájok küldé hadát, kinek generálisa Alia Farkas vala, és igen megverték az brassai hadat, s Fejér Mihály js, azki ennek fő indítója vala, ott vesze az harcon [BTN^a 61]. 1705: Romai Császár es Koronás Király Kglv vrunk eo Felsege mind az népnek közönségesen ... mind pedig az egesz Nemességnek, azokon kívül, kik fő indítóit s okaj voltak ennek az mostani haboruság fen tartásának, Gratuiat és minden eddig valo tselekedetekről generalis Amnestiat offeral [KvLt 1/192 a gub. Nsz-ből]. 1784: ezen Tsászári, és Királyi Felsőg arrol kegyelmesen Rendelést tenni méltotztatott, hogy ... valaki ezen Zenebonának^a Előjáróját, vagy mást, a' ki ennek főbb Inditojának, Gyarapitojának, és Vezérének tanálthatik, el fogja ... mind annak tudnia il-

lik: a' ki az Előljárót, mind pedig azoknak, a' kik az többi főbb Indítókat fogva elő adhatták 300 Arany jutalmak legyen [Nsz; Borb. II gub. nyomt. — ^aA Horea felkelésnek] * *főbb-főbb* ~. 1702: az kik az mostani Torockzai Tumultusnak főb főb okai és inditaji volta(na)k azok(na)k meg fogatások felől poroncsolna [Thor. XIX/2].

2. vmire készítő/készítő/ösztökélő személy; persoa-na care îndeamnă la ceva; Ansporner/reger. 1619: Fel-segednek önagsága ebben^a az indítója [BTN^a 329. — ^aA szóban forgó ügyben]. 1782/1799: Hát ki az ki a' Torotzkai Lakosakat praetendált régi usussokban háborgattya, a' Mlgs Familiát e végre ujj gondolattal informálja, 's arra indulalja, hogy a' Torotzkai Lakosokat régi ususaiban meg háborította (így!) és hogy az a' személy volna az efféléknek fel találója, 's ... azoknak végben vitelére indítója [Asz; TLev. 5/16 Transm. 324].

3. híresztelő, hírt terjesztő; zvonist, colporteur; Gerüchtverbreiter. 1806: Ki volt indítója s erősítője azon hírnek hogy Kerekes Mária mellett azon éjjel egy Szóts legény hált volna s azt mitsoda Gyanúságból s tapasztalásból indította? [Dés; DLt 250/1808-hoz vk] | az Exponens asszony u.m. Arkosi Istvánne leg kisebb indítója sem volt annak hogy a deutrált időb(en) Kerekes Marisko mellett egy szóts Legényis fekűt volna [Dés; i.h. Nemes Keresztes Susanna Nemes Pruner Mártonné (34) vall.].

indítóok indíték; motiv, cauză; Anlaß, Veranlassung. 1653: Valamit tudnék itt írni, de azt is ebben hagyom; indító okait is mi végre volt? azt is tudom igen jól [ETA I, 94-5 NSz]. 1812: Én a' Groffnak a nagy Aszszony feletét referaltam — és ismét kért a nagy Aszszony előtt valo engedelem nyeresre, ismét meg próbáltam azután kétszer, háromszor különös indító okokkal, de mindenkor Negatívát nyertem [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. 1834: midőn az Eklák Csere vagy örökös vásárt akarnak tenni az egyező Levél meg írása előtt kötelesek tzeljaikat indító okaikkal az Előljárai Hivatalnak bé jelenteni [Vaja MT; HbEk]. 1846: az egész verekedésnek mi volt indító oka [Dés; DLt 530/1847].

indított 1. (el)kezdett; inceptu, pornit, intentat; eingeleitet. 1761: a' Gonos Familiába lévő Atyafiak ... tot Jeremiás Urammal ... holmi Tutorság iránt ... inditot perib(en) elegyitettek volt magokat [Ne; DobLev. II/328. 5a]. 1783: Akosfalvi Titt. Szilágyi Sándor ő klme ... Néhai édes Attyának per extensum minden fiele Mobilái iránt a Nemes Maruss széki Tkts Cont. Táblán pert indított vala ... meg edgyezvén ... azok aránt indított perlekedésről örökösön és meg hihatatlanul le monda [Mezőbánd MT; MbK XI. 69]. 1801: kegyelme-tek valalván az Evictiot köteleztettek az Contractusban irt Vinculom alatt az Evictiot el fogadni s az Exponenseket ezen ellenek inditott perben mindenekb(en) évincálni [Msz; BalLev.]. 1809: Kis Ferentz és György ellen hamis Levelek készítéséért inditott büntető pere Ő Felsege elcibe hatván ... Kis Ferentzet két Esztendei, Kis Györgyöt pedig egy Esztendei ... rabságra ... ítélte [UszLt ComGub. 1560].

Szk: irtásra ~ irtani kezdett. 1766: azon Bongordos gyümölsős és a mellett lévő fogott és irtásra indított helyről ezt tudgyuk bizonyoson mondani, hogy ... értünk gyermek korunkban afféle igen régi gyümölsős fák és olyan Bongordos helyet [Szásznyires SzD; Ks 33 Szásznyires II. 16].

2. küldött; trimis; verschickt, abgesandt. 1764: Kovács nevű Praefectussa hamis lélekkel irott hazug informatiójára Bétsből 4ta 9br(is) hozzám indított Levelét Bátyám Uram(na)k vettem [Középlak K; BfR].

3. híresztelt, hírelt; zvonit, colportat; (ein Gerücht) verbreitet/ausgestreut. 1806: Désen Iako Arkosi Istvánne Szabo Anna ... gyalázta-e valamivel Kerekes Máriát, ha igen, mitsoda szokkal szollatt, ugy mint valosagot, vagy pedig mint mástol indított szokot, vagy telveljedsből esett gyanut? [Dés; DLt 250/1808 vk].

indított 1. küldet, menesztet; a face să fie trimis; abgehen lassen. 1814: történt hogy a' Papnak ötszáz Rforintya ... elveszett a' Feleségemet el fogatta, kötözve Tömletzre indittatta [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Iliá (40) col. vall.].

2. *hadat* ~ háborút kezdetet; a dispune să înceapă război; Krieg führen lassen. 1694: Mivel vacált a leordinumi püspökség, akartak az capitularis papok püspökfejedelmet választani, de az papokat az gallus ugy fascinalta, hogy fele a papoknak, ugymint 24, válasszák a coloniai electort 24-gye pedig az magnus ordinis Teutonici magistert ... az franczia feltett czélja ez volt, hogy az Baváriai házat ezen causával összeveszesse az Nimbürgumi hazzal és hadat indittasson egyikkel a másik ellen, hogy annal jobban férjen az dologhoz [IIAMN 333-4].

3. vki vkit késztet/ösztökéltet vmire; cineva stimulează/îndeamnă pe cineva la/să facă ceva; jn zu etwas anregen/spornen lassen. 1796: ő Felsege ... kívánnya ... ezen Nemes Erdély Országának Főbb, és Birtokokra nézve, tehetősébb Hazafiai arra indittatni hogy ... a Katonai ki üresedett Tárházat ... bizonyos Számu pénzekkel Segittének [Körösbánya H; Ks 74. VII. 164. 1/4].

indittatandó indítandó, folyamatba tétetendő; care urmează să fie intentat/pus în acțiune; einzuleitend, in Gang zu setzend. 1847: Varga Katát illetőleg pedig véleményem abban határozódik, hogy a már elősorolt büntényekért a méltóságos királyi tábla előtt indittatandó bűnvádi kereset alá vetessék [VKp 297].

indittatik 1. küldetik, menesztetik; a fi trimis; verschickt werden. 1810: Teszi panaszát az szárhegyi nemes faluszéke előtt szárhegyi huszár Gáspár István, mint felyperes (!) az okony (!), hogy még az 1806-dik esztendőben indittatt vala csinálni az Gergely vesze Patakára egy fűreszt [Szárhegy Cs; RSzF 124]. 1814: a Pap meg kötöztetvén a' Menyemet Kolozsvár felé Tömletzbe indittatott [Banyica K; BfR 197/1].

2. hajtatik, tereltetik; a fi minat; getrieben werden. 1791: Arkosi Gyulai László invalidus gyalog katona exponálly, hogy ugyan arkosi Bíró Sámuel őkegyelme egy ökröt sok nézegetés után a tegnapi napon, midőn a vásárba indittattak volna, az útról megtérítette, megalkuván 32 forintokban [Arkos Hsz; RSzF 282]. 1795:

azon a napon az Fejér Ferenc lovait nem hajtották az mezei csordába, hanem az erdeiben indították volna de amely nem volt számadás alatt való pásztorság [Ozsdola Hsz; i.h. 128].

3. kezdetetik; a se începe; anfangen/begonnen werden. 1597: Az vasarnapi bor korchiomarlistis ew kegme megh zabaditottak de illien conditiona hogy ew kegme Biro vra(m) zorgalmatosson vigiazzon hogy valami rezeges tormezo emberek miat túmúltus ez Varoson ne inditassék [Kv; TanJk I/1. 290]. 1606: Lata(m) azt mikor Benkő Istua(n) nagj Ferenczre fel kele, es tolle Jnditerek az haborusag [UszT 20/107]. 1634: Az mikent inditatot az dologh Molnar Georgynit en azt nem tudom(m) [Mv; MvLt 291. 31a]. 1720: Boldor Péter azt mondá Boldor Tudornak hazdusz rossz ember . . szarom az orczádra azon szók felett inditattott a veszekedés [Vormága H; JHb XXXIII/32]. 1820: Barabás Mátyás a maga becsületiben, mint akármely becsületes ember, úgy marada, visszaadván Kozma Márton és Szopos József ökegyelmék megkövetés mellett becsületit, amely zuvatból inditattott vala [Jenőfva Cs; RSzF 257]. — L. még ETA I, 27.

4. (hivatalos eljárás) folyamatba tétetik; (despre un procedeu oficial) a fi pus în curs; (Prozeß) eingeleitet werden. 1677: Efféle Causák pedig ha a' Vármegyéken, vagy egyéb Székes helyeken inditattanak, transmittaltassanak Táblára [AC 200].

Szk: (köz)kereset ~. 1806: Múltatlanul és minden igaz ok nélkül inditattvan tehát ezen kereset az Alperes ellen, meg kívánja, hogy ez alól . . absolváltassék [Dés; DLt 250]. 1847: az esmeretes bűtogató asszony, Varga Katalin ellen csábításért a királyi közügyek igazgatója által büntető közkereset inditassék [VKp 205] * per ~. 1671: Ha hol meg-érte a' Tiszt a' gyilkosságot . . tartozék . . a' gyilkost citaltatni a' hol a' gyilkosságot^a telekedte és ha hol találattik, ujjabb per ne-is inditassék ellene, hanem(m) azon transcribált sententia szerént executioba vettessék [CC 53-4. — ^aE szó itten a forrás nyilvánvaló sajtóhibájának javításával] * processzus ~ per folyamatba tétetik. 1791: Minthogy a' Kolosvári határon igen feles Török buza vetések szoktak lenni, a' melyekből Dézmát nem adnak, jonak látattik, hogy az iránt Processus inditassék úgy mint a' melynek jó kimenetele iránt nagy reménység lehet [Kv; SRE 278].

5. vmi által vki készttetetik/ösztönöztetik vmire; a fi stimulat/indemnat la ceva prin ceva; jd. von etw. zu etw. angeregt/spornat werden. 1562: Mely igiretnek öröme miatt inditattván a vajda, azonhelyt erejét inditá és megveré a keresztessnek táborát Tömösvárnál, Váradnál és . . Kolosvárnál [ETA I, 11 BS]. 1608: bizonyos es kivaltképpen valo nagy okoktól inditattuán, kellettnek mostan eö kgmenek Ghellyen Jmreh Vramnak Lengyel orzaghban menny [Kv; RDL I. 85]. 1649/1681: Bethlen Gabor Fejedelm . . eö Flsgét . . akarván minden tellyes igyekezetemvel követni, de mindenek fellet inditattvan az I(ste)nnnek paranczolatyatul, méltónak íteltem, hogy Haczkok nevű Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedő Görögöket^a . . az több Taxas jövevény Görögim közbe be venném [Vh; VhU 311-2. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1782: valamely ezen helységben írgett förgött Cancellistak imitt amott hintetgett

ilyetén beszédjek után, hogy valakik Fattyaknak tanáltatnak mind azok bátor ha Jobbágyi Kötelesség alatt tartottatok légyenek is, az alól fel-szabadulást magoknak nyerhetnek, s, ekkor osztán inditattott arra^a . . magát hogy Fattyunak lenni meg bizonyicsa [M.fodorháza K; Eszt-Mk. — ^aA szóban forgó jb]. 1804: Nékem edgy 'Sellér Ház körül okvetetlen kerteket kell tsináltatnom, Erdöm közel nintsen, itt körülbe pénzenn sem lehet kapni, ezenn nevezetes okoktól inditattva bártorkodom ujjabbannis esedezni Nsgodnak négy vagy öt szekeretske Ves(s)zóért [Cserefva MT; IB. Szilágyi Elek gr. Toldalagi Lászlóhoz]. 1827: Tudva vagyon az Asszony előtt hogy némelly Attyafiaival az Exponensek ellen mitsoda osztályos pert mozdítottanak vala, a' mellyet . . mi oktol inditattva maguk tudják belé hagyták [Hsz; BLev.]. — L. még RettE 117; VKp 59-60.

Szk: engedelemre ~ engedelmességre készttetetik. 1605: ha Valamy Inconüeniensre akarna mennys az keöz nep az mint zokott lenni az giwlessekben, ne engedgienek valami oly dolgot statúalni, kiwel az keössegh . . valami kemenseghre Inditattnek inkább hogi sem engedelemre [Kv; TanJk I/1. 513] * keménységre ~ → engedelemre ~ * könyörületességre ~. 1662: Én Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janós Deák Istentelenségben és Látoraságba(n), arultatásba(n) atottam (!) magamat az Poganyokkal egyget értettem . Mely Istentelen cselekedetemért halálra mint afféle Pribék megh sententiaztatta(m) folyamodta(m) az Nehai Tekéntetes és Ngos Barcsai Sigmondné Asszonyomhoz, hogy eö Nga könyörülne rajtam és váltana megh az haláltul, megh tekéntvén azért eö Nga az élő Jstent és az en esedezésemet megh szánvá(n) könyörületességre inditattvá(n) maga saját pénzével az haláltul megh váltott és életemet megh marasztotta [Monó Sz; BK] * magától ~ magamagától ösztönöztetik. 1712: Instálának azért ö kglmek mind az egész Váron lako Mészárosok képeben, hogy engedgyük az ö kglmek szabad akarattyára az ö kglmek mesterségek-(ne)k gyakorlását, mert a Nemes Ország limitatioja szerént nem nyúznának, inkább másnak engednék a Mészároskodást . . Mü azért ezen dologra nem magunktol inditattván, hanem ö kglmektol sollicitáltattván, az Nemes Ország deliberatuma ellen nem relactáltunk, hanem azt jóvá hadtuk [Torockó; TLev. 13/1].

inditattott 1. gerjesztett, indított; íntejit, fäcut; angeschürt/facht. 1762: á maga széna fűvének allyában meg gyujtott egy tövis bokrot . . az I Ö Klme által gerjesztett és tövis bokorbol indult harap előtt az actionalt helyben semmi harap égés nem volt . . azért ha addig nem volt perselve az oldal mig azon I Ö Klmének széna fűvéből Ö Klme által inditattott tűz ki nem harapazott . . tehát nem más hanem az I. Ö Klme harap égetése hatot ki az oldalon [Torda; TJkT V. 102].

2. folyamatba tett; intentat; eingeleitet. 1677: Az alsob Székeken inditattot causakban, ha ki uj itilettel akar élni, minekelötte a' Transmissio ki-adatnék, annak előtte élhet véle [AC 181].

indítvány javaslat; propunere; Vorschlag. 1840: (Az) indítvány vizshangra találván, Czéhunk tagjai többsége által el-is fogadtattott [Kv; ÖCLev.].

indítványoz javasol; a propune; vorschlagen. 1843: Mihez Mákavé Moyszi még azt is hozzáadta, hogy az erdőben még több emberek is lennének, és indítványozá, hogy a kamara erdőmagvát öntenék el [VKp 122]. 1877: Gondnok indítványozza az erdőtakarítást, mely már több gyűlésen megpendítettet [M.bikal K; RAK 336]. — L. még VKp 177.

indítványozott javasolt; propus; vorgeschlagen. 1843: A több megjelentekre . . . akik mellett az a könnyítő körülmény is szól, hogy a Makavej Moyszi által indítványozott mag előtérítését meg nem engedték, úgy vélekedik a biztosság, hogy . . . ezáltal talán elég volna őket csak keményen megfeddeni [VKp 122].

indítványoztatik javasoltatik; a fi propus; vorgeschlagen werden. 1873: a templomba levő karnak megkészítése is indítványoztatott [Burjánosóbuda K; RAK 18]. 1875: Indítványoztatik az erdő fiatalos része takarítása, ritkítása [M.bikal K; RAK 313].

individuum egyén, személy; individ, persoană; Individuum, Person. 1781: minden Individuumoknak az Mlgs Uraság praestatioji a' Felsőes Királyi Rendelésekkel vagy Urbarizatiokkal reguláztattak [Torockó; TLev. 9/20]. 1787: a' Typographia administratiojára kívántato Individuumnak ki keresése Tiszt. Professor Pataki Samuel Uramra bízattatott [Kv; SRE 253]. 1809: Harangozónak olyan individuum kívántatik a ki nem tsak a Rhitus Szerént valo Szolgálatot tudgya, hanem a gyermekeket a Rhitus szerént tanítani tudgya [Szu; UszLt ComGub. 1643]. 1823: a' Nemes Közönségnek két vagy három Individumai valami Tordai Mészárosokkal Szerződözni kezdenek [Kövend TA; Borb.].

indivizum felosztatlan föld(terület); pämint neimpärjt; ungeteiltes Feld(stück). 1770/1771: méltoztatott a' . . . Tabula bennünket exmittálni Forroban^a a' végre, hogy minden Indivisumokat, a Somlyai és Lugosi részt biro Possessorok között, Törvényesen, és igazságoson subdividálnánk [DobLev. II/428. 2a. — ^aAF]. 1771: ha indivisumnak találtak valami, az oszlohatik két felé, a' más mely fel volt osztva tsak rectificáltassék [Fejér m.; i.h. 11a].

indivizus 1. osztatlan (osztály/osztózás alá nem esett); care nu formează obiectul împărțirii; ungeteilt. 1666: Az fugitius Jobbagoikat Eö kgmek Eggiüt reducalliak, ha pedig eö kgmek keözzül, Akar mellikjs hol mit Es kijt reducalna, keöltesit az masik fel refundallia, resze Szerent, Es ha Induius volt az Jobbago, Eö kgmek diuidalliak aequaliter [Altörja Hsz; Borb. I].

2. osztozatlan (olyan, aki kívül meg nem osztozott); care n-a făcut împărțea cu nimeni; an der Teilung nicht teilnehmend (solcher, der mit jm keine Teilung machte). XVII. sz. v.: en velem edes egy testvér lévén Makaj Miclos ur(am) . . . indivisus volt, es azon dologban semmit nem pärticipáldotam [Ks 9. XXX. 4]. 1755: Subinferáltatik az Incta Pars Relatoriájában, hogy eö az Attyától indivisus lévén, höltig tartotta, tisztességesen el temette, Pománáktól érette tett [Rubicsóra H; Ks LXII/7]. 1761: Már utollyára a' fiu ág oppugnállya hogy a' relictá p(rae)cise maga(na)k ezen lakó hazat nem

p(rae)tendalhattya . . . két fiu lévén kikis még maig indivisusok [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1793: Rettegi Kata és indivisus Testvérei Rettegi Mihály Miklos és Hedviga . . . tőnek mi előttünk jobb kezek bé adásokkal iljen allando és meg másolhatatlan vásárt és transactiot hogy tudni illik lévén . . . Árpáston és Középfalván három Appertinencias Ház helyek . . . mivelhogy meg Nevezett Négy indivisus Testvér Atyafiak(na)k kezek ügyekbe Nincsenek és Semmi hasznát Nem vehetik . . . tehát el adová tevén elsőben modo legi(ti)mo meg kínáltatták a több vér szerént valo Atyafiakat [Árpástó SzD; RLt O. 2].

indok 1. indító ok; cauză, motiv; Beweggrund. 1846: azt sem tudom, hogy ezen verekedésnek is mi volt indoka [Dés; DLt 530/1847. 25]. 1847: csalogatta magához Testveremet . . . hihető tám azon indokból hogy majd Tutorának fogja magát ki nevezetni [Dés; DLt 896].

2. érv; argument; Beweisgrund. 1843: Azomba az F, G és H alatti észrevételeikben elismérik, hogy a kérelmek a jegyzőkönyv 2. és 3. száma alatt elősoroltakat praestálják, s mentségek csak abból áll, hogy elősorolják azon indokokat, miszerént azokat praestáltatják [VKp 136].

indokol megokol/magyaráz; a motiva/explica; begründen, erklären. 1867: E fel hívást a kir. kormánysszék azzal indokolja, hogy . . . a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev Ref lelkészek gyakran felületesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138 esp. kl].

indolencia közöny, közönyösség; indolentia; Gleichmut/sinn. 1840: oljan kevés kedvem vagyon mind ezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szível minden félben hagjak, bár mindenemet által adhatnám nekik, s csendesesen meg huzván magam nyugodhatnék, próbálják ők is a világot s csipje meg a Lug a nyakokat talán az edgyik vesz valamit az Indolentiajából, s a másik is meg gyöződik benne, hogy a Czime el nem tartya a világon [JHb Jósika János lev. feleségéhez Bécsből].

indorzáció hátiirat; andosament; Indossament, Giro. 1758: p(rae)sentiajokban elsőbenis az Certificatoria Relatoriat, utánna Nemes Székre dirigált emlitet Tar Gergely Ur(am) Instantiáját, és arra meg irt Nms Szék indorsatioját exmissionkal edgyüt fel olvastuk [Asz; Borb. I]. 1763: Rosnyai Jóseff Uram dictaturája szerént véletem iratta réa^a azonn Indorsatiót [Koronka MT; Told. 33/27. — ^aA levélre]. 1775: E felett küldök még más Relatoriatis en Matriculaltattamis a' mint az Indorsatioból ki tettzik [Kissáros KK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc lev.].

indorzál 1. hátiirattal lát el; a andosa; indossieren. 1740: méltóztassék Ngod ezen alázasos Instantiankót jo resolutio tétellel indorsálni [Torockó; TLev. 9/1]. 1754: Leveleket ugyan láttam, de nem olvastam, indorsálva lévén é szerént: Getzi Csere levele [Mezőbánd MT; WassLt]. 1763: Erdélyi Commandirozo Generalis Bucow ur eö Excellentiája . . . fekete Plajbász indorsálá azon Instantiát [Udvarfva MT; Told. 44/22]. 1854: a Jozságaimat és más egyéb tárgyakat érdeklő Leveleim közül azokat, a melyek nevezett rosz fiainak általadha-

tok és adni kellettök külön választva és kötve indorsáltam [Kv; Végr].

2. hátratként odair/jegyez; a nota ca andosament; als Indossament hinzufügen. 1737/1764: a hátára ezen levelemnek indorsalom, Copiazom de verbo ad verbum [Csicsó Cs; Ks 94 Petki Klára lev.]. 1780 k.: Kivül rajta indorsálva van: A. 1772. 5. Juny | Az Hátán indorsálva van: A. 1773. 2a July [WH]. 1843: Quetantia (!) v. is recognitio a . . . contractusoknak ki adásáról a mint indorsálva találattik [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

indorzálás hátrirat; andosament; Indossament. 1723: Az szegeny Aszszony az supplicatio indorsalasa szerez most farad [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz].

indorzált hátratként ráírt/jegyzett; scris/notat ca andosament; als Indossament daraufgeschrieben/gezeichnet. 1814: (A) possesszorok juttaták kezünkben . . . Tkts Kis László és Posoni Áronn Uraknak . . . a Tkts Tisztséghez bé nyújtatt tudossitasakat . . . a Tekintetes Tisztségnek erre 12-k Augusztusban 1814-benn indorsált válaszával [Kövend TA; Borb. II]. 1819/1831: Hunyadi Ferentznek a' Kolosvári Tanátshoz nyujtott (!) Instantiája a' háza dolgában arra indorsált válaszal 25. Mar. 1776 [Aranyosrákos TA; Borb. II. — iratjegyzék-tétel]. 1830: a Magurai Paraszt közönségnek csupa hazugságot magában foglaló Instantiája az arra dato 10ae July indorsált Válasszal edgyütt Copiában [T; Bosla. — iratjegyzék-tétel].

indorzáltat hátratként ráírat/jegyeztet; a dispune ca să fie scris/notat ca andosament; als Indossament daraufschreiben lassen. 1738: alázatosan instálunk ngodnak, hogy méltotassék ngod ezen instantiákra indorsáltatni arról^a való információját [Cszs; SzO VII, 395 Cszs-i szabad székeleyek Apor Péterhez. — ^aA jb-ok közteherviseléséről].

indorzáltatik hátratként ráíratik/jegyeztetik; a fi scris/notat ca andosament; als Indossament daraufgeschrieben werden. 1760: A Szebeni Contractus vétetessék kézhez, és indorsáltassék hogy penes Conditionibus legales irattatott más Contractus [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával].

induál 1. (tógát) ölt; a imbrăca toga; Toga anlegen/ziehen. 1778: Mihály fiam absolvált Szent Mihály napján, induált is s most tógásdeák a kolozsvári collegiomban [RettE 392].

A tóga (reverendaszerű diákköntös) csak az ún. studiosusokat, azaz a felsőbb éves diákokat illette meg, de ezeknek aztán a kötelező viseletdarabja volt [Jakó Zsigmond — Juhász István, Nagyenyedi diákok 1662–1848. Buk. 1979. 43]. Egy 1795-beli rendelet a tógaviselés kötelező voltáról a következőképpen intézkedik: „Minden deáknak tógája legyen; kinek nem lévén az újvi diligencia kezdetén tógája: elveszti alumniját, akinek nincs alumnija, cipője vonatik el mindaddig, míg tógát szerez” [MvÉrt. 56].

2. magára vesz/vállal; a lua ceva asupra sa, a-și asuma; auf sich nehmen. 1783: Az Inctus Strenuus kereskedő nem tsak evictora sislálására kíván időt adatni immediate evictorát vagy zuvatossát sislálja Nagy Ajtai Szentpáli Isák ő kegyelmét, a kiis immediate induálván a zuvatosságot [Sszgy; HSzjP].

induálhat szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: tógát ~ tógát ölthet; a putea îmbrăca toga; Toga anlegen/ziehen können. 1823–1830: Ugyanezen esztendőben november 10-én fizettem be az inductionis taxát a seniornak, három márást, és már induálhattam tógát^a, beesvén a 90-ik számba [FogE 97. — ^aMv-t a ref. kollégiumban].

induáló tógás; care poartă togă; mit einer Toga bekleidet. 1758: Szegény Induáló Neutrálísták(na)k Rhf. I. xr. 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 212a].

indubitus kétségtelen, kétségen kívüli; incontestabil, neíndoios; zweifellos. 1755/1797: Tudjaé a' Tanu nyilván és bizonyoson hallottaé? hogy mindezen mostani Mihály nevezeten lévő Exponensek igaz Ns Emberek(ne)k observaltattak minditig, és most is indubitus Ns Emberek(ne)k observaltatnak? [Szság; Borb. II].

inducia fegyverszünet/nyugvás; armistitiu; Waffenstillstand. 1605: erről pedig kegyelmetektől hitlevelet kívánunk. Mi is pedig <ti>kegyelmeteknek viszontag hitlevelet adunk, hogy ez induciának terminusa alatt <az> százságnak semmi violentiat nem inferalunk [SzO VI, 15-6 Az erd-i nemesség és székelység a százsághoz]. 1615: Mostan pedig Romai Chiazar Vrunck eo felgenek . . . kett auagi három rendbeli Assecratioia nálunk uagion, hogy mind az Tractatusnak veigeh velwnk az Induciakat megh tarttiak, My hasonlokeppe(n) nagy szep chiendez Varakozasban uoltunk [Gyf; Törzs. a fej. Usz-hez]. 1630: a dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia . . . Az alatt pedig az hadak mind az ket reszreöl el bochiattassanak [Törzs. Egykorú, hitelesítetlen más. I. Bethlen István nyil.].

indukál 1. rávesz vkit vmire; a determina/a convinge pe cineva să . . . ; jn zu etw. überreden/bewegen. 1720: az sogor Gilányi György Uram Feleségestől . . . kérték azon hogy, ki(gyel)meddel szollanék, s induálnám ki(gyel)medet arra, hogy az szegény meg holt Aszony portékáját adná ki ki(gyel)med [Kv; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1726: Mikoron az Tövissi utzáb(an) egy fundussát az Feleségem ell alkutta volna Szappanos Samuel Urammal igirt ő kglme feleségem(ne)k H fl. 250; meg halván az Hadnagyunk . . . addig beszélet Pais Kerekes István Uram(na)k az még inducalta hogy ne engedgye Szappanos Samuel(ne)k mint Papistanak [Ne; Ks 90]. 1744: Mind a Conscriptorok, mind a V. tisztek a kösség közé ki mentenek, adhortálták, szep s kemény Szokkalis urgealtak hogy ne opponállyák magokat, hanem compareállyanak, mindenfele ratiokkal akarvan eoket ad sanioem sensum inducalni, de semmit sem officialhván, tsak azt kívántuk, adgyák okát, mi okon nem conscribáltattyák magokat [Hsz; INyR]. 1753/1781: Josika Imre ur, mint igen serény eszű ember, ezt talállya fel a maga hasznára, hogy a mostoháit arra inducallya hogy az utrizalt Portiokot néki adnák [Máda H; JHb LXXI/3. 260-1]. 1762: Az lus szemtelenül hamisellküségre erőszakkal kívánnya az Birakot contra Constantiam inducalni [Torda; TJkT V. 143]. 1782/1799: hallottam fül hegyel aztis . . . hogy a' Méltóságos Thorotzkai Familiát . . . Dési Praefectus Ur valami Con-

tractusra inducalta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 346]. — L. még RettE 167.

Szk: elméjét ~ja ráveszi vmire. 1733: ennek utána a mire most inducalna kgd elmémet, nem mindenkori lephetnék [Borberek AF; Berz. 17. XII].

2. vmi készlet/öszönöz vkit vmire; ceva indeamnâ pe cineva sã facã ceva; jn zu etw. nötigen/anspornen. 1739: Sòkszóri tapasztalt affectioja s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excelladnak inducál hogy ez földhöz ragadott és minden tehetségéből exauriáltatott Szegénységnek Státussa iránt Excellentiádat itérátó molestálni p(rae)summálom [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1761: Rettegi István báyám . . . Mostan megszólított amidõn nem is gondoltam volna. Melyre nem egyéb inducálta, hanem annyira ingerelte ellenem, hogy minden úton-modon azon igyekezett, hogy rajtam bosszuját üzhesse [RettE 128. — ^aRettegi Istvánt a felesége].

Szk: elméjét ~ja készleti vmire. 1744: Város közönséges Gyülését indicálánk, mely közönséges Confluxusban . . . látván, hogy az Haza szintén minden erdejéből lassan lassan ki fogyna, elméjét arra inducálá, hogy valamely részét a szabad erdõnek meg tiltaná, és unanymi consensu a Bttls Város tön illyen determinatiót, vagy is Constitutiót [Torockó; TLev. 10/2. — ^aÉrtsd: a bányaváros: Torockó].

indukálhat 1. rávehet vkit vmire; a putea determina/convinge pe cineva sã . . . ; jn zu etw. bewegen können. 1753/1781: Josika^a ur mint afféle igen serény elméjü ember . . . észre vette, hogy a kapu szám után való adózás dealealodik, és mostoha fiainak proponalta volna hogy ha nékie adnák az utrizált falukban lévő Jussokat, õ maga fogna Betsben efficiálni, hogy a Gyógy vizén lévő Jozságaikon a kapu szám után való adózás diminualodnék azokat a mostoháit mint gyenge ifjakot könnyen inducalhatott (igy!) [Máda H; JHb LXXI/3. 276. — ^aCsak így, az ^aImre keresztnév tollban maradásával]. 1775: azon két Oláhfalviakot . . . néhányszori Admonitionkal is arra nem inducálhatván ide provocáltuk [UszT III. 47].

2. késztehet, ösztönözhet; a putea îndemna; zu etw. nötigen/anspornen können. 1712: Ha szintén kgmdért, nem estem volnais, ezen adosságban; mégis arra inducálhatna kgmdt lelki esmérési; s Atyafisága, hogy meg szorult Attyafiát segitene [JHb Jósika István Jósika Imrész].

indukáltatik 1. vki vmire rábíratik/vétetik; a fi determinat/convins sã facã ceva; zu etw. bewegt werden. 1745/1770 k.: a' Mlgs Gróf Özvegy Kemény Kristina Asszony Ó Nga tetszéséből változván . . . Pap tartása 's fizetése, inducatatott a' Paraszt Eklésia-is arra, hogy magais valamit concurráljon a' Pap tartásában; lótt azért illyen közönséges meg-egyezés^a [Vajdakamarás K; SzConscr. 148. — ^aKöv. a megegyezés részletezése]. 1820: Hát az igazé hogy a' Vallók a' kik egybe gyűjtettek, pálinkázatások, ígéretek mellett inducatattak, hogy holmi dolgokrol vallyanak ? [Kv; JHb 48].

2. kitűnik; a reicși; sich herausstellen, klar werden. 1775/1802: amint a Cometaneusak Relatiojakkol inducatatik, és a Bezdédi^a . . . Lakosak magokis agnoscál-

ták, Delrol is ezen Salamonhoz^b tartozó keskeny tölgyes Erdõ mellett a Bezdédi Határ, és mezõ vagyon [BSz; JHb LXVII/3. 143. — ^{a-b}SzD].

indukáltattathatik vki rábíratathatik/vétethetik vmire; cineva a putea fi determinat/convins sã facã ceva; zu etw. überredet/bewegt werden können. 1702: Lévén mätkasága N: Pongracz András Uram(na)k, Nem: Torma Susánna Asszonnnyal csak hamar meg bánta annyira meg hülemédett tõlle hogy semmiképpen arra nem inducatattathatik hogy az matrimoniumot consunnálhassa (!) velle [SzJk 338].

indukció következtetés; concluzie; Folgerung, Schluß. 1762: ezen inductiót, nem tsak ebből evertálhatom, hogy egy fatensis nem méri azt mondani, hogy az én tüzem miatt éget volna el a . . . széna, hanem abbolis hogy . . . az első fatens . . . el méri azt mondani, hogy az bokor körül nagyobb helyt meg nem égett az avar, egy asztalnyi helynél [Torda; TJKt V. 105].

indul 1. elindul, haladni/menni kezd; a porni; losgehen. 1568: oztan az ember az okrokot ky bochatotta És menten, Monostor fele Jndult [Kv; TJK III/1. 143]. 1574: Margit nehay Sabasser leorinchne Azt vallia hogi egi vasarnap . . . latta hog zok Eotthwes Inassok Erkeznek oda vgrandozwa es zytkozodwa . . . Es ketfele zakadnak egy Resze az espotal Molna fele Indwl benne. Mas Resze az vthon Igenesen fely [Kv; TJK III/3. 355]. 1593: Orsolia Takach Casparne vallia . . . kezde nekem mondani hogi neki igen fai az oldala, lata(m) en magam is hogi az hidegh leli, es az haz heara indula hogi fel menien hogi le fekegiek [Kv; TJK V/1. 405]. 1605: Jndula az Peter djakne fja az Aiton en azt nem tudom hogy ha akarathiauale vagi Akarathia nelkwl az kessel meg serte az fekethe palne fjat [UszT 19/87 Nagy Peter fja Janos Zent mihalj vall.]. 1633: Koncz Jstua(n)ne ki jeoue az Meszar szekbeol, es haza fele indula [Mv; MvLt 290. 130a]. 1669: nagy zeretet hallek, arra indulek, hat hajtyak az Vasar(helyi) czordat [Szentlélek Hsz; HSzJP Roman Mihaly vall.]. 1723: Luka ki sietvén az udvarrol, az utczañ haza felé indula, s foga [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.].

Szk: utána ~ a. vki/vmi után, vkinek/vminek nyomában elindul. 1570: Etedy Kelemen Varas Zolgaya . . . ezt vallya . . . Mond Zeoch Demeter az leannak Borbára, Jer el velem egy kewessah az Mayorba, Az lean azt Mongia neky Baththor, es ely Mennek egymas vtan, hogy ew ezt hallya vthanok Jndwl [Kv; TJK III/2. 79-80]. 1596: Vtannok indulek az eokreknek, s monda(m) hogi, bizony el yzem [UszT 11/34]. 1633: utana indula az Meszaros Georgiis es Koncz Istua(n)net az hussal Visza terite [Mv; MvLt 290. 139a]. 1778: a' Biro utánna indulván, ugy főbe ute hogy mindjárt le bukék fövel a' partakba [Egerbegy TA; JF. Juditha Antal Francisci quondam Fülep rel. vid. (56) vall.]. — **b.** érte/elébe megy. 1589: Nem geozem haza varni hanem esmet vtanna Indulek es vgh talalam ewket az kapuba hogi Mizaros Mihalnet az kapuhoz tamazotta vala ereossen banik vala velle [Dés; DLt 226]. 1775: a szegény asszony csak várta az urát, s midõn látta, hogy idejénél többet mulat, utána indult, hát mind a kettõ alatt a jég leszakadott [RettE 344].

Sz. 1617: Záz Istuan tarcziafalui jobbagius (!) . . fas-sus. Hallottam hofi Antalf(i Ta)masne ziggia uala Antalfi Mat(ias)t illien zoual: mostis az a Gergelj Marton(hoz), az Istentelen uaksi feiem arulohoz ment Antalfi Matiashoz, ki nekem mindenkor artasomra volt, de mind eltig hallottam, hofi ualaki bogár után indul zarba uizi [Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser nb és Th. Boleony rector Scholae Tarcziafalviensis jelle a fej-hez. — Kelemen Lajos kijegyzése].

2. útra kel, útnak indul; a porni la drum; sich auf den Weg machen/begeben. 1562: (Az élest) wgy hozzak Jde desre hogy Jnnet myndyarast Jndulyanak az tabor vtan velle [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz] 1570: Zekel Myhal azt valya hogy Mykor egy Jdeobe Baromal Magiarorzagba Jndwltnak volt . . . az vthba megh veszet volna az Baromnak az Sajah (!)^a vyzza tertenek [Kv; Tjk III/2. 136b. — ^aÉrtsd: szája]. 1591: Byro vram keett kochiywal Jndolt feyer wara [Kv; Szám. 5/1. 65]. 1604: mo(n)da Berkezy Lukacz, Marton Uram hoúa teòd Theòrek Janos batiamoth hogy Giergyoba indultatok volt, s te itt hon vagj s eò ninch, mo(n)da Gergely marto(n), Vgi úala oda Indúltunk vala, de en el Vnnam, megh térék s eois megh ter [UszT 18/141 Michael Balassj de Jike lib. vall.]. 1785: en holnap után indulak Zilajra, onnét ki randulak Váradra [Szentbenedek SzD; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1810: reggel indulak Kolosvárra [Kackó SzD; Kp 82 Újfalvi Krisztina lev.]. 1814: Holnap indulak Küküllő Vármegyébe [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János insp-hoz]. 1844: nints ki el jöjjen véllem 's egyedül tsak nem indulak — leg jobb ha te külded töstént a' lovakat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: csatára ~. XIX. sz. m. f.: A székejkürtnek szavára Induj egyre csatára^a [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — ^aTáncszó] * hadba ~. 1591 u.: Tудо(m) hogy felele Zente Jstua(n) az lo feleöl hogy sem(m)i nyaualyaia sem erkeölche egieb ninch hane(m) eggik labaual santa . . . Az vtan tudo(m) hogy az hadba Indulank Kereztúrnal touab ne(m) jeöhete rayta Sofaluy Ferench [Malomfva U; UszT] * utána ~ érte megy. 1856: Mihály nagyon beteg, annak okáért kérem hogy mihelyest ezen levelet meg találják (igy!) rögtön induljanak utánna [Szk; Pf Serester Sándor Egyenruhás lev.]. * útba ~ útnak indul. 1851: Fel tészem egy gyáva cseléddel útba indul, loval vagy ökörrrel, 's valami baj adná elé magát, segítsen mit tehet tégyen meg ok nélkül költséget ne okozzan [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.] * útnak ~ 1736: Mikor penig utnak indultanak feleségestől, az böcsületes nemességnek állapotjához képest kis bőrös kocsjia volt [MetFr 363]. 1852: En most a' nagy grippé miat utnak nem mernék indulni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * útra ~. 1657: az székeleyekben mintegy két ezernyin . . . útra indulának^a Molduva felé [ETA I, 163 NSz. — ^aL. Rákóczi György szerencsétlen végű lengyelországi hadjáratába]. 1818: már most a sok jo és meleg üdök el telése után, mivel nagy hideg van, nem Commendálok nagy magatok utra induljátok, s neis induljátok [Kv; Pk 7].

Sz. 1690: Ki ki mind az ő utára indul . . . még az eszt-rág is az égben megismeri az ő idejét, az gerlicze, az daru, az fecske tudja mikor el kell menni [VassN 114].

3. (haddal vki/vmi ellen) (fel)vonul; a porni (cu oști-rea împotriva cuiva); (mit Heer gegen jn) ziehen. 1562: 1532 esztendőben Szulimán török császár esmét kétszázezer emberrel Bécs alá indula [ETA I, 13 BS]. 1612: kiszállának oztán Brassóból az haddal Géczi András és Fejér Mihály, ki akkor brassai bíró vala s Báthori Gáborra indulának [BTN² 61]. 1619: sok ember súhajtja, hogy csak adna az Isten oly észt az erdélyi fejedelemekek, hogy most indulna. Bizony övé lenne az magyar királyság [BTN² 308]. 1653: A székeleyeknek Báthori a császár puskáit . . . mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat építte belöllek . . . Így indula akkor azért Báthori Sigmond a bassára [ETA I, 44 NSz]. 1658: négy-öt napot nyugodván kenyerезvén hadainkat, Jenő felé kellene az ebekre indulnunk [RákCsLev. 546 II. Rákóczi György anyjához]. 1759: [Fülöp spányol király] igen nagy ten-geri erővel indult volt Elisabeta angliai király ellen [RettE 95]. — L. még BTN² 271, 339-40, 405; ETA I, 23-4, 49-50, 65-6, 156, 161.

Szk: haddal ~ vkire. 1612: (Geczy András) mind magunk, s mind Orzagünk dolgait, hatra hagyuan magat promoúealta az portan, szep vegh hazainkat Törökönek igitte és haddal indúlt reank [PLPr 73 fej.] * nyomára ~ haddal nyomon követ, üldözöbe vesz. 1653: A tatárokat úgy hallók, hogy a mi nyomunkra indultak volna [ETA I, 137 NSz] * utána ~ 'ua' 1614: Báthori Gábor is ennyi sok haddal utánok indula, de ennyi hadat nem mérének megvárni [BTN² 59-60]. 1662: Ezenközben die 23. Iuly Szamosujvár táján csak nagy véletlen egy rész tatárság, kurtánság a fejedelem táborának utána indult vala [Szalárdi, SirKr 613]. — L. még BTN² 126.

4. vkire ráindul, neki megy; a se năpusti asupra cuiva; auf jn losgehen/eindringen. 1568: haborognak vala az Kadar Markosne leanya az Nemetneuel, es az Nemetne Egy Tekenot wg wte az feiebe hogy kettén (!) hasada, azonban meg Juta Kadar Markosne es vgy chyapa arcúl, az Nemetnet, Es az Nemet azt latuan, vgy Jndula Kadar Markosnera az Nemet hoza wte, de ne(m) tudom ha talaltae vag ne(m) [Kv; Tjk III/1. 214]. 1573: Borbel Istwan Azt vallia hofi latta hofi Zekel Antal ky fwtamot az lesbeol, Teremy peterneis Eleibe Ment es egybe kapot vele otth ketten Twssakot-tak, Antal ely tazitotta teremynet teolle, oztan az felesegere Indul Antal, Antalra esmet teremnye ott harman egybe chiportoznak . . . hwztak vontak egimast [Kv; Tjk III/3. 292]. 1591: Iffiu zigiarto Balint . . . vallia latam hofi fenesi Marton . . . az kariara tekere az mentet, es az Inással egi botot hozata ki, es Barbeli Balintra Indula, es az bottal valba wte Barbeli Balintot [Kv; Tjk V/1. 80].

Szk: utána ~ vkit üldözöbe vesz. 1572: latta hofi Antal az chegert kapta es vtana Indwlt gaspárnak az teobies kyk otth voltak es az kismester vchara wztek [Kv; Tjk III/3. 26].

5. (vmire/vmit tenni) elmegy/indul vhová; a pleca unde-va (să facea ceva); losgehen (etw. zu tun). 1574: Mol-nar Kelemen . . . azt vallia hofi . . . mykor beteg hirtet hallota volna hogy az Malomba fekwennek, Indwl hozza meg latny [Kv; Tjk III/3. 384]. 1595: mikor hallottuk az zaith, ez vtan úgy Indulank oda, hogy megh lassuk mi-choda zaigas uagio(n) oda fele [UszT 10/101]. 1633: Az el mult harmadik Vasarnap indulek, es menek en az

eöstueli praedicatora [Mv; MvLt 290. 138a]. 1697: ugyan akkor Peter Deak uram Három szekre is indula sokadalomba, mit gondolván az útban vissza tért [Kortormány Cs; CsJk 2]. 1717: félek ha Mátyás jeget ront, nem Szánam (!) hanem más alkalmatosságon kell az Ur udvarlására indulnunk [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]. 1742: égy jó hajnalban a' Széna füre indultam széna gyűjteni [Buza SzD; JHbB]. 1856: Edes ötsém én annyéra el gyengültem hogy tellyességgel a szüretre indulni nem mérek [Uzon Hsz; Kp V, 407 Kispál György Kispál Lajoshoz]. — L. még BTN² 334; FogE 60-1, 182; RettE 116.

6. vmilyen tevékenységbe fog, vmit tenni kezd; a in-cepe sá facá ceva, a se apuca de ceva; irgendeine Tätigkeiten anfangen/beginnen. Szk: *alkalomba/alkuvásba* ~ egyezkedésbe kezd. 1597: Georgius Schmelczter ... fasús est. Mikoron Nagy Isak az mostoha annyawal alkwasban indula en voltam egygyk Arbitr keozotteok en oztottam fel keozotteok mind penzeket ezewsteoket es minde(n) marhaiokat [Kv; Tjk V/1. 115]. 1700/1808: a kérdésben forgo Örökség iránt néhai Harko Peter Deak Uram alkalomban indult volt az Exponens edes Attyával, de félben Szakadt [Vaja MT; VH]. 1732: megszánván azért őket, alkalomban indulanak egymás között, és tönök egymás között ilyen meg másolhatatlan örökkös Contractust^a [Gergelyfája AF; JHb XXXVII/13. — ^aKöv. a részl.] * *alkuvóba* ~ alkudozásba kezd. 1725: Az napokban jöven ide két kömives Medgyesről s alkuvoban indulék vélek hogy a kis kamolnámot (!)^a meg csináltassam, de rettentő drágások lévén meg nem alkhattam [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez. — ^aEgy más, ez évből való levélben Apor Zsuzsánna már *kapolna*-t ír] * *aruba* ~ alkuba/alkuvásba/egyezkedésbe kezd. 1586: Zeoch Georgy vallia ... Tudom hogy Aruba Indult volt Lakatos Tamasne zok peterrel, Mas Nap ily zot hallek zok petertől Gazda Azzony agy tíz forintot Lakatos Tamasnenak ... lassuk ha Arut zakasthatunk [Kv; Tjk IV/1. 580] * *beszedbe* ~ beszélgetésbe kezd. 1722: en vellem mindenkor igen szerette beszélgetni, egi alkalmatossággal is beszedbe indula velem [Szentk.] * *biróhoz* ~ a törvény előtt pereskedésbe kezd. 1668: Valentinus Takachy Joannes Nagy R(elect)a gregory zabo Anna ... fassi sünt ... az Zpoh felesége azt vetette Kodory Gasparnenak (igy!), hogy fayat lopta el, Ezert birohoz indultak vala, es vgy bekeltetok meg s meg vetok az kotelet kozikbe [Kv; Tjk III/1. 211] * *cserébe* ~ csereügyletbe kezd. 1669: csereben indultak uala az tonal az ház helyért [JHbK XXXV/5] * *forgásra* ~ forogni kezd. 1772: az I. Groffné Malma Gáttja el szakadván, leg ottan az én malmamrol a' Viz egészen ki tisztult, s meg állatt mind négy kerekem mint az előtt forgásra indultanak [Kük.; JHb LXVIII. 224] * *játékba* ~ kártyajátékba kezd. 1573: Kiral Mate azt vallia hogi . az Ianos deak hazanal latta hogi veres Antalal kartiat lachot gergel, antal ely Nerte penzet ... vgi kwlte ely Bertalant Menny el hoz zaz penzt neke(m) ... oztan esmet lateknak Indultak [Kv; Tjk III/3. 282] * *kompozícióba* ~ egyezkedni/egyezségbe kezd. 1597: Dauid Jekel ... wallya Azútan indultak wolt walami compositiona, enis ot walek Lukach vrammal, ew kegne cleozamlala az conditiokat, kiken Borbeli Peter megh nem alkhatek es ig az arw veghez nem mehete keozot-

teok [Kv; Tjk V/1. 126] * *perbe* ~ pert indít, pereskedni kezd. 1561: My Inakthelki Ghyerewffy Mihál, es Swky Benedek aggywk emlékezete ez mi lewélünknek rendibe myndeneknek mikippen mi előttünk ez witezlo nemes vraink^a . az töb attyafiai kipibe, az frathai zenafiwek felől, mellyekyrth Jmar perbe es Indultak wolt, Thewnek ilyen weghezist es Jlyen keppen egienessewlinek megh [Fráta K; SLt U. 28. — ^aKöv. a fels.]. 1597: az lato Mester vrain jelentettek panazkeppen hogi

Paztor Istwa(n) ewket teorwenben hitta volna es perben indult volna vellek^a [Kv; TanJk I/1. 288. — ^aTi. céhbeli mesternek a céhet illető ügybe nem volt szabad céhben kívüli hatóság előtt törvénykeznie] | Az a' hely az falú szamara valo de oztatla(n) wolt. Az resset ne(m) tudgia ha uolt akkor mikor Balinth az eokret rah yzte, hane(m) az vthan Jart ott hogy perbe Indultak, s latta az vthan hogy volt ress raita^a [UszT 12/89 Nic. Biro de Bogartfalua jb vall. — ^aA sövényen]. — L. még RettE 319 * *processzusba* ~ 'ua' 1592: feierwari Iosa miért-hogi p(ro)cessusba Indult az ket fel Creditor keozt, es az varos p(ro)catora, ez jeoueo giwlesigh Biro vram Tarcha ahoz magat [Kv; TanJk I/1. 184] * *szóba* ~ beszélgetésbe/egyezségbe kezd. 1653: láták a levágott kurtánokat, és igen megzajdula az ő sergek rajta, de fegyverhez ugyan nem nyulának azért; de mi is nem fogánk fegyvert hozzájuk, hanem Bogáti János és az apám szóba indula vele [ETA I, 63 NSz] * *táncba* ~ táncba fog/kezd, táncra perdül. 1591: Nagi Mathias, Lenczes vram zolgaia vallia Az mulatas keozbe mikor tanczba Indultunk volna, Az Varadi Mihali Inassais az tanczba mene, mikor el vegeztek vala az tanczot, kezde mondani Varadi Mihali hogi megh zerezek az tanczot [Kv; Tjk V/1. 169]. 1597: Zilagy Istwanne Lucza vallia ... foga az leginy az Azzont tanczba indulának, vgia(n) az Tanczbol mind kette(n) ki kerekedenek az ayton [Kv; Tjk VI/1. 24]. 1633: be jóue eginchany louaz, es miuel ott leany gyermekekis vallanak nalla(m) tanczba indulának [Mv; MvLt 290. 116b] * *törvénybe/törvényhez* ~. 1593: En Meleg geörgne margith azzonj Wuahrhely vgy mint feöl peöreös teoruenheöz Indultam Cosa Geörgne alio nomine Kadar georgne Ersebeth azzonnal vgy mint Al peressel [Szu; UszT 9/43]. 1637: (Egy) Jozagot azo(n) Lazlo Balint kett zaz forint Summába ab alienalt volt az Nehay Palfalui Balint Janosnak, ky ueget teoruenbeis indultak volt [BálLt 60] * *traktátusba* ~ tárgyalásba/ek traktába kezd. 1619: Azt is értelm én jól, hallottam, tractatusban indultak volna az keresztyénségben lévő fejedelmek ismég, adja az Isten: de mint lehet effectusa? [BTN² 223].

7. átv jut; a ajunge; gelangen/raten. Szk: *alkuvásba* ~ megegyezésre jut. 1608: Hogy azert my keozottwnk-is ez Vtanis ez fele haborusagos lgyenettlensig az perlekedesbeol ne legyen hane(m) inkab az igaz attyafiusagos szeretet Maraggyon keoztwnk Indulank illyen attyafiusagos alkuasba(n) es uegezesben [Kv; JHb XXV/49] * *arra* ~ vmilyen elhatározásra jut. 1590: Ez Alat penig kerik eo kmgemet, Jstent es az Zegheny nioromult keosseg saniaru Adayanak el keolteset, es vnionknak megh Allasa melletth valo faradsagunkat, feyedelmek eleot valo pirongasunkat, eo kmgem megh tekinchek, es indullianak arra, amywel ez eleottis ajánlot-tak magokat, Ne Vadoltassek az eo Newek mind most, s mind holtok vta(n) ha valamý Niawalia forduland az

rendtelenség miatti az városra [Kv; TanJk I/1. 138] * *kompozicióba* ~ megegyezésre jut. 1593: Budai Tamas-ne azzonio(m) . . . vallia . . . az megh holt vramnak, ferenczi Antalnak hazához hozak az zalagot, Seres Jst-uantol, ammkor Eottues Jmrehel compositioiba Indul-tanak vala, es ott hagiak [Kv; Tjk V/1. 376]. 1631: Beth-len Gabor mikor megh ertette volna hogy en annak az resz ioszagnak urauai Ballingh Janossal compositio-ban indultam volna tehát eő felseghe hatalmasul en teöllem azon ioszagot el ueőue . . . maga az Radnoti ioszaghoz foglaltata [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 3 Sükösd György végr.] * *szerződésre* ~ szerződést köt. 1578: frwsinazzony Az Attyafiaktwl tudni Illyk Thoroz-kay Petercol Ferenczteol es Janostwl az Tellyes Thoroz-kohoz Tartozzo Jozagbol Rezt kewan wala . . . wegre zeorzeodesre Indulának, es wgj Alkowanak meg hogy az Thorozkohoz Tartozzo Jozagert es az Kewweol walo Jo-zagert mindenekert Adak frwsinazzonnak Pakochyabe-ly^b es Kys Nywlasbely^b Rezekett [Torda/Boldoc TA; Thor. V/14. — ^aÉrtsd: pagocsabeli azaz Mezőpagocsán (MT) levő. ^bKisnyulási (MT)] * *végezésbe* ~ → *alku-vásba* ~.

8. (el)kezdődik, a *incepe*; *beginnen*. 1573: Ilona Ze-geny Zanta azzony . . . Azt vallotta . . . hogy mykor az haborszag Indwlt volt otth az haz eleot, az hazba volt chisar Ianos, ky fwtamot az hazbol [Kv; Tjk III/3. 210]. 1585: Kadas Istwan vallia, chak így Indula a' dologh hogy valank patay Gergelenel, Az eo leania ky Mene az Vczara, Hat Az leankat a' felperes Azzony igen rangat-tia [Kv; Tjk IV/1. 498]. 1625: Demeter Lukacz es Olah Martone el ueottok az . . . meg nevezet tinokat az fiam eleol Ezen indult az haborusagh Demeter Lukaczal mi keoztwnk [UszT 179a]. 1634: En egiebet dolgokba(n) nem tudok mint indult es mint kezdetet az uezekedes köztök, hanem egy korban az marosra akarek menny ki joue(n) . . . egy gyermek mondva(n); hamar mert megh olik Aztalos Marthonnet [Mv; MvL 291. 7a]. 1753: Or-bán Miklós Bécsből le jött, maga hazánál gyakran Conventulumokot tartván, onnan indult minden Ze-nebona [Barátos Hsz; Törzs. Joh. Kováts (52) ns vall.] 1765: Imre György Pálinskával kénálta, betsüllettel ra köszönte, nemis egyébből indult a' verekedés, hanem Murvai János mint garagnás személy, ekkor meg taszitotta Imre Györgyöt, és tsak azért kezdetek ketten tépe-lődni, pofozódni [Torda; Tjkt V. 253-4]. 1786: Tot Jst-ván . . . felis támadatt az Fogadosra hogy meg verje de én látván az dolgat kösztök hogy nem jól indul, mivel az öttseis Tot Mihályis fel ugrat közikben, én osztán ma-gam ugi választám el őket [Hidvéz MT; GyL. Király Já-nos (40) taxás vall.]. 1802: miől indult, és mi módon folyt a' Verekedés elé nem beszélhetem, mivel Németül folyt köztök a viszongás, én pedig ezen Nyelvet nem értem [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. — L. még BTN² 348; RettE 389, 391; SzO VII, 270.

Szk: *folyamatba* ~. 1837: Az Innetső Malom ron-gyos lévén most ujbol egészszzen ujítást vár, mely folya-motba indult [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

9. vmi kezdődik/keletkezik rajta/vmin; a se ivi; etw. auf einer Sache entstehen, einsetzen. 1572: Markos An-tal vallya . . . gazdaia azzon hogy az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba vgy annyra hogy le kell wly Seres Marton haza Eleot, Seres Mar-tonne ky Jeo a haz Eleybe(n), Mond hogy My lele ko-

ma(m) azzon, Mond, Ne(m) tudom my lele a Labomat, Jm ne(m) Alhatok rea, im most chak hirtelenséggel Jn-dula Raytam [Kv; Tjk III/3. 86c]. XVIII. sz. *eleje*: Az mely lovon holt tetem indul nem kel varni hogy meg ke-ményedgyék a Csomója^a [JHb 17/10 lótarási ut. — ^aKöv. a kezelés részl.]. 1733: lévén . . . egy barna szőrű gyermek lova a fél lábán pok indulván [Dés; Jk]. 1772: Gr. Lázár János úr . . . egyik lába sarkán egy kis seb in-dult [RettE 285]. 1796: Egy negy esztendő Barna Szőrű Tulok(na)k Torok gyejka gyogylhatatlan indult volt [Banyica K; IB. Gombos István kezével]. 1808: Ezen bi-tang Kantza hátulso lábán pok indult [Dés; DLt 698 nyomt. kl].

10. (per/peres eljárás) kezdetét veszi, megindul; a *incepe*/a se *deschide* (un proces); (Prozeß) *beginnen*. 1568: Michael deak . . . fassus est, hogy meg 9th hordo borok uuolt, akkor mikor, az bort nem wtte akkor penig Kys gaspar uuolt fő dolgos benne, o welle arult az vallois Es hogy az borokat fel wettette az zekerre myndiarast tiltotta Koach andras, Meg Annak elotthe harom vagy negz hettelis hogy Zabo mihaly közöt es Koach andras kozot az zam wetes es, az per Indult [Kv; Tjk III/1. 168]. 1590: Teöruiniek indül az biro eleot, onnan Appellálnak az Monostorj birak eleyben, onnat az Coloswary birak-ra, onnat az tiztartora [Kajántó K; GyU 18]. 1598: azt az peremet mely eleözer Indult Pernezi Istua(n) Vra(m) akkori Capitanünk eleött [UszT 13/47]. 1606: Mig ez a Per ne(m) indult uala köztök az elöt hallotta(m) Vas Pe-tertol. hogy monta Adoryanj Balas hogy ha az zolokmaj Eörökseget kezehez kerithetne tehát az hauady hata-ro(n) adna erette [i.h. 20/125-6]. 1677: Székelységi Só aknai Tisztekkal ha mi per indul örökség dolgában, a' Székhez tartoznak [AC 269]. 1681: Minden féle vára-si Pörök szoktak indolni elsőbe(n) a' váras Birája szekin; ha kinek ott nem tetzik viheti az Vár beli Officialisok szekire; ha ugyan ott sem, a' D. terrestris szekire ugya(n) a' varban [Vh; VhU 70]. 1722 k.: Keresztesi Ferencz, és a Szilvási Leány ágon való Successorok között Processus és pör indulván, egimás között meg edjgtek [JHb XIII/32]. 1780/1804: Minthogy mindenféle Causak a' Torotzkai forum előtt indulnak, ehez képest valameddig akár mely Causa torotzki Birák előtt foly minden processusokba, mellyek Bányákról, Kohokról vagy Verők-ről lesznek a' familia és ordinarie a Torotzkai Biró pe-tsétje jelével élylen a Peres [Torockó; TLev. 40-1]. — L. még AC 184.

11. vmi történni kezd vmivel; ceva *incepe* sã se în-timple cu ceva; es beginnt etw. mit einer Sache zu zuge-hen/zu geschehen. Szk: *dőlni* ~. 1732: Csűr . . . nád soppal fedett; tapasztott sóvény oldala; dőlni indult [Szászsztyakab SzD; TSb 51] * *omlásra* ~. 1842: a' Fű-rész malom viz felőli uj fala a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omlásra indul-tak az igen roszul alkalmaztatott felbeli kövek [Kv; KmU Lev. 2 László János mérnök kezével] * *rothadás-ba/rothadásnak* ~. 1824: Egy régi ele dől faragott kapu fél szemöldököstől rothadásba indult — ez a' Kut mellett hever [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1862: A' három kövű malom nád fedél alatt van . . . padozat deszkái avultak és gyengék . . . a' medvelábakis rothadásnak in-dultak [Mezőbánd MT; TSb 39].

12. *átv is* támad, keletkezik; a se *isca/stürni*; entste-hen. 1600: Az elött walo nap hogy ez a werekedes esett

zapor eso es zel nagy indult wolt, s a nitotta meg h a kaput [UeszT 15/122 Isthwan Gyeörgy Hoggiai vall.]. 1621: Estue nagy Zel indulu(n) az Toronj oldala(n) az Manust be dwyteotte uolt mind tablastol Melinek ramaiat vyolag kellett Czinalnu(n)k [Kv; Szám. 15b/IV. 16]. 1697: mondám a feleségem(ne)k miért engedik hogi olyan nagj tüzet rakjanak, mert ha nagj szél talál indulni, az Udvarházzal edgjütt bizony az egész falu meg ég [Szamosfva K; Ks 90]. 1762: nem az I. gyujtagatásából indult az tűz, minthogy az megis alutt volt [Torda; TJkT V. 108]. 1779: mi formában kinek parantsalatyából indult azon zenebona s vezekedés nem tudom [Záh TA; Mk VII/12 Gramma Oniszija (30) jb vall.].

Szk: *hire* ~. 1771: Amicsoda nagy híre indult volt a pestisnek s azt követő praecusoria lineának, szintén olyankeppen megcsendesedének, Istennek hála, minden pestis hírek [RettE 251].

Sz: *hír mód nélkül nem* ~. 1618: Az Báthori András felől való hírt ne vélje Nagyságod semminek, hanem Nagyságod magára vigyázzon, mert az hír mód nélkül nem indult: mentől hamarabb lehet, meglátja Nagyságod, hogy annak az hírnek felkeresem az fundamentomát, és megiorom Nagyságodnak [BTN¹ 135] * *szél nem ~ fuvatlan*. 1762: az I(na)k eökegyelmenek ... 1760dik Esztendőben, és üdő tájban, ex illicito concubitu meg viselésedése, és terében való esése lött légjen ... ez közenseg hírt volt eökegyelmenek, oly érdemes, és jo emberek között, és ma is continuáltak ... el lehet mondani nem tsak azt, hogy szél nem indul fuvatlan, hanem azt is az iránt, quod non sit sine sufficienti ra(ti)o(n)e [Torda; TJkT V. 92].

13. nőni/fejlődni kezd; a începe să crească/să se dezvolt; zu wachsen/sich zu entwickeln beginnen. 1716: I(sten)n(é)k hálá, szépen induly az szőlő jövésé [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1770: Nyilván tudom, hogy Nagyfalunak olyan törvénye volt eleitől fogva, hogy ha valaki a szőlőit eladta s adja, ha meg nem mivelvén annyi gaz, siska és fű indul a szőlőben, hogy a tűz meg futamodhatik rajta, azon szőlőnek vissza kell maradni simpliciter azon emberre, a ki eladta volt azt [Nagyfalu Sz; Bfn Nagyfalu cs. Martinus Szöcs (60) jb vall.]. En az Somjaji hegyeken Levő Szüretet elvegeztem ... most igen jo faja indult a Ven szőlőnekis jövendőre Lehet bizni a jo termeshez [Somlyó Sz; Borb. II Szathmari János lev.]. 1778: ez is hasanlo Cziheres és bokros hely volt, most pedig igen szép Gyümölcsös indult benne [Koronka MT; EHA]. 1788: A mi helységünkben Isten jóvoltából a gabonák szépek ... a Tavasz vetésekse jól indulnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1810: Ezen Erdő nagyobb darabján szép ifjú Tölgy fa szálás vagyon nagy sűrűséggel ... kisebb darabján ugyantsak szép Tölgy fa szálás indult, melyet már kerte való Veszszőnek lehetne használni [Doboka; Ks 76 Conscr. 85]. 1813: a' Szőlőn kívül lévő Erdő Esztendő vágott, szépen és jól indult [Udvarfva MT; Told. 42].

Szk: *növésbe* ~. 1823: ez oly szép fáju erdő, hogy a' Szálos fáiból építeni is lehetne itt a' mezőségen, az alyassa is Szép növésben indult vesszős [Szabéd MT; Told. 57]. 1840: ez ősi erdő öt vagy hat esztendeje hogy le vágattakott, most szép növésbe indult [Udvarfva MT; EHA] * *vesszőbe* ~. 1816: (A vágat) most vesszőben indult [Jedd MT; EHA].

14. *a jég* ~ (a jég) zajlani kezd, a (jég)zajlás megindul; începe pornirea sloiurilor de gheață, începe dezghețul; (das Eis) beginnt zu treiben, (der) Eisgang beginnt. 1592: 20 february hogy Az Jeg Jndúla, eyer^a fogattam³ embert ... fyeztem nekyek Bora valotis f — d 44 [Kv; Szám. 5/XIV. 47. — ^aErtsd: éjjelre].

15. kb. vmi vmilyen áron kezd elkeln; a începe să se vindă/să treacă la un preț oarecare; etw. zu irgendeinem Preis Absatz zu finden/verkauft zu werden beginnen. 1699: Mint hogi Ujfalusi Samuel Atyánkfia a' T. Ecclesiát requiralta még fenn lévő adossága felől, igérvén némely részének meg fizetését borul, igért a' most következő szüretkor ... ötven veder bort annyi pénzben adván a' bort a' mint fog indulni [Kv; SRE 62]. 1770: En az Somjaji hegyeken Levő Szüretet elvegeztem ... it az mustnak Csebre tiz forinton indult [Somlyó Sz; Borb. II Szathmari János lev.]. 1803: Mustot minden szőlős Gazda, az harangozással edgjütt hat Ejtelt; a' ki pedig nem adhat Mustott, tartozik annak Válságát ugy fizetni a' mint a' Must indul [Sarmaság Sz; SzVjk 182].

Szk: *jó ára* ~ *vminek*. 1786: Itten e mi földünkén eddig elé a gabonának az időhöz képest igen kitsid ára vagyon, ugy haljuk hogy Enyed s Torda körül jo árra indult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

16. (vmilyen érzelemre) gerjed; a fi cuprins (de un sentiment); (zu irgendeinem Gefühl) (sich) entflammen/erregt werden. Szk: *irgalmasságra* ~. 1649: törvény kívül szaczoltatta Fejervari Mihály az szerelmes felt ... azért ő kgmek megh ruminalván dolgokat mind az két félnek: tetszet ő kgk (: irgalmassagrais indulvan :) hogy adgia megh az fél mesterseget fl 4 [Kv; MészCLev.] * *kegyelmességre* ~. 1580: Indullya(n) eo Nga is kegielmessegre Az zegeny fogoljhoz [Kv; TanJk V/3. 229a] * *könyörületességre* ~. 1642: ados uolt negyue(n) nyolcz forintokkal ..., az melyreől ados leuele Timar Gonos Gyeörgynek extalt; Timar Gonos Georgynenek Berger Margit Azzonnak sok sirankozására mwnekwnkys intercessionkra, keönyeorwletesseghre indulua(n) Kouacz Gaspar vr(am), Berger Margith Azzony kezessegere az vrat Timar Gonos Georgiot az foghsagból elboczatta [Kv; RDL I. 129].

17. ered, eredetét veszi; a izvor; entspringen. 1732: a patak indul Paszmosrol, es szaporodik a Tekei tobol [Nagyida K; EHA].

18. *forrás* ~ forrás fakad; îșiștește un izvor; (eine) Quelle entspringt. 1732: Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földből ki ásott pintze vagyon ... őszve hajtott botozat forma szarvazattya szalmával fedett; ebben Veteményt, és Káposztát tartanak (: közepin alkalmas forrás indult :) [Erdőszengyel MT/Szászsztyakab SzD; TSb 51].

19. kiserked/serken; a îșiși; heraus/hervorquellen. 1573: Botos Marton, Azt vallia ... az ablak alat, Montgia az kowach Benedek leania, Apa Archwl vere az chiuka Matias sem kwrwa sem lopo Nem vagiok, Ezt halwan ky fwnak az hazból, latta hat ott al chiuka Matias es egi darab fa kezebe ... Eo meg fogya kezebe a fat hogi ely vegie teole hogi Nem engedv volt addegh vonza hogi Eoneky az kezét Meg Zerty kat az eleoth meg Mecchet volt annak vere Indwl az fat meg veresity nem Mas vere volt hanc(m) eowe az fan [Kv; TJk III/3. 228].

20. 1760: Hcsdath nevű Falunk(na)k határ széllye, el kezdven ab oriente vagy is Oláh Léta felől indul Mojki

nevű pataknál, és tart Eszak fele mindenűt Tufoi mori nevű hegyen [Hesdát TA; EHA].

21. kb. vmi ered/kiindul vkitől/vmiből; a porni de la cineva/ceva; etw. von jm/aus einer Sache hervorgehen. 1585: Szabo Caspar vallia, Roz embernek es ezwezteo embernek monta chak viczej Andrast Nem Regen Danch lorincz ez penig Abbol indult vala hogy zenaioi vala egygywt es az oztozast nem Mere Andras Danch leorinczre hinny [Kv; TJK IV/1. 515]. 1765: azt kell megtudni ... Hogy leg elsőben kitől indult a verekedés [Torda; TJKt V 260-1]. 1817: Tudom bizonyosan, hogy ezen Pellekedések Préda János szavai után indultak [Szárzajta Hsz; HSzjP Mihállj János (55) vall.]. 1820: Draegan Juon már ekkor haragutt az Ifiu Báronéra feleségestől . talám haragia valamelly pénz el lopása felett indult volt [Várfva TA; JHb 48 Pataki István (35) vall.].

◇ Szk: a bor váluján ~ 1681: Minden ember annuatim, egész örökségtől; Szent Györgi es Szent Mihaly adajab(an), őszszel tartozik adni két két forintára bort, ugi a' mint valujan indul [Mogyorosd H; VhU 80]. 1733: I(ste)n eo Szent Felsege ez esztendőb(en) esendő Szüreti alkalmatosságot engedj érnünk téhat vagy kész pénzül vagy borul amint váluján fog indulni 20 magyar forinto-kig téssen Contentumot Dioszegi Mihály Uram-na)k [Dés; Jk].

indulandó kezdendő, megindulandó; care urmează să înceapă; beginnend, sich in Gang setzend. 1592: a' paratzsagh Testamentumiban a' papy rend Ne awathassa magat, erreol indulando pereket se itülhessen megh semmi keppen [Kv; DiósyInd. 44].

indulás 1. útra kelés, útnak indulás; pornire la drum; Abgang, Aufbruch. 1619: az brassaiak adtak négy lovat, <ha> azt az brassaiak lovának az árát nékem adták volna, 6 lovat azoknál jobbat vehettem volna véle, fő-keppen mikor az az sietséggel való indulásom nem talált volna lenni [BTN² 249]. 1633: Fejir uara ualo indulasomkor Ebesfalua(n) marat Niari sait No 89 [Ebesfva; Ut]. 1803: utra lett indulása mián . . . Levelére személyesen . . . nem válaszolhatott [Abrudbánya; Pk 7]. 1860: a' meg maradt 802. ostrák fort folyo ho 18an a' Delisance indulásával, elfogom indittani [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

Szk: hadi ~ hadba indulás, hadfelkelés, rég felülés. 1677: E' mustrálásan ily modon valo neme mindazáltal értetik csak a' békességes időbéli mustrákra, és nem az olyanokra, mellyek hadi expeditiok alat, avagy hadi indulásra hirdtetet idöben szoktak lenni [AC 97].

2. kezdet; inceput; Beginn, Anfang. 1565: Erdélyből viznek vala a király' táborára nagy sok éléseket, mert a szertelenségnek indulása miatt a had élés nélkül megindult vala [ETA I, 23 BS. — "János Zsigmond]. 1788: Áldassék a mi Istenünk! olyan jo indulása vagy on a Tavaszznak, hogy mindenképpen bőv esztendőt reménlihetünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. megkezdés; incepere; Anfang, Beginn. 1585: Kerek eő kegyelmethwl keth Zaz forynthott keolcheon, . . . hogy ha megh nem Adnam az Massodyk chementhnek^a Jndwlasaygh, hath en Jsmegh eo kegyelmenek kedweth talalom [Betlen SzD; Ks 42. B. 14. — "A jel-re l. cement I.].

4. pezsdülésbe ~ forrás (boré); fierbere (a vinului); Brause, Gärung. 1843: Szamatozás eként lehet. Csekelakán^a minden meg-szállított mustakhoz 10 vederhez 1 löt el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni, a pe'sdülésbe indulást is elő segíti [KCSl 13 Kemény Dénes ut. — "AF].

Ha. 1763: indulásomat. napjaimot [Disznajó MT; LLt Fasc. 71].

indulat 1. elindulás; plecare; Losgang, Aufbruch. 1737: Ngodhoz valo indulatomban, hirtelen valo betegséggel impediáltatván alig érkezém haza és 17 hetekig feltébb valo betegséggel maczeráltattam . . . erőltetvén magamat recidivában esém én most Ngod Udvarlára nem mehettm [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz].

2. (haddal való) megindulás/felvonulás; pornire (cu oștirea); (Heeres) Auf/Anmarsch. 1601: Holott lattyak eo kgmek egez varosul az Jstennek nagy haragyat orzagonkon varosinkon, mely eo zent fel(se)ge nagy indulat^a semmy keppen nem co(m)placalhatny hanem keonieorgessel es Jstenes elette: . . . azért hyvassak praedicator vraitat es Ammonealiak az Jstennek neweknek hirdetesere, es praedicaltatasa, hogy igy amy kegelmes vrunknak es hadanak legyen zerenchyes az ellen-segek ellen valo Indulat^a [Kv; TanJk I/1. 393. — "Az adaléknak ez az első része a 7. alá tartozik]. 1619: Ihon ezen három vagy négy nap alatt jöttek vala törökök Egerről és Fejervárról, oly igen nagy bizonyosan beszél-lik az Felsőged indulatját, mintha tulajdon az Felsőged táborából jöttek volna. Ilyen csodálatos az dolognak előtte futó hír | az budai pasa az vezérnek nagy titkon irta meg . . . hogy azmikeppen az német megígirté volt Vácot az hatalmas császárnak, az levelet alá is küldte az budai pasának . . . hogy lásson hozzá, és vegye kezéhez . . . Ezközben hirtelenséggel úgy talált lenni az Felsőged indulatja [BTN² 324, 368-9]. 1662: Hogy pedig a fejedelem^a is utánok nyomult-on-nyomulna, . . . Barcsai . . . Tömösvárra is a vezérhez a fejedelem indulatjának hírével mindjárt elküldött volna [SKr 499. — "II. Rákóczi György. A Rákóczi-val szemben fejedelemmé választott Barcsai Ákos].

3. kb. elmenés/menetel; plecare; Los/Abgang | elköltözés; mutare; Verzug. 1782: Soha Jobbágyság igája alá vettett paraszt Embernek városi szabadsággal elni, annyivalis inkább hogy maga Jobbágyság alatt valo Coloniajanak proprietassat magának tulajdonitsa, mint a mü Toroczka Jobbágyság ellenük^a bé adott Instantia-jokban magoknak . . . arrogálják meg nem engedtetett: melly arrogantiájak továbbra is terjed midőn világosan ki írjak hogy készek indulatra ha további mü a régi Királyoktól . . . nyert szabadságunkal élünk [Thor. XX/4. — "A Torockón és a szomszédos Torockósztygyörgyön birtokos Thoroczka család ellen].

4. kezdet; inceput; Beginn, Anfang. 1573: Bota Ianos azt vallia, hagi eo Nem latta az Twznek Indulatiat honnat leot de hagi eo oda erkezet Immar Megis eget volt az Darochy chwry [Kv; TJK III/3. 189]. 1574: Alch Lwkach eorizeo Azt vallia hogy az Indwlatiatt Nem Twgia Mint leot hane(m) cyak azt latta hogy Imreh az keppel Meg wteotte gergyet [Kv; i.h. 394]. 1597: Borbely Benedek Kobzos Ianos legenye . . . wallia . . . az

mikor az sebhates eset az varos eorizeoin, wittek wolt eeket az vram hazahoz ... Borbely Imrehwel ketten my keoteozok be az sebeseket, de az dolognak indulattianban semmit ne(m) thüdok [Kv; TJK VI/1. 50]. 1600: Catherina Mich(ae)lis Hozzú (így!) ... fassa est, En az indulattia(n) nem tudok chiak latta(m) hogy egymast ewsteokeon fogwa(n) vonniak vala [Kv; i.h. 440]. 1630: Az mikor annak az veszekedesnek indulattia let, en az nap mind Szalaj Gieörgjel itta(m) [Mv; MvLt 290. 205b]. 1641: vezekedisek(ne)k indulattia(n) semmit sem tudok [Sajókeresztúr SzD; BfR Nagi Andras (32) gondv. vall.]. 1650: En az veszekedesnek indulattian ott sem voltam, hanem annak vtanna mikor az sebhates megh eset [UszT 8/64. 60]. 1753: En ezen dolognak indulattiyát a Közlebb el mult nyáron hallottam, de az után Orbán Bétsből le jöven vgj kezdette jobban ezen dólgozt hintegetni [Albis Hsz; Törzs. Joh. Vas (54) pp vall.].

5. kezdeményezés; inijitívá; Anregung, Initiative. 1584: erthik eo kgmek Varosul Az hidelwy Capitanok-tul hogy minden tizedeket megh lartanak volna ... Es Nagy sokat talaltanak ridegh legenieket ... Mellieknek Neweket fel Irtak volna Bizonios Regestumba, Azert kerik Biro vramat hogy ez ió es a' varosnak hasznalatos indulatra kenszeriche Az teob Capitanokat ..., hogy minden hazakat el Iario(n) effele legenieket hwt zere(n)t kedwesnelkw Regestumba Irianak [Kv; TanJk V/3. 281b]. 1653: Tavaszfélt vala, úgy tetszik hogy Sarmasági Sigmond es Gombos András — nem tudaték, ha csak magoktól volt é indulatja vagy mástól — de valami hadat gyűjtöttek volt oda ki csak hirtelen. [ETA I, 121 NSz].

Szk: *maga ~ ából/~ával* saját kezdeményezéséből. 1677^a: Az Hadakozásnak, avagy Had indításnak, Pacificatioknak modgyáról, mint es hogy kellessék lenni, az Országunk Fejedelmi tartásak magokat Inauguratiojoknak idején az Országtól végeztetet és azokra magokat kötelezet Conditioihoz: es magok indulattyokból, autoritassokból háboruságra es hadakozásra valo okokat ne adgyanak se keressenek [AC 39. — "Lapszelen hivatkozás az 1652. évi egy-i art-ra]. 1712/1777: Fugitivus Jobbágok is lévén^a ... a' meg irt Osztozo atyafiak egyenlő akarattal reducalyák s oszszak két részre, a' két részről valo atyafiak, ha pedig valamelyik atyafi maga indulattyával reducalna benne, a' többi tartozzanak költséget, faradságát refundálni [Vaja MT; DobLev. I/79. — "Köv. a fels.].

6. indíttatás, ösztönzés; indemn, imbold; Veranlassung, Anregung. 1583/1584: Enis otth az falwban portionat(us) Vagiok, Nem twdwan senkiteol tartasomath az keozeonesges zabad wyzen, holoth Mykoro(n) Zolgaim az en megh hagasom zerint halaznanak Nem twdom My indulatbol, ez felliel megh Newezet zemelyek Manib(us) Armat(is) potential(ite)r Zolgaimra Jrualtak Inuadaltak eeket [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1586: Fasio Sophiae Teremy Gregor(ii) Urbeger (így!) mikor Beochiel Andrassal perben volnank ennekem Igiarto Giorgi prokatorom vala melire vgian fizettem nekie, Nem tudom honnat valo indulat volt a' teorweny el we-we twlem [Kv; TJK IV/1. 619-20]. 1589: Nem tudom(m) honnat valo Indulatbul ez Al peres zida engemet rutolmos zítokkall [UszT]. 1600: Proponit I ... Protestalok ne legyen kesoő az derekara zolnom, ha teörweny mutattia, De elseőzer teörweny keőzbeli latasom wa-

gyo(n), nem tudwan mire walo indulatbol 1600 ezten-deőbe(n) Zent Gergely Papa napian^a ment wolt Zaladsi Danielhez akkori kapitanunkhoz tanach kerdeny ezen dologbol [i.h. 15/246. — "Márc. 12]. 1776: Groff Kornis Anna Kis Aszszony ... mitsoda indulatbol irta azon Levelet Mlgs Praepost Urnak, Szánt jó Kedvéből, vagy akar kinek másnak inszoltatásából (!), és ha unszolásból ki kenszeritette arra, és mitsoda motivumokat adott eleibe a' Kis Aszszonyrak? [Ns; GyL vk]. 1785: aztat szerezetbéli indulatbol tötteé ? [Mv; DLev. 4. XXXV. vk].

Szk: *belső ~*. 1818: (A leány) meg-győződött belső indulatbol, és szerezetből mégyen Férhez [Vista K; RAK 57].

7. (isteni) haragväs; minia lui Dumnezeu, minie dumnezească; (göttlicher) Zorn. 1601: Holott lattyak eo kgmek egez varosul az Jstennek nagy haragaty orzagunkon varosinkon, mely eo zent fel(se)ge nagy indulatlyat semmy keppen nem co(m)placalhatny hanem keonicor-gessel es Jstenes elettel [Kv; TanJk I/1. 393. — A teljesebb szöw. a 2. jel. al.].

8. düh, (hirtelen kitörő) harag; furie, minie; Wut, Groll. 1585: Diossy Gergely Coloswary Notarius vallia ... Monda Nag' kialtással es indulatall Nemety Sigmond, Grusz Peter feleol, Az Bestie Curwafiat Akaggyon eleombe chak meegh Annalis Iobban megh werem [Kv; TJK IV/1. 480]. 1600: Kannagyarto Sixtus-ne Barbara azzony ... semmith az Vtrumban Nem thwd vallany, Latta Darabosnak indulatlyat es szidal-mat de kyt zydot semmith Abban Nem thwd [Kv; TJK VI/1. 476]. 1781: az actor actionalt fiával együtt nagy indulatall jött az udvari kerthez [Árkos Hsz; RSzF 273]. 1786: hozzám a Házomhoz szalada az Fogados ... és ottan el butt, és Tot Istvánék keresték az utániss hogi meg verjék, de akkor meg nem találhatván meg nem verhtették, de akkoris ha meg kaphatták volna az mint lát-tam indulatlyakat rája megverték volna [Hidvég MT; GyL. Frunza Demeter (49) vall.]. 1791: Idősb Györgi Péter Uramis ... monda kegelmetek el vadnak keszit-tetve hogi engemet kérdezzen(e)k nagj haragos indulat-tal szolván melyre én mondek ne haragudjék kglm Györgi Péter Uram mert nekünk köteleességünk hogi a dolognak jol vegire járjunk [Usz; Borb. II]. 1816: ezen Lármát a fia Lörinczi Mihály eöklme kivünnöl meg hal-ván hirtelen nagy indulatall káromolva a házba bé jött és a ... Dnalis Birot az öklivel Szemközt ugy pofon ütette hogy a Szemöldéken fejül a bőr el hasodván a vér el lepte [M.köblös SzD; RLt Kállai Sándorné Morár Iri-na vall.].

Szk: *~ba hoz* felingere. 1805: vegezésünket Birák ó Kimek az illendősegnél éleebb pennával jelentvén Ngd-nak, az által ... Ngdat ellenünk indulatba hozták [To-rockó; TLev. 9/38] * *~ba jó* felingérlődik. 1812: a' Groff is ... éppen nem kedvek szerint valo Feleleteket tévén a Groffné nagyon indulatban jött, és a' Grofot na-gyon kissebitette, sőt motskolta, gazolta [Héderfája KK; IB. Molnár György (188) ref. esp. vall.]. 1826: a' feleségem Zugolodot réám, hogy miért vettem ökröket, olyan indulatba jött a' Feleségem hogy ki akart verni az ökrökkel együtt [Dés; DLt 1039/840-hez] * *az első ~nak embere* hirtelen felpattanó/haragú ember. 1702: tudom edes batyam Vr(am) en azt hogy bizony Ngd az első Indulatnak embere de ha megh gondolkozik azert

lelkem batyam Ur(am) ut supra elyunk I(ste)n(ne)k es dugiuk be sok rank ki Tatot szajal leuo gonosz akarojnk szaját [ApLt 2 Apor István Apor Lázárhoz] * *maga ~ át kipótolja* kitölti dühét vkin. 1781: az actor ökegyelme actionált fiával potentiose az udvarban jövőn, engemet fiával együtt megtámadván, rútul szidott, tolvajozott, mely szitkokért eleget protestáltam, hogy ne cselekedjék; de mégis nem cessáltak mindaddig, míg magok indulatjokat rajtam ki nem pótlák, és meg is akarván engemet verni [Árkos Hsz; RSzF 271].

9. kb. indulatoskodás; impetuoizitate, vehementia; Heftigkeit. 1769: Ami penig a praetendált hamis lelküzdését illeti, engedetlenségét, zálog nem adó akaratját, indulatját és hogy privátim vel in concreto a céhbelleket illetlenül tractálta . azért hitét megszegőnek nem tarthatatik tartozván mindazonáltal nemes céhét az actor öklme in concreto megkövetni [Dés; DFaz. 25-6].

10. hajlandóság, készség; predispozitie, inclinatie; Gefügigkeit, Geneigtheit. 1571: (A szóban forgó) dologh es vytsigh feleol az ket feel keozoottl Igyenesesewlis es Bykesegre walo indulat Thamadotht [Szűv; BesztLt 3519 Petrus Zentmyhalyfalwy praefect(us) arcis Noue Casp. Zewch beszti-bíróhoz]. 1635/1687 k.: Foglalta volt el ezt az erdőt Medve Lőrincz, Sz. Páli János Ur(am) jobbágya de mikoron . . . Fejedelem Urunk Mandatumával repetaltuk volna, kész indulattal kezéből ki bortsát [Udvarfva MT; MMatr. 426]. 1643: Ezek az meg irt kezések obligalak magokat . . . Gauai Peter uramnak, hogy Pap Janosne Balogh Anna ennek utanna valamikor vagy titkon vagy nylua(n) valami olyrator parazna ietben talaltatnek es akarmi kiczid szikra latorsagra hajlando indulatot ismeruin hozzaia . . . Tehat Gauai Peter Vram . . . certifieltatua(n) . . . az kezeseket hogy be vinnek kezben oda ahoua kianná Pap Janosnét Balogh Annát [Szászcegd SzD; Ks 41. G]. 1783: mű arra kész indulattal és szívesseggel készségünköt offeraltukis [Ádamos KK; Pk 7].

11. érzület (érzelmi magatartás); sentiment; Gesinnung | érzés, érzelem; simjire; Gefühl. 1589/XVII. sz. eleje: Minden Jnas, tanulo Iffiu szwksegeskeppen az eő Attianak, Annianak Jamborsagarol es tisztesseges szwleteseről, mindenek(ne)k elötte az Cehet el hitese megh elegendő bizonsagh által. Kwlömben penigh az Ceh Mesterek semminemw tekintetből, indulatból, es szin alat be ne vegiek [Kv; KőmCart. 3]. 1749: én hogi illjen aperte irok az oka kegielmetek hozzam valo indultja [Hsz; Kp I. 170]. 1755: a Szegényeknek mind kün s mind pedig a Spotaljokban lévőnek osztogatassék rendes alamisna Maradekim indulttyok es kegyes tetczések Szerent [Ks 14. XLIIIb Haller János végr.]. 1772: Voltak é olly kérdések-is mellyek . . . Boldog emlékezetek(ne)k Atyai és Anyai szeretetek(ne)k, és Gyermeikeikhez vonso indulttyok(na)k meg homállyosítására . . . nyilván és egyenesen tzeoztanak . . . ? [Drág K; TSb 21 vk]. 1783: Exhibealok egy Inquisitoria Relatoriát, melyből meg tetczik minémü edes Atyát illető indulttal viseltetem én hozzája . . . ; ő p(e)d(ig) hozzám mindenkor haladatatlansaggal viseltetett [Mv; MbK XI. 68].

Szk: anyai ~. 1804: a Néhai tisztelt Aszszony halála előtt valo Esztendőben . . . mitsoda szokkal nyilatkozatta ki Anyai indulttyát az igazsághoz, és gyermekeihez való szeretetében? [Fejér m.; DobLev. IV/875. 2b

vk] * *apai ~*. 1823—1830: Midőn ezeknek atyjok apai indulatból meg akart volna esküdni a szolgálójával, hogy a tőle született gyermekek legitimáltassanak, lakodalmat hirdetett, a vendégség vagy ebéd készen volt, meg voltak hivatattva a makfalvi atyafiai is, de azok a fehérnepet szekerekre tévén Ilencfalván, felvitték Makfalvára, ott rekesztve tartották [FogE 128] * *atyafiságos ~*. 1712: kgmdhez valo Atyafiságos indulatombol, hagita(m) el hazámot . . . majt két esztendeig [A.szállaspataka H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1781: ne gondolyák azt Ngtok hogy ő Nsga foglalás által kivanna potentiariuszkodni . . . mert ő Nsága nem hogy potentariuszkodni kivanna sőt ellenben eddigelé is Nsgtok iránt ezen controversiának el igazittása vegett minden atyafiságos indulatot el követ [Told. 27] * *atyafiságos keresztyéni ~*. 1693: emlékezetiben lehet az Tutoroknak hogy mindenik Arva^a obligalta magát, hogy ha semmi kezekben nem menne is az magokeboll eli tartanak, de arra nem kenszeritethetnek, hanem jo lelki ismerettel nem ketelkedven edgyiknekis ő kglmek közöttül Atyafiságos keresztyéni indulttyaban, á mi rajtok illendőkeppen fog kelni, á jövőendőbeliek is Szamba(n) vehetik [Ne; DobLev. I/38. 7a. — ^aUtána kimaradhatott: tutora] * *atyai ~*. 1592: Eo kmekeh kerem hogi eo kmekeis atyay indulttal legjen hozzam, es az haznak adayat tarcha meg abba az allapatba az mibe ekkedig volt, hogy ne eoregbitené eo kmeke [Kv; TanJk I/1. 131a]. 1642: Intelek arrais Atyai indulttal, hogy Jambor I(ste)n felök es egy mas szeretők legyenek [Fog.; Told. 1]. 1690: ara is intekek atjai indulttal mivel nagj Nemzetből valo Felesegett votél illendő keppen meg becsullyed [Göröcsön Sz; Eszt. Serédi Benedek fiához, Gáspárhoz] * *atyai kegyes ~*. 1595: Myerthogy . . . zamweweo vraink az Jspanoktol . . . zamott vewen, bizonios difficultassokkal terhelwen eeket, adossa Teottek volt, mely difficultasok ellen mentwen eggykis masikis magát: Eo kmeke Attyaj kegies indulttal akarwan lenni hozzaioz ez leowendeo 1595bely zent Georgy napiara halaztottak az difficultasoknak pariaiat [Kv; Szám. 7/X. 40 Joh. Jacobinus sp kezével] * *barátságos ~*. 1786: Közelebb el enyészett Aprilisnek 23dik Napján Tordárol hozzám utasított Leveledet tiszta barátságos indulttal öleltem [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a] * *buzgó ~*. 1673: miulta . . . eő kglmek, az szent házasságnak alkalmatosságával egyben szerkeztettek . . . megh tapasztalvan eő kglme . . . kedves Urának eő kglmehez valo buzgo indulttal, es igaz szeretettel megh mutatott affectusit . . . adá fa-teala obligala, es legala azon Borzasi Portiojat Solnai Daniel Deák Ur(am)nak [Ks L. 4]. 1780: Buzgo indultalom volt es vagyon 'a publicumhoz; e' nékem sokat ártott: de indulatomat a' mig publicum mellett szolgállok, el nem vészi [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.] * *egyesen ~*. 1785: Tudományának öregbitése vgett idegen országhoz menni szándékozó Szigeti Mihály nevezetű tanítványunk a mai napon közönséges helyen a közöttünk taníttatni szokott tudományokból szorosán megpróbáltatván, minddeddigél szorgalmasan folytatott tanulásának dicséretre méltó jeleit mutatta, melyről mi egyes indulttal és minden kedvezés nélkül tészünk bizonsagot [FogEJ 338]. 1816: Bizom tehát Barátságáb(an), 's atyafi egyes indultjához kedves Sogor Ur(am)nak [Kv; DobLev. V/1000 N. Sz. Szigethi György lev.] * *érzékeny ~*. 1800: Tiszt(eletes) jo

Ur(a)mra bizom ezen en dirib-daraboson ki-fejezhetett
 érzékeny Indulataimn(a)k ő Ngokkal valo alazat(os)
 közlését [Mv; IB. Borosnyai Lukács Simeon ref. pap
 lev.] * *felebarát* ~. 1818: Ötsém Ur(am) ugy csele-
 kedgyék a' mint kedve tartya, én Felebarati indulatból
 egyszersmind azértis hogy pereinket ne szaporítsam ...
 fogtam pennát [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014
 Mohai Lőrincz Dobai Sigmondhoz] * *fiúi* ~. 1768:
 Hogy Isten elő Szent Felsege az következendő Szent In-
 nep napokat szerentsés Jó egességben el érni 's elis tölteni
 engedje Kedves édes Asszonyom Anyám(na)k Fiui in-
 dulatból ohajtom [Záh TA; i.h. II/387 Székely István
 anyjához] * *gonosz* ~. 1599: Egy Alpreti Jobbagiom
 az falun Zinien által akar Jwni es minthogy ez Kan
 Palt valamj reghj bozzusagh viselte, az en megh neuzet
 Jobbagiom ellen nem tudatyk michoda gonoz indulat-
 bul szant szandekkel fel fegyuerkezet, es az falunak Zin-
 jenek felső vighinel megh leste, szabad vttiaban, es
 mikor be irkezet volna az faluban adorialta es Jnűa-
 dalta ... es chapkotta, verte, taglotta, az en megh newet
 Jobbagiomat [Alparét/Szinye SzD; Ks]. 1628 u.:
 hozzam hittel keőteles igaz szeretetinek meg hűlesett es
 masokhoz valo gonoz indolattiat es czielekedeteit, evelis
 confirmalta, hogi ... mas uttal bōcziölletes ember által
 megh fogattatua(n) az keze, oltalmaztattam meg hogi
 kesivel által ne(m) vert^a [SzJk 30-1. — ^aVálóperben
 asszonyi nyil.] * *hálaadó* ~. 1699: Az Meltóságos
 Asszonnak, nekem najj jo Patronamnak elő kgl(ne)k
 alazatos szolgálatomnak ajánlásával hala-ado indulat-
 omat recommendalni Nagd meltoztassek [TL. Fogarasi
 Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franekérából] * *hazaíúi* ~.
 1792: mint hogy ezen Instructiob(an) mindenek meg
 nem határozathattak azért követeink mind azok-
 (na)k ki munkálására valamelyeket más Vármegek
 Székes Helyek és Szabad Városok Követeinél lévő In-
 structiob(an) a miénkkel nem ellenkezőket és a Dolgok
 folyásához s környül állásaihoz képest Hazánk Boldog-
 ságának elő mozdítására Szükségesnek látnak, Hazaíúi
 egész indulatul és törekedéssel véghez vitelekre kötelez-
 tetnek [Zilah; Borb. II] * *idegen* ~. 1661: elebbi Feie-
 delem Bartsai Akos Vr(am) nemw nemw idegen indulat-
 tal uiseltet(uen), fiunkat Kemeny Simont azo(n) feő Ka-
 pitansaghnak Tiztiteől priualuan fiunknak abbeli
 Tisztiteől beőcstelenwl leött priualtatasa [UszLt IX. 75.
 35 Kemény János rend.] * *igaz* ~. 1703: Mi azért mind
 az mi kegyelmes urunkhoz elő felségéhez való igaz in-
 dulatunkot fen tartván, mind pedig az Sándor János uram
 elő kegyelme parancsolattjának eleget akarván tenni, ad
 faciem loci elmenvén, a miket találtunk mindeneket
 conscribáltunk [CsVh 117]. 1767: A' Testvér Bátyám
 Excellentiához való igaz indulatját offeralja ezen
 Halmágyi Dominiumnak meg-Arendaltatását [Te-
 remi KK; Ks 66. 45. 17h]. 1797: Édes kedves Feleségem!
 ... kívánom igaz indulatall hogy az Ur Isten rövid időn
 adja meg elébbeni s jo Egességét [Héderfája KK; IB gr.
 I. Bethlen Sámuel lev.] * *igaz ~ tal viseltetik vkihez*.
 1737: Én bizony Ngos Uram olj igaz hűséggel s indulat-
 tal viseltetnem Ngodhoz, hogy soha ez iránt lelkiem isme-
 retitől nem vádoltatom, parancsoljonis Ngod és aláz-
 atos szolgájához elébbeni magában el szánt kegyes gratia-
 jára redálni meltoztasassék [Ne; TL. Onadi B. Iosef gr.
 Teleki Ádámhoz] * *irigy* ~. 1790: valami azonn Levél-
 be vagyon, tsalárd irigy indulatból származott, maga

hasznára intézett alaton hazugság [Kóród KK; Ks
 Lengyel János lev.] * *jámbor* ~. 1797: a Férfi károm-
 kodásra, szitkozódásra puzdor (!) indulatait szelid, jám-
 bor és keresztyén indulatokkal váltsa fel Feleségével
 tsendesen bánnyon [Szilagyicseh; IB. Dombi János pré-
 dikátor intelme] * *jó* ~. 1797: ők egygüt pálínkát
 ittanak és szomszédságoson jo indulatall mulattanak
 [Kosesd H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1819: Én az Isten nevébe
 kérlek édes Fiam! Vedd magad mellé el ebbedett
 ötsédet, hozzád ötet jobb indulatokra [M.régen MT;
 Pf]. 1823: Külömben is sajnálva értettem, hogy Eőtsém
 Uram az erdőnkben is praevaricalt, mely nem nemes tse-
 lekedet. Egyéb iránt boldog inneplést és jobb indulatot
 kívánván maradtam ... igaz szolgája [M.palatka K;
 RLt O. 1 Zudor Sámuel Veress Sámuelhez] * *kegyes*
atyai ~. 1671: Sok izben meg-tapasztaltuk Nagodnak
 az szegény hazához valo kegyes Atyai indulatját [CC
 71] * *kegyes* ~. 1581: Mint hogy elő kegmek faradoz-
 nak varosswl, az fwtolgo taplot megh oltany, keryk elő
 kegmt Biro vramat is hogy az kozonseges bekesseget
 gondolwan legien kegies Indulatall minde(n) dologba,
 es az haboronak le zallitassaba ne chyak ellent ne tar-
 chio(n) de vgia(n) segichyseggeis legie(n) annak megh
 letebe [Kv; TanJk V/3. 240b]. 1606: Mind pedigle(n)
 annakvtana az Vriste(n) keglmes fegyedelmet mutatua(n)
 es rendelue(n) eleónkbe(n) elő fel(se)geis az zegeny megh
 romlott magari nemzethnek kegyes indulatit es
 keglmesseget megh mutatua(n), minde(n) rendeknek
 olly leuelet es gratiat adott hogy tizenket eztenedeől
 fogua valamik leőttenek es törtentenek, mintha soha
 ne(m) leót volna ... semmibe(n) maradgianak [Kálnok
 Hsz; UszT 20/13 St. Bedeő trium sed. sic. capitaneus
 aláírásával]. 1773: Nagyságodnak minden hiveihez ter-
 mészeti, és Született jósága, de kívált én hozzám tapasz-
 talt kegyes indulatnya mindenkor hálá adó szivemben lé-
 vén; ugj esett értésemre; szándékozik Nagyságod ...
 Gyrás Széket ültetni [Borb. II Motok András lev. Nsz-
 ből] * *keresztyéni* ~. 1676/1681: mivel minden Ember
 nem a végre születik ez vilagra, hogy egyedül csak maga-
 nak illyen s I(sten)tul adattatot Jokbul maganal szűköl-
 ködbbet ne részeltessen; ha az keresztyéni indulat azt
 kívannya, hogy mindenekkel, sőt megh ellenségeivelis
 Ember jól tegyen, mennyivel tartozik többel az magához
 tartozoknak [Vh; VhU 266 Thökölly Imre ad. lev.]. — L.
 még *jámbor* ~ al. * *különös* ~. 1766: Már csak az egy
 komám, Pénteki uram, vagyon ... akit így tudnék szá-
 ni mint ötet ... mind elfogytak akik sincerussaim volta-
 nak s különös indulatall viseltettem hozzájuk s ők is
 hozzám [RettE 204]. 1774: Ipom Gróf Földvári Ferentz
 Ur Testamentuma a' Fiuhoz különösobb indulatall
 viseltetett és a' Leányoknak keveset hagyott [Kozárvár
 SzD; Told. 22]. — L. még RettE 204 * *nagy* ~ kb. ne-
 mes érzület/indulat. 1677^a: Mivel Bethlen István ...
 csak tellyességgel a' mi meg-maradásunkért, és szegény
 hazánknek veszedelmének el-távoztatásáért ... csele-
 kedte azt, hogy Fejedelmi méltóságát resignálná, és
 ujjobban valo electiora szabados voxot engedne; ez
 nagy szeretetiért, s' indulatjáért, ő Nagysága a' mosta-
 ni ujjonnan választot Kegeyemes Urunk ő Nagát előb-
 bení uraságában, javaiban, jóságiban, minden illegiti-
 mus impetitorok ellen meg-óltalmazza, és manute-
 neállya [AC 24. — ^aHivatkozással az 1630. évi egy-i art-
 ra]. 1775: Az Asszonyhoz is nagy indulatall és szeretet-

tel viseltetett ő kegyelme, gazdálkodott az Aszszonynak mint Gyermeke ágyban levőnek [Peselnek Hsz; HSzJP Jos. Rápolti (40) ns vall.] * *nemes* ~. 1800: Erre nézve installom Te(kintetes) urat Nemes indulattyára, hogy Consideralván az én Sorsomat, minél hamarább, ha valami Superdificultások lennének tégye meg [Perecsen Sz; IB] * *puzduri* ~ → *jámbor* ~ * *rossz* ~. 1665/1754: Ha valamely Legény két hétnél tovább meg-marad az műhelyben, annak utána semmiképpen haragból, bosszúságból, vagy valami rossz indulatból, vra engedelmellen fel nem kelhessen [Kv; ACart. 17-8] * *szelid* ~ → *jámbor* ~ * *szent* ~. 1737: Nagy busulással voltam bizony azonis, hogy Ngod itt való által menetelét az őszszel észre nem vehettem kívált akkor halván Ngod Mező Szent Péteren rollam való emlékezetit, de a mi nagyobb Istenes és kegyes irántam való szándékát, meljtől is Isten ne idegenicse, hanem inkább naponként azon Szent indulatnak irántam való continuationjára élesztgesse Ngodat [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz] * *szíves* ~. 1785: Szigeti Mihály uram . Fogarasi Pap József uramnak egy, sőt első és belső tanítványa vala . . . Viszontagolta és kedves praeceptorához való szíves indulatját sokképpen megbizonyította ezen szelimes tanítvány is, úgy mint aki utolsó óráiban is mindvégig mellette volt [FogE 338] * *vad* ~. 1827: Gergeji Borbék Imre . . . az ujj Esztendő első ejtzakáján jött ujra Falunkban, és most itt vagyon közöttünk, lap-pang, tartván . . . mi attól, hogy ezen Vad indulattal vezettett Ember forteljos Cselekedetei naponként rossz-szabbat fognak szülni, kéntelenítettünk Újbol esedezni Méltoztatnak . . . ezen . . . Embertől mente tenni [Nagyak AF; DobLev. V/1125].

12. vallásos buzgalom/érzület; evlavie religioasá; (religiöse) Gesinnung. 1671: Keresztény Religionkhoz Ngod kimes Urunk mely nagy indulattal gerjedezen, lattuk; Istenünket aldjuk erette, szűwünk melységéből, kérvén továbbrais tartsa fen Ngdat [SzJk 117].

Szk: *buzgó* ~. 1655: Kis Karátson Sokadalmán vett Balog János á Makfalvi Templomb(a) az Ur asztalára flor. 12 égy szőnyeg I(ste)nhez való buzgó indulattyából [Makfa MT; MMatr. 188] * *istenes* ~. 1643/1687 k.: Gál Ferencz Uram Istenes indulattyából adot a p(rae)dikáló székre edgy szőnyeg [Szentistván MT; i.h. 180b]. 1719/1770 k.: Fejérvári Bódisár Ur(am) conferalt ezen Eklá(na)k Istenes indulatjából egy patyolat keszkenőt [Sajósztrandrás SzD; SzConscr. 46]. 1792: Tekintetes Pava Vajna Josef Ur és kedves elete párja Tekintetes H Bodoni Bonyhai Mária Aszszony Istenes indulattyokból ajándékoztak az H Bodoni Reformáta Ecclesiának . . . Két igen igen zöld és Veres Virágokkal készült . . . asztalra való keszkenőket [HbEk] * *jó* ~. 1683: Kibédi Varga Jánosné Dosa Jiona I(ste)nhez való jo indulattyából a Templomhoz alá háro ősvent a Dosa János kerti mellet mint égy három arasz nyilat ada a magából [Kibéd MT; MMatr. 202. — ^aA ref. egyháznak] * *kegyes* ~. 1700: Nehai Katona Mihály Urnak meg hagyott Eözvegie . . . Thorockai Julia Aszszony Istenehez való kegyes indulattyából az Déési Refor(mata) Ecclesiának . . . Doboka nevű Faluban lévő maradék Meszit Conferálta^a [Dés; Jk 400b. — ^aElhozataláról intézkednek]. 1746: A Sz. Iványi Ekklesia nem igen régen fundaltatott . . . T(e)k(in)tetes Donát János Ur(am) önként maga Generositasából, és az I(ste)n Házához való

kegyes indulatjából magára válalá a' Curatorságot, hogy . . . gondot visel ezen Infans Ekkle(sia) dolgaira [Sepsisztiván Hsz; SVJK] * *keresztényi szép* ~. 1728: Nem(ze)t(e)s Eresztevényi István Ur(am) keresztényi szep indulattyából tsinaltatott a Parochia eleiben edgy kötöt harang labat [Eresztevény Hsz; i.h.] * *szent* ~. 1727 e./1770 k.: A' Kegyeség(ne)k makula nélkül való Tüköre Mlgs született Gróf Kis Aszszony Bethlen Krisztina Aszszony Ó Nga szent indulattal conferalt a' Détsei Refor(ma)ta Eklia(na)k egy igen szép virágos és arany tsipkével kerített Keszkenőt az Ur(na)k Asztalára [M.décse SzD; SzConscr. 208].

13. kb. természet; fire, naturá; Natur. 1768: Drágus Márkullyt miolta ismerem mindenkor jámbor, jo Erköltű Ember(ne)k tudom, sem Gyilkos vérengző voltát, sem másokban gráznalkodo indulattját nem tapasztaltam, sőt nem is hallottam [Mezőmadaras MT; BK. Joannes Veress (20) zs vall.]. 1779: De mikoron mind az Mltogos Familia^a lágyalkadása, mind az Torotzkai Bírak vigyázatlansága és kedvezése, mind pedig Communitasunkban lévő némely vakmerő és nyakos Embereknek, álhatatlan és telhetetlen indulattya miatt, Communitasunk Törvényeit fel rugta mindenkoron Siralmas kárát érzette [Torockó; Thor. 21. 2a. — ^aA Thorockay család]. 1801: Csudálatos dolog, Iffiu koromba minden Emberrel meg alkhattam, most vénségemben, mikor meg hűlepedett indulatomat tapasztalhatták, másodsor provocaltom Duellumra [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.]. 1813: Semmi rankoras indulatyt Romontzai Urnak Nem toposztaltuk [Kozmatelke K; KLev.]. 1823: Csernátoni Sámuel a gazdákat Házaiktól el lesvén Feleségekre menve parazna indulattyánál fogva külömbb, külömbb, féle modon minémű erőszokokat tött? [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez vk].

14. *természeti* ~ hajlam; aptitudine, inclinatie; Neigung. 1807: természetes indulattya vagyon a huzásra-vonásra [M.fenes K; KLev.].

15. *belső* ~ lelkiakat; structura sufletească; Gemütsart, Naturanlage. 1823—1830: Körmendi Gábornak lakójószága volt Marosbogatón azon felül . . . a testvérbátyjáié, Körmendi Györgyé . . . sokat veszekedett együtt; mert valamint külső formájuk, úgy belső indulatjuk is csodálatos volt, csakugyan legkisebb szitkozódó szó is nem jött ki egyiknek is szájából^a [FogE 88-9. — ^aÍgy, ilyen ellentmondással!].

16. szándék; intenjie; Absicht. **Szk:** *előre eltökélt* ~ből eleve/előre megfontolt szándékkal: 1819: a keresett alatt lévő Alperes, jámbor, jozon életű ember lévén nem gyilkos kézzel, sem nem szántsándékos előre el tökéltet indulatból; hanem történetesen ütött a Kretsun Josziv Fejéhez kezében lévő vékony páltájával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

17. rosszindulat; rea-voință; Bosheit. 1797: Édes kedves Feleségem! enis remenykedem az Isten nevében hogy egyetlen egy Fiához 's Gyermekehez tégyen le minden neheséget s öltöz fel hozzája való igaz Anyai szeretetet, s ne hídje a sok rossz Emberek szavat, hanem Dolgait minden Indulat nélkül edes Anyai szemmel nézze [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

18. (aljas) vágy, vágyakozás; poftă (trupească); Sinnenlust, Gelüst. 1592: Mierthogy vilagosan az biztonságokból meg teccik hogi Lukach ki Niari Martont zolgal-

ta vranak feleséget gonoz elmebeol magához wgiehite
tette Az vtan Martontol felesége el zeoküen, Lukach
vtanna ment, velle egi zallason lakot, egi hazba hált, ott
ciel gereznaiaba ki ment velle eot jiu, eyel agiara fekwtt
teneret chokolgatta, gonoz indultatiat nieluueul
exprimalta Azert teccik az teoruennek, hoki az pe-
rengerre keoteoztessek illien latorsagert, es ott ereossen
megh verettessek [Kv; TJK V/1. 207]. 1703: a' sz: házasa-
gának szentül való megh tartására ... erős hittel léven
kötőlesek ... az I: Asszony hites Urát, elméjivel, indu-
lattyával, cselekedetivel, hitetlenül el hadta, és másokkal
paráználkodott [SzJk 344]. 1775: (A grófnak) léven gyö-
nyörűséges szép hajadon eladó leánya ... melyre termé-
szet ellen való szeretettel felgerjedvén az édesatyja
... elsőben csókkal s állának megfogásával s effé-
lékkel praemittálta hitvány indultját, de azután
erőszakot akart volna rajta tenni [RettE 346].

◇ Szk: ~ a meglágyul megcsendesül/enyhül; a se
imblinzi; sich besänftigen. 1765: néha midőn előre el
küldöttük a pénzt azis haszontalan volt, ha valami
ajándékokát nem adtunk a Commissariusoknak ...
de ha adhattunk olyankor mingyárt meg kezdett lágyul-
ni indulttya s nem bánt olly keményen Biráinkal [Om-
poica AF; Eszt-Mk Vall. 19] * ~ ot cselekedik/tesz
indulatokodik; a se aprinde/üüji; aufbrausen, heftig sein.
1571: Mys penig Igriryuk es keotttyuk magunkat feyen-
kint hogy soha ty kegielmetek akarattia ellen orszagol
semmi indulatot es tamadat nem teznuk hanem keo-
zeottunk valo few vrainkra es lofeyekre nezunk halga-
tunk es varunk [SZO II, 331 a székelység panasza az ogy-
hez]. 1755: az Eoryzes es vigazas feleol Illien vegezések
vagon eo kegnek varoswl, hogy miglen Ez mostany
haborw meg cendeszedik, Mind Eyel Nappal egi Tyzed
legien az Darabantok mellett Tyztessegesen, habor-
gas nelkwl vigazanak, Mert valaky Indwlatot haborw-
sagot celekedik chak feyewel Ery meg [Kv; TanJk V/3.
121b] * nagy ~ okat visel vki ellen nagy gyűlölettel visel-
tetik vki iránt; a avea urá mare față de cineva; gegen jn
von großem Haß erfüllt sein. 1671: intők Barrabás
Györgj uramot, ki nagy indulatokat viselvén Barrabás
Péter uram ellen, el annyira, hogy ne talán halál követ-
keznék belőle [Oroszfalu Hsz; HSzjP].

Ha. 1638: induliatiakt [Hsz; BálI 1]. 1665: indu-
lattyakat [Mv; MvRLt]. 1797: indulttyaktól [Kv;
DLt]. 1827: indulttyakat [Szind TA; Mészköi lev.].

indulatlan ingatlan; imobil; immobil. 1665: Ezeken a
fellyül meg meg említett jokon kívül minden nevel neve-
zendő jóvacskaikat, akár ingo bingo akár indulatlanok
legyenek, hagyom Feleségem(ne)k Sarosi Katanak
[KvRLt VII. 5 Kovásznai Peter ref. prédikátor végr.].

indulatos 1. lobbanékony, robbanékony (természetű);
irascibil, iute la minie; heftig, jähzornig. 1779: Gr. Tol-
dalagi László Indulatos is volt s ugyan haragjában
efferescálván egy cseledjére ... az epeje megfokadot s
abba halt meg [RettE 397]. 1790: A' szötsi^a Tisztarto
felette indulatos, nem bir az Mérgivel, 's meg eshetik azis
hogy olykor az itallal is abutál, és ekkor bänik rutul az
emberekkel [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel
jóságig. gr. Teleki Józsefhez. — ^aF.szöcs SzD; Teleki-
nek itt volt birtoka (SzDMon. VI, 497)]. 1799: mind (!)
indulatos ember közikbe jött [Náznánfa MT; Berz. 4.

31. N. 27]. 1820: kéntelen vagyok a Mgs Ur Udvarában
való Járástól magamat elvonni, mert Burján szeles, in-
dulatos ember léven, ne talán tám valami illetlenséget
tselekszik [Somkerék SzD; i.h. 11. 75].

2. **hirtelen** ~ ingerlékeny, hirtelen haragú; excitabil,
irritabil; reiz/erregbar. 1823—1830: Az apám volt ...
eleven és hirtelen indulatos, hamar megengesztelődött
[FogE 62].

indulatosan haragosan, mérgesen; supárat, minios;
zornig, erbost. 1812: Csak ugyan ki jöhetett volna a'
Groffné az ajton de nem tselekedte. hanem mérgeben az
ablakot ki nyitván onnan szökött le indulatosan [Héder-
fája KK; IB. Varró György (49) grófi kocsi vall.]. 1816:
Lörinczi Mihály öklme ... bé jöve a Házba indulat-
son, s ugy vágá pofon a kezével, hogy töstént az ábrá-
zattya véressé lött [M.köblös SzD; RLt Rigo Imbre (28)
dom. bíró vall.]. 1820: azt mondá Dregáné: Ugye Ba-
nyo, hogy a Báro Ur mikor meg akarták keresztelni a
kitsi Fiat azt mondotta: Keresztellyék Ferentznek, erre
az Anyám azt felelte: A Báro bizany nem mondatta, ha-
nem azt mondatta, hogy légyen vagy Pál vagy István,
ezért Dregáné még meg szollította indulatosan [Ara-
nyosrákos TA; JHb Macodi Ana Serbán Vaszi felesége
(38) vall.] | a' Báro Ur ő Nagysága ... indulatosan a Bá-
ronéhoz bé ment [uo.; i.h. Gál Juliánna (24) „főző”
vall.]. 1844: indulatosan kérdezek azon Embernek a ne-
vét [Százazpatak Hsz; Berz. 17].

indulatokodás indulatosság; vehementjā; Heftigkeit.
1712: Dioszegy Jstvan uram ... panaszkodott s mon-
dotta indulatoskodással: Ihol kj csala penzemet, ne(m)
hogy meg fizetné [Dés; SLt 14. A. 6 G. Borbely de Des
(50) vall.].

indulatokodik 1. feldühödik, indulatba jön; a se mi-
nia, a-şi ieşi din fire; in Aufregung kommen. 1753: Mint
hogy magok az Felső Lapugyiak azon hénien igen
hibáson praestalták a Szolgálatot; mellyért hogy indu-
latoskodot Krajnik uram hivatallyát követte, Pedurán
Jion pediglen ... Krajnik Uram ellen magát oppo-
nálta, pusztitonak pronuntialván ..., azért ... 12 La-
pát ütésekkel meg Csapatassék [F.lapugy H; Ks 62/11].

2. dühösködik; a fi furios; wütend sein, sich ärgern.
1756: eő Naga Remetei Vendeg fogadojáb(an) maga
Balog Uram bé ment egész ezakka ivut s mulatot az
Szányát pedig Balog Uram az Uczán hatta s: engemet
melléje Strasaul állítot ... igen meg fázodván bé men-
tem az házban melegedni ... azonnal Balog Uram fel-
emelt kézzel nekem szökött karomkodván hogy meg ver-
jen de mas emberseges emberek ellent allottak s nem en-
gettek adhortalván Balog Uramat ne tselekegye az Ura-
ság Jobbágyával aszt mert nem jól tselekszik de Balog
Uram tsak indulatoskodot [Remete Szt; TKJ]. 1765: Re-
gius Perceptorok mindenkor kevesebbnek mondgya a
pénzt mint eők Falujokban számlálták, ... ha keves-
sebbnek találattik, és ok arról szót tésznek igen nagyon
indulatokodik, haragszik [Gyf; Eszt-Mk Vall. 335].
1772: midőn látták, hogy egész fel tett tzejlok szerint
egészzen a' dolog ki nem jőne sokat indulatoskodtanak
[Drág K; TSb 21]. 1792: egy botat ragada az Özvegy Pé-
ter ellen, de Péter a Bot elől, és az Anyja elől tovább to-
vább hatrált kiáltván a Battyának Popa Joszivnak, hogy

ne hadná az Annyát annyira indulatoskodni, hanem vitetné haza [F.lapugy H; JhB LXVIII/7. 15 Hodgyán Jozsiv (18) vall.].

indulatosság dühösködés, indulatoskodás; infuriere; Wut, Erbostheit. 1771: hallottam ... mint mi paraszto-kul Szoktunk valakire való indulatosságokból Szitkozodni lelkít, apját, annyát egybe hordani [Bukuresd H; Ks 114. 61. 132]. 1812: indulatosságaért arestomban szándékozván küldeni [Dés; DLt 522].

indulatú 1. vmilyen természetű; cu fire ...; von irgend-einer Natur. 1767: rendeletlen (!) indulatu embernek tudom lenni Moldován Andrét mind ittason mind pedig jozanon [Majos MT; Told. 26/5]. 1823—1830: Meglehet az, hogy Máthé ittasan ... enyelgett az anyámmal, osztán az efféléből ítéltek meg. De azért, hogy egy nyalakodó férfi valamely fehérsnéphez kapdos, nem következik, hogy a fehérsnép is olyan indulatú lenne [FogE 83].

2. kb. vmilyen érzületű; cu sentimente ...; von irgendeiner Gesinnung. 1657: A' scholaban lakó szegényb szerű grammatik iffyaknak a legjobb indulatúaknak nyoltznak perennaliter egy egy személyre napjában négy négy tzipót rendeltünk várunkból^a adatni fogatkozás nélkül [UF II, 188. — "Fog. várából]. 1808: Régtől fogva iga alatt nyögő Nemzetünk nem olyan elmetsevézett indulatu, hogy ne érezné Nemes eredetét. Tudjuk mi azt, hogy az egész Világnak Törvényt adó Hatalmas Romaiak(ka)k maradványai vagyunk, a' kiknek Neveket is viseljük [Kemény, CollMss XXX Varia XII].

indulgeál adományoz; a dona; spenden, schenken. 1634: az my házunkból másnak indulgealt, rea^a ilyak es meghis veszik rayta [UF I, 336-7. — "Az ub-ra]. 1760: Annak felette olvastatott el a méltóságos regium gubernium commissiója, hogy őfelségének mostani hadakozására adjon az ország másfélezer tyrtór ... én is ígértem volt elsőbben egy forintot, de Mara úr pirongatni kezdte, hogy az ötven forintból, melyet a méltóságos regium gubernium Bruszturnál tett szolgálatomért indulgeált, több is kitelnék [RettE 102].

indulgencia bocsánat, megbocsátás; iertare; Entschuldigung, Verzeihung. 1710: soha annyi hamis ítélet véghez nem ment Erdélyben annyi idő alatt, mint akkor^a Valakinek Telekinél^b, vagy Mikesnél^c kedvessége nem volt, vagy őket nem ajándékozhatta, megromlott a szegény nemes ember, vagy volt vétke vagy nem. De a kinek ... volt miből ajándékozni, minden vétkeiről kétszen volt az indulgentia [CsH 182-3. — "1684-re von. feljegyzés. Teleki Mihály kancellárnál. Valószínűleg Mikses Mihály erdélyi főnemes, hsz-i főkapitány, ítélo-mester, majd gub-i tanácsos].

indulhat útra kelhet; a putea porni la drum; sich auf den Weg machen/losgehen können. 1571: eo k. Byro vramat es Kyrál byro vramat keryk azon varoswl hogy az eo Naga parancolatiat Mindenfele cebhely ceh Mester vrainnak Ideien Agyak erteny hogy Tarciak hozza Magokat Es mykor az Ideo ely leo kesedelemnelkwl es mynden okwtesselkwl Indwlhassanak es ely Mennye-nek az helre es dolognak vezesere az eo Naga parancholatia zerent [Kv; TanJk V/3. 52a]. 1599: az varos-

sy nepet hon tartoztassak hogy amikorra eo kegme biro vra(m) meg Jeowend, amynemeo valazzal eo kgme lar ahoz kepest mingyarast indulhassanak [Kv; i.h. I/1. 343-4]. 1613: Mint hogy bizonios okokbul az portara sietseggel kel bocztanunk, ... Haggiuk es serio parancziolliuk ked(ne)k ... Jeotest ieioin ide hozzank, hogy kesedelemnelkwl indulhasso(n) [Törzs. fej-i rend.]. 1664: parancsolyuk alkalmaztassa hazanal ugy dolgait, hogy ad primum Marty proximo sequen(te), okvetlele(n) Radnothon^a lehessen ... hogy több arra rendeltett búcsületes hiveinkel együtt indulhassunk onnet Colosvar felé [WassLt fej. — "KK]. 1677: Mind Nemes, Lofó, Gyalog avagy Darabant, és egyéb Vitezlő rend, az Ország végezése szerint valo parancsolatokra, fogyatkozás és halogatás nélkül jo hadi apparatussal hogy felülhessenek, és ha a' szükség ugy kívánnya, mindgyárt indulhassanak is, arra magokat mindenkor kész állapottal tartsák [AC 150]. 1723: addig az mig be megyek lennének keszen az szekerek, hogy had indulhatnanak, mihent érkezem [ApLt I Apor Péter feleségéhez Kóródsztmártonból (KK)]. 1759: a Ngd kocsiját ma indítottam visza Lonára^a Szeredán menyének Bányiczára, hogy Csötörtökön indulhason a Mgs Asz(ony) Czege felé [TL Miss. — "Kendilóna SzD].

induló szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ban vagon indulófélben van; a fi gata de plecare; im Begriffe (sein) fortzuehen. 1793: több esztendeinél, miolta tsak nem szüntelen induló(an) vagok hogy Ngodnak alázatosan udvarollyak; de instálom Ngodat, méltotassék későségem Mentségére kegyesen bé venni, hogy nyavallyaim miatt ... engemet az én Dolgaim mellett senkiisnem láthatott [Folyfva MT; BáilT 1] * vki ~ útjában útjára indulóban; (cind cineva era) gata de plecare; zum Aufbruch bereit. 1674: Kővárból ... költ Kegyelmed levelet ... szintén udvarhoz induló útamban vettem nagy böcsülettel [TML VI, 573 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

indulófélben 1. indulóban, útra készen/készülődőben; pe cale de a pleca; zum Aufbruch bereit. 1619: Az lengyelül való békesség szépen csendesen véghez mene. Im-már mindennap Ozga uram indulófélben vagon [BTN² 271]. 1659: Magam irtam volna Kegyelmednek, de Medgyesre szintén indulófélben vagok s nem irhattam [TML I, 425 Bethlen Mihályné Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1661: az mint irtam vala, az posták hirtelen mennek, néha bizony csak akkor tudom meg, mikor indulófélben vagon [TML II, 192 Veér Judit ua-hoz]. 1778: Mikor szintén indulófélben voltam, akkor értém meg, hogy a főcurator Kemény Simon úr is benn volt [RettE 385]. 1807: Eppen induló félben vagyok, eddig el mentem volna; de a lovamat tsak most hozák haza, a' miatt kellettett késnem [Ó-Torda; DobLev. IV/911]. 1813: Réti Uris hazunnol indulo félbe lévén Lo Háton [Petele MT; Born. G. VII. 67 Vidám János (47) vall.].

2. sarjadóban; in stadiu de lăstărire; zum Sprießen bereit. 1797: Ezen Erdő többnyire mind Tölgyfás volt, melyet ... ő Nagysága ez előtt mintegy Három esztendőkel Tavasz félt le-vágatott ... már most esmét indulo félben van; noha nagyobbára tsak most is tseplesz, és bokros, Cziheres Erdőnek tettzik [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 178].

indulólág indulóiban, indulófélben; gata de plecare; zum Aufbruch bereit. 1722: Egy néhány rendbéli leveleit Uram kgd(ne)k ... vettem alázatosan; szinte mikor indulolag valék az Borok után, érkezének az Diffiábásak (!) már most azon dolgozunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. 1769: Királyi szolgálatban, és indulolag vagyok Radna vidékére [Mv; Told. 19/45].

indult 1. megindult/kezdet; început, pornit; begonnen, angefangen, eingeletet. 1761: a' Gonos Familiában lévő Attyafiak^a ... Tot Jeremias Urammal ... Néhai Szabo Mihályné Aszszonyommal Tutorság iránt indult peréb(en) elegyítették volt magokat [Ne; DobLev. II/328. 6a Georgius Belényesi (50) civis vall. — "Köv. a nevek fels.]. 1764: Az Nagyiána Ca(us)a jo vigyázat mellett a Tablán maradhat, de az Zalog kínálasbol indult Causajinkat jobnak itilnem ottan deponálván a V(a)r-(me)gyén inditoni [Borb. II Nic. Kendeffi lev.]. 1812: egy kaszálo Rétnék egy negyednek eltartása iránt indult Perben ... ki mondatt Itélet [Kövend TA; Borb.]. 1828: Hibás a Felpereseknek az Alperes Özvegy ellen ... véghez vitetett certificatiojok ... de hibás ezen hibás Certificatio indult perfolyta is [Ne; DobLev. V/1129. 1b].

2. kezdett; început; begonnen. 1674: Rodhadni indult Alma köből 1/1/2 [Törzs. Dévai feji udvh lett.]. 1761: erőssen meg rongiolott, es hulladozott Sendelj fedel alatt vagion ide s tova döldelezni indult ... két nagj Lo Istálló [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 17]. 1798: az Vradalom ... a' Besán erdejét ell tsóváltatta ... azért, hogy az ell vágott részeiben nevedekni indult Jöveseket óltalmazza a' Marhák(na)k rágását [Déva; Ks 76. VIIIc. 183].

Szk: növesbe ~. 1840: ez ősi erdő három esztendő s vágott most jó növesbe indult cziheres [Udvarfva MT; EHA] * *romladozásba ~.* 1846: a ramladozásba indult Templomát [Nyárádmagyaros MT; MvRLt] * *rothadásba ~.* 1814: A Groff Ur ő Nagysága ... ugy szintén tsépettetett is vagy két hat hat esztendő elegeyes, de már szinte rothadásba indult, és egerektől megett és elvesztetgetett Buza Asztagokat [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.].

3. kezdődött; început; begonnen. 1761: Azzal mi csak continuáltuk a pap háza tapasztása felett közöttünk indult beszédet [RettE 128].

4. *átv is* keletkezett, támadt; ivit, iscat; entstanden. 1618: Ezek(et) eddig így agitálván és az pasáknak szíveket hozzám alliciálván, interim úgy fogék az Báthorj András felől való indult hírnek tudakozásához [BTN^a 141]. 1762: a maga széna fűvének allyában meg gyujtott egy tövis bokrot ... az I Ő Klme által gerjesztett és tövis bokorbol indult harap előtt az actionalt helyben semmi harap égés nem volt | A. fel vevén az J Ő Klme által meg gyujtott bokorban indult tüzet, a bokortol fogva nyomozták continuatív minden meg szakadás nélkül az hegyen által a' mint a' Fatensék harapozni szemekkel látták és recognoscalták hogy azon bokorbol indult tűz nyoma volna continuálva [Torda; TJkT V. 103]. 1763: Generalis Siskovics az őfelsége parancsolatjából Erdélybe 17-ma Martii 1763 beérkezett a székelék között indult zenebona kezdőjének vagyis okának investigatiójára [RettE 148].

5. elküldött, útnak indított; trimis, pornit pe drum; ver/abgeschickt. 1823—1830: 1796. augusztusnak 30-ikán indult levelét professzor Basa Istvánnak vettem [FogE 220].

6. épülni kezdett; început să fie construit; begonnen/angefangen zu bauen. 1772: hogyha a' ... Konyha mellett félben-lévő Téglából indult Szobátska, el készítették ... ugy 600. MForintokat meg-érne az el-betsült hely, és épületek [Mv; DLev. 5. XVII. 4].

7. sarjadt; lástárit; gesprossen/trieben. 1811: a' Nms Communitas az ott lévő nevendék, vagy indult bereknek irtására, és pusztítására igyekeztek [Dés; DLt 19].

indultában útnak indulásakor, útra kelésekor; la plecare sa; beim Aufbruch. 1638: nemely napokban Uaradi hazunkhoz indultu(n)kban szemteől szemben paranchiolua(n) hwsegednek kglsen hogi uelünk el jeőne, mint accomodalta ahöz magat, és mint fogatta azt megh s abban nem abutálté abbeli kglmessegwnkel, aztis maga lattja [JHbK VII/22 fej.].

indultathatik készíttethetik; a putea fi îndemnat; angeregt werden können. 1619: Micsoda impius ember mondhatná azt, hogy Nagyságod ... kedveskednék az töröknek ... De ha Nagyságod predecessori elvették volt actióikot, hogy az keresztyénség biztatásához képest rebelláltak volt az török ellen s nem lőtt semmi effectusa, annak poenája az Nagyságod idejére jutott és Nagyságod azért az régi errorért való vindictát akarná véle eltávoztatni ... micsoda conscentiával indultathatnék az keresztyénség arra, hogy Nagyságodat azért megbüntethetné? [BTN^a 214-5].

indultatik 1. ösztönöztetik, indíttatik; a fi îndemnat; angeregt/spornit werden. 1570: Vitez ferencz ... vallya Heltay Gaspar ... kewanta volt az varostwl Az varas Thoyat Mellyet Bestercey Gërgh Byr volt az korba

Es Thwgja azt ez wallo hogi Megh arkolta volt keornyl es be Theowiselte volt, Es allot vgy Mint ezten-deigh, De az wthan Ne(m) twgia ha Byronak es Thannachnak akaratyabol, vagy honnat Jndwltatuan Az Magiar vchayak es Közep vchayak leh vontak volt az teouisselest [Kv; TJk III/2. 122]. 1583: az hordoknak merese, es a' benne valo Veder Zamnak megh Jegizesse tendal chak arra, hogy ha az chaplarok az eo Tekozlasok miath, vagy egieb lelekbeöl indultatwan a' Bornak ky mereseben az eo Gazdaioknak fogiatkozast then-nenek: Tehagh raitok megh vehessek [Kv; PolgK 2-3]. 1590: De nem tudatik Was Ghyeorgj vram honnet indultatuan az Rectificatiot veghez nem hatta Menny [Méhes TA; WassLt]. 1591: az el mult napokba ... nem tudatik honnat Jndultatuan Az bardochfalui vduarhel-szekj hatarba holot enis portionatus uagiok Johomra ment Absoluta pot(en)tia median(te) [UzstT]. 1594: Mondro Peter vallyia, hogi az Daudid kenez fia es Demeter Peter ingerleskebeöl indultatnan arra hogi megh eoliek Timar Janost [Kv; TJk V/1. 451].

Szk: békességre ~. 1598: mind az kett fel Egienleő akaratbol minkett keoz byroknok fogua(n), es kezekett be aduan Indultatnan my Eleőtwnk bekessegre es egy-mas keözött való Igyenessegre [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8] * *kegyességre ~.* 1579: Megh bechyw/we(n) azért mind az keonyeorgeo zemelyeket mind az istennek paranchiolattyat Indultatnak illye(n) kegyessegre hogy Byro vram eo kegne Tanachyawal hywassa be az Az-zont es aggia eleybe io moddal, ennek vtanna hogy vgy wyssellie magat hogy teobbe eo kegmeket ezzel meg ne

haborichya [Kv; TanJk V/3. 183a]. 1597: hogy megtessek azis hogy ew kegmek mindenkoron inkab az kegiessegre hogy sem az kemenysegre voltak hailandok, es hogy ew kegmek eleiteol fogwa(n) kegies Atyak woltnak, indultattak ilyen kegiessegre hogy ez sokadalom ideyen ez leoweo htefteoteol fogwa egy hetig az húsna fontyat ... masfel penzen adhassak^a [Kv; i.h. I/1. 299. — ^aA kv-i mészárosok]. 1603: az hadakozo nepnek zwék kegiessegre indultatwa(n), Bizonyos zamu barmot attanak wolt vgy mint zaz egyget [Kv; i.h. 445].

2. kényszerítették, kénytelenítették; a fi forjat; gezwungen werden. 1591: ezért Indultattam teoruenhez hiny kemetek eleiben ez Jn(cust) hatalmasul egi saiat feoldemre ra ment megh zantotta es be vette [UszT].

3. perbe/peres eljárásba kezd; a începe un proces; Prozeß einleiten/beginnen. 1575: Meg Ertettek biro es kiral biro vra(m) Miert hogy az alperesek p(ro)cura(tora) Arra fogot volt ky byzonsagra hogy meg byzonitia azt hogy az felperes Nilwan valo or es Enyezteo Newel fogtatta volt meg az alpereseket Mykeppen az Tawaly biro Recognoscallya hwl penig az felperes azzony vgi Indultatot volt ez p(er)ben hogy vgian Azont Byzonita Reaiok [Kv; Tjk III/3. 362d].

Szk: perbe ~. 1590: Azt mongia az fel peres az meg Jrtt procatora által. Illien okbw Indultattam perbe az al peressel, hogy . hiwata hazához az al peres [UszT] * törvénybe/törvényhez ~. 1590: Azert Indultattwnk teorwenben ez Iuel hogy mikoro(n) Vr Jsten az mi bodogh Emlekezetw feiedelmeonet Istuan kiral^a mikor Lengely kiralsagra valaztak talaltuk volt megh keonieor gesseonk által eo nagisagat kettfalwúl [i.h. — ^aBáthori István]. 1593: Ezert Indultattam teoruenihez az Al peressel hogy az my meg holt Edes Atthianktol Orozhegi Albertol marat wolt my reank egy haz es eöreökseg minden hozza tartozokal Egjetemben Jt vduarhelt [i.h.]. 1625: Talalta(m) megh kezenel Eosteol maradot Eöreöksegemet mēgh kenaltatta(m) penzeuel Cum f 72 es el ne(m) veotte es azert kellett teoruenyhez Indultatno(m) az Juel [i.h. 88] * törvénybe indultatnak egymással pereskedni kezdenek. 1593: az en peresem ez az Anna ennekem felessegem wala . . . eö megh zeökte hityth törwenbe yndultatánk egi massal . . . akoris fejehez zolek erette merth meg zekte hytyth [i.h.].

4. kezdődik; a (se) începe; beginnen, anfangen. 1572: Rusa Mathe Ezt walla hogy Mykoron Az haborusz Indultatoth wolna . . . Rado Myhaly Egy Nagy olah Bottal az olahoknak Eleykben Alloth [Zentelke K; KP]. 1573: Balassy Georgy chiaplar vallia Latta hogy Kelement ketzer vteotte Zekercewel az vyztay^a Ember, De Nem twgia my okaert Es mynt Indultatot keoztek az haboru [Kv; Tjk III/3. 100. — ^aA közeli Vistából való]. 1587/1590: Az my egyeb ez kedig vtan perpatwarok mind Zelmeri Pether ideyeben es az vtan Indultattanak volna, Azok keozteok mind le zalottanak [Mezőméses TA; WassLt]. 1591: indultatek mw közöttök Daniel Peterrel valami közbe valo vetelkodeswnk in(n)et szekelwduarheiről haza mentönkben [UszT]. 1599: nem tartozunk sem bizonitanj erreol, sem Iuralnj, Mert eo maga historice ezenképpen felelthe megh hogy az dologh Indultatott [Dés; Eszt—Mk]. 1631: En az kezdetit nem latta(m) mint indultatot az verekedes [Mv; MvLt 290. 234a]. 1642: Az mulatas kezben egy sipost kezde huiatnj Zil<agyi> Tham<as> hogy fizetesert sipollion.

az hogy mar akara el jeoni vgy indultatek valami veszekedes [Szászfenes K; GyU 92]. 1753: Az után hogy Orbán Miklos Bétsből haza jött az őszszel indultatot ezen dolog [Angyalos Hsz; Törzs. Melch. Toth (56) pp vall.].

Szk: per ~. 1560: Amynemew pewr Indultatoth wolth Anna azzonthwl Kozarwary Sopphy azzonnyal, az kyal ew fewlsege tablayan az Ew megh holt Atthyokffya kozarwary Magdalna Jozaga felewl . Egyenlew akarattal Azt az dolgoth Ez lewendew Zenth Janos Napyanak thyzenewthewd Napyara Enyedre halaztotthak [Dés; SLt AB. 3]. 1577: Az mjnemw per Jndultatot volt Az w nagj tablayan kachkan marton közt es Almadj Andras közt . . . ezt az dolgot Jlljen modal zaljtak le mj elottunk^a [Légen K; JHbK XII. 36. — ^aKöv. a részl.]. 1650: Toldalagi Mihali vrammal valo per indultatot az nagj Kendi es Szenavereosi Eos Czakani portioi feleol [Kelemenelke MT; Ks 19/IV 4] * perpatvar ~. 1557: My fogat Birak^a huiattatunk vala kyalne azzony ew felsege leülelel paroncholatiaüal, felseo es also Borgora, neminemeo kazalo reteknek mege jgazgatassara, melyi rith feleol az ket fel keozeot perpatuar jndwltatot volt volna [Beszt.; BesztLt 49. — ^aKöv. öt név fels.]. 1564: lepseny Mate Marhaya, Arania ezustj es egyeb fele Ingo marhaya felol, Jndultatot volt per pathwar kozotthok [SLt A. 35] * tumultus ~. 1618: hogy az tumultus indultatott Havasalföldébe, akkor kajmekámnak es az vezéreknek igen nagy bizonyoson hozták volt, hogy Sorbán jött volna bé Nagyszombatbol Havaşalföldébe, es ő üzte volna ki Alexander vajdát^a [BTN² 116. — ^aAlexandru Iliasi 1616—1632 közt több ízben havaselve, ill. moldvai vajda népszerűten uralkodó volt, 1618-ban felkelés üzte el Havaselvéről (i.h. 461)].

5. el/kiindul vmi vkitől; ceva porneşte de la cineva; etw. von jm ausgehen. 1572: Kantha Gergeol es Kyrály Caspar Zenth Kyralyak^a Semmyth Nem tudnak Az haborwban kytwl Jndultatoth [KP. — ^aKalotasztkirályról (K) valók].

6. keletkezik, támad; a se isca; entstehen. 1600: Rettegy Mihaline Ewa azzony . . . vallja . . . latta az Rettegetes hyrtelenséggel valo Egest de minth indultatott semmith thwd abban [Kv; Tjk VI/1. 451]. 1618: Ugyan igen kérem ökegyelmét^a, hogy ökegyelme megbocsássa, de lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András hire semmi ok nélkül indultatott volna [BTN² 149. — ^aMark Antonit, az olasz származású portai tolmácsot]. 1619: Interim aliqua ex parte exponálnám neki, miképpen indultatott most Nagyságod ellen az panasz az követnek magaviselése miatt [i.h. 187].

7. következik; a urma; folgen. 1585: Rosa Zacharias Schemlingne keoz hirrel ezt hallotta, hogy . . . ment a¹ legeny chakannial Az Azzonra, es vgy teorte le az kariath, melybeol Indultatot volna Az halal [Kv; Tjk IV/1. 470].

indultatott 1. megindult; pornit, început; begonnen, eingeleitet. 1563/1577: Mw^a . . . Agyuk emlekezetre mindeneknek mynt fogoth keoz Emberek, hittak wala Mynket az my atyank fyay^a Coloswarat hogy My eo keozteok indultatott perbe, Egyenessegeot, zerzenek [Kv; Thor. VIII/2. — ^aKöv. a fels.]. 1570: Megh Ertettek az Zaz vram varoswl, Az Espotal Jozaga feleol Jndwltatot per dolgat [Kv; TanJk V/3. 13b].

2. kiindult; plecat, pornit; ausgegangen. 1570: Akarwan eo K. varoswl az harom vrainthwl Indultatot haborgastis leh zallitany, Theorekettenek szok zo Bezedel benne Az harom vraimes az Bekeseghez kesnek Mongiak Magokat lenny es az pertis leh thenny [Kv; i.h. 20b].

indultum kiváltság; privilegium; Sonder/Vorrecht. 1629: az elébbi nékiek adatott indultumunkban meg fogiuk eöket tartani [KvLt Céhir. I fej.]. 1677: Kezdi Vársárhelynek, Torjának, Sepsi Szent Györgynek, Illye Fálvának, Privilegiumi helyben hagyattatnak, signanter penig, Kézdi Vársárhelynek, a' szerint mint a' Maros Vársárhelyieknek; hasonlóképpen egyéb immunitassi és indultumi, valamelyekben ez ideig meg-tartattanak [AC 157].

indusztria 1. tevékenykedés, munkálkodás; activitate; Tätigkeit, Betätigung. 1577: Az Ew haznos Industriaya es gondwilese zerent meg lewen fizetese zemelyere . . . , abbol az my ezekewl meg marad yde az feyerwary hazhoz zolgaltasson az my zykseges Myndeneketh [Ks Báthory Kristóf lev.]. 1592: Biro vram tanachauual eggiwt leuen vegeztek egienleo voxal hagi az Arossagnak kereskedeo rendnek allapatiarol ammikeppen ennek eleotte vegeztenek volt, mostannis semmiben ne(m) vyttanak, hanem abba maradnak megh: Meli melle keuantatik az eo kegme zorgalmatos Industriaya vigiazasa tanachauual egietembe [Kv; TanJk I/1. 186]. 1617: uagion valami lora valo ezüstös szerszam . . . meli lora valo szerszamatok, es Szabliat ennek előtte More Geörgi el Szalagositott volt es maga industriaual More Lazlo ki váltotta maga saiatiahol Huniad(on) Pap Ferencznetől p(ro) flo 29 [Abrudbánya; Törzs]. 1643: ha mi, azokhoz^a valo eöreökegeket vagy pertinentiakat maga industriaual es költségevel Veres Istvan Ur(am) vagy successori medio tempore azon Jozzaghoz reducalnanak idegen kéztül azokra expendalt keoltsegetis tartozzanak az capitalis summaual együtt refundalni ha kik redimalnak [Doboka; JHb III/70. — ^aA zálogos falukhoz]. 1740/1778: a Szöllő Puzta volt, és a Fiak . . . magok industriájok által építették meg, a több atyafiak meg köszönhetik, hogy tövisből és egyeből kitakarították és meg építették [Pókafva AF; JHb XXV/57]. 1763: némelly részit azon földeknek Bokrokis fel vették, úgy hogy neveztes Munkával és Industriával kelletik tisztákká, és haszon vehetőkké tenni [Koronka MT; Told. 14/100]. 1827: néhai Dobolyi István . . . azon költsönözéseit a Feleségivel és özvegyivel együtt laktokba fizette le meg kevesedett Jozságotokskájának industriájok által szaporított jövedelméből [Maroskoppánd AF; Dob-Lev. V/1509. 4]. — L. még FogEJ 342; RettE 67; UF I, 328, 331.

Szk: emberi ~. 1760: Azon Mákoí patak soha oda folyamját emberi industria nélkül nem vehette volna [Máko K; KHn 232].

2. iparkodás, igyekezet; străduință, sírguință; Bemühung, Eifer. 1618: Légyen áldott az Úristennek szent neve, csak eddig valo kicsiny industriánkkal is ugyan renováltattak az vezérek, és az Nagyságod felől való reménységben igen szállott az előtt való rancor benne [BTN² 162]. 1677: Ha valaki nagy jozságában akar idegen, s' akar maga jobbágýából, vagy Udvara népe közzül valo

latrot meg-fogat, pro testimonio a Tisztekben-is hivatván, és arra alkalmatos törvény tévöket-is gyűjtven, és legitimé convinctatván szabadosan exequaltat-hattya-is, a' Tiszteknek tovább, mint nem az ő industria-jok által meg-fogat és büntettetett embernek javaihoz, se személyéhez semmi praetensiojok ne légyen [AC 131]. 1728: Dioszego Mihaly Atyank fia eö kglme Industriaja által reducalt Jobbagjok(na)k Incaptivaltatásokra Keszesség alá valo vettetések végett Exmittaltattak^a . . . Atyankfiai eö Kglmek [Dés; Jk 377b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1735: Constal az is hogy az jobbágyságból való meg váltakozásunk sem az öcsém sem az Atyám industriaja és költsége által nem lett hanem sok véres veretekkel és faradsaggal kereset tulajdon acquisitumimból [Torda; TJKt I. 70]. 1794: az érdök az Colonusok(na)k ki lévén osztogatva, el voltak élve úgy hogy még veszszt sem mindenütt lehetett kapni, melyeket Groff Uram eö Nsga az emberektől el vevén maga építtette, nyestetette és neveltette maga industriaja által mostani formájokra [Mezőmadaras MT; BKG Jac. Kosztin (33) col. vall.]. — L. még BTN² 322; ETA I, 93; RettE 300; Rosnyal, HorTurc. 83.

3. vki munkájának/tevékenykedésének eredménye; rezultatul muncii/activității cuiva; Resultat js Arbeit/Betätigung. 1681: Minden egész örökséges ház nép egy egy főt fonalatis tartozik fonatni, hasonló keppen az fel örökséges gazdais ugya(n) annyit; a vár szükségere; de nem á magokeböl, hanem az Officialisok industriaiból adattassék ki nekik szószül és kenderül [VhU 201]. 1693: Vaj is jutot az Relectanak á nagyobbik fazekkel, mivel az ő Industriaja. Az Arvake az kisebbik fazek [Ne; DobLev. I/38. 12]. 1745: az említett Gróff Ur Jozsági mindenütt Pusztájában voltak annak utánna edgyütt laktokban rész szerint edgyütt valo Industriából, rész szerint pedig az Aszszony Jozsági jövedelméből épültek fel [Buza SzD; Born. VIII. 8 Franc. Czógér (40) jb vall.]. 1768: ő kegyelmek^a, mind a' Tanitas modjában, mind a' disciplina tartásba a' Titt. Curatélától függenek Es esztendőnként egyszer vagy kétszer a mint fog determinálnatni, tartozzanak közönséges exament adni, hogy kitessék industriájok [Kv; SRE 226. — ^aA tanítók].

4. munka; muncă, lucrú; Arbeit. 1770/1771: A' szántó földekben, s kaszálo helyekben, a melylyk rész Possessornak . . . nagy munkával valo Extirpatiuma vagy egyéb industriáléja volna, ha attol Divisionaliter el vétetik, az arra tett Industria . . . refundáltassék [Fejér m.; DobLev. II/438. 2b]. 1798: énis readmonealtatom, hogy efféle Törvéntelen p(rac)tsensiokkal az osztozást ne akadályoztossák, mert én kész vagyok mindenütt feleségem Jozságait a melylyket magam reultuam depositis depenendis oszlora botsátani . . . ha rajta tett industriamot meg fizetik [M.dellő TA; i.h. IV/802. 2a]. 1801: Arra szorgalmatosan vigyazzon . . . a Geometra hogy minden Birtokosok(na)k az Commune Terrenumokban eddig tett industriájok vagy Melioratiojok ha tsak mod lesz benne ratájokban jussanak, ha pedig az helylynek mi-volta miatt valamely Birtokosnak industriaja ratajában nem eshetne, azon esetben más Birtokos által annak industriaja bonificaltassék [M.zsombor K; Somb. II]. 1804: köteleztetnek a Felperes és Ingerens némely abalienatumoknak . . . törvényel valo vissza szerzésére tett . . . költségeket úgy szintén a' meg eresztendő Jokba talaltato melioratiokat, es industriákat, az Alpe-

reseknek meg fordítani [Mv; DobLev. IV/872 tábl.]. 1816: azon Telken lévő minden neven nevezendő Építmények, valamint Szintén a kertben lévő Industriák köz Betsűsők által . . . igasságosan meg betsültetvén, azon betsűnek menyisége . . . a Ns Uradalom Cassájába be szolgáltatassék [H; Ks 91. C. 8]. 1821 k.: 30 ekékkel tett ugarlás árra, egy darab Zab vetésinek magva, annak miveltetése, mint industriái fordittassanak meg [Dés; Ks 79. 29. 739].

Szk: ~ *téteik*. 1817: a Jozságbá Industriák, melioratiók tétettek [Vályebrád H; Ks 79. 13] * ~ *t tesz*. 1793/1794: mivel a' Composs(ess)orok(na)k mindenkor jussa vagyon a Commune Terrenumokhoz . . . a' ki . . . valamint fel foglalt ante divisionem, és azon akkár minémű industriát tett, az olyan hely, ha ezen osztálynak alkalmosságával más Compossessor(na)k jutna részében, a' kinek részében jut, az helyen lévő industriát juxta consensu aestinationem tartozik ki fizetni, minek előtte a' helyet birodalma alá vehetné [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9a]. 1812: Már edj néhány esztendőktől fogva a Groff az udvara körül és a kertben igen nagy industriát tévén az építésekben, olyan nagy költségeket tett esztendőnként, hogy az a költség bizonyosan az idevaló Jozság Jövedelméből kinem tölth [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

5. gazdálkodás; gazdasáre; Wirtschaftung. 1681: Az Oeconomiabol s egyeb Industriabol valo proventus mennyiséget a Ratio mutattya meg [VhU 218]. 1799: ezen Föld pedig nem az industria által lett jóvá, hanem magában jövölt a Föld, mint hogy Orotvány [Backamadaras MT; CsS]. 1801: két darab föld, egy málenak, más Zabnak jó. Jó Industriával a Falunak lehet hasznát venni [Csicsókeresztúr SzD; BLt 6]. 1807 k.: mint hogy Szek Szabad helljéből fogattatott Szőlő hegy annak folde Szekelly Haza törvénye Szerent Léánt nem illet hanem ha azan valo Industriabol vagy pedig oztazo Atyafi edgenezéséből reszesült valamelly Léány [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) Asz assz-ának vall.]. 1840: Vagyon egy kő és sendély fedél alatt lévő velynicze, melynek tsak esztendőnkénti taxája a' mennyibe ki adható lenne vetetik fel, a' pálinka főzés az industriához tartozván . . . taxája lenne 50 Rft [Somkerék SzD/Kv; Ks 100 Nyilak könyve 26].

6. ipari tevékenység; activitate industrială; Industrie-wirtschaft. 1823—1830: A fészülő masina mint egy malongerendely olyan. Gyapotfészülő, borbé szúrkált tükkel, mint az ittvaló közönséges fész . . . A masinát nagy keréknél fogva a víz hajtja, s a gerendely forogván a tokjában, az első végén bebocsátott gyapotot magától húzza be egy ferslagból, megfészüli s más végén más ferslagba kiveti. Sok manufaktúrának vagynak ezen városban Nagy az indusztria [FogE 246—7].

indusztriálé 1. gazdaság; gospodărie; Wirtschaft. 1770/1771: A' szántó földekben, s kaszálo helyekben, a melyly rész Possessornak . . . nagy munkával valo Exirpatiuma vagy egyéb indusztriáléja volna, ha attól Divisionaliter el vétetik, az arra tett Industria . . . refundáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b]. 1796: Ez előtt per abusum be tsuztatták volt hogy egy másnak Jozságait el adták, de nem a' Földet, mert annak proprietassá mindenkor a' Földes Urat illette, hanem tsak az indust-

riálét, de eztis úgy hogy a' ki belé ment lakni, a' Földes Urnak a' tartozó szolgálatot, és egyéb praestatiokat mindenkor kéntelenítetett meg tenni, és ezen eladásból soha a' Fundushoz proprietatis just praetendalni, még ingyen sem mérészeltek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 26]. 1842: Székely Leopold Ur el- és által adá azon Alsó Szótsi^a egész Jozságát . . . minden ahoz tartozó Melioratiókkal, indusztriálékkal, U'sorásokkal, égy szóval mind azokkal valamelyek künn és ben ahoz tartoznak és tartoztak [Dés; BetLt 5. — ^aSzD].

2. termény; produs, recoltă; Naturalien. 1788: Haza jöven . . . más lakost találtam az töllem exarendált Házban . . . sok kárommal, mivel minden indusztriáléimban úgy mint káposztámban és egyéb Legumináléimban úgy az ház híjjára rakot két Szeker Török buzámban meg betsülhetetlen károkat vallottam [Déva; Ks 75. VIIIb. 111].

indusztriálkodás iparkodás, igyekvés; strădanie, sirguință; Bemühung, Eifer. 1729: szüret Után valo időkb(en) . . . Valakik Aknáról^a hoznak be borokat, azok el pecseteltetvén Hadnagi Atyánkfia eő kglme Ne(m)es Város számára ki korcsomarlással Vitesse el, melynek harmada, legyen az borra Vigyazo Atyankfiáié Indusztriálkodásokért, ha penig más adgya által eő kglmek(ne)k hogi ki hozott bort be azon Tertialitasból azon Atyankfiáiis participalogdgyanak [Dés; Jk 384b. — ^aA tőszomszédos Désakna].

indusztriálkodik 1. iparkodik, igyekezik; a se strădui, a-și da silința; sich bemühen/beeifern. 1664: már ő nagyságátul olyan instructionom van, hogy az itt való magyar, német praesidiumnak, porkolábnak, minden tiszteknek fizetések az én és udvarbíró indusztriánk által legyen fizetések meg, melyen én valóban indusztriálkodnám, de mi indusztriánkból az ki nem telik [TML III, 105 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról (B)]. 1669: Indusztriálkodgiké magátolis, ugj hogj mind az mi kglsegunket s mind az haza io akarattját magán megh tapasztalhasa jeovendőbenis [Törzs. fej-i ut. Bőer Sigmond kapikihához]. 1677: A' Váradi Kovácsok úgy indusztriálkodgyanak, hogy a' Vár és Város az ő munkájok miat meg ne fogyatkozzék, mesterség szerint valo szolgálatyokban [AC 248]. 1683: hogy ez mostani fénforgo Korcsomarlás jo rendben vitessek es allitassék, réndeltük egyenlő Consensusból Assessor Uraimek eo kigyelmek között Dobolyi Janos es Gidofalvi Peter Deak Uramekat, kikis magok bocsületinek Consulálván, úgy Indusztriálkodgyanak (!), hogy az Varos az Bor dolgabol meg ne fogyatkozzék [Dés; Jk]. 1684: mivel a Tolvajok igen el aratta(na)k az egész Országban, azok(na)k fogyasztásában is indusztriálkodgyek kglmetek s hüsegtek [Uzsl IX. 76. 17. fej.].

2. gazdálkodik; a gospodărie; wirtschaften. 1681: mivel mind a vas Bányakra; varhoz valo Sakokra, es egyeb szükségre, feles vaszon erogaltatik, azért a modo az D. Officialis ugj Indusztriálkodgyek, hogi Lene, Kendere elégseges légye(n), mert az vaszon vételre erogalt pinz ez utan nem acceptáltatik [VhU 71]. 1695: (A borbírák) úgy Indusztriálkodgyanak, hogy az Varos Korcsomaja meg ne fogyatkozzék [Dés; Jk. — Ez az adalék az 1. alá is tartozhatik].

indusztriáltatik kb. fejlesztetik; a se dezvolta; entwikelt/gehoben werden. 1817: Hadi Generalist Viscontit én nem üsmertem, s' nemis tudom, hogy alatta a Jozzága szaparadatté, vagy kevessebbedett hanem Gubernátor néhai Haller Jánost értem, és ugy tudom hogy azolta a (!) itt valo helységek sokkal industrialtattak, melioraltattak [Vályebrád H; Ks 79. 10].

indusztriáskodik iparkodik, igyekezik; a se strádui, así da silinja; sich bemühen/beeifern. 1702: Vegeztük azt hogy az jo Ökör husnak fontyat az Czehes meszarosok Nro d 3. de az Becsi fontal, az alab való ökör és köver tehen husnak fontyat Nro d 2 adgyak ... Hus Lato Uraimek penigh magok böcsületek(ne)k Consulalvan ugy Industriaskodgyanak hogy Defectus ez vegezesünk(b)en ne tapaszaltassek [Dés; Jk 321]. 1727: mostani Hadnagi Lőcsei Joseph Atyankfia eo kglme az Nemes V(ár)(me)gjenek akarholott leg közelebb Celebralandó Girás székin, a Tektes Ne(mzet)es V(ár)(me)gjetől solicitalyon az meg irt ruináb(an) lévő Malomnak oculalására, s egjczersmind aestimatiojára érdemes Tagjait (igy!) Hadnagi Atyankfia eo kglme Industriaskodgiké mig a Giras Szek lenne [Dés; Jk 371a].

indusztriózus 1. iparkodó, igyekvő; sírguincios, silitor; strebsam, eifrig. 1679/1681: Industriosus ember nem tamaszodik mindenkor csak az Instructiora; hanem valamit az en hasznomra valot fel találhat azo(n) kívül is eo kglme is aszt el foghja követni hozzam valo hűségének megh bizonyítására [Vh; VhU 679]. 1681: Az földes Vrnak penig Hunyad várasaban két korczomaja szokot lenni; es ha az szüksegh vgi kévannya többetis erigalhat, mellyet az Industriosus Tisztnek observalyns kell [Vh; VhU 49].

2. ügyeskedő; descurcärej, abil; sich geschickt zeigend/anstellend. 1793: bezzeg ha közelebb lehetne ked most, ugyan kapna ezüst poharokat, már Pálfi Uramnak annyi argenteriaja van, hogy egész ezüst Serviczekből tractálhat, mind a ked industriosus cigánnyai tselekedték [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

indusztriózusokodik kb. ügyeskedik; a da dovadä de abilitate; sich geschickt anstellen/benehmen. 1749: Csegezt recommendalom Imo Catholicus az Constientiajához nem ferhet anji hamisság mind az eretnekeknek 2do eddig nem volt obligatus arra az hivatalra megis elet industriosuskodot annal inkább ha obligatus lenne remelhetni hogj igyekeznek | ő industriosuskodot az a tolvaj eretnek csak az maga hasznat kereste [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

ineál 1. átv köt; a încheia; (Vertrag) (ab)schließen. 1782/1799: ő Nagyságokkal illyetén modon telt meg edgyezésünk | ő nem röksettette azt, hogy ide hátrábbis valamint eddig a' külsők szabadoson be hozhattak hogy be ne hozhassanak, a' mint hogy a' Contractusunkis ugy tartya, a' mellyet a' tisztelt Urakkal inealtunk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 370]. 1803: Kérem Kedves Sogor Uramot azon is hogy a' melly Contractusom Pataki Sándor Urral a' Csapai és Gyulási Portiok iránt ineálva vagyon az Sogor Uramnál a' Néhai Atyám Levelei Között lévén, ez uttal azt is magával el hozni se sajnálly [M.dellő TA; DobLev. IV/868].

Szk: cserét ~ cserél, csereüzletet köt. 1754: Hallottam aztis a regi öregektől hogy . . . Petsi Simon Cserét ineált volna nehái Getzi Istvánnal . . . itten M.Bádon [Mezőbánd MT; WassLt G. Sodos (53) ns vall.]. 1766: L. Baro Branyitskai Josika Daniel Ur eo Nga . . . egy felől . . . más felől B. Josika Antal ur Branyitskai P. Asztalos Adám nevű öss örökös Jobbágja inealának egy más között illyen meg másolhatatlan örökös Cserét [JHb XXXV/57]. 1778: Jövének mi előnkben^a . . . mindnyájon nekünk kezeket bé adván tövének és Ineálának egy más között illyen meg másolhatatlan Tserét és Vásárt^b [Mezőbánd MT; MbK X. 51. — ^aKöv. a felek fels. ^bKöv. az ügy előadása] * kontraktust ~ szerződést köt. 1718: Ő Naga veletek ugj mint az említett Szász vesződi egész Paraszt lakosokkal, Contractust ineált volt [Szász-vessződ NK; JHb XXIII/14]. 1744: Azt is hallottam hogy két száz Arany Vinculum alatt a Nehai Poss(essor) Vrak egymás között inealtak volna Contractust [Tóhát TA; JHb XI/17. 8] * vásárt ~. 1776: Mi Lukats Janos, és Bitai Josef, a Kik tudnillik ide alabb ezen Contractualis Levelett Subscribalyuk . . . midőn Volnank . . . Nms Nagy Enyed Várossáb(an) az Nms Istvan Györgi ur(am) Tövis utzai Nms Lako Hazához hivatalosok meg jelenenek ottan mi előttünk^a . . . inealtak egy más között illyen színű örökös vasárt^b [DE 2. — ^aKöv. a felek fels. ^bKöv. a részl.]. 1794: egy más között ineálának illyen meg másolhatatlan örökös Vásárt mi előttünk [Torda; JHb XV/41]. — L. még a cserét ~ szk al.

2. komputust ~ számvetést ejt meg/készít; a face un calcul/o socoteală; eine Berechnung aufstellen. 1722: Végben menvén ezen két Processus(na)k Conscríbalása, Szolga Biro Vraimékkal Computust inealván, a mi bor, hus el költ ugj fűszerszámba amit expendaltok parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg, minthogy Ngsd Parancsolattya szerint: En meg nem engedtem hogj a Portio pénzhez nyullya(na)k [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1747: a' Parsok 100. marha börök el adásaban edgj kereseten volta(na)k mellyeket el adván, Computust inealta(na)k edgimás között, négy négy forintyaval ki fizetvén a' börököt [Torda; TJkT III. 121]. 1789: Végso Computust inealtunk a' Proviant Tiszt ural az holnapai Administratióról [Csíkszereda; UszLt XIII. 97]. 1816. a Számtarto Urral Computust inealván Pro Mensibus Januario Februario Martio [Déva; Ks 102].

ineálándó 1. átv kötendő; de încheiat, care urmează să fie încheiat; abzuschließend (Vertrag). 1744: a' Faluk közönséges határából is Szabad nem légjen más idegeny helységbéliek(ne)k tsak tűzi fát is hozni az udvarral inealando Conventio nélkül [Déva; Ks 78. XIX. 1]. 1820: Mik Luka . . . az Urbarialis regulatioig, vagy a Nms Vár(me)gye Tks Tisztsege előtt inealando Contractusig esztendőnként a Nyári Napokon a mikor fogom kívánni, kézi Munkával tégyen négy hetet, az az 24 24 Napszámot [Ne; DobLev. V/1032 Bartok Adám kezével].

2. megejtendő, végbeviendő; de făcut, care urmează să se facă; durchzuführend, zu vollziehend. 1739: Nemes Militiaival inealando Computusunkat terminaltuk ad Imum p(rae)fati Iuny [KSz; Ks 99]. 1748: Hunyadi Szgyártó Jánónál vagyon egynehány forint adóságom meljet az inneálando computus fogja (!) meg mutatni [Vh; WassLt].

ineálás *átv* megkötés; incheiere; Abschließung/schluß. 1736: ha gondolja Ngtok azon Contractusb(a) insealt punctumokot, a mint a Contractus(na)k inealasanak csak Projectalta inkább mint verificalta, ugj most is nem verificalhattja [Nsz; JHb XXXV/30]. 1748: Ó Kgmének tettett az Contractus inealasanak alkalmaztosságával azon Contractusban meg irt conditiokat kéz bé adással roboralni [Torda; TJKt III. 232]. 1827: Salamon Lázárnak . 90 kilentzven portio szénátis által adtam nékie, mivel ő szoval azt mondotta nékem hogy a Contractus ineálásának napjától fogva a kortsoma az övé [Berend K; IB. Flora Ignatz hidalmási tt nyil.].

ineált *átv* 1. (meg)kötött; incheiat; abgeschlossen. 1746: á Parsok között inealt vásárlásban volt az bólnak által adása [Torda; TJKt III. 24]. 1751: Mind ezek bővebben és világosabban meg vagynak írva . az Ecclesia és Város között inealt Contractualis Levélben [Kv; SRE 186]. 1767: léválék Josika Dániel Ur ő Nagyságától . . . 160 Mforintokot . . . mely Summáert Transponálám ő Nagyságának Örmény Székessen . . . vásárlott nádas kaszálo Rétemet, az faluval ineált Contractussum(m)al együtt [Örményszékes AF; JHb XXVI/28]. 1776: igazé hogy Pétsi Simonnak, sem Gáspár Jánossal sem Borsos Tamással, sem Szabó, és Székely Mihállyal, ugy másokkalis ineált cserei perfectiora vagyis effectumba nem mehettek volt; hanem a' Contractusokat ugyan meg irták, de a' dolog abban maradtott vagy pedig azután Judicialiter rescindaltattak a' cserék? [Msz; WassLt vk]. 1830: Praediumomat . . . Arendában tarto Lengyel Simon eő Kegyelme . . . a' velle ineált Zállogos és Arendatitus Contractusokrol önkéntesen le mondván, nékem a' Praediumot az egész Zállog Summának le tétele mellett remittálta [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

2. megejtett, végbevitt; executat, fäcut; vollzogen, durchgeführt. 1834: Taxalisták 1834 . Lakatos Hegyi Mihály által hoztván a' más Diáriumbol a' die 3a Juny 1834 ineált Computuskor usq(ue) 24-um Apr. 1834 illet Taxájából restál 15 R. 50 xr [Törzs. Dési taxalisták].

3. kb. meghatározott, rögzített; stabilit, fixat; festgestellt, bestimmt. 1748: Ezen Felső Lapugyi Lakosok magok már Contractus Szerent ineált obligatiojokot, tartyáké az Templom frequentálásaban [F.lapugy H; Ks 62/11].

ineáltatik *átv* megkötetik; se incheie; abgeschlossen werden. 1737: Ezen Processus nem jo, Protestalok meritumot nem tanalok hanem tsak exceptiominak Stabilitementumara azt mondom: Olyan Contractusnak violalasaert impetal engemet az A, mint a mely inealtott volna az Actioban declaralt olyan fundus iránt a mely Fundust Néhai Váro Anna Aszonyinak az én édes Atyámtol Competalo Dossában adatott volna [Torda; TJKt I. 137].

inekvalitás egyenlőtlenség; inegalitate; Ungleichheit. 1766: az eddig közre birattatott Vdvar a' Fundusnak hátulso részihez mérsekelvén kell ketté hasítani éppen a' közepin . . . így értvén a Métázást szükseges képpen kell az ilyen Inaequalitást rectificáltatni [Torda; TJKt V. 308]. 1770/1771: Noha az Also határ már régen fel oszlott volt . . . de abbanis successive sok inaequalitas

tsuszott bé, melynek emendatiojara azon határbéli osztásokis ujra fel mérettesenke, és adaequaltassanak [Fejér m.; DobLev. II/428. 1b].

in-eresztő szk-ban; in construcii; in Wortkonstruktion: ~ *popium* popium-olaj; ulei de plop; Popium/Pappelöl. 1789: 2. Fazék In eresztő Popium cir(citer) 30. Libr. Rf 2 [Mv; ConscrAp. 6].

Az erdélyi régiségbeli gyógyításban általánosan használt kenőcs és főzet alapanyagát a nyárfa 'Populus nigra' télvégi-tavaszi rügyei szolgáltatták. E rügyekből és több más növényből készült, reumás fájdalmak, aranyeres meg más bántalmak gyógyítására használt illatos kenőcs és főzet receptjét már Melius Péter Herbáriuma (Kv 1578) tartalmazza, de említii Lencsés György vele egykorú Ars Medicaia is (L. erre Melius Péter Herbariuma. Sajtó alá rendezte Szabó Atilia. Buk., 1978. 140—1, 370. — XVI. századi magyar orvosi könyv. Közétette Varjas Béla. Kv. 1941. 19).

inesztimál szk-ban; in construcii; in Wortkonstruktion: *komparációt* ~ összehasonlít, összehasonlítást tesz; a compara, a face o comparafie; vergleichen, einen Vergleich machen. 1737: Jollehet az el-mult őszszelis investigáltattak vala a Dési és idegen borok; de mint hogj most már meg fogott kevesedni Varosunkbéli bor, tettett, hogj ujolag investigaltassanak mind a Dési; mind az idegen borok, hogj mennyi lehessen most; és Comparatiot inestimálvá(n), az őszszel investigatio szerint találatott, és most találatandó borok között, investigáltassék azis, hogj hova distraháltatta(na)k azonn el-mult őszszel találatott borok [Dés; Jk 483a].

infallibilis tévedhetetlen; infailibil; unfehlbar, infallibel. 1826: En magamat — se a Birocratiat infallibilisnek nem tartom [Mv; Told. 7].

infamáció meggyalázás; dezonorare, necinstire; Entehrung, Schändung | gyalázat; ocará, rusine; Schande, Schmach. 1729: videre est in Documentis melybül világos Infamatioja ki jön [Dés; Jk].

infamál gyaláz; a injura, a spune cuvinte de ocará; (auf) jn schmähen/schimpfen. 1748: az I. maga(m)at es feleségemet az Utrum szerent valo szokkal rutul infamalt [BSz; JHb LXVII/3. 203]. 1762: az Inc(t)a . . . ujjabb motsakkal infamálván az A(ct)ort Mak Miklos Uramat es Feleségét, annak meg bizonyítására exhibeallyuk ezen récens Inquisitoriat [Torda; TJKt V. 135]. 1763: (Az alperes) Minden Nemzettségünket latornak, kurvánok infamalta [u.o.; i.h. 167].

infámia 1. becstelenítés, gyalázás; ocaráre, pingárire; Schmähung; Entehrung. 1597: az Captiuús Iurallion tertiose honestis personis hogy abban az orzasban sem hire sem tanachia ninche(n), es semmi reze sem volt benne, ha lural absoltútis lezen, es az Actor az meltatlan fogtataser es az infamiaert, meliel directe megh naltal az captiuúst in homagio eiusdem conuincaltik [Kv; TJK VI/1. 5a].

2. becstelenség; infamie, josnicie; Unehrllichkeit. 1655: Malomban lako Laszlo György jelenti hogy felesége Ilona nevü hűtőltenül el hagyta . . . hűti melle visza kevannya feleséget. Delib(eratum) Eccl(esiae). Mivel Mas aszszony rea kialtott hogy tüle, vgymint Laszlo Gyeörgytül megterhesedet, s azert ment el mellőle felesége, Laszlo Gyeörgy menceze meg magát, expurgallya magát az alol az rut infamia alol, s az utan tartozik az felesége

ge melleje viszsza menni [SzJk 77. — ^aSzD]. 1698: melyet ha tagadna^a ... kész leszek ellene comprobalni comprobalva(n) meg kívánom a^a Jure, ha magát abból az infamiából Suo modo nem expurgalhattyá mint paraznat szoktak megverni a^a szerint meg büntettessek és verettessek [Dés; Jk 269b. — ^aTi. bünt].

3. gyalázat, szégyen; ruşine; Schmach, Schande. 1677: Végeztetett annakokáért hogy valakik publicis Regnicolarum suffragiis ac Articulis proscibáltattanak, viszont hasonlóképpen per eadem Regnicolarum suffragia publica absolváltattanak, azokról emanaltatot Articulusok, in vigore maradván, pro absolutis tartassanak, az absolutioknak modalitási szerint, és senki se maga, se maradéki annak a^a Notának infamiája alatt lévőeknek ne tartassanak [AC 81]. 1762: egy töröknek Havasalföldéből ellopta egy jó paripáját az ő^a tolvaj jobbágysa s addig járt^a, hogy megtalálta a Nagy Boldizsár úr istállójában Amint mondják, ígért őfelségének harmincezer forintot csak vegye el ezt a nagy infamiát róla [RettE 139. — ^aNagy Boldizsár. ^bA károsult török].

infamialis becstelen, gyalázatos; infam, josnic; schändlich, schmähhlich. 1660: Mivel azt mondja az I hogy infamialis dologban forgott az A Mezey Janos tehat doceallya hogy abban forgott [Kv; TJK VII/3. 241].

infamis becstelen, gyalázatos, rég, táj bestelen; infam, josnic; schändlich, schmähhlich. 1597: Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mutatnak chiak az orw azonnak fogsagabeli vallasara, latomast penigh awagy walamy nylyan valot . . . az captiúúshoz nem bizonytot, az teorweny simpliciter az azzony vallasanak vgimint infamis personanak semmi helt ne(m) adhat, et consequenter . . . az torturara sem bochiattia [Kv; TJK VI/1. 5a]. 1657: Az vizitatorok mindent Isteni felelemből cselekedgyenek, kedvezés és ajándék vételnek remensege nélkül, ha ki ajándeknak, vagy valami világi haszonnak fejében valamiben hunyoritana vagy kemenykednek, jnfamis legyen érette [UF II, 183]. 1763: á . . . Praedikator felől Hallottuk Háromszéken, hogi infamis ros ember, Officiumabol is gyalázatosan ki tsapatott [Kóród KK; Ks 22. XXIa]. 1765: Reconciliavan az Instans, Infamisnak nem tartathatik . . . és így az It mint competens Ax keresheti el-tartott javaiert az jég ruháján kívül [Torda; TJKt V. 292].

infans alk szk-ban; in constructii, in Wortkonstruktion: ~ eklézsia gyermek-egyház(község); filialá a parohiei; Tochtergemeinde. 1746: A^a Sz. Iványi Ekklesia nem igen régen fundáltatt . . . T(e)k(in)tetes Donát János Ur(am) önként . . . magára válalá a^a Curatorasgot, hogy tellyes tehetsége szerint gondot visel ezen Infans Ekkle(s)ia dolgaira, melyre hogy ő kglmét Isten segítse, es ezen Infans Ekkle(s)iat sokakra szaparitsa, Apostoli Szivel kívánnyuk [Szentiván Hsz; SVJk].

infanteria gyalogság; infanterie; Infanterie. 1738: az pestis az Regimentek között kivált az Infanteriánál nagyon grassál [Ks 99 Kornis Antal lev. Szamosfalváról (K)]. 1766: 26-ta Maii instelláltatt Kolozs vármegyei főispánságba br. Bánffi Farkas úri őnagysága Másnap ebédén tractálta a főispán úr a vármegyét . . . Ott

volt Mednyanszki generális feldtmarschal-lieutenant brigadéros, ki is az infanteriát új exercitiumra tanítja [RettE 198].

infekció 1. fertőző/járványos megbetegedés; boalá infectionas/contagioas; Infektionskrankheit. 1753: még mind eddigis occludalva vagyunk az Marha infectiójára nézve, noha már Iste)nnnek hala szűnni kezdet, egy fele sem mehetünk sem küldhetünk [Kecset SzD; TKI Várad-i Zsigmond Teleki Ádámhoz].

2. járvány; epidemie; Epidemie, Seuche. 1719: mint-hogj . . . a^a qvantum fel vétésében sokkal nagyobb difficultás leszen; azért aztis ugj proportionallyak hogj a Militianak lehessen fundussa a honnan élyen, aequilibrálván a helyeknek állapotját, terehviselését és az infectionnak nagyobb vagj kissebb mertekben való létét [Ks 83 gub.]. 1720: az infectio már annyira Szűnt Ngs Ur(am), hogj Brassóba, a^a Háromszékiek is bémennek, a^a Brassaj piatzon . . . szénát, fát, s egiebet árulnak [Brassó; Ks 95 Csapaj Ferenc lev.]. 1740: ha abban a resziben ennek a Vár(me)gye(ne)k belé esik az infectio, az egész Vár(me)gyére prorumpál [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

infektus I. mn fertőzött; contaminat; infiziert, ver-seucht. 1718: Választassék edgj értelmes Borbély a beteg-gek látogatására, ki is tudja a Pestisnek mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól és mihent történék valakin az Pestisnek jele, az olly Borbély exponáltassék, más nem Infectus Emberek Consortiumumul, és az által légjen Curálása az ollyanok(na)k [KvLt I/225 a gub. Kv-ról]. 1738: Hogy mind ő Excellentiája konyhájára alkalmasabb Administratio lehessen; mind a^a Szegénység rész szerint Consoláltathassék; ő Excellentiája kegelmes Parancsolattya szerint, Piacz Hejneke rendeltük, az Városon kívül, az Hidon túl, a két Viz között lévő Hejet. Holott is kik légjenek tiszta és Infectus Hejekről való, azok(na)k serio leendő Investigatiojára rendeltük Nztés Sövényfalvi Mátyás Atyánkfiát ő kglmét [Dés; Jk 506b—7a].

II. fn járványos beteg; om contagios; Infektionskrank(e)r. 1586: Vrunck eo Nga . . . Int hogj ne elegiedgywnk eoowe az deogeós helyreöl Ieoweo emberekkel, Ne bochatanank be ollyan Infectusokat, hogy Isten vta(n) a vaross otalmaztatnak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1718: Pestis alkalmatosságával . . . Választassék és készítették el edgj bizonyos és ha lehet félre való hely, es Házak a Hostátban Lazarethumnak, a hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék (igy!) és ott étellel, és itallal, sött orvosságokkal is tartassék ex Publico | interdicaltassék, mind az Expositus Borbélynak mind penig az Temetők(ne)k Senkivel Szeben, és discursusban nem Infectus-sal, ne allyanak, hanem ha mi relatiót tesznek Statis temporibus arra rendelendő Emberek(ne)k tavulról légjen, és ha lehet légjen egj kevés tűz, vagy füst közöttők [KvLt I/225 gub. Kv-ról].

infelix kb. gyámoltalan, ügyetlen; neajutorat, neindemünatic; unbehilflich/holfen. 1619: más senkit nem találhatván, azmely új csauzt én csináltam az ország szolgálatjára, egyébképpen emberséges ember s jó szolga, de respectu Szülfikaris az tolmácsolásban majd infelix, hanemha lassan lassan tanul [BTN² 327].

inferál 1. beír/vezet; a înscrie/inregistra; eintragen/schreiben. 1793: a' mikor az asztagok rakásához fog meg számlálva rakassa a' kalángyákat az Asztagban, azt egy rovásra fel rotassa, numerizálja, s rovását úgy tétese egy bizonyos helyre az Asztagba s a' szerént inferálja Diariumába [JF 36 LevK 297 Vég Mihály pref. instr. a drági tt-hoz].

2. **violenciát** ~ erőszakos cselekedetet követ el vki/vkik ellen; a comite un act violent împotriva unei/unor persoane; gegen jn eine Gewalttat ausüben/gewalttätig sein. 1605: erről pedig kegyelmetektől hitlevelet kívánunk. Mi is pedig <ti> kegyelmeteknek viszontag hitlevelet adunk, hogy ez induciának terminusa alatt <az> százságnak semmi violentiát nem inferalunk [SZO VI, 15—6 az erd-i nemesség és székelység a százsághoz].

inferált 1. beírt/vezetett; inscrib, inregistrat; eingetragen/schrieben. 1775/1802: a Bércznek eszak felől valo oldalában situatott azon Conscriptioban inferalt Bezédhez^a tartazo, Mak termő nagy bükkös Erdő [BSz; JHb LXVII/3. 92. — ^aSzD].

2. említett; amintit, pomenit; erwähnt. 1752: ā falu hotáráról, és az hól az Maga emberei ökrői is ... pascuallottak sok szegény lakasok(na)k, és azok közül az M Ur Sellerej ökreys abigaltottak 28. darabig valot Sadrā^a ... ha ... constalna hogy tilalmosbol hajtották az hajtópíntz had adgyák mutossák az inferált kárt betsültesék meg [Borbánd AF; Ks 83. — ^aAF].

inferáltat beírat/vezetett; a dispune/ordona să fie înscris/inregistrat; eintragen/schreiben lassen. 1809: Instalun alázatosan Méltóságos Groff Fő Király Biro Ur Nattságadnak és Tekéntetes Márchális Széknek Méltóztassanak fel adat ügyünket, s állapotunkat a Marchális Protocolumban inferaltatni [Asz; Borb. II].

inferáltatik 1. kb. (tanúvallomásban) állítatik; a fi afirmat (intr-o mărturie); (in der Zeugenaussage) behauptet werden. 1733: inferaltatik, hogy az Incta graviddá lett volna, az mellyet Sok gravis Circumstantia subinferálnak, mert Ugianis rutát és egjeb gyermek el vesztő alkalmatosságokrol tudakozott az Incta (igy!) [Dés; Jk]. 1748: Jollehet az Incta nem tagadja vétkét, de inferaltatik, hogy a' kívül dolga volt azzal biztatta hogy el vészi Feleségül, s, ugj esett meg [Torda; TJkT III. 216]. 1762: azis inferaltatik bizonyosan per eundem, hogy az mely eczaka mongják hogy Marusan Todor verte volna fel a Templomat, azon eczaka a Plebanus Vrnál hált [uo.; i.h. V. 121].

2. bevétetik/vezetetik; a fi inclus/introdus; eingetragen/schrieben werden. 1765: Testimoniumat adván procedens Szolga Biro előkegyelme, azon Testimonium inferaltossek, és az Transmissio expeditaltossek [Torda; TJkT V. 286]. 1775/1802: a sokszor említett 1743-beli Conscriptioban ezen rész Erdőtskeről emlékezet nem tétetett, s különös nevezet vagy különös Erdő számba(n) azon Conscriptioban nem inferaltatott [BSz; JHb LXVII/3. 97—8]. 1786: protestation hogy ezen Execution végben viteléről iratando Levelek Seriessébe inferaltassék meg kívánom [Nagylak AF; DobLev. III./607.12]. 1793: a Contributionis Tabellába mi módon szokott volt Kémeren laktába Serbán Mojsza infe-

ráltatni esztendőnként azt nem tudom, hanem itt Somllyo Csehibe, minthogy Curialista volt protectionaliter 18 xtzárjával szokott anuatim Taxaltatni [Szilágy-cseh; TKhf 13/34 Burszán Vaszília (60) jb vall.].

infesztáció háborgatás, zaklatás; tulburare, deranja-re; Belästigung. 1736 u.: Nekem is adott volt^a ezer aranyat ad conservandum ; sok infestatióm is volt miatta szegény Pekri Lőrincztől, nyomorult beteg voltam, mégis meg akart fogatni, hogy ki nem mondtam miféle egyetmás vagyon nálam [MetTrCs 448. — ^aGr. Apor István Cserei Mihálynak]. 1753: Mind a' két fél igyekezzék olly Vendég fogadosokat tartani, a' kik mint jó szomszédok egységben éllyenek, és egyik részről is valami Praejudiciumra vagy infestatoria nekik causa ne adattassék [DobLev. I/299. 2a gub].

infesztál 1. háborgat, zaklat; a tulbura/deranja; belästigen. 1647: Besztercei hiveink ... adgyak ertesünk-re, hogy Szeretten tull leveő Falujokbeli lakosokat az megh irt Pongardi (!), Mathei, és Vyfalusi Olahok sok mod nélkül valo czelekedetekkel infestálnak korszma-jokra fegyveres kezzel menvén elő(nek e)s vagdálnak [BeszLt 129 fej.]. 1699: bizony ur(am) ha faradno(m) kel még en nyerek kgltektül ne(m) kgltek túllem, ez iránt Valo joakarattyát kglde(ne)k vévén én ne(m) igyekeztem kgldeit infestálni s busulast, faracsagot szaporítani [Palatka K; SLt AI. 17 Palatkai István P. Horváth Miklós-hoz]. 1712/1781: ha ... Josika Imre uramat ... Joszá-gink usussa, vagy akármí praetensioik végett infestálnok, háborgatnok, vagy másokkal is háborgattatni akarnok 's engednők, Tehát toties quoties két száz arany poenában incurallyunk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 460—1]. 1724: az kik az Szekely András ur(am) helyét, vagi is házát el foglaltak volt, azokat az sok felől valo Pretendensek, ottan ottan infestaltak az Sok adossághért, azon vérek ki ijedtek belőlle és oda hatták az házát [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. 1765: evictiois vállalok magamra és Successorimra minden Competitorok ellen valakik ő Ngát ezekben infestálnak [Pókafva AF; JHb XXVII/40].

Szk: törvénnel ~. 1613 k.: Mint hogy pedig böczületes Uraim az üdoknak és embereknek állapottyok igen változando, Jöuendöben köuetkezhetik, hogy ... neta-lamtan valakik, sub aliquo praetextu valami Jussokat praetendalvan az meg mondot hazhoz, törvénnel kezdenek erete infestálni [Kv; PolgK 139 ifj. Heltai Gáspár not. kezével].

2. támad; a ataca; angreifen/fallen. 1601: Erthy varosul eo kgmek biro vramtol Korogynak^a megh vetelet ... itelték eo kgmek hogy az Jspanok viselyenek gondott rea; Myertpenighogy sok feleol infestaliak az zomzedosok ha myben az Jspan Vram eo kgmeket tanachyul megh talialiak ... legyenek minden segitsegel nekik [Kv; TanJk I/1. 386. — ^aA várostól északra levő második falu, Kóród régiségbeli névformája].

3. becstelenít, gyaláz; a insulta/huli; entehren, schmähen. 1680: Dorko Kata, Tiszt. Csernátoni János Uramat, sok keserűséggel szidalmazással, undok mocskos szokkal infestalta, javait el tékozlatta, gyermekit velle el hanyatta, és végre hitetlenül elis hadta [SzJK 145].

infesztálás háborgatás; deranj; Belästigung | támadás; atac; Angriff. 1634: Wduarbirank, minden uton jakroknak infesztálásoktól, az szegény népet igen megh oltalmazza [UF I, 329].

infesztáltat ? háborgattat; a dispune/ordona să fie conturbat; stören lassen. 1657: az maradékja annak is Galgóchoz szorula, kiket is ottan-ottan infesztáltatott egy fejedelem [KemÖn. 96].

infiál 1. (meg)fertőz; a contamina; infizieren. 1710: Szebenbe az pestisbe ... 24 ora alatt két háztól 10 em-
(ber) holt ki ... Kolosvárról két kereskedő Görög tikon bé furta volt magát, azok inficiáltak [Ilyefva Hsz; ApLt 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez]. 1712: Jstennek légyen hálá az mely helyeken el jüttem, azok még eddig nem voltak inficiálva, s némely helyeken megis szünt az pestis [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1742: merő irtozás, az mit ma veszék az sanitatis Commissiobeli Assessorot, hogy tudnillik már száz husz falu van inficiálva ... éppen semmi reménység nincsen, hogy meg szüntethessek az Maroson tul az Pestist, ugj el hatalmazot [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

2. megmérgez; a otrávi; vergiften. 1765: a' mi pedig a pogátsa sütésit nézi, abbolis hogy boszorkánysága tettzenék ki leg kissebis nem, mert afele sütemént tsinalni, ennek vagy másnak ... adni, ajándékozni senkinek romlást aval nem szerez, külemben is ugy jó ki, hogj azon pogátsakat el nevezvén (igy!) azok elvételével böjtölő napokat kévánt a betegnek szerezni, hanemha olys materiaval azok inficiálva lésznek: melyre valo nézt ... simpliciter absolvattatik^a [Torda; TJKt V. 291. — ^aA gyanúsított vádlott]. 1774: Radnán felül egy havasban régtől fogva elhagyatott bánya volt, mely havas megsuhadt. Ezen bánya teli volt egynehány száz esztendőtől fogva minerás vízzel, mely egyszer s mind kiomolván a Nagyszamosba folyt, mely annyira inficiálta a vizet, hogy mindenféle hal megdöglött a Szamosban [RettE 333].

infiálódható megfertőződhető; care poate să se contamineze; infizierbar, ansteckbar. 1719: a qvártelyok dolgát ... lehetetlen a sok inficiált, és minden nap inficiálódható faluk bizonytalansága miatt itt determinálni [Ks 83 gub.].

infiálódik 1. megfertőződik; a se contamina; ansteckt werden. 1717: Már az Isten Medgyest is ostromozza pestissel, felek en is hogy el rekedek Darlaczol ... Ugyan Isten itéletiből Pocstelke is inficiálódott [ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez Nsz-ből]. 1730: valahol dögös nyavalyába marha döglük ... assattassek be a földbe, földel felly ális jó be takartatván s fedetvén, hogy az afele mia, az aer annál is inkább ne inficiálodgyek [BrÁlt Stenner IV. 19 Sig. Kornis lev. Kv-ról. — Binder Pál kijegyzése]. 1776: azon meg nyuzot bornyut a' patakon által akarván vonni a két patok közé, nehogy tölle más marhák is inficiálodjanak ... másnap reggel pedig a' ket viz közé huzattatván ottan S.V. a kuvaszok meg ették [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.].

2. átv fertőződik; a se molipsi; angesteckt werden. 1710: midőn látná a praesidium^a, hogy ... jó darab időtől fogva ... semmi hópénzt a császár részéről nem fi-

zetnének: elsőben a német gyalogság elvégezik, hogy a fejedelem hűségére álljanak ... a német commendáns együvé gyűjtven az officéreket azt végezik, hogy elsőben szép szóval csendesítsék a gyalogságot ... ha penig nem succedálna, erőszakoson is kényszerítsék bizván ahhoz, hogy lovashadak még nem inficiálódtnak volna [CsH 58. — ^aA kv-i német várkatona-ság. — 1664re von. feljegyzés].

infiált (meg)fertőzött; contaminat, infectat; infiziert, angesteckt. 1710: Minemű nagy romlása és pusztulása következet légjen, sok helyeknek az Isten(n)ek szegény Hazánkra bocsáttatott keserves itéleti, és sullyos Ostora, a Pestis miatt, a már inficiált helyekkel gjakorlot Co(m)municatio alkalmatosságával keservessen meg tapasztalhatták, kikis sokszori kemény parancsallatunkat semmiben hajtván, nem iörtőznek az afféle helyekbélieliekhez menni, vagj az onnan valokat bé fogodni [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1719: a qvártelyok dolgát ... lehetetlen a sok inficiált, és minden nap inficiálódható faluk bizonytalansága miatt itt determinálni [Ks 83 gub.]. 1721: Az inficiált Gainár^a iránt akarám Nagodat alaz(a)toson informálni, el mult tizenkét hete, hogy senki sem hal, leg közeleb, es miolta Abosfalván voltam Ngodnal azolta még csak fokadekok sem tettettek az embereken [Keresd NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev. — ^aF].

infiáltat 1. megfertőztetik; a se infecta/molipsi/contamina; infiziert/angesteckt werden. 1586: az Varossy tellies keosseget creös bwnetes alat megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarast ladaba zegezsek, Mert az Egessges test mikor az deogteol inficiáltatik. Ottan az Myrigy az eo hathato voltawal rothasztia az testet [Kv; TanJk I/1. 31—2]. 1602: Vagion sok panazolkodas az kwldus gyermekek myat valo rusniasaghrol ky miat varosul inficialtatunk [Kv; i.h. 422]. 1786: Ha avagy a' Lakosok, vagy a' Marhák között valami ragados nyavalya kezdődne magát jelenteni, ugj hogy ezen egy némű nyavalyában egymás után, és rövid idő alatt 3. vagy 4. inficialtatnek, az elkerülhetetlen bűntetés alatt leg kissebb haladék nélkül a' Notarius a Processualis Szolgabironak meg jelenteni köteles légyen [Torockó; TLev. 3/2. 3b].

2. megmérgeztetik; a se otrávi, a fi otrávit; vergiftet werden. 1763: Ketség kívül van azis, hogy Urat eger kövel készült pogátsával intoxicalni ... az offeralt pogátsának más részt egy cséplőnek adván az Cséplő anyyera inficialtatott, hogy ha édes tejel, s' fekete retekkel nem orvasáltak volna, halált okozott volna, de ezen orvasság által egész nap mint hánt [Torda; TJKt V. 178].

infidélis hűtlen; infidel; treulos. 1668: Teczet miné künk hogy Karatson Janostol infidelis ferjtől fel szabadsuk^a [SzJk 104. — ^aA Dösen lakó Borsos Kis Annát]. 1688: Két hiteles testisekből constalvan Lörincz Annok(na)k nyilván(n) valo paráznsága tetczet a' sz. Szek(ne)k hogy Sütő Ferencz infidelis parázna Feleségétől divortialtassek ... az infidelis parázna Asszonyi alatt penig vinculum(ba) vettessek [i.h. 227]. 1703: Ar dai Sárát ... hogy olyan hallatlan fene természetű infidelis férfunak, szánt szándékkal valo veszedelmére köteles-

ségéb(en) mégis tovább tarcsuk jo lelki ismérettel nem cselekedhettyük .. hanem kegyetlen hohér természetű Férjétől divortiallyuk [i.h. 345—6].

Szk: ~nek pronunciat hűtlenség/hűtlenség bűnében leledzőnek/levőnek nyilvání. 1692: Mivel Felesége More Kata Szonka Todor nevű latrálról (!) sok idő alatt tisztatalanul conversalkodott, imide amoda járt mint a' félék edgyütt öttek ittak lakoztak, hogy gonosságokat szabadosabban üzhessék edgyütt el szöktének, mais edgyütt vadnak az Asszonyi állatot infidelisnek adulternekis pronunciallyuk vinculallyuk [i.h. 261].

infidelitás hűtlenség; infidelitate; Treulosigkeit. 1670: Infidelitással vadoltatik az Aszonj meljet ha el akar bon-tani, ferjehez redealjon [SzJk 111]. 1682: Deliberatum. Mivel Vig Annanak egy nihanyszorj infidelitassa ha-romszori violalasa, lopasa, tekozlasa és urara valo nagj gondviseletlensége mind Relatoriabol és elő bizonysa-gok altal constal, per hoc Szilagyí Andras tölle absolve-tatik et ad secunda vota fel eresztetik, az infidelis desert-rix pedig ligaban hagyatik [i.h. 170]. 1691: Tordai Janos sok kenszergetesünk utánis az menyécskehez ne(m) akar redealni. Tetszet azert hogy infidelitassaert vinculallyuk [i.h. 252].

Szk: ~ban marad hűtlenség bűnének terhe alatt ma-rad. 1625: az J . halalos betegsegeben eskűvesel fo-gatta hogi lassak hozza es ha megí Jogvly^a engőmőt Is-tennek törűenje szerent el uezsen, enis hozza Jgertem uala magiamot . Jmar mjuel latom hogi sem Istenet sem Lelket nem tekintj azt keuanom Jn fydeltisban marad-gion, az felet diomon keuanom convincaltatny [UstT 25. — ^aErtés: meggyógyul].

inflammáció gyulladás; inflamatie; Entzündung. **Szk:** a torka ~t kap meggyullad a torka; i se inflameazá gi-tul; die Kehle entzündet sich. 1778: Hasonló veszedel-mes szokás, hogy az emberek, kivált a gyermek, minden hitvány, éretlen, könnyen rothadó gyümölcst ... egy-be esznek, a' külső hideg ellen ősszel, s' azutánis jo ruhá-zatokkal magokat nem oltalmazák, melly miatt az eő testekből egészes korokba kigőzőlni szokott rothadt, erős tsipős materia benne reked, és azokat mindenféle hideglelésekre, veszedelmes forró nyavallyákra .. nyakra főre viszi, és midőn az ezekből támadt forróság torkokat, belső részeit szárazsítani kezdi, erőss hideg vizet isznak, havat rágnak és hidegre magokat ki vitetik, melly miatt a' Torkok, tüdőjök veszedelmes inflamma-tiot kap [MvÁlt Mátýus, ConsSan. gub.].

inflammalódik meggyullad; a se inflama; sich entzün-den. 1729: Balás Vonjának ... kezei vekonj spargaval kötözöttvén őszve, annjira inflammalódtanak kezei hogi midőn harm orá el mulasa utan ez is felöldoztatot, ak-or a kötés alat njehánj helyeken ki serkedezet a vér a bőrín által kezeiből [Sövényfva KK; TSb 51]. 1840: Béll Sámuel csak a szerencse mentette meg a haláltól — mert gégejétől csak hüvejknyre esett a szúrás — de fájalmát mostis érzi ... — 's ha inflammalodik veszedelmes, tán halálos is lehet [Dés; DLt 848].

infligál kiró; a impune; auf(er)legen, verhängen. 1667: Az eo kegme akarattja ellen valo czelekedetyertis, hogy az J. ellen poenat infligallyon az Teörvenj aztis

megh kivannya ő kegme [Cege SzD; WassLt]. 1669: Szekj Marton Deak Ur(a)m holmi relatoriakat hoz: előnkbe, meljek kegielmes Urunk parantsolattjával v-gezettek, inquiraltattak ilj dologrol, hogy meltan fed-dessel dorgalással lőt ellene Szeki Miklos mostani Deési Praedicator Uram Szeki Martonne Asszonjom ellen. Mi percurralvan az fassioikat semmi melto dologot, melj miat in jus attrahaltathatnék nem talaltunk. Sőt hogy eő ke-gjelmet Synodusunk Esperestünk hire nélkül mind in-quisitioval s mind juris processusaval farasztotta, az iljen dologban infligalni szokot büntetesben hogi incur-raljon meltan ismérjük, noha mi nem infligaljuk hogi jussa ne proscindaltassek Szeki Miklos Uram(nak) he-ljesnek ismérjük [SzJk 106]. 1747: a' poenat illegitime infligaltak [Torda; TjKT III. 170].

infligáltatott kirótt; impus; auf(er)legt, verhängt. 1642: az specificalt transactioban infligaltatot poena száz forint exequaltassek az Dnus Inctuson [SzJk 58].

influal 1. kb. vhova bekap/járogat; a umbla/merge de-seori undeva; öfters hin(ein)gehen. 1756: mikor még eleinten Németi István Uram az Aszszony Henter Jánosné Aszszonyom Udvarában kezde influalni, akkor is elegendő pénze volt [Kv; Mk IX Vall. 127].

2. kb. bekerül vhova, szerepel vhol; a intra/figura un-deva; vorkommen, figurieren. 1786: nints competenti-ja az Aszszonyynak semmit is p(rae)tendálni mert Imo az 1765béli Gerendiána emptioban nem influalt, neve nem inserátatott 's Coaequisitrix nem volt [Nagylyak AF; DobLev. III/607. 6].

3. kb. kedvében jár vkinek; a face cuiva pe plac; jm zu gefallen suchen, sich jm gefällig erweisen. 1776: Br. Jósika Imre Praefectusának megfogadván Pénteki Mi-hályt, majd nem volt egyéb szolgálata hanem egy helyről megjött a pénzkérésből, másfelé ment ugyancsak pénz-kérni. Pénzkéréső praefectusnak is neveztek volt, mint-hogy minden embernek tudott influalni s mindenütt ac-ceptus volt [RettE 362].

influalhat beleszóllhat vmibe; a se putea amesteca în ceva, a putea interveni în ceva; mitreden können. 1824: Mlgs Principalis Urunk^a mint a R. Fiscus Déési Javai-nak Jure Inscriptionis Birtokossa — pacifice élt minden Jus Regalékkal a' mi olta ezen Jókat bírja, a' nélkül, hogy az eő Nsága Dolgaiba a' Nemes Városi Közönség influalhatott volna, s eő Nagát Constitutio alá szoritha-ta volna [Dés; DLt 206. — ^aGr. Haller János].

influencia befolyás; influentia; Einfluß. 1791: (A vád-lottnak) Sok gonosz tselekedetiért a Ttes Táblától is oly Levele vagyon hogy Se Biroságra, se eskütségre soha is ne applicáltassék, mégis a Vice Tiszt Uraknál olly in-fluentziája vagyon, hogy az esküték közül soha ki nem marad [Sebeshely AF; JHb]. 1796: maga ítélje meg Ötsém Uram, hogy a' köteles a Költségről demonstrál-ni, a' ki a pert folytatta, Nehai Atjának ezen per foly-tatásában, egyéb influentiája nem volt, hanem a' mikor pénzt kért Nehai B. Inczedi Samuel a' perre adott [Kv; Incz. XI. 23a].

információ 1. felvilágosítás, tájékoztatás; informatie, lämurire; Aufklärung, Orientierung. 1575: Elseobe meg

Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedebél az feiedelem parancholatiat, hogy regy Mod es Zokas zerent az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberek-twl, kyreol eo K. Byro vram kewan Informaciót [Kv; TanJk V/3. 124b]. 1635: Hogy ha Kegls Vrnk fejedelmünk, Nagod mégis az dologhbol beoueb informatiot kewan; kezek leszünk Nagodat beowebben informálni es az dologot woltakeppen declaralni [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. 1666: Kgd irásának eleget akarván tennem, értem Ur(am) hogi az Brassai Urameknak valo válasz adast akarva Kgd érteni, mit resoltalt legjen Urunk Eo Naga Kgd okoztatására; Mioleta azért Eo Naga effelől valo informatiojert Kgdnek iratot vala, semmit az olta az Brassaiak(nak) nem resoltaltunk [Fog.; BLt 9 Inczedi Péter lev.]. 1700: Irtam nemelj nap nyavaljás Lakatos Ferencz Ur(am) mellett Kgdnek, Sogor Uram ö kglme Almasi Istva(n) ur(am) fogta praesentalni valaki informatiojára hallom Kgd meg ütközött azo(n) dologb(an), ketczegb(en) hozva(n) azo(n) levelet [Dés; RLt]. 1751: Ertem Notarius ur(am) informatiojaból, hogy valami haszontalan dolog mia esett Tolvaj kialtasert ket keppen is akarja Ikafalvat^a meg dullatni [ApLt 3 Dombi János Apor Péterhez Nsz-ból. — ^aHsz]. 1792: a Tisztek ... midőn a Guberniumnak Relatiojokat bé küldik, annak meritumt vagy a Copertára, vagy kívül informatiojok- ra rövideden, és értelmesen Consignállyák [JHb LXVI/30 gub.].

Szk: ~t ad jelentést tesz. 1575: Elseobe meg Ertettek eo K. varoswl ... az feiedelem parancholatiat, hogi ... az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberek-twl, kyreol eo K. Byro vram kewan Informaciót, Azert eo K. varoswl Nem Twdnak Arrol semmy Egieb Informatiot Adny, hanem ... Eo K. Twdakozek es Ertekezek Mindentwl, Es ha Myt találhat vagi Nem eo K. Agya erteny Az feyedelemnek [Kv; TanJk V/3. 124b] * ~t vehet tájékoztatást kaphat/szerezhet, tájékozódhatik vmiről. 1749: a' Sáskak erkezeséből Semmit Sem ertetem ha bizonyos Informatiot vehetek Ngodat mingyárt tudositanni el nem mulatom [Futásfva Hsz; ApLt 1 Dombi János lev.]. * ~t vesz tájékoztatást szerez, tájékozódik vmiről. 1573: eo k. varoswl Zebebeol vegenek Ertelmet Ez dolog feleol, Azert ... ketteot az Idesb vramba kwlgienek Be Zebebe, Es Ertekezzenek meg eo k. varosnak Newewel polgar Mestertwl kyal birotwl es Tanachtwl vegenek Ertelmet hogi ha volte valamikor keoztek az Compulsoriaual valo vallatas, Es ha volt, my Moddal es my dologba volt, Mindenkeppen vegenek Ertelmet es Informatiot rola ha lehet Irwa hane(m) vgi Bezedelis [Kv; TanJk V/3. 85b]. 1674: Nemzetes Gyerőfi György Ur(amnak) confaralva(n) az Doboka Vármegei edgyik Fő Ispánságot, Kinek instellálását akarjuk Kgd s Vas Janos Hivünk által végb(en) vitetni, ugyan akkor a' mikor Groff Csáki Uram is introducaltatik azon Tisztib(e) ... parancsollyuk Kgd(nek) informatiot vénén Csáki László Ur(am)túl az Instella(tionak) napjárúl és helyéről; fogytakozás nélkül compareálni el ne mulassa, hogy Kgtek Gyerőfi Ur(ama)t introducálhassa K(e)g(yelme)s Collatiónk szerént Feő Ispánságának Tisztib(en) [WassLt fej.]. * utasító ~ útbaigazító tájékoztatás. 1816: méltóztassék Kedves Sogor Vr ... ezen kérdezett körülállásoknak közelvaló's immediatus tudoja lévén ... nekem egy nyomosotska

Utasító Informatiot küldeni [Kv; DobLev. V/1000 N. Sz. Szigethi György lev.].

2. jelentés; raport; Bericht. 1619: Kegyelmes uram, eddig semmi részében nem ismertem, hogy önagysága az vezér Felségedhez megváltozott volna, csak várja igeu nehezen az Mehmet pasa uram informatioját [BTN 328]. 1717: Toroczka János Cári Cári Fortificatio Inspector Commissarius Atyánkfia informatiojaból látván, hogy Cároly Várat a Tüzi fa szűk volta miatt, a feljövő Regimentek számára valo profont Sütesben nagj fogytakozas lenne. Rendeltünk annakokáért 100 Rh. forintot hogj fát szerezzenek [Ks 83 a gub. Nsz-ból]. 1769: Bizonyos Informatiokból értette a Mlgs K. Gubernium hogy a Nép között oly haszontalan hir folya hogy az Adonak Terhe meg nevedeknek [UszLt XIII. 97].

Szk: ~t tehet. 1669: Kapikia (!) Böer Sigmond ... igjekezzék ugj az ot valo praebendávalis élni, hogj mind az mi Méltosagunkat megh ne sércze, Aszlatat beczülettel tarcza, hogj látva(n) az idege(n) nemzetis tehessenek diczeretes informatiot felölle [Törzs. fej-i ut.]. * ~t tesz. 1722: Nem bánom Uram ha ez alatt Mineralis Inspector Ur(nak) tésze(n) Ur(am) kgd informatiot, az mely kövek nállam vad(nak) maga(m) el visze(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1780: Akár főbíró, akár viceispán, szolgabíró, ha legkisebben excedálnak is, csak egy privatus dominus terrestris a guberniumban tegyen informatiot íranta, s ha igaz lesz az informatio, immediate suspendáltatik ab officio az olyan tiszt [RettE 409].

3. utasítás; indrumare; Anweisung/ordnung. 1571: az ket Egyhazfya Melle eo k. valazzanak az Thanaczbeol vram keozwl ketteot, kyk az Templum alat heuerezeo zegenyeket lassak megh ... hwl penigh kyk az zegenyek keozwl sem Espotalba Nem akarnak Menny sem az zegitsegel Megh Nem elegeznek, Az mynt eo felsegetwl Informatiokn vala, wzetessenek ky az varosbol [Kv; TanJk V/3. 41a]. 1625: Vrnk eo felge varosunkbol el Indulua(n) Fejeruarra es Aszonyunk(nak) eo felgenek egy betegh Leany Aszszonyat hagyvan nallunk Isten ez vilagból azon Leany Aszont ki szolítvan ... temetese solemnitasara vasaroltattunk az eo Naga informatioja szerent Egy vegh vekony gylotziot f. 14 ... Fekete kender Barsont ... f. 13/25 ... Fekete Bakaczi ... 15 [Kv; Szám. XXVII. 9]. 1738: alázatosan instálunk ngodnak, hogy méltóztassék ngod ezen instantiánkra indorsáltatni arról való informatioját [Csz; SzO VII. 395 cssz-i szabad székelyek Apor Péterhez. — ^aTi. a jbok közteherviseléséről].

Szk: ~t ad. 1574: Ez vramat eo K. Byro vram hywasza Be ..., hitezesse Meg eoket ez zolgalatra, Es aggion Informatiot Nekyk Mykeppen Iarianak ely dogokban [Kv; TanJk V/3. 96a]. * ~t vesz utasítást kér/szerez. 1578: Biro vram Kiraly Biro vrammal egyetembe ... az feyedelemhez ala Mennyen, es eo Naganak eleybe adwa(n) a' dologot vegie(n) mindenből Informatiot [Kv; i.h. 170b].

4. kb. igaztalan vádaskodás; acuzare/invinovărire nedreaptă; ungerechte Beschuldigung/Anklage. 1628 u.: hogi az Jnak synistra informatioia az Eccl(es)ia ellen, mind penigh az eő gonossagos czielekedeti töb Beczületes Eccl(es)iastica personak eleot es Superintendens ura(m) eleottis elucescallion czielekedtek; mind penig-

len hogi az pispeok uram zekjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioia elucescallion [SzJk 34]. 1693: Ezek mind egyik mint hogy tetemes hamisságok és illetlen vadok, s hamis informa(t)iojok; Tecczik a' Tiszt Ecclesianak Tiszt Sarpataki N. Mihály Esperest és Csepregi T. Mihály Professor Uramekat, Gubernator Urunkhoz . . . az Tiszt Eccla credentionalisával expediálni, bővebb és igazabb informatiora, és hamis vadok(na)k ő Nsga előtt meg hamisítására [Kv; SRE 15]. 1733: Nem kevés csudálkozással olvasom mind az Mél. G(róf) Ur levelit mind pedig az Toluaj Ur(am) haszontalan informatiojat [Köröd KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1735: mi részünkről pedig igen akarjuk, hogy Scrupulussa kinek kinek tollaltassék irántunk és ki tessék a' Supplantátorok(na)k hamis informatiojok [Lozsád H; Ks 99 Györffy József lev.]. 1772: ha a Mlgs Thesauriatusnak referállya magamis jártom Szebenben is az afféle informatioikat eludalni igen csekély dolognak tartam [F.zsuk K; SLt XXXIX Suki László Henter Jánoshoz]. 1780: az meg lett dolgot vagy Decisiót tartozzék Autentice ki adatott Irásban Instantiája mellett ki terjeszteni nem sinistra informatiókkal az Causát tántorgatni (így!) [Torockó; TLv. 9/19].

5. feljelentés, jelentgetés; denunzare, denunz; Anzeige. 1770: Nem is csuda, mivel sok rossz informatio s instantiák mentek bé ellene^a a guberniumba. Úgymint egy boldogtalan nyomorék embert megfogadván pakulárjának, hogy valami juhait megdöglötenek, 11 számból álló juhát s egy 20 forintos lovát minden törvényes út és revisio nélkül elvette. Melyért a guberniumba menvén a szegény ember, parancsolt a gubernium, hogy prosequáljam ökegyelmét | Második informatio vagyis instantia az ellene, hogy Poklostelkén . . . egy Popa Vonyiszia nevű világtalan paptól kiváltván egy ház helyet, noha arra ígerte magát, hogy az épületeket megfizeti, de nem cselekedte. Ez is commissiót hozott ellene a gubernumból, hogy fizesse ki [RettE 243. — ^aifj. Keceli Sándor, Dob. not.-a, majd főbírája].

6. tájékozódás; orientare; Orientierung, Erkundigung. 1748: hogy az úrnak jobb informa(t)ioja legyen Teleki Familiám dolgaiban, tehát nótificalom ezeket [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

7. magyarázat; explicatje; Erklärung. 1755: Az Articululus, és Informatio fel olvasásátis szépen el halgatván mindenekre magát ajánlá s jó maga viseletire szorosan köteleze [Kv; FésCJk 61].

◇ Szk: színes ~. 1663: más utakat kell vala magam állapotocskámra nézve követnem látván másoknak hízlekedésekért (: kik talán színes informatiojokert nyertek :) sokkal böcsületesb állapotjukat lenni [TML II, 453 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelem-asszonyhoz].

informál 1. tájékoztat; a informa; informieren, aufklären. 1578: az feyedelmet errol byzonios keppe(n) informalliak [Kv; TanJk V/3. 162b]. 1594: Azert hogi iob moddal az vtakat mindenwt megh chinalhassak, valaztottak eo kegmek ez gonduselesre Henzel Balast, Kereskes Palt Az kik penig ez ket vrainknak az vtaknak Igazgatasaaba segitsegl legienek, es az vtaknak chinaltatasaaba eo kegmeket Informalliak, valaztottak eo kegmek ilien vrainkat^a [Kv; i.h. I/1. 235. — ^aKöv. a fels.]. 1613: Rosas Janosne Tömesuarj . . . az dologrol nyilvabban

informált [PLPr 1612—1615. 106 fej.]. 1699: Irja kgldt hogy a mint engem informáltak, az dolog régen másképpen volt volna [Brassó; BLt 9]. 1708: Alazatossa(n) kellek ur(am) kgldet informalno(m) az itt valo nemelly dolgokrol. melljek most ujjuinak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1755: eddigis hat esztendő el fojása alatt tapasztalta volna Ngod ha olj pazirlo lettem volna a mint most informáltak Ngadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund tt lev.]. 1765: Kegymed ex Officio ezen Dolognak mennyen Vegire, és engemet informállyonn [Gerend TA; KS. Abots János (40) ref. pap vall.]. 1816: A' Nagy Laki Jozságnak mivoltáról tehát kérem Édes Sogor Vr méltotassék engemet Voltaképpen informalni kik birják: [Kv; DobLev. V/1000 N. Sz. Szigethi György lev.].

2. ~ja magát tájékozik; a se orienta; sich orientieren/auskennen. 1751: Az I . . . a métákat ki vetette, s mostonis háborgatotom általa, azon darabatska földomben, meg kívánom azért hogy a Szék informállya magát a Birotol és Esküttektől, s azok(na)k relatiojok szerént Judiciumokat adni cum poena Solita [H; Ks 62/5].

3. értesít, tudósít; a anunja/instiinja; benachrichtigen, verständigen. 1571: Az kynkeo banyat meg lassak, es az elebbi mod zereint az mywet el kezdyek, mely dologba ha valamy oly kesseg (!) nyomorwsagott latnak, engem Informáljanak [SzO III, 336 fej-i ut. az Usz összeírására kiküldött biztosoknak]. 1588: was Georgy vramis . . . informált hogy Azokra a' Commissariusokra parancholatot hoznanak [Kv; TanJk I/1. 84]. 1654: ha modotok vago(n) benne osztassatok mind penzt, Saytot, turot, must fejb(en) joszaghtokb(an) ideje(n), ha hogy pedigh ne(m) osztathattok, hogy sem mint mas ideghe(n) nemes emberekteől szedgyék fel, én inkab magham osztattatok ki közik(ben) elegedendő keöltséghet must fejb(en). Kireöl hogy menteöl hamaréb informaly kérek edes fiam ne nehezteley, vane kedvetek hozzá hogi mi osztassunk kozik(ben), avagy modotok magatok(na)k hogi osztathassatok, Kire nézve tudhassam énis mihez alkolmaztatno(m) magamot [Bükkös AF; KCs Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával]. 1739: meltoztassek ha mi oljas felelmes hir leszen informalni [Petek U; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.].

4. jelent; a raporta; berichten. 1619: az Felséged böcsületes követi itt benn lévően, nem kellek nekem írássommal Felséged fejét fájlalnom ökegyelmç Balassi vram^a Felségednek bösesegen informálja [BTN² 379. — ^aBalassi Ferenc portai követ].

5. kioktat; a instrui/invája; belehren, unterweisen. 1586: Fazakas Boldisar és Ianos wallia, Nyreo Marton, Mas Newel Zeoch Marton az Igyarto Georgy Wey kere engemet es fazakas Ianost hogy kezesek legiwnk Oorsolaert a' zeky Kowach Imreh leaniaert Nem akarank vala kezesek lennj, De addegh kere Nyreo Marton, hogy vgy leönk kezesek, hallottam hogy Igyarto Georgy informalta volna eheöz Nyreo Martont, gondolomis hogy Igyarto Georgy Altal volt [Kv; TJK IV/1. 586]. 1771: én hozzáam is jötenek Tanáts kérdeni hogi mi tévők légjenek, mivel Szentpáli Ferentz Ur(am) repétáltattattat valami Jobbágjokat Csákljáról én pedig a mire lehetett tanátsolnom jo szivel tselekedtem, s informálom, hogi Törvénnjel keresse ö kgilmeket . . . bizonyosom meg njerik ha jo formálog keresik [Girbó AF; JHb Petrus Boer

senior (66) ns vall.]. 1813 k.: a' 12k Tanú ... aszt nem valja, hogy informálta volna a' Tanúkat^a [Dés; DLt 56-hoz. — ^aA felperes].

6. kb. oktatgat; a inváta; wiederholt lehren. 1758: A gyermeket is úgy kívánom informálni, hogy medicinát tanuljon Magának a gyermeknek is nagy hajlandósága vagyon reá [RettE 70].

informálhat tájékoztathat; a putea informa; informieren können. 1597: Ezekbeol Informalhattya keg az vrat [Ipp Sz; Ks]. 1619: Noha, Kegyelmes uram, Felségedet azmint szintén kívántatnék, az mostani előttünk álló dolgról nem szintén olyan plenarie és sufficienter informálhatom, oka az, hogy most minden dolgunk in suspenso vagyon [BTN² 331]. 1661: Egyeb dologhba(n) Vra(m) Gavay Vra(m), ő kgme is szoval informalhattya Kgdet [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. 1708: igj informálhatom ur(am) kgteket al(á)z(ato)ssan [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1726: az Deesi Sokadalom iránt Biro György vram bővebben informalhattya Ngdat [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1769: Director Tolnai Vr . reménlem bővöbben informalhattya Ngdat iránta [Bolya AF; Ks Kerekes József lev.].

informálódik XVIII. sz. eleje: A kanczák legyenek egyenes termetűek, buta fejűek, és lámpas orrujak ne legyenek, mind informálódnak a Szép Mén ló által [JHb 17/10 lótarási ut.].

informálthatatik tájékozódhatik; a se putea informa; sich informieren können. 1762: Supervenialt Flgs Aszonyunk . királyi parantsolattysis, s abban miképpen méltotassék kgld szeméjje iránt parantsolni accludált Copiájából bővebbenis informálthatatik [Ks 84 a gub. Nsz-ből].

informáltatik 1. tájékoztattatik; a fi informat; informiert werden. 1629: immáron bizonyoson informáltatunk felölle, hogy az Csizmazia Mestereket arra a scisiora^a, nem valami derekas és helyes ok, hanem, csak valami egymás között való priuata iniuria vitte, melytől viseltetűen, akartak az Varga Mestereknek unioiátul elszakadni [Kv; Céhír. I fej. — ^aA vargákkal közös céhből való kiválásra]. 1643: Vgy informatatunk hogy az mely Banyaszok hüsegtek Jozagaban Vyffalui hatarban Porond banyat felaltanak mivel Isten utan szepen talaltak Aranyat, megh akartak volna ielenteni a Zalaknai Praefectusnak [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczky Lászlóhoz]. 1662: az üdö multon mulván, ugy jnformatatunk az Adonak igen kevés része giült volna még öszve [ÚszL IX. 75. 48 fej.]. 1737: informatatunk vala Határunk egy(gi) részetskéj(e)k a kozárváriak által lött elfoglaltatása iránt [Dés; Jk 485b-6a]. 1749: el hiszem hogy bátyám Vr(am) más képen informatott a dologb(an) [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. 1828: A' mi sajnosabb azt se tudhatom mi modon informatott a Mlgs Ur, az Uj Plenipotentiarius Urnak miket Committalt légyen, hogy minden nap ujjabb ujjabb praetensiokkal mortificaltatom [Martonfva Hsz; BetL 1]. — L. még RettE 202; UF II, 89.

2. tájékozik; a se informa; sich informieren. 1687: azon levelekből, volta képpen ki tanulhatni, mind az fundusok(na)k, mind pedig az földök(ne)k nevezetes

helyeit, es bizonyos hatarit, Mellyekbenis hogy ha valami difficultas occurralna ezen megh irt személyek ezen levelekből informatván, inkább tudnak valóságosb(an) valo relatiot tenni az mint hogy magokis ugy referállyak, hogy ha eő nekik az nevezetes helyeket az hun ott földek voltanak denominálnák tehát jobban rá emlékeznének [WH].

3. értesítettik, tudósítottik; a fi anunjat/institinjat; benachrichtigt werden. 1585: Ertik eő kgmek varosul Az Aros vram panazolkodasath hogy bizoniara meg engette volna Gubernator vram Az Gialay vramnak zabadosagat ez varosnak, De megis mostan megh veoitte volna az vdwarbiraia az vamoth . . . Annak okayert Biro vram visellie valoba gongiat hogy Amit megh Ighirtenek Arrol Testimoniu(m) lewel legie(n) Mely Altal informatassek az Gialaj vdvarbiro Az vramnak zabadsaga feleöl [Kv; TanJk I/1. 20]. 1678: Mi is irtunk Kgdnek, de az mint Debrencenből informatatunk, nem vihették meg Kgdnek [TML VIII, 241 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1786: méltotatott a Mlgs Fő Consistorium parantsolni, hogy ha a' fenn fel tett végre valami ártatlan, és a' Fundusok bizonyos végekre valo el szánásának megh sértése nélkül, arra fordithato Fundus találatnek itten, az iránt informatatnék a Mlgs Fő Consistorium [Kv; SRE 243].

informatus 1. tájékozott; informat; informiert. 1619: Azmi az Jenő^a dolgát nézi, arról én semmit irni nem tudok, mert arról öfelsége eléggé informatus, hiszem, hogy arról is öfelsége gondot visel [BTN² 375—6. — ^aBorosjenő, Erdély délnyugati végvára a régi Zaránd m-ben. A török kitarótán és eredményesen követelte Bethlen Gáborától a vár átadását]. 1674: Itt való állapotokról, elhíszem, eléggé informatus [TML VI. 574 Beldi Pál Teleki Mihályhoz]. 1690: az General abban az Duca vajda penze allapatyaban egészen informatus leven adgya Censurajat mitsoda választ tegyünk reá [Ebesfva; Törzs. fej.]. 1709: Mi ezen dologban semmit nem tudván, az úr főispán uram ő nagysága is informatus nem lévén, hozzá készülni nem tudunk [SzZs 268]. 1746: a mostani Birák ezen dologban jól informatusok, in recenti memoria lévén a dolog [Torda; TJKT III. 37].

2. tájékoztatott; informat, pus la curent (cu ceva); informiert, aufgeklärt. 1618: Ezekről Kegyelmes uram . . . bőségesebben leszen informatus; én is csak mégis obiter akarom attingálni az dolgot Nagyságodnak való írásomban [BTN 105]. 1740: az az Trefa hogy most is az mint informatus vagjok hogy polgár Uraimek között is vadnak oljanok az kik Le nem tették a hitet mégis dolgozták^a [Torockósztyörgy; TLv. 9/1 br. Toroczky János kezével. — ^aA vasat]. 1764: Azután Kolozsvárra keredtünk, mert úgy voltunk informatusok, hogy Apahidának a plebánus kezénél lévő részét is kiadják [RettE 171].

3. kb. utasított; indrumat; angewiesen. 1618: Kegyelmes uram, én immár nem tudom, kell-e valamit vele közleni vagy nem? Mert arról való informatus Nagyságodtól nem vagyok [BTN² 174].

infradecima tizen alóli számú juhból járó pénzbeli dézmaszolgáltatás; dijmā in bani după mai puțin de zece oi; finanzielle Zeh(e)ntabgabe nach einer Anzahl von Schafen unter zehn. 1810: lubol . . . infradecimaba bé jön⁶⁰

xr [Dál Sz; Ks 76 Conscr. 462] | Ezen Szoetlki rész Jo-
szágban . jön 5 Juhtol Infradecimába egy Rforint
[Szoetlke SzD; i.h. 259].

infringál 1. áthág; a cálcá; übertreten. 1599: Az zeo-
leomywesek feleol penigh eo kgmek mostannis az elebbi
edictumat observaltatny kewannyak; kerik eo kgmek
biro vramat Tanachyawal egyetemben hogy eo kgmek
diligenter inüestigalwan expiscaliak . magok keoz-
zeol kik infringaltak arról valo edictumat, ha kiket
talalhatnanak akik az ellen vetkeztenek, eo kgmek ke-
mellesnekeol beontessek [Kv; TanJk I/1. 337].

2. átv megszeg; a viola/contraveni; verletzen. 1691:
ez előtt halalos sebbe(n) ejtette volt, annal inkább ki-
vannya divortiumot mivel hogj köteseket azzalis infrin-
galtá [SzJk 255]. 1710: parantsallyuk igen seriő, hogy ez
után . . . suhultis sokadalmok ne celebráltassanak
Mint hogy eddig is az afféle Confluxussok miatt, esett az
Pestisnek annyira valo terjedése . . . ha kik vagj vakme-
rő engedetlenségek vagj vigjáztatlanságok miatt paran-
tsollattunkat infringálni comperiáltatnak; . . . kemény
és példás animadversionkat sem(m)iképen el nem kerü-
lik [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

3. átv (el)erőtlenít, (meg)gyengít; a släbi; (ab)schwä-
chen. 1737: Minthogj a Novizans A. ő kglme ő Felsége
Novuma mellett bé-adott Literale Instrumentumávalis,
az elsőbb Deliberatumnak ezen Causáb(an) Specificált
ratiói közöttül tsak egjgijket sem infringállyá 's ener-
vállya; azért az elsőbb Deliberatum méltán vigoráltatik
[Dés; Jk 244b]. 1752: mindezek melyeket irtam hitelesen
docealtatnak Inquisitioból . . . és az ő kgme ellenem be-
adott attestatióját infringállyá [Kv; Szám. 69/XXVII.
10].

infringálhat 1. átv (el)erőtleníthet, (meg)gyengíthet; a
putea släbi; (ab)schwächen können. 1766: a Hüttlők el-
len semmi probaja nintsen; mellyel Juramentumokat s
fide dignitassokat a Fatenseknek infringálhatnák [Tor-
da; TJkT V. 300].

2. "r" 1764: az hogj a Mostani A. valóságos Mandata-
riussa lett Légyen Venitzei Pentz László vram(na)k . . .
azt most á bé adott uj Relatoriakkal nem infringál-
hattya [uo. i.h. 196]. — Talán a 'cáfolhat' jel-sel számol-
hatni.

infringáltathatik kb. semmissé tétethetik; a se putea
anula; für nichtig gemacht werden können. 1764: A
quietantiák ezen fides nélkül való beszédekkel nem
infringáltathatnak, kivált olyan ember beszédinek rela-
tíójával, kinek á dologban interessója maga beszédi-
ből constál [Torda; TJkT V. 196].

ing, imeg 1. cámasá; Hemd. 1567: Anna Koach vxor
Caspar(is) ispan de Maythyn fassa est Vargane
ad Helenam hys dictis adisset Embersege az hogy az
gyolchot az en ladambol ky wewitted el metetted es Vrad
ingere földottath [Kv; TJk III/1. 69]. 1568: Anna Re-
lecta gregory Zabo . . . fassa e(st) Ezt tudom hogy a
mely Ingeth gatyath feyer vary Jmre az zolgayara fogoth
hogj el veztet, az en hozzam hozta hogy meg mossam
[Kv; i.h. 173]. 1573: Margit nehái varga gaborne, Rosa
Ambrus deakne azt valliak hogi az peres leannak Anyya
Sirankozik volt azon hogy az Thakachne az eo leanyara

rostat vetetet volna az Inget [Kv; TJk III/3. 136]. 1589:
hazanal Eorben Melegh bort Ittak az tewznel Es az Az-
zony fel foga Zoknyaya es Inge allyat . . . az Mezitelen
testiwele vgi Ewle az Matias deak eolybe [Alór SzD/Dés;
DLt 226]. 1595: Trimbe tzigany könyerge ő kmeknek
Egez Tanaczúl: hagyá Biro W. hogy megis adgyak
Imegre ruhazatra: Attam d 45 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 130
ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1629: az ing úgy vala
az mint megh szabtak volt, ot vala fiok palhanak valo ki-
meccet kicziny giolcz is [Mv; MvLt 290. 35a]. 1714: Egy
Úmeg az Vallokon, és két oldalon Zöld Seljemmael ki
varrott fl. Hung. 4 [AH 31]. 1735: gjakran szabatott az
Urfi számára . . . Teleki Pálné Asszonyom inget lábra-
valot szep bullyá vászonbol, az inget fejer seljemmael
varrattatta az említett Asszony tsipkésen és kötésesen
[Kendilóna SzD; TKI]. 1736: az asszonyoknak és leá-
nyoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek
volt, az könyököktől fogva az kezig sipos ránczos szo-
ros újja volt, inneplő pedig olyan tábla forma volt ki
arannyal varrott, ki jó féle gyönggyel rakott ruha volt,
az melyet azon ránczos sip forma ing ujjára tettek
[MetTr 341]. 1745: ingek s által vetőjek véressek voltak
[Szászníres SzD; Ks]. 1757: Egi rendbeli Slájer Patya-
lat ruha széles sujtással ingivel edgjütt [Jobbágyfva
MT; Bállt 71]. 1763: 1. Ferfi Imegh régi modi arannyal
ezüsttel es Selyem(m)el gazdagon varva minden felől | 2
Sima Slájer elő Ruha, Imegivel, Tászlíjával s belső gallé-
rával edgjütt . . . 3. varrottass buja vászon előruha ha-
sonló 3. pár imeg . . . 9. Pár Imeg ujjak vékony Gyotsbol

Igen fein felső gyolts imegek némelyike arrannyal
varrottak. 2. Demény Lajbi Assz(ony)n(a)k valo és 2 par
gyolts ing ujj tászlíjával . . . 1 Régi modi fejer Selyem
varrott magyar ing [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné
Tisza Ágnes lelt.]. 1803: Nátye Nyikulájnakis a' Fejéhez
tsaptak kardal, s a' mellét találták, a' czondráját, és az
ingit kiis vágták [Toplica MT; Born. Xvc/1. 56—7 Szto-
ján Jakabutz (32) col. vall.]. 1839: Rostás Gyuri ing-
ben és gatjában jár magyarországiason [DLt 1109
nyomt. kl]. — L. még FogE 64, 74; RettE 60; RSzF 169.

Szk: ~ csináltatni. 1572: Kwty Antalné Anna, Azt
vallia, hogy . . . Ment volt Keomyes gergnehez, talalt
ket legent otth kyket Eo Nem Esmert, tahat egyk az
Keomies gerg h lantját pengety: Mond eo neky (!) Jo
vraim Nem kellene It Jarnotok Mert az vratwl Bwt zer-
zetek az azzonnak, Azok Mondak hogi chiak Ing chinal-
tatny Mentek oda [Kv; TJk III/3. 11] * alsó felső ~.
1570: Angalit Emryh gasner Eozwegie Ezt vallyá hogy
otth egy Mason hewert valamý Also felseo Jmeg Ab-
roz kezkeno lepedeo tal kalan, Es vagy ket pozto keon-
teset latt [Kv; TJk III/2. 155] * aranyos ~. 1585: Mol-
nár Iános vallia ot a (!) Vczaba lakom Ahol a' leany ez
leany mindenkepen inchelkedet vtanna(m), Aranios in-
get es kezkenoet Ighirt [Kv; TJk IV/1. 507]. 1628: egy
feier uarrasos Ingh. Nagy Aranios Ingh [Gyalu K/Kv;
JHbK XII/443]. 1631: Rado Peter . . . mikor az Nagi
Ladat fel nytotta vala aranios ingetis lattam ot az Rado
Peter hazanal [Mv; MvLt 290. 262b] * aranyos szedett
~ → szedett ~ * fejer ~. 1570: Orsolya Molnár Balin-
the leanya, . . . vallyá Latta hogy Zabo Janosne . . . feyer
Ingeket kwldeot ely de nem Twgya kinek [Kv; TJk III/2.
23]. 1776: Egy par Fejer ing Uj varrott, patyolat, tászlí-
val [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és László lelt.] *
fejtds ~. 1821: szökött el ködménybe, veress fejtds ingbe

[DLt 452 nyomt. kl] * *feketés* ~. 1642: azt hallám, hogy Tüsi Márton azt kiáltja vala Fekete Jánosnak, hogy meghidd te, Fekete János, hogy nem te pénzéd ára vala az zöld szoknya s az feketés ing, hanem én adtam vala meg annak az ingnek s az szoknyának az árát [Mv; MvLt 291. 349b—51a átírásban!] * *felső* ~ → *alsó* *felső* ~ * *gyapottas* ~. 1689: Kopacseli Zgie beszellette, nékem, hogy ennek előtte két esztendővel Mihály Deák Ur(am) béresse levén, úgy élte az Mihály Deák Ur(am) Feleségét mint saját maga feleségét, egy új gyapottas inget is csinált neki selyemmel varrott gallérut [Kopacsel K; BK. Bukur Sztroja (36) vall.]. 1778: adtam által Gyapotos Inget egyet [Agárd MT; Told. 8]. * *hosszu* ~. 1733: Viseltes hosszu ing [Marossztkirály AF; Told 2]. 1777: A kementze felől valo Rudon volt egy Lepedő, melybe(n) rakattunk egy Leány Gyermeknek valo Hoszszu Inget [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 3]. 1821: Küküllő Vármegyei Hondorffi Közzlakos Ruz Ávrám .. visel hosszu inget [DLt nyomt. kl]. 1827: Nikita Krikus, Nagy Sink Széki Vérdi születésü .. visel .. hosszu inget és széles veres bőr Gyüszütt [DLt 36 ua.] * ? *lábravaló* ~. 1630: Horuat Simonne szauaua az Inassa el húa az Leant hogi egi labra valo inget segillien megh csinálni [Mv; MvLt 290. 197b]. * *lobogós ujjú* ~. 1823—1830: a gazda elől ülven gatyában, felugrik a nyerges mellett való lóra .. lobogós ujjú ingével hadarászni kezd, s sebes nyargalásba indítja a lovakat | Debrecenben Eszényi Mihály magához szállított. Tisztességes háza volt mint földművesnek. Mivesnap az ott való szokás szerént, bő gatyában járt s egy ingben, lobogós ujjában [FogE 265—6] * *magyaros* ~. 1759: Németes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, az kik magyaros inget viselünk [RettE 90]. * *németes* ~. 1759: Németes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, az kik magyaros inget viselünk [RettE 90] * *női* ~. 1848: Harmiczhat egész ujj női ing fel csipkézve és csinálással együtt 165 rft 36 xr [Szentimre MT; Born. G. XXIVd]. * *nyári* ~. 1687 k.: Edes feleségem küld ki az én Panczél ingemet, .. Nyari ingeket is hozhatták [ApLt Kálnoki Sámuel feleségéhez Máramaroszigetről] * *oláh* ~. 1816: Kamasl ... 40 xr Gyolts Oláh ing [Kv; Born. IV. 41] * *oláhországi* ~. 1847: Iuon Dragoi visel egy hosszu Oláh-Országi Inget, fejr Zeke poszto nadrágot [DLt 527 nyomt. kl] * *oláhos* ~. 1803: Vonya Parászka nevezetű Rab Aszszony ... öltöztette .. volt avatég oláhos Ing [DLt ua.]. 1836: Huon Hejnutz viselt .. hosszu oláhos inget [DLt 1016 ua.]. 1847: Triff Dumitru ruházattya oláhos ing, lábravaló, egy kis fejr kurta oláhos frisco [DLt 1035 ua.] * ? *palatni* ~ ? 1768: Gazdag ezüstös palatni ing [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * *papi* ~. 1849: A' Kápolnába ... Három hosszu, Papi ingek [Somkerék Szd; Ks 73/55] * *pendelyes* ~. 1787: (A) Leg kisebb árvának, Mihálynak 2. Pendejes Ingre, ... ismét egy pendejes Ingre [Mv; MvLev. Császár György hagy. 14] * *sápotlis/ sápotlizott* ~ ? csuklyásing. 1793: Báro Bánffi Esther Aszszony ő Nga .. a' Madámmal Krejmer Susánnával tsináltatott Slésiai gyoaltsból hat fain bázizalt tászlizott, és Sápotlizott Ingeket a' Csernátani Antal Ur számára [Koronka MT; Told.]. 1824: jár ... gyoalts sápotlis ingbe [DLt 1104 nyomt. kl] * *szász módon/módra csinált* ~. 1627: Egy szász modra Czinált

giolcz vyatlan Ingh tt f. 1 [Kv; RDL I. 132]. 1629: Egy Szasz modo(n) czinált Ingh tt f. 1 | Egy szász modra czinált Ingh tt f. 1 [Kv; i.h.] * *szedett* ~. 1629: Egy szep Aranas szedet Ingh allistol tt f. 3 .. Egy vyotlan szedet Ingh tt. f. 1 d. 25 [Kv; i.h.] * *tászlis/tászlizott* ~ fodorral díszített gallérú v. kézelőjű ing. 1788: Egy férjfi tászlis Ing [Mv; Tsb 47]. 1793: Báro Bánffi Esther Aszszony ő Nga ... a' Madámmal Krejmer Susánnával tsináltatott Slésiai gyoaltsból hat fain bázizalt tászlizott, és Sápotlizott Ingeket a' Csernátani Antal Ur számára [Koronka MT; Told.] * *ujjatlan* ~. 1627: Keouetkezik (!) az első Aniaj Harmadbol Jutot Feyr nemw Ruhak Wicej Mathenak ... Egy szász modra Czinált giolcz vyatlan Ingh. tt f. 1 [Kv; RDL I. 132] * *varrásos/varrott* ~ himes ing. 1570: Trombitas Boldyaz ... vallya, hogy Latot Trombitas Demeteren zep varrott Ingeket [Kv; Tjk III/2. 22]. 1628: Egy középs himes szaros ladaba(n) haro(m) labra ualo egy feier uarrosas Ingh. Negy Aranas Ingh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/443]. 1720: a szolgálóbol lött Toth Jeremiasne, .. szkofiummal Varatt ingeket látta(m), hogy Viselte [Ne; DobLev. I/96]. 1736: Nyárban peng az öreg urak matéria köntösben jártanak ... az ifjú urak peng karban kivágott olyan foszlán horvát módra kivágva, abból kifüggött vagy skófiuummal vagy arany fonallal varrott ingeknek az újja [MetTr 352] * *viselt/viseltes* ~ viselő ing. 1673: Egi ingvalnak valo patjhalat, s egy viselt ingh [Marossztkirály AF; IB]. 1806: 1 Háló, és más viseltes Ing [Ne; DobLev. IV/897. 2a].

Sz: *feladja vkire a vizes inget* kb. ráhúzza vkire a vizes lepedőt. 1670: Kérlek édes Komám uram, add fel az vizes inget arra a Kapi Györgyre ... Eleitül fogva megnyit szolgáltam s most is mennyt szolgálók neki s mely rútlú bánik velem. Ihol az elmúlt nyáron is kilencz ekémmel harmad napig mind szántata más ember számára s vetetlen is maradék [TML V. 57 Naláczy István Teleki Mihályhoz] * *kiszab az ~ből ?* 1629: Császár Andrasne sir is vala hogy ki szabtak az ingből s el vesztegettek [Mv; MvLt 290. 34b] * *közelebb az ~ a dolmánytól* közelebbi (vér)rokon vkivel, mint vki más. XVIII. sz. e. f.: ki hánytak belőle mert közelebb az ing, az dolmánytól nékem virsigem van hozzá [AbN. — "A telekhez].

L. még külön címszóként *alsó-, asszonyállat-, asszonyember-, cinadof-elő-, fejrénp-, felső-, férfi-, fersing, gyoalts-, háló-, házivász-, kanavász-, kenderszál-, kendervász-, kismagyar-, merő-, misemondó-, muntyd-, muszuly-, német-, oláh-, páncél-, patyolat-, selyem-, slájer-, szövészvász-, iörök-, viselő-ing.*

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: (*csak*) *egy ~be(n)* csak ingben (felsőruha nélkül); numai in cămașă (fără haina de deasupra); in bloem Hemd (ohne Oberkleid). 1573: Kalachsiténe Azi vallia, hogy ... kerestwryt vagdaltak az azzonyemberen, haromszor Ment rea .. ciak egi Ingbe [Kv; Tjk III/3. 65] feyerwary Ambrus kwn nem wala hanem hogy Ezek meg Essenek wy Jowe k wy Ambrws wram Egy Ingbe ... Eo Maganal sem wala semmy egy kys twzeo keotelnel Egyeb [Simontelke/Sófva BN; Rlt O. 5. Marthon My<k>losne Sofya jb vall. — "Ti. vizsálykodások]. 1735: hajdon füvel egy ingben kételenítettét véresen futni [Dés; Jk]. 1813: az el mult nyáron mult esztendeje, a Mlgs Aszszony ő Nságát az egyik Ház Ajtójától fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hirtoltza, és utána (: egy ingbe lévén ő Nsága :) .. erőssen meg is verte [Kük.; IB] * (*csak*) *egy ~be(n) gatyába(n)* /lá-

ravalóba(n) numai în cămașă și în izmene; nur in bloßem Hemd und Unterhose. 1572: Nehay Zilagy Myhalne Azt vallia hogy . az teob kalmarok keozet volt Lakatos Balintnak az Eleby felesége Anna azzon, egikort az kadas legeniek kezdyk bezelleny hogi Lattak volt Zathmary Balas eyel egi Ingbe gatiaba Ment Satoraba ott Mwlatot [Kv; TJK III/3. 30b]. 1575: Anna Zas Imrehne leania Azt vallia hogi . az kis gaspar leania az Bor Ianosne három leania Tyz orakor Eyel az Kerites Meget lachodnak vala egi legennyel az chiak egi Ingbe gatiaba vala [Kv; i.h. 116]. 1637: Bartha Janos Eynék Czyendesegiben oda Racz Peter haszahoz menven le vetkezven egy ingbe labra valoba megh fogatta wolt Janko Mihaly Vram [Maksa Hsz; HSzjP]. 1655: Mikor en Brassoban Szolgalok uala az Brassay piaczon megh isméréim Kalmár Balintott . . . hogy Gyergyobol ualo uolna. de eő igen tagadoza teőllem hogy masua ualo, mindazaltal adig asam uesem teőlle hogy mint mént uolna oda lakni megh beszelle hogy eő egy Inghben labraualoban szaladott ki az Lazar Istuan Vram) Uduarabol mert eő oda ualo Jobbágy [LLt Kérchy (!) Andrasne Szent Miklosi Elizabeth (30) ns vall.]. 1768: Tot Mihály . . . tsak akkor ment volt ki a' falubol egy ingbe gagjába [Karácsonfva MT; Told. 3a]. 1855: gyakran egy ingbe és gagyába láttam a Grofot, és Pápainét is pendejbe [Gezse AF; DE 5]. — L. még ETA I, 167; RetE 305 * egy ~ be(n) gereznába(n) într-o cămașă și blană; nur in bloßem Hemd und Flausrock. 1572: Orsolia Hegedws Janosne, Azt vallyia, hogy Istwan vayda fia . . . Mond hogy . . . esmet oda Mente(m) vala aztalos Ilonahoz egy Ingbe gereznaba Jeowe ky es beh bochata vgian otth haltam [Kv; TJK III/3. 12] * egy ~ be(n) nadrágba(n) numai în cămașă și cu pantaloni; nur in bloßem Hemd und Hose. 1770: Csátán félől levő (!) Szamos parton találá egy udvari Legenyt hajdan füvel egy ingbe Nadrágba és Csizmaba [Dés; JHbB 361].

Sz: 1572: Mond lakatos leorinch az azzonnak ha egy Ingbe kely Maradnomys, de byzon ezert^a az alfeledre foldatom a Nelwedet [Kv; TJK III/3. 29. — ^aTi. a rágal-mazásért].

3. katlanbélés/borítás; căptușeala cuptorului de ardere; Brennofenfütterung/verkleidung. 1822: a' Cserép és Tégla készítésekre meg kívántato költségeket ezekben találtam a' katlan ingiben elvész egy ezerbol száz, ennek árra 51 xr [Torda; TVLt Közig. ir. 631].

4. gátborítás; căptușeala/imbrăcarea barajului; Dammverkleidung/überzug. 1817: Az Also, vagyis a Faluhaz közelebb lévő Malmaknak nagy gáttya jobbítást vár, nem sokára egy inget kell reája vonni [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 9].

? ◇ Hn. 1693: Ing völgieb(en) (k) [Szentábrahám U; EHA]. 1781: Ing völgyiben Hartsádban (k) [uo.; EHA]. 1837: az Ingvölgie fele fordulo hatbarba (sz) [uo.; EHA].

Ha. 1683: ingit [Süketfva MT; DobLev. I/95a]. 1749: Ingit [Ohába AF; Told. 3]. 1765: ingit [Illyésfva Sz; BfR 45/11]. 1774: ingit [M.lapád AF; Mk 5/3]. 1791: ingit [Galgó Sz; JHb 1/23]. 1804: ingit [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Ingadozik 1. ing; a se mișca; pendeln. 1736: a' Tornatz Gerendái között fekszik vas Csapos és Vas Kantákkal szorított Tengellyetskéjeken álnak, és Ingadoznak két kis Harangotskak . . . (a) kisseb mondathatik tsak Inkánb (!) Tsengettyűnek mind Harangnak [Várhegy MT; CU].

2. leng; a se legăna/clătina; schwingen. 1588: Keozep Kapuban Sarampot meg foldoztak Az Czyganok Chinaltanak valamí Retez feoket. Horgaüal egyetembe Az Capú leuelekre hogy ne Ingadozanak — attam f. — d. 50. [Kv; Szám. 4/III. 29].

3. billeg; a se mișca; schwanken, wackeln. 1817: Vagyon ezen Házban egy 4 Szegetű viseltes fenyő Dészka asztalatska, fenyő dészka lábán mozog, és ingadoz az asztal [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3]. 1875: a torony talpgerendája el lévén rothadva nagyon ingadozik [EMLt].

4. inog; a se clătina, a se mișca într-o parte și într-alta; wanken, schwanken. 1823—1830: este 9 órakor . . . nagy földingás tapasztaltott, úgy hogy az étel is lebegett az asztal is mozgott . . . Paizs László beszélte másnap, hogy ő . . . érzette ágyába feküdvé, hogy az ágya ingadoz és a fogasán a kancsók mozognak [FogE 101].

5. támolyog, tántorog; a se bálábáni, a se clătina pe picioare; taumeln. 1783: a' borjukat három napon tartotta étlen szomjan Morár Ilia, ugj hogi ingadozta(na)k akkor amidőn el bortsátotta [Doboka; Mk].

6. meginog, tétozavik; a ezita; schwanken, wanken. 1662: a fejedelem^a . . . Kővárhoz tartozó Hosszúfalva nevű faluban s annak határain táborozván . . . az is lévén hírével, hogy a Fogarasban levő praesidium, oltalmazó nép nagyon fluctuálva, ingadozna . . . die 21. Octobris^c megindult és bé ment vala [SKR 666—7. — ^aKe-mény János fejedelem. ^bKővárhosszúfalu Szt. ^cFejedelemmé választása évében: 1661-ben].

ingadozó 1. ingó; labil, nestabil; schwankend. 1694: erkeztünk az Belso var Kapuja előtt valo mély vizes Arokra csinaltatot fa Hidlasra, mely fa Hidlas az sok eső veres miat meg avult, a Kötési mellyen allana, meg bomladoztak, hidlas fai felszakadoztak . . . Gerendai meg senyvedtek, . . . Mely ingadozó fa Hidlasról értünk az belső var Kapujaban [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1815 k.: (A százsz) lutheranusok, meg templomot építettek isteni tiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak, melynek tetején egy kis ingadozó s olykor ledőléssel fenyegető fa-harangláb állt a benne levő kis harangokkal [Kv; ETF 107. 15]. 1884: A torony faalkotmánya annyira rothadozott s kivált harangozásakor annyira ingadozó, hogy leomlástól félni lehet [A.szentmihályfva TA; ETF 107. 32].

2. ~ menésű kacsázó járású; cu mers legănat, cu mers de rață; mit/von watschelndem Gange. 1799 k.: Rajka Mihály rétze modra kétfelé ingadazo szapara menésű [DLt nyomt. kl].

3. árv ingatag, állhatatlan; nestatornic, spulberatic; wankelmütig. 1662: Báthori Zsigmondnak . . . változó, ingadozó elméje hozta vala azt is több sok romlás között hogy 1598-ban Váradot is portai egyik divános vezér, Szatracci basa szerdársága alatt a török igen nagy erővel megszállotta vala^a [SKR 83. — ^aÉrtsd: körülzárta, ostromzár alá vette].

ingalj pendely; jupon de pinză; leinener Unterrock. 1587: Fogattam Vizontak egy Feozeo Azzont Ilona newtht adok Eztendeigh neky keez pinzt f. 8. Keet feore valo Gyolttyott (!) Egy Ingh valra valo gyapot gyolttyoth kett singet, Keet Ingh valra valo Vaznat hat

singet Keet Ing allyat, egy felseo Ingeth, es Egy keodmenth [Kv; Szám. 3/XXXIV. 21 Zabo György isp. m. kezével]. 1627: Kys Annanak iutot Egi Vankos hai lengiel giolchbul czinalt, Egi Jngallial Egiwtt aestimaltuk f i [Kv; RDL I. 135]. 1629: mikor Eötheüs Istuane az halalra rea valt vala, engen (!) kere hogj hijam fel az leaniat Ersebetet hogj megh mossza az Annia felseö ingett patiolattiat s ing alliat [Mv; MvLt 290. 185a]. 1656: Szegottettünk egy szolgáló leanyant (!) ... Igritunk Ket ingalyat, Ket vazon surczot, egy forintos partat, egy czerna övet, ött lött feytöt, egy bagasia mentet beletlent (!), egy gioltz elo ruhat [Kv; ACJk 58b]. 1716: elő hazodván ha nehezése az Aszszanya vagj nem, azt monda: ... megh lehet azis hogj nehezes, mert eo előtte vetkezedik le mindenkor, es mikor egi ingh alyban vagion olyan domboru az hasa, hogj csak el nem ajul miatta [Nagyida K; Told. 22]. 1794: (A) Szolga Biro ... onnet vissza-térven tanálkozott a' vén Hajdánával, a' kit az ing nélkül tsak egy ingalyba lévén addig vert, mig a kezében lévő páltzájából tsak egy darabotska maradt [Ne; DobLev. IV/728. 4b]. 1802: ... vitt el magával ... Öt pár vékony bőlti Ing allyokat [Kilyén Hsz; HSzJP] | Ing ajak 4 ... 2 Hfl [Ozsdola Hsz; i.h.]. 1850: hat fejér-nép ingek ingajastol 11 fl. 10 kr. [Kiskászon Hsz; HSzJP].

ingalj-lopó alk pendely-lopó; hot/hoatá de jupon de pinzá; Underrock-Dieb. 1631: halla(m) hogj Forrajne ereössen mondgia vala, hogj saklopo, kapozta, ing aly, fazez korso, tal lopo [Mv; MvLt 290. 253b].

ingat 1. ? lendít; a agita; schwingen | ? tol; a împinge; schieben. 1558 k.: Wed az kymert onnoth es ted egy fazekban ... es agy erqs tuzeth neky es Mido(n) az on Meg hewly es vegy egyy vas kаланth ... es Ingasd Jol toua es lezen az on hamuua [Nsz; MKsz 1896. 282].

2. egyezséget megszeg; a incálca o ințelegere; Übereinkunft verletzen/brechen. 1569: Dobay symon Boncy nyresy^a nemes ember ... valla Twdom hogj az mely leweleky feloly botos bodysar Kys wasy Janost Feyerwara hyta wala abwly my elotwnky megy bekeleneky 'ely hagyta Botos bodysar es wmgay my elotwnk hwzonhot forint Kotelet wete hogj ha valamelyk ezt Ingatna tobzor [Torda; WassLt. — ^aBonczyíresről (SzD) való].

ingatás mozgatás; clătinare, mișcare; Bewegen. 1710 k.: a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittyá, teke, kézzel való hajigálás, vitéz játék, versenyfutás, küzdés, ugrás [BÖN 501].

ingatlan 1. *mn* imobiliari, imobil; immobil, unbeweglich. 1586 k.: Nyörö Kalman ... vallia ... megh wagio(n) Jrwa Kalmar Lazlonak minden Marhainak Ingo es Ingatlannak oslása Zegegy Georgnek Akory waros Notariusnak es az owary Janos deaknak Kolosmonostory Conuentnek kezek Jrasa alatt [Kv; TJK IV/1. 566a]. 1623: Ennek okaert ... az Relictat ... huttel meg Eskuttettuk hogj minde(n)nemw Iokat Ingokat es Ingatlanokat az mi diuisiora valo eleo ad es hoz, mindeneket [Kv; RDL I. 121]. 1677: ujjobban pro perpetuo Decreto concludaltatot, hogj soha senki egy privatus ember-is ingatlan semmineműjokat, Ecclesiákhoz se élteben

oeroekoesképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson [AC 13]. 1788: Investigaltatvan a' B.Madarasi^a Ref. Ekl. Ingatlan Fundusai adtanak fel a' Conjuratusok egy Földet [MMatr. 100. — ^aMT].

Szk: ~ *bonum*. 1745: számlallya elő Klmed már mind mozgo s mind ingatlan Bonumit [Feldoboly Hsz; Kp I Jos. Kováts Dálnoki pastor ref. (60) vall.]. * ~ *javai/javak*. 1603/1648: az minemű ingo és ingatlan jauai maratának holta után [Kv; ACJk 16a]. 1676: Fabian Sára ... akár holott található ingo es ingatlan iovokból satisfactiot tétethessen [Gyf; JHb XXXI/8]. 1818/1820: a Titt Arendator Ur le kötti ezen Nemes Hazában akkár hollottis tanáltato minden ingo, és ingatlan Javait [Kv; Pk 4] * ~ *jó*. 1625: az kétt herreöl (!) zalot iok két felleozlogyek (igy!) indiferenter mind ingo ingatlan iok akár mi neuel neuezendeo iok legyenek [Kv; RDL I. 128 Andr. Junck kezével]. 1681: Mű Uzoni Beldi Kelemen, és David, minden mű Jozságinakat, mind Eorőkösököt, s mind keresmenyünket, és minden Ingó és Ingatlan jonkot, valamelyeket most birunk, vagy jövendőb(en) kerehetünk, köttyük ennyi summa penzigh, az mű jo Uraink(na)k, Atyankfiainak [BLt 1]. 1835: nekem az Atyám Semi Ingo és Ingatlan jokból több részt nem adott egy három Vékás kora földnél [Kissolyos SzD; Márkos lev.] * ~ *jószág*. 1767: az Ingatlan Jozságok fel sem oszlohtván, Nyilakat sem lehet tsinálni [Mv; Ks 20. X.]. 1790: Néhai Nagy Judith Néhai Czimbalmas Ferentz özvegye Négy Árváira maradt ... ingo és ingatlan Jozságok [Mv; MvLev Cimbálmós Ferencné hagy. 1] * ~ *keresmény*. 1646: ha mellyk fel az ktek io rendelest bontogatna ... ketek(ne)k semmi nemű ingo és Ingatlan keresmenyeken resze ne legyen [Bádok K; JHb III/72] * ~ *marha*. 1603/1648: el nem hordattatam házamtól, sem Arany (!) sem pénzt, sem Ezüsteot, es semmifele ingo, es ingatlan marhat [Kv; ACJk 16a] * ~ *vagyon*. 1849: minden névvel nevezendő Ingó és ingatlan vagyonaim fel ügyelését, 's telj hatalmu kormányzását, tsakis szeretett nőm Korbuly Anikora bizom [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

II. *fn* imobil; Immobiliargut, Immobilien. 1590: En Colosvarot lako Fodor Ilyes, es Fodor Ilyesnek ... el valasztot felesége Angalit Azonj ... Byro vramot kellett meg találnunk Azert en Fodor Ilyes ... mind Ingo Ingatlanokból vala mi neuel neuzetnekn Angalit Azonnak keuansaga zerint ky Attam [Kv; RDL I. 3]. 1627: Wicej Peterne Aszszoniomat ... Elseoben megh Eskwtettwk, Hogy mindennemw Jokat, az melliek az Diuisiora ualok, Eleő neuez, es ad, mind penzt, Araniat, Ezwsteot, mind Ingo, es Ingatlanokat, akár mi neuel neuezendoeoket [Kv; i.h. 132]. 1652: az Feleseghemmel együt kerestük az mi keves bonumunk vagyon mind belsők és külsők az mi marad mind külsőket es belsőket Inghokat es Ingatlanokat (!) hagyok az en kedves hwtős Feleseghemnek Makai Balasi Annanak [Kv; i.h. 139]. 1747: A Tes(tamen)tum mindenekben ugi sonal hogj a' Testans(na)k eo Kglnek akarmi nével nevezendo jowai holta utánra maradna(na)k azok(na)k fele része (igy!) mindenek(ne)k külsők(ne)k belsők(ne)k, ingok(na)k ingatlanok(na)k legien az Viduaje Pap Maria Aszszonyé [Torda; TJKT III. 171]. 1786: Kérének benünket ... Kolosi Susána mostani Kűs Györgj Fellesege nem külemben Nehai Hajdu Gergelj Posteritási ... Hogj amik

maradtnok külső és belső ingo és ingatlanok anikepen (!) magok Atyafiságosson egymásközt meg egejzenek mü azokot Istenessen és Atyafiságosson írnek le [Asz; Borb. I]. 1802: miket szerzettek mind ingot, mind ingatlanakat nem tudom [Aranyosrákos TA; i.h.].

Ha. 1795: Ingatlanakat [Szentháromság MT; MvLev. Szeredai lev. 9].

ingatlan-bingatlan szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *jók* mindenféle/nemű ingatlan javak; immobile de tot felul; allerlei/hand Immobilien. 1701/1789: bennünköt illető s illethető ingó bingo, ingatlan bingatlan jok [BfN Fasc. LL No 2].

ingbéli ing számára való; pentru cămașă; fürs Hemd (bestimmt). 1755: Kedves Feleségem(ne)k Ingekbéli fátolok(na)k, s patyolatoknak vásárlására Rfi 34 xr 34 [TL. Teleki Adám költségnaplója 42a].

ingecske cămașuță; Hemdchen. 1576: Weres zel Seylem zel (igy!) Mynth egy wynyira walo zeles, tyzon egy Syngh, kyth Rwhajara kyth Ingechkeyere chynalok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1752: ott hagytam az háló egyet mását, 2. Ingetskjét [Beszt.; Told. 37. 44].

ingelő ingmell; piept de cămașă; Vorhemd, Hemdeinsatz. 1864: a melyet (!) a vällig veres hárásszal kivarrott ingelő takarja olól kék muszuj (:fersing:) alján ot ujnyi színes posztóval szegve [Nagypetri K; NéprÉrt. XXXIII, 273.].

ingenium tehetség; talent; Ingenium, Begabung. 1775: (Kemény Miklósnak) maradott egy fia, ki is valami 16 esztendő, de nem hiszem, hogy annyit is éljen, mint az atyja, mivel aetasához képest felette nagy ingeniuma van, kivált az arithmetikában [RettE 350].

inger ösztönzés; imbold, stimül; Anregung. **Szk:** ~ *t kap* ösztönzést kap. 1843: Az Őszön mult Esztendeje Dékány lévén az Ujj Hegybe 4 Marhát bé hajtattam, ezért pálinkát kapva ingert kaptam, minthogy a Kertse di Török buzás akkor szabadult meg, gondolkoztam, hogy meg Marhát hajthatok bé, ki mentem leszködni a Szőlőbe [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

ingerál 1. (perbe) beleavatkozik/belép; a se amesteca/ a intra în proces; (in den Prozeß) sich (hin)einmengen/ einmischen. 1621: Az Varos Jeövendeóbenis semmiben nem akarja magát elegjtenj es Ingeralnij [Kv; TanJk II/1. 331]. 1749: en ugyan erőssen rajta vagyok; hogy ha valamit kaphatnek az Archivumba hogy enis ingeralnek, de mind hogy Nacsád a dolgokat ex Fundamento tuga meltoztassek ingemet Sietve illuminalni hogy annalis jobban kezheüssük az dologhoz [ApLt I br. Apor László lev. Nsz-ból]. 1761: eő klme néhai Felesége ez előtt számos esztendőkkel meg . Attyok eltébe(n) emaritata lévén de Bonis mobilibus ha törvényesen ingeralnais nem participalodhatik juscita D. P. 2. T. 99 [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1804: Hogy ha valamelyik osztó Testvér Más Atyafitol vagy régi eleitől el Idegenített Jokot váltott és szerzett magának olyakat tudniilik mellyek más oldalos Atyafiak által idegenitettek el ezen Jok az acquirens mostani birtokosnál hagynak a

több osztó Testvérek sem ezek(ne)k szerzésekb(en) fázadozásokb(an) bé nem folyván, sem pereltetésekben a mikor kellett volna ingerálni nem ingerálván, és ezek(ne)k tellyes Jussok lévén hasonló el idegenített Joknak ki szerzésekre perlésekre [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4a]. 1816: a Méltóságos Ur ha Nagyságod azt a nagy párt, melyet közölőbről ezen Egeresi perben a' Felperes nekünk adott . Uj párba vétel végett ki adányga, nem fogna ingeralni [Mv; Ks Miss I. id. V. Filep József lev.].

Szk: ~ *az kauzába*. 1600: Sententia Myert az A eleőzer Korondfaluaual kezdette az Causat Annak vtan(n)a Sofalui Gergelj Ingeralt az Causaba, bizonított mi(n)d az A s mind az Ingerens. Az Ingerens megh holt, az Actor zallította leaniara^a [UszT 15/174. — ^aA pert]. 1604: Az mit Locodi Demien Mihalyne ozdi Pai leanya Katalin ingeral az Causaba azt magyarazua(n) feleolle hogj az ozdi Eoreoksignek fele eotet Cernallya keresse azt erte az kie lezen, most Commissarius vra(m) Bedeo Istua(n) kezeteol foglalta el [i.h. 20/129] * *vki mellé* ~. 1610: az Alperest hittam vala en teőruenhez de az Alperes melle Ingerala Zatalakafalva^a | en az en karmert keresem vagj az Alperesre itili az teőruen| auagi az Ingerens falura miert az Alperes melle Ingeraltak [UszT 36a. — ^aZetelaka U].

2. ~ *ja magát* beleavatkozik/elegyedik vmibe; a se amesteca în ceva; sich in etw. hineinmengen/mischen. 1592: minthogi ennek eleotte sem volt zokas hogi az pwspeoksegh az varostol fwggeot volna valamibe, mostannis eo kegmek ne(m) akariak abba Ingeralni magokat, hanem mindenben az priuilegiumhoz akariak eo kegmek tartanj magokat [Kv; TanJk I/1. 194]. 1593: Mikor az ket őr leanzo dolgaban a' kik Bachy Janos hazanal az megh holt pwspeok maradeky penszet el loptak volt, magunkat ingeraltuk, Attunk tiztasagert f — d 12 [Kv; Szám. 3/XX. 169]. 1667: miolta az háboru elsőben indittatott, sem egyik, sem másik fejedelem dolgaiban ilyen állapotokban nem forgódtam, nem is ingeráltam efféle ártalmas dologba magamat soha s ezután is Isten oltalmazzon, hogy szánzándékkal ebbé legyek és uram s hazám ellen veszedelmet hozzak [TML IV, 71 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz]. 1682: Az mi pedig a p(rae)tendens Atyafiak dolgot illeti . . hogi mivel ingeraltak magokat ezen dologb(an) ha mi az meg holt szám ado szolgá(na)k jovaiból ki nem telnék magokeból legien contentatio, es az difficultasokatis eők igazitsák; az ehhez^a nem ragadhat, keressék arról az Atyafiakatt annak rendi s-módgia szerént más uton [Kv; RDL I. 161. — ^aTi. az ügyhöz].

ingerálhat beleavatkozhatik; a se putea amesteca; sich hineinmengen können. 1786: Midőn 'a Mlgs Regius Fiscus per defectu(m) Biroianum 'a Biro Jozságot publicáltatta, tsak 'a N. Lakit publicáltatta és Az Ingerensekis egyébbe nem ingerálhattanak hanem tsak 'a Nagylaki Biro rész Jozságban [Nagylak AF; Doblev. III/607. 36].

ingerel 1. készlet, ösztöklé; a îndemna/imboldi; anregen/spornen. 1582: Cathalin Zeold Ambrusne vallia, hallotta vgian azont a' Cassay azzony zaiabol, seőt még Ng Ilonaki Ingerlette rea, hog rea Allianak Igiarto Georgre tiztessegenek el vezteseben [Kv; TjK IV/1. 106].

1629: En nem hallom sem nem tudom hogy ha az apia ingerletteje es ha eo segítie az A(ctor)t az perre [Kv; TJK VII/3. 82]. 1633: Niluan mondható(m) hogi az az Fala-bu Katha parazna szemeli, mert en maga(m)malis ha-ro(m)sor uolt uetkes az paraznasagba(n), mert engemet eo maga ingerlet az uetekre [Mv; MvLt 290. 138b]. 1699: Nem ketlem hogy léznek oly emberek, kik arra ingerlik, és kenszergetik Bálintit György fiamot hogy alyon el azon Testamentom mellől [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1705: Békési János Kováts Vr(am) Felesége Gulácsi Kata ... senkinek is bestelenül veszekedésre okot nem ád; sőt ha mások arra ingerlenék is azokat is bestelenséggel nem illeti [Dés; Jk]. 1710: Minket arra ingerlett^a, öljük meg a németeket, a várat^b pedig adjuk fel Rákóczinak [CsH 349. — ^aIfjú Teleki Mihály, Teleki Mihály erdélyi kancellár fia, előbb Habsburg-párti, aztán kuruc, majd megint labanc lett. ^b1704-ben a kurucok ostromolta, magyar és német várórségtől védett Görgey (MT) várát]. 1749: a' nagj legények ingerlettenek minket hogj lopjunk | ötet a' Varga István fia ingerlette hogi a' Halas vram ökréről levegye a' harangot [Szásznyires SzD; Ks]. 1794: Ivána az Urát is mindenekre ülteti, s hogy beléjek kapjon, arra nagyon ingerli [Déva; Ks]. — L. még CsH 376; RettE 128; VKp 171.

Szk: *haragra* ~. 1646: Nem azért mondgya hogy az Vrat haragra ingerellye de sembes haragos volt eo hozza jo akarattat nem mutatta [Kv; TJK VIII/4. 54].

2. kb. nyaggat, vegzál; a necáji/síci; quälen, vxiere. 1710: A fejedelemasszony^a is éjjel nappal nem szünik meg a fejedelmet ingerleni, azt hányván szemire, hogy csak otthon heverne, olvasna, órát igazgatna, és nem vigyázna arra, mit cselekedtenek az előbbeni erdélyi fejedelmek, mennyit hadakoztanak, és mely nagy hirt, nevet szerzettek magoknak s fejedelmi jószágot maradvájoknak^b [CsH 106. — ^aBornemisza Anna férjét, I. Apafi Mihályt. ^b1674-re von. feljegyzés].

3. dühit, dühösit, mérgecsit; a infuria/minia; ärgern, erzürnen. 1573: Fazakas myhal es chinek Balint Azt vallik hogi ... Mond Tamas deak vgionis kalmar vagy te teis Nem Thwcz ehez Ez fele zokkal egynehanzor Ingerly [Kv; TJK III/3. 143]. 1594: Miért hogi penig az vrissennek kemeni feniegeteset es ostorat feiwnkeon erezzwk, kire az mi bwnejnkel ingerlettwk eo felseget nem egiebel hanem keonieorgessel vehetiwk elejt ennek az reank keouetkezendeo vezedelemnek [Kv; TanJk I/1. 240]. 1697: az Aszszonyis pedig ha Urat meg nem beczüllene, neki minde(n) Isten szerent valo dolgokb(an) engedelmes lenni el nem mulattya s haragiab(an) ne ingerellye ötet [SzJk 303–4]. 1747: Igaz dolog az hogy egy kevése meg kortzolta az A. Gyermekeit kutyánk de ő adott okot rája mert ottan jártában mindenkor ingerlette [Herepe^a; Ks LXII/14. — ^aM.v. O.herepe AF]. 1835: A 'Siboi emberek örökösön gyűléselet, éjelekenként tanátskoztak, hol egyik, hol másik kortsomán titkon a' többieket ingerelték [Zsibó Sz; Wlt].

4. uszít; a ajíja/íntárita; hetzen. 1794: ha a Tekintetes Tiszt Urak azon haszontalan aszszonyt hoszszu porázon bostátyák, s meg nem regulázzák, nekünk Hazainknál szomszédokul nem képes megmaradnunk, mivel Katonák után jár, s azokkal Czimbórál, kiket is reánk ingerel [Déva; Ks]. 1813: ő Nságának Edes Attyát (¹)^a is a Grofra kiszette ingerelte [IB Kük. m. instr. — ^aElírás Anyját h.].

Ha. 1594: ingerlette [Kv; TJK V/1. 463 Kerekes Matthias vall.]. 1600: Ingerlettek [Kv; TJK VI/1. 468 Keomywes Benedekne Catha azzony vall.]. 1629: ingerlette [Mv; MvLt 290. 44a]. 1639: ingerlet [Mv; i.h. 291. 198a]. 1797: ingerlette [H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1810: ingerlett [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

ingereltet készitet, ösztököltet; a indruma/imboldi; an-regen/spornen lassen. 1847: Uradalmi ispánsági gornyik lévén, tisztí parancsolatból az erdőpusztítóktól gyakran zálogot szedtem, miért is ezelőtt két vagy három évvel Brádon, egy hetivásár alkalmival, több abrudfalvi úrbérésekkel megfordulván Varga Katalina, hihető azon abrudfalvi colonusok által ingereltetve, megtámadott, s azt kérdezte, hogy én vagyok-e az ispánsági gornyik, s én szedem az erdőpusztítóktól a zálogot [VKp 90 Boglya Szimion (48) gkel., úrbéres vall.].

ingerens I. mn perbe beavatkozó/lépő; care intră în proces; in den Prozeß eintretend. 1610: az Alperesre itili az teörwenj auagi az Ingersen falura miért az Alperes melle Ingeraltak [UszT 36a]. 1689: Doceallja az Ingerens Turi Sigmond uram Gal Boldisarne' elle'n, hogi az melj két főrévalot vett volt az eo kglme jobbajja Aszonj Kádár Fe'renczne' nem az Incta ke'ze' munkaja [Tamásfva Hsz; HSzjP]. 1804: Gyeresi Griseldisnek, Benkő Ferentznének, mint a' kire Mohai Kristina Szöts Jánosne közbe jött halálával ezen per törvényesen leszállított, mint Fel peresnek, és ingerens^a ... Alperesek ellen, a' Sz Benedeki, Forrai, Herepei, és Zodormányi^b Zálogos jók iránt indult perében Ítélet [Mv; DobLev. IV/872. — ^aKöv. a nevek fels. ^bMind a négy település AF-ben].

II. fn mellékvádó (perbe beavatkozó/lépő személy); persoana care intră în proces; Nebenkläger (in den Prozeß eintretende/sich einmengende Person). 1600: Sofalui Gergelj Ingeralt a Causaba, bizonított mi(n)d az A s mind az Ingerens [UszT 15/174. — A teljesebb szöve. *ingerál* I. szk al.]. 1607: Inquiraltunk Kws Karaczion napiaiban Ingere(n)sek az falu kepeben^a [i.h. 19/103. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1761: ha penig valami bonumi talál-tat(na)k ... azokból légyen az Ingerens(ne)k excontentatioja [Torda; TJKt V. 30–1]. 1786: Az Ingerensekis egyébbe nem ingerálhattanak hanem tsak^a a Nagylaki Biro rész Jozsághban [Nagylak AF; DobLev. III/607. 36. — A teljesebb szöve. *ingerálhat* al.]. 1807: a' F.Peres Bodo Miklos Uram és Barabás Dénes O' Kime és a' több Ingerensek nevében minden meg terheltetésekre nézve repórtációt Jelemtettek [Hsz; Kp IV. 306].

ingerkedés I. készitetés, ösztökölés; indemn, stimulare; Aneiferung/spornung. 1662: Ali csasz irására a vezérnek tractához való ingerkedések^a [SKr 186. — ^a1630-ban Bethlen István választott erdélyi fej. és Rákóczi György közötti fegyveres ellentét idején].

A fenti kijegyzés az I. Rákóczi György fejedelemmé választását megelőző, Bethlen István és Rákóczi közötti küzdelem idejére von. fejezetet bevezető tartalmi összefoglalásból való. Magából a fejezetből a fenti szöve. megvilágítása céljából ez idézhető: Ali csasz hogy békességre kellene fog-niok a dolgot, javallotta volna [SKr 187].

2. ? akadémuskodás, gáncsoskodás; obiceul de a pune beje în roate; Nörgelei, Kritelei. 1662: az új ítélő-mester, Nadányi Mihály ... vindictára, ingerkedésre nagy hajlandósággal viseltetik vala [SKr 486].

ingerkedik felingerlődik; a se infuria/minia; aufge-reizt werden. 1850: verekedésre is ingerkedett, mint mérteketlen itkányos személy [Zabola Hsz; HSzjP].

ingerlés 1. késztetés, ösztökélés, indemmare, imboldire, imbold; Anregung/spornung. 1585: Jloná Damakos Mathiasne vallia, Nallam lakik vala ez Ersebet mint egy tizenket eztendeos leanka vala, hat vagy huzon eot penzt gywteogetet volt Az Zonzed Azzonyhoz, kenyeret fatis Adot volt oda, kyert en Igen meg suppralta(m) vala, De inkab hizem hogy Az zonzed Azzony Ingerlesebeol volt [Kv; TJK IV/1. 506]. 1594: Mondro Peter ... vallia, hogy az Daudid kenez fia es Demeter Peter ingerlesekebeol indultattanak arra hogy meg eoillek Timar Janost [Kv; TJK V/1. 451]. 1629: el hiheteo seot en elis hiszem hogy az Apia ingerlesebeol es értelmebeol es keolchyege segitseget perli a Zeoleot az A [Kv; TJK VII/3. 83]. 1679: Kosok Mihály nevű jobbágy soha senkj ingerleséből sem titkon sem nyilván el nem szokik [Mezőbánd MT; MbK]. 1766: Ribicsorai Glis Thodor mindenek előtt meg vallotta, hogy eo volna az a hamis kalácsos, a ki az legfiabb Petrucz János ösztönzésire, ingerlésire, és nógatására hamissan ez ártatlan Embert el árulta [Grohot H; Ks 40/9 Petrucz János (56) jb vall.]. 1827: a néhai Dobolyi István ur ... hajadon leány testvére Dobolyi Kállára most T. Bartok Adámné segítségével 's ingerlése által itt a Faluban sokaknak tetemes méltatlan büntetéseket méltatlanságokat és károkat okoztat [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 4 Boros Mihály (43) zs vall.].

2. bujtogatás; instigare, ajfjare; Hetze, Wühlerei. 1843: A Varga Katalin rossz szellemű tanításainak s ingerléseinek egyebek felett az a veszedelmes következtetése is léven, hogy a bucsu-poányi és -sászai közönség általa és a muntári nemes emberek, jelesen Mákvé Moyszi és Mákvé Nyikuláj által vezéreltetve az erdőmagvetés ellen ... állhatatosan és kemény hangon tiltakozott [VKp 122]. 1847: A nemes Also-Fejér megyében kebeleztet, s a királyi kincstárhoz tartó három helységek, úgymint Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalván az ottani lakosoknak bujtogatásával, megyei és uradalmi tiszték ellen ingerlésével, pénzszarolással s több effélékel büntényeket elkövető kóbor nőszemély Varga Katalin ellen ... véleményemet és tudósításomat a következőkbe tészem meg [VKp 292].

Ha. 1655: ingellessebeol [Mocs K; LLt Fasc. 154].

ingerlő 1. késztető, ösztökélő; care indeamnă, imbolditor, stimulator; anregend/spornend. 1765: midőn Murvai a Házban bé ment ... ily búzke s vérengzésre másokat ingerlő beszédekkel: Jo szerentsével Legények, mi szándékkal vadtok? [Torda; TJKt V. 253]. 1799: az Új parasztok gyermekeinek a városban és Hostátokban való mezeitelen járások valamint szintén az asszonyoknak a botránkoztatást vagy unalmat ingerlő bé takarozatlanul való kborlást kemény fenyték alatt meg tiltani ... el ne mulassa [Kv; EM XLVIII, 488 a gub. a kv-i bíróhoz].

2. bosszantó, mérgező; supărător; ärgernd. 1582: Krestel Kelemen vallia, ot korchomaltam de sem éggiet sem mast semmy zítok sem Borbely Tamásnak Ingerleo bezedet Eöthweos Andras ellen Nem hallottam [Kv; TJK IV/1. 56]. 1813: A' Baratosi Joseff Felesége ... akkor midőn férjével ... tzivodott, és arol Feo Czéh

Mester Uram által meg Intetett ... eo Kigyelmét misoda ingerlő, és kissebbítő szokkal illette? [Dés; DLt 56 Vall. 2 vk].

3. bujtogató, izgató, lázító; instigator, ajfjator; hetzerisch, wühlerisch. 1701: A' Csénadi Péter dolga iránt Feleségével vezetett Hogi Csénadi Ura(m) ne kegtlenkedgék tovább Feleségenn ... s Felesége is tsendesen alkalmaztassa magát Urahoz ... de más rossz izgató s Ura ellen ingerlő tanácsát be ne véjje, mert vagi excommunicalt(na)k, vagi a N. Tanátsra, vagi az T. Partialisra relegaltatnak nehezebb censurara [Kv; SRE 77]. 1843: Továbbá azt is hirdette a templom előtt, hogy az emberek Offenbányára se menjenek szolgálatba, mert azzal nem tartoznak. Mely illetén ingerlő és csábító beszédeit Varga Katalinnak a királyi ispánságnak feljelentvén, azon parancsolatot kaptam, hogy újabb rendelkezésig a globák szedésével hagyjak fel [VKp 71—2 Bágya Sándor uradalmi gornyk Bucsumból^a (60) gkel. vall. — ^aAF]. — L. még VKp 143—4, 155, 292—3.

ingerült felzaklatott, izgatott; agitat, tulburat, iritat; aufgeregt, aus der Fassung gebracht. 1849 u.: a nép ingerült állapota miatt a rögtön ítélő székek bírái kéntelenek itélet hozatalokba nem mindég meg győződéseket követni [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

ingerültség 1. izgalom; agitatie; Aufregung. 1843: Varga Katalinon kívül a két nemes emberek is, úgymint Mákvé Moyszi és Mákvé Nyikuláj az uradalom földjén hatalmaskodást követtek el, s a tudatlan közlakosok közt ingerültséget s ellenszégülési szellemet terjesztettek [VKp 122].

2. vkinek ingerült/feldühödött/ingerelt volta; stare de iritare/nervozitate a cuiva; Gereiztheit, Erregtheit. 1849 u.: Deesen ... 7 egyén volt rögtön ítélő szék előtt, ezen egyéneket, kikre a nép dühe halált kért, a nép nagy ingerültsége daczára, a megye ház udvaráról, hol ki kötve tartattak, be vitettem a börtönbe és a rögtön ítélő széktől elvonva ügyöket rendes ítélő szék eleibe állítottam őket [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

ingerültségi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ állapot izgalmi állapot; stare de agitatie; erregter Zustand. 1843: a biztosság a dolog körülményes állása felől az abrudfalvi királyi ispánsági és erdőszei tiszték előlegesen kihallgatván, a nép ingerültségi állapotáról saját meggyőződést szerzendő, szükségesnek látá az irt Poény nevű kerületbe kiszállani [VKp 68].

inges I. *mn* în cămașă; in/mit Hemd. 1573: Anna Zigarto Andrasne Azt valli hogi hallota Thakacz Andrasnetwl Eoneky Monta hogi latot estwe az hold vilagon valami Inges legenyek leaniok fwtnak volt az fal mellett [Kv; TJK III/3. 116].

II. *fn* cel cea care poartă cămașă; Hemdtragende(r). 1600: Kowach Istwan ... vallya ... bort teoltenek az haz eleott izzak vala azomban zjdny kezdek ez fogoly legenyek az darabantokat ... az darabantok keozzeol egy Inges ky jeowe [Kv; TJK VI/1. 456].

ingesszió perbe avatkozás/belépés; amestec/intrare în proces; Einmischung (in den Prozeß). 1671: az Anak

moveat actiojabol oly dologh elucescalodik, melyben ingessiojok(na)k kell lenni az Directorok(na)k [Kv; TJK VIII/17. 141]. 1764: azon Causa, már hosszas folyása után most éppen abban lévén, hogy a' proprietarius praetendensek részről az ingessioik be irattassanak, magok is, Borberek Szántó és Rátkövi Uramék magok ingessiojokat elkészíttessék s bé adván annak ereje mellett, Versegek szerént valo Competentiájokat assequatassak [Mv; DobLev. II/357. 1a].

inggallér guler de cămașă; Hemdkragen. 1866: 11 drb ing gallér (RLt).

inggyolcs giulgiu/pinză fină pentru cămașă; Hemdenleinenwand. 1823—1830: (Anyám) egy Debrecenből kibördögött deákot is bevett magához. Egyszer az anyámnak simító rezét valami elbontott inggyolcsokba bevarrva a portékái közt megkaptuk [FogE 85—6].

ingó I. *mn* 1. mobil; mobil, beweglich. 1586 k.: Nyrő Kalman . . . vallia. Az minemw Regestromol (!) ő kezeuel woltnak . . . megh wagio(n) Jrwa Kalmar Lazlonak minden Marhainak Ingo es Jngatlannak oslása Zegegy Georgnek Akory waros Notariusnak es az owary Janos deaknak Kolosmonostory Conuentnek kezek Irasa alat [Kv; TJK IV/1. 566a]. 1627: Azokat az Jokat, mind Ingokat Es Ingatlanokatt Ezen Inuentariumban Consignaltuk | Annakokaert Bekesi Gaspar vramat Ereos hwttel megh Eskettettwk hogy akar mi neucl neuzeendeo marhak volnának vgi mint penz, Arani, Ezwst, Ingo, es ingatlanokat Eleo neuze es ad [Kv; RDL I. 134—5]. 1646: ha melyk fel az ktek io rendelese bontogatna, es legh kisbe reszebenis raita megh nem nyugodnek, ketek(ne)k semmi nemü ingo es Ingatlan keresmenyeben resze ne legyen [Bádok K; JHb III/72 Kézdi-polyáni Veres István atyjához]. 1743: mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind . . . Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Jozszágok, mind állók, mind ingok felesen distraháltatak, ki égi, ki más uton [Km; JHb XLVII. 24]. 1862: minden bár hol is található ingo és ingatlan birto-kunkban . . . egyenes örökösön maradjon, az én kedves nóm Tamási Anna [Kv; Végr.].

Szk: ~ *bonum* ingóság. 1724: Nehai Tar Mihaly Ur(am) . . . holmi ingo bonumokból . . . tett volt ilyen Dispositio^a [Asz; Borb. I. — ^aKöv. a részletezés]. 1755: Az Atjank Kutas Gergely vram ez vilagbol ki mulván feles ingo bonumi maradtanak [SLt AJ. 50 Kutas Anna és Judit nyil.] * ~ *javacska* → ~ *portéka* * ~ *javai/javak* 1598/1635: En elseo megh hazasulasakor attam uolt nekie^a, kett hazatt ez mellet egieb fele ingo jouaimban is az en ertekem szerint mindenekből rezt attam(m) uala neki [Mv; APol. I. 68. — ^aTi. a nyilatkozattévó a kisebbik fiának]. 1621: Téglás Kata Eöttuen magari forint(on) maradgion), mellet . . . az Tanachibol annak exeqvalasara ket eskwtt Polgart ki kerwen Téglás Kata(na)k akarmi neu(ue)l neuzeendeo Ingo es Ingatla(n) Jouajbol Eoreoksegebeol megh vehessenek, es satisfactiot tetethessenek [Kv; RDL I. 115]. 1825: Nehai M: Gy monostori Mlgs Báro Kemény András . . . ingo és ingatlan Javai [Légen K; KCsl 4] * ~ *jó*. 1598: Kozak Janos es az Varos Biraia Zabo Georgy perelnek az Thamas Deak haza ki volth, ahoz valo ingo Jok feleoll

[UszT 12/8]. 1628: Az en holto(m) utan penigh mingiart igaz oszlas szerent, es Testamento(m) tetelem szerent, minden ingo es Ingatla(n) iokat megh osztua(n) ki ki maga sorsaucl elegendiek megh, mind Ioszaggal edgiwt [Bonyha KK; Eszt—Mk Cserei lev.]. 1834: ezen summa^a ki-fizetését az Ex(ponen)s a' köz szüléktől maradt ingó Jók fel osztására árbitrált Tktes osztoztato Forum előtt folyó processusba is több rendbe kérte [Dés; BetLl] * ~ *jóság*. 1761/1784: én azt mondom, hogy az ingo jozszágok mit értenek, én nem tudom [Kövárhosszúfalu Szt; TKl]. 1780: Edes Attyakrol . . . ő kigyelmere Iure hereditario et successario szallott belső és külső ingo és ingatlan Jozszágok [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *mar-ha* ingóság. 1564: lepseny Mate Marhaya, Arania ezustj es egyeb fele Ingo marhaya felol Jndultatot volt per pathwar kozotthok [SLt A. 35]. 1586: az Ingo marhatt

het wneó Barmott, harom Tawaly wszwtw Negy har-mod flw es Negyedflw Twlwkot, het Iarmas Eókróckett . . . Tyzenhatt kaczolatt Nagy ez Idej chyikott Egy kerék fwrott, negy vas karykatt es harom hoszw pwskatt hatt Reszre osztottuk [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1591: minden marhaiat az mi Ingomarha volna mosta(n) megh adgia Mester Balasnak [UszT]. 1608: az eo kgme zerelmes hazas tarsara Kalachswteó Katha azzonra, az minemw Jok marattanak es zallottanak volt, mind Jngho, es Jngatlan marhak, azok akar my neucl neuze-tesseken, mind azokrol Eppen az Regestum tartasa ze-rint megh elegichiek azzoniomat Kalachiswteó Kata az-zont [Kv; RDL I. 85] * ~ *portéka* 'ua' 1761: A mi az eddig még meg nem fizetett Ingo Portékákat illeti azok-nak áratís . . . nem kérem [Nsz; JHb XLV]. 1777/1785: ha pedig midőn Ist(en) ez elethől az Örökkévalóságra kj szollittana ha mi Ingo portékái, és Jovacskaí marad-nának, a hol, es akinek házánál meg hal, nem tartozik <zo>n Edes Anyarol maradando portékátskáról és penzrül a Töb Atyafiak(na)k számadolni [Vajdasztván MT; MbK X. 48] * ~ *vagyon* 'ua.' 1849: minden név-vel nevezendő Ingo és ingatlan vagyonaim felügyelését, 's telj hatalmu kormányozását, tsakis szeretett nóm Korbuly Anikora bizom, 's hathatosan rendelem [Kv; Végr. Tamás Bogdán végr.]. 1854: ingo és ingatlan va-gyonom . . . légyenek holtom után . . . kedves jo felesé-gemé [Kv; i.h.] * ~ *vagyonka*. 1818: a' többi ingo va-gyonkáját . . . Gyile Toma adósságba elfoglalta [Vály-brád H; Ks 111 Vegyes ir.].

2. ?^a **Hn.** 1641/1687 k.: Vagyon egy darab réth Ingo pataka mellett. Ingo Szőlő alatt egy hold föld [Székes MT; MMatr. 286]. 1655/1813: az Ingo to mellet egy felül mellette a to [Kide K; BHn 86]. 1659: az Ingo to mellet [uo.; BHn 86]. 1720: Az ingó To mellett [uo.; BHn 88].

Némi valószínűséggel az 'ingoványos' jel-sel számolhatni. - L. erre néz-ve Pais: MNy IV. 321 kk.; AE 402—7.

II. fn 1. ingóság; bunuri mobile; bewegliches Gut. 1590: en Fodor Ilyes . . . mind Ingo Ingatlanokból uala mi neucl neuzeztetnek Angalit azonnak^a keuensaga ze-rint ky Attam, elisvitte hazahoz hazamtol [Kv; RDL I. 3. — Az elvált feleségnek] | Ingot is vettwnk egwtt, kith eot forinton Adtak el az Alperesek Abbolis fele reszemet keuanom megh [UszT]. 1627: Wicej Peterne Aszszonio-mat . . . Elseoben megh Eskwtettwt, Hogy . . . Eleo ne-uez, es ad, mind penz, Araniat Ezwsteot, mind Ingo, es Ingatlanokat, akar mi neucl neuzeendeoket [Kv; RDL I.

Ks 83 Trenk István lev.]. 1754: Jakabáj árka felső vége rug a nagyobb ingoványig [Borsa K; BHn 116]. 1764/1766: vagyon egy kitsin motsaros vagy vizes helyetske a Conscriptioa nagy Motsárnak mondatik mellyet mikor meg lehetne kaszálni a víz és ingovány miatt Lenne rajta két merekje széna [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1768: (A kaszáló) kisebb Capatitásu hogj az ingovántól nem lehet mindenütt kaszálni [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag]. 1796: Ezen helynek meg vásárlása után nagy költséggel és sok bajjal, az egész hely körül, és közepén mély sántzokat ásattattam, még pedig nehoh nehéz felelmek között, lévén benne olly nagy ingoványok, mellyek őt s hat ölnire megmozdultak ha fen valami erő által éretettek; keresztül való mély barázdákat ásattam, sőt nagy Gödrököt is tsináltattam, mellyeket alol kövel, hogy a víz közibe vegye magát, fennebb ló trágyával (: s.v. :) hogy a vizet szárazsra leg fellyul kemény földel, hogy a Víz ki ne üsse magát rakattattam meg, mivel az helynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vizet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; KvLt Prot. oec.-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme]. 1809: A' Surigoitza nevezetű kaszáló az ugy nevezett patak' mejjékiével együtt az ingovajokig (!) [Vizakna AF; DLt 634 nyomt.].

Hn. 1747: Ingován n.h.-ben (szó). a Somlyai Hegyb(en) vulgo Ingovány (szó) [Somlyó Sz; EHA]. 1750: Az Ingovány nevű helybe (sz) [Kovácsna Hsz; EHA]. 1754: a' Felső Forduloban túl az Ingoványon (k) [Récekeresztúr SzD; DHn 64]. 1755: a magurán az Ingován n. hegyen (szó) Az Ingvánban [Somlyó Sz; EHA]. 1775: Az Ingovány Nevu helyb(en) (k) [Homoródsztpál U; EHA]. 1781: Az Ingoványon (sz) [Mákó K; EHA]. 1803: Ingovány (sz) [Nyárádszbenedek MT; EHA]. 1804: az Ingvanban (szó) [Somlyó Sz; EHA].

ingoványos lápos; mlástinós; moorig, sumpfig. 1625: Tudo(m) hogi itt az Réthet kasaltuk, az Arokot astuk, s irtottuk ... hogy az víz inkább el menjen, mert igen ingoványos uala [Szentmárton Cs; BLt 3 Jako Marton (60) jb vall.]. 1745: ezen szánto földnek edgy kevés Ingoványos részecskeje [Fejér m.; Kath.]. 1768: Sáros és ingoványos helyek [Koronka MT; Told. 34]. 1775: A Kováts Patakánál (sz) ... Vicinussa ... fellyul egy ingoványos Szejkes árok [Okland U; Mk] | ezen erdős és pusztas helyeket Marhaivalis szabadoson élte lévén arra jo tágasságu regi Csorda ki járo helyeis Oltszemnek, mely néha ingoványos lévén ... az Faluval olykor meg tsináltattuk, gatoltattuk s árkoztattuk hogj a Falusi Marhakban kár ne essék [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1786: Exmittaltanak volna ... az ingoványos és seppedékes és rossz ország Utának meg igazítására és Csináltatására [Msz; LLt]. 1812: azon székos vagy is ingoványos Hely [Csekelaka AF; KCSl 3]. 1825: Egy kaszáló vagyon a Topitza (!) nevű helyen ... 8. Szekérre való, de nagyon vizes seppedékes, ingoványos és a miatt a leg nagyobb Szárazságban sem használható | Ezen kaszálók erőssen Tos, és ingoványos helyen vagynak [Barátos Hsz; SzentkZs] | Kaszáló vagyon az Ürmös Lok nevű helyen egy haszonvehetetlen allo ingoványos To Szelin [Moha NK; i.h.]. 1864: Selymék, jelenleg kaszáló, hajdan oly ingoványos és posványos hely, hogy a miatt járhatatlan volt [Alfalu Cs; GyHn 61].

Hn. 1863: Ingoványos havas^a [K. u. K. Gen. Karte. — ^aZágon (Hsz) közelében].

ingredencia jövedelem; venit; Einkommen. 1768: Pénznek Percept(io)a ... Tekéből^a Sz. György, Sz. János, és Sz. Márton adóját, s egyéb apróság ingredentiát, a Tekei Biro recognitioja mellett Hf 118 Dr 38 [DobLev. II/39. 19a. — ^aK].

ingrediál 1. bejön; a intra; einkommen/laufen. 1712: az falu eorzó zab sem ingredialt mindenunat (!) integre az majorsag zab is cseplo s az egerek ezik megh [Kászoni BCs]; 1743: Erkedí Majorsag Tavasz buzabol ... ingredialt buza szemül Cub. 57 [Szászkerked K; LLt]. 1756: tavasszal minden fell hajtando Turma juhtól, Uraság konyhájára kell egy nyuzó báránynak ingredialni [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1768: A több Portiokb(an), az hól mi Dézma Búza ingredialt, mind azon helyeken tsomokb(an) rakatott, facientes in Summa 40 kal. 09 kéve [K; DobLev. II/390. 2b]. 1771: 300 véka vám esztendőt által Udvar számára ingredial [Körtvélyfája MT; LLt 12/5].

2. befolyik; a intra; einkommen/fließen. 1704—1710: A földek taxaiból sem ingredialt semmi^a, mivel ... nagyobb részint pallagba maradt [SzO VII, 127. — ^aUzonban (Hsz)]. 1718: az Miko Judit Asz(ony) eő Kglme Joszagabol valo proventus annuatim ingredialt az Sz. Mihalyj nemes Curiaban [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1752: Az Üveg Csürtől ingredialni szokot Arendát ki tiltotta meg azt sem tudom [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb]. 1786: Minden portékai kotyavetyére hanyatván azokból ingredialt 79 r. for. 10 kr. [MNY XXXVIII, 208]. 1805: mennyi proventus ingredial emberei számakra [Özd AF; MúzRadák].

Szk: jó haszon ~ jó haszon foly be /származik. 1760: Vagyon a Curia contiguitassában egy jó extensioju Veteményes kert, ez mellet Gyümölcsös kert mellyből is jó haszon ingredial el adván Nyárban az Gyümölcsét Tsirkékért és tojásért [Novoly K; BLt].

3. beszámítatik; a se calcula, a fi calculat; eingerechnet werden. 1762: Az Irtások(na)k és Malmok(na)k kevés beneficiuma ingrediallyon az 550. vftokból álló annualis Censusunak Summájában [Bukuresd H; Ks 75. VIII.]. 1764: Alkuttuk (!) meg Havasálj földi Ribnyski juon Csértsele Téglá vetővel, hogy ... vessen ... Három száz Ezer Téglát ... A kétt darabban Tört Téglája számban ingredial de három darabban nem, a' belése is számban nem ingredial [Dob.; Borb. I Steph. Fogarasi hites vármegyei not. kezével]. 1774: az Sokadalmak idején ki arult Boroknak Perceptioja ne ingredialyon az Ezer Forint Summaban [Mocs K; KS. Sos Ferentz (30) jb vall.].

4. felvétetik; a fi trecut/inclus; ein/aufgenommen werden. 1751: Maros Ludason, a Fungens Parochuson kívül 1. Fungens Káplány ... 1 Fungens Cantor és egy harangazo Popa Nyikuláj ez Ingredealt az Conscriptiob(a) [Torda; TLt 1544 Bogáthi Horváth Szabó István vszb kezeirása]. 1767: a Szamospatakbeli^a egy darab erdő azon osztózásban nem ingredialván, mái napig is a kinek kel, es széksége vagyon reá vágja, hordgya, és te czése szerint bitangolja mind két részről [Vajdasztiván MT; JHb IX/48. — ^aAlább: Samospatakbeli]. 1774: Ugy ezen Joszagban vadnaké ollyas Proventusok,

mellyeket Quietantiák mellet maga az Praefectus Kezéhez vet, és az Tisztartok Szamodásiban nem ingredialtanak, minden Esztendőben menyire ment, úgy az Praefectus Provisorok Hírek nélkül az Jozzagokban valamit percipiálté, hogy a Tisztartok Ratioiban nem ingrediált [K; KS vk]. 1787: a Néhai Csiszár György eö Kegyelme holta után találatott Litterale Instrumentumok regestraltassanak, mellyek is különös Regestrumba ingredialtanak [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 16—7].

5. bekerül; a ajunge in ...; her/hineingeraten/gelangen. 1760: Tek. Senátor Pataki István vram, nem akarván semmiképpen, a' Fő-Quartásságra valo Candidatusok közé ingrediálni; a vice-Quartásságban meg maradtott [Kv; SRE 192] | Különbén ez az négy mind a százszok, mind a magyarok részéről kézen vannak^a Akik pedig ingrediáltak ezek^b [RetE 110. — ^aA királyi testőrségbe való felvételre kijelölt nemes ifjak. ^bKöv. a nevek fels.].

ingrediálhat 1. befolyhat; a putea intra; einkommen/ fließen können. 1739: mennyi hászon ingredialhatot en nem tudom [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1741: Hogy ha a' Város Ser korcsmája, o kglmek^a negligentiájok; vagy Contumatiájok miatt szenyvedne, heverne, a' Nms Város, a' defectust ő kglmeken meg-vehesse, az az a' mennyi Lucrum rend szerint ingredialhatott volna a' korcsoma heverése alatt [Dés; Jk 552b. — ^aA serfőzők].

2. be/felvehet; a putea trece/include; ein/aufnehmen können. 1775/1802: ezen rész Erdőketis edgyüt adhatván fel a Titt Conscriptoroknak, s a Dumbrava Grosilor nevezett alatt ingredialhatta a Conscriptioban [BSz; JHb LXVII/3. 28].

3. bekerülhet; a putea ajunge in ...; hin/hereingeraten/gelangen können. 1755: Vagyon a' Malom mellett ... egy mostan épülő gyümölcsössek ... mely Gyümölcsösnek a' Viz felől való fele része vizenyös helyi lévén, a gyümölcs termésre alkalmatlan. ezen Gyümölcsös minthogy egyszersmind Kaszálois a' Széna füvek közzé is ingrediálhat, és terem Cur. 1 1/2 [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczai conscr.]. 1780: az illetén modon biratato Appertinentiák osztályb(a) Nem ingredialhatnak [BSz; JHbK LIV/25. 11].

ingrediált 1. bejött; intrat; eingekommen. 1738: el Csepeltettem kezem ala ingredialt kasocska Torokbuzat ingredialt belőle mett. 130 [Szentbenedek SzD; Ks 70. 51]. 1765: (A malomból) ingrediált 765 véka mellyből Suptrahálván az administralt Met. 623, marad pro liquido metretae 142 [Kóród KK; Ks 1. 18. CI. 5].

2. befolyt; intrat; eingeflossen. 1761: ezen Marhakolt ingredialt nyereséget magának tartotta é [H; Ks 113 Vegyes ir.].

3. be/felvett/vétetett; trecut in ...; inclus in ...; ein/aufgenommen. 1761: ezen buza Ratiomban ingredialt purus proventus volt [Branyicska H; JHb XXXV/45. 17]. 1774: Aszt tudjuk hogy három Esztendőktől fogva magá Praefectus Uram szokta ki osztani a Czédulákat sokadalmak alkalmatosságával, de Tisztartó Uramék Ratioiban ingrediált legyené azon Czédulatul gyűlt pénz vagy se aszt magok Tisztartó Uramék fogják tudni [Mocs K; KS Conscri. 98].

ingrediáltat kb. beszámíttat/vétet; a dispune să fie socotit/inclus in ...; an/einrechnen lassen. 1730: Két pár elő hámot égi pár vese szíjját, égi gjeplót negi táskát a Város lovaihoz adott Kondort Ur(am), mely(ne)k árrát Hf 4 ingredialtattam Gomk. (!) Sánd(or) Ur(am)ek adajokb(an) [Kv; Szám. 56/XIX. 10].

ingrediáltathatik beszámíttathatik/vétethetik; a se putea socoti/include; an/eingerechnet werden können. 1780: ötven fontnyi lévén a' darab Vas, másodszori futatásban az ilyen fuvás vagy Medve ingredialtathatik a' font számba [Torockó; TLev. 6a].

ingrediáltatik be/felvétetik; a fi trecut in .../inclus; ein/aufgenommen werden. 1738: Eddig tött Eppítésink és szolgálatunkis hasonló képpen ingredialtassék, minden hejes Administratuminkal egijgütt [Dés; Jk 507a]. 1761: Ezen pusztá sessio után tartozando Apertinentiák a Toth Mihály Háza után ingredialtattanak [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 192—3]. 1764: 6 ~ hat öreg számban lévő mesteremberré ne ingredialtatna és bé sem vétethetné(k sem)miképpen^a [Dés; DFaz. 22. — ^aA céhével ellenkezésben leledző Madarasi János mester]. 1793/1794: a Török buza földnek rendiben lévő Terrenum nem mérettetett fel, és ingredialtatott egészszen ezen Conscriptioban [Magyarbagó AF; DobLev. IV/13b].

ingremiáltatik be/felvétetik; a fi angajat/primit; ein/aufgenommen werden. 1794: Mihályfalvi Kolumbán Gábor és Létzfalvi Orbán Zsigmond mind ketten oskolamesterek, amaz Zágoni, az a körösi ecclésiába való szolgálatra ingremiáltattak [Hsz; Csetri, Kőrösi 35].

ingsimító vasaló; fier de călcat; Bügeleisen. 1599: Egy rez ing simito vasastól [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

inguji minécá de cămașă; Hemdsärmel. 1586: Margit Sos Istwanne vallia hogy mikor ez orsolia Nalla(m) volna leowe oda Masas Peterne, es ez leany vendelet fel Nita, Es ot ... egy Ingh vyra valo feier zeltis talala megh [Kv; Tjk IV/1. 571]. 1595: Az zolgalo Azonyembernek ... Ingh wynak valo gylchot p(ro) f — d 50 [Kv; Szám. 6/XV. 41]. 1629: Egy bokor ingh Uy czyllyan vaszon [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1640: Mikor esztendeonként az Czeh apa tisztit fel adja es szamotis adott, tartoznak az mesterek munkaiaért száz penz ereo vi esztendeo ajandekjauat az Czehebeol fel tiztelni, az felesegenek penig egy inguinak valo galler gylcziot adni [Kv; KovCLev.]. 1651: Christina Aszony szamara valami Úuegh Golioibistis küldöttem; kivell ingh Ulyat sikarolhatni, valoban szepennis Sikarlodik az Ingh Uy velle, bele kell tenni az ing Uyba(n) [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna Bethlen Ferencné Kemény Katához]. 1763: 9. Pár Imeg ujjak vékony Gyotsbol. Régi modi fejer Selyemmel varrott magyar imeg [Nsz; Szer.]. 1770: Egy Sujtásas Patyolat elő ruha, Ing Ujjával Taszlijával edgyüt [Kisesküllő K; RLt O. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy.]. 1789: vettem kezemhez 1. Rendbéli vékony varrott patyalat öltözetet hármás tászlival, ing ujjal Udvari gallérral, belső fodros keszkenővel edgyüt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1804: egy gyöngy szín atlatz Magyar Szoknya mely ki van var-

va színes selymekkel, egy hozzá való Magyar Vál ezüst kötéssel . egy pár inguj, és kar kötőnek való ezüst kötés [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna menyasszonyi kel.]. 1816: Brillanti (!) zöldes Magyar köntös hozzá való ezüstös Tsipkével ing ullyával I [Szentbenedek MT; i.h.].

Szk: *recés* ~. 1797: Retzés ing új Dr 24 [DobLev. IV/775] * *sípforma* ~. 1736: az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az keziig sipos ránczos szoros ujjá volt, innelől pedig olyan tábla forma volt, ki arannyal varrott, ki jó féle gyönggyel rakott ruha volt, az melyet ránczos sip forma ing ujjára tették [MetTr 341—2] * *veszős patyolat* ~. 1820: Egy pár veszszős patyolat inguj Rf 1 xr 3 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 2].

ingváll 1. (rövid) női ing; cămașă femeiască (scurtă); (kurzes) Frauenhemd. 1573: Katalin Mezaros Oswald-ne Azt vallia hogi mykor ely temettek volna az leant Azonnal valamye Marat volt Mind meg zamlaltak fely Irtak ladaba raktak Be zarlottak pechetlettek es az kwlcit conekey attak volt, Azwtan esmet egy Ing vallat veottak ki beleole [Kv; Tjk III/3. 242]. 1574: vagion masodik ingual teőreők varrassal varroth ewst Arannal gazdagon vagion zedetue [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1576: vagion harmadyk Inghwal zederies Selyemmel waroth mereo [Szamosfva K; i.h. XVIII/7. 6]. 1586: Catalin Keomywes Istwanne vallia . Ezenkeozbe(n) syrwa leowe be az Abram Istuan leania, S monda hogy Zappanozny rakot volt Ingh vallakat ky, es el lopta az en zolgalom . . . Az Ingh val zep vekony vala [Kv; Tjk IV/1. 569]. 1629: azt latok miniajan hogy az szűszek alol eo maga veön cleo egy kendeött, es egy Ingvalat [Mv; MvLt 290. 144b]. 1648: Ingh vall ala valo merő Scofumbol varrott ingh Nr 2 [Mk Kapi Kata kel. 4.]. 1652: Adot eo kegme fejer Nemv ruhat 12 Ingh vallakat kettej Aranas [Mihályfva NK; JHb XXI/41 kel.]. 1679: Pestisben megholt majoros es majorné egyet mása Ingh váll nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 81]. 1768: Niderlandi tsipke, taszlik, andalások, manterlik, udvari gallerok, nyakraváló, keszkenők, palatindlik, ingvállak, előruhák, Láclzik [Nsz; TGSz 51].

Szk: *arannyal varrott* ~. 1634: 2 Keöz Arannyal Varrot ingh Váll [Kv; JHbK XVII/15] * *fejérrel varrott* ~. 1645: mas egy fejérrel varrott Ingh wall [LLt Fasc. 125] * *fodros* ~. 1627: Egy kis felseő Ingh aestimáltuk tt f. 1 d. 25. Egy fodros Ingh váll, Arany fonalas tt f 2 d. — Item ket fodros Ingh váll. tt. f. 2 [Kv; RDL I. 132] * *kockás, virágos* ~. 1788: egy pár kotzkás virágos Ing váll [Mv; Tsb 47] * *merő* ~ ? sűrűn kihimezett ingváll. 1574: Vagion Egy viselt mereő Inghwal zederies Seliemmel [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1576: Aranyal ezeost fonall Maas mereo Inghwal varoth kamoka hymel ezeost fonall chazarozoth, teotelt esmegh Aranyal Selyemwel [Szamosfva K; i.h. XVIII/7. 6] * *ráncos* ~. 1574: az En vizeleők zoknian es Gereznam es Egy ranczos Inghual ezt mihelt meg halok mingiart aggiak rezibe Peruananenak (!) [Gyf; i.h. XXI/12. 5] * *skófiás* ~. 1634: skófiás (!) ingh vallak [Kv; i.h. XVII/15] * *szedett* ~. 1627: Egy szedet Ing vál, Alliaistol tt f. 2 [Kv; RDL I. 132] * *törők varrásos* ~. 1574: Vagion Egy Teőreők varrasos Ing ual viselt Aranas, azt Saranak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 5] *

tűzőtt ~. 1574: vagion . egy twdzeőt Inghwal gazdag aranas gieőngiel es Islogal [Gyf; i.h. XXI/12. 5] * *varrott* ~. 1576: Wagion egy warroth Inghwal galersteol

kyth chak tyztá weres selyemwel warrottak [Szamosfva K; i.h. XVIII/7. 7] * *veszős patyolat* ~. 1758: Egy pár veszszős Patyolat Ingváll [Nsz; Tsb 21] * *veszős slájer* ~. 1758: Két pár veszszős Sláér Ingváll [Nsz; i.h.] * *virágos* ~ → *kockás, virágos* ~.

2. ujjatlan női ing; cămașă femeiască fără mîneacă; ärmelloses Frauenhemd. 1589: Egy Ingh val Galler az uya Mas Ingh wall vyatlan [Kv; KvLt Vegyes I/2. 66]. 1615: Egy Galler giolcz Ingh d. 50. Harom Ingh val vekoni Gallerből vya nélkül f 3 [Kv; RDL I. 96b].

Ha. 1598: Ingh wallokat [Kv; Tjk V/1. 201].

ingvállacska (rövid) női ingecske; cămașuță femeiască (scurtă); (kurzes) Frauenhemdchen. 1629: Egy hitua(n) Ingh vál . d. 50 Más, Egi hitua(n) Ingh vállaczika d. 10 [Kv; RDL I. 132].

ingvarróné lenjereasá; Hemdnäherin. 1790: Ing varroné előre 6/48 [WLT Cserei Heléna jk 33a].

ingyen I. *hsz* 1. ingyenesen; gratuit; kostenlos. 1560: Margit asszonnak mynt leanyanak . megy Jegy Ruhayatis az my Anyank melly illette volna Ewtet az elebbi Vranak Jozagabol Ingen megy Engette volt nekyk [Kv; SLt ST 6]. 1570: Farkas pal Azt vallya hogy Twgya Az Markos Antal attiafiay egygywt laktak Antalal es zolgaltak neky, de Nem Thwgia ha penzeyert vagy Ingen, azt sem Thwgia ha Egy kenyeren vagy kyleon voltak [Kv; Tjk III/2. 138]. 1632: Ha peniglen Niomassaba(n) Zent Georgi nap elot Zalogia megh leuen kezebol mind az foldet es Retet kj nem boczatana per nélkül Maga Filep Pál uagi maradvanja tehat penzeket el wehessek Ingjen meg mennjen az fold es Rett [Iszló MT; Berz. 11. 84/3]. 1677: A' Kételenségbol valo ingyen gazdálkodás dolgából lévén az Országnak közönséges végezése, mely a' Szász-ságra-is extendáltatott, és hogy Ország közönséges dolgaiban . . . nem lévő alá s' fel járo semminémű embereknek, szabad jo akarattyokon kívül, pénz nélkül gazdálkodni ne tartozzanak . . . végeztetett [AC 157—8]. 1734: Hát azt Tudgyaé a Tanu nyilván es bizonyosan hogy az Somkuti Vdvar házhöz ingyen hányszor vecturáztanak Fát az p(rae)titulázt Groff Ur Jobbágyi [Hosszúfalu Szt; TKI]. 1782: ezen erdőkhöz semmi Jusok nintsen ingyen usurpalják [Torockó; Thor. XX/2]. 1804: ha az Urak a mostani ősi vetést ingyen el kívánnyák . . . valóban károsodom [Ádamos KK; Pk 5].

Szk: ~ *éldik*. 1691: Az Passusnelkül lezzego (!) nemeteket vagy ha passussal járnakis de ha ingje(n) elődni, szekereket marhakat venni akar(na)k, zabolázzák megh, ingjen élni, vecturákat vonni ne engedjenek [Kv; Törzs. Instr.] * ~ *való jóvóta*. 1638: noha Testemben Bettegh uagiok, de Lelkemben egesseges, Jo remsegem (!) Leuen az Istenben hogi megh ebbol az niaualiaboli Ingien ualo io voltabol fel keltthet, megh aduan elobbi egessegemet [Kv; RDL I. 113]. 1663: Mikola Sigmond Ur(am) is Lengiel országba(n) teob keresztien haza fiaival, az tatarok sanyaru rabsagban eset volt, es sokáig szenvedetis, ahonnet Isten az eo ingje(n) valo jo voltabol Sancz nélkül szabadulva(n) ide edes hazajaba megh iött [JHbK XIX/21 fej.] * ~ *való kegyelmesség*.

1677: most az Istennek ingyen való kegyelmességéből, kicsiny csendessége és pihenése lévén . ez Hazában-is az igazán való kereskedés, adás, vevés fel-szabadítottatik [AC 135]. 1739: Az minden hato nagy irgalmú, és véghe-tetlen joságu Isten ingyen való kegyelmességéből vi-lági nagy áldásitis nyujtani, és adni méltoztatott [JHb IX/30 Bornemisza János végr.] * ~ való szolgálat. 1789: leg terhesébb és leg alkalmatlanobb itten az ingyen való szolgálat [Déva; Ks 74. VII. 67].

2. ~ sem/semmi nem egyáltalán nem, éppen nem; de loc nu; überhaupt/gar nicht. 1570: Dorothea Zekel Janosne . . vallya, hogy My kor ew zolgalt Zabo Vin-chenele, Eo az kor Zekel Petert Ingen sem Esmerte [Kv; Tjk III/2. 82]. 1573: Vagion panazolkodas az Mezeo pastorok feleol hagi semy vizgasasok Ninchen sem Bwzara zena fwe Mind feierdiek kayantayak zabadon lartakiak (!) hagi Ingen semmy Nem Marad benne [Kv; TanJk V/3. 83b]. 1577: Az mi hatarunkon ez eleot sem volt szabad iarnj az kezdi vasarhely baromnak mert in-gyen sem hatarosak vagyunk veletek [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP]. 1600: Hogy en azt tudna(m) hogy valami keözi leött volna az felperes azzonnak annak elotte az Zilwas Miklos hazahoz es eöreksigehez, en ne(m) tudom, seött ingyen sem latta(m) sem esmertem az elott hane(m) chak waygy ketzer latta(m) Betfalwa(n) [UstT 15/47 Demien Miklos Betfalui zabad zekely (40) vall.]. 1607: (Varga Birtalan) fekete Janosne Azzo-niomot Ingie(n) sem említeotte [Mv; MvLt 291. 439a]. 1721: annyira vakmerökké lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolattját, az regen practizalt Articularis büntetésektől ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. 1762: Ezen szegetek ingyen sem volt ekkora a mekkora most és ily haszonvehető hanem követsés és ágas bagas bokros hely volt [Virágosberek SzD; SLt XXIV/6]. 1796: a' Torotzko Sz. Györgyi Lakosok . . . még ingyen sem ál-madnak arról, hogy magokat az Austriából be hozott és praetensive Privilegiált Was mivesek maradékinak praetendálják [Mv; TLv. Transm. 47].

3. büntetlenül; nepedepsit; unbestraft. 1790: tsak edgyet szöllanais valaki Ngd ellen szek(ne)k hallatokra, melységes Sebek vétele nélkül ingyen bizony el nem vin-nék [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

4. ok nélkül; fārā motiv; grundlos. 1765: Tóth váradyai Kornis Gábor Uram tavally Fő Biroságra promoteáltaték . . nem mindenkor egy Commissariust küldött a katonákkal, hanem variálta a Commissariuso-kot, ugy hallottam pedig hogy ingyen nem igen szokta volt a Commissariusakat surrogálni [Sárd AF; Eszt—Mk Vall. 47]. 1832: azt aki izgagát nem akar keresni áltol láthottya hogy a sok rendbeli Commissio oda ingyen ki nem ment, aztis Láthottya hogy az Intsi-nier azt a nagy Mappátis ingyen nem csinálta [Görgény MT; Born. XVB].

5. hiába, potyára; degeaba; umsonst. 1814: Tsötör-tökig ingyen ült [Buza SzD; LLt Csáky-per 431 L. 38]. 1847: Varga Katalin nálunk Kerpenyesen az én házom-nál több emberek jelenlétebe beszéltette, hogy helysé-günk szolgabírója, tekintetes Tövissi Gergely úr csak in-gyen veszi a faluktól a napibért, mivel nem jön azért a fa-lukra, hogy a dolgot eligazítsa [VKp 252].

6. csupán, csak; numai; lediglich, nur. 1578: Amy az Idege(n) bornak palazkba valo be hozassat Illety wegez-tek eo kegmekek hogy abbol legie(n) eo kegme most chyen-dessegbe, es az kapukon az feyedelem es az orzagnak It-letebe, ne czerkaltassa azt. Ingie(n) erre wygiaztasso(n) eo kegme hogy altalagba ne hozzanak zenaba wagy mas Modon be [Kv; TanJk V/3. 158a]. 1810: tsak azt gon-doltam hogy bé esik a' kö és ingyen le esik a' földre, de hát éppen főben találta az Exponens Aszszonyt [Dés; DLt 96/1811].

II. mn gratuit; kostenlos, unentgeltlich. 1583: Nem Adnak it Ingien mint ide kj Az Ingien giako vezaban Ba-las kowachne Ingienys Add . . az Az Nagy orrw Zep Azzony [Kv; Tjk IV/1. 147 Margit Mihaly Kowachne vall.]. 1610 k.: penigh fe(sé)g(e)d kiweol eo nekiek semmy ingien zolgalatra keotelesek nem voltu(n)k [Dés; DLt 325]. 1671: Noha az ingyen gazdálkodatők, és Postálkodtatókrol világos Artikulusunk extal ugy mint 1659 Esztendőbéli második Articulus, melly mostan-is in vigore hagyatik, azzal augealván, hogy sohült, az Or-szághban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, tereh hordozásokkal, Postaló, öker és ló szekér adással ne ter-heltessenek [CC 29—30]. 1677: Szászagon-is az ingyen Quartir, Fejedelmek lovai tartása, pénz nélkuel valo Borfogalás tolláltatik [AC 269]. 1843: fizetnek éven-ként a pálinkafőző üstekért 12 ezüstforintokat, még-pedig . azon okból, mivel a pálinkafőzéshez ingyen fát adnak [VKp 133]. — L. még FogE 206.

ingyenélő mihaszna, naplopó; pierde-vará; fluierá-vint; Taugenichts. 1798: Kőrösi olyan élődi, ingyen elő ember volt [Harasztkerék MT; Told. 30].

ingyen-élődés ingyen-ellátatás; intretinere gratuitá; unentgeltliche Verpflegung. 1671: Nem kevés terhelte-tések lévén a' Szász Nation lévő Szegénységnek, az in-gyen rajtok élődok, és quantilyozók miatt, mellyet Sem-miképpen nem supportalhatnak, Végeztük azt-is Nágd annuntiajából, hogy mindenütt az ingyen élődés, és quantilyozás tollaltassék [CC 30]. 1690: akar mi rendbeli Emberek és az Szekely vitezlo rendek Lovainak, marhai-nak postara valo el vivese, utonjarok(na)k es egieb artat-lan emberek(ne)k fosztasa, verese, vagdalasa, protec-tio(na)k contemnalasa, es az sok ingien élődés, mellyekről Inquisitio lesze(n) és annak idejeben ā G(e-ne)ralnak ő kgel(ne)k p(rae)sentaltatni fog [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej. instr-ja]. 1698: Megh tiltott eo Felsege, minden ingien elodeseket, Tiszt Viselök(ne)k azok(na)k szolgainak és közz vitezek(ne)k ugi hagi senki azokat, azokank marhajokat, konyhajokat ingen tar-tani ne(m) tartozik [DLt 475 a gub. Nsz-ből].

ingyen-gazdálkodás gospodárire gratuitá; kostenlose Wirtschaftung. 1671: Postaló ökör és Szeker adással s ingien gazdálkodással s tereh hordozásokkal kiknek tartozzanak s kiknek ne [CCI]. 1677: Az ingyen gazdal-kodas dolgában, uton járók, kelők, és szállók miat, a' szeginy kösségnek nagy bántodási vadnak; Végeztetett annakokáért, hogy . . . gazdálkodással a' szeginyseg ne tartozzék [AC 103]. 1799: azon Széknek Tisztjei a' mi-dőn kerületekben, vagy Processusokban közönséges szolgálatban utaznak, az általak a' Falus Biráktól vett

ingyen gazdálkodásról mindenkor Quietentiát adjanak [Kv; AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub-i körrend. 6014 és 6463/1799].

ingyen-gazdálkodtatás gospodărire gratuită; kostenloses Wirtschaften. 1677: Ingen gazdálkottatás a' Szegénységen, sub poena floren. 200 prohibeáltatik [AC 260].

inhabilis 1. alkalmatlan; inapt; ungeeignet. 1770/1771: A mely antiqua Sessiok a' viz, iszop, avagy akár mimodon deteriáldotának, s inhabilisékké lettenek, azok helyében más antiqua Sessiok adassanak [Féjér m.; DobLev. II/428. 2b].

2. képtelen; incapabil; unfähig. 1745: Veven Commissioját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogj Concurrallyon Huszon negj mforintokig de mivel Becits Czehünk felette enerváldot az expensara itelven magat inhábilisnak ... Replica ja lévén az Becits Czehnek az Tnts Tanácstol ez: mint hogj azon Bastya ötves Czehi nevezetet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon ... Czehünk az destinalt tizenket forintokat örömmel minden panasz nélkül kíványa exolvalni [Kv; ÖCJk].

inhabilitás alkalmatlanság; inaptitudine; Ungeeignetheit. 1683: az Aszszony(na)k Laposi Katának ... inhabilitasa az hazassagra constal az ellene valo Relatoriabol [SzJk 187—8]. 1777: Azt is végben vitte, hogy a bécsi cancellárián ne légyen több egy referendáriusnál, melyre kilyéni Székely Dávidot küldik, aki is ítéldömes-ternek tétetett volt, melyre inhabilitással vádoltatott [RettE 379].

inhabilitásság vkinek alkalmatlan volta/alkalmatlansága; inaptitudinea cuiva; Untauglichkeit/fähigkeit. 1683: Mivel az menyetskének Pal Ersoknak ferfual valo lakasra constal inhabilitassaga, continuo ver folyias vago(n) rayta ... hogj ez ferfi hazassagi állapottyaban ne periclitallyo(n), diuortiallyuk Pál Ersiktől [SzJk 199—200].

inhabítál fekszik, van (vhol); a fi situat, a se afla; liegen. 1757: mind a' Gyogy vizi Jozság, ugy a' Guraszádiis egészen erdő hátságon inhabítál, és mindennemű Cultivalo helyeit erdőből kel írtás által nyitni [BK ad nro 144 Joannes Gulya de Déva (43) prov. vall.].

inhereál ragaszkodik; a insista/stăruí; auf etw. bestehen. 1674: újabban parancsolja ő nagysága, Kegyelme-teknek adjam értésére, hogy ő nagysága elébbi kívánságátul nem recedál, hanem az reversalist kitűl-kitűl megkívánja. Más képpen ő nagysága inhaereálván elébbi kegyelmes dispositiojához, az ki meg nem adja, azok ellen effectuálja is [TML VI, 557 Teleki Mihály a Mmban élő magyarországi atyafiakhoz]. 1721: ő kglmek a Deliberaturnak inhaereálnak; melyet ugyan nem bontogatok; de nem tudom hogy esett [Ne; Ks 95]. 1762: mostan is inhaereálván Leányimmal azonon kegyes Resolutiohoz Instálunk alázatosan, meltoztassék a Tktes Ns Szék a maga Executorit ... a fel tett dolognak el igazítására ki küldeni [Hsz; BLev.]. 1776: A' Bányák körül való munkában, ennek ideje, rendi, modja, s hatá-

ra iránt az egész Communitásunk unanimi voto et Consensu inhaerealt 's kíván ide hátrébbis inhaereálni a' régi Constitutioknak [Torockó; TLev. 7/5]. 1829: Már azt akarják tudni hogy Ötsém Uram nehaj édes Anya akaratyának inhaereálé? és ha igen mi formán? [Szentbenedek AF; DobLev. V/1229]. 1834: Az Allperes Tulajdonos Possessoratus inhaereal insinualt Appellatiojának megkívánnya az Allperes Birtokosság: hogy az Appellatiónak szimpliciter hely engedtessek [Asz; Borb. II].

inherencia befektetés; investire, investitie; Anlegung. Investition. 1808: Ha mi melioratio esett azon részen Néhaj Csato Mihály Ur altal, az is ki fizetődjék, vgy ellenben ha deterioratio találtatnék, az, az inhaerentiából le vonattassék [Ne; DobLev. IV/921]. 1814: Czinege István Urat ... a kezünknl lévő Zálog Summával s lehető inherenciával, és jobbitások árrával megkínálván a Keresett alatt lévő Jozságnak 15: Napak alatt léendő kibotsáttására Törvényessen meg intetük [Ne; i.h. 965].

inherens bennfekvő, bennfoglalt; investit, cuprins; eingeschlossen, miteinbegriffen. 1807: A mely Jozság mondatik hogy vásároltatott volna Székely Ferentztől, annak az Inhaerens Summájából sem participalodhatik a Léany ...; Mert az hagyatott tsupán tsak a praetendens Fiunak sem a Jozság, sem az Inhaerens Summa Léányt nem illet [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — A 'befektetett' jel-sel is számolhatni.

inhibeál 1. tilt, tilalmaz; a interzice; verbieten. 1579: Miért hogy ertyk eo kegmek hogy Az Georgyalwy patronusok Az póres erdeot el Akaryak Adny, vegeztek hogy vegienek egy paranchiolatot es Inhibeallyak az el adassrol es alienalastul eeket [Kv; TanJk V/3. 203a]. 1592: Mikor az kezesek kezemben bocziattak Jgy az uta(n) be kertellem, bekesegeesen en kezemben volt, engem rolla nem Inhibealtal potentia median(te) mente (!) rea s waghtad le kertemet [UszT. — "Az örökséget". 1639: Mikoro(n) azert immar közölgettünk volna Salfalva felé, Barcziai Sigmund Eő Naga Iambor szolgálai ennyhany Lovasok az Falu Hataran alvan Inhibiáltalnak hogi onnet tovab ne mennyünk, es ugián nemis akarnak vala eléb boczatani. De mi annak az Inhibitió- nak nem cedalank: hanem kerdük hogi mutassak: mivel Inhibiálnak [JHbK XLV/32. — "H]. 1748: Protestálok azért solemniter, hogi mind azok(na)k az abalienatiok(na)k, mellyek az én vérség sz(e)r(én)t valo Jussom(na)k p(rae)judiciumával idegenitette(ne)k el, meg álloja nem lézsek ... sőt mindeneket Inhibeallok, az Tts Ne(me)s Tanats előtt ezen Protestatoria Inhibitiommal [Torda; TJkT III. 220]. 1798: Biro Uram a mikor ezen hely- nek mennyiségét ruddal ki akarta volna mérettetni, Dávid Nyikulaj nem engedte, hanem Igritzán Ignátot ezen helyly usuálásától, s cultivatiójától inhibealta [Nagykris- tolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1846: tör- vényesen inhibeálván arról hogy a mely Örökséget vásárolt volt közzelebből arra semmi nemű terüt vagy Épületet ne tégyen [Aranyosrákos TA; Borb.]. — L. még RettE 282.

2. ~ja magát menti magát; a se scuza/dezvinováji; sich frei machen. 1768/1771: Dsugyank ... 3 vftot vett ismét rajtam, azt pedig minden igaz ok nélkül vette, két Pénzl inhibeálván magamat előtte, hogy láttasson első-

ben Törvényt, az után globázon meg ha vétkes léscz és á Törvényis itéli [Bukuresd H; Ks 114. 61].

3. tiltakozik; a protesta; gegen etw. Einspruch erheben. 1741: az gratuita victitutio mostis meg vagyan, én eléggé inhibealtam de az szegénység kételen véle, nemis mér semmitis in computu referalni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

Ha. 1730: Inhibealtuk [Fejér m.; JHb XXIII/46]. 1736 u.: inhibeálja [MetTrCs 468]. 1737: inhibeálni [Dés; Jk 483b]. 1752: inhibialni [Disznajó MT; Ks 8. XXI. 23]. 1765: inhibealtam [Mv; EHA]. 1770: Inhibialták [Bukuresd H; Ks 79. XXXIV 22]. 1781: inhibeáltam [Mv/Mmezőbánd MT; MbK XI. 63].

inhibeálás 1. tiltás, el/letiltás, (az ítélet el/letiltása); opreliste; Verbot/Verbotung des Urteils. 1677: Per non venit Sententiának Inhibeálásának módgya, s' az Actor-nak jósága nem lévén azon Vármegyében, a' honnan certifiáltatni kellene, de Novo iudicio, az Executorok mint procedallyanak [AC 271].

2. ~ ideje (el/le)tiltási határidő; termen pentru declararea oprelistei; Termin des Urteilsverbots. 1768: D(omi)nalis Biro . Tyiu György egy földemnek el telvén inhibeálás ideje, nem várokozhattunk hogy occulatióra mennyenek Tiz Márjast vont En rajta(m) [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

inhibeáltat tiltat, tilalmaztat; a dispune să fie interzis/oprit; verbieten lassen. XVII. sz.: a' Seprődi^a gyakort mikor Sententia mellett el foglalták, s Lázár Ferenczné inhibeáltatta^b [EHA. — "Seprőd MT. Egy 1583-i bizonyoságlevél hátán regesztaszérű rájegyzés]. 1735: Hadnagy Atyankfia eő kglme . . . Pap al(ia)s Egetboros Joseph jovait az kiket el adott Nemes Varosunk Territoriümán, Inhibeáltatta olyan ratiokra nézve hogy Jobbaginak hallatik lennie [Dés; Jk 453b]. 1739: Teleki János és Mihály Bátyám Vraimékát miképpen Inhibeáltatták . . . az én Jóságimnak usuatitójától arról valo Levél [Kendilőna SzD; TKI]. 1784: inhibeáltottya ezen szőlőnek birasatát mivel tetisitől [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 21]. 1803: ezennel solemniter inhibeáltatták Ngodat . . . erdőbeli Nyiljak . . . vágatását prédáltatásától [Ádámos KK; JHb XIX/64]. 1835: Az Expns Birtokasak ezennel altalam Contradicaltatván Cum protesta(ti)one inhibialtatták Kmeteket . . . hogy semmi tekintetbe az Also Sinfalvi Határan le folyo akarmelly Szabad viz fojamatott Sem arendájára sem dézmálásra . . . az Expnnek praediciumara kiadni ne merészellyék [Asz; Borb. II].

inhibeáltatik (el)tiltatik, tilalmaztatik; a fi interzis/oprit; verboten werden. 1731: Mind a Mehsháros, mind az Varga Czeh kívánván, hogy az külső idegen szőrös bocskorosok Inhibeáltassa(na)k, mivel az magok Chek suffical(na)k szőrös bocskort eleget árulni [Dés; Jk 418a]. 1758: az Bosi Széken inhibeáltattam a Ns v(á)r(me)gye érdemes Notariussa Titt. Columbán Mihály Uram által hogy executiora ne menyek addig mig elsőben V. Ispány Uram nem requiráltotik mint elsőbb Tiszt [Légen K; SLt XL Báróti Gábor Suki Jánoshoz]. 1770: nem hallottuk, hogy valaha az mostani Baro Ur azon régi viz árkától inhibealtatott volna [Nagy-rápol H; JHb XXXI/17. 8].

inhibens el/letiltó; cel care pune/declară opreliste; verbiend. 1677: az Inhibens azon közelbik Terminusra, minden igasságát, absque ulteriori dilatione tartozzék producálni; hogy modo praemisso törvénye lehessen [AC 178].

inhibíció 1. tiltás, tilalmazás; opreliste, interzicere; Verbot/bietung. 1581: a megh Mondot szaz forintot minden per patwar nekül meg wehessek Egy Mason wala mellyk meg nem allana az kottest, sem Repulsioval sem Inhibitioual, sem contradictiounal sem tylalomual no(n) obstante [Erked K; WLt]. 1593: pwnkeost nap Eleott valo vasarnap Jwenek, my Eleo(n)kb(e) . . . Kovacz Miklosne Annos Azzo(n) es az leaniais Annok adak, my Eleotwnk, mynden eőreóksegeket kezek be adva . . . Bartalis Palnak es Bartalis Mihalnak, megh vohatatlanjvl (!) fjwról (!) fywra vgh hogh Semmy teőve(n)nek Remedyomaval ellene ne Alhasso(n) se Inhibitjoval se repulsioval [UszT 9/51]. 1613: Ennek az alkuvasnak mi eleotteonk 32 forint volt á kötele . . . az mellik fel ezt megh nem allana, az meg allo fel az megh szegheő felen á 32 forint kötelet Ispan biro erejeuel megh vetethesse. Ebben sem Inhibitio, sem Repulsio sem Contradictio nem obst(al)va(n) [Lozsád H; Törzs]. 1620: mindenik fel szabad akarattia szerent száz száz forint köötelet veön fel magara mely köötelet az meg Alló fel az meg ne(m) álló felen . . . mingiart megvehessen, kinek az meg nem álló fel repulsioval Inhibitiounal Reuocatiounal ellene ne állhasson [Kovászna Hsz; Borb. II]. 1631: uetenk keozikbe f(loren)j 50 uinculomat, melj compositiot ualamelliek fel uel in parte uel in toto uiolalna . . . az meg allo fel, az megh nem allo felen megh uehessek (így!), kinek se inhibitiounal se sem(m)y nemy teoruennek remediomauel ne obstalhasson [Szentgyörgy Cs; IB]. 1738: az I. Citatoriamb(an) specificált Ház-Hejemtől és Házamtól Inhibeált; melly Inhibitiójának, ha az I. Statim et de facto Ratioját nem assignállya, meg-kivánom . . . Convincáltassék az I [Dés; Jk 277—8]. 1748: Az Inhibitioual suspendaltatott ezen causanak prosecutioja, melly Inhibitiójert az I. Certifiáltatott is, azért tartozik Inhibitiójának ratioját assignalni, ante omnia [Torda; TjKt III. 229]. 1835: Hogy ezen Protestatoria Contradictio, és Inhibitio én általam mindenekben a' fennebbiek szerént vitetett, és ment légyen végben, arrol igaz Hűtöm szerént bizonyoságot tésszek Petsétes aláírásom erőssége alatt Kövenden . . . Sz: Györgyi János Ns Ar(anyo)s Szek Iur(atus) ass(ess)ora [Asz; Borb. II].

Szk: ~t elkövet tiltó-nyilatkozatot tesz. 1744: Mikor leg előbször Vládházát bizonyos Lakosok meg ülték, s azon controversiában forgó . . . határt magok(na)k elfoglalták, akkor az IK eő k(ne)k Praedecessori az ellen nem contradictaltak, kenne Contradictiot, vagy Inhibitiott el kellett volna eő k(ne)k követni [Incz. X. 11b]. 2. tilalom; interdicție, opreliste; Verbot. 1737: azonn Arvák(na)k igaz Jussok völt az el-adott Házhoz, tehát a Tisztelendő Dési Catholica Residentia Tisztelendő Pater Praesidense ő Atyasága, a suspendált 60,, forintok ki nem adattatása(na)k Inhibitioja aloll absolváltatik [Dés; Jk 261a]. 1758: Demian Mihály építeni is kezdete Gorbai Gondviselőnk is észre vévén inhibeáltatta az építéstől . . . de ő azon inhibitiót is postponálta nem cessálván [Galgó Sz; JHbK XL/1].

3. (fejedelmi) tiltó parancs/parancsolat; ordin de opreliste/interdicție (princiar); (fürstlicher) Verbotsbefehl. 1568: Felsyges Kegyelmes wrwnk coreokke walo hwsyges zolgalathwnknak wttanna, hozzak my nekwnk az felseged Jtelt Sentenciaiat ... Az Rhet feleol, kyth felsyged Adoth wolt Chyerini Isthwannak . Mhy lathwan az felsyged Jthylt Sentenciath (!), Mhy el menenk az Rhetre hogy az felsyged Sentenciaya zerynt belhe Ikthasswk Cherini Isthwant Zeredan Senky ellenwnk nem mondha, Chyeotheortheokeon esthwe felhe, Jeowe feyrwarj Amborwnnak egy zolgaya az felsyged Inybiciowawal (!), mely Inybicioban az mhy newnkys^a benne wala Irwan, E (!) Ezt megh lathwan Pyntheken Rhyegel ky Jwenk beleollhe az Inybicyoth el hozok masshova Chyerini Isthwannak adok hogy massath uegye, az Inibicioth megh kwlyge [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 25. — ^aOlv.: nevünk is].

Szk: ~t vesz. 1580: Az Bornemisza haza felol vezetek eo kegmekek hogy egy Inhibitiot vegienek es az haznak minde(n) epwletyrol elesseteol el tilchyak [Kv; TanJk V/3. 210a]. 1677: Ez fellyeb meg-irt Inhibitoriol pedig végeztet ez-is; hogy a' mely peres Táblán jelen vagyon . . a Törvény szolgáltatásakor . . az olyan Inhibitióval ne élhessen; ha valamiképpen Inhibitiót venne, és peresse ellen élni akarna véle, patvaron maradgyon . . Ha kik pedig az Inhibitióval igazán akarnának élni, a' mi végre a' régi jámborok szerzették volt, élyenek ugy és a' szerént igazán véle [AC 178—9].

4. be/el/letiltás; opreliste; Verbot/bietung. 1677: az Inhibens mely második Terminusra-is az Inhibitió mellet, ha nem compareal, végső Sententia adassék, és mindgyárást . . exequaltassék [AC 178]. 1782: ha ily Siető volt a dolog az Instánsoknak . . , mikor az exhibealt Inhibitió véghez ment, kell vala eddig magokat jelenteni [Torockó; TLev. 4/6].

inhibíció-lévél tiltó-parancsolat; inhibitoria, ordin de opreliste/interdicție; Verbotsbefehl. 1575: Hozza mynekunk az nag: Inhibitió leuelet az vitezleo frathay Janos, melben paranchol my nekunk Nag: hogy mi el mennenk az uitezleo Bodony balashoz, es tiltanak az Nag: sententiaianak exequallassatol, my azer . . el menenk Magiar fratará . . es tytkoz az Nag: itytl leuelenek exequallassatol es my az nag: inhibitió leuele tartassa zerent tyzenotod napra nag: eleyben Jntok okadasra [SLt S. 16].

inhibitor tiltó/tilalmazó (személy); cel care pune opreliste; Verbietet. 1733: az elébbeni Contradictor és Inhibitor . . . Semmi Documentumokat nem producálana(k) [Kiskerék AF; JHb XXVI/44].

inhibitoria tiltó nyilatkozat; declaratie de opreliste; Verbotserklärung. 1844: Saradi Tamásné Barabasi Borbara inhibitoriaja Bandi Janosné . . . ellen, egy somogyi (!) kaszalo rett le nem kaszáltatása iránt [Ne/Nagyjak AF; DobLev. V/1249 iratjegyzék-tétel].

inhipotekál 1. jelzálogul leköt; a ipoteka; als Hypothek verschreiben. 1735: az egész Portiot inhypotecalom az Vrnak Komám Vramnak [Vajdakamarás K; WassLt Bethlen József aláírásával]. 1737: Mint hogi a Csatáni Határ régtől fogván való olly Confusiob(an) vagyon, hogi nemelleyk az ott lakos Jobbágjok közzül, nem tsak

a magok Házok után járó földöket, sőt a Falusi földke-b(en) is sokakat magok(na)k inhypotecálta(na)k; azért Concludáltatott, hogi azonn Csatáni Határ az ott lakos Jobbágjok között in totum subdividáltassék [Dés; Jk 474b].

2. ' hitelzálogba ad, hitelzálogul leköt; a zálogi, a da ca gaj; als Kreditpfand verschreiben. 1823: Petrus Steiner obligatoriaja 1818 super 440 Rfl . . . melyből . . . a Debitor meg fizetett 110 piastert mely térsen 77 Rf . . NB Ezen adosságba inhypothecálva van egy Kis cistába egy másfél fertálynyi Karafinába valami (: amint tartatik :) Ro'sa Olaj [Nsz; DobLev. V/1080. 1b].

3. elzálogosít, zálogba vet; a amaneta, a pune (ceva) ca amanet; verpfänden. 1773: kináltattya . . keggelmedett a Titt Expns olly formában ezen csomo pénzél, hogy ha az ő keggelme Praecessora . . többen találta volna Inhipotecálni, mintsem ezen . . csomo pénz fel érne . . . tehát tessék kegyek(ne)k intra 8vum Legitime producálni az zállagas Summáról s kész lészen az Expns Super addálni [T; i.h. II/448. 1a].

inhipotekált zálogba vetett, elzálogosított; amanetalt, pus ca amanet; verpfändet. 1766: Az Építések revidaltatván és aestimáltatván az inhipotecalt summával edgyütt . . betsülettel meg fizeti [Ne; DobLev. II/491]. 1823: Beringer Ignácz meg esmeri hogy Regestrans Demény Urtol által vette, a Roesler Ur inhypothekalt ezüstös kardját [Nsz; i.h. V/1080. 1b].

injungál 1. kötelez vmire, vmít vkinek kötelességére tesz; a obliga la ceva, a impune cuiva o sarcină; jn zu einer Sache verpflichten. 1601: Vagion sok panazolkodás az felekiekre hogy az vyonnagh le vagatatott Erdeonek chemetejt barmokkal es Juhokkal megh etetnek: Kerik eo kmet biro vramat . . . hogy az felekieknek serio iniungalia, es megh paranchyolia hogy attol megh zeonnyenek es tilalmasban tarchyak [Kv; TanJk I/1. 385]. 1737: hogy nyilvánóságosan constalyon es ne tálántán némelyiknél feledékenysébe mennyen, Commissionalter ac positivé injungallyuk Kglmdn(e)k . . . publicaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyűlése Continuatijára ide minden Regalisták, es Taxás Varosok Expressussi conflualni tartásák szoross kötölősegek(ne)k [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. 1760: panaszzolván Balog Susánna, Férje Veszprémi Sámuel ellen; tettzett a' Venerabile Consistoriumnak illyen resolutiot adni: hogy ez Instans maga Férjéhez redeáljon . . . Injungálja penig a' Venerab. Consistorium mind kettőnek, hogy magokat corrigálják [Kv; SRE 194]. 1769: injungáljuk kegylt(ek)ne)k, az Jobbágjok szolgálattýról ebben zárt punctumokat maga Circulussában Falurol Falura meg hordozza, s publicé fel olvassa, magyarázza [UszLt XIII. 97]. — L. még BTN^a 160, 232, 337.

2. (tisztiséget) ró/szab (vkire); a da (cuiva o funcție); (ein Amt) jm auferlegen. 1653: Urunk ő nagysága injugálta (!) nekem a görényi udvarbírótságot^a, melyet midőn megértettem volna, eléggé mentém magamat, de a semmit nem foga nálla [ETA I, 147 NSz. — ^a1639 ben].

injungálás parancsolat, rendelet; poruncă, ordin; Befehl, Anordnung. 1637: Uagyon Borbat Ignatnak es feleso Porumbaky Opra Laznak egy keövé malmok; kik-

nek vamyabol megh járt az Uduarhazhoz, az paraztok reszereöl. Az Boerok sem producalnak semmit de annuentia. Ennek utanna az Urunk eő naga kegls iniungalasabol megh kel uenni az tizedet az Boerok reszereöl is [A.porumbák F; UC 14/42 165]. 1648: Urunk eő Naga iniungalasabol mongyak, hogy annuatim minden jobbagy tiz-tiz tyukot ad [Porumbák F; UF 1, 862].

injungált mellékelt; anexat, alăturat; beigefügt/schlossen. 1618: Eddig penig, Kegyelmes uram, micsoda cardóban álljon az dolog, Nagyságodat így certificálhatom, sőt eddig itt igen kellett gondolnom az vezérek előtt az Nagyságodnak küldött levelemre . . . kiből Nagyságod hiszem hogy eddig való suspicálását és enné-kem kötelességem alatt való injungált írásomat bőségesen megértette [BTN² 157].

injungáltatik (vkinek) kötelességévé tétetik, megparancsoltatik; a fi impus (cuiva) o obligatie; jm etw. befohlen werden. 1677: Mellyek legyenek a' szomszédos idegen Országokra nyitot és szabados Utak, az már mindeneknél constálván, azon kívül valo töb Utak sohul ne hagyattassanak, mindenüt bé-vágattassanak, örökké tilalomban legyenek, senki azokon ne járjon. Melyre hogy minden Városbéli és Székbeli Tisztek, Ispánok, Király-Bírák, Fogarasi és töb Kapitányok, utánnok lévő Udvar-Bírák, kötelességek szerint reá vigyázzanak, tudva meg ne engedgyék seriő injungáltatik [AC 110—1]. 1738: A Nms Vniversitas Protestál hogy ha ruínáltatik a' Gát, ne sit serüm p(rae)tendalni egészsz ruínáját a Gátnak, Malombírák Atyánk fiaín. Uganis: a malom proventusából ő kglmek könnyen meg-orvo-solhatták még most Mellyis seriő injungáltatik ő kglmek(ne)k, hogy mentül hamaréb Ágat és tövisset vegyenek, 's meg-csináltassák [Dés; Jk 503b]. 1751: Beke György Uramat a' SzatmárNémeti Reform. Ecclesiából . . . a' Vener. Consistorium Cantori Hivatalába bé-is állítá. Injungáltatik . . . azis ő Kglmének, hogy a' Leány-Oskolát fel-állítsa és a' Leány-gyermekeket nagy szorgalmatossággal tanítsa olvasásra, a Hitnek Ágazatira, a' jó Erkölcökre, és a' rendesen való éneklésre [Kv; SRE 184]. 1759: a' Papolti Bács Lovát potentiase veték légyen el a' Pákéiak p(rae)sentib(us) admoneáltatnak hogy . . . restituállyak, s a' mellett injungáltatik az I. Páké Falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne próbálynak [Hsz; SzentkGy tvszéki deliberátum]. 1795: a' Canon meg szerzése injungáltatik [M.bikal K; RAK 8].

injuráció sérelem; vätámare; Unrecht | igazságtalanság; nedreptate; Ungerechtigkeit. 1790: Instalam a' Méltóságos Urat . . . méltoztassék . . . Komáromi Urat arra Disponálni hogy ne kívánnjon Engemet meg habo-ritani, mert Injuratiommal a' Jóságot semmi képpen . . . biradalmában moston teljesseggel nem botsátom, hanem magamnál valo meg tartásában, minden lehető utakat és modakat el követni kívánok [Radnót KK; DobLev. III/678. 2a].

injurál 1. gyaláz; a injura; jn schmähen. 1740: az nem régen el folyt napokban Kolosvárátt lakó Circumspectus Szilágyi András Vram hités Társát, Dakó Mária aszszonyt . . . Vásárhelly Józseph Vram Felesege Bodroki

Anna aszszony igen bestelen és mocskos szókkal terhelte, injurálta s meg keserítette [Kv; TJK XVI/2. 7].

2. kb. megkárosít; a págubi; (be)schädigen. 1711: Is-ten ez világból ki vévén^a az ő kglme Dotalitiuma után biratott Udvar ház helybéli jus egy aránt oszollyék az négy Léánnal és az Fiakkal, úgy hogy az Leányok ne injurállyák az Fiakot, hanem illendőképpen való excontentatioval elégedgyenek meg [Altörja Hsz; Borb. I. — ^aAz özvegy anyát].

injúria 1. törvénytelenység; färadelege, ilegalitate; Un-gesetzlichkeit. 1602: Ha mely Attiankfiai az Zantas dolgabol es be vettetes dolgabol Jniuria esset volna . . . tehat liceat egyk az masikat theorwenniel keresny [Kv; TanJk I/1. 422.]. 1637: Ezek az . . . mostani kaptivált szemeliek mind penigh ezeknek atjakfij vagi barátjok semi szin alat semi nemw Suki Pal Uramhoz tartozok közwl soha injuriat nem patralnak, ha pedig Compariat-nek hogi valami szin alat azok . . . Jnuriat patralna-nak fejeken maragianak erette [K; SLt D. 10]. 1671: A' vitezlő népnek senki, személyén és jóságán semminé-mű injuriakat cselekedni ne engedgyen^a tudva [CC 17. — ^aA fej.]. 1677: Hadi Expeditiokor Zászló alat mások-on potentiát, vagy egyéb injuriát patráló Nemes ellen, processus [AC 258].

Szk: ~t szenved. 1644: egi pal giörgi neuco nemes em-ber csak vgi czauarog ala s fel, igen sok iniuriakat szenuetem miata [Szamosfva K; JHBK XLV/29]. 1690: Az makkos erdő arantis panasznk vadnak mert onnanis ki Szorityak keves marhainkot Melyis Donation(kna)k Tenora ellen leven eleg injuriat Szvenedünk az eő kglme Jobbagyi miatt [Fog.; Szád. Boer Thamas es Peterek Postulatuma]. 1775: küldött ki a gubernium 14 punctu-mokat, melyekben egyéb nincsen, hanem ha a paraszt ember valami kárt vagy egyéb injuriát szenved földes-urától, vagy valami tisztől, miképpen keresse orvoslá-sát a circulusok tábláin s miképpen adistáljon a tábla mellette [RettE 342]. — L. még i.h. 364.

2. sérelem; injurie; Unrecht. 1564: Kegyelmes Uramnak ne legyen nehezsege ezert az en könyörgese-mert-is en ream Nagodnak, mert kegyelmes Uram ninczen az ki en nekem megh bantodasomat injuriamat megh könnyebbítesse Jsten utan [Zutor K; SLt]. 1584: Amy penigh azt allegalliak (igy!) eo kglmek ot alat ta-nachul hogy Az Torda vczay Az Zen vczay Monostor vczaj es keozep vczaj Chorda Az felek Ala Iar, Erre azt mongiak varosul hogy ha oda haytiakis Ahowa az teobby Iar, senkinek semmy Iniuriaia Ninche(n) benne [Kv; TanJk V/3. 283a]. 1592: az ket nemzet, az bodog emlékeztv feiedelmek priuilegiumauval vnioüal, vagion eoze zerkeztettue, meli vnio ellen egik natio az másik-nal Iniuriaia ne(m) p(ro)cedalhat [Kv; i.h. I/1. 195]. 1671: Sok károkat és injuriakat láttyuk Kegyelmes Urunk az verus haereseknek következni abból, hogy őket illető levelek mások kezénél vadnak [CC 68—9]. 1753: Az említett Mikesianum Diversoriumnak, úgy a' Biróianumnak is a' Tö Szomszédtságokban lévő Földek se kárt, se injuriát, se semminémű akadályokat ne causallyanak, tettzett mind a két Résznek ezekben meg egyezni [DobLev. I/299. 1b gub]. 1759: igyekeztem, hogy efféle personalis Injuriák conciliáltathatná-nak, de minden igyekezetem gyümölcstelen volt [Mv; Told. 42]. — L. még BTN² 139, 221; RettE 323.

Szk: ~jára van vkinek sérelme származik vmiből vkinék. 1635/1650: az Mesteris adgyon Miuet az Leginek, hogy edgyknekis injuriara ne legyen [Kv; ÖCJk]. 1744: Maga Eltető Vr(am) és Tseléde szokta hajtani bé a' Marhákat, bátor nyomásba lett légyenis a' vetése, aki nekünk nagy injuriakra volt [Szentegyed SzD; WassLt].

3. sértés; jignire; Beleidigung. 1689: Felső Venice nevű Faluban . az Falusi Lakosok Nehai Boer Sigmond Uramtol epitetet Malmokra rea menven; hatalmasul az ő kglmektől allitot Molnarokat ki üzték . azért ő kglme . az malmot megh allitotta . az fen specifiált személyek intercedalanak . hogy ő kglme vjolah inditassa megh . . . sőt az ő kglm(ek)től allitot molnarokatis semmi fele injuriakkal nem illetik, sem egyczer sem maszszor fenyegetődzésekkel annalis inkab veressel ne(m) üldözik [Szád. Szilágyi Mihály fej. íródeák vall.]. 1765: Szoboszlai István Uramb(an) is Semmi rosz szokást nem tapasztaltam . . . annak előtte Sohult nem hallottam, hogy valakit injuriával illetett volna [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt—Mk Vall. 17]. — L. még RettE 61.

4. ? rosszindulat; rea-voinjá; Argwille, Bosheit. 1781: Mioktol viseltetvén, és kicsoda seducalta ezen ifjabb Tiustus Adamot nem tudom, hogy két Esztendőök alatt a' Dézmát másnak adta, azt itelem, hogy injuriából tselekedte [Vingárd AF; Mk 34 Mich. Fakner sen. (72) jb vall.]. 1812: azon embert tsupa injuriából vexalni kíványa [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16]. — L. még RettE 341.

5. kár; pagubá; Schaden. 1677: Nem kevés bántódása vagyon ez iránt-is a' Nemességnek, hogy némelyek Jobbágyi másoknak obligálya Jobbágságra magokat . a' Jobbágy az Urának injuriájára helyéből kibontakozván, más Patronus földére költözik által | Idegen es jövevény emberekről . . . Sohul ez birodalomban mások injuriájával, tiz, tizenkét napos, két s' három hetes szolgálatu szabadságra senki embereket ne gyűjtsön [AC 220, 227].

Szk: ~ja van vkinek (vmiből) vmi miatt kárt szenved. 1608: Mi hiwünk Beldy Kelemen talala megh minkett nemű nemű Jozaga es kazalo fües kerti feleol, ielentuen, hofi mind eggikbe, s mind a' masikban bizonios szemeliek potentiose inuadaltak uolna . . . Jgi leuen azért az dologh, az mint ez Exponens supplicált, kegtek igaz teorueny szerint, vgi, hogy eggik felnekis iniuriaia ne legien igazitsia ell, haladeknelkül [BLt 9 a fej. Cszs rendeihez és tiszteihez].

6. kb. kártétel; pagubire; Schädigung. 1684: Ebben az esztendőben az egér és több injuriak miatt igen kevés búza volt [Torda; SzZs 258].

injuriál 1. törvénytelenkedik; a comite illegititji; ungesetzlich verfahren. 1723: az kik ellenzikis nem Sokan vadnak . . . azért inkáb hogy kicsiny jövedelmemet ő kglmekkel osztanam mint magok kárakert injuriálnak [Sövényfa KK; MbK 163. — "A malom fennállását]. 1759: Tisztartó Vram . addig békét nem hagyott nekem, valámig . egy Méhet nem adtam, kötetett, és egyébként is injuriált, de mihelyt ezt a' Méhet adtam, mindjárt jo emberem lett, és azután nem bántott [Marosludas TA; TKI Moldován Gábor (80) jb vall.]. — L. még RettE 170, 412.

2. átv is bánt, bántalmaz; a brutaliza/maltrata; etw. jm zuleide tun. 1671: A' Fejedelem ő Nagysága mostani bé-jövetelinek alkalmatosságával . . . ha szintén némelyek láttattak volna vétetni ő Nagyságának, mivel olly kötelességek akkor ő Nagyságához nem volt, boszszut nem üz, senkit nem injuriál és károsit [CC 17]. 1769: Az utrizált személyeket a falu jo és betsületes embereknek nem tartya, mivel sokakat injuriálnak veréssel, s motskolással [Bukuresd H; Ks].

3. sérteget; a jigni; beleidigen. 1711/1792: ezek^a így meg levén minden eddig Etzken András Uram Felesége és Miklos Déák Uram között esett egyenetlenség ki szálla, igérvén ő kegyelmek magokat arra, hogy ennekutánna ő kegyelmek egy mást nem injuriálják, hanem egymással igyekeznek Istennek élni emberséges Embernek szolgálatyára s példájára [Albis Hsz; BLv. Transs. 33. — "A zálogos telek dolgában való megegyezés]. 1743/1747: Hogy valakit Eltető vram azon az napon injuriált volna vagy boszuságra incitált volna nem hallattam [Szentegyed SzD; WassLt]. 1761: eleitől fogva szokasos lévén Inczné minden motskolódásokb(an) . . . sokszor injuriált [Torda; TJkt V. 70]. 1765: Micsoda rosz szokásu Ember Varga György, kit mivel szokott injuriálni? [Dob.; Eszt—Mk Vall. 9].

4. megkárosít; a pagubi; schädigen. 1763: Páljános Simon exponallya . . . hogy olly szorgos időben injuriálta praetendal Hf 12 [Bikfva Hsz; HSzjp]. 1781: az a sertesze Hegedűs Danielnak igen sokat járt bé az udvarb(an) még engemetis sokat injuriált mivel az Marhák számára készített kostatt gyakran elvesztegette [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Mart. Csegi (20) béres vall.].

injuriáló megkárosító; pagubitor; schädigend | sértegető; jignitor; beleidigend. 1765: (Varga Györgyöt) jámbor, másokat nem injuriáló Emberek ismértem lenni [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt—Mk Vall. 23].

injuriáltatás 1. ? zaklattatás; incomodare; Belästigung. 1681: Nem kevés injuriáltatások vagy(o)n az Magiar Brettieiektől^a az erdő véghet; mivel bizonyos határok nem lévén giakarta ezeket ki tiltják onna(n) a Brettieiek [Mácsó H; VhU 109. — "M. Brettie (H) lakosaitól]. 1722: Nyavalás Sárkányiak jövé(nek) hozzám Nagy injuriáltatások van Várbéli Hochmán Ajzendrott Uramtol [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1727: Árva és szomorú Eözvegyi állapotomb(an) kénszeritettem Nsgtok(na)k Kglmetek(ne)k illy szomorú példa nélkül rajtam történt injuriáltatásamat alázatosan detegálnom [Ne; DobLev. I/129]. 1734: Hogi molestiájára ne lettenek volna az Urfiak a N. Mlgos Urnak, az senki nem tagadhattya, jóságából való administratiók alkalmatosságával micsoda injuriáltatási voltak a N. Mlgos Urnak én azt nem tudom, más-ként az Urfiakat . . . Teleki Pál Ur(am) mint Attyafiait szerette [Kv; TKI A. Huszti (34) vall.]. 1743: Sok és különb különb féle példa nélkül való szorongattatásokkal injuriáltatásokkal illettem s kesergettettem volna [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 93]. — L. még RettE 135, 290, 389.

2. sérelem; insultá; injurie; Unrecht. 1709: az kik akármí injuriáltatás szenvedtek, vagy akármí úton damnificáltak . . . kiken múlt el az satisfactio-tétel? [SzZs 268]. 1731: kérem ne Sajnállyá consideralni . . . edgy Feő Tisztnek, és egy Baronak, csak edgy Bor-

bely altalis ilyen nagy injuriáltatásat, es a Regulamentum szerént most in Computu meltoztassek Satisfactiot adadni [Ks 83 Apor Péter lev.].

3. zaklatás; incomodare; Belästigung. 1720/1770: Ha mi kárt és injuriáltatást követtek eddig a' széplakiakon^a. Bethlen Ferentz Uram a' széplakiaknak contentatiot tégyen [Kük.; SLt évr. Transm. 236. — ^aKüüllőszéplak (KK) lakosain].

injuriáltatik 1. zaklattatik; a fi incomodat; belästigt werden. 1760: (Azt a helyet) most mint az előtt tsak a Vákaiak usualyák, és Colalyáké vagy nem; Hát ha nem; kiktől? ... mi formán impediáltatnak és injuriáltatnak? [Zarand m.; TL vk].

2. (meg)károsítatik; a fi págubit; geschädigt werden. 1681: (A telekiek) A Csonakosiaktól^a felette ighen injuriáltat(na)k; mert marhajokat hatalmasul ezek(ne)k hataroko(n) legeltetik [VhU 161. — ^aCsolnakos (H) lakosaitól].

injuriáltattatik zaklattatik; a fi incomodat; belästigt werden. 1679/1681: Generalis Circalás előtt mindenkor maga^a praemittallya a Circalást hogy a vármegye Tisztei által az arant is a Jozságh ne injuriáltatassék [Vh; VhU 674. — ^aAz ub].

inkább 1. (még) nagyobb mértékben, jobban; in mäsürä ši mai mare, ši mai bine; in (noch) größerem Maße, viel mehr. 1568: Georgius Hensch ... fass(us) est, ez (!) hallottam hogy monda az kayantay^a ember az zabo gasparnenak hogy, azyonyom te Inkab zereted az Ciganokat hogy ne(m) mynth az Magyarh mert partyokat fogod [Kv; TJK III/1. 195. — ^aA tőzsomszédos Kajántóról való]. 1584: Kerekes Mathias vallia, felesége(m) beteg lewe(n) ez Lakatosne Ada italt be Neky, es inkab megh betegwle [Kv; TJK IV/1. 262]. 1638: (A szolgáló) monda azt hogy bizoni az eő Mostoha Annia nem jambor mert inkab szeret mast s inkab kedvez masnak hogy nem mint az apianak [Mv; MvLt 291. 124b]. 1716: ne bocsássák mert az uton inkább el nyomorodik [Nagyida K; Told. 22]. 1772: mindenütt szép tér lévén, árvizkor a' Viz magát inkább ki öntheti [Kük.; JHb LXVII/278 vk]. 1852: A Városgazda ... Köteles napszámosokat ... ki rendelni, azokra felügyelni, semmi szín és ürügy alatt egyiket a' másíknál inkább nem terhelni [Dés; DLt 180]. — L. még FogE 154, 179; RettE 313—4.

2. bizonyosabban; mai sigur; gewisser, sicherer. 1562: 1552 esztendőben Ferdinandus király Baptistát nagy erővel bocsátá bé Erdélybe, az Erdélynek az inkább lón romlására hogynem mint oltalmára [ETA I, 15 BS]. 1570: hogy az eo k. keolcege Inkab megh Terneh ... Az myt eo k. varoswl Mywelhetek (!) Eoremest Mywelhetek (!) [Kv; TanJk V/3. 24]. 1597: birak sem voltunk, cziek bekeseznek okaert hogy inkab alkhassanak vegwle, azert intiztwk el keozteok [A.csernáton Hsz; HSzJP]. 1630: azt mondotta volna eő neki szanto Martonne hogy ha az Czifra legenickett megh merte verni eötett inkab megh meri verni [Mv; MvLt 209. 202a]. 1674: birta ... Kamuthi Miklosne Asz(onyom) Mező Szilvást, annak utanna rea küldé Rakoczi Georgy katonákat ... az akkori tisztarto Szabo Márton futva Szaladott, még Csuklyát tött 'a fejeben hogy inkább el Szaladhasson [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. 1739:

kocsisok Felejtárok és lovaszok utan éleget jartotom de még edig nem kaphatom, karacson Tajban inkab kaphatol volna az ember [Pálos NK; Ks 99 Gécsi László lev.]. 1819: tsak inkább kaphatna otton, mint esmérői között gyámolt [Karácsonfva MT; ToldNy]. — L. még BTN 111; RettE 103, 156, 256, 334.

3. mai degradá; eher, lieber. 1572: Anna Bakony Balint Zolgaloia hallota hogy Lakatos peterne Azt Monta leorincznek hitwan Roz lator vtamba thamacz ream Inkab oltalmaznod kellene Megis te tamach Ream [Kv; TJK III/3. 28]. 1584: Az minth ertettem az sogorom el akarnaya adni az házath ... De inkab zerezswk nekem az hazath zoly mellette(m) [Kv; TJK IV/1. 292a]. 1599: a' hul mütatak hogy honna(n) be yzték az Orozhiegiek az leng'elfaluiak diznoiokot, az az hely inkab a' Zentlelekeje [UszT 14/10]. 1656: Toth Andras Jobbagysagarol exhibealva(n) Sarosi Janos Ur(am) emberi bizonyosagokat, az latczik inkab ki, hogy acquiralt es nem eos Jobbagy [Dicsősztmárton; Bállt 85]. 1723: A' sővényfa<lv> malom gáttya az oka inkább hogj á Berek vízbe borul [Királyfva KK; MbK 162]. 1752: Dobrai Farkasnéul hallottam mondani hogj Boda Miháj mondotta, az Diosadi Biráknak hogj ne vigjik az Tináját az Furu házhoz inkább vigjik njuzni [Diósd Sz; WLT Deák István (28) ns vall.]. 1810: az Haz elein az Borona fa alatt vaginak kövek rakva, de ... azakis alatsanyak ugy hogj az föld színe tartja inkab mint a kövek [Aranyosrákos TA; Pk 7]. — L. még FogE 63—4, 172; UF II, 91.

4. szívesebben; mai bucuross; lieber. 1558: Nekem Negy Jobbagiom hazasult oda az Ketek warosahoz tartozo Jozagban ... Kerem keteketh. K. Ereoltesse Reja eokeoth Jeowenek (!) haza az En fooldemre, Mert kelmekel nem Eretlenkethettem, merth minth Ennek eleote Ennek vtannais Inkab akarok baratzjagal (!) lennem ha ketek vizha Nem Kwldi Annakis meg kel lenni oda Nem hagyom ha nem meg akarom hozni [Szentiván; BeszLT 25 Fr. Kendi de szent Jwan a beszt-i tanácshoz. — ^aKésőbb: Sajósztván BN]. 1578: Miert hogy penig az bekeseget akarnak eo kegmek Incab keowetny hog sem mint a' pórt wzny, wegeztek^a [Kv; TanJk V/3. 164a. — ^aKöv. a végzés]. 1596: Jm megh talalom Capitan Vramoth ha eő kgme en kezembe hadgia^a Inkab soldostis allatok rúlla [UszT 11/77. — ^aAz örökséget]. 1633: Falabu Kata ... azt mongia uala. bizoni ugi mond sokakkal volt igie(m) de soha senkiuel ne(m) uolt inkab, es jobba(n) mint aual az leginiel Bene Jansal [Mv; MvLt 290. 137b]. 1747: a' nagjobbik Batyank Miklos minthogj dologtalan ember volt, katonaságon s, bujdosáson inkab kaposott mint a' gazdaságon [Torda; TJKT III. 124]. 1797: a Fiam oly jó lelkű hogy ... inkább add (!) 's mint sem végyen [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel nyil.]. 1853: arra pedig nem állók hogy a' kis pénzt az utolsó szükség fel váltásuk ... azt tartasuk meg szigorogijunk inkább [Kv; Pk 6]. — L. még ETA I, 56—7; RettE 80, 85.

5. Tagadó jell-ű nyil-ban; in expresii negative; in verneinender Äußerung: ellenkezőleg; dimpotrivá; gegen-teilig. 1542: azt wzenthe wolth hog ha eg kew hagy-taswal megwehethe^a Fogarasth, sem venne meg, ha nem inkab chazarthol meg walwa walaky ellene akarna lenny, kez volna segegyechwyl mellette meg halny [Fog.; LevT I, 16—7 P. Oroz lev. — ^aOlvasási v. sajtóhiba wehethne h?]. 1578: Kemeteknek ne(m) lezen haz-

nara, hanem Inkább Artasara [Madéfvá Cs; Eszt—Mk]. 1596: mj aszt az velwnk valo Jo chelekedetet megh tekintuen az ket Jambor nemes szemeliek előtt, vgi attúnk leuelet v keglmenek ne(m) hagi megh busytanok, de Inkab szolgálatat Ajanliuk magunkat v keglmenek [Szovát K; JHbK XVII/31]. 1606: soha semmi dolgában Beldi Vram ellen nem törekedem ... sőt inkab mindekben zolgálni akarok ő keglmenek [Uzon Hsz; BLt]. 1691: Ca(us)a Szekiensis.^a Kassai István Fogarasi Maria Felesegevel hogy meg bekellyen suo modo, nem ellenzük hanem inkább jóvallyuk [SzJk 251. — ^aSzék SzD]. 1736: egy Szolgálat el szóköt és ő kglmétől kézben kérttem de kézbe nem adta sőt inkább illetlen szokkal illetett [Torda; TJkT I. 124]. 1761: soha sem szerelmeskedtek edgyütt, hanem inkább veszekedtek [Szászsziván KK; BK]. 1847: Én ezen vásárnak és béigtatásnak nem hogy ellenzője — sőt inkább akarója vagyok [Mv; DE 3]. — L. még FogE 171; RettE 63, 132—3, 170, 180, 228; RSzF 174; VKp 159.

6. jobbadán, jobbára; in mare parte; größtenteils, zumeist. 1583: Walamy marhaia, arany mywe gyengyeos de keowes draga marhaia, es egieb arolekia maradoht wolt az zegeny azzonyonknak, azt Registomban felyratatwan ynkab mind oda attuk eő Nagawal Mind enny keőzzölis egyebeth ytt nem maraztottonk urwnknak harom arany lancznal^b [Báthory ErdLev. 31 Az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz. — ^aBáthory Kristófné Bocskay Erzsébetnek. Folyt. a fels.]. 1614: Tudom azt bizo(ny)son hogy zerelmeskedett az megh holt feyedelem^a mind Imrephyne (!) Azzonyommal mind Dengeleghine Azzonyommal. Irogatott izengett nekik Kende Ferencz Vyhely Marton voltak inkab az feő postak eők hordoztak az keőwetseget [Nsz; Vlt G. Keőrtuelyesi (21) vall. — ^aBáthory Gábor]. 1631: az az szegeny Halom Kata epitgete azt az Hazat . az Urais neha tapasztotta ... de inkab mind az Aszony veszeődeőt vele [Mv; MvLt 290. 58b]. 1700: az egész faluban vagj őt, hat emberen kívül többire mind elnek az Tubakkal Az faluba(n) inkab mind szijak az Tubakot [Szentdemeter U; Ks 90]. 1768: a' Lúget nevezetű helyben ... vagynak nagyobb mak termő Cserefák is, de inkább fiatalos kert támasznak, és karonak valo [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscri. 40]. 1780: én ismételten tsak inkáb távol voltam mindenkor [Tarcasfva U; Pf]. — L. még FogE 165, 229, 306; MNy XXXVIII, 384; RettE 162—3, 246, 338; VKp 76, 98—9.

7. helyesebben (szólva); mai bine (zis), mai corect; besser (gesagt). 1647: mellyeket^a ... mi Inuentaltattunk vgyan, de akkoris Pekri Mihaly vr(am) Jussat praeten-daluan azokhoz, esmet azon boltba rakatta be, auagy inkab maga raka be [M.királyfva KK; BK 48. 16. — ^aTi. a javakat]. 1669: Egy föld vago avagy inkab kő vago czakany [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1698: ennek utánna az Usorakn(a)k meg könyebbitésére, vagj inkab kissebitésére légen gondjok [UszLt IX. 76. 64 gub.]. 1764: ők mint az őkör szem nappal nem is mérnek járni, félven az adosságtól, vagy is inkább az adosság fizetésitől [Udvarfva MT; Told. 44/29]. 1783: Vagjon közel az Udvarhoz a Maros mellett jó kertben véve halas Tocska, vagj inkább hal tarto Nro 1 [Branyicska H; JHb XXXI/28]. 1812: meg holt ... Török Anna 3 hold napos Petetsb(en) vagj inkább Skárlábt(an) [M.gyerőmonostor K;

RAK 119]. — L. még FogE 65, 74, 104, 140, 174; RettE 181, 189, 394, 397, 399; RSzF 177—8; SzO VII, 261.

◇ Szk: ~-inkább egyre inkább; din ce în ce mai mult; immer mehr. 1803: A Gyitriak nagjobbára tsak a' Királyi Füresz malmok építetésektől fogva kezdettek inkább inkább Tapplitza felé bellyebb harapozni [Gysz; Born. XVc 1/18 Iacobus Ptyetkár alias Kús (83) civis vall.]. 1804: Mintegy 17. Esztendeje vagyon a' miolta Bozintán Kosztán inkább inkább használni kezdette ezen heljet [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Avasán Flóra (45) col. vall.] * annál/attól ~ a. még inkább; cu atât mai mult; noch mehr. 1573: ha azt myweled Annal Inkab bwneosse teszed magadat [Kv; TJk III/3. 306b]. 1619: Mondám hirtelen: Hát miért hogy olyan erősen fenyegete nagyságod az egy rossz Jenő váráért? Bizony nem csoda lőtt volna, ha más idegenséggel lőtt volna is az hatalmas császárhoz; de nám attól inkább az hatalmas császár köntösehez ragaszkodott [BTN^a 311—2]. 1797: ezenn Helly azért jön emlékezetben, hogy annál inkább ki tessék valósága [Szentegyed SzD; WassLt Conscri. 179—80]. — b. (de) kívált, pláne; mai cu seamă, mai ales; schon/oder gar, noch dazu. 1657: Noha pedig csak közrendbeli, annál inkább méltóságbeli megholtak felől is vagy hallgatni, avagy csak jót mondani, annál inkább írni kellene, mindazáltal ... az vétkes dolgot is eltávoztatása való példáját ... ha jelentem, érette meg ne itiltessem [KemÖn. 17]. 1692: az Torlo (!) tilalmasb(an) tortossek ... senkiis se az maga Tallojan (!) annál inkab egyebüt sub poena praespecificata ki ereszteti, vagy ot hálai ne meresszellyen [Dés; Jk]. 1752: én soha sem Láttam ... Tisztarto uramnak a meg irt Koltsárnéval valo tsak Leg kissebb gonosságra szándékozó szövetségét és annál inkább hogy véle fajtalankodót és paráznlkodót volna [Gardánfva Sz; BK]. — L. még RettE 88, 262, 307; RSzF 275; SzékFt 33. — c. (csak) azért; chiar de aceea; zum Trutz, erst recht. 1687: A' melly Buzát ... vetett az Udvarbíró, ha a' Csehi^a katonák ejtszaka réa jártak, étették, kertit rontották, pusztították, mellyrül tiltva(n) Udvarbíró Vr(am) annál inkább boszuságbul réa jártak volna? [KSz; GramTr VIII. — ^aÉrtsd: szilágycsehi] * annál is a. még inkább; cu atât mai mult; noch mehr. 1671: Mivel Régen Várossa az elmult sok háboruságokban ... igen meg-romlott a' Postalkodás miatt annál-is inkább el-pusztulnak [CC 30]. 1702: Ezt^a meg halván annális inkáb Rebellisek(ne)k tsináltanak meltatlan [Torockó; TLev. IV/3. 1. — ^aAz elfogott bíró kiszabadítását]. 1776: Annikó Kis Aszszony ő Nga ... hogy a' gyonást annál is inkább el kerülhetné ... az Asztralról fel ragadván egy perczet, egy darabotskát a' perczből M. Anikó Kis Aszszony bé fala [Msz; GyL. Christina Kováts cons. St. Miklos (55) vall.]. — b. (de) kívált, pláne; mai cu seamă, mai ales; (aber) besonders. 1671: Nem tartozom az meritumra megh felelni, mint hogy Nemes Ember vagyok; s suspiciora Nemes Ember nem tartozik megh felelni, annális inkab, hogy még az paraszt emberis nem tartozik gyanora magara vallalni, ne(m) hogy Nemes Ember [Kv; TJk VIII/11. 104]. 1731: eő kglmek sem ezen dologb(an) sem egjebekb(en) a Ne(m)es Városnak deputatussi annális inkább Plenipotentiariusai nem voltanak [Dés; Jk 409b]. 1825: én soha Kerülő Levelet sem adtam, annak nemis neveztem, annális inkább nem subscribáltam

[Szu; Told. 7]. — c. már csak azért is; chiar de aceea; auch bereits deshalb/nur mehr. 1751: kérjük^a alázatosan Nsgodot, meltoztassék Székünköt Finna Mihálynak functionálal meg ne Szomorittani annális inkább hogy abbéli meg Szomorittásunk az Mlgs Guberniumhoz recursust ne Causaljon [ApLt 5. — ^aTi. Orbai szék tagjai]. 1777: az vövények mindenkor szemesnek kel lenni, s tudni kitől vásárol, annális inkább ne hogy ut adatodgyék a lopot joknak eladatására [H; Ks 114 Vegyes ir.] * *annyival* ~ a. (de) kívált, pláne; mai cu seamă, mai ales; (aber) besonders, gerade. 1570: Byro vram Tanachawal Egetembe keressek megh az Orzagh vegezest arról hogy az Mely varas vagy falw egyk Masiknak Nyomast Nem adhat, az sem Tartozyk adny Lam eo Nag az Bachyaknak Nyomast Nem ad Monostory feolden, Annyewal Inkab az varas nem adhat [Kv; TanJk V/3. 16a]. 1762: Admoneáltat(na)k a fiak hogy édes Anyokhoz tartozó fiui engedelmességgel viselék magokot, meg szomorittásáról, anyival inkább valami violentiáról abstinealya(na)k [Kvh; BLev.]. 1801: a' Tisztelet Aszszony eő Nagysága meg-takaritto nem völt, annyival inkább gyűjtő és Szerző éppen nem völt, sőt vesztegetőnek tapasztaltam lenni [Mv; Told. 42/56]. — b. már csak azért is/sem; chiar de aceea/nu; auch erst recht/nicht. 1796: a' Juramentuma az All Peres Urnak, annak meg bizonyittására, mint ha a' kereset alatt lévő Levél kezénél nem volna, annyival inkább nem acceptaltathatik, mert in Contrarium bizonyittani semmit nem tud [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73 tábl.]. 1814: Mikor az ember minden igaz ok nélkül fenyegettetik és egyéb illetlenségekkel érdekeltetik . . . nem lehet szájosnak nem lenni 's bekecséges türéssel el szenevdeni annyival inkább hogy Dobai Mihály az Alpereseket szüntelen motskolta és minden Gyűlésben okot kereset a' beléjük való akadhatásra [Dés; DLt 56]. — L. még VKp 60, 137] * *annyival is* ~ a. még inkább; cu atât mai mult; noch mehr. 1681: Az hámorhoz, bányához, vámhoz és fűrészhöz szolgáló rendeket az hámori és egyéb szolgálatra reá erőltesse . . . mikor pedig kívántatik oltalommal is legyen nekik és neha engedelemmel is, hogy annyival is inkább szolgálatunk mellől fogatkozásinkal el ne idegedjenek [Szu; CsVh 106—7]. 1682: Minekokáért én is mind üdeom szerént immár, s mind penigh gyakorta valo beteges, nyavalyás voltomhoz kepest annyivalis inkább keozeliten utolsó orámhoz, a mint hogy néha testemben ahoz siettetve nyavalyákat, s fäidalmakat érezdegelnys kezdettem [Kv; RDL I. 160]. 1820: készek a pasztorok meg esküni hogy mérges tällyogba doglött meg a keresett alá hozott ökör — mely anyival is inkább bizonyos hogy a meg nyuzásakor az ökörnek a bal első Lapotzkája, 's a forgo Csontok körül levő Hus, és a Szive az ökörnek el volt senyvedve, 's a méregtől el fogodva [F. rákos U; Falujk 104—5 Barrabás Aron papnot. kezével]. — b. (de) kívált, pláne; mai cu seamă, mai ales; schon/oder gar, noch dazu. 1813: Vagyon a' Nemes Czéhnek Articulusa hogy a' ki a' Czéh béli Félebarátyát ha tsak rágalmazó szoval illetné, tehát azon személy a Czéhnek terhes büntetése alá rekesztessék, annyivalis inkább Feő Czéh Mesterét rágalmazza, kettzeres büntetést érdemel [Dés; DLt 56. 37]. — c. már csak azért is/sem; chiar de aceea/nu; auch bereits deshalb/nur mehr. 1745: Bardas Marutza és Dimien Marutza actu gonosz feslett erkölcsök(ne)k követésében

nem deprehendáltattak, de az gravis es gyanos circumstántiák irántok ugjan csak meg voltanak, annyivalis inkább hogy ennekeltőte kurválkodásokért ezen Városol . . . ki üzetettek, mégis most ismét bátorokdottak bé jöni [Kv; TJK XVI/5. 46]. 1780: a' citált articulus maga valóságos erejében meghagyatik, annyivalis inkább mivel azon Articulus Generalis, annak modificatiojára semmi praetextalt okok nem admittaltatnak [Torockó-sztgyörgy; TLev. 9/16]. — L. még FogE 257, 275; RettE 58—9; RSzF 219—20; VKp 169, 177, 283 * *hogy* ~ ne csakhogy ne; numai ca să nu . . . ; da . . . bloß/nur nicht. 1614: Itt is igen jó borok valának, és az Balassi uram gazdája az Balassi uram szolgálait mind yendéglette, hogy inkább valami bántása ne légyen [BTN² 68] * *mennyivel* ~ hát még; da(r) încă; noch mehr. 1629/ 1676: kgld-(ne)k sem fia, se(m) léánya, se(m) felesége nem lévő(n) még is nem felejt el, maga hasznat, mennyivel inkább az több Atyafiak(na)k mind vagyon éffélében részek, kikhez képest méltább(an) azokis megh kezdik kérni [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelyi nyil.]. 1793: Nsgod parantsolattya ellen kezem alatt lévő Az Apámnak sem kedveznék, mennyivel inkább ennek a' valóságos Akasztófára valonak [Kályán K; JF. Vég Mihály prof. lev.]. 1831: Décs aknára pedig senkihez nem mentem, mennyivel inkább Lukács Todorhaz, akit nemis esmérek [Dés; DLt 332. 8] * *mentől* (~) . . . *annál/attól* (~) mennél inkább attól jobban; cu cit . . . cu atât; je mehr . . . desto/um so besser. 1588: az Meszarosok . . . Menteol inkább eleyteol foghwant valo Ighireteket Nem Allottak megh Azert Matol foghwan . . . ilienkeppen valo vegezest Akarnak eo kgmek varosul . . . keozikbe Adnj^a [Kv; TanJk I/1. 85. — ^aKöv. a hat.]. 1653: mentül inkább czititották hogy ne szitkozodgiek, de annál inkább szitta Meszaros Peter vramat [Ne; Kem-Lev. 1394]. 1734: mentől inkább szegényedünk, annál nagyobb titulusra . . . vágyunk [MetTr 315]. 1772: mentől nagyobbbat szokik a' Viz, annál inkább sebessedik [Küküllővár KK; JHb XX/27. 25]. — L. még FogE 264 0 Sz. 1619: olyan leszen mint az diófa, kit mentől inkább vernek, attól inkább terem [BTN² 230] * *mindinkább* ~ egyre inkább; din ce în ce mai mult; immer mehr. 1803: Nem kétlem hogy a' Kedves Hugam a' rajtam Uralkodo Nyavalyámrol Sorog Uramot . . . ne tudositotta volna. De el-gondolhatta Kedves Sorog Uram azoltától fogva a' Naponként sőt oránként mind inkább inkább terhesedő Betegség mennyire el-gyengített és fogyasztott [M.déllő TA; DobLev. IV/868]. 1823—1830: Hazamenvén pedig mindinkább-inkább gondolkodni kezdettem állapotom változásán [FogE 300—1] * *nemcsak* sőt ~ nemcsak hanem is; nu numai . . . dar și . . . ; nicht nur . . . , sondern auch. 1677: Statualtattott annakokáért hogy azon Collegium mind külső és belső épületiben, nem csak continuatassék, sőt inkább renovatassék [AC 17] * *sokkal* ~ a. jóval többet; cu mult mai mult; viel mehr. 1786: Rös Iustinka sokkal inkább vislálkodott Kurucz Kati körül, mintsem a Nénnye [K; KLev.]. — b. jóval/még inkább; cu atât mai mult; noch mehr. 1836: a dolog valósága ellen állittyák a Felperes Testvérek a néhai Testvérek ellen, hogy az Testamentomot elmebéli fogatkozásból tette volna mert azt ép elmével tette, és ezen vétkes réa fogást lehetne sokkal inkább elmebéli fogatkozásnak nevezni [Ne; DobLev. V/1213. 1a]. — c.

hát még; da(r) incă; nun erst. 1643: az artikus contínuallya, hogy olahnak sem kapdoson feleséget venni, sokkal inkább magyarnak nem szabad [HSzj *kapdos* al.].

inkábbad 1. kics inkább, nyj inkábbacska; mai curind; lieber. 1769: senkiis maga Jobbágyit ne biztassa s efféle cselekedetekre ne batorítsa hanem inkábbatt keményen meg fenyittse [Uzslt XIII/97]. 1776: Groff Gyalakuti Lázár János Urfi eő Nga mennyi időtől fogva, ha igen, ki kedviért inkábbbat szokott vólt oda jární? [GyL vk]. 1819: Rákosi Uram . soha senkinek a maga érzését nem panaszkolta és fel nem fedezte, sőt inkábbbat takarta kedvetlenségeit [Kv; Pk 2]. 1820: az egész határ pedig oldalos tsak kicsiny részben lapajos, amellelt forrásos és vizmosásos is, inkábbbat inkábbbat^a agyagos, és Köves [Jegenye K; KmULev. 2. — ^aIgy, kétszer!]. — L. még VKp 220, 266, 273.

2. jobbára; mai mult; grőbsteils, zumeist. 1756: Miklós Kecskédagra házassodván, inkábbbat mind ottan lakik [Bukuresd H; Ks 72. I. 9]. 1826: tarka ujjaslájbiba szokott inkábbbat jární [DLt 695 nyomt. kl]. 1841: őt hat Tehény bornyuzott, ... tejeket inkábbbat a bornyuk mind ki szopják [Bács K; KmULev. 3]. — L. még VKp 273.

inkábban 1. inkább; mai degradá; lieber. 1692: Kihez keppest én inkábbjan uallom ha más keppe(n) az accorda ne(m) lehet, job lesz az mas fél Ezer Kapujokat szállitani [Szókefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével].

2. jobbára; mai mult, in cea mai mare parte; grőbsteils, zumeist. 1653: A nyár mind csatázásban telék el inkábbban [ETA I, 43 NSz].

3. helyesebben szólva; mai bine zis; richtiger gesagt. 1653: Mikor immár így futna a nyavalyás vészett, a társág ezt megértvén, utánna szágulda és mindenütt inában volt. Mikor Kolozsvárnál menne, oda bé akara térni, avagy inkábbban csak próbálta őket; de nem bocsáták bé [i.h. 114 NSz. — ^a1613-ban Báthory Gábor].

inkábbára jobbára, többnyire; mai ales; zumeist, grőbsteils. 1662: (A törökök) a lesből kijöttek és ... a mieinknek^a boldogtalanul esék vakmerő bátorságok, mert mind maga a viceispán és a vele való nemeseknek színe és virága az napon inkábbbára mind elhullott vala | Ezen gyűlésen^b noha a porta contentatiója, megelégitése ... nagy summára nevelt adónak is kiteljesítéséről rendeltének vala ugyan valamit, de inkábbbára csak Váradnak a Pártiummal együtt visszakapcsolása és a fejedelemmel való egyezés dolgában töltetett vala az üdö | Az ország lakosi közül is sokan annál inkább a kívül valók inkábbbára mind olyan vélekedésben voltak, hogy immár soha többé Szebenbül . a török ki nem jöne, hanem azt derekasan elfoglalván, a többit is abból utána vonná és elfoglalná [SKr 316—7, 479, 555. — ^aAz erdélyi seregbelieknek. ^bA beszti ogy-en]. 1677: a' derekas causák inkábbbára Táblán, mint sem vármegey inchoáltatván, akar per inchoationem, akar per decisionem szakadgon a' Táblán vége; abbol leendő proventus az Assessoroknak administraltassék [AC 206].

inkábban 1. inkább; mai degradá; lieber. 1799: Győrfi Márist oly virgantzással láttam lenni, a' Legényekhez, melyet inkábbban a' Legények(ne)k kellett volna mivelní [Dés; DLt].

2. jobbára; mai mult, in cea mai mare parte; grőbsteils, zumeist. 1654: urunkhoz Magyarországról követsebben érekezenék követek ugyan számosan. Azok pedig mind inkábbban nagyságos urak és nagyrendű papok voltak [ETA I, 157 NSz].

inkapax 1. (szellemi munkára) alkalmatlan/képtelen; inapt/incapabil (pentru muncă intelectuală); (zu geistiger Arbeit) unfähig. 1751: Finna Mihályt Úsmeri a szék^a incapaxnak lenni Ugy annyira hogy csak egy legkússebb Relatoriácskának expeditiojára is adhibiálni nem lehet [ApLt 5. — ^aOrbai szék].

2. képtelen; incapabil; unvermögend/fähig. 1724: eddig mind inkább lehet postálkodni, de ezután teljességgel inkapaxak leszünk, mert a hatarunkan levő füvet in toto Consummálván az Inquartirizansok és az köhordó Marhák, szénát a szeginseg nem acquirálhatott [Ne; Ks 83]. 1825: incapaxak vagyunk házunkhoz csak egy fát is el vecturazni [Dés; DLt 754].

inkaptívál elfog, kézre kerít; a prinde, a aresta, a pune mîna (pe cineva); festnehmen. 1736: azt p(rae)tendállya az Incta, hogy a Cautio állól absolváltassék, advánn ratioját ezt, hogy tanquám Residentias Nemes Asz(szony)t nem lehet vala incaptíválni [Dés; Jk 218a]. 1750: Kerscec^a nevű Faluja . Tilalmas erdejében . épületnek való fákat vágta, és azokat más felé vinni Szándékozta; ha azon Tilalmas Erdőnek Pasztora, tegedet nem Comprehendalt, és incaptívalt volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir. — ^aH]. 1753: Vasilyt ... hallottak hogy az Szék^a Erdő Pasztorok fogták volna el, és actus detentio(ban) tartják de ki parancsolattýából incaptívalták ... nem tudjuk [Szentegyed SzD; WassLt. — ^aSzentegyeddel tőszomszédos településről való]. 1754: Oltyán Vona az E(xponens) Aszszony ó Nga ... Sellére Lévén biztában bé szállott Társaival edgyütt de hogy eszre vette Szász János Udvari Biroval Boldorral égyütt mi Járásban Légyenek immediate in Captívalni es arestálni ügyekeztek ketteje elabalt az edgyike incaptívaltatott ... melly detentust ... Farago Elek ő kigyelme allegálván maga Jobbágyának lenni eliberalta [Káptalan AF; TL].

inkaptíválhat elfoghat; a putea prinde/aresta; festnehmen können. 1749: Makrai Agnes Aszszony eő kglme a meg irt kezeseken a 40., 40ven magyar forintokat exequalhassa és exequaltathassa, anyi éró Bonumok nem lévén magokatis incaptívalhassa mind addig mig plénarie satisfactiót veszén maganak [Sövényfva KK; MbK VII. 9]. 1759: Ha Barmai valamikor a' szabad helyből kárba szaladnának, tartozzanak csak zállagot venni ... de munkálkodo Barmait vagy Cseledjit ne incaptívalhassák, hogy így Dolgában kár interveniályon [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

inkaptívált elfogott, kézre kerített; prins, arestat; festgenommen. 1721: az incaptívalt Malefactorok, az detentjob(an) Bolyáb(an)^a Toldi György Vram ő kglme Castellyab(an) vadnak [Mihályfva NK; Ks 95 Czirjék Pál lev. — ^aNK].

inkaptíváltat 1. elfogat; a dispune să fie prins/arestat; festnehmen lassen. 1722: Kozma Ur(am) szolgáljára ha

rá ismerhetünk, igenis incaptivaltatom [Kj. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1730: Azon verekedők között az kik Residentiantlanok Hadnagy Atyánk fia elő kglme ... incaptivaltassa, és külje fogságra [Dés; Jk 404b]. 1745: a Hedsd^a mellett holmi szekerek meg szálván, és fejszéket el hagyván az I. meg találta ..., de az J eltagadta ... azon eltagadott fejsze az J keze alatt találtatott, melljért incaptiváltván Ns Vár(me)gyenk V. Ispánnjától ... mulasztatott [Torda; TJkT II. 23. — ^aA Tordai-hasadékon is átfolyó és az Aranyosba ömlő patak].

2. ~ja magát elfogatja/kézre adja magát; a se lása prins; sich festnehmen lassen. 1721: Az Malefactorokban kettőt, az kiket el bocsátott volt, reincaptiváltatta, de az több Malefactorok latván persecutiojokot, magokot ad Dominale forum incaptiváltatták [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.].

incaptiváltatás elfogadás, (vkinek a) kézre került; prindere, arestare; Festnahme. 1728: Dioszegi Mihály Atyank fia elő kglme Industriaia által reducat Jobbagjok(na)k Incaptiváltatásokra Kezesség alá való vettetések végett Exmittaltatták ... Atyankfiai elő Kglmek [Dés; Jk 377b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1756: (Az aranygyűrű) meg került volt még szebeni incaptiváltatása előtt [Kv; Mk IX Vall. 88].

incaptiváltathatik elfogathatik, kézre keríthetetik; a putea fi prins;arestat; festgenommen werden können. 1752: Gall Ferentz ha hol találtatik, vagy p(e)d(ig) haza vetődik, az specificat Summat cum interesse tartozik meg fizetni, mellyet ha praestalni nem akarna incaptiváltathassek [Málnás Hsz; SVJk].

incaptiváltatik elfogatik, kézre keríttetik; a fi prins; arestat; festgenommen werden. 1715: György Deak Ersok, és Boër Kata incaptiváltatva(n) paraznasagért, az Directorok ki hozatva(n) prosequaltatták [Kv; TJk XV/1. 139]. 1730: En Nagy Enyedi Szilágyi al(ia)s Halász István az Tktes Ne(m)es Deesi Tanacstol jo Istenem Szent nevének sokszori irtoztato karomlásáért és Paráznasaggal való Vadoltatásomért incaptiváltattam, es az Szentbenedeki Tömlőcz(en) rabságot viseltem [Dés; Jk 400]. 1747: Bads (!) Ersok eleitől fogván paráznasagban elő személy volt . . . mostanis in facto Delicti találtatott, midőn étszaka(na)k idejen edgj pajtában két Katona közzül huzattatott ki, és a' Kaplár alt(al) incaptiváltatott, s Tiszt keziben adattatott [Torda; TJkT III. 135]. 1753: Széki Székely Ersok már másodszor kapattatván (igy!) és incaptiváltatván ha praegnans nem volna Hóher által az pellengéren meg tsapattatott volna [Kv; TJk XVI/7. 207].

incarceráltat (be)tömlőcöztet, tömlőre vettet; a dispune să fie întemnițat; einkerker lassen. 1649: az mely Nagy Georgyeöt Iszlai Pal it incarceraltatot gykos [Kv; TJk VIII/4. 428].

incarceráltatik tömlőre vettetik; a fi întemnițat/vîrit în temniță; einkerker werden. 1647: az captius nehaj Toth Illiesnek feleségeul nyulva(n) való paraznasagba(n) artotta magát, mely gonosz cielekedietit Incarceraltatua(n) az gonosz Aszszony, ezen J be ment az Toronyba hozzaia [Kv; TJk VIII/4. 249].

inkasszáció behajtás/szedés; incasare, percepere; In/Einkassierung, Erhebung. 1750 k.: (Az) idegen sertéseket ... krajnik uram vegye lajtsromba . . . és tempore decimationis adja elé az glandinationis taxának igazságosabb incassatiojára [Déva; ErdO II, 118]. 1819: a midőn a Fő Portio incassatioja az Falu előtt fel olvastatott volna, tsak maga szeme szöktében elő álvánn Daróczi János nagy fel szóval azt declarálta^a [WLt Dominale Protocollum. — ^aKöv. a nyil.].

inkasszáll 1. (pénzt) beszed/vesz; a incasa (bani); inkassieren, erheben. 1749: Mostan Bécsben lévő Deputationak Diurnumáról ment az Nemes Széknek az Gubernium, és Commissariat Dispositioja, és hogy aztat incassalni ügyekezze, már praemonealtatott [ApLt I gub.]. 1797: ki adott két edényecske Bornak árát incassaltam 149 Rf. 32 1/2 xr [Lunka H; Ks 108 ua.]. 1801: minden Ecclesia gyűlését az Ecclesia Tagjai oly szorgalmasan gyakorolják, hogy ha annak utánna valamellyik az Ecclesia gyűléseit el mulattya az a személy egy mforintig büntetessék meg, es aszt az Domesticus Curator Exequaltassa, és az Ecclesia szukegei közze incassallya [M.köblös SzD; RLt]. 1824: A Dobra Vidéki^a krajnik Ur mind Robot ugy az ökrös szolgálat Restantiakból pénzt incassálván a Perceptoratusnak bé administálta 314 fir. 2 xr [Déva; Ks 106. 99. — ^aH].

2. ~va bevétel gyanánt, bevételként; ca/drept incasare; als Einnahme. 1787: Melly Erogatiok summája . . . ha ki vétetődik az fellebb irt Perceptionis summából . . . marad incassalva Hf 76 Dr 56 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 11].

inkasszálandó behajtandó/szedendő; de incasat/perceput; was zu inkassieren/einzuheben ist. 1761: Accedal Devan következő esztendőben incassalando közepő Malom negyedik kerekének taxája [Déva; Ks 94. 24. 4].

inkasszáltatás beszédettetés/hajtatattás; incasare, percepere; Inkassieren/lassen. 1830: Pitzal Antalnál lévő restans 500. Rforint Arenda Censushak az Uradalni Cassába leendő incassáltatására az irt Arendator magát nyilván kötelezvé [Km; KmULev. 3].

inkasszáltatik¹ beszédettetik/vétettetik; a se incasa/percepe; inkassiert/erhoben werden. 1750: az Super Auctionalis Summa . . . incassaltassék az Generalis Cassankba [ApLt 3 Ioan. Dombi jun. lev. Nsz-ből]. 1761: (A ház) Nagy Lászlónak egy arany taxában elocaltatott, és minden esztendőben incassaltatván tézen tizenhat esztendőre Rf 25 [Déva; Ks 94. 24. 4].

inkasszáltatik² érvénytelenítettetik; a se anula; ungültig gemacht werden. 1700: Ezeket^a azért vontuk ki hogy másszor ne fáradgyunk olvasásával mivel Gegessi Uraimék Kő Templomot építven vég képpen el szakadtak a' sz: Simoni Templomtól, mellyhez képest ez Conditio kis héjjaba(n) valokká lettenek; a Postulatumis incassaltatott [MMatr. 175. — ^aA szentsimoniak és gege-siek (MT) egyezségére von. sorokat]. 1762: Mlgs Felső Magy(ar) Suki Suki János Ur adott vala kezünkben maga által subscribált pecsétés Carthabeánkát . . .

Mostan azon summát .. Suki János Ur ex toto exolválá, az Carthabeánka el tevellyedvén soholt meg nem kaphattuk, azért ha jövendőben vagy magunk-(na)k vagy successorink(na)k kezeiben kerülne ex Toto incassáltak vagy Semmivé tétetődik [Kv; SLt XXXV. 6].

A régiségben gyakoribb a *kasszálatik* használata (l. ott).

inklináció 1. hajlandóság; predispozíció; Geneigtheit. 1621: Nemzetes hiwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly birannak meg tekentuen mind magara es nemzete-re neze az hazában beöchületes allapottiat es ertuen az vduarhelyi uarunk(na)k megh építésere ualo io inclinatíoiat .. azon uarunkott .. neki inscribaltuk [Törzs. fej.]. 1632: Mind ezekre kd resolualuan ugi magat hogi uehessem eszemben az kd alkuasra ualo inclinatíoiat igirem azzal magamat kdnek hogi a magam iussombolis engedek kk. es emberert embertis engedek kk, chiak az hataromat el tulajdonodny nem engedhetem [Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza nyil.]. 1731: Amely lovak már joban tanulhatnak (!) meg próbálja őket az ugrato fa közé köttetvén de a kine)k semi inclinatio-ját nem latya az ugráshoz nem kell erőltetni őket [JF lovászmeisteri ut.]. 1736: Kalnoki két féle tisztség utannis jár, mert az Generalis Perceptorsagra is van inclinatioja, s az Secretariussagra is [ApL 4 Petri Dávid Apor Péter-néhez Nsz-ből]. — L. még TML III, 187.

Szk: jó ~ jó irányú/akaratú hajlandóság. 1760: In originális accludált ezen két Levélből ki láthattatott az jó Inclinatiót [Kv; Told. 5a].

2. hajlam; inclinatie; Neigung, Inklination. 1760: én nem tapasztaltam fölöle hogy valami Gonosságra vagy Lopásra valo Inclinatiója löt volna [Kóród KK; Ks 17. LXXI].

inklinál 1. fordul, tér; a se întoarce, a coti; sich (zu)kehren/wenden. 1775/1805: meg indulván azért ezen árák főből mutatának az árák széllehez közel, egy Bük fába keresztformálág vágott Jegyet, ezen felül valamenyire mintegy balra inclínálva, valamely meredek oldalas helyet [BSz; JHb LXVII/3. 81].

2. hajlik vmire; a inclina (să facă ceva); zu etw. neigen. 1772: A Rovai Lakosok(na)k Sok Sibongások között egyéb e'lméjeket nem érthettem ... én ugyan jóvállottam nékiek a' Mgs urral valo békességet .. némellyek(ne)k akarattok inclínalt a' békességre [Szent-erzsebet KK; SLt id. Szakáts György vall.]. 1777: Inkább inclínálván pedig az Exponens Uram a 600. forintok(na)k fel vételire mint sem a Jozságnak prosecutiojára; Tessék Kigyelmetek(ne)k azon 600. m. forintokat az Exponens Uram(na)k meg fizetni [Dés; Borb. I].

inklinátus hajlamos; inclinat (spre ...); zu einer Sache bereit/geneigt sein | hajlandó vmire; dispus (la ...); willig, bereit. 1678: Mikor a régi forma országok igazgatása módjai formára akarnak az emberek folytatni a dolgokat, úgy tetszik, az volna a rendi, meg kellene elsőben tudni . . . micsoda okokból s kik miatt származtak s lettek a fogyatkozások: azokat már miképpen kellene reparálni, most is kiki mire inclínatus s mit csinál, nem kellene csak Teleki Mihályt sententiázni [TML VIII, 263 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

inkludál 1. (pecséttel) lezár; a închide (cu un sigil); versiegeln, mit Siegel abschließen. 1619: Következik az postscripta, melyet külön pecsét alatt includáltam az urunk levelébe [BTN² 368]. 1642: mikor Ficiz Istvánál levő Jozsagot ... meg osztottak volna, az vayvodalisok ... azon osztásról hitek alát való peczetes Relatoriatis kezek irasza alát Includalva adtak es Nehaj Nemzetes Dapszai (!) Istvan keze es irasza által apertaltatot [Nagymeregő K; JHbK XVIII/20].

2. (levélhez) mellékel, bele/mellé zár; a anexa (la o scrisoare); (einem Brief) beischließen/fügen. 1618: juta ide Duna, hozá nekem az urunk erős panaszló levelét, melyben vala includálva az Kamuti vramnak irott levelének pariaja [BTN 102]. 1662: Kucsuk pasátul is tegnap érkezék egy követ ..; mit írjon, magam páriáltattam mind a maga mind pedig hopmester uramnak szolló levelit; ugyan ú kegyelme levelibe van includálva [TML IV, 114 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1705: Az én leveleimet én pedig a Cancellarianak szolló Gubernium Levelébe includáltam [WIN I, 481]. 1734: Az Tolvajós hírek iránt solicituskodván, minemű tudositásom jot V: Ispán Györffi Urtól Azokat in originalibus al(azato)s(s)a(n) includaltom [Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. 1823: Krizbai ... levélbe inkludálva küld nekem egy duplász aranyat [FogE 102]. — L. még BTN² 295; TML VI, 526, VIII, 213—4.

3. belefoglal/iktat; a include; (hin)einschließen. 1698/1699: Mint ezekre mi lészen az resolutio kglđ Szolga biro Ur(am) fide mediante pecseti alát irt Relatoriab(an) includállyá [Cege SzD; WassLt Vass Dániel nyil.]. 1733: el mentünk az Primipilus Szabó István Uram házához, és ottan az Convocált Fatenseket ... meg examináltuk kiknek Fassiojokot meg is irtuk fide nostra mediante mellyek mind Sigillum Inquisitoriummal includalva így következnek^a [Altörja Hsz; Borb. I. — ^aKöv. a tanúk vallomása].

4. kb. igénybe vesz; a cere; in Anspruch nehmen. 1734: A Biblia olvasásához hozza kezdettünk^a volt, s mind addig is Continuáltuk míg némelyek az Ekleziab(an) aszt mondották, hogy nyári időn Csak a könyörge-sis elég, annális inkább a Biblia olvasás sok időt includál, nemelylek pedig aszt hogi Vásárnapokon ugj mint szeredán, és szombaton nem kellene olvasni [Dés; Jk 555b. — ^aA két dési ref. pap].

inkludálás lezárás; închidere; Abschluss/schließung. 1711: Kglmd(e)t alazatosan kerjük, látvan illyen veszedelemben forogni s lenni dolgokat . . . ne neheztelyle, munkalodni Uram Kglm(e)d az utnak addig valo fellnyitását mig ki jöhetnek Nemelylek ... az Oytozi utnak includalása miat békén kérték nemelyleknek pedig Cseledgyi bé sem mehettek [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50].

inkludált 1. (levélhez) mellékel, mellé/belezárt; anexat, alăturat (la o scrisoare); (dem Brief) beigeschlossen/fügt. 1569: Ez includált leveleket Kegeyelmedtől visszavárjuk [EOE XII, 228 fej.]. 1724: ezen includált relatoriában ket fele fogyatkozás vagon ket fele' az Papiros, az írásbannis vakarcslás vagyon [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1752: ezen orában hozá kez-zemben az Sz. Martoni Biro ezen itten includált mind

mandatum Copiajat, mind pedig Legaliter emanalt Admonitoriat [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabo György lev.]. — L. még BTN 109.

2. belefoglalt/iktatott; inclus, cuprins; eingeschlossen. 1729: talalam Antal Kosztin nevű jobbaját az maga lakó hazában . előtte ezen Relatoriamban (: includalt instructioi :) mind végig el olvasam [Nagyik-lód SzD; Born. VII. 13]. 1745: ezen Ralatoriamban includalt . . . Instructionnak tenora szerint eo kglmeket . admonealam [Boncnyires SzD; TL 42]. 1755: tanálám Mosnyág Juont . . . és Kezán Fenukot M. Groff was György Vr ő nga Sellerit kik előttis az kezemben küldött és ezen Relatoriáb(a) includált instructioit de verbo ad verbum el olvasván, és annak tenora szerint ő általlok Mlgs Groff Vrakot Ó Ngokot . Certificálám Ns Doboka V(ár)(me)g(yén)ek G(ene)ralis Törvényes szé-kire [Dob.; WassLt].

includáltat lezárat; a dispune să se închidă/să fie închis(ă); abschließen lassen. 1738: Mlts Generalis Urunk ő Excellentiája Parancsolattya szerint, az Harom Város kapuin^a kívül minden utakat 's ösvényeket includáltatni serio parancsoltunk 's véghezis vitettyük [Dés; Jk 506b. — "A Híd felé, az Alparét felé s Szűv felé való határkapu].

includáltatik 1. belefoglaltatik; a se cuprinde, a fi cuprins; eingeft werden. 1619: nem includáltatik Lippa^a s Jenő^a az némettel való conclusióba [BTN^a 203. — "Borosjenő és Lippa Erdély két délnyugati végvára, a török portai követelések egyik tárgya].

2. hozzátartozik; a aparține (a ceva, cuiva); zu etw. gehören. 1711: azon Curiahoz includáltatik Colonialis sessioik (így!) ezek^a [Ingodály NK, JHb XXIV/19. ^aKöv. a fels.].

includáltatott (levélhez) mellékelt, (levélbe/mellé/be-le) zárt; anexat, aláturat (scrisorii); (dem Brief) beigeschlossen/gefügt. 1608: (Jozágában) bizonyos szemeliek potentiose inuadaltak uolna: Az mintt Kgltek beo-uebben ez mi leuelwnkbe includaltatott Supplicatioibul megh ertheti [BLt 9 a fej. Cszs-hez].

inklúza, inklúzá 1. mellékelt irat/levél; act anexat, scri-soare anexată/aláturatá; beigeschlossenes Schreiben, beigeschlossener Brief. 1658: Sos Marton Ur(am), ma érkezvén hozzám a kegyelmed levelével s inclusája-val, melyekből meg értém a' kgtek között valo villongást az én testa(ti)om és qualifica(ti)om felett, melyek-ről így declaralom magam^a [CartTr II. 101. — "Coloman(us) Igaz nyil. a bihari Nagykerekiből]. 1667: Ke-gyelmed levelét vettem mind az inclusákkal együtt [TML IV, 172 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1711: az közön-séges Contributio és tereh Viselés iránt minemű difficul-tasok találtattak azon Székekben^a akartam Vr(am) Kgl-nek ez inclusában al(á)zat(o)ss(a)n representálni [Réty Hsz; Born. XXXIX. 52 Antos István lev. — "Cszs, Gysz, Ksz]. 1716: Vettem az Vr levelét nagy becsüllettel mind az inclusékkal edgyütt egy Bécsi levél volt kösz-te, a többi jóságocskaimbol valok [Kiskend KK; Ks 95 Biro Sámuel lev.]. — L. még TML IV, 81, VI, 174, 565.

2. ~ba csinál ' ?' 1664: Ikafaluan lako Balogh Tha-mas talala meg bennünköt alazatos könyörgese által, je-

lentven ennek előtte valo üdökbén, mutattuk volt kegiel-messegunkót hozzaia az hadi expeditiobol immunital-tunk (!) volt adegh mig fizai^a anyera nevedeknek hagi az hadra alkalmasok lesznek, de leuelünköt Inlusaban csinyaltak volt immar hűsegetek nem akarna helyben hadni praetendaluan aszt hagi éltölt ideie; mely expo-nensnek instantiájár (!) kégielmes tekintetünk leuen még engettük neki hagi mostanis othon maradhasson, ha szinten Fiai fel neuekedtek volnais [Törzs. a fej. Hsz-hez. — ^aElírás fiai h.].

inkola 1. lakos; locuitor; Einwohner. 1675: szöcs Kata Aszszony tiltattya keglteket Magyar Letán lako indifferenter minden nevel nevezendő Incolacat . Magyar Leta^a es Aszszonyfalva^a közös Vár nevű hatarátul [JHbK LIV/31. — ^aTA]. 1732: A Mester ott(an) lakvan obligalak magokat az incolak arra, hagi egj egj nap tavaszi maglas ala, ugarlaskor is egj egj nap delig valo szantassal meg segellik [Kórispatak Hsz; SVJk]. 1760: vagyon az Falunak egy darab Kerek Erdő nevezetű köz Erdeje . . . ezt az Falusi Incolak usualtak eddig [Novoly K; BLt]. 1761: Szánto földis vagyon cir. cub. 15 mellyetis az Ingodályi Incolák egymás között fel nyilazván colálnak [Ingodály NK; JHbK LXVIII/1. 340]. 1782/1799: az előtt régen nem volt szokás a' Falusi Incoláknak az Erdőköt el adni [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 343]. — L. még RSzF 157.

2. helybeli (lakos); localnic; Ortsansässige(r). 1739: meg kell tiltani a gabona pálinka főzést és az ilyent fő-zőktől, incolatól, idegentől . . az égett borfőző fazaka-kat be kell szedni [SzO VII, 401—2 gub.].

inkommodál 1. alkalmatlanságot okoz vkinek; a inco-moda (pe cineva); jm Ungelegenheiten machen. 1697: Tiszt: Divini Pal Atyankfiat . . Iste)nn boldogul haza hozvan . . ez után azon Isteni szolgálat a becs(ü)-l(e)ts szaszok között ugy vigeallyon, mint közöttünk Magyarok között; Es tova b hogy a' szász atyafiaknak ne incommodallyunk, az Ovari kis templ(om)b(an) az Ma-gyar Isteni szolgálat cessaljon [Kv; SRE 50]. 1736: méltotassék Excellentiád Törvényhez értő becsületes Sze-mélyeket denominálni, hogy az praetensiot végekép-pen dirimállyák, . . ne kellyen Excellenciádna to-vábbra alázatosan incommodálnom [Gorbó K; Ks 99 Lészai István lev.]. 1741: Felettébb incom(m)odál Sok-szor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomiajá-nak [H; Ks 101]. 1752: Joseph Urfi . . aztis írja hogy Ngtok engemet minnyájon meg untak, én ugy tudom senkire magamot erővel nem obtrudáltam, nemis obtru-dálom; ha kinek terhere voltam, insinualta volna né-kem, bizony nem incom(m)odáltam volna többet [Torja Hsz; ApL 3 St. Apor Apor Péterhez]. 1756: Mely do-logh iránt nem incommodaltam volna annyiszor ha ezen sullyos nyavallya ilyen hosszszason agyb(an) nem feke-tet volna, mostis nem feketne hanem in ipso Termino azan dologot consumaltam volna [Lőrincfva MT; Kp III. 135].

2. kellemetlenkedik; a incomoda, a face o neplăcere; sich unangenehm aufführen. 1681: Mivel Vasarhelyi fe-lesege mind az Predikatorok s mind pedig egyeb külső még nagy rendek ellenis otsmany nyelveskedesevel gya-lazasaval, sokat incommodalt Tetzet hogy tova b el ne szenvedgyük benne, hanem meg paltzattassek erette

[SzJk 153]. 1736: kérem az Urat Bátyám Uramat ne sajnálja őket^a haza küldeni ... hogy ne kételenítessem őket repetáltatni; mellyelis örömet nem in Commodálnék [Ks 99 Kemény Adám lev. — ^aA jb-okat].

inkommoditás kellemetlenség; neplácere; Unannehmlichkeiten. 1659: Leirom mindenik incommoditást [TML I, 411 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1734: Tudgia é a Tanu hógj a Néhai Széki Teleki Pál Uram(na)k, azon Tutorságban sok rendbéli incommoditási s injuriatati voltanak azon Tutorságnak administratioja alatt? [Kv; TKI vk].

inkommodum 1. kellemetlenség; neplácere; Unannehmlichkeiten. 1737: Sok incommodumok lévén Nms Városunk Szena Rétinn, az Aknáról kifojo Sós patak miatt, tettett azért ..., hogj árka ki tisztitassék [Dés; Jk 478b]. 1738: Mint hogj Városunkb(a) sok Czigányok telepedtenek, kik miatt tűz által leendő kárunk(na)k eltávoztathatasa végett és egjéb incommodumok(na)k is evitatiojára Concludáltatott hogj ... hajtassanak ki a Városrol, a' Nms Város Czigannyin kívül [Dés; Jk 502b].

2. vminek alkalmatlan/kényelmetlen volta; caracterul incomed al unui lucru; Ungeeignetheit/bequemlichkeiten. 1770: (A beteget az) által hozattatásra tudam hogj én magamis erőltettem Feleségemmel edgyütt, lattván házainak incommodumit, és magára valo gyamolttalan letitt [Algyógy H; BK sub nro 1017 Kun István vall.].

Szk: *vmi (nagy) ~ára van vmi* (nagyon) alkalmatlan/kényelmetlen. 1782/1785: Détései István Uram ... azon Ambrus Ferentznek inscribált Házhelye mellé Kratsunász Páskulynak egy házat akart építeni, a' mint hogj építettis, a melly építés incommodumára lévén Ambrus Ferencznek, azért Néhai Détései István Urammal öszve tépelődtenek [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 326]. 1833: vgy találtuk, hogj azon Oculált Hely éppen a Hatarszéiben több Birtokosoké lévén a Városnak nagy incommodumára lenne ha olyan távol szakaszatnáék ki a Téglavető hely [Dés; DLt 904/1831 mell.].

inkommunikábilis kb. összeférhetetlen; incompatibil; unverträglich. 1794: (Ha az ifju) dissolutiohoz szokik, egy incommunicabilis, szenvedhetetlen, kártékony ember lesz belőle, semmi rend, engedelmesség a nyakára nem fér [Csetri, Kőrösi 93 Nalácsi József testőrirő, generális jel. a Ref. Főkonz-hoz].

inkompetens nem illetékes; incompetent; nicht zuständig. 1740: ezen Tkts Ns Penteki szek autoritasa penig tsak 12 for(intra) extendalodik az ítélet tételre, azert a' modernus A Causája(na)k incompetens foruma ezen Penteki Processus [Torda; TjKt I. 184].

inkonstáns egyezségsegő, rég állhatatlan, (az egyezséget) meg nem álló; care calcă înfelegerea/invoirea; konventions/übereinkunftsbüchig. 1713: ha ezen zalogositást valamellyik fél fel bontaná, tehát az az inconstáns fél convincáltassék cum f. 20., melljet az álhatatos fél az álhatatlan félen meg vehessen [Kv; Pk 3].

inkonziderátus értetlen; lipsit de înfelegere; verständnislos. 1770: soha militiaival annyi baja nem volt Felső-

Dobokának, mint azzal a félsvadronnal, melyet köszönhetünk ennek az inconsideratus főispánnak [RettE 231].

inkonveniencia 1. kellemetlenség; neplácere; Unannehmlichkeiten. 1600: Az vasarnapy korchyomaroltatas feleol vgy zollanak eo kgmek hogj megh engettessek pro tempore de chyak Addigh valamegh valamj oly inconuenientia Nem találkozyk varosunkra kyt Jsten tawoztasson el [Kv; TanJk I/1. 361]. 1666: Ezeken kjül, minden nemv InConuenientiak az Joszág dolgabol, Eö kgmek között, ki szállának Es Annyhilalodnak [Altörja Hsz; Borb. I]. 1677: Noha a Törvénynek processusiroi valo Constitutiok ... sok rendben variatattanak, de ebből valo abusosokat és inconvenientiatok következhetni látván az Ország, az ackori Fejedelem és Statusok tetczésekből, in Anno 1619^a. minémű processusokat ... a' Causansoknak jobbaknak s' hasznossabbaknak itiltek lenni, egy corpusban redigalták, és hogj azokkal ... pro statutis Consuetudinibus Et Legibus Regni ellyenek, végezték [AC 177. — ^aA lapszálen is utalás az ez évi egy-i art-ra]. 1726: El látván az eddig efele egyenletlenségekből következett Sok inconvenientiakott Authoralljuk ... Csulai Pál Vramat o Kglmet akar mellyik Atyafinak Jozagat (: ha refractariuszkodnek :) foglalni [Kv; JHb XLII/123]. 1741: Az Forspontra adatt ökrök és szekerekbéli Sok károk, és azakból az Falukon emegalt Sok inconvenientiak s perlekedések meg szünné(ne)k; ugjanis az Beresek ... az Vár(me)gie ökreire gondot viselni adstringáltatná(na)k [H; Ks 101].

2. kényelmetlenség; incommoitate; Unbequemlichkeiten. 1690: most is el kellene innet Fogarasba(n) mennünk de tartvan az uton eshetendő inconvenientiaiktól nem mehetünk [Ebesfva; Törzs. fej-i ut.].

inkorporáció befogadás, bekebelezés; incorporare; Aufnahme, Einverleibung. 1635: Az itt lako Cizmasiak el akaruan szakadni az Colosuari warga Mesterekteol, és Czehkekbeol ki akaruan allani Miuelhogy mikel elseoben az varasban, az Cizmasia mesterseg es cizmasiak be szarmoztanak, ez Varasnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itelettel az Varga Chehben rendelteek eoket

Es ez egyesseget es incorporatiöt, Jstenben el nyugut Bethlen Gabor Fejedelem eo felge jowá hagyvan serio committaltais hogj megh ne engettessek az keozteok walo szakadas es Scissio [KvLt Céhir. I. 12 Kv táncsának hat.]. — Vö. az *inkorporált* címszóval.

inkorporál hozzácsatol; a anexa; an etw. angliedern/schließen. 1655: adának az prásmáriak^b ujonnan egy jó darab szegelyet földet, ugy hogj az is legyen jure perpetuali incorporálva az nyéni^a határhoz [Uzon Hsz; SzO VI, 202. — ^a—^bNyén és Uzon (Hsz) határa a prázsmárival (Br) tőszomszédos]. — L. még i.h. 201.

inkorporálás be/felvétel; primire, admitere; Aufnahme. 1813: a Felperesnek ... Desen birtoka nintsen sem Civilizalását Városi Polgárok köze Incorporálását nem tudják [Dés; DLt 162].

inkorporálhatja magát kb. beleárthatja magát, beavatkozhatik; a se putea amesteca; sich in etw. (ein)mischen können. 1756 k.: Nságtok sem kívánhattja azt, hogj a Constitutionak ereje ellen valamelly privatus sz-

melyek akar Kovatsok akar más féle mester emberek authoritatív az Verős Kovatsok munkájában incorporalhasnak magokat, holott ha Verőt kell építeni, mi építtjük, annak Dezmája, annak portioja, annak naponként folyó költsége mi rajtunk forog [Torockó; TLev. 9/9. 1].

inkorporált kb. (vmilyen minőségben) befogadott/vett; primit/admis (intr-o calitate oarecare); (in irgend-einer Qualität) aufgenommen. 1635: mikor elseoben az varasban, az Czismasiak be szarmoztanak, ez Varasnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itilettel az Varga Czehben rendelték eeket . . . Es magokis annak utanna ez incorporalt allapattyokrol vgy mint az Czismasiak (megh egyyezuen az Wargakkal) communi Consensu et sponte priuilegiumot impetraltak [KvLt Céhír I. 12 Kv tanácsának hat.]. — Vö. az *inkorporáció* címszóval.

inkorporáltat 1. hozzácsatoltat; a dispune să fie anexat; angliedern lassen. 1677: A' hajdu vitézek magok Territoriumán kívül más jóságot, vagy telekeket ha venni akarnak vagy birnak, mely a' megvételek elötte Vármegyéhez volt incorporáltatva, afféléket ne egyéb igazsággal és szabadsággal vegyenek, tartsanak, se birjanak, hanem mint egyéb Nemes Patronusok a' Decretumnak continentiaja, és Ország Statutumi szerint [AC 172. — ^aLapszéli hivatkozással az 1635. évi egy-i art-ra].

2. ~ja magát befogadtatja/be- v. felvéteti magát; a face să fie primit/admis; sich aufnehmen lassen. 1669/1726 k.: Mivel Décs várossát a Nemes ország közönséges jónak respectálásából nobilitálta meg akarván feles néppel telepíteni; mind az által mint hogy sok felől származnak oda az emberek a nemesi szabadságra Azért a Hadnagy(nak) igen szorgalmatos gondgya légyen arra, hogy mikor advénak incorporaltatni akarják magokat a város közzé értelmesen végére mennyen micsoda rendű és állapotú emberek voltak az előtt [Dés; Jk 4]. 1713: Farkas György Ur(am) ezen Tisztességes asztalos mesterséget meg tanulta, volt még hátra az Céh-bennis hogy Incorporaltassa magát [Kv; ACJk 78]. 1818: Aranj Műves Legénj Lukáts János . . . kívánván magát a' Czéhba incorporaltatni, botsáttaná a' Betsületes Czéh Remekre [Kv; ÖCJk].

inkorporáltatás beiktatás; instalare; Einsetzung. 1671: incorporaltatása Gyulafi Lászlónak (CCI).

inkorporáltatik 1. (hozzá)csatoltatik, bekebelezetetik; a fi anexat/incorporat; angliedert/intabuliert werden. 1670: incorporaltatva(n) az haza^a már az Nemes Vármegyéhez, ott penigh peczétés sentiaival leve(n) szokas executiot peragalni, itt is meltan observalni kellett volna az d(omi)nus Anak azon usust [Kv; TanJk II/1. 836. — ^aÉrtsd: a megnevesítéssel a nemesi megye joghatósága alá került Kv városaj. 1671: Az Partiumbéli Atyánkfiak jelentik az Békés Vármegyei Nemessek és egyéb rend nem akarna fizetni az fel-vetett rend kívül valo adezásokban; végeztetett azért hogy Békés Vármegye eleoit fogván az Partiumhoz lévén incorporaltatva, ha ez illyen rend kívül reánk Országul fel-vetett summába nem contribualhatnának Nemességektől kell meg-válniok [CC 91]. 1677: Husztina vidéke Záránd

Vármegyéhez incorporaltatik, ez után-is annak Jurisdic-tioja alat maradgyon [AC 147].

2. befogadtatik/vétetik; a fi primit/admis; aufgenommen werden. 1666/1701: Mivel eö kgek mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé, hogy kötelességek odais ne légye(n) az lehetetlen [KvLt I/188 egy-i végzés]. 1677: A' Maros Széki Székely Darabantok Görgény Várához valo szolgálattal eximáltattak, és a' töb Székelyek közzé azon szabadsággal incorporaltattak [AC 239]. 1720: A Tiszt. Consistorialis Szemelyek(ne)k Száma nyolcz érdemes Szemelyek(ne)k halála által nem kevéssé meg csonkittatott leven . . . a következő nyolcz Szemelyek^a a Tiszt. Consistorium-(na)k Tagjai közzé incorporaltatnak [Kv; SRE 137. — ^aEzek alább felsorolva]. 1749: Doctor Pataki Samuel Uram incorporaltatott vala Consistoriumunk(na)k Tagjai közzé [Kv; SRE 182].

inkorporáltatott 1. hozzácsatoltatott; anexat, aláturat; angliedert, beigeschlossen. 1655: Bédi Pál uram . . . az specificált víznek mostani elárkolása által az prasmári határhoz^a incorporáltatott földeket, melyek az ő kegyelme határából szakattak ki, jure perpetuali . . . az prasmári uraiméknak és successoraiknak békességesen bírniok megengedi [Uzon Hsz; SzO VI, 202. — ^aAz Uzonnal tőszomszédos, de már Brassó megyei Prázmár határához].

2. vhová bekebelezett; incorporat undeva/in ceva; irgendwohin einverleibt. 1710: catalogust is irának a pártenseknek végiben avégre, hogy . . . akik a császárral vadnak magyarok, a magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok, amint nevekről a tisztségekről leírák őket, úgymint: két érseket . . . azonkívül sok főrendeket, nemeseket és más nemzetekből a magyarok közti incorporáltatott fejedelmeket, hercegeket, grófokat, bárókot, urakot [CsH 391].

inkorporátus (vhova) kebeleztet; incorporat (undeva); angliedert, einverleibt. 1677: Szent Mihályfalviak Aranyas Szekkel incorporatusok [AC 269].

inkrementum gyarapodás, növekedés; creștere, dezvoltare; Vermehrung, Zuwachs. Szk: ~ot vehet felledülhet; a putea lua avint; sich emporschwingen können. 1785: az Erdőnek meg bővülésével Bányásságunk, 's Verős kovátsi Mesterségünk folytatása még nagyobb incrementumot vehet [Torockó; TLev. 11/4].

inkrusztált bevont; acoperit; überzogen, beschlagen. Szk: *arannyal* ~ aranyozott, arannyal futtatott; aurit, acoperit cu aur; doubliert, mit Gold beschlagen. 1805: Pistolyok Egy pár arannyal incrustalt Olasz-csőjű, elefánt-csont agyu, igen szép faragott sisakos fő kápával [Mv; TGsz 52].

inkta alperes(nő), (női) alperes; pîrită; Beklagte (Frau) | vádlott(nő), (női) vádlott; acuzată; Beschuldigte (Frau). 1636: azt kerdette az Incta jegiese az te tangerod, amaz azt mondotta Ninczien jegie az en tangeromnak [Hszj *tányér* al.]. 1671: (A pásztorok) praetendallják azt, hogy kár tevéő tilalmas helyről bé haytando marhajt az Incta potentiose el vötte volna [Kv; TJk

VIII/11. 114]. 1689: Szabo Mihályne' Judit mint Actrix proclamaltata Csutak Pe'te'rne't Annat mint Inktat diffamalt illjen szokkal, hogy miattam nem lakhatik az uraval addig cinciuskodom hazudozok [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1731: nem hogy vertem volna az mostani Inctát, de meg inkább Csititottam, hogy ne veszekedjenek [Dés; Jk]. 1734: Az Actornak Certificatoriajaból elucescal hogy az Incta tsak éppen az gylts lopasert attrahaltatott in jus [Torda; TJKt I. 46]. 1761: mind az én Productumamból, mind az Inctajébolis világosan ki jó^a [Torda; i.h. V. 45. — ^aKöv. a részl.]. 1810: Az actor apellál az alfalvi nemes bírósékre. Az incta apellál a tekintetes nemes székek törvényire [Szárhegy Cs; RSzF 265]. — L. még i.h. 248, 268.

A lat. in causam attracta szék összevonásos rövidítése; más régiségbeli rövidítései: *incassa, incamatta*. — L. még *inktus* al. jegyzetet.

inkta-asszony alperes(nő), (női) alperes; pírítá; Beklagte (Frau) | vádlott(nő), (női) vádlott; acuzatá; Beschuldigte (Frau). 1736: látvan az Incta Asszonyoknak tehetetlenségét 's nagy szegénységét, mely miá a maga dolgának is folytatására eligtelen [Dés; Jk]. 1737: Exhibeált Documentumimból satis superq(ue) Constál, hogy az Incta Assz(sz)onyok miá vallottam légjen pénzbeli káromat [Dés; Jk 260a].

inktus I. mn alperes; pírít; beklagte(r) | vádlott; acuzat; beschuldigte(r). 1770: ezt az inctus pástör . . . elhasztotta. Azért az inctus pástornak novumja nem mehet bé [M. hermány U; RSzF 208]. — L. még i.h. 209.

II. /n alperes; pírít; Beklagte(r) | vádlott; acuzat; Beschuldigte(r). 1579: Az Incamattus kedweonk es akaratunk ellen Az Mely dezma Az Ew Jobagytul Az my Rezewnkre Jwttol volna tellessiggel ell Takartha . . . az dezmat . . . megh kewanunk (igy!) [Kv; SLt P. 12]. 1590: Myerth hogy Elejtől fogwa Aszal elt az szek hogy mikor valamelj perest az teórweny menedekre fogtatott es megh nem tartotta az menedek, minddgiart teórwenye lett, mostis Azert vgj teczik eo kegmek hogy az A az mit kereset az Jnctusokon Raita marattak [UszT]. 1591: Megh ertette(m) az Actoroknak Az In causatusokon valo keresseteketh, kiből az Jk foghtak volth en ram menedekyl, kiből eleis jeotte(m) (me)g menthem az Jnctusokoth [i.h.]. 1617: Mikor zanthot volna kj tiltatta pechettel az Inctust, Thorvenyre kellet fel Bochuznom [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1654: Ez okon kellet az Inctusokot citaltatnunk, hogy . . . ez Jk, nem tudatik mitül viseltetven sok illetlen szokval es gyalazat tételekkel bantottanak meg minden igaz ok nélkül [SzJk 72]. 1690: ez Incamattusok absoluta poten(tia) median(tis), egy szena retemet . . . occupaltak [Kozmás Cs; BLt 3 „Kizdi vasarhelyen” kelt ítéletben]. 1747: Az Inctusok még illegitime aetasuak lévén törvényesen nem büntetődjének, hanem in terrorre alior(um) hogy jól meg veszsztzessenek determináltatott [Herepe AF; Ks LXII/14]. 1749: Nem constalvan az Inctusnak toszori lopása . . . tettzett a' Törvénynek hogj . . . az orra el vágattassék [Torda; TJKt III. 250]. 1765: midőn . . . a declarált Inctusak ellen p(rae)cedálni akartak volna [JHbB Fasc. P. 19]. — L. még RSzF 262, 286, 279, 285.

A lat. in causam attractus 'perbe fogott/vont, azaz alperes v. vádlott' szék rövidítése; a régiségben még a köv. rövidítéseivel is találkozhatni: *incamattus, incamattus*. Az alperes és a vádlott fogalmát a régiségben még nem illeték külön nyelvi megjelöléssel [L. még Úriszék 1013].

inkulkál javasol, sugalmaz; a propune/sugera; vor-schlagen, eingeben. 1630: Ezt igen sok szóval inculcálá, hogy megmondjam öfelségének: . . . hogy miképpen az előtt való fejedelmeket . . . micsoda nagy mesterséggel beszéllették volt ki Erdélyből az előtt való német császárok . . . eszébe veszi az vezér, ha öfelségének haddal nem kezdenek ártani, félő, hogy azféle mesterséggel is öfelségét ne circumveniálják [BTN² 435]. 1652: azokot^a az azon dologhra delegatus Beczwletes emberek megh oluasuan, es continentiaiokot inculcalua(n) . . . , hogy ha amicabiliter eő kegyelmeket egy mással megh egyeztethetik jo, hogy ha penigh á nem lehet . . . keressek puttyat^b eő kegyelmek [Kv; SLt A. 47. — ^aLeveleket. ^bÉrtsd: keressék útját-módját a peres felek kiegyeztetésének].

inkulkálódik szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ vki elméjébe a dolog befészkelődik/ivakodik/ vésődik vki agyába/elméjébe a dolog/gondolat; a se inculca/imprima o idee/un lucru in mintea cuiva; ein Gedanke/eine Sache prägt sich in den Sinn js ein. 1674: (A jövevényeket) külbömben birodalmában el nem szenvedő ű nagysága . . . ha reversalist nem adnak az reversalis adástul ne vonogassák magokat, hanem adják meg Annyira inculcálotodt pedig már az urunk ű nagyság elméjébe azon dolog, hogy reversalis nélkül nehezen lesz megmaradásunk [EMLt].

inkulkáltatik ? (nyomatékosan) ajánltatik, javasoltatik; a fi recomandat/propus (in mod accentuat); (be-)tont) (an)empfohlen/geraten werden. 1789: A Circularisok mind Currentaltatta(na)k, de nem a ki adott Circularisok Schemája szerént, minthogy a Schema Nemetül lévén nyomtatva aztot nem értették . . . hogy ez után a Circularisok publicatioját az után vigyék, inculcáltatott [Szu; UszLt XIII. 97].

inkumbál I. kötelességében áll; a fi de datoria cuiva; zu etw. verpflichtet sein, obliegen. 1618: Nagyságod személye ellen kinek micsoda judiciuma volt . . . az nem szinte nekem incumbál megírni, tudom, Kamuti vram Nagyságodnak bőségesen referálja [BTN 106. — ^aA naplóíró Kamuti Farkasnak mint portai főkövetnek alárendeltje volt; kettejük között feszült volt a viszony]. 1677: A' Mely gonosztévőket a' Tisztek, vagy mások-is, kiknek incumbál meg-fogván . . . az hol arra illendő fog-házak és tömlőczők szoktanak lenni, tartozzanak bévenni, és mind addig-is tartani, miglen dolgok el igazodik [AC 129]. 1701: ha valamely más országban szökő ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érne' vagj érhetné', és fel akasztással példát nem csinálna, az olyan kedvező Tiszt vagj akár kiis maga büntetődjék azon emberért [UszLt IX. 77. 30 jub.]. 1766: (A molnárok) ha valamely szegénynek a Malomban vitt gabonáját el darálnak (!), vesztegetnék, tehát az Incl. Provisoratusnak incumbál, hogy eőket érdemek szerént Castigállya, és a kárt meg fizettesse [Déva; Ks 78. 20/6]. — L. még SzO VII. 401.

2. vminek szenteli magát; a se dedica/consacra unui lucru; sich einer Sache widmen. 1755: Bartos Kelemen az eleib(en) adatott Formula szerint, előre kötelezte magát, hogy más Tartománybéli Académiákon nem tanul, hanem a' mellyek békességet tartanak a' mostan

Uralkodo Felséges Királyi Méltósággal, Ottanis Homagiális Hivséggel viseli magát, éppen csak a Studiumok-(na)k incumbál, az Hazába viszsza jó és uti járásáról, keleséről, Tanulásáról a Mlsgos Curátor Urak(na)k számot, és speciment ad [Ne; BLev.].

3. *nem* ~ kb. nem szándéka, nincs szándékában; a nu avea intenția; nicht die Absicht haben. 1735: én ezen Inquisitiót eddig impediáltam, de már most nem incumbál hogy impediállyom [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.].

inkúria gondatlanság, hanyagság; imprudentia; negligentia; Nachlässigkeit. 1735: nem kevésse confundálotam, micsoda nagy gyalázat(ba) ejtették Ngdatiis engemetis ... engemet pedig azért hogy ... fogják azt mondani, hogy az én incuriam s szó fogadatlanságom vagy valami interestentiam miat eset a defectus [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. 1737: Némelly Lakosink-(na)k incuriájok miatt . . . hirtelen veszedelmes tűz támadott volt Városunk(ban) [Dés; Jk 473b]. 1751: (A széna) az kezesek gondviselése alatt volt az eo incuriájok miatt el károsodot [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1826: azon árka ductussa . . . a Kelementelkieknek incuriájok mián nagyon ruinalodna, béiszapoltatva fennáll [Msz; Gyl.].

inkurrál 1. (vmilyen vétekben) leledzik; a avea (o vină oarecare); in (irgendeiner) Sünde leben. 1651: Tot Andor az Damokos Ferencz Ur(am) eo keme Vdvaraban leveo inas malefactioba incurralvan, meliért eo keme meg temleceztetne^a . . . teorveni uttian büntetlen nem akara hadni [A.csernátón Hsz; HSzJP.]. — ^aNem téves olvasat *temleceztetue(n)* h.?. 1656: az 53 forintnak egy reszet Czutak Peter Vram Diuba fizette uolt, az Czutak Mate . . . fiaert Janosert, miuel homicidiomba(n) incurralt uolt [Impérva Cs; BCs]. 1727: az ki lopásban incurral fl. 1 büntettetik [Szotyor Hsz; SzékFt 35]. 1765: (A törvénykönyv) a második vétkéért dispensal az Asz(szon)yi rendnek hogy ha a ferje másodczori vétkébenis véle lakik, ugy nem állhat a fejére, de viceversa midőn a férfi nős paráznaságban incurral, arról a Törvény halgat [Torda; TJkT V. 280].

Szk: *notában* ~ hütlenség bűnében leledzik. 1625: en ram zegeni niomorek aruara potentiose ream ieot minden iouajmat . . . el uitte . . . en uelem zinte ugi czeleketet mint ha ualamj notaba(n) incurralta(m) uolna, uagy ualami Capitalis Crimenbe estem uolna [UszT 8a]. 1735 k.: Istennek hálá Notában nem incurralunk [Ks 65. 45. 17e].

A nota (infidelitas). azaz a hütlenség fogalma alá a feudális jogban nagyon különböző, társadalmilag veszélyesnek minősülő cselekményeket (félégsértés, rablásra való szövetség, az ország érdekei ellen idegenekkel való társalkodás stb.) soroltak. A földesúri törvénykezésben is megvolt az a törekvés, hogy a földesúr ellen elkövetett hütlenséget az ország ellen elkövetett hütlenséggel azonosítsák, és ilyen címen ítélkezzenek [Úriszék 1028].

2. (vmivel) büntettetik; a fi pedepsit (cu ceva); (mit etw.) bestraft werden. 1677: Senki ez Országban semmi féle monetát Ország és Fejedelem consensus nélkül cu-daltatni ne mérészellyen valakik ez ellen cselekednének, in Notam perpetuae infidelitatis iuxta contenta Decreti incurrallyanak [AC 137]. 1679: Tagado(m) hogy az en feleségem mondotta volna azt^a feleséged felől, azt kívano(m) enis per retorsionem meg bizonyíts hogy

mondotta, melyet ha nem bizonyíthat abba(n) incurrally az mit feleségem érdemelhetne nyelveskedeseert teorveny szerint [SzJk 142. — ^aA szertelen szeretkezést]. 1734: gonosz tselekedetiért prosequalom az It, hogy tudniillik az a Tordai határral egy buglya szénát el lopott . . . meg kívánom hogy . . . flor 12 incurrallyon [Torda; TJkT I. 42]. 1769: (Ha) akár szőlőnek ocupálásába, akár egyéb Ioszágnak foglalásában gátot vetnénk . . . az Creditor Aszszony eo Nagyságának . . . in Calumnia Decretali incurájak [Ádámos KK; MbK IX. 39].

Szk: *pónában* ~ (vmivel) büntettetik. 1671: Vadnak olly személyek-is a Székelységen kik ez háboruságos időkben extrahalt novumokat el-vesztették, végesztük azt-is hogy a Székely Natio között a ki Novumát el-vesztette, ne incurrallyon calumnalis poenaban hanem köztök lévő usus szerent remedealhasa dolgát [CC 42]. 1696: Bűvös Bavos személyekről irt Articulusok-(na)k poenajaban incurrallyon [Dés; Jk]. 1705: Tőnek illyen kötést hogy há melljik fél, ezenn alkalmott, es vasarlast megh masolna 50. ~ ötven forint Poenaban incurrallyon [Kv; Pk 2]. 1761: az I. Inczénét verben kepülte . . . meg kívánom hogy az I vér birsagnak poenajáb(an) incurrallyon [Torda; TJkT V. 69—70].

inkurráló leledző; care are/se află (in . . .); (in Sünde) lebend. 1736: az utan vétekben in Curáló embereim Szolgaim, Nagy fáratcságokkal is kezeseket nem kap-hatnának [Ks 99 Kemény Ádám lev.].

inkurrált (vmilyen vétekben) leledző; care are (o vină oarecare); (in irgendeiner Sünde) lebend. 1677: A' ki penig ezt^a fel-bontaná, comperta rei veritate, in Notam perpetua infidelitatis incurraltnak lenni pronuncialom [AC 66. — ^aFogadott esküjét].

inkuzáltathatik okoltathatik, vádoltathatik; a putea fi învinuit; jm etw. zur Schuld legen lassen können. 1738: akár mint légen mostanis a Dolog, hogi jövendő(en) ne okoztassunk ob neglectum aedificandi pontis, Concludáltuk fermiter, hogi Hadnagi Atyánk fia ő kglme . . . A melly Hidhoz kívántato fa restantia . . . még Várasunkon vagion, azokat is . . . mentül hamarabb hozassa meg, hogy rajtunk ne mullyon, és ne incusáltathassunk, annyivalis inkább Nms Várasunk Executiót ne szenvedjen [Dés; Jk 502a].

inkvartirizáló szállásoló; care încartiruiește; ein quartierend. 1730: Mlgos Gubernator kglmes Ur(am) eo Excellentiája méltoztatot vala az Nemes Küküllő V(á)r(me)gyére valo Inspectiot nékem imponálni, melyben igyekeztem a dolgokat ugi folytatni, hogi mind az eo Felsége inkvartirizáló Militiaja Subsistálhassan, mind pediglen az helység(ne)k lakosai, tovább valo közonséges tereh viselésre conservaltathassanak [Csapó KK; Ks 90 Kun László kezével]. 1741: Az Inkvartirizáló Tisztek számára kívántató tűzi fa vecturája p(rae)staltathatik [H; Ks 101].

inkvartirizált beszállásolt; încartiruit; (ein)quartiert. 1709: Volt nagy bajom, mivel nemes Máramaros, Szatmár és Ugocsa vármegyékbe inkvartirizált bujdoso rendek bizonyos instantiat attak be vrunknak [SzZs 268]. 1730: Sövényfalvaban^a Inkvartirizalt kapitany Ur(am);

Baro de Serieri Ur(am) eő Nga [Csapó KK; Ks 90 Kun László vall. — ^aKK]. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember . . . az el mult télen az ott inkuartirizált Militia mellett Stationális Com(m)issarius(na)k subordinaltatott volt [Vh; Ks 83]. 1739: (A) Mészárosaktól eo kegilmektől az inkuartirizált Comendans Urak minden Vago Marhak(na)k nyelveket Gratis kíványják s elis horgiák [Nsz; Ks 91].

inkvartirizáns beszállásolt személy; persoana încartiruită; Einquartierte(r). 1724: eddig mind inkább lehetet postálkodni, de ezután teljességgel incapaxak leszünk, mert a hatarunkan lévő füvet in toto Consummálván az Inkuartirizánsok . . . a szeginség nem acquiralhatott [Ne; Ks 83]. 1729: Az Inkuartirizáns Kapitány Ur(am) Jagere . . . ok nélkül . . . Márton Györgyit . . . megverte [Sövényfva KK; TSb 51]. 1768: Kapitány Groff Teleki Inkuartirizáns Lévén á Kolosvári Házaknál, Esztendejig kell vala fizetni Rflor 60 [K; DobLev. II/390. 19a].

inkvietál nyugtalanít; a alarma/neliníști; beunruhigen. 1678: itt hevernünk . . . s várnunk fejünkre az ellenséget, nem tanácsos . . . azért maradván el . . . az lovas had könnyű szerrel, hogy az ellenséget inquietáljuk [TML VIII, 243 a táborban levő consiliariusok Teleki Mihályhoz Erdőszádáról (Szt)].

inkvilinear zsellér; jeler; Inquilin. 1599: Regestrumoknak be Adassa vtan administráltak be, kit az Inquilinusokon zedtenek tezen f 200 [Kv; Szám. 8/XV. 6 Dica-jegyzék].

inkvirál 1. vizsgálatot folytat, kivizsgál; a cerceta/examina; eine Untersuchung führen, untersuchen. 1586: Vegeztek egyenleo voxal hogy emberek valasztassanak, kik hyt zeren Inquiraliak az Zena reteknek epiteset [Kv; TanJk I/1. 29]. 1599: Vasarhely Zabo Menihart vallya . . . irok az eoehyemnek, hogy ket Nemes embert vigjen oda azonkeppen Keopeczy vramis ket nemes embert, es azok mindeneket fide median(te) inquiralianak es circalljanak, es annotalyanak, hogy mind labas marhaimnak s mind egiebeknek lassam quantitassat [Kv; TJk V/1. 274—5]. 1600/1751: Az mely Nemes ember Jobágyatol el nem venné Puskáját fegyverit az Ispány, Kapitány, és Kirally Biro 12 forintot vehessen rajta, és azt minden esztendőben inquiralni kell [TLev. egy-i végzés]. 1814: Klobusitzki Magyar országból mint Királyi Biztos bé küldetett Erdélybe hogy a Pestis iránt inquiráljon, mely Brassoba még a mult esztendőbe ki ütötte volt magát [Dés; KMN 378]. — L. még UF I, 336.

2. vallat; a supune unui interrogatoriu; verhören, inquirieren. 1607: Inquiraltunk Kws Karaczon napiaiban Inguere(n)sek az falu kepeben Kws Janos, Peter Kouaczi, Beczy Janos, Prokatorok Kőueczy Lukaczy Agiag faluit Laknak Vduarhelzekben Swkó faluaban [Uszt 19/103]. 1692: A Gerebenesi Hataronnis vagyon ket darab Erdő, ennek egy darabjat az ur Haller Janos vra(m) ő naga számára el-foglaltak. Erről is inquiralni kel [Mezőbodon TA; BK In. 29]. 1735: Ez jelen valo 1735dik esztendőben die 12 January Tekentetes Nemzetes Alsó Torjay Mihálcz István uram ő kglme az Meltóságos Ur Alsó Torjay Apór Peter Urunk Nemes Három

Széknek Fő Király Birájának ő Ngának vallató Pecsétével hivata kézdi Szekben Alsó Torján egy néhány Böcsületes Embereket hogy meg esküttetnők és ő kglmetől elonkbe adatott Utrumokra inquirálnánk [Altörja Hsz; Borb. I]. 1772: kik lettenek légyen, ki neve alat és ki számára inquirálnak légyen, nem tudgyuk [Drág K; TSb 21]. 1811: Ezen Pontok szerént Inquirálni ki rendeltetnek Szolga Biro Sigmund Farkas, és Leszai Sándor Hites Assessor Vraimék Kolosvár 29. 9br(is) 1811 Nagy Lázár m.pr Fő Biro [JHb 5. 3/3 vallató-pecsét záradéka]. — L. még RettE 133.

inkviráltat vallattat; a dispune să fie supus unui interrogatoriu; verhören/inquirieren lassen. 1639: magais az biro . . . felette sok latorságba elegytette volt magát, á ki penig társa volt most azt fogva tartatom felis akarom akasztatnj . . . tsak keglđ inquiráltasson reá [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamás de Fogaras szu-i várbeli provisorhoz]. 1640: Somboron^a lako Kis Haidu Istuane talalta megh az Eccliat hogi hitőtlen tölle el szókót parazna ferietől absolvallia . . . Jövendő Partialisigh diligenter inquirallion . . . es inquiraltasson felelleók hol lappanganak [Szjk 52. — ^aSzászsombor SzD]. 1671: A^a fugitivus Jobbágyokról és Reductiojokrol irt 1657. esztendőbéli . . . Articulusok tartassanak meg ez után-is . . . ha penig effle Jobbágyokrol inquiraltatnak . . . constallyon világossan, hogy azon Possessoré a^a ki keresi [CC 58—9]. 1695: Daniel Peter vr(am) Inquiraltat az Tilalmas erdei felől [Kocsárd TA; Berz. 17. Fasc. XII]. 1698: Az Ngod parancsolattya szerént az hamis pénz verők dolgáról inquiráltattam továbbra is elenek p(ro)cedálok [KaLt Simonffi Mihály lev. Nszből]. 1733: Nevedunczki (?) Fon János mitől fogva Nemes Varosunkban telepedett, sok illetlen dolgokat Cselekedett, Potentiakatt, Latrokat kurvakat tartott házánál mellyek iránt Hadnagj Atyankfia eő kglme Inquiraltasson, és jure prosequállia [Dés; Jk 438b]. 1787: ezeken kívül némely temonda hirekről is inquiraltattak az Incusok, az Actorok ellen [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1809: az edgyik panaszzoltott Főző Asszszony ellen a Ns Szek Fiscalis Prosecutiót határozzván . . . utánna Inquiraltasson [UszLt ComGub. 1655-höz]. — L. még BÖN. 754; RettE 135—6, 240—1, 357.

inkviráltatás vallattatás; supunere la interrogatoriu; Verhör/nehmung. 1757: a több Tiit. Possessor Urak nem voltanak segítségével azon Szegelet iránt valo Inquiraltatásban [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 12].

inkviráltathat vallattathat; a putea dispune supunerea la interrogatoriu; verhören/inquirieren lassen können. 1675: Az mi peniglen Actiojanak más reszit concernallya, hogy eo neki exmissioja adattassek, tudta á p(ro)cessust mikor novumot exhibitaltatott maga actioja szerént, akkor utrumot vévén inquiraltathatott volna, et sic hogy uttyat nem keovette imparatus talaltatott [Kv; TJk VIII/12. 104]. 1720: az malom helyet magáénak tartya Batyám ur(am) és az iránt törvényt is indítot ellenünk . . . mi pedig sok vicissitudoink, bajoskodásink s fogyatkozásink miatt azért valo perlekedésre nem készülhattunk még csak nemis inquiraltathattunk [WassLt Czegei Vass László és Cz. Vass József nyil.]

inkviráltatik vallatás alapján írásba foglaltatik; a fi consemnat in scriis pe baza interrogatoriului; auf Grund des Verhörs schriftlich abgefaßt werden. 1669: Szekj Marton Deak Ur(a)m holmi relatoriakat hoza előnkbe, melyek kegyelmes Urunk parantsolattjával vegezettek, inquiraltattak ilj dologrol, hogy meltan feddessel dorgallassal löt ellene Szeki Miklos mostani Déesi Praedicator Uram Szeki Martonne Asnonjom ellen. Mi percurralvan az fassiokat semmi melto dolgot, mely miat in jus attrahaltathatnék nem talaltunk [SzJk 106].

inkvizíció 1. vallatás; supunere la interrogatoriu; Verhör/nehmung, Inquisition. 1606: Bwkösj feier Var megiebelj Kemeny Balthasarne, Sophia Aszonj szolittatya Palfalvj Istuan Geörgiet, az mint Appellalt volt Istua(n) Georgy az Actrix ellen az Com(m)unis Inquisitionak rendibeöl az Circalok cleöl az zekre, holott keresetnek nemy marhayrol [UszT 19/19]. 1671: Mivel sokann a' Sóval való kereskedésben a' Fiscust defraudállyák Végeztetett azért hogy ha kik ezután olyanok találtatnak, kik ezt cselekednék, ha szintén in facto nem tapasztaltatathatnának-is, de ha az után Inquisitio által napfényre jöne cselekedeti . két két száz forinton madragyon [CC 55]. 1736: Denominaltatnak az meg öletet Gyermek iránt valo inquisitoria Varadi István és Bogancsi Samuel Assessor ur(a)k [Torda; TJKT I. 112]. 1749: látom miről excipialt az Ur Kálnoki Fe'rencz Uram hogy az Ur Csiki Jozságit az Urfinak Apor Josef Ur(ama)k által adta volna s az Ur akarná Inquisitioval meg bizonyítani, hogy nem adta, viszás dolognak láztik ez nékem [Királyhalma NK; ApLt 2 br. Henter Dávid lev.]. 1762: Kelletvén penig az hol írot Levelek nem náltatnának intra Humanam memoriam esett dolgozott Inquisitioval ki nyomozni [Búzásbocsárd AF; Mk]. — L. még CsVh 54—5; RettE 193, 228, 403.

Szk: ~ *celebráltatik* vki ellen vallatás tartatik. 1634: az ki suspectusok lennének inquisitio is celebráltassék elenek [UF I, 333]. * ~ *peragáltatik*. 1771: nem régen midőn Tyiu György után Inquisitio peragaltatott . Falus Biro Tobiás Száv eskütteivel együtt . . . haza igazítottak, magok tudgyák mi végre cselekedték [Bukuresd H; Ks 114. 61. 143]. * ~ *t celebrál*. 1757/1797: Kis Dobai Ns Mihály György és Mihály Márton Uramiék requiraltak bennünket Felséges Aszszonyunk magok nevére emanalt Compulsorium Mandatumával, hogy eő Kigyelmek(ne)k bizonyos dolgaik végett . . . peragálnánk vagyis celebrálnánk^a egy Inquisitiót [Borb. II. — ^aKisdobán Sz]. * ~ *t exhibeál*. 1792: praetensiójának megpróbálására egy simplex inquisitiót exhibeála az praetendens actor [Árkos Hsz; RSzF 279]. * ~ *t folytat*. 1763: mi folytottuk az Inquisitiót maga modja, es rendi szerint [Mv; Told. 33/48]. 1792: ismét én Simon Gábor más rendbennis Titt Kövesdi Szarka Sigmond Uramnak Regiussa lévén az Exponenseknek, amidőnnis a Sz. Ersébeti Török János eő Kglme Nemes házánál az inquisitiot folytatott volna odaís el jöve Sz Ersebethi Idősb Györgj Péter [Usz; Borb. II Gabriel Simon ex Kis Soljmos (66) ns vall.]. * ~ *t peragál*. 1688: ezen alkalmatossággal eő Ngok poroncsolattjából kellet az Inquisitiót peragalnunk [Szkorei F; ÁLT Urb. 26]. 1735: Mlgos Groff Ur Széki Teleki Ádám Ur(ama) eő Nga szokott Sallariumunkat meg advan p(rae)sentaltata minékünk . . . eő Felsege . . . Compulsorium Mandatumat . . .

mellyb(en) eő Felsege . . . parancsol, hogy . . . Compulsorium Mandatumának ereje mellett legitime Inquisitiót peragalnánk [BSz; TKI]. * ~ *t peragáltat*. 1737: Amint az előtt informáltattunk . . . Határunk egy(gi) részetskéj(e)k a kozárváriak által lőtt el-foglaltatása iránt . . . Hadnagy atyánkia ő kglme, a szomszéd Falubéliek közzül a Birákat, Eskütteket, és ahoz értöket, ő Felsege Compulsorium Mandatumával ad faciem loci Convocaltasson, és fide mediante Inquisitiót peragaltasson [Dés; Jk 485—6]. 1778: Etzken Moses . . . itt Albisban Inquisitiót peragaltatott . . . Miklos Ferentz Uram a 3rom Regiusokkal Collateraliter ben ült hol a Regiusokot igazgatta, hol pedig az Fatensek emlékeztette s igazgatta [Albis Hsz; BLev.]. * ~ *t peragáltat*. 1700: igen sietve leven a' dolog Inquisitiomatis ne(m) peragaltathattam volt szint annyira a' mint kívántatott volna [Dés; Jk 305b—306a]. * ~ *t tétet*. 1680: Causa Tóthazensis. Nagy Mihallyne Bernat Ersebet diuortiumot kiva(n). Deliberatu(m). Megis tudakozzék ferje felöl az jövendő partialisunkig teőb inquisitiótis tetesse(n) [SzJk 148]. * *kollaterális* ~. 1798/1799: Nem elegendő ezek ellen azt-is mondani . . . hogy ezen Recognitiók^a extrajudicialiter lettek volna; mert az sohult-is a' Törvényben nints, hogy az extrajudicialis Fassióknak hitele ne légyen; így a' Collateralis Inquisitiók hiteletet elvesztenék, így az extrajudicialiter tett Látás-is, semmitsem bizonyittana, tsak igaz az mindenkor, hogyha valaki valamit, maga ellen, mások előtt recognoscál, még pedig iteratis vicibus, azon recognitiójának, maga ellen, kötelező ereje vagyon [Torockó; TLev. 5/16. Transm. — ^aArra von. beismerő nyilatkozatok, hogy a perben forgó kiváltságlevél a Torockzai fam. birtokában van].

2. vallatólevél; act/inscrib de interrogatoriu; Verhörschreiben. 1677^a: Ha mi illetlen excessusokat a' Dézmások cselekesznek, affélékről a' Tiszteknak utánok circálni, felölők inquiraltatni szabados légyen; az inquisitiót Fő és Vice Arendatoroknak, vagy Fejedelmeknek küldeni; sőt . . . személyekben-is öket arestaltatni [AC 218. — ^aLapszéti utalással az 1630. évi egy-i art-ra]. 1708: Az Sárkányi^a Lajtmán Quartellyozasa uta(n) Inquiraltatván vr(am) ezen alkalmatossággal az Inquisitiót kld kezehez küldöttem [Fog; KJ. Fogarasi János lev. — ^aF]. 1765: minthogy mostan Mlgos Groff Fő Ispány Urunk ő Nga-is benn vagyon, talám jo lenne Ngd ha méltotzatnék azon dologb(an) ő ngá(na)k egy Levelet írni; tudom bizonyason hogy elkészülne az Inquisitio [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. 1792: Bokajban a Torotzkai Mihály ur molmának valo controversias helyet ki jártattam az egész malma a Nsgod helyin vagyon én az Inquisitiót le küldettem Procurator Kováts Uramhoz, olyan formán, hogy abból egy formalis instructiót készítsen, mely által meg intetessék hogy a malmát köztöztesse (!) a maga földére, külemben a malom árkat bé dugjuk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még RettE 399—400; RSzF 257.

3. vallomás; márturisire; Geständnis. 1780: Etlélék ezen 1780-dik esztendő Reám nézve pedig igen fatalis volt, mert ez az selma, huncfut, parasztágyból származott Lőrinczné Lengyel Rebeka, Szentmártoni postéritásnak tartván magát, ennek a sóvágó Kolosinak hamis inquisitioja mellett, mintha én három darab földjétől spoliáltam volna . . . 202 forintig executiót vitetett végbe rajtam [RettE 412].

4. inkvizíciós törvényszék; tribunal al inchiziției; Inquisitionen/Verhörgericht. 1759: Portugáliában Lisboanának nagy része in anno 1755 elslüyyedett, az holott is az inquisitio tömlöcében igen sok rab lévén mind kiszabadultak [i.h. 82].

inkvizíció-levél vallatólevél/parancs; (act/inscris de) interrogatoriu; Verhörschreiben. 1572: Hiuanak, Mynketh az gyereumonostory Kemeny vraynk, quasymodo vasarnapon^a az nagysagod Communis Inquisitio leueliuel, gyereumonostorara az vallasok be vetelere, My azerth oda Menuin, az vallasokath be vottwk [Gyermomonostor K; KP. — ^aA húsvét utáni első vasárnap].

inkvizitor 1. vallató íródeák/kancellista; scribe la interrogatorii; Inquisitionen/Verhörschreiber. 1586: Nyirelt Ianos iuratus Senator Vallia, 1584 eztendeoben vala ez dolog hogy egy Nehany bozorkaniokat egethenek megh, kiket Igyarto Georgy Varos fogadot procatora lewen fogatott megh, De mikor Igyarto Georgy Varos kepebe az ith valo Koros Mihalnetsj meg fogatatta volna En Alattomba kezdek erette Iarnj, hogy ki zabadicha(m) ... Engemet Igiarto Georgyheoz Igazitanak En hozza Menek, fizetesi Ighirek neky alattomba, ... de Sala Imrehis az egik Inquisitor zembe Vala ... megh tiltak hogy soha ez feleol Ne zolliak ekeppe(n) fizetert zabadithak megh Igiarto Georgy Sala Imrehel az Azzont [Kv; TJk IV/1. 586]. 1722: Tegnap jövöt haza felé mondá Váradí Sig(mon)d Ur(am), hogy ... Inquisitorok jöüé(ne)k Fogarasföldre [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1747: Az mult napokb(an) igiretem szerint Pap Vánka ellen Inquisitorokat bocsátottam vala ki ... hogy azon Ngodtol ... el lopattatni praetendálató Piro pejszörü metzetlen GyermeK Lo irántis a fatenseket kérdezzék [Szilágyfőkeresztúr; DobLev. Dobai Sándor lev.]. 1749: Inquisitorok denominált(na)k Pavai Josef As(ses)sor Atyánkfia és Ifj. Blényesi István eo Kglmek [Torda; TJkT III. 254].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch; vallató; care interroghează; verhorend, inquisierend. 1727: Az Inquisitor Cancellista Déákok mellé ... rendeltetik Commissarius(na)k Benczenzi Rácz András Uram, kiis ... mindenütt azan Deakokkal fog járni es prospiciál, hogy ... minél hamaréb és minél hasznasabban, producallya(na)k [Déva; JHb XLII]. 1735: docealom aztis hogy az Inquisitor Regiusok(na)k mind körül bé egy forintot sem fizetett [Torda; TJkT I. 84]. 1772: Azon két Inquisitor Cancellisták kiket, miképpen fenyegettek rettentettek, pirongattak, félelemmel avagy ígérlettel kiket és miképpen kívántak magok tzéljok szerént valo fassiora hajtani? [Drág K; TSB 21 vk].

inkvizitor-deák vallató íródeák/kancellista; scribul care interroghează; Inquisitionsschreiber/kanz(e)list. 1727: Az Inquisitor deákok Munkájának váltczága [H; JHb XLII]. 1755: ennek előtte ... husz esztendővel két Cancellista által inquiráltattván a' dézmás tetőn Náhai Groff Kornis István Ur eő Exlija, Légenből-is citáltanak volt egy öreg Aszszont ... a' ki nem találván mindgyárast az Mezőben az Inquisitor Diákokra, igen haragudott, réájok tanálván meg eskették, s examinálták [Nagygyeke/Légen K; Ks K. 80].

inkvizitória 1. vallatóparancs; ordin de a supune unui interogatoriu; Verhörbefehl. 1770: Még az előtt küldöttem vala egy Ditső Szt Mártóni Inquisitoriat ... szölgabiró Kósa Sigmond Vrammal procedaltassan és végje Processusba ... az Ur V. Ispány Vramnak irtam, hogy ab offő procedaltassan azok ellen kik a' vérengzőköt Házoknál el rejtették, és ki nem adták, hogy Sitallyak azon Verengzőköt [Kóród KK; Ks Adalbertus Biro provisor lev.]. 1813: Mi is azért tartozo köteleességünk szerént engedelmeskedni kívánván a' már tisztelt Expns Grof Ur eő Nga requisitiojanak el mentünk ... Héderfájára ... az hová is a meg nevezett Inquisitorriában ki nevezett Tanukat törvényesen magunk eleibe idéztetvén ... a' kérdő pontokat és az arra tett vallomásokot külön külön mindenik Vallo előtt fel olvastuk, kik is arra valo helybe hagyásokat 's qualificatiojokat meg tették e szerént [Kük.; IB. — ^aKöv. a nyil.].

2. vallattatás; dispoziție de a fi supus unui interogatoriu; Verhör/nehmung. 1761: Azon fatensek között többire mind a kik az A Ur Inquisitoriajab(an) meg eskettetenek, magamis sokakat, sőt többire mind azokat fatealtotván, én nékem külembező modon vallanak, és az dolognak valóságáról sokkal külembező declaratiot téznek [Torda; TJkT V. 70].

3. vallatólevél, vallatási jegyzőkönyv; proces-verbal de interogatoriu; Verhörprotokoll. 1721: Singfalvi Uraimek pedig producaltanak in A(nn)o 1641. emanalt Inquisitorianak Transumptumát [Asz; Borb. II]. 1739: Exhibeáln(a)k az Inctus(o)k in Suorum Defensam, Inquisitoriat, melyek (!) ... Világos paráznság álló. magokat akarják enodálni [Dés; Jk 313–4]. 1752: Deliberatum. Minthogy az Inquisitoriaiból világos az Ik artalmas kutyákatt tartottak mely ebek által az A(ct)rix erősse(n) meg sebhették ... azért az A(ct)rix(na)k tartoznak az Ik tizenhét forintot fizetni serelmiért [Kv; TJk XVI/7. 96–7]. 1761: mind azon portekáknak nyilvánason az Inek kezében valo által adottatásokrol az fel olvastott Inquisitoriat nem bizonyítanak ... világason [Torda; TJkT V. 47]. 1795: az ellene készült inquisitoriat meg világosittyák böven az ő Isten Törvénye és Emberek tetzése szerént valo életét, s azt is mely jo féle ember legyen [Ekeles AF; BK]. 1819/1831: Az örményesi Joszágról költ Inquisitoria a' Hunyadi Ferentz és Almási Bori nevekre ... 26a May 1750 [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még RettE 240–1, 403; RSzf 225.

Szk: hiteles ~. 1807: (A törökbúzaföldek) iránt ragaszkodik a Novizata rész sokszor emlegetett hiteles inquisitoriajához melljel meg bizonyította azt; hogy ezekből a Léányok osztotatnak, azért megis kívánnyák ezekből léjendő osztálljokot [Aranyosrákos TA; Borb. II].

inkvizitóriabeli vallató-levélbeli, vallatási jegyzőkönyvbeli; din inchizitoriu/procesul-verbal de inchizitoriu; verhörprotokollarisch. 1772: azon Inquisitoriaibeli fatensekhez éppen nem férhet giano [Kük.; JHb LXVII/226]. 1775/1802: A két részről exhibeált Inquisitoriaibeli Fatenseknek Fassioiban nagy differentia observáltatik [BSz; JHb LXVII/3. 123]. 1808: Apáczai Kata Nmes Füsüs Munkácsi Istvánné Az Inquisitoriaibeli Fassioját Semmiben sem változtattya [Dés; DL 250].

inláz ? inhüvelygyulladás; tendovaginitis. 1853: halt meg Kántor Albisi Daniel Ur 56 éves korában inlázban [Dés; RHAK 45] | Betegség neve Inláz [Bács K; RKAK 92]. 1855: halt meg Kis Imre obsitos katona 62 éves korában inlázban [Dés; RHAK 69].

inlázhideg ? tendovaginitis rheumatica. 1855: halt meg Vásárhelyi József Czizmadia 55 éves korában inlázhidegben [Dés; RHAK 65].

inneg I. *hsz* innen; de aici; von hier/da. 1589: veottem egez Boryút ketot Inneg hazol Zaraz Lemonyat Naran- chyt [Kv; Szám. 4/VI. 17 Stenzely András sp kezével] | Ezeoknek kyweolle vyttünk fel Innek hazzol hordo Bo- rokat 8 [Kv; i.h. 4/XII. 6]. 1637: mikor hivatta, mind in- neg es vjsabolis^a mingyart kesz szolgálja wolt Vas Janos Ur(na)k^b [Kv; LLt J. Kadar (40) sartor vall. — ^aVisa K. Getzi Istvan].

II. *nu -n* ragos szóval; după un cuvînt cu desinența -n; mit einem Wort mit der Endung -n; vmin innen; dincoace de ; diesseits. 1594: Az Espottali Molomon Ineg, az palora valo keolchye [Kv; Szám. 6/VIII. 117 Csp. Semel sp kezével]. 1597: Zambo Gergeli vitte . . az bo- lond Azzont . . Enieden inneg azholt Marosig [Kv; i.h. 7/XII. 66 Filtsch Lőrinc sp kezével].

Vö. az *innen* és *innet* címszóval.

innegső, innekső innenső, de dincoace; diesseitig. 1584: Petry Georgy vallia . . hogy ige(n) pirongatta Andrast Bayomnal mert az Innekseo baiomnal Akat Andras hozzaiok [Kv; TJK IV/1. 351]. 1587/1855: az tul- so pataknak Nyarlo patak neve, az innegső pataknak Kis Zénégető neve [Kisfalud AF; EHA]. 1592: Az hiidtnak az Jnekse vegin Terett vala haro(m) gerenda Megh [Kv; Szám. 5/XIV. 259 Eppel Péter sp kezével] | az innegseo oldalt az eleottis eltek az prasmariak^a [Réty Hsz; HSzJP Thamas Mihaly (60) pp vall. — ^aA szász Prázmár (Br) lakosai]. 1600: Demien Benedek Farkas- laki ő maga azt mo(n)ta enneke(m), hogy az wiznek^a az innekső fele Orozhegy határ, az twlso fele penigh, Far- kaslaki [UszT 15/112 Ambrus Marthon, Jkey^b, Zabab Zekely (60) vall. — ^aA Fehér-Nyikónak. ^bÜikéről (U) valój]. 1621: Czinalattunk esmeg, az Kajanto Veolgi- ben, az innegseo oldalon az buza keozot, egy Vy hidat [Kv; Szám. 15b/VIII. 11]. 1687 k.: Az Asszu kut oldalán vagyon egy hold az innekső oldalban [Jedd MT; MMatr. 305]. 1738: Csatannak tulsó forduló Határa már fel-osztatott . . az innekső forduló Határais [Dés; Jk 497a]. 1750: A' felső Tő fenék innekső széllyin való Rét és oldal [Koronka MT; Told. 14/36]. 1766: az Pusztá szőlőkre menő Dombnak az Innecső falu felől Valo oldalában [M. köblös SzD; RLt]. 1799: a' Kerei Hágo innegső allyáb(an) valo Fogadon innét valo Foga- dotskával szemben be érték [Dés; DLt].

Ha. 1788: Innekső [Páncélcseh SzD; Becskil]. 1834: innekső [Dés; DLt 566 az 1837. évi iratok között].

Vö. az *innelső*, *innenső* és *innetső* címszóval.

innekső I. innegső

innel innen; incoace; von hier/da. 1791: Mária és An- na innel el szármoztanak, és . . . mais elnek egyik Kolos- várt, a' másik Kajántob(an) Cántorné [Várfa TA;

Borb. II Elisabetha Vagyas cons. Quondam Pauli Csip- kés (69) ns vall.].

innelföld vmin innen; mai incoace de ceva; diesseits. 1772: egy bűdös To nevezetű To a' mellyen innel felől mostan . . igen nagy darab hasznos határt birnak [Bál- ványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 83].

innelső vmely időponton inneni/innen eső; inainte/in- coace de o anumită dată; vor irgendeinem Zeitpunkt lie- gend/fallend. 1685: Kezdetünk az szürethez Szent Mi- hály nap után két héttel, de az időnek alkalmatlansága miatt igen szűk boraink lettek, de ami lőtt is, rettenetes savanyú, ugyannyira, hogy nem hiszem, pünkösdek az innelső részin ha ki benne iszik, eo momento hasa kor- gást ne szenvedjen savanyu volta miatt [Kv; KvE 218 BP].

innen I. *hsz* I. innét; de aici; von hier/da. 1582: Ilona Chany Gergelne vallia . . Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im Zaz czedulat iratok . . benne Vagion az Igiartha Georgy Latorsaga, ha penig innen ki kell vezekednem, valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggiet eggiet keoteok benne hog nilwan legien mindeneknel dolga [Kv; TJK IV/1. 71]. 1599: Rigo Leorinchyne mene oda, s monda Deyak Peter menj el te porozka Jnnen . . ky erezthe dyznayt onnat [UszT 14/39 Anna consors providi Francisci Rigo libertini vall.]. 1604: Lokodi ferenchnek fatis vittünk fa- lujul inne(n) az Nagy Patak bűjk oldalal [Abásfva U; EHA]. 1632: Komanai^a Uduarhaz Konyha . . In- nen az Szakacz hazra nilik egy parazt felszer Ayto [UC 14/38. 120. — ^aF]. 1745: Beretzki Jstván az előtt circi- t(er) 25 esztendőkel menvén ki innen Komádi(b)a), on- nan recipiálta magát Nemes Békés v(á)r(me)gyéb(e) Be- rénybe [Szer Sz; WLt]. 1753: az ő Eleje innen Harom székről származtanak volt oda ki [Hatolyka Hsz; Told. 30/46]. 1769: az edes Anyam ugy beszelte . . hogy in- nén fogtak volt irni [Szentkirály Cs; Hr 5/46]. 1831: Bá- namis en már most, hogy Rabságambol mihelyst ki sza- badultam tanult kotsisi Mesterségemet nem folytattam, de ha az Isten innen ki szabadit szolgálatot keresek [Dés; DLt 332—23].

Szk: ~ s amonnan. 1772: Dobolli Józseph Uram min- den eddig szerzett Káptalanból s Conventből, innen s amonnan . . gyűjtött közre szolgálható Leveleit, köz haszonra szenteli [Nagylak AF; DobLev. II/436. 2].

2. ettől (a helytől); de la/din locul acesta; von hier. 1676: Megyen fel innen az Csatornás bastyára . . . ujjon- nan padlat egy erős hidlász [Fog; UF II, 704]. 1762: in- nen az Aranyos Pataka ezen Bikfánál édg keveset ka- nyarodván az Aranyos Fűben járo utig [Szentlászló TA; EHA]. 1769: 'a szent Miklosi Határ itt a' Botos gáttya nevezetű helyben conterminalodik vagy öszve rug az Apahidi Határral . . hosszára 'a patak felé le menő árkos vagj gödrös helynél egy igen kevéssel innen [Dezmér K; JHb XLVI/26]. 1844: nagyon távulis esik innen a' Czinterem [Szászfenek K; KmUlev. I Szigyár- tó Mitruj (60) col. vall.].

Szk: ~ vmitől fogva. 1765: a Néhai Szt Peteri Papne ezen Halmokon alól a Botfalviaktól^a Zallagjara birta azon Hellyet akkor tudom hogy a Hatarok különböz- tesse veget fűzfákat uttettetett innen a vidomback vizétől

fogva keresztul az alte grabenig [Brassó; BrÁlt Stenner gyűjt. — Binder Pál kijegyzése. — ^aBarcasztpéter és Botfalu (Br) egymással tőszomszédos!] * ~ ^{vmitől} kezdve. 1801: a' meg tsonkittatott gát foldozása meg méretetvén találtatott Más fél ölnyinek, innen az el hányattatás helyetől kezdve [A.jára TA; BLt 12 Ujhellyi János (66) zs vall.].

3. ebből; din acesta/aceasta; daraus/von. 1681: a Bányások mesterseges Lopások inne(n) alkalmasint ki tetzik [VhU 68]. 1798: ezt pedig bizanyosobban innen tudjuk^a [Ádámos KK; JHb XIX/58. — Tomai László kijegyzése. — ^aKöv. a részl.]. 1804: a' tzondrát . . . a' Birák meg kapták Vasziának a' testvérénél véresen és tollasan, és innen egyenesen Vasziia ellen gyanakodik mint kártékony ember ellen [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1823—1830: a nagyapám . . . mikor meghalt, az anyám mint első gyermeke valami 13—14 esztendő s ha volt, és már innen gondolom, hogy a bonyhai papnak második fiától való unokái voltak István és Pál [FogE 71].

Szk: ~ ^{jő} ebből származik. 1806: a gyomor igaz kívánja az ételt de elégtelen a meg főzésre, innen jő a cruditás, az emésztetlenség ebből a fő szedelgés, hányás leg alább emelygés [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.] * ~ ^{kijő}. 1707: Causa Katonai(n)sis) Sárdi Joseph Feleségének Dobai Marta(na)k . . . Paraznasaga penig innen vilagosa(n) ki jő^a [SzJk 852. — ^aKöv. a részl.].

4. emiatt, ezért; de acea, din această cauză; darum, deshalb. 1636: az levél szálaknak számláltatások az Psalmusokon meg szakadt, mely innen lőtt, mert az kota metszőnek késedelme és szaporátlansága miatt a nyomtatás gyakorta meg szűnt volna; a nyomtató . . . az leveleknek számokot nem tudhatta meg irányzani, hanem uj szert kellet kezdeni [ÖGr 1a]. 1766: Bentser Pálné Aszonyomot nem ismértem, innen tébolyodottságát sem tudom [Vacsárcsi Cs; Ks 92]. 1782: La Sziget ezen helyet nehaj Mlgs Baro Josika Moses ur eő Nga fogta fel a' Maros folyamattya között s ki irtotta a' Maros folyamattyt egészen a Podi határ felől fogta s innen marat a' Sziget [Nagyárpolt H; JHb XXXI/21. 14—5]. 1831: az áts pallér az egész Hidat 7. Hetek alatt felállíthattya, innen fizetése tésszen 94 Rf 30 xr. [Torda; TLt Praes. ad nro 340 Köetsi (!) János geometra kezével]. 1864: halottak erdeje az erdő rész . . . halál esetében az illető keserveseknek egy terű fát szoktak adni s innen vette nevét [Kézdipolyán Hsz; MNy XXXVIII, 207].

Szk: ~ ^{vagyon}. 1799: a bokor azokat fel fogja^a innen vagyan hogy a közel lévő földek madarasak lévén tiszta vagy jo elegyes buzát éppen nem várhatni hanem tsak rosot [Kv; AggmLt C. 114. — ^aA szóban forgó földet].

5. töle; de la el/ea; von ihm/ihr. 1756: Ezen Nemes Udvarház hely regentén vala Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika István Ure, ennek decessussán Szállot ugjan Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika Daniel Urra, innen miképpen nem tudjuk, egy darab idejig ment vala birtokában Néhai Mlgs Groff Bethleni Bethlen Samuel Ur Néhai . . . elete Párjának Néhai Mlgs Josika Agnesnek [Branyicska H; JHb LXX/2. 9].

II. nu-szerűen -n/-hoz ragos szóval; ca postpozitie în context cu un cuvînt cu desinența -n/-hoz; als Postposition mit einem Wort mit Endung -n/-hoz. 1. Helyre von. haszn-ban fordított szórenddel is; pentru indicarea locului folosit și cu topica inversă; lokal (auch mit

Umstellung): vmin innet; mai încoace de ceva; diesselts. A. 1599: Az vy kosaron inne(n) a' taplocza felol uala my nekönk zallas heliu(n)k [UszT 14/13 Joannes Menihart de Jike^a (46) lib. vall. — ^aÜlke U]. 1603: Venger Balint Fenessj . . . vallia: Monostornal az sorompon innen egy somfa alat fekeoznek ez fogolj legeniek [Kv; TJK VI/1. 692]. 1662: (A hadak) Váradhoz innen éjszak felől egy kis mérföldnyire levőket^a . . . gyujtogatták vala [SKr 548. — ^aTelepüléseket]. 1698: A' Tekentes Nemes Decsi Tanacshoz alazatos Propositioja Kadar Janos Deesi Malom Mester(ne)k ha szorgalmatos gondot ne(m) viselünk rea^a felő hogy a' Malom Hazon innen a' mint a' viz el mosta, hogy segre ne uijon [Dés; Jk II. 274b—5a. — ^aA malomgátra]. 1735/1760: Pásutor házak(na)k valo Sessio . . . jutat . . . az utan innén az árok széllyin [Elekes AF; DobLev. I/160. 7]. 1757: Soha nem hallottam hogy a' Melgos Familia Emberei a' Sándány Patakán inen kapdostanak volna [Gyszm; DE 3]. 1803: azon Örmény nékem meg parantsolta, hogi a' Galotzáson innen . . . a' ketskéket ne botsássam [Mesterháza MT; Born. XVC. 1/65 Burke Juon (60) col. vall.]. O Hn. 1608: az rauaz patakon innen (sz) [Tusnád Cs; EHA]. 1693: Az Daru Patakon innen (sz) [Abosfva KK; EHA]. 1737: A' Porgolátban a' vizen innen (sz) [Marosvécs MT; EHA]. 1779: Arpásné Vögyin az Vargáné Jukán inen (sz) [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. 1844: Gyíresi Cserén innen (sz) [M. szovát K; EHA]. — A helynevekkel kapcsolatos haszn-ra l. még Gergely Béla: MNy IV, 172—3.

B. 1747: (A méta) innen a mező szélén egyenesen viz-sza tervén, . . . nyulik a Kis és Nagy Bükkös között valo életsikére [Nagyida K; EHA]. 1748: Innen a Nyáradon vulgo a Szakadásban vagyon egy jo nagy darab gödrös vápás hápa hupás helység [Szentbenedek MT; EHA]. 1758: tudgya, hogy innen a patak úver fön nagy erdő volt [Ditró Cs; LLt]. 1762: mikor ezen Arkan által szaladhatunk tul aztan nem féltünk, de innen az Árkan ha meg szaríthattanak meg is zálogaltanak [Körtvélyfája MT; BálLt 87].

2. Időre von. haszn-ban; folosit pentru indicarea timpului; temporal: vmilyen időpontnál/vminél később; mai tírziu de o anumită dată; spáter als etw./ein Zeitpunkt. 1780/1784: Ha valaki ez előtt harmintz két esztendőkel valamelly helyet fel fogván az olta birja, a mint örököse maradján kezénél s el ne vétetődjen tölle, a mit pedig harmintz két esztendőn innen fogott az el vétetődven Közre bocsáttassék és oszlora mennyen [Galambod MT; Told. 29]. 1782: Sohult . . . hogy önnön maga is nem Jobbágnak hanem szellérnek iratta volna fel - nem találta, hogy ha az nevezgetett három esztendőn innen történt volna [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1819: Kretsun Josziv . . . pünkösden innen szintelen, bé esett szemű, és kedvetlen tekintett ember volt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1827: Férjemmel Nemes Sáska András Urammal 36 Esztendeje a miolta Házassági életre léptem . . . de 12 Esztendőken innen . . . részségre adván magát, ma már olyan grázna ember lett, hogy meg jobbúlása felől semmi reménset nem remélhetek [Torda; TLt Praes. ir. 416].

III. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; în atributivartigem Gebrauch: 1. innesső; de dincoace; diessseitig. 1597: egy arant chenaltak faluul az sart, chak hogy az viznek tul fele hol az peres sar vagio(n) es hon-

na(n) (!) az peresek laknak ne(m) teettek az víznek In-ne(n) felere sar chenaln[UszT 12/81—2 Michael Galfi de Kobatfalúa jb vall.]. 1606: annak az vtnak az túl felen megh dezmultak myúynket az Koro(n)diak, az jinne(n) felen ne(m) bantottak [i.h. 20/72 Paulus Kis de Jlke^a (50) lib. vall. — ^aÚlke U].

2. vmely időponton inneni/innen való; mai íncoace de o anumită dată; von irgendeiner Zeit ab/an. 1664: Zagori Janos az Töröknek inne(n) el meneteli után, harmad napra viszá jöve 20 marha hijjával [Marossztanna MT; Bállt 55].

Ha. 1780: innen [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII. 4]. 1783: innén [Faragó K; GyL]. 1798: innen [Mv; TLev. 5/14. 1a], innen [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1817: innen [Szászszombor SzD; IB].

Vö. az *inneg* és *innet* címszóval.

innencső 1. innenső

innend innen, innet; mai íncoace; von hier/da. 1752: Innend az mult éczaka, egy Jobbágy Rabunk az Tömlőczből el Szőkvén ... kérem Drágha Meltosag(os) Sochor Uramat az Plájásoknak parancsolni méltotzassék, hogy az ősvényeken ki menvén Visgáldonának [Kőrőspatak Hsz; Aplt 3 gr. Kálnokiné Simoni Iosepha Apor Péterhez].

Vö. az *inneg* és *innet* címszóval.

innend-amonnand innen-amonnan, innet-amonnat; de ici de colo; von hier und dort. 1688: vadnak még olyan földdekis, és szénafüvek, az kiket ő Kglme Hűtő Társával Nagj Margit Aszonyal reducalt innend a' monand [Uzon Hsz; BLt].

inneni innen való; de aici; von hier/da (erfolgt). 1847: Végre pedig azt vallja a tanu^a, hogy nagyon jólesett inneni elvitettetése^b, mivel még ha tovább is itten maradt volna, még nagyobb nyomorúságba ejtette volna az embereket [VKp 184. — ^aDánts Juon Plésa, bucsumi (AF) királyi uradalmi béres (40) volt kisbíró. ^bA Varga Katalin elfogatása és elvitetése].

innenső erről/innenfelől eső; de dincoace; diessseitig. 1730: Gub(e)r(na)t(o)r Ur(am) szállásán az innenső pinche ajto táblájához égi hajo deszkáért Den. 36 [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. 1805: Az Innenső vagy a' Kis Papájában (sz) [A.boldogva U; EHA]. 1838: Sós kútnál in-nenső láb [Csakelaka AF; EHA]. 1842: A Kokashegyi ... épületemnek innenső szobáját adtam es Alkudtam Szolgálatra [Törzs. Dési taxálísták 66].

Ha. 1692 k.: az innenső Sós patakban a' Verő fény oldalban (sz) [Bergenyé MT; MMatr. 337].

Vö. az *inneg*ő, *innelső* és *innédső* címszóval.

Innep, ünnepe 1. sárbátoare; Feier, Fest. 1572: Im Rewyd nap haza ozolwnk ... kegd ozton Ez Innepen kwlgyen egi polgarth myndenekrwl paranchyolattokat Megh wegywk [Gyf; BesztLt 3737]. 1575: A fazakasok dolgatis az Innepben valo egybe gywlesre halasztottak [Kv; TanJk V/3. 116b]. 1592: Vegeztetet azis, miertthogi az Vrsten kemeni parancholat alat keuannia az Innepet meg zenteltettnei, meli az Varosban Igen megh violaltatot kiualtkeppen az zekeres emberekteol, Ez okaert ez nap-

sagtol fogua, se buza, se zena, se erdeo hordasara, se semmire, vasarnapon ne mennien se zekert itthon ne haniogassa rakogassa, hane(m) ammint Isten megh parancholta mind maganak az gazdanak, zolganak es baromnak is, megh tarcha az Innepet tiz forint bwntetes alat [Kv; i.h. I/1.199]. 1657: Az grammatikasoknak szabad legyen kiváltképpen vasárnapokon s innepeken, egyébkör 's mikor érkeznek a Fogarasi olah templomban és a falukonn is predikállani, magok gyakorlásoknak okáért [UF II, 187 A Fogarasi olá scholának rendi és törvény]. 1669: Én, édes Feleségem sietvén hozzátok is, az mustrát is elhagynom ... már ha mustrálnék, sok időt foglalna bé és lehetetlenség lenne, az idnepekre^a Kúvában érhetnék^b [TML IV, 493 Teleki Mihály Veér Judithoz. — ^aA levél kelte: jún. 6; a levélbeli idnep (felűnően régies alak!) a 9—11-i pünköshti ünnepre von. ^bA közlésben így!]. 1677: A' Vasárnapi vagy hetedszakai innepok ... meg-szenteltessenek, és illetessenek [AC 267]. 1763: mikor az Mlgs Exp(one)ns Ur Gáttját el szakasztották ... mint hogy Innepünk volt akkor minket senki sem hivutt [Szecsel Szb; JHb 4 r. jb tanú vall.]. 1806: September ... 8a Innep volt. Kis aszszony napja [Dés; KMN 195]. 1829: Innep lévén azon nap exequalni nem lehet [A.esküllő K; Somb. II].

Szk: ~ *celebráltak*. 1677: Vásárnapok, s' három nevezetes Innepok solemniter celebráltassanak [AC 267] * ~ *estje*. 1726: Szombat vagy ünnepe estin kalákában tánczolókat kik a miatt a vasárnapi misét vagy innepnapokat elveszteglének, azon személyeket a megye bírái sigillatim három forintig úgy a gazdát is meg büntessék [Somlyó Cs; SzO VII, 324] * ~ *et megtart*. 1592: (Mindenk) megh tarcha az Innepet tiz forint bwntetes alat [Kv; TanJk I/1. 199. — A teljesebb szöve. fennebb] * ~ *et megül*. 1726: Concludaltatott az is, hogy az ... eretnekek, a kik pápisták között laknak, tartozzanak a pápisták ünnepeit megülni sub poena fl. 3 [Somlyó Cs; SzO VII, 324] * ~ *et ront*. 1775: Perle a visitatio fiscusa Serester Mártont Lovas katonát, Kováts Sámuel Deák-nét viduat — azért hogy a tánczolókat innepnapokon házokba bé fogadták és Innepet rontottak [Szemerja Hsz; HSzjP] * ~ *et szentel*. 1658/1799: Husvét negyednapján az megharagutt Istennek innepet szenteltek a jámbor papok [Mv; EM XVIII, 450] * ~ *et tart*. 1596: 24. Aprilis. Aszszonyunk ő fge Sz. Mark Eüangelista Innepet tartani akaruan, vitetek Deakokat fel ex Collegio [Kv; Szám. XXI/6. 20] * *Szent György* ~. 1651: Es ha kerteimbeől hogyha Szent Georgy inepigh hol mi edgyetmasinkott ki nem hordhatnanak es ültetni valo medgy fa fiatalokat Pünköstighis avagy azutanis szabaddon ki hordhassak [Altoria Hsz; HSzjP] * *Szent Márk evangelista* ~e → ~ *et tart*.

2. *ibsz-ban* is nagy/sátoros ünnepe (karácsony, húsvét, pünkösöd) első, második és harmad napja; mare sárbátoare religioasă (prima și a doua zi de Crăciun, Paști, Rusalii); großer Feiertag (der erste, zweite und dritte Tag zu Weihnachten, Ostern und Pfingsten). 1595: vetunk az Innepeknek es az zaz vrajmnek (!) Eztendeo által valo beharangozásaert 4 cub buzat ... f. 8/ [Kv; Szám. XIII/6. 40]. 1603: Die 29 Marty Deliberat(um) ... az feo Tanúnak vallassawal minthogy mind eddigis el nem érkeztenek, es mind az ket feel annak az Tanúnak vallasa reportalasaert egyenleo akaratbol kezek az futuram sedem, az harom Innepet ky wewen belcolle thud-

ni illik chyeoteorteokre halasztany, kiben az theorwenys semmy elle(n)t Nem tart [Kv; TjK VI/1. 668]. 1638 k.: Pwnkeostben Lerintz Albertet az Tisztarto haro(m) tallerral megh birsagolta hogi bort kezdet az Innepre [Bogártelke K; GyU 40]. 1661: mondják, hogy az innepre bejöne, s némelyek kis-karácsonra mondják hogy bejü [Bágyon TA; SzO VI, 256—7]. 1793: Vig és idvességes Innepeket kívánok egész Vri Házának [Ne; Dob-Lev. IV/726 özv. Borbándi Josefné lev.]. 1797: minden Innepkre kalátsot sütöttenek [Sszgy; HSzjP Vásárhelyi János (64) vall.]. 1802: a' Szásznek semmi baja betegsége nintsen, az Innepken a' Templomban láttam [Oltszem Hsz; i.h. Málnási Szakás András gy. kat. Málnási Katona Biro vall.]. 1857: minnyájákat tisztjük, tsokojuk . . . A közlő Inepket minnyájokra nézve szerencsétlétjük [Kv; DE 2].

Szk: ~ *harmadnapja*. 1783: az Innep harmad napján le menyek [Kv; SLt Ferentzi György Suki Jánoshoz] * ~ *szombatja*, vmely (sátoros) ünnep előtti nap. 1764: a Tábla is az Innep szombattyán oszlik el^a [Mv; Told. 5. —^aVI. 3-án] * *egynapos* ~. 1835: Az invalid(us) papok segedelmezését a' Sátoros innep 2od napján kell ki hirdetni. Az ágéntiá(t) az egy napos innepken u: m: Uj évben — N. pénteken és Áldozoba [Nagykapus K; RAK 9] * *húsvét* ~e. 1669: Husvet innepiben első és második napian előmben szókót [Páké Hsz; HSzjP]. 1726: Husvét Innepére végyen egy kövér Bornyút [Dés; Jk]. 1756: Edgy Husvet Innepre alkalmatosságával öszve kapának szobol Dobos Szimnyuon Nemes Gavrilával [M.köblös SzD; RLt Marosán Danila (40) zs vall.] * *húsvéti* (szent) ~ (ek). 1767: a' közzelebb el mult Husvéti Innepel előtt a' Nagy hét előtt valo Héten, Hétfőn reggel hozza negyvenotig valo tő szőlőtt [Ne; DobLev. II/377. 3b]. 1769: Adtam a Husvéti Innepokra . . . [ApLt Birt. I/5] Szabo János . . . Az Kozzelebb következendő Husveti Szt Innepken ok vetetlen . . . meg hazasodjék [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1778: az Husvéti innepre B. Madarasa^a jött volt innepelni, es az innep el telése után ment volt Besztercére [Jedd MT; Told. 6. —^aBackamadaras] * *karácsonyi* (szent) ~. 1760: Töltöttem a karácsonyi szent innepket Macskason Décei Zsigmond uramnál [RettE 113]. 1766: a' Városnak mostani Tisztartója Mészáros György az el mult káratsoni Innepel előtt dördületkor egy napon, nem rendes, hanem rendetlen Executiot ültetvén perfunctorie Rationalt az Városnak kására [Torda; TjKt V. 356]. 1847: csak a legközelebbi karácsonyi szent innepkre érkeztem vissza Abrudfalvára [VKp 166 Varga Katalin nyil] * *nagy* ~ (ek). 1763 u.: A' három esztendőknént esni szokott nagy Innepken, meg Cantálván a' Városon minden Reformatus Gazdákat Négy Togás Déákok . . . és Négy Neotralisták, ugy négy Discantisták abbol mindenikéből dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascibájé, a' többi proportionaliter a' Cantáló Déákoké, Neotralistáké és Discantistáké; melyből . . . minden Innepen bé-jő Fl. hg 10 [Kv; BK Kv-i ref. koll. ir.]. 1782: azon Gyepüknek fel osztása virgas veszekedés nélkül meg nem eshetik, s illjen Nagi Innep hetiben a kereszténj Embernek illik afféle virgást szerző dolgoktól praescindalni [Siménfva U; Pf] * *pünkösöd* ~e. 1732: Molnar peter pünköst innepiben oda jöve [Márkosfva Hsz; HSzjP Bodoni Sikmond (40) ns vall.]. 1802: Pünköst innepének tsonka hetében [Sajósárvár SzD; Becs-

kij] * *sátoros* ~ (ek). 1676/1681: a Falukrais adnak minden Satoros Innepkeb(en) bort ki [Vh; VhU 658]. 1677: Korcsomat Csak a Harom Satoros Idnapon tartoznak Egi Egi Hordo bort arulni [BfN Vegyes]. 1700: az egész falubeli iffuság satoros Innepken, s vasárnapokonnis az Kertész házánál tánczoltak [Szentdemeter U; Ks 90]. 1756: esztendőben esendő három sátoros Innepkre . . . leg alább huszon ött veder bort . . . tartoznak administralni [Déva; Ks 101]. 1762: Az három Sátoros Ünnepken 3 hordo bort tartozván Urbaliter el adni jöhöt bé circ. Rft. 25 [uo.; Ks 76. IX. 12]. * *szent* ~ek. 1725: Igen szépen köszönnöm s' nagyra bősüllőm kigyelmed atyafisagos rollam való meg emlékezését és az következendő szent Innepkre való köszöntését [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. 1755: eo Excellentiájok . . . a szent Innepkre Fogarasb(a) mennek [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

3. ~ *tyúkja*, *rég rendsz* karácsonytyúkjá (ünnepi jobbagy-szolgáltatásnem); gáiná ca plocon de Crăciun (un fel de obligajie a iobagului de sărbători); Weih-nachtshuhn (Art Fronabgabe zum Festtag). 1681: Vagyon most itt Also Nadasdon . . . Paraszt Sessio a kin laknak nro 26. Nemes Sessio nro 3 . . . Aku pinz f. 38 Innep Tyukja nro 4o [A.nádasd H; VhU 97]. — Vö. az *innepi*tyúk címszóval. — E jobbagyszolgáltatás-nemre l. NNy 441.

Ha. 1698: Innep [Dés; Jk]. 1717: jnnépeken [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1730 k.: Innepket [Aldoboly Hsz; ApLt 2 Bacsoni György Apor Péternéhez]. 1784: Innepket [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806: Innepre [Körtvélyfája MT; LLt]. 1824: Innepket [Ne; DLev. 3. XVIII. A]. 1847: innepen [Kv; Pk 7]. 1850: inepen [Dés; DLt 860 Erdődi Károly dési újonc lev. Gyf-ról]. 1851: innepre [Kv; Pk 6]. 1852: Innepekre [Kv; i.h.].

innepel 1. ünnepet megtart/ül; a sárbátori; feiern. 1665/1754: Mikor egy héten az Legény ket napot innepel, vagy két napot el-sétál, tartozik a' gazdája azon hétre fél-heti bérrel [Kv; ACart. 16]. 1680: 12 pénzen vettem egy köz kenyeret s azzal inepeltem [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir.]. 1778: az Husvéti innepre B. Madarasa^a . . . jött volt innepelni, es az innep el telése után ment volt Besztercére [Jedd MT; Told. 6. —^aBackamadaras MT]. 1787: Kegyelmed emberséges embereket akkor hivu Innepelni mikor már máshoz a Déákok is ki szállaltak Quartellyra^a [Szászmás NK; IB gr. Toldi Sigmond tréf. lev. I. Bethlen Sámuelhez. —^aA levél dec. 24-én kelt]. 1794: Bethlen Sámuele edgyütt Innepeltünk Husvétba [Bolya NK; IB ua. ismeretlen rokonhoz]. 1852: az Innepkre jöj bé innepeljünk együtt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. az ünnepet vhol eltölti; a petrece sárbátorile undeva; das Fest irgendwo verbringen. 1710: Jöttünk az szamosszegi gyümölcsös közzé. Itt innepeltünk [SzZs 281]. 1774: br. Diószegi István úr . . . Ludason a Maros mellett innepelt [RettE 322]. 1781: Most karácsony előtt elmentek az asszony jószágába Springre innepelni [i.h. 414].

innepélyesen ünnepélyes módon; in mod solemn/sárbátoresc; feierlich. 1840: az e szerint ki jelelt, ki egyenlített és meg osztott jókroli nyilak . . . általunk innepélye-

sen kihuzattak [Kv; Ks 100]. 1846: a' tisztelet Groff Ur eő Nagyságát említett Curialis Telkébe, és aval edgyutt járo minden Jogaiba innepélyesen introducalnok [Dés; Ks 68. 48. 37]. 1873: Volt egyházfink Pakai Elek köszönetét fejezi ki az egyháznak hogy egyházfinak választották ... innepélyesen leköszön hivataláról [Búrjános-öbuda K; RAK 18].

innepi 1. ünnepi; sárbátoaresc; festlich, feierlich. 1636: némely szükséges üdnepi caeremoniakot ... fel keresgettem [ÖGr Aj]. 1720: Az Betsületes Csé edgyütt lévén közenséghesen el vegeztég ő kigyelmek Hogy inepi Cse Gyülések ... lészen [Kv; KCJk 10a].

2. ünneplő; de sárbátoare; Fest-, Feiertags-. 1808: a koltst az Exponens Ur akár hova ment magával el nem vitte az Innepi Nadrág szíján tartván [Zágon Hsz; HSzjP Boldog Josefné Temérdek Kata (35) vall.].

3. ~ nap ünneppnap; zi de sárbátoare; Feier/Festtag. 1761: Igen kedvetlenül adá Isten megérnem a karácsonyi szent innepi napot [RettE 130]. 1781: Kötelesek légyenek ... állapotunkhoz illendő tisztességes mindennapi viselő, és innepi napokra kívántató Köntössel ruházni [Told. 27]. 1817: Kivánom azért hogy nem tsak a' nem mesz(sze) lévő szt Innepi Napokat hanem még szamtalan sokakat egész meg elégedessel érhes és tölt-hess [Mezőkapus TA; IB III. 149 Székely József birt. Bethlen Sámuelhez]. 1825: vagyok örwendetes innepi napokat kívánva Kedves Batyám Uram alázatos szolgálja Mohai Lörintz mp [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lőrinc Dobolli Sigmundhoz].

inneplés ünneplés; sárbátoare, sárbátorire; Feier. 1722: I(ste)ntől boldog In(n)epléseket és az Uj esztendő-re örwendetes által menetelt kívánok [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1798: a' midőn Kedves Jo Uraiméknak, és az egész betsülletes Communitasnak^a szerentes és boldog Husveti Innepléseket kívánnék vagyok Bizadalmas Jo Uraimék(na)k Kötelek kész szolg(ájuk) Mólnár András [Mv; TLev. 5/14. 1b. — ^aA torockóinak]. 1808: Midőn boldog Inneplést ohajtanék az egész városnak, és az igaz előll Járóknak, vagyok a Torotzkai közönség(ne)k alázatos Jovát akaro, es munkal(o)dhatoja Nagy Daniel mpr [Torda; i.h. 7/14]. 1823: boldog inneplést és jobb indulatot kívánván maradtam ... igaz szolgálja Zudor Sámuel mp [M.palátka K; RLt O. 1 Zudor Sámuel Veress Sámuelhez].

inneplő ünneplő, ünnepre való; de sárbátoare; Fest-, Feiertags-. 1869: igérvén egy inneplő szórúhat [Mv; Lok.].

innepnap ünneppnap; zi de sárbátoare; Feier/Festtag. 1590: Attanak az vram Az Lazlo mester melle, 3 mestert kinek neue egyknek Mihaly Mester, zegottenek velle minden hetre f. 1 d. 50 es minden nap három három eyttel bort, mind dolog Toueo nap mind Innep nap [Kv; Szám. 4/XVII. 10]. 1633: Tudom ... Asztis hogy mikor az malmott czinaltata es hazatt; Minkety hivot Clakaban Pentek es egieb Innep napokon [A.venice F; Szád. Lupul Myhaczy (80) vall.]. 1636: Az euangeliumoknak summájokat, és velejeket rhythmusonként rövideden be foglaltam ... mert tsak az jeles üdnepp napokra^a voltanak, s-az Vasárnapokra pedig nem [ÖGr Aj. —

^aFeltűnő a régies, ill. ü-s forma]. 1668: az hazoknal voltam akkor kun az udvaron sert ittam az mint innep napon paraznikott szoktanak Czinalni az olahok [Ks 9. XXXIII. 4 Magyar Bogati^a Csonka János (60) vall. — ^aÉrtsd: m.bogátai (SzD)]. 1697: egykor Innep napon falú között az uton kun valánk [Kotormány Cs; CsJk 3]. 1714/1836: innep napokon együtt jáczodtunk, hevertünk az oda valo Pásztor Legényekkel [Százazajta Hsz; HSzjP Abod János (58) Százaz Ajtai pp vall.]. 1788: innep napan Isten tiszteletére ment volna [Szökefva KK; Told. 76].

Szk: húsvéti ~. 1721: adgia az Ur I(ste)n hogi ez jelen valo Husveti ünnepp napokat szerencsessen érhesse Ntok [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1733: Mlgs Fő Iszpan Vru(n)k(na)k Hadnagi Atyankfia eő kglme az Husveti Innep napokra vegien egi idej kis bornyott [Dés; Jk 436b] * nagy ~ok sátoros ünnepek. 1584: Vosarnap, es Nagy Innep Napokon, predicatio es az Ceremoniaknak ell vegezeseigh semmi felet ne legien zabad Arwly, se Az kapwth megh Nythnya | Wosarnapon vagy egieb Nagy Innep Napokon, Bolthiat senky Nylwan, es Arwlasnak okaierth ne nyissa megh [Kv; PolgK 5-6] * pünkösdi ~ok. 1731: a Pünkösdi Innep napok osztán el telvén

Fagarasi ... Feleségével Fekete Ersebeth Asszanyal egybe) háborodat vala [Sövényfa KK; Born. XXXIX. 16 Georg. Simon (52) jv vall.]. 1762: Töltöttem a pünkösdi innepnapokat Füzesen^a [RettE 140. — ^aÖrdögösfüzes SzD] * szent ~ok. 1768: Hogy Isten eő Szent Felsége az következendő Szent Innep napokat szerentsés Jó egessegben el érni 's elis tölteni engedje Kedves édes Aszonyom Anyám(na)k Fiui indulatból ohajtom [Záh TA; DobLev. II/387 Székely István anyjához] * vasárnapi ~ok. 1741: kiadatot Regulamentumok continuallyak (!), hogy a Vasarnapi Innep napok meg szenteltessenek [Kovácsna Hsz; HSzjP].

Ha. 1722: Innep Napokra [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1756 k.: Innep napokon [Born. XXXVIII. 8 az arubdányai bányászok törv.]. 1783: Innep napokon [Bergénye MT; LLt 58/13].

innepnapi ünneppnapi; de sárbátoare; feierlich, festtägig. 1846: A Nyomozás rendin a' ... Tanuk vallomásaikból tisztán ki világlik, hogy bé panaszlott Virág László — Darvas Jánost — a Nemes Város piattzán a' köz csendesség s innep napi tisztelet meg haboritássalal - két izbe ... kegyetlenül meg verte | Verengező Virág László, a' Város piattzán verengező természeténél fogva ... Isten Krisztus és szentek borzaszto káromlások között, az köz csendesség és Innep napi tisztelet profanálásával s meg háborításával halálra vert [Dés; DLT 530/1847. 26, 30].

Ha. 1726: innepnapiaokat [Somlyó Cs; SzO VII, 324].

innepszegő ünnepprontó/törő; cel care stricá sárbátoare; Feiertagsschänder. 1692: A megye bíráiról ... az innep szegőket, böjt szegőket, tisztátalan személyeket megbünteted [Kozmás Cs; SzO VI, 432].

inneptyúk rég rendsz karácsony tyúkja (jobbágyszolgáltatási nem); gáinā ca plocon de Crăciun (un fel de obligatie a iobagului); Weihnachtshuhn (Art Fronabgabe). 1681: ā jobbágiokból álló Taxasok akár mely közönséges Contributio alol (: Innep Tyuk, Tyukmonj,

szaraz korczomaert valo fizetéstől :) nem immunitaltatnak [VhU 199]. — Vö. *innet* 3.

innet, innét I. hsz 1. innen; de aici; von hier/da. 1561: Jeg Ruhát nem attak innet mert peres caspar az w Jeg Ruhayaba foglalá el egy falkayát [Ráton Sz; Bállt 78]. 1570: eo k. keryk azon¹ hogy az hatar Dombokat az zamosfalwyakal vythassak Megh, Onnatis hywasson Embereketis Azonkeppen Innetis Bochyasson Embereket ki Reyaia es hannyak fel [Kv; TanJk V/3. 9a. — ^aA város bírját]. 1573: Harinay farkas Vram ... egi Orroth fogott ... Innyt az mj Varmegienbwl (!) el szökek Mogioroson hun Ciauarogth sellé [Nagyfalu SzD; BeszLt 3740]. 1585: im el uittem uólt haza az ladat innot (!)^a [Kv; Tjk IV/1. 490. — ^aOlv.: innét?]. 1599: monda Deak Peter ... honnat hozod az fat, s mondanak azok Innet vereofelbeol [UzT 14/39 Andreas Balassy de Abramfalva jb vall.]. 1607: Azt ... mindeneknek felette czudalliuk hogy kmetekkel valaki fegiuerrrel es haddal ualo meneswnket ell hitette, es hogy az haza szabadsaga ellen ... az Orzagh romlasara mw indítottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat [Lompért Sz; Törzs]. 1629: Kadar Ianos monda hogi ez az jo szomszedsagh, igy megh nem alkatunk hanem vagi az te hazad keölteözik el innett, vagi az enim [Mv; MvLt 290. 183b]. 1696: Petrityevit Horvat Miklos Uramnak ... Udvar hazatól innet Szepalakról¹ szökött el ... Szabo Judith [SLt A.X. 36 Kadar Georgj (44) vall. — ^aKK] | az megh neuezett jobagi Asszonj innit Gjulafejeruárról el nem megien sohuua lakni [SLt AF. 2]. 1697: Egykor egy Sajtót Csinyaltott vala Peter Deakne Pater Kászoni számára, kérdé uram kié az a Sajt, mondám én az Peter Deakne Aszszonyomé, monda uram bizony ki vetem innen ... én mondám hogi akar kinek csinyaltassa, hiszem el uiszi innet [Kotormány Cs; CsJk 3]. 1780: Tsáki Györgyné Aszszonyom ... innét a Városul ... egy Veder Bort hozott maga házához [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1786: Én még most is derekasan fungálok a V. Ispányság(an) az egy executiokan kívül ... mind itt Régenbe lakom innit administralom a hivatalomat [M.régen MT; DobLev. III/615. 2a]. 1817: Veres János ... innét el is ment vasárnap jo reggel [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

2. ettől; de acesta/aceasta; davon, von hier. 1795: (Az) ajton bé menve vagyon a pitvar ... innét jobb kézre vagyon egy kamarátska [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 7].

3. ebből; din faptil acesta; daraus/von. 1584: Hozzw Jstwan Az Ven ember vallia, Esmerte(m) Giarfas papot ... Ez wdeoben pap Ne(m) birhatot tulaidon hazat Amely papnak peng Ne(m) volt fizettese chak Zalassa vala a' varoson Innet itilhetem hogy Ne(m) coreokeos haza volt Giarfas papnak az a' haz [Kv; Tjk IV/1. 328]. 1586: Giuto Marton Vallia, Nem tudoh hol veotte Az onat bot leorincz ... Innet itile(m) hogy Bot leorincz lopot onat [Kv; i.h. 551]. 1653: (A vajdának) résen volt a füle es elszaladott a Neszteren által ő maga egy rész javaival, de innet is tapasztaltanak benne, melyet el is nyertének a mi hadaink [ETA I, 155—6 NSz].

4. emiatt, ezért; de aceea, din această cauză; deshalb, darum. 1583: Zeoch Georgy vallia ... teólcheres Adamnak zermem eg' eochemet, Az ven Anniok vagat volt fat velle ... Reowid Nap az zeme meg vesze az

eochemnek vgy hogy mikor a' teolcheres Miheöz Akarna kezdeni Nem lat, de mielt ell haggya, otta(n) Iol latt ... Gianosagom vagion azert Innet a' Ven Azzonhoz [Kv; Tjk IV/1. 452]. 1584: Kadas Balintne Catalin vallia, Egy leaniomat kwldem a' Zamosra es az Sos Ianosnewal Zembe találkozik, az en leaniom hatra fordul Nezei volt, Ez sosneis ... mond Mit Néz Mond az en leaniom, Azt Neze(m) hogy zemem vagyon, Mond sosne, No hadd el chak bizony meg banod ... haza Ieo leaniom es ... 'a feyet Mossa volt, es a' Mosasba Az zeme fayni kezd ki miat annieba lutot hogy mostis haliogh Az Zemen meg beszelle mint Iart Sosnewal, es hogy meg feniegette, Innet azert rea gianakodom [Kv; i.h. 247]. 1775/1780: az Itálnak ... vékony kelete lévén, innet rég az ideje miolta az Mlgs Possessoratus kortsmát itten nem tartott [O.vásárhely SzD; JHbK LII/3. 271]. 1780: Minthogy az csiktaplocai 1780-beli csorda mellett lévő pásztorunk Tardos János providus magát kívánja legitimálni documentumával; innet, hogy az actor résznek is illő mentsége el nem rekesztetvén exmittáltatnak a károsok a következő csütörtökre [Taploca Cs; RSzF 213].

5. fm-ban utalószóként; ca cuvint de trimitere în poziția principală; als Verweisungswort im Hauptsatz: ebből, abból; de aici, din faptul acesta; hier/daraus. 1584: Megh ertettek varosul Byro Vram Zaüabol myne-meö keserwes Niawalia keowetkeznek az varosra, az Seminariumnak meg Epitessebeöl, feokeppen Innet hogy az varos feöldet kewannak penzen eöreökeoswl az Seminariumnak helyheztetny es ky Mutathny Mely dolgoz varosul keonywes zemmel halgatanak, mert zemekkel lotthiak innet mind az varos feo zabadsaganak vezedelmet, s mind peng az reaiok zallando sok Insegeketh Niomorusagokath [Kv; TanJk V/3. 277b]. 1593: Margit Keomiwes Esaiasne vallia, Az en vra(m) zerzette Maytini Jstwant kochisnak Daniel deakhoz, de az zegoedsegbe(n) ot ne(m) volta(m), Mind az altal Innet tudhatom hogy zegedeot zolgaia volt Mert eömaganak Jstwannak zajabol halla(m) ezt [Kv; Tjk V/1. 361]. 1654: en aszt tudtam mikor hozza mentem feleségül, hogy papi beczőletit, melyet Pusztakamarasi partialisban ... elvesztett volt, viszsa alletha, melyet innet tutta(m) hogy azon esztendőbeli orszag gyűlese utanis fungalt veres egyhazan^a [SzJk 74—5. — ^aMezőveresegyháza SzD]. 1754: Néhai Szabó Péterné Aszszanyomat hitták Makai Krisztinának (: innét tudom hogy szabo Mesterségen Inaskadtam eö Kegyelmenél :) [Ne; DobLev. I/264 Samuel Balsai (61) vall.].

II. nu -n ragos szóval; postpozitie în context cu un cuvint au desinența -n; mit einem Wort mit Endung -n. 1. Helyre von. haszn-ban fordított szórenddel is; folosit pentru indicarea locului și cu topica inversă; lokal auch mit Umstellung: vmin innen; mai încoace de ceva; disseits. A. 1550: az belesen Inneth soha monostoryak nem byrtanak hanem walkaj tamás vöth Cyllarwl hawas Bört [Incel/Damos K; MNy XXIV, 358. — ^aM.gyerőmonostor (K) lakosai]. 1573: az tot falui patak(n) Jnet kj Rit vagion ... Nem tudoh ha zakaztotaj zent Peter uize [Szilkerék SzD; JHbK XLIV/11]. 1600: Thiborczy Mihaly ... vallia: Az mezesen Innet hattunk vala abbol az folt barombol harmat el [Kv; Tjk VI/1. 427]. 1693: az patakon innet del felől vagion egy ház hely [Völcs K; SLt AH. 17]. 1725: a' melly helyen Sárdi Jst-

ván Tisztartóságáb(an) edy borozdát vonatott, azon viz folyamtnak Hideg kut felől a patakon innét alól fellyül a' mesgjen vólt edy kis kapuja [Hévíz NK; JHbT]. 1796: azon innét pedig semmi egyéb közben vetes a faluban nints mely Szemmel tapasztalható volna [Szóvát K; SLt XLII. 2]. 1804: a' közelebbi öszen, midőn kaszáltunk volna a' Galotzáson innét a mi Határunkon hát jönnek a' Remeteiek mintegy 60 Számmal [Toplica MT; Born. XVb Sztoján Jakabutz közlakos vall.]. 1815: a fenn forgo Eresz a' patakon innét az udvar Fölgyn egy néhány lépésnyére volt bé építve [Orsova MT; i.h. G. XV. 13 Blos Gora (50) vall.].

○ **Hn.** 1676: az Doborlon innét (sz) [Bikfva Hsz; EHA]. 1701: a Verő Fényben a Kereszt Árkon innét (sz) [Nagykend KK; EHA]. 1718: A Czigány kuton innét (sz) [Egerbegy Sz; EHA] | A Szilagy Hidgyán innét [Szélszeg Sz; EHA]. 1728: a Kaloton innét (sz) [Kalotasztki-rály K; KHn 51]. 1737: A Fekete tön innét [Zentelke K; KHn 139]. 1740: A Déllőn a Falu felől a patakon innét (sz) [Sztána K; EHA]. 1752: A Tekintőn innit a Falu felől (sz) [A.tők SzD; THn 6]. 1766: A Halmakon innét (sz) [Ormány SzD; EFiscLt X/b. 6A. — Forrai László kijegyzése]. 1775: Az Ajtoni hídan innét (sz) [Rőd K; EHA]. 1796: A Nagy szén egető torkán innét (k) [Retteg SzD; EHA]. — A hn-i haszn-ra l. még BHn 115, DHn 39, KHn Mut.

B. 1587/1721: ugj élték és tartották mind két felől, hogy az Arkon tul élték az Nyárlajiak, innit az Arkon az Egregyiek [Nagysztmihály H; Ks 15. XLVIII. 21]. 1590/1593: az Christoff Vram^a Molnatul Ne(m) mertik által hozni barmokat itetnj ez peres feoldre, mert azt mondottak mindenkor hogy Desieke Innét az vizen, es be hayttiak rolla [Szászníres SzD; Ks. — ^aA desiek és Keresztury Kristóf, a Déssel tőszomszédos Szentbenedek földesura között folyó határperben szászníresi tanú vall.]. 1653: Die 12 mayi valami hadba menő székely Szabó Sebestyén öcsémet megvágá ... a törvényfa tájatt, innét a köves úton vágta meg [ETA I, 150 NSz]. 1723: Tudom ímest tavaly az mi kevés dézma eset innét a Maroson mind Luka hozta a házához [VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1794: a Kis Szöllő Árkánál innét az Árkán [M.szentkirály AF; EHA].

2. Időre von. haszn-ban; folosit pentru indicarea timpului; temporal; vmilyen időpontnál/vminél később; mai tírziu de o anumită dată; von irgendeinem Zeitpunkt an/etw. später. 1770: az 1588 esztendőtt tették fel pro epocha. Valakik azon innét valaha producáltak volt, hasznontalan [RettE 238].

III. mn-i jell-ű haszn-ban; folosit cu valoare adjectivală; in attributivartigem Gebrauch: 1. innenső; de dincoace; diesseitig. 1606: az fernykonak az Innet fele farkaslókj hatar az tulso orozhegi [Farkaslaka U; EHA] | az pataknak az Innetfele farkaslókj hatar [UszT 20/165 Peter Kouaczj djafaluj (50) pp vall.] | ezt az heljet az pataknak az Innet felet farkaslókj hatarnak tudom lennj [i.h. 20/16 István kouiach Zentkiraj (32) lb vall.] | en az pataknak az Innet felet farkaslókjnak hallottam az tul-felet orozheginek [i.h. 20/171 Zabo gergelj Zetelokj biro (60) vall.] | hallottam oroz hegi Emberektwl hogj az fernykonak az Innetfele farkaslókj hatar [i.h. 20/172 Barthalus Janos palfaluj (30) pp vall.].

2. innen való; de aici; von hier (erfolgt). 1618: Balassi Ferenc uram innét kimeneteli után Nagyságodnak vala-

mennyi jámbor és bőcsületes szolgálj, postái, kapitihái innen kimentek [BTN² 109].

Ha. 1592: Innét [Dés/Mihályfa SzD; DLt 235]. 1592/1593: innét [Désakna; Ks]. 1594: jnnét [Endréd Sz; UC 113/5. 62]. 1684: innét. honnét [Altörja Hsz; Borb. II Andreas Apór (69) ns vall.]. 1687: Innét [Szi-lágycseh; GramTr VIII Nagy László (30) Szabad Le-gény vall.]. 1693: innét [Ne; DobLev. I/37]. 1696: innét [Tekerőpatak Cs; LLt]. 1697: Innét. Innét [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3—4]. 1700: innét [Giriolt SzD; EHA]. 1715: innét [Városfva U; WH.Laurentius Vas (42) pp vall.]. 1745: innét [Torda; TJkT II. 93]. 1750: innét [Sszgy; HSzJP]. 1756: Innét [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 16]. 1775: innét [Ne; EHA]. 1800: innét [M.bagó AF; DobLev/IV 837. 5b]. 1807: innét [Körös-fő K; KmULev. 3 St. Antal (75) jb vall.]. 1816: innét [Kv; DobLev. V/993. 2a N.Sz. Szigethi György lev.]. 1827: innét [Koppánd AF; i.h. V/1109. 19]. 1830: innét [Hidvég Hsz; EHA]. 1832: innét [Dés; EHA]. 1841: in-nét [Márkod MT; EHA].

Vö. az *inneg* és *innen* címszóval.

innétfelől errőlfelel; mai dincoace de ... ; von dieser Seite her. 1757: ennek előtte nem régen kárasadtat el egy Lo itten a Cseres nevezetű Patak mellett innét felől s a Csöményi^a és Ragnai^b Lakasok fizették meg [Ks 36. V. 20. - ^{a-b}SzD].

innetső 1. Helyre von.; cu privire la loc; lokal: innenső (vmin innen eső); de dincoace (mai incoace de ceva); diesseitig. 1606: en az pataknak az Innetseő felet farkas-lókj hatarnak tudom lennj [UszT 20/169 Pal balinth Ilkej (32) lib. vall.]. 1656: az Dezma Csürnek innesső ka-pujanal [Kv; KvRLt I. C. 4. 2a]. 1689: (A Cserének) az tulso oldalát, a Hevizek, az innetsőt pedig az Hidegh kutiak szabadossan irtogatták [Kucsulata F; Ks 67. 46. 21]. 1693: Apahida^a előtt ... hat hold sovány kaszáló ... az Város réti felől valo inetső harmad része Bara-konyi Ersébéthé [Ne; DobLev. I/37. — ^aKisapahida (AF) tőszomszédos Ne-del]. 1717: az Konitzka Havas mellett vagon egy Jézer nevű Tó, annak az innecső szeli-ben egy kut [Celna AF]. 1725: (Az Oltnak) az innetső ágán által usztunk Szederjért vagy vad Szőlőért [Hévíz NK; JHbT]. 1745: a' Maros parton egy négy szegle-tű avatég Sindelyes szín alatt lévő erős tsigájával edgyütt, ezzel által ellenb(en) vagon a' tulso parton egy erős tölgy fa sindelyes oszlop. Ezen oszlopról az innetső partra a' Csigára által szolgáló nagy öreg hoszszu kötél vagon, mellyen az hajó jár [Szentkirály MT; Told. 18]. 1757: ez innecső tábla földek ... mind Fiscus részre valo földek [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 179]. 1805: azan Erge mellett lévő kaszáló az innetső végén az Ergének közepé tájjáig a' meddig az Viz miatt lehetett kaszáltat (!) [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt.].

A kiejtésben a címszó rendszerint *innecső*-nek hangozhatott, mint ahogy ma is. A MTsz *innenső*, *innekső*, *innetső* címszói véve fel, e három hangalaki változatra von. előfordulásokat azonagy címszó al. sorokoztatja fel.

Hn. 1701: az innecső horgasban (sz) [Nagykend KK]. 1722: az Innetső Padon (az) [Borbánd AF]. 1737: Az Innetső Revetkenden (sz) [Désfva KK]. 1740: Az In-necső szőlő Völgjében (sz) [Sztána K]. 1751: A Gyertyá-nos verőfényes oldalon tul lévő innecső Gödörben (sz)

[Koronka MT]. 1762: Szilas nevű helyben az Innettső Oldal alatt a verő fényben (sz) [Nagylak AF]. 1766: Nagy völgy innettső oldalában (sz) [Szentimre Cs]. 1767: Az inetső Telek oldalba (sz) [Póka MT]. 1769: az Inektső Rotunda (sz) [M.köblös SzD; RLt]. 1797: Az innettső padban (sz) [Bordos U].

2. Időre von.; cu privire la timp; temporal: vmely időpont előtti; mai înainte de o dată oarecare; vor irgendetem Zeitpunkt, vorhergehende Zeit. 1787: Karátsonnak az innettső felin bajasan lát kegyelmed [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez].

Ha. 1618–1619/XVIII. sz. köz.: innetcső [Kovácsi K]. 1655: Inédcseő [Taploca Cs]. 1724: innettső [Kük.; Ks 12/III vk]. 1762: Innettső [Nagylak AF]. 1798: innettső [Dés].

A szócikk jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — Vö. az *innettső*, *innettső és innettső* címszavával.

innettova mostantól fogva; de aici înainte, de acum (înainte); von jetzt ab/nun an. 1572: Jeott en hozzam az kte zolgaya Thorma Janos lewelew az pettresfalwj dezma feleol, hogy Nylwan Meg Jryam howa depwtalta Wrunk ew N: Ennek eleotteys penig Meg Irtam vala Thorma Janosnak, hogy Hagymassy vramnak Deputaltala vala Im Irtam Rolla feyerwary Ambrusnak az Sayoy tyz tartanak, hogy Lasson hozza Takartassa Be, Mert Jgen Kaaros Jnnettowa [Zsombor SzD; Beszt-Lt 3683. — A címzésben: Ladislaus de Sombor. Gregorio Thymar Judici primar(io) Ciuit(a)t(is) Bistricien(sis)].

inniadó kb. pohárnokféle; un fel de paharnic; Art Mundschenk/Aufgießer. 1646: erkezek Ifiu Urunk eő Naga Innia adóia, Hatod magaval [Mv; MvLt AA11. 6]. 1649: Aszszonyu(n)k eő Naga Innia Adoia(n)ak Attam Ebedre, Vaczorara^a [Kv; Szám. 26/VI. 129. — ^aKöv. a fels.]. 1650: Erkezek Foltj Ferencz Eczedből Eőreghbik Asz(onyun)k eő Naga Innia adója [Kv; i.h. 262]. 1659: Etek Fogok. Aszszonyunk Etek Fogoi Urunk eő Nga Inniaadoi Urunk eő nga Inassi

. Aszszonyunk Inassi, s Poharnoki [Utl]. 1681: Innia adók és fő Pohárnokok. Fő Innia adó Nemes János vram. Vice Innia adó Szacsali Pál vram [Utl]. 1721: Az eő Excellenciaja Italára kezdetett Tokai Györgytelki ő boro kecsgü kivül Innia ado Uram altal Erogaltattak

Az Tottfalusi 28 köblös hordo bor hogy Mgss Aszszony eő Nga asztalára költ ugyan eő Nga innia adója quietantiajával doceallya [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1736: legelsőbben az császár képe asztalára ezüst aranyas talakban felvittek az étket, gróf Pekri Lőrincz lévén az asztalnokja, innia — adója gróf Bethlen Sámuel [MetTr 395].

innivaló I. mn 1. ivásra alkalmas; de büt; Trink-(zum Trinken geeignet). Szk: ~ víz ivóvíz. 1614: Az Szolgalo az szegenyek körül szolgalyon: ... Innia valo vizetis czebrekken, Legelben azoknak az hordgyon, főző vízzel együtt [Kv; AggmLt A. 83]. 1620 k.: Igen szava meghihető főúri emberektől hallottam, hogy oly csudálatos jó innia, való víz az Nyilus, mintha megmészelték volna [BTN² 414]. 1655/1754 k.: Minden reggel ujj innivaló vizet hozzon^a, sőt egyebreis a' mire szükség [Kv; ACJk 32. — ^aAz inas]. 1733: csak innia valo vízért is ... az

Nagy Marosra jarni kényszeritetnek [Mv; Berz. 13. II/33]. 1768: Jobbágyai a dolog közt az innia valo víztől el tiltatnak [MkG]. 1842: házomhoz jöve egy Czigányné inia valo viz után [KLev.].

2. ivásra használatos, ivó-; pentru büt; Trink-(zum Trinken gebräuchlich). 1595: A gyermekeknek a scolarba(n) chynaltattunk egy Innia valo chebret cheost [Kv; Szám. 6/XIII. 46]. 1741: Innia valo kancso Nro 3 [Szamosfva K; JHbK LI. 17]. 1751: En belső Szolgája voltam az Néhai Báro ifiu Korda Sigmond Urnak volt annál az Uri háznál egy ujj, és ő módi Szerviz minden készületivel edgyütt egy innia való ezüst Mendence mint egy ejteles. Egy nagy ezüst pohár, úrmós bor innia való melynek oldala körös körű pogány pénzés volt [Zágon Hsz; Szentk. Moses Szabo vall.]. 1789: (Az almáriumban) találtattak ... 6 Aszszu szőlő Bor innia valo arannys talpos kristály nagyotska poharok | Úrmós Bor innia valo 5. Holitsi Edények Rf — x 30 [Mv; ConscrAp. 4].

3. ~ pénz kb. borralaló; bacsis; Trinkgeld. 1579: Mert hog annak elote az dezmyry(e)k^a ket Napon woltak az Hatar latasaban Jöttek hozam kertek Innawal penczt atam Nekyek d. 8 [Kv; Szám. 1/XVIII. 31. — ^aA Kv-ral szomszédos Dezmér lakosai]. 1587: Attam Capitanoknak es Alchyoknak Jnya vallo penzt mykoro(n) az wjzet el Rekeztwyk valla az Sylipnek f. - d. 12 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 12]. 1588: 16 May weottem Sendel (!) pro) f. 12. Az legenyeknek hogy le Zamlaltak Jnya wallo penzt attam f. - d. 10 [Kv; i.h. 4/III. 17–8]. 1589: Cancellarius Vram hogi ide ieot ... Az zakaczak innia valo pinzt attam) d. 4 [Kv; i.h. 4/X. 26]. 1593: Chynaltattam egy Béel kerekét, Az Mesternek attam) Inia valo penzt f - d 20 [Kv; i.h. 5/I. 146]. 1595: 15. Júnj: Ment ki Biro W. és Baczi Tamas W. az Too latni és dolgokat az Töltöknek: Egenlő akkaratbol adot Biro Wram Borra, aúagy Innia valo penzt . d 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 248 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

II. *fn* birt. szr-os alakban is; si in formă sufixată cu sufix posesiv; auch in Form mit Possessivendung; ital: büturá; Getränk. 1588: kik az bort el vittek ... attam Jnyok valora d. 8 [Kv; i.h. 4/I. 26]. 1589: Az meli zekeres es hatas lovak, wrunk eo Naganak viuarba vittek, attam Biro vram akarattibol ennnek es innok (!) valora d. 32 [Kv; i.h. 4/X. 5]. 1717: Jo Ennivalokot es jnavalt magha oda vite az Aszszonj vgj kinalta [Tarcsafva U; Pf]. 1738: csontos kapitany szolgainak Sebessi Samuel Uramni eni s inia valot de. 12 [Kvh; HSzjP]. 1743: vascsorara Uramni kenyeret es inni valot de. 48 [Kvh; i.h. 1817: az enni és innia valo tsak ugy marad meg egy Udvarban, ha zár és petst alatt áll [Mezőkapus TA; IB. Székely János Bethlen Sámuelhez].

innocenciáltatja magát a maga ártatlanságát be/megbizonyítja; a se dezvinováti; eigene Unschuld beweisen. 1669: ha mi oly dolgokat látok, hallok vagy írásban olvasok, az melyeket nem kelletik kimondani, azokat én is titokban tartom, nyelvemem nem hordozom, ha kültömben cselekedni comperialtatom, melyből magamat nem extricalhatom s nem innocentialthatom, a tehát én is Nagságok cselekedjenek ugy velem, mint hiti szegett ... hamis szolgálva szoktanak cselekedni [Fog; UF II. 449–50 Sinkai Sztrimbuly István szkriba hűségesküje. — ^aIgy a közlésben; pedig ható-képzős alakot váránk].

innocens ártatlan (személy); (persoană) nevinovată; un-schuldig (Person). 1593: nemeli tanuknak vallasokból megh teccik, hagi . az kouach legini nem zinte Innocens [Kv; TjK V/1. 380]. 1697: causa Nemetien(sis)^a Tiszteletes Atyank fiainak testimonialisokból, Szabo Annoknak ennek élőtte valo parazna tisztatala(n) rusnya élete, és Férje ellen valo nagy hitetlensege tékozlása, hitetlenül tolle el szókése hiteles tanukból constalva(n) az innocens ligából absolvattatik a' nocens belé vettetik [SzJk 302. — "Szamosújvárnémeti SzD]. 1763: a mostani Ti innocens lévén belé akarta a kárba hozni [Torda; TjKt V. 157].

innoteszkál ismeretessé/nyilvánvalóvá válik; a deveni cunoscut; bekant/offenbar werden. 1677: hogy ha vagy a' latrot elő nem állatnák, vagy penig már a' vétek annyira innotescalván, azt az Executiót qualitercunq(ue) impediálnák, nullo remedio obstante, minden tovább valo processus nélkül, őt szaz forint poenat exequallyanák a' latornak pátyát fogo embernek tulajdon javaiból [AC 126].

innováció újítás; inovácie; Neuerung. 1677: Kezdi Vársárhelynek, Torjának, Sepsi Szent Györgynek, Illye Falának, Privilegiumi helyben hagyattnak; hasonloképpen egyéb immunitassi és indultumi, valamelyekben ez ideig meg-tartattnak, . nem invalidaltattnak . a' menyiben nem praejudicial másoknak szabadságoknak, és igasságoknak, egyéb féle innovatioknak cautioja alatt mindazáltal, és azzal a' Szék Törvényétől el sem szakaszattnak, a' mikről Privilegiumok nincsen [AC 157].

Szk: ~t behoz újít, újítást vezet be. 1677: A' Négy recepta Religiokon kívül akarmi rendbéli emberek, se penig gyülekeztek innovatiót, se penig szakadásokat bé-hozni vagy cselekedni ne mérészellyenek sub poena notae infidelitatis [AC 2] * ~t cselekszik 'ua.' 1623: Háromszékben levő vára sok mindenekben azon főtiszteknek^a tisztek alatt úgy viseltettnék, hogy azoknak hírek és tanácsok nélkül semminémű innovatiókat nem cselekedtenek [Hsz; SzO VI, 73. — "A főkapitányok és királybírák]. 1677: A' Négy recepta Religiokon kívül akarmi rendbéli emberek, se penig gyülekeztek innovatiót, se penig szakadásokat bé-hozni vagy cselekedni ne mérészellyenek [AC 2] * ~t csinál/tesz 'ua.' 1722: En is ellenzettem protestaltom is innovatiót ne igyekezzék csinálni, alkalmaztossa magát a' Mlgs Gubernium instructiojához [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1774: Ezt a Lascit^a katonaságáról nem dicsirik, mert, amint mondják soha harcon sem volt, hanem a militaris statusba sok innovatiókat tett [RettE 323. — "Lasci Ferenc Móric, osztrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője].

innová újít, újítást vezet be; a inová/finnoi, a introduce o inovácie/o innovere; erneuern, Reformen einführen. 1700: En Maros Nemethi Udósbik Gyulai Ferencz, esküszöm az elő I(ste)nre . . . hagi én . . az Ud(va)rhely Széki Fő Király birosagh Tisztib(en), igaz és hű lések . . . senkit szabadságáb(an) Törvény nélkül megh nem háborított, nem innova lok [UuszLt VIII/73].

innuál kb. kimond; a spune/arăta; vorsagen/schreiben. 1746: az Articulus . . . verbo tenus innualla, hogy à Sovágok a Törvény dolgában à Város Hadnagyától dependeallyanak [Torda; TjKt III. 88].

inobediencia engedetlenség; nesupușenie, neascultare; Ungehorsam/fügsamkeit. 1731: ammi fabeli kárteteleket láttak eo kglmek, aszt reportállyák az Tktes Ne(m)es Tanácsnak és az jelen levő fajok hordattassek Város Usussára, Inobedientiajokert penig . . Prothocolalt poenával büntetessenek meg [Dés; Jk 412a]. 1740: Szabo Gabor . az restantiab(an) lévő Posta bért az előbbeni determinatio szerint, ugy az inobedientiáért és hogy confusiot causalit ex speciali gratia sedis hat forinttal büntetessék iteltetett [Torda; TjKt I. 182]. 1765: jól lehet nehesenn, de hogy eő kegyelmétől inobedientiával ne arguáltassam el mentem . . mindent fel rakattam egy szekérre [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 223].

inobediens I. mn engedetlen; nesupus, neascultător; ungehorsam/fügsam. 1738: Ha pedig az Strásák inobediensek(ne)k találtatnának, és ollyas embereket bocsátának bé Inspector Atyánkfiak hírek nélkül, tehát Hadnagi Atyánkfiához vitettetvén, jól meg-lapátoltasának [Dés; Jk 504a].

II. fn engedetlen személy; persoană neascultătoare; Ungehorsame(r)/fügsame(r). 1737: tettzett a T.N. Tanácsnak és Universitásnak, poenat is intentalvánn az inobediensek(ne)k, kik a rendes időnn nem Compareálnának a strásálásra, es strása társait fel-nem váltának a rendes és szabott időnn, hogy büntetessenek toties quoties Cum flor. 1 [Dés; Jk 472b]. 1744: az inobediensek marháját az udvarba bé hajtassa [Déva; Ks 78. IX. 1].

inói az Inó (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Inó/Inău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Inó. I. mn din Ino/Inău; Inóer. 1718: Inai hatar [Náprád Sz; EHA]. 1747: a' mely gyermek lovat lattam az Inai hatarban . . gondolkosztam hogy meg vegyem [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. 1795: Az Palota Padlásához meg kivantato Gerendákat ki fagragtattam, az Inai vajdával [uo.; IB. Fogarasi István lev.]. 1796: Balog Palne, Erdeine, ugy az Inai Fogadosne a vasznakat meg szöttek [uo.; IB ua.].

Hn. 1676: Az Inai Szigetben az holt Szamos kézőt (k) [Inó Sz; EHA]. 1718/XVIII. sz.: Az Inai Too mellett vagy egy irtás [Széplak Sz; EHA]. 1766 k.: Az Inoi tonál (sz) [uo.; EHA].

II. fn inói lakos; locuitor din Inó/Inău; Einwohner von Inó. 1761: ted le ne üss azzal a' nagy karoval mert ugy jársz mint az Inaiak [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Marosán alias Rekore Aleksza (40) zs vall.].

inokuláltatik beoltatik; a fi vaccinat; geimpft werden. 1834: 10 Juli Kolos Megye rendes Sebészse Tks Sofalvi Dániel által a N. és Kis Kapusi Ev. réf. Eklésiákba inokuláltattak öszvesen 53an Nkapuson . . . meg fogant öszvesen 25be [Nagykapus K; Rák 30].

inó I. ünő

ímpókos pókos lábú; cal care are spavan/eparven/os mort; ringbeinig, spatig. 1679: Eőreg Kancza Szürke Szél üttette ket hatulso laba impokos [Fog; Utl]. 1682: Sescsori Istvan Ngkot Etekfogojk hozot Ebessfalvarol tizen egi fako Lovakat . . őtt fejer farku Sufa . . kik közül kettő Impokos [Görgény MT; Utl]. 1683:

adattam gondviselese ala ... Masod rendbeli hat fekete farku s Serenyü Fako lovakat, Mellyek közöt is edgik In pokós [Utl]. 1685: Vellikei lova féle Szürke Impokos [Utl]. — Vö. a *csontpókos* címszóval. Magára a betegségre l. MPázt. Mut.

inség 1. szükség; sárácie; Not, Bedürfnis | mizerie, nevoie; Elend. 1571: Keonyergunk ty kegielmeteknek az eleo Istenert es az eo zent fyaert hogy ty kegielmetek Il-lien nagy Insigekbeol rabsagbol eoket zabadicha meg [SzO II, 330]. 1584: varosul keonywes zemmél . latthiak ... mind az varos feo zabadsaganak vezedel-met, s mind pedig az reaiok vallando sok Insegeketh Niomorusagokat [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1600: az egez Aranas Zeky vitezleó rend nagi eőreómmel giorsa-sagal es serinseggel, Jüttenek mellenk, ez vegre hogy zeginy meg nyomorodott hazankat az nagy el viselhetetlen inseh es teovintelenesség alol ky zabadichiuk [SzO IV, 141]. 1642: Minek utanna syralmas karokon^a elegge töreodtwnk es bankodtunk volna, fordítok elminket ez zent ezközök(ne)k Ujolahg valo épétesenek go(n)dolko-dasara, azonba(n) fordulva(n) előnkben sok akadaliok, insig es nyomorusagos ideo, fogiatkozot allapat nagi bizodalommal boczatottunk Ngodhoz mint kgl's Vrunkhöz hiteles bizonios emberwnk ... hog ez szent Vsusra Nagod ha amit akarna co(n)feralni [Dés; DLt 408. — ^aAz 1642-ben villámsújtotta templom és torony pusztulásán]. 1696: talám ... ez sok nyomoruságoknak vizózonyetül hanyatatat barka t.i. ez Haza Meg allapa-dik az Ararat Hegyen, mellyet is ohajtvá Várjuk (igy!), Kgl'd talám nem is hajja az mi insegünket, felelmunkett [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1707: esedezem méltoztassék a' Felséges Királyi Fő Korma-nyozó Tanáts atyáikeppen gondoskodni, hogy ... az inseggel küzködni ne kéntelenitessünk [Ks 73. 55 gr. Kornis Gáspár kezével]. 1786: Mindenkor maradtat restantiaban Taxa. de annak nem az engedetlenség, ha-nem az inség és szegénység volt az oka [Torockó; TLev. 4/13. 19]. 1814: a' Gróf Ur Ó Nagyságát ide hozta az Is-ten, miis el éhezve siránkoztunk ő Nagyságának hogy szabadtított meg a nagy insegből [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.]. — L. még FogE 272—3; 286.

Szk: ~et szenved. 1663: Rab Elekes Ferencz ... Der-zen lako, ada alazatosan ertesünkre, hogy Tatarok rab-sagaban Keserves inseget szenvedven, az alat lator Fele-sege szolgálajhoz Szalanczi Janos Jobbagyahoz Dienes Balashoz adta magat gonosz vég alat [UszLt IX. 75. 50 fej.] * ~re jut. 1736: miolta az ékltlen Isten ellen való káromkodás bėjöve, micsoda inseguekre s nyomorusá-gokra jutál, gondold meg ő Erdély országa! [MetTr 415]. 1780 u.: adoságokkal terheltek lévén végső insegue jutunk [Torockó; TLev. 14/2].

2. nyomorítás; impilare, asuprire; Bedrückung, 1618: elunta az török s tatár rablásit s insegét [BTN^a 140]. 1677: Hogy . mind a' szegénység a' Lopók in-sege alol bátorságot és pihenést vehessen, mind penig a' vétek meg-zaboláztassék, végeztetet, hogy valaki száz pénz érő marhát el-lop, és meg-tudatik, a' Falu büntesse egy forint birsággal [AC 123—4]. 1678: En Poklostelk^a ember volnék En az Teórkő insegétől valo feltembe(n) jötte(m) Maroba(n)^b laknj [WassLt Ladislaus Poklos-telk^j (53) vall. — ^aSzD]. 1681: Az Vas Kapun belől is

vagyó(n) haro(m) pusztá Falu hely ... azokat semmi keppen az Török Insege miatt nem Usualhatni [VhU 204]. 1714: könyörgünk alazatosan, hogy Ngotok^a s az nemes szék ezt az mü sulyos terhünköt^b tartozzék istenes igazításban tenni . kényszerítettünk az egész nemes or-szág gyűlésire mennünk, ha a nemes szék meg nem tekin-ti az mi romlásinkot s nagy insegünköt, mert ngos uram az sok jövőre menőre az költésünk mind éjjel és nappal mind meghaladja az portionkot [Kozmás Cs; SzO VII, 200. — ^aGr. Kálnoki Ádám csiki főkapitány. ^bA postál-kodást].

Szk: ~et cselekszik garázdálkodik. 1602: az vitezleo nep illien nagy inseget chelekezyk hogy az varosban zal be es ereowel etelt ital (igy!) nem ad necessitatem hanem ad ebriet(a)tem kewannak, a' mellet ladat fel teornek, es penzeket az zegeniseghnek el veyzk [Kv; TanJk I/1. 417].

inséges 1. nyomorúságos; mizerabil, nevoias; misera-bel, elend. 1763: Nem itillyük szükségesnek lenni, hogy: számlállyuk Nagyságtok előtt: már talám a körül való Országokrais ki hiresedett, mérték nélkül való Sokféle inéges nyavalyáinkot [UszLt 18].

2. szűkös; sárácacios; schmal, knapp. 1822: ezelőtti Esztendőkbén ezen Hazában volt inéges üdőkben a' Szólgáló embereim Marhájokból ki-fogván; a Gazda-ságnak folytathatására eddig tartott Béres-ökreimet kén-telenittem szaparítani [Ördögkeresztúr SzD, BetLt 1].

inspekcio 1. felügyelet; supraveghere; Aufsicht. 1730: Főispányunk decessussa után, Mlgos Gubernator kglmes Ur(am) eo Excellenciaja^a, az Fő Tisztiségnék va-cantiajában mint Fő Administratora Ns V(á)r(me)-gyemnek érdemtelen voltomat nem tekintven, méltozta-tott vala az Nemes Küküllő V(á)r(me)gjére valo Inspec-tiot nékem imponálni^b [Csapó K.K.; Ks 90 Kun László kezével. — ^aKornis Zsigmond. ^bA kiegészítő szöve. in-kvartirizáló al.]. 1731: (A) meg tiltott fáknak szorossan valo Inspec-tiojára az tilalmas rontoknak meg zaboláza-sokra Ntzes Zilahi István Atyankfiat ujjabban Autho-ráltuk [Dés; Jk]. 1734: Tovább valo elmulasat nélkül ki-valtkeppen meg kívánnuk^a hogi eo kglmek között egjik héten egjik, másik héten a másik ha Csak ketzzeris egj egj héten be járjanak az oskolában Inspiciálván arra hogi a tanitok mint tanittatnak (igy!) Az eddig réa-jok nem lótt inspectio miatt majd tellyesselgel el pusztult oskolánk^b A Scholaban valo inspectiois, és belső moderatiot (igy!) mint más helysegekb(en) a T: Ministe-rek vegb(en) viszzük [Dés; Jk 555b. — ^aA városi tanács a két ref. paptól. — ^bA ezután következő szöve. a két ref. pap válasza]. 1817: Hogy a' Status Personalis ne szapo-rodjék, tehát az Arvák Inspectorsága, Határ és Erdő Inspectorsága Alodialis perceptorság és Policiae Direc-torság egy ahoz értő Senátorra, valamint a' Czéhok In-spectioja is oda bizattatik [Szu; UszLt VIII/68].

Szk: vkinek ~ja alá bízott. 1691: magá(na)k incum-bál Feo Inspector Vr(ama)k hogi az maga Inspec-tioja alá bízotat Statioibeli Commissariusokat bé allitsa [Kv; Törzs instr.] * vkinek ~ja alá bízattatik. 1722: a Ke-resztési Familia Lineáján. ... Runk vagy Remete nevű Falu, Kglmd inspectioja alá is bízattatott volt, olj véggel, hogi a' mikor a' praetendens felek(ne)k readjudi-caltatik, Kglmd ... racionálnál köteles légjen [JHb XIII/33 a gub. Nsz-ből]

2. gondviselés, gondviselet; ingrijire; Sorge, Fürsorge. 1770: (Némái) Gr. Gyulai István generális mellé ment Ott a jószágai inspektiójára aplicálta [RettE 229].

Szk: *vkinek ~ja alá ad.* 1670: Már az vármegye is adott 150 gyalogot és ötven lovast; azokat is Katona Mihály uram inspektioja alá adom [TML V, 66 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1774: az alldialis Földeket ... mind egy 10. Esztendőtlől fogva Nékem Inspeciom alá adta még Balla Uram Praefectus lévén, hogy Dézmában ki adgyam, s azokrol valo Dézmát minden Esztendőben Administrállyam az Motsi Tisztartanak [Szamosfva K; KS Conscr. 202 Th. Finta (66) j b provisor vall.]. * *vkinek ~ja alatt leszen/vagyon.* 1676: Ezen két hazokban valo három eöreg h rakás buzák Vice Kapitány Uram inspektioja alatt lévén, azoknak köből számát ide nem inseralhattuk [Fog.; UF II,730.] 1679/1681: A gyapius mennyi lészen Inspecioja alatt ... csi-náltasson(n) pokrocokat, mellyek a mikor enneke(m) nem kellenek, adattassanak el [Vh; VhU 673]. 1720: az szenat vetek az T. N. Fő Kirallj biro Kaszoni Janos Uram szenajabol melly is vagjon Kotro Peter Uram Inspecioja alatt [Csikszereda; BCs] * *vkinek ~ja alatt találattik.* 1714: Inventarium Az Aszszony eő H(erceg)s(e)ge számára tartozando mindennemű Res Mobilisek(ne)k, mellyek Keszei János V(ra)m, eő H(erceg)s(e)ge Komornyikja Inspecioja alatt találattak [AH]. * *vminek ~ját vkinek vállára teszi.* 1801: Közönségesen meg edgyeztünk abban is, hogy a M. N. Sombori Commune Terrenumok fel-osztásának terhét és az arra tejendő szoros inspektion Sombori Elek Ur vállaira tégyük [M.zsombor K; Somb. II] * *vkire ~ja legyen vkinek.* 1693: Az idvözült Testatornak, mind az Tordai — s — mind az Enyedi hazakroll valo Testamentuma maga Circumscripctioja szent intacte meg marad Ugy mindazonaltal, hogy az ket Tutor Atyafi, ugy mint Szanto Marton és Dobai Ferenczne Szanto Maria Aszszony s ő kglme Ura, Nemzetes Dobaj Janos Uram Inspeciojok és Gondvisellesek legjen rajtok mind addig ember kort ernek, és magok gondvisellesek ala vehetik [Ne; Dob-Lev. I/38. 3].

3. fennhatóság; autoritate superiora; Oberhoheit/gewalt. 1677: (Legyen) a' Catholicusoknak, vagy Pápis-táknak Vicariusok, kik az ő religiojok és inspektion-jok alatt az Egyházi rendekre vigyázzanak [AC 5]. 1760: Tisz. Borosnyai L. János^a ur(am) ... és a' G(ene)ralis Notar(ius) Tisz. Szathmári Sigmond ő kglmeis ... nagy hirtelen meg hala ... mely üdötől fogva Püspek és G(e)ne)ralis notarius nélkül maradván az Erdélyi Sz. Papság recidalt az inspektion a Mlgs Supr(emum) Consistorium-ra [ArJk 51. — "Borosnyai Lukács János, erdélyi ref. püspök (1694—1760)].

Szk: *vkinek ~ja alá bizattatott.* 1677: a' kik a' Püs-pökségre, vagy Vicariusságra választatnak ... mind a' Püspökök, Esperestek a' Visitatiok állapottyában procedallyanak; kiki a' maga inspektioja alá bizattatott, és ez ideig observaltatott usus szerint [AC 5] * *vkinek ~ja alatt élődik.* 1671: az Incta ... külső magistratusnak bottia alatt, ez varosi territoriumon az városnak ussavaival fructussával élődik per hoc az mely magistratusnak alatta s inspektioja alatt eleődik, azon magistratusnakis forumát kel forumának agnoscalni [Kv; TJK VIII/11. 166].

inspektor 1. felügyázó; supraveghetor, inspector; Aufseher, Inspektor. 1700: Melly Deliberationkat hogy jób modgyaval executioban vehessük Inspectorok(na)k ... Uramek^a rendeltetennek kikis a' köz jóra hittel valo erős kötelességek szerint ... szorgalmatossa(n) rea vigyázzanak es ha kit deprehendálnak minde(n) haladek nélkül hirt tegyenek Hadnagy U(ramna)k; Hadnagy ur(am) pedig ... az idegen bort exemplariter vonassa ki es vagassa ki [Dés; Jk 312b. — "Előtte a nevek fels. A rendelkezések ellenére behozott borok lefoglalása, a hordók kivágatása és a bor elfolytatása a régiségben általános szokásos büntetés volt]. 1716/1793: A kit téssen a Falu Tilalmas Határának Inspectorául az poenát constantiose juxta qualitatem delicti exequallja sine respectu personarum [A.csernáton Hsz; SzékFt 30—1]. 1740: Concludáltuk firmiter, hogy ez Héten ... minden marhas atyánkfia ... hozasson 's hozzon két két szekér Tövissét ... Ezen Dologn(a)k Inspektor (igy) ... a' gally és töviss számvitelb(en) lészen Senator B. Szabó András atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 537a]. 1801: fel vesz-zük Őri F. István ő kegyelmét, mint ahoz^a értő Geometrat; az kinek-is kötelessége lészen mindeneb(en)

"Sombori Elek Urtól mint mi általunk meg hatalmazott inspectorunktól függeni, és különösen arra vigyázzni, hogy se a mi inspektorunk(na)k parantsolatját, se pedig a Tekintetes Generalis szek(ne)k ... hozott itéletét, ugy az mérésben valamint a proportiok ki-tsinálásában által ne hagia [M.zsombor K; Somb. II. — "A földméréshez].

2. felügyelő; inspector; Inspektor, Aufseher. 1776: A szegény Órás Sámuel is megholt ... Felette igen vágyott a gazdagságra, a lotteria bekövetkezvén Kolozsvárra, amellé adta magát, inspector lesz [RettE 372].

3. kb. főfelügyelő; inspector sef; Oberinspektor. 1678: En Palogiaj Mihaly Fejer Varmegieben Fejer Varat Lako valalta(m) fel az Dessj harminczadnak Rationistasagat ... Előmben rendeltetett Inspectoromtól Tek. Nemzetes Apor Istvan Ura(mna)k (!) dependealok [KaLt Apor István ir.]. 1695: En Diósi János, az erdélyi Fiscalis jóságok(na)k Inspector a es Praefectussa [RLt].

4. kb. sófelügyelő; inspector la ocele de sare; Salineninspektor. 1614/1616: tudom hogy mint Kadar Mihaly Uram, s mind Telekj Jstúa(n) Uram, az kik inspektori voltanak az Tanacz akarattyabol az aknanak^a, meg attak annuátim az Praedicatoroknak az nyoltz szaz kö sott [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall. — "A kolozsinak]. 1668: Ha kik falubéliek s mások is a Maros mellett sóval akarnak kereskedni, s le akarják azon falukban sójokat rakni, tovább egy hétnél egy helyben ne tartsák ... azért inspektor atyánkfiának szabadság engedtetik az ilyen sónak fiscus számára való elfoglalására [EOE XIV, 330 törvénysszövegben]. 1671: Mivel sokann a' Sóval való kereskedésben a' Fiscust defraudállyák Végeztetett ... hogy ... az Inspector ... exequaltasson Fiscus számára | Ha kik Máros mellett lévő Falubeliek mások-is Sóval akarnak kereskedni, s' le akarják azon Falukban savokat rakni, tovább edgy hétnél edgy helyben ne tartsák, Azért az Inspektornak szabadság engedtetik, az ilyen Sónak Fiscus számára való elfoglalására [CC 51, 56].

5. ? kurátor (egyházi gondnok); curator (epitrop al bisericii); Kurator (kirchlicher Verwalter). 1671: Mi Fogarasi ecclesianak praedikátora és inspektori vagy egy-

házi bírái, vévén eszünkben a mi ecclesiánkban ezideiglen holmi fogyatkozásokat vegeztük^a [Fog.; UF II, 505. — ^aKöv. a végzés].

6. kb. jószágigazgató; administrator de moşie; Gutsverwalter. 1727: Josika Imre részről lévén jelen Nemes Uzani Joseph Uram mint . . . eő Nga Delegatusa . . . A M: Ur Köléséri Samuel resziről . . . az eő kiglme Josságinak Inspector, N. Bereczk Márton Uram Ugjan ezen Mel. Ur. Drassai Gondviselőjével edgjút Mely böcsületes Inspectorak Delegatusak, és Gondviselő Uraimék . . . a Gergelyfái^a és Springi^b Falusi Hites Birák Esküttek és tób Commetaneusak is jelen voltak in facie loci . . . Erdejeket . . . két részre Subdividálok [JHb XXVII/1. — ^a—^bAF]. 1774: Josszáim Inspector Lázár Imre eő kglme az Dévai határra epitendő Stompok helyei meg alításába az arra kirendelt, és jövendő Commissarius urak előtt ezeket tselekedgye [Déva; Ks 78. XVIII.] | Tktes Nztes Ső Váradí Biró Miklos Ur(am) . . . Mlgs L. B. Bornemiszsza János Ur eő Nga Erdélyi jószágainak Inspector [Impérva Cs; BCs]. 1814: a' Gátnak gyengülését ezen Uradalom Inspectorának Szentes Urnak töstént tudtárais adtam [Km; KmULev. 3 Hintyován Stéfán (53) molnár vall.]. 1823—1830: az öreg grófnak a volt az intentuma, hogy én tanuljak az akadémián oeconomicumokat, s hazajöven legyek az három unokájának jószágai inspektora, esztendőnként 500 Rhf. fizetéssel [FogE 216].

7. céhbiztos; comisar de breaslă; Zunftkommissar. 1830: a Timár Czéhez Inspectoroknak rendeltetnek . . . Császár Sámuel és Gyárfás Imre atyánkfiai [HSzj timárcéh al.]. — Vő. a céhbiztos címszóval.

8. gondviselő; intendens; Pfleger. Szk: udvari ~. 1730: Árkosi Damokos István gyalog katona . . . másodsor is megszólíttatá a méltóságos Ennyetter (?) ur árkosi udvari inspectorát a falutörvényire azért, hogy némely kártévo udvari ebek két juhait elszaggatták; amelyeknek az aestimatio szerént való árát a káros megkévánja, hogy az udvar fizesse meg [Árkos Hsz; RSzF 279].

9. árvák ~a kb. (árva)gyám; tutore (al unui orfan); Vormund. 1810: az Árváknak édes Annyát . . . Eözvegy Palatsek Josefnt személyesen találván, leg elsőbbsis ő Kegyelemét Árvák Inspector Schuster János Atyánkfia jelen létében, hogy mindeneiket valamelyek ezen osztályt illetik, elő ad [Kv; Borb. I].

10. cigányok ~a a cigányok felügyelője; supraveghetor al țiganilor; Aufseher der Zigeuner. 1765: Cziganyok Inspector T. Fejér Samuel vram . . . eokeyelemé(ne)k Ország Törvénye szerént szabadság nem engedtetett az illetén malefactorok(na)k meg büntetésére, ergo Rézmives Peter ellen maga Törvényt nem lattatthatta el [Torda; TJKT V. 279].

11. minerális ~ bánya felügyelő; inspector de mine; Berginspektor. 1722: Nem bánom Uram ha ez alatt Mineralis Inspector Ur(na)k tésze(n) Ur(am) kgd informatiot, az mely kövek nállam vad(na)k maga(m) el viseze(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból].

inspektorális szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ gornyik kb. főerdész; gornic principal; Oberförster. 1812: Mint hogy azon erdőből sem az Inspectorális Gornyikok, sem azon erdőre ügyelő Uraság Gornyikja, az all peresen kívül mást nem talált, erre néz-

ve, ha az all peres tud másokotis a' kik vágtak volna adgya fel [Petrilla H; JF 36 Prot. 14].

inspektorátus felügyelőség; inspectorat; Inspektorat. 1750 k.: A districtusban négy puskás resolválatott volt az inspectorátustól ezeket változtatni vagy többeket constituálni krajnik uramnak a provisorátus hire nélkül nem szabad [Déva; ErdO II, 118]. 1756: az Dévai határra tavaszi és őszi legetetésre bé fogadott Juhaktól obvenialó beneficiumot a Városiak magok Számokra Szokták venni, az után pedig az Inspectoratus aztot a mostani Dnis Terrestisnek redintegrálta (!) [uo.; Ks 101].

inspektorátus-udvarbíró kb. jószágigazgató; administrator de moşie; Gutsverwalter. 1786: Kére minket Mlgs Groff Gyalakuti Lázár János Ur ő Nsga minden Jószágainak Inspectoratus Udvar Birája, Bűrkösi Tkts. Növátzki Sigmond Uram hogy mennénk el Nms Küküllő Vármegyének M. széki Circulussában Hidvégre . . . némű némű Fatensek fassiojának recipiálására [Msz; GyL hiv.].

inspektor-főkurátor (egyházi) főgondnok; curator general; General/Oberkurator. 1758: választotta Ecclesiánk és Collegiumunk Inspector Fő Curator(na)k Mlgs L. Baro és Fő Curator(na)k Mlgs L. Baro és Fő Jspán Hadadi Vesselényi Ferentz Urat ő Nagát Ő Naga-is Ecclesiánkhoz és Collégiumunkhoz kegyesen reflectálván, ezen Fő Inspector Curatorságot amplectálta, és . . . Hivatalát folytatni-is kezdé [Kv; SRE 190]. — Vő. a főinspektor kurátor és főinspektor-kurátorság címszóval.

inspektori kb. jószágigazgatói; de administrator de moşie; Gutsverwalter-. 1762: (Meghalt) Somkereki Mihály, ez az nagyanyámnak, Csegezi Juditnak szolgálja volt, azután került Bánffi Farkas úrhoz szegényhez, azután inspektori titulussa volt, jó oeconomus ember volt szegény [RettE 145].

inspektor-komisszárius kb. felvigyázó-biztos; comisar de inspectorat; Inspektor-Kommissär. 1717: Károlyvári Fortificatio mellett lévő Inspector Com(m)issarius Torotzkai János Atyánkfia [Ks 83 a gub. Nsz-ből].

inspektor-kurátor (egyházi) főgondnok; curator general; General/Oberkurator. 1789: az eddig fungált és fungáló Mgos Inspector Curator Urak hivatalok béli terheknek könnyebítésére nézve, a' Mlgs Urak mellé még egy Inspector fő és két Vice Curatorok tétetéseket szükségesnek ítélte a Mlgs Supr. Consistorium [Kv; SRE 257]. 1842: a' Consistorium tégedet tett Inspector Curátornak a' mind a' Püspökné izenteti [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

inspektorság 1. felügyelői/gondviselői tisztség; funcia de inspector; Inspektoramt. 1710: (A főispán) Trauzner Tamás uramat az inspectorságban nem confirmálta . . . hanem ő nagysága az én nyakamba vetette [SzZs 280]. 1715: In Anno 1702 . . . Diversis vicibus Buza Perceptor Fejer Marton es Szakolczai Daniel Uramék Erogaltanak buzát Peter Deák Ur(am) Inspektorságáb(an) az Militianak [Kv; KvLt I/213]. 1729: Ekkor jött Antonius ide az ezüsbánya inspektorságára [Torockó; Jankó,

TAstT 189]. 1787: Consistorialis gyűlés celebráltván ... a' Collégium és Eklezia Fundusinak administratiojára egy alkalmatos Személynek ki választása iránt, concludáltatott, hogy az említett Hivatal offeráltasék Pataki Mihály Uramnak a' Typographiában való Inspectorságra pedig más személy kerestessék [Kv; SRE 247]. — L. még CsH 366.

2. jöszágigazgatóság; administratja mošiei/mošiilor; Amt des Gutsverwalters. 1793: L. B. Bornemisza Janos Ur eő Nagysága egy darab szánto földre a Kaszon Imperfalvi Felső hataron áltol adatvan nékem birodalmam ála (!) illy végre hogy Kászon székben Levő Jobbagyira a szükséges dolgokban Inspiciállyak veget vetven pediglen Inspectorságomnak . azon Josza(go)k maradnak . Mgs Ur Kászoni Jobbagyainok birodalmok ála [Impérfa Cs; BCs].

3. portusi ~ kb. sóhajózás-felügyelői tisztség; functio de inspector al transporturilor de sare pe apă; Inspectorem bei der Salzbeförderung. 1676: ha Isten dolgot bogoditya s az portussi Inspectorságh kezembe(n) jön [Gyf; Told. 1a].

4. árvák ~ a árvafelügyelet; supravegherea orfanilor; Vormund. 1817: Hogy a' Status Personalis ne szaporodjék, tehát az Árvák Inspectorsága, Határ és Erdő Inspectorsága Alldialis perceptorság és Policieae Directorság egy ahoz értő Senatorra, valamint a' Czéhok Inspectioja is oda bizattatik [Szu; UszLt VII/68].

inspiciál 1. felügyel; a inspecta/supraveghea; beaufsichtigen. 1691: Ugy inspiciállya(na)k eo Kglk az vicualek administratiojára, hogy ad 12dum January Anni imminentis mindenféle elésnek felét minden helyekről administrállják az Statiokb(an) [Kv; Törzs instr.]. 1698: az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az idegen országban szökő emberek a fuguálnak és meg nem fogják: az possessoroknak abból következett kárát ők fizetik meg melyre a fő plajások úgy inspiciáljanak, hogy ha inspectiójak alatt valóktól lesznek ilyen nagy patratumak: magokon is az articularis poena exequáltatik toties quoties [SzO VII, 20 ogy-i végzés]. 1721: (Melt. Székely Adam tiszte) Kötelen Szomszedságában levő jöszágára ő Nganak inspiciál azoknak el hasitasára [Kv; SRE 138]. 1731: Hus látok(na)k választannak s rendeltetennek Szűcs János, és Kovács Pál Atyáncfiai, eő kglmek ez után szorosabb(an) inspiciállyanak a Meszarosokra s husokra mint sem eddig Inspiciáltanak eő kgl(me)k előtt valo Huslato Atyáncfiai | akármí nével nevezendő bonumikat hogy senkiis el ne horgja Inspiciálni oda rendeltetennek Nstes Kibedj Márton, és Ifju K. szűcs mihály Atyáncfiai [Dés; Jk 408a, 425a]. 1761: az ott lévő Economiamra nem külemben inspiciállyon [Somogyom KK; DLev. 2. XIIIIB. a]. 1793: L.B. Bornemisza Janos Ur eő Nagysága egy darab szánto földre Kaszon Imperfalvi Felső hataron áltol adatvan nékem birodalmam ála (!) illy végre hogy Kászon székben Levő Jobbagyira a szükséges dolgokban Inspiciállyak [Impérfa Cs; BCs].

2. ellenőriz; a controla/verifica; überprüfen. 1753/1781: a Kun Miklos ur árváinak Báro Josika Imre eő Nagysága volt az Mostoha attyok, Kun Miklos urnak pedig Tutora volt, mint Tutor minden atyai bonumait is inspiciálta, nevezetesen fegyvereit, ezüst, arany

egy szóval minden fel kelhető jóvait [Pojána H; JHb LXXI/8. 221].

3. felülvizsgálatot végez; a efectua o inspectie; Revision einlegen. 1732: Szükségeskeppen ketelenítettünk bizonyos okokra nézve Strasakat allitanunk Tizedes Atyancfiai hogi Inspiciállya(na)k tartozo kotelessegek [Dés; Jk 426b]. 1806: Tkts Kozma ur Inspiciálván, és itt lévén a Szüreten Lovai Consumáltak 20 véka^a [Dédacs H; Ks 109 Vegyes ir. — ^aZabot].

inspiciálás átv terepszemle; inspectie; Ortsbesichtigung. 1870 k./1914: Inspiciálás: kémszemle, „horgászás”. Az esküdtek, contra, senior, hetes jurátus — néha maga a direktor . . . - kapuzárás és lustrálás után, különösen, ha látták, hogy sokan hiányzanak a bennlakókból . . . szétnéztek a bormérésekben, korcsomákban s ilyenkor ha engedély nélkül künnlevőket, vagy éppen kiszököttéket találtak borozgatva (pityizálva), duhajkodva fölirták őket [MvÉrt. 16—7].

inspiciáló felügyelő, felügyelést végző; supraveghetor; inspizierend, beaufsichtigend. 1754: S.R.I. Comes Ifiabb Széki Teleki Sandor Vr nótelen korában ezen Gernyeszegi Curiában jűen (!) . . . Commissiot küldött a' Gernyeszegi Joszagban folyni szokott oeconomiaira inspicialo Tiszteinek [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

inspiciált felügyeletet gyakorolt; care a făcut inspectie; beaufsichtigt. 1723: Praesentibus recognoscalom, Hogy . . . Haromszeki joszagunkra, Inspiciált, All Torjai Mihacz Mihály Tisztessegesen idejít, abbeli hivatalynak el töltötte [Zabola Hsz; Borb. I].

instál 1. sürget; a presa; auf etw. drängen, jn bedrängen. 1590: Az Aratas kaszalas instal, Az kazasnak 32. penznel eleő Weölgben teobbet Ne Aggyanak [Kv; TanJk I/1. 145]. 1604: Myerthogy az Zwret instal az zengseghnek Arra vagon kiwaltkeppen gongya, onnet varhat keolchyegetis maganak az Zwret eleot ne(m) vehetnek adot [Kv; i.h. 484]. 1642: Jo akaro somsed Uram kgmetek búczulletes attyafiai ide kulden, az hauasok felől ualo leuleket is eruen latuan . . . gondolkoduan azon dolgok felől miuel immar az oda menő nap is instal es közelget, ha kgmetek(ne)k tetczyenek mind spiritualis secularis (igy!) personak it talalkoznak, kik azon hauas felől hasznosan vallananak hivatata be ökök Beszterczyre [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszti főbíróhoz].

2. (vmi) esedékes, biz vmi vkinek a nyakán van; a fi scadent; fällig, jm in Nacken haben. 1605: myerthogy eo felge be leowetelének immar Napia instal . . . eo felge megh paranchyolta hogy tiztessegesen fogadiuk [Kv; TanJk I/1. 528]. 1634: itt az my varosunkban egy sokadalom instal, kit noha eddighis annuatim celebraltuk volt, de mostan ez Orszagban szeliel grassalando pestisnek sulios my voltat szemunk eleot visselven . . . nevezet sokadalmat intermalunk vegeztuk [Sv; MvLt 291. 76a]. 1730: Nemes Városunk Constitutioja szerint harom holnapi Nemes Városunk bor korcsomaroltatasa instalvan, ugymint a lma Najy usq(ue) ad Diem ultima(m) July, melynek fojtatasára Bor birák(na)k rendeltük Nstes Váradi György, és Notarius Dobolyi Marton Atyáncfiai eő kglmeket [Dés; Jk 397a].

3. esedezik, könyörög; a implora, a ruga fierbinte; flehen. 1588: Vegheztenek eo kmeek varosul, hogy Mat fogwant eo kmeek senkiwel in similib(us) Casib(us) az eonneon maghok feiekteol Ne chelekeggienek az Vnio^a ellen per ambigui(ta)tem Ne wetkezzenek. Kerik Biro vramat varosul mint tiszteletes Biraiokat vokat, Kiraly Biro Vrammal egie(te)mbe installion Vrunnal eo Nganal, hogy ezt vgy resolúallia hogy eo kmeek varosul ebben teobzeor Ne welekeggienek az dologba [Kv; TanJk I/1. 91. — ^aA magyar és szász lakosság között 1458-ban a városigazgatás ügyében való egyenlő részesedés kérdésében kötött egyezség; ezt ugyanez évben Szilágyi Mihály kormányzó, majd 1468-ban Mátyás király is megerősítette (Csánki V, 313)]. 1656: Az Szent Gothardiak instalanak az szent Corona előtt, hogy halot eddig vasarnapokon egyszeris reggel az Minister nem ment közikbe, avagy csak negyedik vasarnap menne reggel közikbe: melyet az szent Corona meg engede [SzJk 80]. 1774: En Magyar On instáltam ..., hogy visza adgya el vet Tehenemet [Mocs K; KS Conscri. 43]. 1838—1845: Instál, istál, (latin insto) kér, cseng. Egész Erdélyben eláradtott s igen helytelenül alkalmazott korcs-szó; föl kell hagynunk vele [MNYTK 107]. 1847: instálom méltotasson még annyi fáradságot tenni, hogy ezen Rác Sorghoz intézett leveleket kezéhez küldeni [Szentháromság MT; Pf Jánosi Drusiána özvegy Bereczky Sándorné lev.]. 1851: instálom hogy pénzen fogadat kövemetet üres válaszal ne botsássa visza mert én .. el nyomaradtott özvegy aszszony vagyak ki vagyok rabalva [Ó-Torda; DobLev. V/1321]. 1854: instálom küldjen egy néhány forintot ... instálok égy 6 xros stempel papírost küldeni [O.fodorháza SzD; BetLt 4 Vajda Elek lev.].

Szk: ~ *vkí előtt*. 1796: Felindittatvan azért Communitasunktol, Biraki köteleseünköl egész térd hajto mély alázatossággal Instálunk Ngod előtt azon, hogy Méltotassék Ngod bennünkent authoralni hogy a jo rendet és törvényeket a Közneppel megtarthassuk^a [Torockó; TLev. 10/6. — ^aAz erdők védelmére von.] * ~ *vkinek*. 1706: instálu(n)k Ngd(na)k bár tsak az élésb(en) s Vecturázásb(an) segíttesse(n) Ngd az Jobbagyokkalis [UszLt XIII. 94]. 1791: instálok alázatosan Nagyságodnak, hogy a szamtartorol ... méltotassék jo ítéllettel lenni [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. 1845: te néked istálok fogagy bé házadba [Lemhény Hsz; HSzjP] * ~ *vkít* esedezik, könyörög vkinek. 1647/1667: Talál meg ... Szakács Miklos vram ... Kendi János vramat, és kéré azon ő kgjelmét, s általunk is kéréte, és instálá jelentvén, hogy ő alkalmatlan levén jóságának, és itten valo perejének meg oltalmazására (igy!) viselmé gondgyát pereiben ő kgime [Kelementelke MT; Ks NN. 25]. 1784: batorkodom ... a Migos Ur favorahoz recuralni, és alázatoson instalni, hogy ... méltotatnék kegyessen ki fizetni [Kv; SLt XXXIX Mauks Tobias patikarius lev.]. 1832: instalam alázatosan a' Tekintetes Sogor Urat a' Bárány börek iránt [O.asszonynepe AF; DobLev. V/1184] * ~ *vmít* esedezik, könyörög vmiért/vmi iránt. 1752: (A 10 forintot) még Decimatorágomban instáltam Volt Mgos Baró Vesselényi István Urto! [Kv; Szám. 69/XXVII. 2]. 1795: szív szakadva instálja sohajta várja váloszszát 's édes anyai szives alását Drága igen kedves édes Jo Anyának egyetlen egy engedelmes tisztelő fia Ifj. Gr. Bethlen Sámuel [Mv;

BfR]. 1857: Instálok választ mihamaréb ha nem lesz alkalmatlan [Zilah; Újf. 6 Vince Ferenc lev.] * *annak* ~. 1831: Dregán Vonutz mostis annak instál, hogy ő azon ejtzaka ... a Guja mellett volt [Dés; DLt 332] * *azon* ~. 1837: azon instálom ne botsássa alkalmatosságomat Törökbuza nélkül [Ó-Torda; TLt Praes. ir. 380/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

4. kér; a ruga; bitten. 1655: Galambfalvi Ferencz kívana melle visza adattatni Kalmandi Annat, de az J(ncta) instala hogy semmi keppen nem menne mostanában csak simpliciter, mivel sok okokat szolgaltatot volna elmenetele után a tüle valo el idegenedésre, sot elvaszra [SzJk 75]. 1781: Fija ... instált hogy szegény öreg Atyát ne bántaná [Ádamos KK; Pk 7]. 1812: instálom Kedves Bátyám Uram méltóztatik az ide való Esperestnek egy Levelet ezen alkalmatosságról íratni [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. 1826: installak szeresetek es ne felejtsetek el Kedves jo Domokos es Susika - holtig szeretni meg nem szünő Testvéreketek Arva (Bethlen) Katát mpr. [Héderfája KK; IB VIII. 26 özv. gr. Kornis Mihályné I. Bethlen Kata gr. I. Bethlen Domokoshoz].

Szk: ~ *vkít*. 1823—1830: Hivattam a gyermeket szolgálja által, nem jön ... Instálom az anyját, semmit sem csinál [FogE 111—2]. 1843: Instálom édes bátsit, méltotatt el határozza az árrát, nekem al(ta) botsatani [Bözdödfalu U; Pf Kovács Sándor lev. — ^aA pej csikót] * ~ *vmiért*. 1614/1618: mikor ... Januariusban Colosra mentünk volna, kerők és instalank az Papp soaért, mikor így kértük volna, Juhos Janos meg igire és monda hogy, az Urr Jsten bar soo balvannye (!) tegyen, ha meg nem adom éppen és igazan [Kv; RDL I. 100 Steph. Adam alias Razman, vir ordinis senatorii vall.] * ~ *vmire*. 1619: Ezekre instálam, hogy közöljék a német követelt [BTN^a 203] * ~ *vmít*. 1801: A Légely Falusi lévén, anak visza küldésit Instállam [F.zsuk K; SLt 17]. 1840: azan le rogyott kö fal réam nézve szerencsétlen melynek bé rakattatásat instálom [Dés; DLt 277] * *azon* ~. 1619: Kornis Vram ... azon instalt, hogy valami nagjub dologrul walo productio erteszek rayta [Ks 38. I. 33 Végla Horvath Gáspár lev.]. 1622: Instala eo Kglme ... azon, hogy valahul megh találhatni, az megh neuezett Andras Molnart, es Szaz Janost, ... igaz teorueni szerent dolgokat elis Jgazithatna [Gyf; RDL I. 14 Bethlen István kezével]. 1844: a Feleségem azon Instállja Anyosomat; hogy külgön egy kis puja borsott ültetni [Gagy U; Pf Pálfi Lajos Kovács Sándorhoz]. 1859: Susika azon instálja, hogy ... a' Gálfi Sándor bátsitól járandó pénzt küldjék el [Szu; Pf] * *bocsánatot* ~. 1792: noha semi rosz zélból nem irtam, mégis alázatosan botsánatot instálok, mert egygyűűsüsgből hibáztom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1802: meg busult szivel irt rendeimről, bocsánatot Instálak [Körö KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1824: alázatosan bocsánatot instálok mert bizon felettébb el vagyok foglalva [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 2a] * *engedelmet* ~. 1782: alázatosan engedelmet Instálok eo Ngátol hogy nem mehetek [Told. 3a. 1780—1789. VI]. 1790: Engedelmet Instálak Nattisagadtol a' kitsin pappirosra valo írásrol [Babuc K; Pk 2]. 1835: ő Nagysága nekíe többszöris mondotta volna, hogy instáljon engedelmet, ő mindig azt mondotta: nincs kit instályak [Zsibó Sz; WLt] * *szatiszfakciót* ~ *red* elégtételt kér/kíván vmiért.

1809: minthogy ez nemes faluszékit Páll Mátyás és a feleségével meghamisította (!), és a felesége azt vette^a a hűtösöknök hogy nem igazán itéltek, azért satisfactiót instál a hűtösség reá [Szárhegy Cs; RSzF 280. — ^aUtána tollban maradhatott: szemére; azaz értsd: vetette szemére].

5. hiv folyamodik, kérelmez; a sollicita/cere; bei jm um etw. ansuchen/halten. 1606: Az felperes megh találta Gubernátor vramot, leuelet hozta, par(o)ntsollia hogy teóruenj vege zakattig ne hadgia az tizt bantanj, most Instálnak, es az kezesek le Akariak tenny az kezesseget [UszT 20/42]. 1664: Magyar Ig(enben) lako Gergely Janos alazatoson talalvan megh bennünköt, instala hogy az pusokasok közül k(ibocsa)tanok [Inc. III. 4 fej.]. 1706: A' Nemes Országtól bizonyos bor Quantum vetetvén városunkra de mint hogi a városi emberek pinczéjéből ki ne(m) tölt, egy részét drágán kellett . . . meg vennünk, melynek az árával adossok vagunk. Más részét pedig sokkal fellyebb fizetnünk mint a mennyire a bornak bonificatioja iránt adatott Assignatioink sonalnak, melyekhez is kevés remenségünk van, hogi azért ez is másunnan bonificáltassék al(á)z(ato)ssan instálunk [Kv; KvLt 1/193 Kv város panasza a gub-hoz]. 1731: Instáltam vala alázatoson Nms Háromszék Gyűlésében, hogy méltóztatnék Nemessi p(rae)rogativáját p(rae)decessorimnak manuteneálni [Hsz; Kp I]. 1818: Boda Pál . . . megh büntetetté először 8 Rh. forintot, de instálván, hogy azon büntetésből engedne a' Czéh, azért kérésit megh halgattuk, s a' büntetést reá hagyta a' Czéh 6. Rh. forintokra [Kv; ÖCJk].

Szk: ~ vki ellen. 1595: Vduárhely, Solymosj al(ia)s Zabo Georgj Instál Molnar Jakab ezen Vduárhely ellen^a [UszT 12/108. — ^aKöv. az ügy részletezése] * ~ vki előtt. 1698: Instalannak (!) mi előttünk . . . hogh megh halasztana továbbra azon summa pincz(ne)k megh adasatt [Km; BálLt 44]. 1702: az mi jo Akaro Meszáros Nemes Atyánkfiak Czéharto Emberek^a. Instálának igen alázatoson előttünk hogy . . . az regi becsületes Tanacsul és Várostopul, Méhszásors (!) Czeheknek ki adatott Leveleket és Törvényes Articulusokat . . . anok ki [Dés; Jk 366a. — ^aKöv. a nevek fels.] * ~ vkiért/vmiért. 1614: egy leány is instál érette [Kv; TjK VII/2. 168]. 1727: Kertész Ersebetnek Constál világosan nyilván Valo Nös paráznsága . . . mind azon által . . . hitese Ura . . . alázatoson Instál életének meg maradásáért [Dés; Jk]. 1828: Instálunk hát azért mély alázatossággal hogi méltóztassanak nekünk a' magunk szükségünkre megkivántatott idegen Marha bőreket Haza fiaink által is be hoztatni kegyelmesen megengedni [Torockó; TLev. 13/3] * ~ vkinek/vminek vkihez/vmilyen szervhez folyamodik. 1649: Az Gegesi^a filialis Eccla, mivel sok öreg emberek vadnak közöttök, kik a' Mater eccláb(a) Sz. Simonra hasonlóképpen öreg emberek és gyermekek ne(m) mehetnek, kívánván az I(ste)ni tisztelenek bővebben gyakorlását, instálának . . . a sz. Generalisnak . . . hogy . . . engedtessek meg nekik hogy magoknak külön Praedikátort tartsanak [MMatr. 172. — ^aMT]. 1703: Tekintetes Fő Kapitány Urunk(na)k és az nemes szék(ne)k alázatosán Instálunk Méltóztassék Kglmetek ez iránt valo megh Terheltesünkett s Fajdalmas megh bántodásunkatt Attjai kegies Szemell Tekintetben venni és Istenesen megh orvosolni [Fog.; UtI]. 1827 k.: Instálok alázatosan a Tkts V Ispány Urnak, méltóztassék az Ekklesiai

Követestől Susana Leányomot fel szabadítani [Torda; TLt Praes. ir. 65/827-hez öv. Vas Gergelyné Fülel Ágnes foly.] * ~ vkinél vmit. 1620: innet az Portáról az német követek bocsáttottak volt titkon az neápoli királyhoz, hogy instáljanak az hispaniai királynál, hogy csak color alatt inditson tractát az törökkel való békességről, azmeg az agítáltatik, ezalatt derekason megsegítheti Ferdinándust is [BTN² 406. — ^aII. Ferdinándot] * ~ vkít/vmit a. vkihez/vmilyen szervhez folyamodik. 1742: Instáltam és kértém a Nemes Kézdí Sedriát hogy . . . ne kenszerítessek az^a a ki soha nem lopott olyan czégersen rüt belyeget viselni [ApLt 2 Apor József Hsz-hez. — ^aEgy lólopással gyanúsított jób-fiú]. 1824: instálom alázatosan a' Tekintetes dirigens Fő Biro Urat, olly hathatos rendelést tenni, hogy az illy keresztül járo, itten megh háló csoportok, ne Sattzoltassanak [M.zsombor K; Somb. II]. 1845: A minap házi körömből el vitettetett mű szereim vissza adattatásáért instálom . . . a Becsületes nemes Czéhát [Kv; ACLev.]. — b. vmit kérelmez. 1775: mind Zoltán Pál ö kigylme, mind Zetz Sámuel és az An(n)ya . . . a' Belső Templomi orgonistaságot instálják [Kv; SRE 231]. 1789: azt instáltuk az Reg. Co(m)missarius Ur ó Exjától hogy engedjen kevés időt, hogy egy más között Consulalodjunk [Sztrezakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1851: egy bizonyítvánt instálok alázatosan adni [Dés; DLt 1404] * ~ vmi iránt. 1750: Instalni kezdék fizetsem(ne)k bővítteze iránt [O.csesztve AF; Ks 83]. 1801: Az iránt is alázatosan Instálom, méltóztassan Törvény nélkülűt dolgom el igazítani, mert szegény Ember vagyok, nintsen honnan költönöm [Kajántó K; FiscLt]. 1813: instalván Timár Ujvári Sámuelné előbbeni helye viszsza nyérése iránt előbbeni helyét viszsza nyerte [Dés; DLt 56.18] * ~ vmire nézve. 1856: Instálunk mind ezekre nézve és reménkedünk aláz(a)t(o)san méltóztassék a' Mltgs Királyi Directiva Commissio megterhelte-tett igyunket Atyai kegyes szívére venni [Torockó; TLev. 9/8] * ~ vmi végett. 1821: bátorokunk a' Tekintetes Nemes Magistratushoz folyamodni s alázatosan instálni a' végett; hogy méltóztasson ezen dolgunkat meg vizgálni [Kv; ACLev.]. * azon ~. 1603: azon Thana chbely uraink, Eö naganal azon installyanak hogy eo naga reank ne vesse nehésségét, mert az my hatra vagionis minden oraban azon leznek hogy fel zedessék [Kv; TanJk I/1. 458]. 1737: tettett . . . az T.N. Tanáts-(na)k és Universitäts(na)k, hogi a Mltgs Excelsum Regium Gubernium . . . alázatos Instantiánk által requiráltassék, a külső Hid meg - építtebe(en) leendő kglmes assistentia végett Kell azonn instálni, hogi azonn hidnak meg-éppítésére méltóztassék . . . Conferálni vagi 600. forintokat [Dés; Jk 472b]. 1805: ha Ngdat meg nem sérténök keresünkel azon instálunk, méltóztassék Ngd a' harm naprol abusive be csuzzott egy sinvasat meg engedni hogy az időhöz képest folyó árán pénzül fizet-hessük ki [Torockó; TLev. 9/41] * gráciát ~. 1763: consideraltotván . . . az, hogi az el vett portékákat restitulta, ugj minekutanna gratiat magának instalna . . . az eddig tömleczben valo raboskodasa elégségesnek itil-tetett és pro nunc szabadság nekie engedtetik [Torda; TjKt V. 171] * vki mellett ~ vki előtt. 1631: Nagtok-(na)k és keglmetek(ne)k alázatosan keönyörgeők hogy ez dologban mellettem Instalni az mű kgl Ur(un)k előtt ne neheztellye Ngtok és kgltek [Nagyteremi KK; JHb

XXI/7]. 1681: az Ur Kornis Gaspar eö Nsgba keresztyén hűtünkön levő predikator Atyankfia mellett instal előttünk [Szjk 156].

6. *tlan, ts, biz is kb.* alásan kér/könyörög; a cere cu smerenie, a implora; inständig bittén/flehen. 1801: a' Bágásiás szekér indulása előtt instálom hadd tudhassam [Kv; SLt P. Horváth Miklós lev.]. 1824: Mikor szokott kellemetes kedvében lészen^a, instállak akkor hozd elé kérésmet [Kv; EM XVII, 173 gr. Csáky Rozália gr. Lázár Benedekné Bethlen Mária grófnőhöz. — ^aA címzett férje]. 1825: instalak Parantsoljan a Mlgs Ur [Háporton AF; Kath.]. 1829: instálom Exelentiadát (!) [Kv; AggmL].

Ha. 1702: instálának [Dés; Jk]. 1723: Instalanak [Kv; ÖCjk] | Instálak ... könyvergek [Sövényfa KK; MbK 163]. 1741: Instálak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1750: Instálak [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1753: Instalanak [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1765: Instálunk [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1785: Instállók [Török Bertalan gyűjt. Vizaknai Kontz József lev.]. 1790: Instalam [Radnót KK; Dob-Lev. III/678. 2a]. 1791: Instálnék [Új-Torda; IB. Boër András ref. kántor lev.]. 1802: instálljuk [Kv; JHb LXVII/4. 9]. 1803: instálom [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 64 Boër Antal lev.]. 1810: Instalak [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1812: Instálom [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1817: Instálja [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1819: Instálnak [Szászszombor SzD; IB. Szent Miklós ref. pap lev.]. 1819: instalam [Omboz K; KCsl]. 1822: Instállom [Dés; DLt 732] | Instalak [Kövend TA; Borb.]. 1823: instálom [BLt Jósika Miklós lev.]. 1825: Istalam [Szentháromság MT; Pf]. 1826: (mi) instálnok [Dés; DLt 495]. 1830: Instálom [Mocs K; BetLt Henter Farkas Vajna Istvánhoz]. 1831: Instáljuk [Dés; DLt 264] | instálom [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.]. 1832: instálom [Torda; IB. Demény János lev.]. 1835: instálom [F.ők BetLt 4 Szilágyi Sándor lev.]. 1838: instálak [Kv; IB. Konetzni Dombaji Ignátné Anna takácsné lev.]. 1839: Instalam [Désakna; DLt 1545/1841]. 1844: meg instállam. instálom [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. 1848: Instálak [Dés; DLt] 1851: instálak [Mv; DobLev. V/1312].

instálás kb. kikérés; solicitare, cerere de predare; Er/Ausbitten. 1801: El küldött a' Fungens Birák (!), Engemet. — Tordára ... az el vett Puska poroknak Instálása végett [Torockó; TLev. 5/7].

installáció l. instelláció

instáló 1. esedező, könyörgő; implorator; inständig bittend/flehend. 1787: Instáló Levelet ir még is bestelenkedik a fogatlan Toratzkai [IB gr. Toldi Zsigmond vasosan tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez].

2. folyamodó, kérelmező; solicitator; petitionar; um etw. ansuchend. 1787: (A nótárius) a Szegény Instáló Emberek(ne)k baját, voltaképpen ügyekezék jól meg érteni; ... az Instanciá(na)k hátára pedig az Notárius a' maga Nevétis írja fel (: mint azon Instantia iroja :) [Torockó; TLev. 3/2. 1b—2a].

instáltat kéret vkit; a ruga pe cineva (prin intermediul cuiva); bittén lassen. 1771: A Mlgs Urnak és általam

Instaltat Beres Györgi a vincellér, Szabo Gabor Urnak Sz Miklosra adós lévén 10 Nemet forintal, meg napoztatták, s nem lévén honnan meg fizesse A Méltóságos Urhoz folyamod<ik> hogi ha ... érette le tenné ... kezesség alatt dolgoznék az Usorájára [Esztény SzD; Told. 5a].

instancia 1. kérés; cerere; Bitte. 1602: Hannes Fenescher, es Merten Mihaly Instantiaiara eok kertek megh az mostany felesetet az kereztenieknek zokasok zerenth [Kv; TJk VI/1. 630]. 1629/1681: parancsolom is minden rendbeli Tisztviselőimnek ... hogy ... Szikszai Mihaly Deakot ... senkinek, sem Varosbeli, és azonkívül valo embereknek instantiaiara törvény nélkül megh ne haborgassak [Vh; VhU 221]. 1671: Sok károkat és injuriakat láttuk Kegyelmes Urunk a verus haereseknek következni abból, hogy őket illető levelek mások kezénél vadnak, mivel némelyek sokszori admonitiora és instantiara-is nem akarjak ki-adni az verus haereseknek őket illető leveleket [CC 68]. 1735: senkiis az Falusiak között ... semminemű Bor, égetbor, ser vagy Mésér és Pálinka kortsomát ... tartani né méreszellyen, és ha kik affélékben deprehendaltatnanak a' N(eme)s Var(me)gye Tisztyei által ... refraenaltassanak akarmely Compessornak instantiájára [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1746: hogy nagy instantiakkal jártam eö kigyelme után, annál többöt várt töllem [Szentegyed SzD; WassLt Kézán Alexandru (36) zs vall.]. 1770: (Szucsáki Ferenc főbíró) nagy instantiával rávette^a, hogy tartóztassa a gubernium a candidatusok neveinek felküldését [RettE 242—3. — ^aBrukenthal Sámuel, az erdélyi főkörmányzó]. 1819: Instantiám van most égszer Nsgdhoz Instalom is alázatosan Ngdat segitsen rajtam most még az égszer [Kv; GyL. Székely István lev.].

Szk: ~t tesz azon azt kéri. 1721: tönök Instantiat az beczülletes Czehnak azon hogi Ullyhelyi Gabor Deak Remekjet vennök be [Kv; ÖCjk] * ~t tesz vki iránt kérést intéz vki érdekében. 1703: Nemzetes Csiszár György es Szegedi János Uramék tönök Instantiát Gyalui Boldisár iránt [Kv; i.h.] * ~t tesz vki mellett 'ua'. 1694: Az Böcsülletes Czehnek solemnus Congregatioja lévén nemzetes Tolvaj István es Csiszár György uraimék tönök Instantiát Szőlősi Gabor Deák mellett hogy a Böcsülletes Czeh a szokot Remeket neki ki adgya [Kv; i.h.]. 1709: Nagyalvi Janos es Várad Samuel Ur(am) Instantiát töttek Gyalui Megyesi Ferencz Deák mellett [Kv; i.h.] * ~t tesz vmi iránt kérést intéz vmi érdekében. 1715: ö kglmek instantiát teve(n) a Gucci Daniel Ur(am) Remekjek bé vétele iránt, Instantiáját ö kglmk megh tekintue(n) a beczületes czeh Remekjet bé vötte [Kv; i.h.].

2. könyörgés; implorare; Flehen. 1767: azt tudgya az Ur hogy a' pénz keres sok Instantiával konyorálással jár, nekemis sok költségembe esik [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz].

Szk: ~ra fogja a dolgot könyörgésre fordítja/veszi a dolgot. 1731: látván Bács Juon hogy meg kelléssék halni, instantiara fogta a dolgot, s a mellet ugy obligálta volt magát Fejedelem Jobbágának s e' szerént maradot volt meg [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.].

3. folyamodás, kérvényezés; solicitare, cerere; Er/Ansuchen. 1591: Minekeleotte p(ro)ponalnanak az Actorok azt akarom megh tudnj az kegték szekin ha vazione mindeniknek az en peresimnek Irot prokatorok.

Az szék megh kerestete az Notariussal az Inek Instantiatiara . . . nem talál Jrot prokuratorat [UszT]. 1603: az A(ctor) Instantiatiara fel zollitia az teórúeny az Alperest . . . keresi pedig nilchadfel fori(n)t kezességert egy eóker arraba [UszT 16/64 Zaz Andras Tarczafalui vall.]. 1671: A' Fen meg-említett helyekre^a telepedetteknek instantiajokra végeztük, hogy régi Királyok, Fejedelmek, Donatiojok, Collatiojok, és Privilegiumok szerént cum suis pertinentiis et emolumentis megtartassanak [CC 47. — ^aDés és Torda]. 1677: Törvényes Szekeken adassanak-ki a' Transmissio, s' reformatio azokban, a' pársok instantiatiara, mint lehetnek [ACI 271]. 1717: A kézi Vasarhelyi lakasok által alázatos instantiajok által találtak meg benünk sok terheltetéseket és erejek felet a' gazdalkadasra való erőltetéseket, és hogy ha nem Sublevaltatnak tellyességgel el kellessek pusztulnjok repraesentáltak [ApL't a gub. Hsz-héz]. 1810: Alázatos Instantiámmal kéntelenítetttem, illy erőtelen öregségemb(en), a' mint maga láttya a' T(e)k(inte)tes Ur patrociniúmhöz folyamodni [F. rákos U; Falujk 46 Sebe János pap-not. kezével]. 1843: A' gazdaság folytatására nézve az az égy alázatos instantiám vagyon, hogy engedje meg Nagyságod mikor szorul a' dolog, segíthessek kalákával [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

4. folyamodvány, kérvény; petíjje, cerere; Ansuchschreiben, Bittschrift. 1681: Nagy Megyeri Keresztési Samuel Ur(am) folyamodot instantiája által hozza(m), hogy avagy csak bizonyos szamu esztendőkhig engednem megh Hunjad vármegyében Gyalár nevű falumb(an) levő vas Kő Banjamb(an) azon eő Kglme vj kamara szükségére való vas kő vagast [VhU 250]. 1752: Vajdaszei Vnitus Parochus Illye Popa kévánságát accudalt Instantiából meoltozatik az Mgs Ur . . . meg ismerni [TKI br. Bornemisza Ignác gr. Teleki Ádámhoz Nsz-ből]. 1756: vagion 4. Szegeletré tsinált fenyű Desz-kából allított Lábaival, két fiokos Asztal 1. Az első fiokban. Vagion kezes Levél, és Instantiák darabb 43 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23]. 1793: azon pártolkodo Diosadi Boda Mártonnak a Felsőges Gubernium-b(a) be adott Instantiáját valaszszával edgyütt párealtam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1802: (A gub-tól) oly kegyes rendelést vettünk, hogy Ngsdat^a keresnök meg, a ki a szükséges rendelést meg fogja tenni, a mint bővebben meg tettik az ide zárt A alatt lévő Instantiákra irt Válaszbol [Torockó; TLev. 10/8. — ^aGr. Teleki Domokos Főispánt].

Szk: *~t ad be vki ellen.* 1735: A Nemes Mészáros Czeh Hentesseggel elődö Atyankfiat Instantiajok melle Certificalva(n), de Dje 21 Januarii az Hentesek ellen Instantiajokát be nem adtak a Hentesek Prokuratorok absentiajab(an) mig Procuratorok jelen nem lészen addig miszarosok eő kgl(ne)k Instantiajokis elő ne veteződjék [Dés; Jk 451b]. 1770: minékünkis volt hírünkkel hogi az Ts Nms Táblára az Mgs Urak ő Nsgok ellen Instantiát adnak bé, de kik mente(n)k az Táblára az Instantiával mi azt nem tudjuk [Mosóbánya Sz; EMLt]. * *~t csináltat* kérvényt irtat. 1796: hivutt, hogy tsináltassunk Instantiát [Kv; AggmL't B. 15]. 1835: Estántziát csináltattak a' Felső udvarhoz a' Királyhoz [Zsibó Sz; WLt]. * *~t csinál vki ellen.* 1782: a Dominialis Biro Illya Rettegre^a ment, hogy ellenem Instantiát tsinallyon [Baca SzD; GyL. Molnár György vall. —

^aSzD] * *~t formál* kérvényt fogalmaz. 1778: Instruáltam a szegény deákok hogy(an) formálja instantiáját [RettE 385]. * *~t ir 'ua.'* 1756: még a' minapiban az ide való Falusiak oda mentenek hozzá, hogy írjon edj Instantiát, de ő nem irt [Galac BN; WLt]. 1782: egy szép Instantiát irtam Papai István vramnak, hogy már eddig élven tanáts adásával ezutánis igazitsen bennünket [Torda; KW Vall. 21] | Irták az Instantiát Bartok Ferencznél, a' minutát ő maga csinálta, és a Fia purizálta [Torockó; Thor. XX/4 Andreas Vermes (55) jb vall.]. * *~t (meg)irat.* 1756: mikor az itt való szegénység vagy egjszer Instantiát irtott az itt való Reformatus Pappal, akkor Molduán Vonya rutul gazolta, a Papot érette [Galac BN; WLt Oltyán Pétre (25) jb vall.]. 1823—1830: nagy patrónusa is volt osztán ez az úr apámnak sokféle bajaiban . . . maga irtott instantiát cancellistáival [FogE 61—2. — ^aIfj. br. Bánffy Farkas]. * *~t irogat.* 1823—1830: Marosvásárhelyt scribaságomba az íráshoz hozzászokván, contractust, instantiákat is irogattam [i.h. 99]. * *~t tesz* folyamodik. 1677: ha mely meg-károsodot privatus embert, edgyügyü és elégtelen állapottya miat, nem kereshetné törvénnel, instantiát téven, a' Fiscalis Directorok által, a' fellyeb meg-irt mód szerint való Székes helyen igazodgyék-el törvények [AC 53—4]. * *írásbeli ~.* 1616: Annak okaert mind az ket felnek írásbely instantiákat meg erttven és öket bizonyosagra is ki boczatuan; . . . mentel világosban lehet bizonyiczának [Kv; RDL I. 100]. * *könyörgő ~.* 1758: alázatos könyörgő Instantiám által remenkedem kegyelmes Aszszonyom, Tekintse meg Excellentiád erőtlén és ügyefogiot meg rongiosodot, voltomat adgion nekem Jstenért, egj Czondrara való pénzt, és ket bört [Szökefva KK; Ks 72. 54]. * *síralmas ~.* 1729: (A Kv-ról kirendelt pásztorok) a' Felekiek(ne)k marhajokat kezdettk bé hajtani és a' Collegium számára mind addig hozattatni szokott fának hozatását tilalmazni, melytven a' Felekiek(ne)k síralmas Instantiajokból meg erttven a' Consistorium; Végettetett hogy a' Nemes Tanacsnak solennis Protestatio adassék [Kv; SRE 158].

5. beadvány; memoriu; Eingabe, Gesuch. 1677: A' Nemessi szabadságnak edgyik, és kiváltképpen való része áll abban, hogy . . . semmi instantiakra, vádolásokra, parancsolatokra Nemes személy annál inkább, de javai-is ne arestaltassanak törvény uttya kívül [AC 82—3]. 1792: azt Kivánom hogy az egész Instantiában ki tett minden Vádokot, aztott illető Bizonyságokkal meg bizonyitcsa [Roskány H; Ks XLVII/7 All Torjai Kiss Lukács Dobra Vidéki krajnik nyil.].

Szk: *panaszos ~.* 1826: a' Magistratus a' Hiuz Aroki szőlős Gazdaságnak Panaszos Instantiájára az Oculatorokat és Investigatorokat ki rendelte [Dés; DLt 821/889hez]

6. fórum, hatóság; for, autoritate; Instanz, Behörde. 1772: (Madari) satisfactióért mindenütt eljárta az erdélyi instantiákat [RettE 271].

Szk: *(leg)felsőbb ~ (leg)magasabb fórum.* 1750/1756 k.: a' Torotzkai haszonatlan ezüst bánya colaltatása(na)k cassaltatásában Mltgs Gróff Teleki Ádám Vr eo Nsága a' Mltgs Familia respectussaért allaboralta . . . a' Felsőbb Felsőges Instantiáknál azon hitván Bányá(na)k cassaltatását [Torockó; TLev. 8/5]. 1784: ha pedig a' Tkts Tábla . . . semmi képpen nem Segithet,

méltoztassék bennünket felsőbb Instantiára utasítani [uo.; i.h. 10/4]. 1786: ha a' szükség magával azt hozza, mind az Felsőes Rendelések kissebbsége, mind az vium aerarium és Mlgs Dominus Terrestrisek a' miatt következhető kára iránt felsőbb Instantiákra menvén Kegyelmetek ellen panaszolni ... legyen hírekkel és tudtokra Kigyelmeteknek [uo.; i.h. 9/23].

7. (válóperbeli) tárgyalás; dezbatere (intr-un proces de divorț); (Scheidungs)Prozeß. 1639: Kathona Marthon Malomba(n)^a lako el futot hitőtlen feleségetől el valast kiuan De mivel ez prima Instantiaia az Eccl(es)ia ad futuram Congregationem differalta [SzJk 47. — ^aMálom SzD]. 1640: Somboron^a lako Kis Haidu Istuae n találta meg az Eccl(es)iat hogy hitőtlen tőlle el szókót parazna ferietől absolvallia, de mivel S(e)c(un)da Inst(n)tiaja ez, meg is differallia hogy Jöuendeó Partialisigh diligenter inquirallyon . es inquiraltasson feleölleók hol lappanganak [i.h. 52. — ^aSzázsomboron (SzD)]. 1646: Szeken lako Szilagi Catha Actrix citaltatta az eő Jegiesett Fazakas Istua(n)t ok adasra, de nem comparealt . . . harmadik Instantia következik hogy magat Fazakas Istua(n) absentallia [i.h. 64]. 1654: Deceben^a lako . . . Jakab Eorsebet . . . separatatni kivan . . . Berkenyesi Gyeörgytül Ez prima instantiaja [i.h. — ^aM. dcsse SzD].

Ha. 1619: Instantiaiok [Kv; RDL I. 108]. 1671: Instantiajokb(an) [Dés; Jk 13b]. 1699: Instantiajokat [Kv; ÖCJk]. 1699 k.: proprietassokot, instantiankot [Dés; DLt 482]. 1721: Instantiajok [Asz; Borb. II]. 1735: Instantiajak [Ne; DobLev. I/161]. 1740: Instantiankot [Torockó; TLev. 9/1]. 1766/1802: Instantiajakban [BSz; JHb LXVII/3. 15]. 1786: instantiajokot [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5]. 1794: Instántiánkot [Usz; Borb. II]. 1798: Instantiajak [Aranyosrákos TA; Borb.].

instancia-bevitel kérelem-bevitel/nyújtás; inaintarea cererii; Gesucheinreichung/vorlegung. 1782/1799: En is ott voltam az Instantia bé vitelbe . . . sajnáltuk ha kedvetlenségben esnénk, azért szántsándékkal a' Mlgs Gróff Thorotzkai Sigmond Ur embereit kivált a' kik bé szoktak jární el kerültük, másokkal a' kikkel lehetett közlöttük s mind helyben hagyták [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 350].

instanciácska kérvényecske; cerere mică; Bittschriftchen. 1819: egy egy Instantiatskát irogattam [Fog.; Konstantinus lev.].

instancia-írás kérelemírás; scriere de cereri; Gesuchschreiben. 1766: Nekem bezzeg meg esék az Instantzia írás [Nsz; LLt]. 1782/1799: Mi az Instantia Írásba nem tudunk semmit, hanem minekutanna el készült . . . azt mondtuk, hogy az Isten segélye meg, ha joba indultak meg [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 376].

instancia-író kb. beadvány-fogalmazó/szerkesztő; redactor al unui memoriu; Bittschrifts/Ansuschreiber/verfasser. 1787: ezután egy Instantiais az off(icio)latuson nem fog acceptáltatni, a melyre az Instantia Ironak (: Notariusnak :) Neve fel nem lészen írva [Torockó; TLev. 3/2. 1b—2a]. 1823—1830: (A deákok) a professzoroknak egy mérges instanciát vittének, hogy választatassanak contrascribát . . . Azonban kikeresvén, kik

voltak a lázasztók és instanciáírók, vagy deprecáltatják, vagy degradálják [FogE 138].

instanciázik kérvényez; a petijona/solicita; ansuchen. Szk: ~ vki/vmi ellen. 1786: Azután kik kezdettének azon vásár ellen Instantiázni [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1835: a Siboiak instantiáztak a' Báro ő Nagysága ellen [Zsibó Sz; WLt].

instáns I. mn folyamodó, kérelmező; care solicită/ce-re; ansuchend. 1734: Meg Tekentven s melto respectusban vetetődven Instans Atyankfianak^a, a Varos malma körül valo sok fáradságát . . . az eddig valokert az Instans Atyánkfia eő kglme Consolaltatik . . . tiz magyar forintokkal és 20 véka buzával [Dés; JK 445a. — ^aMartinus Dobolyinak]. 1737: Minthogy az Instans Asz(szo)ny ő kglme Semmit nem doceal . . . a Dézmások ő kglmek vétkeiségeről; azért Dézmás atyánkfiái fide mediante fognak azonm dologról Attestatiot adni az Instans Asz(szo)ny(na)k ő kgl(ne)k [Dés; Jk 485b]. 1762: az Instans özvegy és két fiai 's leányi között igyekezze(ne)k atyafiságos egyezést munkálódni [Kvh; BLev.]. 1809: méltán kértém hogy az Instáns Vr az ilyen modon folytató Procuratorságtól Suspendáltassék [Szu; UszLt ComGub 1655-höz].

II. fn folyamodó/kérelmező személy; solicitator, petijonar; Ansucher. 1714: kezesek lönek ugja(n) az Instansok ő kglk [Kv; ÖCJk]. 1736: Most egjszer az Instáns Gratiájáb(a) vévén a Tekintetes Ns Tanás és Universitas, szorossan meg-kivánnya és Deliberallya azt, hogy ha többször az Instans hasonló I(ste)n ellen való káromkodásokkal élne, minden kegyelem nélküli halállal büntettetik [Dés; Jk 210a]. 1754: félek azon hogy ne tálám azon Magyar utzai Szállásomból ki ne tudgyon más valaki, azon reminkedem alázatosan Excellentiának, tarcson meg továbbra is kegyes Szárnyai alatt azon Szállásomon . . . alazatos Instansa Asztalos Gaspar Relictaja [Déva; Ks 75. VIIIb. 110]. 1761: közönséges Mázas edényeket külső helyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kívül ne arulynanak az Instansak^a praediciumára [Torda; TJKt V. 31. — ^aA tordai fazekasok]. 1793: az Instans Udvari szolgálatban lévő Személyi lévén kérésének beteltyesedése meg engedtetik [Baca SzD; GyL Miss.]. 1804: valami just formalhatnak, az Instansok, a Moses Joszághoz [Szent-erzsébet U; Borb. II].

instelláció beiktatás; instalare; Einsetzung, Installation | beiktatási ünnepség; serbare/festivitate de instalare; Installationsfest/feier. 1674: Nemzetes Gyerőfi György Ur(amna)k confaralvá(n)l az Doboka Vármegei edgyik Fő Ispánságot, Kinek instellását (!) akarjuk Kgd s Vas Janos Hivünk által vég(en) vitetni, ugyan akkor a' mikor Gróff Csáki Uram introducalatik azon Tisztib(e) . . . parancsollyuk Keglđ(ne)k informatiot vévén . . . Csáky László Ur(am)tul az Instella(tion)ak napjárull és helyéről; fogytokozás nélkül compareálni el ne mulassa, hogy Kgtek Gyerőfi Ur(amaj) introducalhassa Kgs Collatiónk szerént Feő-Ispánságának Tisztib(e) [WassLt fej.]. 1676: tekéntetben vévén Tekéntes és Nemzetes Keresdi Bethlen Gergely Uramnak . . . mi hozzánk, s édes Hazájához is gyakorlott hűséges kedvességét; . . . Udvarhelyszéki Székbeli Fő Kapitány-

sag(na)k hivatalyaval jutalmazta<tni> kívánnuk klgsségünköl: rendelvén Becsületes Tanács Uri, és Fő renden lévő Híveinket^a ... Kgltek éleiben való Instellációjára [UszLt IX. 76. 4 fej. — ^aKöv. a fels.]. 1742: A féle Instellatiokor itten jo vendégséget szoktak ütni az Ispányok [Méra K; AggmLt C. 12]. 1797: egy szarvas ítel hordo hoszszu tábla mely az föld népe számára ételt hordani tsínáltatott volt az Instellatiokor [Szu; UszLt XII. 87].

instellál 1. méltóságba/főtiszttségbe (be)iktat/helyez; a instala într-o funcție înaltă; in eine Würde/ein Oberamt einsetzen/installieren. 1678: Az főispánságot Naláczii uramnak adta urunk; a jövő héten instellálják őt kegyelmét [TML VIII, 214 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1729: A Ns Küküllő Vár(me)gyei Fő Ispánsági Hivatal ... vácálván, azon vacantiák (!) Supplementumára fel adatott Candidatusok közül Flgs Urunk Groff Kornis Ferencz Göntz Ruskai Bárot attyai kegyelmességgel declarálni méltóztatván s hasanlo képpen kglmesen parancsolván ... instelláltatása és inauráltatása végett, Melynek végben vitelére az Vr, Thoroczko Szt Györgyi Thoroczka János ... azon ... Fő Ispánságra introducalni, inaurálni és instellálni ismérje maga hivatalyának lenni per praesentes fraterne intimáltatik [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből]. 1778: már nem mégyen el tőlünk mig az Új Fő Ispányt nem Installálják és akkor az új fő Ispány melé fog menni [Sáromerke MT; TSB Bethlen Zsuzsánna lev.].

Szk: ~ vminek. 1710 k.: a mű fejevári scholánkban grammaticát, tanuló ifjacsát, bábolnai oláh pap fiát tette püspökké ... Apur István ... aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a maga Apur házában, maga hintáján solennis processióban vivé az oláh templomba, és instellálák püspökké [BethÖn. II, 51]. 1736: Mikor pedig valamely úr lakadalomban vagy keresztezőben ment, vagy főtisztnek instelláltak, vagy akármi pompára ment az hintó előtt hol hat, hol nyolcz, ezüst aranyas szerszámban s némelykor köves, gyöngös szerszámba öltözött Uri lovakat vezettek török boncosokon (!) [MetTr 374] * ~ vmire. 1708: Krucaai Márton uram szabolcsvármegyei főispánságra instellálta Sennyei István uramat ő nagyságát [SzZs 506]. 1774: Fehér vármegyét két főispánságra osztották. Az alsóiban tétetett Kemény Simon úr főispánnak, akit nem rében Kraszna vármegyei főispánságra instelláltak vala a szegény Bánffy Ferenc úr helyett [RettE 332].

2. ~ja magát beiktattatja magát; a dispune să fie instalat/investit el însuși; sich installieren/einsetzen lassen. 1710: Be is jöve Rákóczi a híres eperjesre, és Marusvársárhelyre gyűlést hirdetvén^a, ott nagy pompával a pünköszt királyságra, erdélyi fejedelemségre instellálta magát [CsH 383. — ^a1707 febr. 15-én Munkácsról; ápr. 5–21 között tartott mv-i egy kimondotta Erdély elszakadását a Habsburg-háztól és már az egy első napján fejedelmé választotta és beiktatta a fejedelemségbe II. Rákóczi Ferencet].

instellálás beiktatás; instalare; Einsetzung, Installation. 1674: Nemzetes Gyerőfi György Ur(amna)k con-faralván(n) (!) az Doboka Vármegyei edgyik Fő Ispánságot, Kinek instellását (!)^a akarjuk Kgd s Vas Janos Hivünk által vég(en) vitetni [WassLt fej. — A teljesebb

szöv. instelláció al. — ^aElírás lehet instellálás h.]. 1729: Groff Kornis Ferencz Göntz Ruskai Bárot ... Thoroczka János ... Erdélyi Királyi Táblá(na)k Assessora ... azon^a ... Fő Ispánságra introducalni inaurálni és instellálni ismérje maga hivatalyának lenni per praesentes fraterne intimáltatik [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből. — A teljesebb szöv. instellál al. — ^aA Küküllő vm-i].

instelláltatás beiktattatás; instalare; Einsetzung, Installation. 1729: A Ns Küküllő Vár(me)gyei Fő Ispánsági Hivatal nehaj Groff Keresztes Márton Fő Ispán Vr halála miatt vácálván, azon Vacantiá(na)k Supplementumára ... Flgs Vrunck Groff Kornis Ferencz Göntz Ruskai Bárot attyai kegyelmességgel declarálni méltóztatván ... parancsolván ... instelláltatása és inauráltatása végett [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből].

instelláltatik vmilyen főtiszttségbe (be)iktattatik/helyeztetik; a fi instalat într-o funcție înaltă; in irgendein Oberamt eingesetzt/installiert werden. 1662: Váraddá pedig Haller Gábor alpestesi Balogh Máté vicéjével együtt ... igen nagy solennitással ... bekésértettek és installáltak, beavattattak vala^a [SKr 485. — ^aA fő-, illetőleg az alispáni tisztségbe]. — L. még SKr 481.

Szk: ~ vmibe. 1766: 26-ta Maii installátott Kolozs vármegyei főispánságba br. Bánffy Farkas úri önagsága ... Szamosfalván volt az instellatio szép solemnitással. Voltak instellatorok^a [RettE 198. — ^aKöv. a nevek fels.] * ~ vminek. 1771: Áprilisben a commandérozó generális Carolus comes O-Donell hirtelen megholt ... Jött helyette Josephus Maria comes ab Auersperg, ki is 25-ta Április nemcsak gubernii praesensnek, hanem gubernátornak nagy solemnitással instellátott Szebenben [i.h. 251].

instelláltatja magát szk-ban; în construcție; in Wortkonstruktion: *fejedelemségre* ~ beiktattatja magát a fejedelemségbe; a dispune să fie instalat/investit el însuși principe; sich in die Fürstenwürde installieren lassen. 1710: Rákóczi is beérkezék Magyarereggyhez^a, pro 11. Novembris Fejervárra országgyűlést hirdetvén, hogy ott a fejedelemségre magát installátassa [CsH 361. — ^aZilah tőzsomszédságában].

instellátor méltóságba/főtiszttségbe iktató fej-i megbízott; delegat al principelui la o instalare într-o funcție înaltă; in eine Würde/ein Oberamt installierender fürstlicher Beauftragte(r). 1759: (Korda György installációjára) Kolozsvárról jöttek ki az installator urak, úgy mint gr. Lázár János úr statuum praesidens öccellentájja és vicecolonellus gr. Gyulai Sámuel úr [RettE 95–6]. 1766: (Bánffy Farkas installációján) Voltak instellatorok br. Bajtay Antal erdélyi catholicus püspök és gr. Bánffy Dénes urak öccellentájok [i.h. 198]. 1772: az Exps Vr Ő Nga Installatioja alkalmatosságával Négy Lovakat a két Installatoroknak adott [TSB 21].

instigáció felbujtás; instigatie; Aufhetzung, Anstifterei. 1619: Az Vác dolga budai vezér miatt mibe legyen, arról én Felségednek az vezér szovával bőségesen irtam vala Demjén Ferenc által ... gondolom, hogy Karakás Mehmet pasa nyilván azt az Porta híre nélkül cselekedte, de az németek instigációjából [BTN² 381]. 1669: En

Boer Sigmond^a ... az fenjes Portan ... minden ott halando artalmas hireket eo Nagok(na)k igazan meghirom, es bosszúból, vagy masok instigatiojokra az en ke-(gye)lmes uramra Kegyelmes Asszonjomra, az Nemes Orszagra, haragjat annak az hatalmas Nemzetnek nem gerjesztet [Gyf; Törzs. — ^aPortai Kapikiha (követ)]. 1773: Ők munkálódtak, hihető mások instigatiójából, hogy mind az édesapja, Bánffy Dénes ur, mind az édesanyja, Barcsai Ágnes, magok jószágában ne parancsoljanak [RettE 294]. 1783: vesztegető, tékozló sohasem voltam, ma sem vagyok ... feleségem, Verestői Zsuzsanna másnak instigatiójából ellenem olyan protestációt adott bé ezen tekintetes Continua Törvényes Tábla eleibe, hogy énnekem semmi nemű szabados dispositióm, senkinek semmit el ne adhassak ne legyen [FogE 342—3].

instituíál 1. létesít; a institui; zustande bringen, gründen. 1614: Teczet orzagul hogi Publicum Aerariumot Institualiunk, melyben minden vr, es Nemes Ember eő Maga, nem az Jobbagi, minden ado fizeteo kapuiatol ket forintot adion [Ks 87 egy-i végzés]. 1629: noha ... hűségteknek parancsoltunk volt is kglsen, hogy az Czizmasiaakat az Varga Mesterektől seiungálván, különvaló Cehet instituíalni és tartani az Czizmasiaoknak meg engedne ... De mivel informaltattunk felölle, hogy az Cszimasia Mestereket arra a scissiora csak valami egymás között való priuata iniuria vitte ... végeztük kegyel(me)ssen az mint eddigh, ugy ez utann is azon Varga mestereckel egy unio alatt tartassanak [Kv; Céhir. I Bethlen Gábor rend.]. 1764: midőn Magyarországból a törököket egészen kiirtotta volna Carolus imperator^a, neoacquistica commissiot instituíált, s akik nem producátanak, amittálták jussokat [RettE 165. — ^aIII. Károly].

2. jog indít; a porni; einleiten. Szk: akciót ~ vki ellen keresetet indít vki ellen. 1603: Kosa Miklos fogoly es kezesegeh alat vagión ... de mywelhogy ezen causa-ban semmy Actiot nem instituíaltak ellen (!), azért meghalhat [Kv; TJK VI/1. 671] * akvizíciót ~ vki ellen 'ua.' 1763: mint hogi ... az paráznaságért halálos aqisitiót én ellenem hűtes férjem nem instituíalt halálosan nem büntetethetem [Kv; TJK V/1. 79] * processzust ~ vki ellen. 1772/1802: a Doszul Máre Nagy Krisztoltzhaz tartazo Erdő volna, és ... már a felett Processust instituíaltanak volna ellenek [BSz; JHb LXVII/3. 113]. 1776: Dobolyi Joseff uram ... Tkts Sarádi Susánna ... ellen bizonyos Törvényes Processust instituíált volt [Ne; DobLov. II/481. la].

3. indít, kezdeményez; a iniijia; veranlassen, fort-schicken, entlassen. 1630: ez legszükségeseb, hogy őfelsége mostan idején főkövetséget instituíaljon római császárhoz őfelségéhez [BTN² 434]. 1671: ő Naga^a ... követséget ne instituíaljon az Tanácsoknak tetszése és meg edgyezett akarattya nélkül [CC 7. — ^aBarcsay Ákos fej.]. 1677: Hogy semmi követséget, valamellyek az Országot és közönséges dolgot illetik, Gubernator Urunk ő Nagysága, és Tanácsok hire nélkül ő Felsége ne hallyon, és választ semmi külső Fejedelmeknek ne adgyon se követséget ne instituíaljon, ő Nagyságok hire nélkül [AC 23].

◇ Szk: cserét ~ cserét ejt meg/hajt végre; a face un schimb; Tausch machen/abschließen. 1652: az cseret pedig instituíalta Sz: Peteri Gergely Uram eo fine, hogy

szinten háza mellett volt, nagyobb tágasság(na)k okáért [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 13]. 1732: L. Baro Branyicskai Josika Moses Ur(am) eő Nga ... egy felől ... más felől Nmžts Csegezi Csegezi László uram eő kglme bizonyos cserét akarván egymás között instituíalni, ada ... eő Nga Csegezi László Uram(na)k egy Colonicalis ház helyet [Ó-Torda; JHb XVI/52] * kérdést ~ kérdést intéz vkihez; a pune cuiva o întrebare; eine Frage an jn richten. 1710: Ezek után az B. Ché az regi jo rendtárás szerént kerdest instituíalva(n) az B. Mesterek között es lecz penzeket le teve(n) az B. Mesterek, es választák az utan vox szerént Che Apa(na)k az szász Natiol N. Szekelj Janos Uram(a)t, ifju Che Mesternek Bagioni János Uramat az Magyar Natiolrol [Kv; ACJk 75] * propozíciót ~ vki ellen kb. vádindítványt terjeszt elő vki ellen; a face/intenta plingere împotriva cuiva; Anklageantrag gegen jn vorlegen. 1647: Iffiu Kadar Janos hamis al cedolokat czinaltatot, es az en gyalazatomra fogiatkozasomra akart vele (!) elni propositiot instituíalta(m) volt az czielekedetiért ellene [Kv; TJK VIII/4. 224] * protestációt ~ tiltakozást jelent be; a anunja protestul; Protest einlegen/reichen/anmelden. 1776/1771: Tit. Dévai György Ur(am) Házás Társa, Nikolási Thérésia Aszszony Háportoni^a Udvari Birája ... által instituíála egy protestációt [Fejér m.; DobLov. II/428. 16b. — ^aAF].

instituíálendő jog indítandó; care urmează să fie intentat; einzuleitend. 1746: à Contractus ... az Expeditor Végh István ellen Hadnagyunk ő Kgltól instituíalando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TJKT III. 24].

instituíálhat indíthat, kezdeményezhet; a putea porni/iniijia; veranlassen/entlassen/fortschicken können. 1620: az erdélyi fejedelem az magyarokkal az szászok hire nélkül és társaságok nélkül soha semmi üdőben követséget ne instituíalhasson [BTN² 392—3].

instituíált jog indított; pornit, intentat; eingeleitet. 1774: Az én fiam minekutána, velem perbe indult ... Mind vártam, hogy tovább is folytassa ellenem instituíált perit, de nem continuálta, hanem az királynénak instantiat küldött fel^a [RettE 219. — ^aKöv. a rész.]. 1781: Halom az actor őkegyelminek ellenem instituíált actiójában feltett pretensióit, hogy azzal vádol, hogy elkötöttem az őkegyelme marháját tiszt hire nélkül [Árkos Hsz; RSzF 271].

instituíáltat szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: exament ~ vizsgát tartat; a dispune să fie jnut un examen; Prüfung bestehen lassen. 1657: Az schola visitatorirol ezeknek tiszték minden esztendőben két két publicum exament instituíáltatni, tavasszal ... és ősz-szel [Fog.; UF II, 187—8] * protestációt ~ tiltakozást jelentet be, protestáltat; a anunja protestul prin cineva; Protest einlegen lassen. 1771: Mgs Dániel Theresia Aszszony Forrai Udvari Birája Csule Vonye által protestatiot instituíáltata super his, hogy ezen Divisiohoz való Litterale Instrumentumokat Procurator Dobolyi Joseff Uram kezére adta, hogy praetensiojok, s igazságok mellett defensát tégyen [Fejér m.; DobLov. II/428. 20b].

instruáltatik 1. véghezvitetik; a fi dus la inđeplinire; durch/ausgeführt werden. 1752: ha holnap 24 hujus (!) nem instituáltatik az Statuáltatás ... e' hetről el kel haladni az igyekezetünk(ne)k [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

2. jog indíttatik; a fi intentat/pornit; eingeleitet werden. Szk: *examen* ~ vki iránt vizsgálat indíttatik vki ellen. 1730: az Examenb(en) és Inquisitiob(an), mely irántok^a instituáltatot, semmi olyan terhes suspicio rajok nem ment; Azért ... el bósáttatnak [Kv; TJK XV/7. 128–9. — ^aTüzeset előidézésével vádolt Görögyenyi Szilágyi András és Colosi Szilágyi Gyuri ellen].

institúció 1. rendelés, rendelet; ordin; Ver/Anordnung. 1622: Praedicator Salariuma Jövedelme. Mindenfele vetemeniből ősziből es Tauaszi gabonabol Quarta á kiraliok Institutioia szerent [Ördögösfüzes SzD; SzJK 1].

2. (vallásos) oktatás; instrucție (religioasă); (religiöser) Unterricht. 1782: (Cserei Farkasné) az urát ... arra vette, hogy őfelsége előtt vigye végben, hogy hat hétig az olyan személyek, akik vagy született pápistából reformátussá lettek, vagy kálvinistából pápistává, de azután visszatértek, hat hétig frequentálják a pápista papok által leendő censurát vagy institútiót [RettE 417].

institútum 1. intézet; institut; Institut. 1823–1830: Annyi nevezetesség nagyon Drezdában, kivált épületek, institútumok, hogy az ember alig győzné leírni | ki tudná mind elszámolni, amik itten egy nagyon virágzó univerzitáshoz^a megkívántató dolgok és institútumok tártatnak [FogE 188, 236–7. — ^aA göttingaihoz].

2. intézmény; institútie; Institution, Einrichtung. 1829: Tsak ilj meg egyezett jo akarattal, el tőkelet Igyekezettel, érhetjük el, a' mire buzgon törekedünk, hogy a' tavul jövendőben, akkor is fenn állhassan ezen Institutum a' kert Jövedelméből, midőn azt semmi Egyesület nem fogja segíni | Négy esztendei Számadásaink ... midőn 1825- és 27-ben Felsőes Aszszonyunk lábaihoz terjesztettek, nem tsak különös megelégedését méltoztatati ki jelenteni, hanem mind két versen, szép Summával meg is ajándékozta az Institutumat [Kv; BLt 12 dolgoházi szám.].

instruál 1. utasít; a da instructiuni; jm eine Anweisung geben. 1767: az ökor hajtokat ki instruálta hogy nagyon ne szoljanak ne hogy meg hallják? [Hsz; Kp IV. 243]. 1778: Amely Ormos nevű deákról irtam elébb, végben-vitte amint instruáltam [RettE 386]. 1780: Mltgs Baro Branyitskai Josika István Vr ő Nga engemet requiraltatván és verbis instrualván kényszerítte hogy mennék el Gyöngyösi Janos Vramhoz [Asz; Borb. I].

Szk: ~ *vmiről*. 1653: Toldalagi Mihály ... monda: „Miért nem adjátok oda”, a hova adni kell?” Felelék arra: „Nékem nem adott arról instructiót, hanem ugy tudtuk mi Krájinak urammal, hogy arról ő nagysága, gubernator uram kegyelmedet instruálá” [ETA I, 128–9 NSz. — ^aTi. a basáknak a lisztet és pénzt]. 1779: Petke Uramot vagy más valamelyik blts Procuratort Levele al(ta)l requirálni méltoztassék, instruálván arról hogy azon Forumon a dolgot micsoda fogáson deffendállyá [Nagyak AF; DobLev. III/1. 528. 2b Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Kőkös-höz].

2. követi utasítást ad vkinek; a da cuiva instructiuni de solie; jm wie einem Boten Anweisungen geben. 1619: Azután kezdé mindjárt instruálni az Jenő^a felől való tractatushoz, ki sok szóval lévén, mondám neki: No, nagyságod^b legyen vesztég csak most en gondom az | Ez-közben hozák, Kegyelmes uram, Gáspár vajda^c uramnak egy levelét ... Az első részét tudom, hogy néz arra, azmiképpen elmenetelibe igen kért vala, hogy kapitiháját egy rossz görögöt instruáljak [BTN^c 181, 294. — ^aAz erdélyi végvár, Borosjenő; e várnak a török birtokba való bocsátása Bethlen Gábor fejedelemisége idején hosszas erdélyi-török diplomáciai tárgyalás tárgya volt. — ^bKara Mehmet pasa nagyvezir. — ^cGrațiani Gaspar, moldovai vajda]. 1653: És ő nagysága^a ... úgy instruálta szép intésekkel, hogy ... császári méltóságot kell ott megsemlélni [ETA I, 127 NSz. — ^a1621-ben Bethlen Gábor].

3. (hadat/hadsereget) előkészít; a pregăti o oaste; (Heer) ausbilden/instruieren. 1653: A több közönséges had^a a mi volt azt úgy igazgatták és instruálták, hogy mutasson elfutó képet [ETA I, 49 NSz. — ^a1546-ban a Miksa osztrák herceg vezette haddal szemben álló török csapatokat az Eger melletti Keresztes mezején].

4. tájékoztat; a informa; informieren, Auskunft geben. 1667: Banfi Dienes uram ő kegyelme szóval bővebben instruálja Kegyelmedet [TML IV, 163 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1701: Tolvaj István Uram ... Szegedi Uramat instruallja ha miben el nem tudna igazodni [Kv; SRE 75]. 1796: Hegedüs József instruálta a communitást, hogy párt vettem [Bodos Hsz; RSzF 298].

5. kioktat/tanít; a instrui, a da instructiuni; belehren, unterweisen. 1728: (Az eklézsia) mások felett inkább alkalmasnak tiltetett ... a Szigeti R. Sz. Ecclesia mostani Lelki Tanitoja T. Viski János Ur(am) el vegezte^a hogy mennél hamarabb expressus követet honesta Vocationoval instrualvan ... azon követségnék végben vitelére deputaltott T. Balla Péter Uram [Kv; SRE 155–6. — ^aAz eklézsia]. 1753: Patruz Igmt aszt mondatta hogy őttse instruálta az Bulzesti Sogorait hogy miképpen nyissák meg az kamarádat [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Ignát (28) jb vall.].

6. felszerel; a utila; aus/aufrüsten. 1785: az praelibált Donationak ideje előtt^a Thorotzko varassa már regen Populálva, és az Vas munka folytatására szükséges Instrumentumokkal instruálva volt [Torockó; TLev. 6/1. 19b–20a Transm. — ^aAzaz 1500 előtt].

instruált utasítással ellátott; care a primit instructiuni; mit einer Anweisung versehen, instruiert. 1803: az asztálybéli nehézségeknek annál jobb moddal lehető el háritásokra nézve a folyo Holnap 22ik napjára, vagy személyesen, vagy eléggé Instruált Plenipotentiarissua által ide akvetetlen meg jelenni ne terheltekké [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével].

instruáltatik utasíttatik; a primi indicajii/instructiuni; angewiesen/instruiert werden. 1585: Biro vra(m) ... Az Juh dolgarol io modon tanachal elwen es instrualtatwa(n), igiekezze vkunk eo Nganal mindenkepen panazt tenny, hogy az luh larsnak miatta Az keo-zeonseges Zegenyseghnek Barma Ne fogiatkozzek [Kv; TanJk I/1. 16]. 1604: michyoda moddal es maghok wissellessel kellessek eo keglmek(ne)k ... Nagy Banian lenny,

arrolis eo keglmek instrualtassanak [Kv; i.h. 475]. 1789: Ezen két Falunak^a egy Protocolluma lévén ... az egész accuratióval vitetett, éppen az egy Numerusoknak fel tételiben tapasztaltatott fogyatkozás mely ezután miként emendaltassék a Falu Notariussa instrualtattott [UzslT XIII. 97. — ^aSzentpál és Szentpéter U].

instrukció 1. utasítás; indicajie, instructiune; Anweisung | írott utasítás (utasító irat); indicajie/instructiune in scris; Verordnungs/Anweisungs/vorschrift. 1566: amel zolgainkat felseged rawoy, az felseged Instructioja zerynt, nekwnk engedet, kykkel mykor felseged parancholna, zolgalhatnank, azokat ys mostan Capitan Vrwnc ereoltety az zolgalatra [SzO II, 182 székely főemberek és lófők a fej-hez]. 1578: Byzwan Niary Mathiasnak yo magha wiselesehez es gondviselesehez, attam neky ez en ytt walo yozagomnak, wgy minth Kysfalwdnak, Dorombarnak, Ompayczanak, felseő Diodnak, es Magyar Galdnak^a tyztith es gondwiseleseeth illien Instructiowal [Kisfalud AF; OL MKamara Instrukciones E — 136 Inregistrata Fasc. 34 Fol. 164—6. — ^aA felsorolt települések mind AF-ben]. 1597: ez mostani vasarbirak Egieb hiwataliokbanis aszerint p(ro)cedallianak amint az ew Instructioiok contineallia [Kv; TanJk I/1. 296]. 1640: Mind Ibrani és Csernel vrammal instructiodot megolvastassad, az káptalanokkal is autentice parialtatván ... tegyék be az levelek közé [RákCsLev. 65 a fej. feleségéhez]. 1677: Mind az arendáknak, mind penig egyéb adóknak Szedőire, a' Fő Tisztek szorgalmatosan vigyázzanak, őket fenytékben tartsák, és ha kik vagy kötelességek, és Instructiojok szerint hivatalokban el nem járnak ... büntetés nélkül el ne szenvedgyék [AC 74]. 1701: (A) kezemb(e) adatott instructiowal tartozo kötelessigem szerint el mentem ... Czegebe ... és előtte az előmb(e) adatott instructiowal el olvasam [Cege SzD; WassLt]. 1764: találtuk ... Idősb Ugron Ferencz Uramot Homorod nevezetű helyen az Feredőn az holottis ezen alább inseralando Instructiowal szorol szora el olvastuk az p(rae)titulalt Tktes Uram előtt [Uz; JHb XVIII/9]. 1799: Nemzetes Balog Ferentz ő kegyelme Házához el mentem az hol is Balog Ferentz ő kegyelmét nem találtam ha nem a Feleségét ... személye szerint tanáltam a ki előtt az kezembben adatott Instructiowal szorol szora fel olvasam ... a nevezett Esketést is meg olvasván ő kegyelmével közlém [Szentimre MT; BalLev.]. — L. még TML II, 481, 678, IV, 84, 87.

Szk: ~ *adattatik*. 1696: Ugy vagyon a' felső esztendöbenn bizonyos okokra nézve állittatott volt fel az Ecclia kolosvári malmaiban a' malom bíróság, az azonn hivatalra mind Instructiowal adattatott mind bizonyos fizetés rendeltetett [Kv; SRE 48] * ~ *ban ad*. 1745: (Az alperesek) Kortsomárosságbeli functióban lévén szolgálójoknak instructiójában adogok hogy teli ne töltsek az ejtelt [Torda; TJKT II. 59—60] * ~ *ban adatik*. 1691: Instructiojokban adatot az Statiobelj Commissariusok-(na)k azis hogy mikor mi victualekat erogal(na)k az vitezek(ne)k ne specificallýak egyik holnapotis [Kv; Törzs instr.] * ~ *jában eljárhat* (megbízatásában/tisztében) a kapott utasításhoz igazodva eljárhat. 1580: Biro vram hywassa be az chyaplarokat es az varas vegezesset aggya eleykbe, es erőt aggion az vasarbiraknak hogy az eo instructioikba el larhassanak [Kv; TanJk V/3. 225a] * ~ *ad*. 1578: a' ket ado zedeo vram kewannyak az waros-

twl, hogy a' Minemo instructiowal es hatalmot az waras adot volna az Ado zedeo vrainnak azt pechyet alatt adnak ky nekik [Kv; i.h. 163a]. 1671: A' Melly Edictumokat es Instructiokat a' Bánfi Dienes Colosvári Fő Kapitány Atyánkfiának a' közelebb el-múlt Fejervári gyűlésünkben adtunk volt, Articulusban bizonyos okokra nézve nem irattuk vólt, hanem a' három Nationak három szokott pecsétek alatt ő kegyelmének ki adtuk, melly akkori ő kegyelmének ki-adatott Instructiokat es Edictumokat egész Országul ... minden punctumiban es cikkelyeiben helyben hagyunk [CC 49—50]. 1776: A Tiszteknek maga adgyan Instructiowal, a Jozság állapattya szerént [Mv; Berz. 20] * ~ *az ~ tartása szerént* az utasítás szerint, az utasításhoz igazodva. 1603: Eo kgmek az kapuknak eorizetiti magoknak akarjak tartany varosul az Instructio tartása zere(n)t biro vram azert Tanachyawal izennye megh az varos vegezesset az nemeth Hadnagyok(na)k hogy az nemeteket az kapukrol el vigyek [Kv; TanJk I/1. 442]. 1833: Sz Benedeken Tiszteletes Szász Ferentz né Kováts Julianna Aszszony Rusz Nyihaila nevű Emberét Magunk eleibe hivatlan nekie a fen irt Instructiowal szorol szora fel olvastuk s véle anyai Nyelvén meg értettven általa Földes Aszszonyát az Instructio tartása szerént certificáltuk [Ne; DobLev. V/1196. — ^aAF] * ~ *t csinál*. 1583: Kerik ... Biro vramat, hog eo kgye ... chinallion tanachul oly Instructiowal, ky keowetkezendoe wdeokbennys observaltassék [Kv; TanJk V/3. 273b]. 1588: eo kgmek varosul megh ertettek Minemeő Instructiowal chinaltanak volna az valaztot vram Az ket malomnak Allapattiarol es Tartasarol Es az Malombirak Molnarok es Taligas Rendireől [Kv; i.h. I/1. 65] * ~ *t hagy*. 1645: minden értelmes es jo gondviseleo czeledes hazi gazdának, ez az eo Tisztek es hiuatallyok, hogy mikoron az eo edes hazok nepe keozzul hazoktul el tauozuan ualami tauoly ualo feoldre menni igyekeznek, addigh megh ne indulyanak miglen hazok nepenek bizonyos instructiowal hagnak, hogy miglen eo neki oda ualo kesese leszen, tudhasak magokat mihez tartani [Erdőszengyel MT; Told. Ia. II] * ~ *t ír vki ellen*. 1800: a' Regius Fiscus ellen éj Instructiowal kéne írni [Széplak KK; Ks Miss. I Simón Elek lev.] * ~ *t irat*. 1723: magak nevekre irat Instructiowal [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/27. — Tomai László kijegyzése] * ~ *t rendel*. 1604: mind az ket Natiobol valaztottak vasarbirakat Gergh Magnert es Teolcheres Adamot ... mindennekreol rendylenek vyab Instructiowal Eleyekben [Kv; TanJk I/1. 487] * ~ *írott ~*. 1770: Báro Josika Urfinak Természert szerint valo Tutrixa Mező Madarasi Medve Mihály Ur altal representaltatvan es kezembe adatvan ... egy Irot Instructiowal a végre hogy annak Tenora es Continentiája szerént procedálnék [H; JHb XXXV/60]. 1790: Jelentyük alázatosan Nságod-(na)k es Kegeyelmetek(ne)k hogy mái napon Melts Miksa Gábor, János es Istvan Vrfiak adának kezünkben egy irott Instructiowal, vagy Oktatast hogy annak tartása szerént) Mlgs L: Baro Nagy Váradí Intzédi Gergelly Vrat ... tennők bizonyossá, és kinalnök meg az Oktatásban irt Háznak el adása, es masokhoz váltása aránt [Ne; Incz. XI. 19a]. 1837: Tekintetes Orbok Elek Úr ... Doboka Vármegye felső kerülete Al-Ispánnya, mint Hidalmason tartozkodo Arendator Izraelita Salamon Móses' kiren-delt Adszisztense Hivatalánál fogva egy irott Instructiowal küldé kezembe, hogy azzal annak tartalma szerént pro-

cedálnék [Dob.; Somb. II] * *verbális* ~. 1721: Én Csegezen lako Csegezi Janos az ns Aranyas szek(ne)k hites Király Birája ns személy ... nékem szokot jussomat meg adván Csongvai Mihály Ur(am) küldte el engemet Csongvai Ferentz és Csongvai Márton Uramékhoz adván ilyen verbalis Instructiot előmbre hogy annak tenora szerent procedálnék, és hogy kénálnám meg ... Csongvai Ferentz és Márton Uramekat abból az Szilvás kért örökségből az ö klgmét (!) illető részzel [Asz; Borb. II] * *vkinek* ~ *jába irat* vkinek írott utasításába belefoglat/iktat. 1596: Megh ertettek biro vram zawabol, az nagi zertelenseget, meli az vasar dologabol vagon, feokeppen eledel dologabol, vegeztek azert eo klgmek hogi ... mind affelenek arrat, mind penig egiob vasari fogiatkozasokat el vegeztek es meg Jobbichak; es io rendben allapitvan, az vasar biraknak Instructiookban Irassak [Kv; TanJk I/1. 273].

2. (ogy-i v. diplomáciai) követutasítás; indicatie/instructiune (de solie sau diplomatie); (Landtags- od. diplomatische) Abgeordnetenverordnung. 1618: De az egy dologról, Kegyelmes uram, Nagyságodtól akarnék instructus lenni, ha az Nagysgod bölcs itéleti accedál: ha ezek felől való persvasióval innet kellessék-é, illék-é nékem vagy az Nagyságod bölcs tanácsit és az országban levő főrenden való uraimat informálnom? Ebből mentől hamarabb az Nagyságod kegyelmes instructióját várom [BTN² 110]. 1662: (A) vármegyék követinek instructió-jakban is adták vala, hogy ... panaszt tennének [SKr 109]. 1705: Az Követeket pedig ollyan készüllettel es instructioval botsássa klgtek hogy eo Felségehez valo hűségünk megh mutatását és el pusztult edes Hazánk megh maradását néző dologokban ... eo klgmetekkel edgyütt közönséges jora valott végezhesünk [KvLt I/193 a gub. Nsz-ből]. 1792: Privilegiált Nemes Zilah Városából az Erdélyi Közönséges Ország Gyűlésére küldött követek(ne)k írott Instructio | Utolyára mint hogy ezen Instructio(ban) mindenk meg nem határozathattak és bé nem iktathatták (így!)^a, azért követeink mind azok(na)k ki munkálására valamelyeket más Vármegyék Székes Helylek és Szabad Városok Követeinél levő Instructio(ban) a miénknél látnak, Hazafiui egész indulattal és törekedéssel véghez vitekre köteleztetnek [Zilah; Borb. II. — ^aL. erre *beiktathat* al. a jegyzet].

3. jog intézés; avertisment; Mahnschreiben. Szk: ~ *t készít* intést szerkeszt. 1792: én az Inquisitiot le küldtettem Procurator Kováts Uramhoz, olyan formán, hogy aból egy formális instructiot készitsen, mely által meg intetessék hogy a malmát közzetesse (!) a maga földére, külföldön a malom árkat bé dugjuk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *t küld* vkire intést juttat le vkihez. 1722: Grof Ura(m) eo Nacsaga egy instructiot küldét ram az Bacsí szolgabírotul, Contradical protestalis hogy az Runki portiomat elne idégénicsém [Kéménd H; JHb XIII/39 Váradí András br. Josika Imréhez] * ~ *t produkál* intést be/élelmutat. XVIII. sz. v.: ha Generalis Plenipotentiát küldenek Ngatok, vgy Instructiot produkálni nem kell, hanem a' Sebbe marad [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.] * *írott* ~ *val hívat* meg → *verbális* ~ *val hívat* meg * *verbális* ~ *val hívat* meg szóbeli intéssel idéztet meg. 1780/1804: ha valaki Törvényes processust akar más ellen indítani, az előtt nyoltzad nappal ad 8vum vagy írott vagy Verbalis Instructioval hivassa meg, hogy

az Inctus is meg tudván, miért hívatott Törvénybe, készülyön a' bé felelésre [Torockó; TLev. 41].

4. lelkesítő/vallásos oktatás; instructiune/lecție religioasă; religiöser Unterricht. 1783: Reformalodván Dobos Ilona Fiával Jánossal ... azután újabb Parantsolat szerent kellett hat Heteket Sz Fenesre Plebanus Kováts Elek Vram instructiojara feljarván kitölteni, melly hat heteket minekutanna fideliter ki járták volna

... és még is a' Reformata Vallástól el nem idegenítettettek volna, adott Nevezett T. Plebanus Vram illyen Czedulat nekik [Gyalu; Rak 76 kl]. 1827: ha a' Réformáta Valláson lévő Tsetsemököt Catholicus Pap keresz-teli meg, azért nem lehet azokat arra szoritani, hogy a' Catholica vallásban neveltessenek, hanem a' 6 Heti Instructio ki állása nélkül szabadosan a' Réformáta Vallásban neveltetthetnek [Nagykapus K; Rak 37 kl]. 1832: a' Hathéti Tanítás, Elegyes Házasság, Keresztelés Tár-gyában esett Sérelmeink hiteles Tanu Levelekkel bizo-nyittassanak bé, a' fel adni el mulato T. Pap felelete terhe alatt ... az hol a' mi Vallásunkra állani akaroknak a' Hathéti Instructio ki nem rendeltetett Igy rövid időn a' Hathéti Instructio el töröltetik [Vaja MT; HbEk].

instrukció-adás utasításadás; datul indicațiilor/instructiunilor; Verordnungserteilung. 1829: a további Instructio adástol megis szűnöm [Mv; SLt 17 Barsay János lev.].

instrukció-forma utasítás-formula; formulă de indica-ții/instructiuni; Verordnungsformel. 1800: Szolgabiro Urnak, hogy a' Mlgs Groff Ur Verejének, egy ellen mon-do Instructio formával procedál fizettunk 172 [Torockó; TLev. 5].

instrukcionált 1. utasítást adó; care dă instructiuni; Verordnung ertheilend. 1798: az az egész rész a' ki nállam volt jutott Bartok Elek fiannak, azért eo kegyel-meknél kereskedjenek az Instrukcionált személyek ne nállam [Martonfva Hsz; DobLev. IV/809].

2. az utasításban megjelölt; indicat in instructiuni; in einer Verordnung bezeichnet/angegeben. 1779: Anno 1779. Die 14. xbris ezen Instructioval el mentem Nemes Orbai szekben Baratoson a Nob(ilis) Balog Ferentz Uram lako Házához a mikor is mind magatt Balog Ferentz Uramot honn tanáltam, mind pedig Balog Samuel jelen lévén ottan, az Instructio szerint a pénzlet meg kí-náltam az Instructionalt jussért [Hsz; Borb. II].

instruktor nevelő; preceptor, educator; Erzieher. 1772: Bajtay Antal József püspökségre beküldetett volt. Volt ez a maga religiójához igen vakbuzgó ember, József császár instructora [RettE 289].

instruktus I. *mn* utasítást kapott/utasított (személy); (persoană) care a primit instructiuni; (eine Person, die) eine Verordnung erhalten hat. 1618: De az egy dologról, Kegyelmes uram, Nagyságodtól akarnék instructus lenni [BTN² 110. — A teljesebb szö. *instrukció* 2. al.; ugyanez évből BTN² 107 al. m. szövb-e ágyazva *plena-rius instructus* is előfordul]. 1661: Az Kegyelmed szolgái az nyeret nem akarják adni, talán másképpen instruk-tusok [TML II, 206 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

1727: Bizonyos Expressust denominálunk mindenik Linea résziról kettőt; mind az Levelek hanyászára, mind pedig az productiora. Elégzségys potenciával légyenek instructusok [H; JHb XLII].

II. *fn* ? tartozék; accessorio; Zubehör. 1850: a' legelőn lévő hurubára, akolra, kutra, 's ennek minden instructussaira . . . a haszonbérő . . . tartozik jo gondott viseltetni [Km/Kajántó K; KmULev. 2].

instrumentum 1. *átv is* eszköz; uneltá; Mittel. 1743: Mihalyessi Lupas Adam, es Gyorgjucz Iuan . . . Deplo-ralják pariter hogj nekiek is elejek edgy Kerekü liztelő Malmot erigalvan tollők is ugy vetetődöt el a Malom, ezek is toveb procuralni nem akarják mivel minden hozza valo instrumentumokat magok sumptusokkal . . . procurálnak . . . veszedelmes nekiek toveb exarendatio alat tartani [H; Ks 62/10]. 1751: Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásból lesznek Puskajok el vetessék; . . . Hálo Tör, és egyebb akárm-némü Instrumentumokkalis Vadat ejteni, fogni, szabad nem leszen [TLev. II/1 egy-i végzés]. 1780: Mind Collegiumra, mint mostani és lejendő professorokra nézve sokkal jobb, hogy ne professorok folytassák azt a' dol-gat. Ugy is mi igen tsekély és gyenge instrumentumok vagyunk [Ne; Borb. II Kováts József rector-prof. lev.]. 1789: A' Tüz oltásra való Eszközök nintsen semmi . . . meg hagyatott hogy Korom Birákot tegyenek a' kik visitályák minden Héten a Kürtöket, és a mostan kiadando Patens szerént a Falu szegény tehettsége szerént a szük-séges Instrumentumokat szerezzé meg [F.boldog-asszonyfva U; UszLt XIII. 97].

2. szerszám; sculá; Werkzeug. 1674: az havasok alat vagion ő Ngoknak egy jeles üveg csürek . . . Most ezt aren-daban birjak infl. 400 . . . Effelet Urunk s Asszonyunk ő Ngok s praefectus uram ő Kglme commissiojokra is tar-toznak minden nemü elegendő üveg eszközöket ajande-ken csiszolni . . . az eo Ngok ide valo tisztis az üveg csürt elegendő faval, s hamuval el tarczia. Ezeken ki-vül az tiszt sem tartozik nekik semminemü instrumentu-moknak . . . csinaltatasával [A.porumbák F; UF II, 688]. 1756: Minthogy pedig ezen kertésznek fizetése, és az instrumentumok procuratioji sokat absorbeálnak, a' kertnek proventusa nem exponaltatik [Déva; Ks 101].

3. műszer; instrument, aparat; Gerät, Instrument. 1796: Gothába a Hertzeg Astronomusa Zach egy Ma-gyar országi ember . . . igen sok szép Instrumentumai vagynak [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel németországi felj.]. 1823—1830: Vagyon igen derék astronomica tur-ris szép instrumentumokkal a Peters Thor felé^a | Ebben a városban^b nevezetes . . . az obszervatóriumban az inst-rumentumok | Lichtemberg professor^c mikor a ta-nulósobájából kilépett az auditoriumba úgy állott az asztala eleibe s annak végén állottak a kémiai s fi-zikai apróbb instrumentumok [FogE 197, 231, 237. —^aLipcsében. —^bGöttingában].

4. szerkezet; mecanism; Apparat, Mechanismus. 1714: Kuvasz képre formált Asztali óra, melylén a' Kuvasznak mutatója lévén minden orab(an) bizonyos Inst-rumentumok által ugat fl. Hung 72 [AH 19].

5. hangszer; instrument muzical; Musikinstrument. 1714: Musicához való, Virgima (!) nevü Instrumentam hozza való requisitumokkal, futraljb(an) fl. Hung 40 [AH 57].

6. (ok)irat; act, document; Urkunde. 1692: Én Ho-morod Szent Mártoni Biro Samuel . . . az Erdélyi Gu-berniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorrá (!) rendeltetvén, Esküszöm az egy igaz Istenre, hogy . . . kezembe járo leveleket és minden Instrumentumokat szorgalmatos gondviseléssel conserválok [Bonchida K; Törzs]. 1710: Végezetre prospiciállyanak arrolis az Tisz-tek, és az szegénység között fel visgállyák az 7temberi vagy 8beri és Márshussokb(an) (!) lévő erogatiokatt, s azokrol valo quietantiakat a 15tu(m) futuri Mensis xbr(is) comportállják ad Com(m)issariatim, vagi ha hól Quetantiak nem adattak volna az olyanokat hiteles Instrumentumban és Specificationban reportállják [KvLt I/198 a gub. Nsz-ból]. 1729: az Excelle'(ntia)ja Requisitoria Instantiaja . . . más Session assumáltatt s ventiláltatt . . . s az oculat(a) Revisionak Instrumen-tumi fel is olvastattak [Ks 25. IV. 20 gub-i rend.]. 1745/1752: Hallottam . . . hogy most nem régen találtak volna oly Instrumentumokat és Leveleket a melyek digi-tálnák azt, hogy az Magyar országi ugy az Erdélyi Mlgs Csáki Familia ugy accordáltak volt együtt, ha midőn Erdélyben deficiálna a Fiu, az Magyar Országi ne há-borgatna a Leányokat [Dés; JHbK XXIX/34]. 1752: Szintén ezen orában . . . hozá kezemben az Sz. Martoni Biro ezen itten includált mind mandatum Copiajat, mind pedig Legaliter emanált Admonitoriát Az mely Instrumentumakhoz én magamtól nem ereszked-hetem [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabo György lev.]. 1805: Néhai Abodi András és György egy Testvér-Atyafiaknok . . . Jozságinak fel méréséről készült Inst-rumentum [Makfva MT; DLev. VIII. A. 29].

Ha. 1734: instrumentumokat [SzO VII, 372—3]. 1771: Instrumentumokat [Fejér m.; DobLev. II/428. 20b].

inszeminál (el)vet; a semána; (aus)säen. 1757: ha mi keves Buzát inseminálni kívánunk annak határunk nint-sen, hanem az nagy erdők között igen nehéz erdőből kell nyitnunk egy egy darabotska Oldalas hegyeken [Kimpény H; BK ad nro 144].

inszemináltatik (el)vettetik; a se semána, a fi semánat; (aus)gesät werden. 1787: Ezen . . . Tiburtzi határra Len nem igen szokott Inseminaltatni [Kajántó K; KmULev. 2]. 1792: A Vetések . . . minthogy tempore Vidualis In-tertentionis Inseminaltatok, tehát recta dimidietasra a praetendens Aszszonyt, mas recta dimidietasra pedig minket illet [Ne; DobLev. IV/701].

inszeminatúra vetés; semánat; Saat. 1768: minden féle mezei inseminaturákból ezen Jozságbán a tizedik részt az uraságnak szokták adni [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

inszerál 1. (tanúvallomásban) állít vmit; a afirma ceva (in mărturie); etw. (in der Zeugenaussage) behaupten. 1599: Tetczyk azert az teorwennek az Praesumptiokhoz kepest kiket az tanúk az eleobbely lopogatasy feleol in-serálnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jam-bor Tiztessegbely zemelyekel menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat eowet, es oluasot sem eo el nem lopta, se massal el nem lopatta azt sem tudgya hwn vagion [Kv; TJK VI/1. 329]. 1600: Deliberatum . . . Azis constal hogy Gereb Marton feleségeol nem absolual-

tatott volt az hazassagnak zabadsagara seott interdictu-
ma volt, az azzonys penigh aminth eggyk bizonisagh in-
seralia minthogy nem mindenestől volt Zabados ha-
nem matkaya volt [Kv; i.h. 501]. 1629: az bizonsagok in-
serallyak hogy az Incta Teokeolj Janosne az Ara foghta
az Zabia lopasat [Kv; TjK VII/3. 158]. 1649: Tasnadi
Istuanne, Tot Janosneis inseralliak hogy eökeotis paraz-
nasagha onszollotta [Kv; TjK VIII/4. 372]. 1762: Hogy
Tanatskoztanak valo (!) az Plebanus ur meg ölese iránt,
tsak köz beszéd, ex auditu certo senki nem inserallya
[Torda; TjKT V. 120]. — L. még RSzF 274.

2. felhoz, említ; a pomeni/aminti; vorbringen, er-
wähnen. 1611: Bojer Peter Vram az controversiakrol az
evictiot maga es felesége kepebe az kiket inseraltak uolt
Farkas Istua(n) Vra(m) es zolgaj ez ideig Bojer Peter es
az felesége elle(n) magara uette [Fejér m.; Szád.].

3. bevezet; a introduce/inregistra; einführen/tragen.
1681: Másut mikor az szalonnat fel kotik akkor is meg
mérik, s az font szamrol ravast is tésznek mindenik(en),
Ugi irjak Regestumban; Mikor erogalni kezdik akkoris
meg mérik s az után erogallyák a Sáfárok; az Partiale-
jokban penig az Ratio késztes idején mindenik mensu-
ratiot inserallyák es specificallyák [Vh; VhU 560]. 1817:
Járásomba az egy Gorgenyen kívül Árpát egy Faluba
Sem vetnek . . . A Török buzák, minden Határon, lévén
egy egy darab Szegenyeb is közték, de úgy mondják . .
jok, de a még Sok változásnak van ki tétetve, a Rubriká-
ba azért nem inseráltam [Görgényoroszfalu MT; TLt
1470 Hegyesi István szb aláírásával]. 1824: Az Allodia-
lis Irtások az Allodiaturák közé a Colonialis Irtások a
Colonicaturák közé inserálva vagynak a magok hejje-
nen [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 131]. 1833: A' Na-
turalékról s Materialékról szollo Diarium nincsen is be-
adva csak az arol szollo számadó könyv, holott a' Dia-
rium articulussát minden pontra citalni, 's a' Számadó
könyvben az azt mutató rubricában inserálni kell [Kis-
küllő K; Somb. II].

4. belefoglal; a cuprinde/include in . . . ; einschließen.
1615: Contradicional . . . melj Contradictiot kegték az
Jktatasrúl valo relatoriaban de verbo ad verbum Inse-
rallion es az massat az Relatorianak mys (!) kegtekteöl
megh kiuanniuk [Szásznyires SzD; Ks 35. I Kereszthury
ir. Gr. Kauassy de Deés kezével]. 1621: az forma Jura-
mentumabani inseralliak, hogy az paztorok az kar tetel
feleöl senkiwel az Gazdak hire nelkwl megh ne alkudgja-
nak [Kv; TanJk II/1. 329]. 1656: inte minket Nemzetes
Boer Sigmond Ur(am) Praesidens Daud Janos Ur(am)
peczetiuel, hogy kj mennenk Komana Videkere Felseő
Venicere, es Nem(i) Nemű bizonsaginak hitek uta(n)
Valo Uallassokat be uenneők, es Ngod(na)k fide
medjante keölt Relatoriaba(n) inserálnok [Szád.]. 1677:
Tetctet mindazonáltal ez helyben a' Tisztek felöl valo
nemely végezéseket inseralni [AC 115]. 1772: Fassiom-
ban az mingyárt említett ki maradtott particulatskat in-
seralták [Drág K; TSb 21]. 1821: Minthogy a fennebbi
Ítéltetbe iffiabb Noda Máté vagyon inserálva, a nélkül
hogy ő sístáltattott volna a Falu Ítéöl Széke eleibe, s meg
tehette volna a maga reflexioit, tehát ezen Ítélet viszá
vettetik a Falu székére [F. rákos U; Falujk 114 Kőnczei
Beniámin szb kezével]. — L. még AC 18; RettE 55, 171;
UF II, 752.

5. bevesz/von; a insera/include; hinzu/heranziehen.
1761: Hogy az Utrumban declaralt Colonialis sessioit

munká(n)kban inserálnok semmi poroncsolatunk sem
volt ö Ngolt [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16].

inszerálandó belefoglalandó; de cuprins/inclus; ein-
zuschließend. 1764: találtuk . . Idősb Ugron Ferencz
Uramot Homorod nevezetű helljen az Feredőn, az
holottis ezen alább inseralando Instructiot szorol szora
el olvastuk az p(rae)titulalt Tktes Ur(am) előtt [Usz;
JHb XVIII/9].

inszerálhat belefoglalhat; a putea include/insera; ein-
schließen können. 1676: Ezen két hazokban valo harom
eőregh rakás buzák Vice Kapitány Uram inspectioja
alatt lévén, azoknak kőből számát ide nem inseralhattuk
[Fog; UF II, 730]. 1715: az Jobbagjokis megh irattak
az márgon, onnan könnyű ki vennj ha úgy kévantatik
Inseralhattyák az Jobbagyok Seriessében [UszLt III.
44]. 1733: mindent az Instructioban nem inseralhatni,
elég az ha a Citatiobol meg erti az in Cau(sa)m attractus
az Cau(sa)nak meritumat [Torda; TjKT I. 20]. 1738:
Notarius atyánkfia pedig fakultáltatik, hogy suo debító
modó a Processusban(an), ezen akkor negligált Transmis-
sioról való írást inserálhat 's ki-adhassa [Dés; Jk 498a].

inszerált belefoglalt; inserat, inclus; eingeschlossen.
1653: Fejedelem Urunk eo N(agy)sá)ga Attestatorium
mandatumauat az mely Testisek mi előnkben cital-
tattanak, azokat erős hűttel megh eskütve(n), az előt-
tünk leuő es ide aláb inseralt Utrum szerént megh
kerdezue(n) fassioioikat . . be vettük [Ne; KemLev.
1394 Mich. Szent Georgy Völgy de NagyÉnyed kezével].
1677: ha penig a' levelekben inseralt Haeresek es Succes-
sorok nincsenek, . . a' Relictara devolváltatik^a [AC
102. — ^aA szóban forgó jószág]. 1769: a mely vallokok
. . . az alább inseralt^a petsének erejevel mi előnkben
hivtanak azokat erőss hittel megh esketvén az előnkben
adatott utrum(na)k punctumaira szorossan megh kérdez-
tük s Hitek utann tett Feleleteket ez ide alább valo mód
szerint megh irtuk [Szu; IB. — ^aA bevezető formula után
és a vk-ek előtt valóban be van foglalva a latin nyelvű
vallató pecsét (Sigillum)]. 1808/1809: (A) Bizonságok
erős hittel megh eskettetvén, kérdeztettek a fen inserált
Pontokra ily rendel^a [UszLt ComGub. 1753u. — ^aKöv-
nek a vall-ok]. — L. még AC 141; CC 4.

inszeráltat belefoglaltat; a dispune să fie inserat/in-
clus; einschließen lassen. 1677: azon Méltóságos Feje-
delem^a . . egy állando Conclusum Edictumot az egész
Székelységnek edgyező értelméből adot-ki . . melynek
ez Articulusban-is szükségesképpen inseraltatni, és
ujjokban confirmaltatni, illendőnek itiltetet [AC 152. —
^aI. Rákóczi György]. 1735: az A . . a maga nevitis azon
Compulsoriumban(a) inseraltatta [Torda; TjKT I. 84].
1739: Deliberatum. Fogarasi Mária, Néhai Kibédi
Mártonné ő kgime a Compulsoriumban(an) csak maga in-
seráltatván; . . maga résziről . . élhet velle Fogarasi
Mária Asz(szo)ny [Dés; Jk 299a]. 1759: meltoztatott
vala is a Mlgs Reg. Gubernium resolvalni, hogy a Kezes
Levélben fel tétetvén a pretendalt Horoga nevezet,
bocsattassék el kezességén . . de a Suplicansok késze-
bek voltanak rabságban lévő Attyokfiat az Tömlőczben
hagyni, hogy sem az praetendalt Horoga nevezet a Ke-
zes Levelben inseraltatni [GyL].

inszeráltatik 1. belefoglaltatik; a fi inserat/inclus; eingeschlossen werden. 1677: Donatiok a' régi stílus szeint^a emanáltassanak: Clausula, Salvo Jure fisci, delectatik, kikben inseraltatot volna reformaltassanak [AC 254. — ^aSajtóhiba szerint h.]. 1681: Valakik Kgls Fejedelem Urunk eő Nga parancsolattját nem Contemenaltak, hanem producaltak Leveleket, Resolutiojokat, mind azok igassagosso(n) parialtattak; ezen Urbariumb(a) in seraltattakis | (A havas) proventus Ratiob(a) inseraltassek [VhU 42, 59]. 1786: nints competentiája az Aszszonynak semmit is p(rae)tendálni mert Imo az 1765béli Gerendiána emptioban nem influált, neve nem inseráltatott 's Coaequisitrix (!) nem volt [Nagylak AF; DobLev. III/607. 6]. — L. még AC 65, 201.

2. bevezettetik; a fi introdus, a se introduce; eingetragen werden. 1756: Vagyon még a Rubrikazott szemellyeken kívül egy Relicta ... de ez szegénységgel lévén Rubrikában nem inseraltatott [Szirb H; JHb LXX/2. 72].

3. ? bevetetik; a fi cucerit/ocupat; hineingenommen werden. 1619: Hiszen nem sokat teszen, ha ez nyáron félig, vagy ha egészen is az hatalmas császár hadai őrzik az Fekete-tengert, mikor ők azután azt mondják, hogy úgy fogyatják el őket, hogy soha kozák az Fekete-tengerre nem jó. Csak az egy exceptió benne, hogy valami aprólék tolvajságot nem akarnak, hogy confederatióban legyen, mert anélkül soha semmi föld nem lehet, s an; nak nem kell confederatióba inseráltatni [BTN² 264—5].

inszervial szolgál, szolgálatára áll; a servi; dienen, zu Diensten stehen. 1718: enjim let volna a kötelesség hogy a Groffnak eléb inszerviallyak, de későcskén érkezvén kevés Szüretemen vagjok occupatus [Postelke^a; Ks 96 Székely Ádám lev. — "Pocstelke KK.]. 1736: be miven szoval mindenekről bővebben leszen szerencsem inszervialni Ngodnak [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből]. 1742: El multhatatlan vagy okra nezve kellett vala egy napra divertalnom Hidvegi pusztá hazamhoz az mi aprosaggal lehetett kivantam alazatosan inszervialni [Ikafva Hsz; i.h. Dombi János Apor Péterhez]. 1749: ha mikben ez utannis pórontsolni méltoztatik eő Excellentiája az én vékony tehetségöm szerint inServialni álazotós Kötelességömnek tartóm [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. — L. még SzO VII, 337.

inszervialó 1. szolgáló; care servește; dienend. 1731: Antal András ... a declaralt Curiahoz inservialo Jobbágy [Impérfa Cs; BCs].

2. (vmire/vmilyen célra) való, vmilyen célt szolgáló; care se servește/se folosește la ceva; zu etw. dienend. 1714: Hintóba való körökes óra, rézb(e) foglaltatott ezüstös mutatóval és három fundamentomn(a)k inservialo gombokkal fl. Hung. 30 [AH 44].

inszervició kb. szolgáltatás-jegyzék; lista/consemmare de sluje; Abgabelliste. 1677: Csíki inventariumok és inszerviciók Item a csíki harminczad állapottjárul is Csíki vashányai inventarium [Rákos Cs; CsVh 65].

inszidiálkodik kb. leskelődik, leselkedik; a pîndi; lauschen, lauern. 1657: Ez tábori gyűlésre bejűvő útjában az ifjú urak insidiálkodtanak is Kornis Zsigmond-

nak vagy megfogására vagy elvesztésére, tartván mint olyan tekintetes embertől, hogy miatta az elkezdett dolgban nem kezdenének előmehetni; de értésére esvén, módját tanálta bátorságos bújhatásának [KemOn. 126].

inszidiárius kb. alattomos ellenség; duşman ascuns; hinterlistiger/heimtückischer Feind. 1767: A lengyelországi protestánsok, ... az officiolatusokból részt kívánván, ... az érsek publice azt mondotta, hogy később feje nélkül maradni, mintsem abba consentáljon. Melyre a király azt mondotta: „Hátha a fejed is elvesz, mégis meglészen” Melyből nagy suspitióba ejtette magát a catholicus status előtt, insidiariusokat is csinált magának azon mondasával [RettE 209—10].

inszinceritás kb. hamisság, vkinek hamis volta; falsitate/ipocrizia cuiva; js Falschheit. 1782: a Praefectus ... ha láttya a keze alatt valo Tisztek(ne)k korhelseget, s insinceritassokatt tartozik azt mindenkor Principálisának meg jelenteni [Thor. XX/4].

insinuáció értesítés, tudósítás; inştijnjare; Verständigung, Benachrichtigung. 1672: Lengyelországban Győrői expedialtatik, ki által látogatás és az török insinuatioja leszen [TML VI, 152 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1738: ha pedig az említett Bagasia Commendansa Kgld insinuatioja szerint nem akarna transmigrálni, mas designalt Statoria, tudositon Kgld bennünket [ApLt a gub. Apor Péterhez]. 1759: Mostan röviden irhatom Ngod(na)k, hogy a Detsi^a Ecclesia lévén Tractusamban egyedül Pap nélkül, nem várták az én esperesi insinuationat és dispositionat, hanem már vártotának magok(na)k, még p(edig) Tractusan kívül valót [TL. Zágoni Aranka György ref. esp. gr. Teleki Ádámhoz. — "SzD.]. 1787: ha az irt idő alatt valamellyik Fél a Más Félnek meg károsodását detegállya, tsak atyafiságos insinuatora is, annyiaval inkább törvényes admonitióra rectificálni tartozik, negligálván pedig két Eszterdők alatt a' károsodás insinuatioját, vagy a' Rectificatio Solicitatioját valamellyik fél, ha nem akar a' más fél, annak utánna rectificálni nem tartozik [Kv; Ks 73. 55].

Szk: ~t tesz. 1724: Minthogy mind penes, mind intra assigna(ti)ones valo Postálkodás, már annjira enervalta ezen meg romlott heljseget hogy feles Lovak hijjával légjünk; azoknak dőgi miatt; kentelenítettünk ez irant Ngod(na)k igen alazatosan insinua(ti)ot tennünk [Ne; Ks 83 a város hadnagya a főisp-hoz].

insinuációlevél (be)jelentő levél; litterae insinuatoriae; scrisoare de inştijnjare; Anmeldeschreiben. 1570: Ertyk eo k. varoswl Az Deseo Ianos Jnsinuacio lewelet az Espotal Jozaga feleol. Mely Theorwent Nez [Kv; TanJk V/3. 13a].

insinuál 1. megjelent; a da de ştire; zur Kenntniss bringen, anmelden. 1708: kirtem azonn hogi insinualja mind Fő es Vice kapitany uraimeknek, azonn penczenek kezünkben valo bucsatotasat [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1718: De midőn látom és praeidealom ő H(e)r(cegsé)g(éne)k nagy kárát kötelessége(m) és szoros Reversalisom(na)k tenora aszt tartya hogi Ur(am) kg(dne)k mint Principalisomnak intrepidé

insinualjam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1721: Ha Isten szerencsét ad hogy udvaralhassak az Melt Ur(na)k, bővebben insinualak az Ur(na)k mindeneket [Ks 95]. 1752: ha kinek terhere voltam, insinualta volna nekem, bizony nem incom(m)odáltam volna többet [Altörja Hsz; ApLt 3 St. Apor Apor Péterhez].

2. jelent; a raporta, a face cunoscut; melden. 1739: Fel fordulva ide Petekre^a s Palosra^b Geczi Urammal mint beszélgettem ... Exciad(na)k kívántam insinualni [Ks 99 Nagy Boldisár lev. — ^aU. ^bNK]. 1743: kívántam Nagyságodnak alázatosan insinualni, már egy néhány rendbe, requirált engemet ... Maxai Gábor Ur(am) ilyen dologrol^a [ApLt K. Ajtai Cserei György Apor Péterhez. ^aKöv. a jelentés]. — L. még Erdő II, 35.

3. ráfog; a afirma; jm etw. unterschrieben/aufbürden. 1786: nem hallattam hogy ... valaki azt mondotta, vagy Insinualta volna, hogy mivel nyomtatásban nem ment azon altissima Regia Decisio, tehát se a Communitást, Sem akármellyik Privatust nem kötelezi a' meg tartásra [Torockó; TLv. 4/13. 54—5].

4. bejelent; a declara; anmelden. 1763: Insinualván Instantiájáb(an) ... Fejér István eökegelme, miképpen kívánta adorialni Eczakának idején Házában az l(nc)tyus mezetelen fegivert, rosra czélozo szándékkal kezében hordozván [Torda; TJkT V. 147] 1798: En Groff Korda Mária ... tészek a Regius Urak előtt ... Tek Veress Bálintné Ifiu Aszszonyynyal valo perembe ... ilyen protestatiot, hogy noha generaliter reportatiot insinualtam, de még is most is insinualom, olly véggel, hogy in genere a ki botsátott Jozságra ha mi leveleim akadnának mellyek azt mutatnák, hogy ... ollyas Jozságok is mentenek ki ... mellyek nem illették ... Trauzner Sigmond részét, tehát azokat ... ne légyen késő megigazítani [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 26a].

Szk; *instanciát* ~ kérelmet jelent be. 1766: Sokat nevettem egyszer a többi között, mivel azt beszélte: öfelségének valaki azzal adta volt be, hogy a tarsolyába nem nyúlhat a kövérségnek miatta. Azért is — úgymond — megkerestem az alkalmatosságot, s mikor öfelsége kiment a kertbe, akkor én is kimenvén, öfelségének egy instantiámat insinualtam s szemeláttára a tarsolyomból vettem ki [RettE 202. — ^aTeleki Ádám generális] * *novumot* ~ perújítást/újrafelvételt jelent be. 1808: Mi Kővendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses ... Nemes Aranyos Széknek hités Assessorai ... Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusok Ítéletet tevén, azt kiis mondottuk a Felek előtt, és a praetensus Fiunak nem tettven a Deliberatum Novumat insinualt | a Praetendus Léányoknak vagy Aszszonyoknak nem tettven^a, minthogy Novummal nem éltenek volt, Novum(ot) insinualtanak és azt meg is nyerték [Asz; Borb. II. — ^aAz ítélet] * *protestációt* ~ fellebbezést jelent be, protestál. 1771: Mohai János Uram insinual maga részéről ollyan protestatiot, hogy ... a' melly hely, ezen Divisio alkalmatosságával már fel osztatott, hogy ezen mostani Divisio, azon pendens processussának semminben ne praejudicállyon [Fejér m. DobLev. II/428. 29a] * *rekurzust* ~ felszólamodást jelent be, felfolyamodik. 1807: Az Alperes recursust insinual a' Tk. Fő ITanatshoz. A Fel peres p(ro)testal további költségéről faradsagarol [Ne; i.h. IV/910. 1a].

5. ~ja magát a. értesít, jelent; a face cunoscut; verständig, benachrichtigen. 1752: kívántam alázatosan az Mlgs Urnak magamat praevie insinualni, hogi ha az Mlgs Ur azon sz: Devotiora el mégyen azon eo Excellentiájától praefigalt Terminusnak denecessé megh kelletik változni [Sáros KK; Ks 83]. — b. ajánlkozik; a se offeri; sich an/erbieten. 1745: insinualta valais magát ... Gubernialis Secretarius Urnak Boer István Uram(na)k, ... hogy ha Eltető Ferentz Ur(am) Instantiája elő vetetőd-nék, kívánná defendálni [WassLt Wass Ádám lev.]. 1760: Hoc anno 1760 jött öfelségének az országhoz olyan kegyelmes parancsolatja, hogy ... választassanak 120 ifjak, kik Bécsben öfelsége körül gavalléri statusban lévén, praetorianusok, vagy praetoriana turma legyen. Melyre nézve minden communítasokból öthonaton insinualták magokat [RettE 109]. — c. kötelezi magát; a se angaja; sich verpflichten. 1756 k.: Ha ki porond Bányákhaz más ember örökségén által jerugát vinnének, és azon örökségnek Possessora, vagy Arendassa ad summum intra 15nam azon munka tételre mivesnek vagy költségnek adásával magát nem insinuallya, hanem rettyiben, örökségében, Jozságában ha mi kára léssen, azt az jeruga vivo a justa proportione meg fizetni tartozzék [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1765: Borbádon^a lakos Sárdi Szabó Samuka nevezetű Executor Commissarius az Executorokat egy, vagy más faluba bé szállítván, maga ... Samuka a Falukra excurrált, s magát insinualván hogy ha discritizállyák, az Executorokat oda nem vinné, a szegénység dicretizálta pénz s egyéb naturalékkal [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 202. — ^aAF]. — d. jelentkezik; a aparea; erscheinen, zum Vorschein kommen. 1737: A bal czomomba (!) egy nagy talyu (!) insinualva(n) magát ... Svinkhauer (?) uram Flastroma, Isten uta(n) ki fokaszta [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.]. — e. kb. vkihez fordul, vkinél jelentkezik; a se adresa cuiva, a se prezenta la cineva; sich an jn wenden, sich bei jm melden. 1710: Teleki Mihály ... már nemcsak Béldi Pálnál, hanem a több uraknál is insinualván magát, szüntelen vádolja vala Bánffy Dénest ... éjjel-nappal nehezíti vala Bánffy Dénes ellen való dolgokat [CsH 113—4].

6. magát ~ni tudó bizalomba férközni tudó; a şti să cucerească încrederea cuiva; fähig sein, sich in js Vertrauen einzuschleichen. 1823—1830: Volt Bécsben egy Dienes Samuel nevű ágens ... nagyon gálánt és magát insinualni tudó ember volt. E Bécsben ágens lett, inkább kereskedő, mint pereket folytató ágens volt. A licitáción holmikát megvett olcsón, a felmenő úriaknak nagy drágán nyakokba tolt, egyébként is csalta és őket rontotta [FogE 172].

inszinuált 1. bejelentett; declarat; angemeldet. 1807: Azon terhes Deliberatum ellen insinualt Recursusra nézve a processus(na)k sub H lévő ki iratásáért pappiros és petséttel edgyütt Hf 3 Dr 60 [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. 1808: A fen irt Appellata Felperes Rész mái napon én előttem Biro Sigmond Uram által az insinualt Novumat remittálta, és arról tellyesen le mondván ezen fen irt Ítéletet Executioban vétetni kívánnya [Asz; Borb. II]. 1834: Az Alperes Tulajdonos Possessoratus inhaereal insinualt Appellatiojának, s ... nem álhátván

annak ellent a' Felperesi Contentio, megkivánnya az Alperes Bertokosság: hogy az Appellationnak simpliciter helyi engedessék [i.h. I Asz törvényszéke].

2. *magát* ~ ajánlkozó; care se oferă; sich empfehlend. 1749: az mi azon magat insinuált Véég Istvan Uram dolgát nezi en bizony nem ismérem, de az mint erttettem feles Gjermeki vadnak ... pedig az gjermekes cseledet nem szereti eő exelenciaja (!) [Noszolyi SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

inszinuáltat 1. kinyilatkoztat; a declara prin cineva; offenkundig machen/äußern lassen. 1760: B. Korda Vr(am) maga Praefectussa által a M. Teleki Fiu Ág Attyafiak(na)k insinuáltatta, hogy a pénzt fel veszi, mind ketten részemről lévén Admoneáltatva, ki tettzik, hogy mindketten próbálni kívántak [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírása, de a lev. más kézzel]. 1774: némelykor változván az udvari Tiszt díficiliskedtek nem akarván adni ágat, de a Mlgs Földvári Familia engemet olyankor elküldett és insinuáltatta mi nemű Contractussa legyen az urnál a Néhai Fejedelem Asszon(na)k [Gál-fva KK; Ks 66. 44. 17f].

2. tudtul adat; a înștiința (prin cineva); bekannt geben/zur Kenntnis bringen lassen. 1739: Ugy Concludatunk hogy hajtassuk Korondra minden marhainkot ha Exciad meltoztatnek Mgos Groff Gjulafi Uram eő Ngranak insinuáltatni a Korondiaknak tudom job és batyosságab helyét rendelének [Petek NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev. — ^aU]. 1744: insinuáltatotta (!) Az R. Gubernium aztis hogy az előtt szalmák (!) hordatot-tak (!) a magas hegyekre hogy ha az ott lévő Strasa valami idegen népet látna jöni, azt meg gyujtván a Nepség ebből eszre vévén jövetelit el szaladhatna, de eztis nem approbalta a Regius Co(mmi)ssarius Ur Ex(ce)ll(entia)-ja [ApL 4 Árkosi Benkő Raphaél, Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből].

inszinuáltatik nyilvánítatik, bejelentetik; a fi declarat; angemeldet/gekündigt werden. Szk: *opinio* ~ vélemény nyilvánítatik. 1775/1802: mindkét részről adducalt Documentumak, s Procuratorak allegatioi, meg halgatván (!) 's meg olvastatván a Subversans contraversianak diremtioja, és el igazíthatás végett pro ulteriori discussione a Tekentetes Törvényes Continua Táblának általunk ezen Csekely opinio insinuáltatik^a [BSz; JHb LXVII/3.91. — ^aKöv. a nyil.] * *protestáció* ~ jogfenntartó nyilatkozat/jogfenntartás jelentetik be. 1770: Midőn a' Malmok revisiojara exmittált In. Commissio itt(en) lett volna az egész Bere^a Nevezetű Falunk közönséges akarattýabul insinuáltotté protestatio azon In. Commissio előtt hogi ha valami kár esik az iszopos helyekre Nézve az Exponensetől kívánnýak restitutioját [Msz; BetL 7 vk. — ^aMT] * *reportáció* ~ a generális székre derék székre/megyei főtörvényszékre való visszavitel jelentetik be. 1802: Ezen Executionak miként lett termináltatása ? a Felek között publicáltatván, Méltóságos Béli Antalné Aszszony ó Nga részről Reportatio insinuáltatik a' Generális Székre [T; BL 12 Végla Horváth Gáspár szb nyil.].

inszinuátum bejelentés; declaratie; Anmeldung/zeige. Szk: ~ot tesz. 1771: Tit. Tot Váradgyai időssbb (!) Kornis Gábor Ur missilis Levelét praesentáltatá Tit.

Dévai György Ur Hápertonai Udvari Birája, Brassován Vasília által . Levelében tett a Divisionale Forumnak ily insinuatumot^a [Fejér m.; DobLev. II/428. 20. — ^aKöv. a bejelentés szövé.].

inszisztál 1. -nak, -nek ragos állandó hat-val; in context cu un adverb cu sufixul -nak, -nek; mit Adverb mit Endung -nak, -nek. 1. kitart vmi mellett; a persista/persevera (în ceva); bei einer Sache bleiben/ausharren. 1831: a volt Gujas ... mostis annak insistál, hogy ó azon éjtzaka ... a Guja mellett volt, — meg lehet hogy el alutt volt, és a kiabálást azért nem halhatta [Dés; DL 5].

Szk: *erősítésének* ~ kijelentése mellett kitart; rezistá asupra declarațiilor făcute; auf seiner/ihrer Äußerung beharren. 1831: Vonutz újra a maga elébbeni erősíté-seinek mindenekben insistál [Dés; DL 332. 7] * *repulziójának* ~ visszautasítása/ellenszegülése mellett kitart; a insista în privința respingerii; auf seiner/ihrer Wider-setzung beharren. 1775: admoneáltatva kegyelmedet az Exp(one)ns Ur <ő> Nsga, hogy . Repulsiojának insis-talni nem kíván . . . kész lézen ő Nsgais a' Jóságot remittálni [Mv; BetL 7] * *vmilyen határozásnak* ~ vmilyen határozat mellett kitart; a insista în privința hotărî-rii; bei irgendeinem Beschluß ausharren. 1826: Én azon Commissio határozásának a' Gyalakuti^a Communitas-sal együtt most is álhataroson insistalok, és a' mellől tel-yességgel el sem állok [Msz; Gyl. — ^aMT].

2. ragaszkodik; a insista; auf etw. bestehen, an einer Sache festhalten. 1761: Incapillis Fekete Sára Aszszony insistálván á törvény ereje(ne)k D. P. I. T. 99. aláza-tosson effligitállya maga jovait assignáltatni [Oroszfalu Hsz; BLev.].

inszkribál 1. jóságot (zálogos jussal) adományoz; a face o donație/danie (cu mențiunea dreptului de răscum-părare); (mit Pfanderbe) begüttern. 1607: my kezwnk-nelis az Colosi es Zékj Camarak bizonios summaygh ... uoltanak Inscribalua [Kv; RDL I. 80. — A teljesebb szövé. *inszkripcionális levél* 1. al.]. 1608: my Kendy Istuan vram Tanachiunk es Cancellariusunknak meg tekintuen hwseges, es alhatatos zolgalattiat, ... zamos Uyuarat minden hozza tartozando iok es Jozagokkal eo kg(ne)k inscribaltuk, es adtuk [Törzs. fej-i instr.]. 1616: ezen Incatta allegalya azt, hogy az mikor az Colossi So Aknat meg arendalta Bathory^a feiedelem üdőieben, az miczioda igassaggal önekj inscribalta volt, akkeppen birtta volt [Kv; RDL I. 100. — ^aBáthory Gábor]. 1621: Nemzetes hiuwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly biranknak meg tekentuén mind magara es nemzetere ne-zue az hazában beöchületes allapottiat es ertuen az vduar-helyi uarunk(na)k megh építésere ualo io inclinatioat . . . azon uarunkott ... neki inscribaltuk [i.h. fej-i ad. lev. — A teljesebb szövé. *inszkripció* 1. al.]. 1671: kegyel-mes Aszszonyunknak inscribaltuk volt Fogarast hoz-zá való jóságival edgyutt [CC 73]. 1676/1681: Szakatz György hiven s jamborul kötelezven magat szolgal-ni, ... adtam és inscribaltam neki es ket agon lévő s le-jendő maradékinak Vajda Hunyad Várossomban Alsözgh nevű Uczaban egy hazat . . . minden ahoz tar-tozo határiveral [Vh; VhU 340—2 Thököly Imre ad. lev.].

E jel-re l. *inszkripció* al. a jegyzet.

2. elzálogosít; a ipotēca/zálogi; verpfänden. 1584: Volffard Istwa(n) vram vallia ezt . . . Tar Istwan . . . Azt monda eleottewnk hogy azt a' ket hazat meg ne(m) valtia Thar Istwa(n) hane(m) chak Az eo hazat kit Inscrbalt Redemptibil(ite)r pro fr 600 [Kv; TJK IV/1. 356]. 1607: az Colosi es Zekj Camarak bizonios summaigh, ugi mint negyuen ezer, ket szaz harmincz eöt forintigh es eginehany pinzig uoltanak Inscribalua [Kv; RDL I. 80]. 1658: Az szent Georgy Uczab(an) . . . Valo hazamot Inscribalo(m) az feleségemnek ket Zaz forintba(n) az meg az en nevemet Visely [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1672: Szamos Uyvar videkeröl regen el bujdosot Morosan Peter nevű Jobbagyunkat Gyermekivel feleségével es minden marhaival az még irt arvák(na)k^a es ket agon levő maradékoknak attuk, es Inscribaltuk, Szaz magyar forintokban [SLt O. 26 fej. — ^aNéhai Suki Ferenc árváinak; Pálnak és Mihálynak]. 1677: Fogaras Várért és jóságáért; . . . hetven háro(m) ezer forint summát deponálván Tekéntetes és Méltóságos Fejedelem Idősbik Rákóczi György Urunk ő Nagysága, és azt hét ezer forintal angealván az Ország, inscrtálya ő Nagyságának, és Posteritásinak Fogaras Várát, hozzá valo minden jóságival edgyütt nyolczvan ezer forintban [AC 60]. 1700: Kldis 60 forintban inscribalta volt néki edgy ház helyét [Ks 96 gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1771: az említett Tisztarto nem akarván toáb szolgálni Néhai Bálpatakiné Aszszonjomat, ketele-nítettett . . . ingemet^a inscribálni bizonyos Summa pénzig [Girbó AF; JHb. — ^aA vallót, Flora Latzko (80) jib-ot]. 1804: a Nyilak edgyeztetésire azon Czikudi appertinentias Sessiois, melyet Néhai . . . Groff Vass Miklos Ur Özvegye és fia N. Groff Vass Farkas Urffy Szol-gájoknak Détései Istvánnak, 600 ~ hatszáz Mftok-ban inscribáltanak volt, ez uttal osztály alá mennyen [Mv; WassLt. — A teljesebb szöv. inszkribált 2. al.]. — L. még RettE 56, 103; UF II, 652.

3. fellebb ~ vkinek (zálogos jussal birtokolt) adomá-nya zálogösszegét felemeli; a majora suma de ipotēca/de zálog; Pfandsumme js (mit Pfanderbe besessener) Do-nation erhöhen. 1662: méltotassék Nsgod azo(n) fa-nalucskát fellebb^a inscribálni^a [JHb I/4. — ^a1000 forintnál. — A fej. kezével: Inscribaltuk haro(m) szaz forintal fellebb]. 1679/1681: Jol emlékezhetik Ngd réa, hogy V Hunyadon . . . vöttem pénzemen egy hitvan hazat ugy mint f 400 mely Ngd méltosagos eleitül inscribaltatot in f. 400. Mely Donatiot enis manutenealok . . . azon Do-natiomat megh ujítani es fellebb inscribalni méltotass-ék [Vh; VhU 456].

inszkribálás 1. zálogos jussal való feji-(el)zálogosítás; ipotēcare/zálogire princiară/domnească (cu mențiunea dreptului de răscumpărare); fürstliche Verpfändung mit Pfanderbe. 1671: Teleki Mihály Uramnak a' kis Selyki Dézma inscribálása | Gyalu Vára inscribálása 35000, fo-rintba(n) Bálfí Dienes Uramnak [CCMut].

2. (el)zálogosítás; ipotēcare, zálogire; Verpfändung. 1825: Néhai Eleim Nemes Bölönyi Sigmóndnak adták azon Sessiot . . . melynek inscribálásáról a' Tanuk hal-lomásnál egyebet nem is valhatnak [Born. G.XIII.28 gr. Bornemisza Leopold nyil.].

inszkribálhat elzálogosíthat; a putea ipotēca/zálogi; verpfänden können. 1724: Nehai Bátytyok Tar András

inscribalhatta az Aviticum bonumo(ka)tis mit utolso szükségében, mivel az Haza Törvényeis admit-tallya az olyan nagy Casusokban valo rendes inscriptiot söt modgyával valo eladásátis az Aviticum bonumok-(na)k [Asz; Borb. I].

inszkribált 1. zálogosított/zálogba vett; oprit ca gaj/ca zálog; verpfändet, in Pfand genommen. Szk: ~ kvártia a zálogba vett dézmanegyed; a pátirme de dijmă oprită ca gaj/ca zálog; in Pfand genommenes Zeh(e)ntviertel. 1620: hogi . . . az Inscrbalt quartat . . . vyabban megh Arendalhassuk, Eö kglmek . . . vetettek egy vonasra f 2 [Kv; TanJk II/1.297] * ~ kvártias a zálogba vett déz-manegyed beszédője/kezelője; stringătorul/administra-torul sfertului de dijmă; Einnehmer/Verwalter des in Pfand genommenen Zeh(e)ntviertels. 1621: Az Taualj bezulletes zamueueo Vrajm ben leue(n) az Inscrbalt quartas Vrajmtol zamot ueue(n) kezittetem eo kemek-nek Ebedre^a | Eo kemek Tanaczul . . . az Inscrbalt quartanak arendaja feleol ben leue(n) hozatta(m) bort eo kemek(ne)k [Kv; Szám. 15b/IX. 208, 207. — ^aKöv. a fels.].

2. elzálogosított, zálogba adott; ipotēcat, zálogit; verpfändet, in Pfand gegeben. 1679/1681: Ket Szaz fo-rinton váltvan ki ő kglme az négy Száz forintban insc-ribalt örökséget ha mi fa épületet teszen ő kglme, vagy Posteritassi, hogy cum aestimatione redimalhassam En es Posteritassim, annak annuálok [VhU 457 Thökölyi Imre zál.]. 1782/1785: Détései István Uram . . . azon Ambrus Ferentznek inscribált Házhelye mellé Kratsu-nász Páskulynak égy házat akart építeni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596.326]. 1804: a Nyilak edgyeztetési-re azon Czikudi appertinentias Sessiois, melyet Néhai . . . Groff Vass Miklos Ur Özvegye és fia N. Groff Vass Farkas Urffy Szol-gájoknak Détései Istvánnak, hosszas, és hivséges Szolgalattya meg jutalmaztatására . 600 ~ hatszáz Mftokban inscribáltanak volt, ez uttal osz-tály alá mennyen . . . maga az Inscptionalista Detesei Istvánis jelen léuén és az Inscptionalis Summának fel vételére, s azon inscribált Sessionak ki botsátására nézve semmi nehézséget nem is tévén Groff Vass Sámuel Ur, kinek azon antiqua appertinentias Sessio Nyilyába jutott, az épületekért Száz ötven Mftokat . . . Détései Ist-vánnak effective kiis fizetté (!) [Mv; WassLt].

3. kb. (a levélbe) belefoglalt; cuprins/inclus (în scri-soare); (in den Brief) eingefaßt/geschlossen. 1784: a mely vallokat a Nevezet Exponens Ur az aláb in Scribált (!) petséttel^a mi előnkben hivattat mi is azokat . . . szorgalmatason meg kérdeztük [Bögöz U; IB. — ^aA Sigillum Citatorium (időző pecsét/levél) a vallató levélbe bele van foglalva].

inszkribáltat (jóságot) vkinek elzálogosított (zálogos jussal juttat); a dispune să se ipotēcheze/să se zálogească cuiva (un bun) (cu mențiunea dreptului de răscumpă-rare); (Gut) mit Pfanderbe verpfänden lassen. 1677: Ha kiknek a' praefigált terminus után^a, ex praedictis bonis Fiscalibus jóságokat conferáltak . . . az olly-a-noktól sem magoktól, se gyermekektől, a' Fejedelem el-ne foglaltassa, hanem kezeknél hagyván, bizonyos sum-mában inscribáltassa a' szolgalatnak és a' jóságnak mivolta szerint [AC 43. — ^aAz 1588-as medgyesi egy után].

inszkribáltatik 1. (meghatározott ideig) zálogos jussal adományoztatik; a fi donat (pentru un timp stabilit) cu mențiunea dreptului de răscumpărare; (bis zu einem Termin) mit Pfanderbe begüttert werden. 1671: Azon Fogaras Várát hozzá tartozó falukkal és portiokkal edgyüt inscriptioban bírván mostani Kegls Aszszonyunk^a, a' mely Faluk és portiók azon Várhoz tartozandók, más kezénél volnának ... annyi summán válthassa ki ő Nagysága a' mennyi summában inscribáltattak az előbbi Fejedelmektől az Donatariusoknak^b, és annyi-val fellyebb inscribáltassék ő Nagyságának és szerelmes Gyermekeinek, az mennyivel azokat ki-váltja comuni voto concludaltuk [CC 71. — ^aI. Apafi Mihályné Bornemisza Anna. ^bLapszélén: hivatkozás az 1664-i egy-i végzésre]. 1677: Huszt Vára minden pertinentiaival, és minden jövedelmével, s' a' So Aknával edgyüt, ötven ezer aranyban inscribaltatott, a' Néhai Tekintetes és Nagyságos Groff Bethlen Istvánnak^a és maradékának [AC 148. — ^aI. Bethlen István, Bethlen Gábor öccse; 1630-ban I. Rákóczi György javára történt lemondásáig maga is választott fej. ^bA lapszélén hivatkozás az 1626. évi egy-i végzésre].

2. elzálogosítottatik, zálogba vettetik; a fi zálogit, a fi pus in zálog; verpfändet werden. 1763: Néhai Ntzs N. Enyedi Szántó Mihály Vram Relictája ... Borberek Drusiana Asz(onj) és condivisionális Attyafia Titt. Borberek István eö kglme már régtől fogván perelentek ... considerálván tehetetlenségeket ... Dobolyi Joseff Uram(na)k szolgálatának jutalmával inscribálték ... száz M. forintokban az pusztá házhely [N; DobLev. II/344]. 1802: a Jozság most inskribáltván, hasonló állapotban az arenda ki telésekor viszzá bottsáson [Kv; JHb XX/12].

inszkripció 1. (zálogos jussal való) adomány/rég donáció; donajie/danie (cu mențiunea dreptului de răscumpărare); Donation (mit Pfanderbe). 1621: Nemzetes hiuwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki király biraknak, megh tekintvén mind magara és nemzetére nezue az hazában beöchületes állapotit es értuen az vduarhelyi uarunk(na)k megh építésere ualo io inclinatioit ... azon uarunkott bizonios summaban es conditioit alat neki inscribaltuk ugj hogi a' mit rajta épített uagi épittene, azt io lelki ismeretw ahoz érteő hiueinkel aestimaltatua(n) ... fele aestimatioia mindenkor az Inscriptio summaiahoz adycialtatua(n) tempore redemptionis persoualutane [Törzs. fej-i ad. lev.]. 1671: Kglmes Aszonym ... Ngtok meltosagos udváraba laktomban adott vala Nagod kegyelmességébül három Fagaras földi gyermeket inscriptioban egy özvegy aszony anyokkal edgyütt [UF II, 505]. 1677: (Bethlen István) igaz legitimé eligaltatott, s' inauguraltatott Fejedelem volt, ő Nagyságának minden collatioit, donatioit, inscriptioit, annuentiait, valamelyek legitimé emanáltatának intacte et illibaté meg-tartya^a [AC 24. — ^aA fejedelemségről lemondott I. Bethlen István után fejedelmé választott I. Rákóczi György].

Az inszkripció v. inszkripció a szolgálatok jutalmazására vmilyen ingatlannal ellenszolgáltatás nélkül v. értékén aluli összeg fejében meghatározott időre, ill. az ez összeg letétele idejéig való átengedése a megjutalmazandó számára. Az inszkripcióval a feudalizmus korában a király v. a fejedelem a maga alattvalóit, a földesúr uradalmi alkalmazottait, bizalmi embereit, familiarisait jutalmazta, illetőleg igyekezett serkenteni a maga iránt való hűségre és a maga érdekeinek védelmére [Úriszék 1014].

Szk: ~ban ad (zálogos jussal) adományként ad. 1681: adot uolt a Szüle Atyam jambor szolgálatyáért ket házhelyet inscriptiob(an) [BálLt 1] * ~ban bír (zálogos jussal való) adományként birtokol. 1681: (Telek nevű falut) az előtt mind csak Inscriptioban birták, én örökösitettem meg azután abban magamot [i.h.] * ~ban konferál (zálogos jussal) adományoz. 1671: (A fej.) conferálta volt ő kegyelmének^a Gyalu várát hozzá való jóságival 25000. forint inscriptioban [CC 72. — ^aBánffy Dénesnek] — A teljesebb szöve. inszkribál 3. al. 1690: Azo(n) kis helyetksének eddig senki P(oses)sora nem volt meltoztassek 30. forint Inscriptiob(an) magamnak és két agon lévő Post(erita)ssimnak k(e)g(ye)l(me)sen conferalni [Fog; Szád. Recsei Bojer Peter kérelme] * ~ban vagyón (vki kezén vmely jóság zálogos jussal való) adományként van. 1637/1821: Offen Bánya ... Fiscalis Jóság Inscriptioban vagyón Filstikk Uraméknál [Torockósztyörgy, TLev. 8/1]. 1677: ha kinél inscriptioban volna valami jóság, vagy Fiscalis Proventus ... afféle Bona Fiscalia, vagy Proventus Fiscalis ... szabadon a' Fiscus által minden időben ki-váltathassék, a' derék summát egészben és éppen le-tévén [AC 43-4]. 1764: Inczédi Sámuel ... egy talpalatnyit soha sem keresett, hanem inkább a kérei^a majd egész faluját, mint-hogy inscriptioban volt, az örményeknek kiadá [RettE 170. — ^aKérón (SzD) levő].

2. (zálogos jussal való adományról szóló) adománylevél; hršov de danie, scrisoare de donajie; Donations-brief (über Schenkung/Donation mit Pfanderbe). 1677: Mivel Bethlen István Uram ő Nagysága igaz legitimé eligaltatott, és inauguraltatott Fejedelem volt, ő Nagyságának minden collatioit, donatioit, inscriptioit, annuentiait, valamelyek emanaltattak, ha kik olylak vadnak; intacte et illibaté meg-tartya és meg-hadgya^a azokban [AC 27. — ^aI. Bethlen Gábor öccse, bátyja halála után 1630-ban — két hónap után történt lemondásáig — maga is választott fej. ^bI. Rákóczi György. ^cLapszélén az egy-i végzés időpontjára való utalás: Ex Art. An. 1642].

Szk: ~ban megtart (zálogos jussal való adományról szóló) adománylevél adta jogokban meghagy/tart. 1677: Urakat, Nemesseket, Keritet és Mező Városokat, Szászszágot és Székelységet, régi és minden legitimé emanaltatott Privilegiumokban, Donatiojokban, Annuentiokban, Inscriptiokban meg-tart^a [AC 25. — ^aLapszélén az egy-i végzésre való utalás: Ex Art. I. An. 1630. ^bI. Rákóczi György] * ~ban megtartat (zálogos jussal való adományról szóló) adománylevél adta jogokban meghagyat/tartat. 1677: Urakat, Nemesseket, Keritet és Mező Városokat, Székelységet, Szászszágot, régi és legitimé emanaltatott Privilegiumokban, Donatiojokban, melyek helyben maradtanak, annuentiokban, inscriptiokban meg-tartasson^a [AC 24. — ^aI. Apafi Mihály. — Lapszélén az egy-i végzés időpontjára való utalás: Ex Art. An. 1629].

3. (zálogos jussal való adományra megállapított) visszaváltási összeg/summa; sumă de răscumpărare (pentru donajile cu mențiunea dreptului de răscumpărare); (für die Donation mit Pfanderbe) festgestellte Rückkaufsumme. 1658: ha penegh neheztelj hogy birja az feleségem azt az portiot, az Léányom az fen megh irt Inscriptiot tudni illik az Eottven forintot tegye le az maga sajáttyabol az feleség(em)nek és igh birja az leanyo(m) [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

4. felirat; inscriptie; Aufschrift. 1714: Ezüst Tál szelvény meg aranjozott Inscriptioval: Balthazar Apafi A 1648 [AH]. 1756: A Nagy kapu felső szemöldök fáján ... vagyon ily Inscriptio B. Stephanus Josika Anno 1721 [Branyicska H; JHb LXX/2. 10—1]. 1761: (A) gyalog kapunak szemöldök fáján ily Inscriptio vagyon: L.B.B. Josika Josef Aó 1739 [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1.12]. 1763: (A) gyalog Kapunakis szemöldök fáján ilyen Inscriptio vagyon: Anno 1737.28va Martii [Szászvezsőd NK; i.h. 197] | (A harang) Inscriptiója ez volt: O rex gloriae veni cum pace; mint egy tallér olyan metszésben volt mind valami oltár s két letérdepelt, hoszzú köntösű (papi) emberkép [RettE 151]. 1811: Egy Új On Tángyér T.S. Inscriptioval, és egy régi fejér onbol mesterséges virágokkal öntött keresztelő Pohár; a' fenekén-ilyen Inscriptioval: A' Nádasi Ekllesiá: adta B.F.H.S. 1707 [SzConscr.].

inszkripcionális I. mn I. ~ *levél* (zálogos jussal való adományra vonatkozó) adománylevél; scrisoare de donajie/hrisov de danie (pentru donajie cu menjinerea dreptului de răscumpărare); Donationsbrief (bezüglich der Schenkung mit Pfanderbe). 1597/1799: Mely dolognak nagyobb erősségére adom az alább coramizalando Regiussal előtt ezon Manumissionalis, Donationalis, Inscriptioalis Levelemet [Tihó Sz/Dés; JHb IV/19]. 1607: my kezwnknels az Colosi es Zekj Camarak bizonios summaigh . uoltanak Inscríbalua, kiről azon Gywlesben leueo Attiankfiai . kezek leöttek uolna Inscriptioalis Leueleynket, es ahoz walo Igassaginkat megh mutogatnj [Kv; RDL I. 80].

2. ~ *summa* (zálogos jussal való adományra megálapított) visszaváltási összeg/summa; sumă de răscumpărare (pentru donajie cu menjinerea darului de răscumpărare); (für die Donation mit Pfanderbe festgestellte) Rückkaufsumme. 1655: Szamosujvárhoz tartozo Ilosva^a nevű Fiscalis falunak inscriptionalis summáját a' Fejervári Kaptalanban le tetették Parancsoljuk azert Klgd(ne)k kegyelmesen, es serio, megh irt falunak az Fejervári Kaptalanbúl Inscriptioalis summáját vegye fel [WassLt fej. — ^aA. v. F.ilosva, mindkettő SzD-ben]. 1804: a Nyilak edgyeztetésire azon Czikudi appertinentias Sessiois ez uttal osztály alá mennyen . maga az Inscriptioalista Detsei Istvánis jelen léuén és az Inscriptioalis Summanak fel vételére Groff Vass Sámuel Ur az épületekért Száz ötven Mftokat . Detsei Istvánnak Effective kiis fizetté (!) [Mv; i.h. — A teljesebb szö. *inszkribált* 2. al.].

II. *fn* (zálogos jussal birtokolt jószágról való) adománylevél; scrisoare de donajie/hrisov de danie (cu menjinerea dreptului de răscumpărare) Donationsbrief (bezüglich der Schenkung mit Pfanderbe). 1681: Pap Ferencz Egesz Falurol Also Nadasrol^a valo Inscriptio-nalissa [Ált Urb. 4. — ^aH] | Szemere Gyorgynek Kis Kalanrol^a valo Inscriptio-nalissa [VhU 249. — ^aH].

inszkripcionalista (ingatlant) zálogos jussal birtokoló személy; persoană care deține un imobil cu menjinerea dreptului de răscumpărare; (Immobilien) mit Pfanderbe besitzende Person. 1804: a Nyilak edgyeztetésire azon Czikudi appertinentias Sessiois, osztály alá mennyen . maga az Inscriptioalista Detsei Istvanis jelen léuén . . . Grof Vass Sámuel Ur, . . . az épületekért

Száz ötven Mftokat . . . Detsei Istvánnak effective kiis fizetté (!) [Mv; WassLt. — A teljesebb szö. *inszkribált* 2. al.].

inszkripció 1. (zálogos fej-i) adományos; de donajie (princiară/domnească cu ipotecă); Donations- (mit fürstlichem Pfand). Szk: ~ *falu*. 1736: Kővár Videken Inscriptios Falúk Hagymás Lápos, Aranyas Falu. Ezeket B. E. szülém hat ezer forint Inscriptioiban birtak [Kv; JHbK LVII. 28] * ~ *jobbágy*. 1663: Rettegi Ist-va(n) Uram(na)k . . . Rettegi Fiscalis Inscriptios iob-bagi^a [Retteg SzD; RLT 1. — ^aOlv.: jobbágyi; értsd: jba-ai] * ~ *jószág*. 1649 k.: Inscriptios ioszágát eo kglnek, ki váltani, masok számára nem engedj, valameddigh, eo kglme az mi kglmes vrunk kglmesseget, megh becziüllí [Ks O. 46]. 1650: Az Inscriptios Jozsagot penigh, es kiualtkeppen az Fiscalist, perpetuo jure nem statualtani [Kv; Ks 4. IX. 2 St. Pálffy nyil.]. 1671: valakik vagy inscriptios vagy zálogos jozsagot birnak az mit most extra ordinarie kelletik az Possessor-nak fizetni, tempore redemptionis a' Capitalis summával refundaltassék [CC 91] * ~ *juss*. 1677: Végettetett hogy valakik ez ideig házoknak, és azokhoz tartozo örökségeknek birodalmokban meg-maradtanak, és azokat akár örökös, akár in-scriptios jussal Donatiojoknak continentiaja szerint birták, a' szerént magok és Posteritássok birhassák [AC 59] * ~ *szesszió*. 1681: Exempta Sessio, cum desertis No 53 Inscriptios Sessio cum desertis No 6 1/2 Jobbagi Sessio, - akin lak(na)k No. 97 1/4 Jobbagi Sessio, csak pusztáb(an) Nro 38 [VhU 76].

2. feliratos; cu inscriptie; mit Aufschrift. 1761: Gr. Teleki Mihály úr Gyéresen^a midőn valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna a végre, hogy valami inscriptios követ beletéessen, vette észre egy deák, hogy nem jó ott állani [RettE 125. — ^aAranyos-gyéres TA].

inszoláció erőszak; violentă; Gewalt. Szk: ~ *t követ* el. 1690: Contractusa Szerent eő kglme negy Fundusokat Údvezült Szegenj Atyank(na)k es nekünk maradekinak magais eő kglme (igy!) azan allat volt meg hogy pacifice birhassuk, s ugy is birtuk Szegenj Údvezült Atyank(na)k halálaig, de az utan az eő kglme jobbágyi menyí Törventelenseget es insolatiot követtek el rajtunk azt sok volna le irni [Fog.; Szád. Boér Thamas es Peterrek Postulatumi].

inszolencia 1. bűncselekmény; infracțiune; Verbrechen. 1677: Amely Nemes embernek semmi josszága nincsen, és valamely czégéres vétkeket, ugymint violentiakat, potentiakat, égetéseket, avagy azokkal fenyegetőzéseket, más jámboroknak veszedelmére leselkedéseket, kborlásokat, és egyéb hasonló insolentiaikat patral és cselekeszik . . . a' Tisztek szabadossan meg-foghassák . . . annak-utánna érdeme szerint büntetessék | Dezmák, sőt, és egyéb terheket Fiscus, vagy mások számára hordozó, avagy abból vissza menő Szekerese-kis, kik vagy tilalmas helyekben való károkat, kaszált és baglya szénáknak meg-bántását, kerteknek le-vágását, égetését, és több insolentiaikat-is szoktak cselekedni, sőt a' káros emberekre ugyan insurgalni-is; affélék-is ezen fellyeb meg-irt mód szerint büntetessenek [AC 130, 215]. — L. még AC 242.

2. merészség, vakmerőség; semejje; Wagemut. 1600: Az borkorchomarlokatis, mind az eodeo vthan valo bor Adasaert, smind penigh egyeb insolentiaiokert vgy beontessek eo kgmek, aminth ennek eleotte valo eodeokben vegeztenek eo kgmek varosul feleolle [Kv; TanJk I/1. 353]. 1723: Sok Sima szavaival s informatioival fedezték be magok insolentiaiojokat, Io Tétünket illyenekkel hálálván [Hátszeg; Ks 83 Csulay Imre lev.].

3. erőszak, erőszakosság; violenja; Gewalt. 1578: Ertyk azt is minemő tamadast teottek az felek pokulak Zochy Mihal vramon Byro vram azt a ky a tamadast theotte be hozassa, mert ... semmykeppe(n) ezt az insolentiat es hatalmassagot el nem akaryak zenwedny iobbagyoktul [Kv; TanJk V/3. 173a]. 1669/1681: serio paranczollyuk ... Haczkon lako Karansebesi es Lugosi minden rendeket ... Semmi nemű adozásra, dolgozásra, egy szoval Semmi rend kívül valo exactiokra őket erőltetni Semmi uton modon ne merészellyek, megh zabolazvan penigh Haczkoki Porkolab Dan Milotintis affele rajtok el követet insolentiaiktul [VhU 354 fej.]. 1671: Sok helyeken a' régi szabados Utakat mind Nemes, mind Paraszt Emberek el-akarván foglalni, az ott alá s' fel-járó emberekre rá támadván nagy Insolentiaikat cselekedtenek, sokakat futva szalasztván efféle úton [CC 34]. 1796: az Ország in A(nn)o 1659 Deliberative arra kötelezte magát, hogy a' Possessorokat ... a' Torotzkaiaknak insolentiaiojok ellen manutenealja [Mv; TLev. 5/16 Transs. 60 tábl.].

4. túlkapás; excés; Übergriff. 1581: Az kósségnek legie(n) eo kegmek zegitseggel (!) hogy az zegeny kósséog ne vallian kart valamy zabatlansag miat a' vagy az drabantok Insolentiaiokert [Kv; TanJk V/3. 245b]. 1780/1804: Egymást aemuláló Bányakban eső Patratumoknak büntetéséről ... ha illyen helyen a' Bányászok közt valami Insolentiák, patratumok történének, ugy mint: Bánya rontás, füstölés, hajigálás, vízzel való öntés, 's a' többi efféle . Excessusok inremissibiliter poena Constitutionis flor. 12 büntetessenek 's a' mely károkat tettek meg fizessék [Torockó; TLev. 8]. 1782: serio parantsoltatik hogy a jelentett Insolentiát se magok az Instások^a ne próbálják, se a Communitás, mert bizonyoson okot adnak arra, hogy a Törvény és Szentséges rendelkezések meg Sértéséért, példáson meg büntettesse nek [uo.; i.h. 4/6. — ^aA torockói jb-ok].

5. becstelenedés, rég, táj bestelenedés; injurie, ocará; Unehrllichkeit. 1751: lévén az en Házamnál Quar-téljos Nemet Nyergesnek Kortsomája történik ... hogy Vándor Juonnak egy Talléra csak oda lesz melljért mindgiárt az katonákba garaználkodék, és mondotta tiszternél is többszer adgiátok elé az pénzemet mert valamellyik közületek lopta el . az Német nyerges ujjobban kérte szépen, ne gazolkodgiék ne fogja az katonákra, de ... annál inkább réajok mondotta, látván a Németek iljen insolentiaijt az Lejdinant Szállásáról az Strását el hitták [Balázstelke KK; IB. Georg. Rempier (40) jb vall.]. Vándor luon az Németeket káromolta, bestelenitette ... melj insolentioijt nem álhatván az nemetek az Lejdinánt Quártellján lévő Strásával az Falus Biro Házához vitették [uo.; IB. Vonya Csukina (30) zs vall.].

6. féktelenség, zabolátlanság; impetuoizitate; Zügellosigkeit. 1741: Mint hogy a' Porondokhoz ritkán szokott szerencséje lenni a' Nms Városnak, az árvizek(ne)k

insolentiaiojok miatt, tettzett, hogy a Malaton^a fogatasek fel egy darab pusztá hely, vetemények(ne)k [Dés; Jk 553b. — ^aVárosrész].

Szk: ~t vizs végbe kicsapongó/zabolátlan életet él. 1764: A kispapok, vagyis clericusok ... Rettenetes insolentiát vittek végbe, csaknem szemlátomást fertelmeskedtek a bokrokon, úgy az udvaron éjjelenként. Marokkal hordozták a pénzt s úgy jártak egy Szántóné nevű asszony után [RettE 166].

inszolenskedik kb. zabolátlankodik; a sávirsi excese; sich zügellos benehmen. 1782: mi Birákokul okai nem leszünk annak, ha a Nép kedvünk és akarunk ellen is, a szükségtektől kénszerítettven Insolenskedik | hogy ha pedig Jobbágyaink insolenskednének az Erdők iránt ... érdemek szerint zaboláztassanak s fenytessenek [Torockó; TLev. 4/6].

inszolenszkál kb. áthág (vmely rendelkezést); a incálca; (eine Verordnung) übertreten. 1690: az minapi Fejervari Articulust az General ó kglme tekintetiert irattuk, ugy megis igyekezzük tartatni és tartani: noha ollyan igen abutaltak és insolescaltak máris velle, hogy arra megtal-laloknak tartatthatnak de jure [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel ut-a a fej-től].

insufficiens elégtelen; incapabil; unfähig/zulänglich. 1737: ha Orás Janos Atyánkfia ó kglme ... ante Horology renovationem elábálna, tehát ó kglmet, akár holott ... meg-foghassuk 's fogathassuk; ha pedig ó kglme insufficiens lenne, azonn munkának végb(en) vételére (!), tehát amennyi kárt órankb(an) ahoz érto Mester emberrel deprehendáltatunk, annyit ó kglmenn exigálhassunk [Dés; Jk 469b-70c]. 1777: nehaj Milgs Groff Bethleni Bethlen Farkas Ur ó Nga a Domokos Tamás Jozságát azon Notán meg kérvén, aval együtt azon rész Jozságotis .. occupálta: mellyel annyira el idegenedett, hogy annak ki keresésire Kigyelmetek magokat insufficiens(ne)k declarálták [Dés; Borb. II].

inszulabeli szigetbeli; de pe insulá; von der Insel. 1619: Az kapitán pasa haszonnal-szerencsével járt vala, és ó addig sarcoltatta az szegény Insulabélieket^a, hogy szinte az két várnál érte egy szélvész és négy, vagy öt hajóját az szélvész az közsziklához verte [BTN² 191. — ^aA krétaiakat].

Magát az inszula alapszót csak egyetlen, aligha erdélyi tollforgatótól származó köv. kijegyzésből idézhetjük: 1678: Königmárk a confederatus hadakat Rügen nevű insulaban semmivé tevén, magát igen megerősítette [TML VIII, 190 Absolon Dániel Teleki Mihályhoz].

inszurgál 1. felkel, fegyverre kap; a se (ră)scula, a lua armele; sich erheben, zu den Waffen greifen. 1612: cō Fge serio parancziollia, hogy az kik ez ideigh ne(m) insurgaltanak uolnays mingiarast lakorgualan Meggieshez mennienek Taborba(n) [JHbK XLII/11 Wesselényi Pál lev. Nsz-ből]. 1615: Kegmetek penigh Tyzt Viselő Vraim az keozeonseg es embereknekis megh paranchiollia, mind Selliernek, feolden lakoynak, es egieb fele rendeknek, minden ualaki feguer fogható Viritum, Capitum keszen legie(n) ha az szwksegh keuannia inszurgallion [Törzs. Bethlen Gábor rend-e Usz-hez]. 1677: választot Ifiu Kegyelmes Urunk mellett tartozzék inszurgálni mind az három Nemzet, és Fejedelmi állapottyá-

ban megoltalmazni | Ha valami oly bizonyos hirie érkeznek a Kapitánynak, melyre derekassan insurgálniok kel, olyankor dobót üttetvén, vagy trombitát futatván a Kapitány, a Nemesség-is in illo casu tartozzék menél job szerrrel lehet, a Fejedelmek és Ország szolgáltyára ... fel ülni, és egy szivel, lélekel a köz jónak a fizetet néppel edgyüt, szolgálni [AC 37, 223–4]. 1771: Azután a protectionale quantumot is behozá^a, mely aból áll, hogy ... Már most a jobbágyot 20, a zsellért tíz krajcárral minden esztendőben megfizessük. Béhozá oly titulus alatt, hogy insurgálni ne tartozzunk, holott semmi ellenség országunkra még nem ütött, hogy insurgálnunk kellenék [RettE 254. — ^aLázár János gr., országos elnök]. 1809: az 1800dik Esztendőben az 11410 Szám alatt költt kegyelmes Rendelésében ki tett Hadi Segedelem ki állásais, réánk Adozo Székelysége és Armalistákra ki nem terjed, azon Hadi Segedelemnek meg nem adása hozta, hogy az Ország Nemesséi Insurgálnának inkább, mintsem azon Segedelmet ki adgyák [Asz; Borb. II]. 1832: Az Insurrectiokor az néhai édes Atyámért, én személyesen insurgálván, amit kellett volna fizetni pénzü, ha én el nem mentem volna, annak is fele részét meg fordítani határozatni kérem [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.].

2. felkel (vki ellen); a se ridica/răscula împotriva cui; (gegen/wider jn) aufstehen. 1677: A' Harminczadhoz való szökák, midőn a' Harminczadot el-szökött embereket perseguállják, és reájok találván vélek ne bírnának, a' falukra hirt tévén, avagy tolvajt kiáltván, tartozának insurgálni | akarmely rendbéliék-is, Tolvaj kiáltásokra a' károsoknak insurgálni a' Faluk tartozzanak, és az elég tételig arestálni-is, a' cselekedetnek mivoltához képest [AC 57, 215]. 1718: Fő kapitány Ur(am), az eő H(e)r(cegsége) Mondrai Tölgyes erdeit Vágtatni kezdette ... néke(m) hiremre esvén ... ki küldötte(m) az kolcsárt, maga(m) szolgámat, Darabantomat, Branistere-met Ló hátón, kikis a Fő kapitány ur(am) ... szánjait in facto deprahendalták, Haza Törvénnje szerént bé akarván hajtani mint Potentiariusokat, emezek insurgáltak(na)k Darabantomat meg fejszézték, és violenta manu magokat Salválták [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1736: az ide való Oláh Pap az egész falut el jartotta hogy minden ember ... insurgalyon és Conflualyonak oda [Algyógy H; BK]. 1761: Papuk Petru ... egészen réám jöven én is Tolvajt kezdék kiáltani a melyre insurgálván az egész falu el fogatattott [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. — L. még CsH 135.

Szk: ~ vki ellen. 1671: nemis destinaltattak az Directorok, hogy privatus emberek között való dolgokat igazgassa(na)k, hane(m) publicus malefactorok elle(n), és miserabilis personak mellet hogy insurgállia(na)k [Kv; TJK VIII/11. 125].

3. ~ vki mellett felkel vki mellett/vki segítségére; a se răscula să vină în ajutorul cuiva; für jn/js Hilfe aufstehen. 1671: nemis destinaltattak az Directorok, hogy privatus emberek között való dolgokat igazgassa(na)k, hane(m) publicus malefactorok elle(n), és miserabilis personak mellet hogy insurgállia(na)k [Kv; TJK VIII/11. 125]. 1677: A' Gonosztvőknek büntetésekben hogy job móddal a' Tisztek elő-mehessenek, a' hol, s' a' mikor kívántatik requiraltatván a' Fiscalis Tisztek, assistentiaival legyenek; ... sőt az egyházhelyi Nemes rendek-is a' Tisztek mellett insurgálni tartozzanak, sub poena flore-

norum 12. simpliciter exigendorum [AC 127]. 1717: eő kglmek ... a Pasztorokat igazgatni es ha kivantatnek mellettek insurgalni tartozzanak [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1748: tudom ... Toma Péter, Dobosi Györgi, Baksai Sigmund Vramék azért mentek hogy az Solymosi Fiaik mellet insurgállia(na)k és hogy fegyvert forgattak puskat öltöttek láttam szememmel [Mv; SLt 16. MV. 13 Zilahi Jánosné Bodo Borbára (60) vall.].

4. szembefordul/száll vkivel; a se împotrivi cuiva; sich gegen jn auf/lehnen, sich widersetzen. 1737: Várasunk Nagi Rétin, kivált Ejtztakánkent, valami idegenek, marhájokat feles számmal legeltetik; azért ... ejtztakánkent ... ha szükség kívánnya az egészsz Tizedetis fel költsek, és ha valakit potetiose insorgálni deprehendál(na)k, magát is kötözve hozzák bé, és marhájokat is hajtsák be [Dés; Jk 485b].

Szk: ~ ellene/vki ellen. 1593 k.: Vadnak ... keozeot-teok^a Nimelliciek kik ... minden rendbely Ceh tarto embereknek rigi io teoruiyeket es zabtasagokat turbalni es subuertalni akaryak. Azonkippen kegyelmes vrunk mostan az Cellerek ellen is insurgaltanak [Dés; DLt 241. — ^aA nemesek között]. 1641: mikor az 1635. esztendőbeli sárfalui^a giuleskor, en ellene(m) insurgaltak vala az hazas papok ... Intek Eő kglmek hogy miért moneálnak affele egienetlenséget, na(m) (!) senki ne(m) haborgatna Eőket [Gelence Hsz; BIR Petr. Kozma (45) parochus vall. — ^aHsz]. 1739: Ha kik pedig Insurgálnának, 's resiszálná(na)k Dézmás vagi Csovás atyánkfai ellen, az olyanok Cum flor. Hung 3:/3 büntettesenek, irremissibiliter [Dés; Jk 521a] * ~ vkire. 1735: az kiknek marhájokat ott^a kapják azoknakis vagy marhajait vegjek el, vagj meg Zállagollyák, ha kik penig insurgálná(na)k Lovas Csovasinkra, s határ Pásztorinkra, tehát assistentiat kérven Hadnagy Atyankfiatol, ha magok nem bírnak véle, incaptivaltassa(na)k s érdemlett büntetéseket el vegjek [Dés; Jk 455a. — ^aA más földjén].

5. rátamad vkire; a ataca pe cineva; jn angreifen/fallen. 1677: kik vagy tilalmas helyekben való károkat, kaszált és baglya szénáknak meg-bántását, kertekek levágását, égetését, és töb insolentiaikat-is szoktak cselekedni, sőt a' káros emberekre ugyan insurgálni-is; affélék-is ezen fellyeb meg-irt mod szerint^a büntettesse-nek [AC 215. — ^aA kártétel megtérítése kötelezettséggével].

6. kb. felkerekedik, útnak indul; a porni/pleca (la drum); aufbrechen, sich auf den Weg machen. 1710: A szegény Béli ... azt felelé nekik: ... Tudja az igaz Isten, nem is fejedelemségkeresésért, hanem hazám szabadságtalanságainak megorvoslásáért insurgáltam, ide is hazából azért bujdosom ki, a portára is nem egyébért, hanem azért akarok Isten segítségiből menni [CsH 141–2. — ^a1679-re von. feljegyzés].

insurgáltak 1. felkelésre/fegyverbe szólított; a dispune să se procedeze la chemare la răscolă/la arme; zum Aufstand/zu den Waffen rufen lassen. 1771: a prussus-sal való első háború következtén, insurgáltatta öfelsége Magyarországot s ő^a is elment az insurgensekkel qua hadnagy [RettE 256. — ^aBarcsai János, Zaránd m-i szb].

2. fellármáztat; a dispune să fie alarmat; alarmieren lassen. 1748: az ő Excellentiaja artatlan puskasi ellen, tolvaj kiáltása által ő kglme Sátora körül lévő; és tavu-lyab való kereskedő több Görögököt insurgáltotta, elle-

nek nogatta Sebhette nemellyeknek véreket, kiontotta és ontotta . . . megis kötözte, és kötöztötte [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

insurgens I. mn (nemesi) felkelő; (nobil) rásculat; aufständisch (ad(e)liger). 1822: Ma Nemes Zilah Városában lakván a' Contribuens Nemesek sorában vagyok; egyik fiamat Istvánt a' ki Insurgens Káplár is is^a volt . . . ma Város szolgájának kell szemlélnem meg aggot öregségemre [Borb. II Décsey György ns nyil. — ^aIgy kétszer!].

Szk: ~ *uniformis* (nemesi) felkelő-mundér/egyenruha. 1811: Egy rendbéli Insurgens uniformis ujjadon ujj [DLT 239 nyomt. k1].

II. fn (nemesi) felkelő; rásculat (nobil); (ad(e)liger) Aufständische(r). 1763: Bethlen Ferenc . . . a Vetési gyalog regimentiben hadnagy volt, az erdélyi insurgensek közt főstrázsamester [RettE 149]. 1809: Hénél Mihály Nemes Insurgens [Gyalu K; RAK 146]. 1810: Anno 1810ben Junius 3Dikán Bé alatt a B: Chzéba (!) Binder Joseff Sallárjum nélkül mind Városért vot Insurgens meljre az Isten Segelje [Kv; KCJk 104a]. 1826: az Insurrectioban Lovas Soldost álitottunk, részszerint az Insurgensnek meg kívántott requisitumokra, reszszerint a conventionalis Cassába . . . 395 Rftokat költsön fel vett pénzéből fizettünk [Ne; DobLev. V/1114. 4b]. 1850: Kecsed Szilvás^a helysége községétől az Insurgensek által — pénzben — úgy mint természetnyekben tett fel csikorások mennyisege [K; KLev. — ^aSzD]. — L. még RettE 256.

Nemritkán németes szórenddel. Pl.: 1810: Insurgens Detsai Imre [Dés; RKAk 115].

insurrekció 1. hadbaszállás, hadfelkelés; insurectie, ridicare la oaste; Aufgebot. 1772: Lázár János . . . a haza javára azt gondolta fel, hogy ne kényszeritessék a nemesség felkelni, hanem minden ember redimálja az insurrectiót pénzzel, adván a jobbágyért 20, a zsellérért pedig 10 krajcárt [RettE 287]. 1809: ha a most ezen folyó 1809-dik Esztendőben Aprillisenek (!) 6kan és 8dikán költ kegyelmes Királyi Patentalisokban belé értette-tünk, . . . réánk adozo Székelysége és Armalista Nemesekre a' mostani Insurrectionnak ki terjedése betű szerént nintsen ki téve, és ámbár az Ado szédő Listabol kedvünk ellen neveink ki irattattak is, azt önként valo insurrectionnak nem lehet venni, mert akár ki egyszersmind magára két terhet nehezen válaíhat [Asz; Borb. II] | Értésére esett a Királyi Guberniumnak, hogy némely más vagyonyán kapok, és erőszakos Hazafiak a mostani Insurrectio, és azzal járó Törvény Szűnés törvénytelen tetteiknek meg büntetése ellen menedeknek képzélven, olly bal hiedelemmel vagynak, hogy . . . meg nem büntetethetnek [UszLt ComGub. 1558]. 1826: az Insurrectioban Lovas Soldost álitottunk, részszerint az Insurgensnek meg kívántott requisitumokra, reszszerint a conventionalis Cassába . . . 395 Rftokat költsön fel vett pénzéből fizettünk [Ne; DobLev. V/1114. 4b]. 1832: Az Insurrectiokor az néhai édes Atyámért, én személyesen insurgálván, amit kellett volna fizetni pénzül, ha én el nem mentem volna, annak is fele részét meg fordítani határozatni kérem [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.].

Szk: *generális* ~ általános hadfelkelés. 1663: az el kerülhetetlen szükség . . . okoztat bennünket Generalis Insurrectiora kényszeríteni kegleket, parancsolvan igen serio minden Nemes, lofű, drabant, es puskás renden levő hadak . . . ki ki szemelje szérint, jöszagorolis az meny lovassal tartozik fel ülvén, mindgiarast jo hadi apparatussal és elégedendő éléssel . . . jötest jöjön mellénk Taborunkban [UszLt IX. 75. 58 fej-i parancs] * *hadi perszonális* ~ személyes felülés/hadbaszállás. 1677: Hadi personalis insurrectiokor, ki ki érteke szerint tisztességesen igyekezzék fel-ülni [AC 258] * *közönséges* ~ általános hadfelkelés. 1677: Illyen nagy derék casuban penig, ugy-mint ha közönséges insurrectiora valo parancsolat lenne, a' Gubernatorral edgyüt a' Tanácsnak nagyobb része subscribállya az ollyan parancsolatok: . . . végeztük, hogy a' Gubernator és Cencellarius subscriptioja alat emanaltatott parancsolatokra, az haza oltalmára tartozzék közzölünk ki ki fel-ülni [AC 36. — ^aSajtóhiba Cancellarius h.] * *perszonális* ~ 1666/1701: De az mint kívánniak eö kglmek^a, hogy tempore Expeditionis Bellicae personalis insurrectiora ne kényszeritessenek, az aránt láttatnak eö kgek az idők(ne)k s az dolgok(na)k praescribálni, mellyek(ne)k egyedül az mindenható I(ste)n parancsolhat [Kv; KvLt I/188. — ^aA kolozsváriak]. 1760: Azt is hallám, hogy a székely natio öfelségétől solicitálja a personalis insurrectiót csak adja meg régi szabadságokat, s amint a hír foly, nagy dolog, ha meg nem engedtetik nékiek [RettE 103].

2. felkelés, lázadás; ráscoolá; Aufstand. 1702/1799: soha többször mig élünk affele Rebellioba és Urunk ellen valo Insurrectioba magunkat nem elegyittyük [Tórockó; TLev. 5/16. 320 Transm.].

insurrekcionális nemesi felkelési; de ridicare la oaste a nobililor; Insurrektions-. **Szk:** ~ *biztosság* nemesi felkelési bizottság; comisia de ridicare la oaste a nobililor; Insurrektionskommission. 1823: Nemes Közép Szolnok Vármegye Leveles Tárából az Insurrectionalis Biztosság Munkájából ki irta és ki adta Zilahon . . . Werötsi Sándor Archivar(ius) és H Notar(ius) [Zilah; Végr.] * ~ *költség* nemesi felkelési váltság; ráscumpárea ridicării la oaste a nobililor; Insurrektionsablöse. 1829: Az Insurrectionalis költségben fizettünk Rf 395 [Ne; DobLev. V/1155].

int 1. a face semn; winken. 1583: ualtig intém (!) uala kegielmednek hogi ot ualanak de en Nem tudok az fele Curuai Integeteshez [Kv; TJK IV/1. 150a]. 1605: Azt tudom(m) hogy mykor oda Jeouenek Ez alperes az Nemetekuel. eö uala kalozok (!) s szabadon Jart. es ualamit eö mondott az Nemetek azt chyeleketek megh ha chjak Intetis [UszT 19/47 olah myhaj sófaly^a vall. — ^aÉrtsd: A. v. F. sófalváról (U) való]. 1634: en intek gombasinak es ala futamek az Balogh Mihaly kerti fele [Mv; MvLt 291. 20b]. 1742: velünk edgyütt Hid kapuig el jüvén, á kapunál inte a náddal hogy Csaul járjunk az ovárba bé á szaroz malomba [Kv; AggmLt C.12]. 1758: kiálla az úttzár Kotsis Ferenczné, es az akkor Templomból ki jött sok emberek előtt, úttza hallottára úgy kiáltoza fenyegetőzve újjaival feléje^a intve, . . . pirongatta, illyen szokkal: Várj meg, várj meg, te szép Aszszony, mert meg tanítlak, ha meg tudlak tanítani, hogy az Uram után vetet-

ted magadat [Betlensztmiklós KK; BK. Christina Csatos cons. jobb. Emerici Ersek (33) vall. — ^aUdvar István felé]. 1806: meg látván Ángyomat meg szollitám, és intettem eo kigyelmének, jönné oda hozzám [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.].

2. intéssel/intve hiv; a chema (pe cineva) fäcindu-i semn; heranwinken. 1597: Porozlo Zabo Marthon ... wallia. Mikoron en az azzony fogny mentem volna Nagi Andrassal egyewt, amely azzonnial Kadas lanost zollia, talalom az azzont az enmaga(m) hazamnal ... Zolitam fel fele az azzont intek Andrasnak hogi az ablak ala allion halgassa ha mit ki wehetek beleolle [Kv; Tjk VI/1. 98]. 1776: Egy üdö vártatva ki jöve Groffné Aszsonyom ö Nga á Segestyéből (!) egész elváltozott ábrázattal, és egy Kis Scabellumra az óltár előtt térdre álván, s viszsza tekintvén, engemet magához inte [GyL. Adalb. Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva^a vall. — ^aMT].

3. citál, idéz; a cita; zitieren, vorladen. 1550: az the N parancsolatya zerynt, kiwel mynket Inthenek az withez-lő kemyn Janos es Walkay Miklos aldozo napwthán^a walo hefewre hog' Damos^b newő faluba mennynk [Mny XXIV, 289. — ^aMáj. 19. ^bK]. 1581: Azertt galaczj Istvan sem ok adasra semmjre nem Jnthette ... Zekel Jliest sem Jdeztete | Jnte Zekel Jliest galaczj Istvan ok adasra az var megiere hogy miert nem veotte el a pintz az zalogyos Jozagiertt lomperton^a [Füzút K; WLt. — ^aLompért K]. 1585: az Nagd: vduaraba hinok es inte-nők az Nagd paranchiolattia tartassa szerinth [Dés; DLt 215]. 1592: az Zekre inteotte Istvan deakot [Péter-laka MT; BfN].

Szk: élébe ~. 1569: my az felsiged Parancsolata szer(n) hywok es intők Mihalfy Janost Nolczad napra felsiged wdwaraba es felsiged szine eleibe ok adasra [Msz; LLt 77/3]. 1608/1610: Jntujn mj Elonkbe vgjan Jspan vram peczjetjuel Keörmöndj Andrasnet posa Jlonas Azsont Nemes szemelt ... Synko Byrtalannet Danó Margyottt Ebeny Istuan Jobbagiat meg Esketűen Eokett, Hogi Az Mynemő testamentomot ... Toldalagj Janos Vram Elebbj Felesyge, Eő Elötteők teott volna megh Irnok [M. gyerőmonostor K; JHbK LVII/49]. 1669: az mely tanokot az exponens előnk(en) intet azo-
kot erős hittel megh eskettük [Szotyör Hsz; BLt].

4. figyelmeztet; a avertiza; mahnen. 1561: Valamelly mester ezekbe az dolgokba Birsagon maradna valamely Ceh napon lezen vgjan azon nap Az másik Ceh naponnis intchek az Birsagnak megy fizetesere [Kv; ÓArt.]. 1580: Intnek eo Kegmek minden Zam ado tisztartot hogy oly kez(en) legienek hogy minde(n) vizzaltatas nekwl elő alhasson lezen valamikor elo zolyttiak eoket az zamweweo vram [Kv; TanJk V/3. 232a]. 1586: mind en-gemet s mind az fogoly Azony Vrat Intettenek hogy sen-kinék Ne mongiuk, es ekeppe(n) fizetert zabaditak megh Igiarto Georgy Sala Imrehel az Azzont aky foghwa vala [Kv; Tjk IV/1. 586]. 1591: az az Janos pap nem Jghaz Ember, hanem hamis ... papsagabol ki tete-
szolm minth ollian Emberth. En valtig intem vala hog' ne szolna vg senkire de semmit nem foga nalla az en intesem [KvLt 1/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyediensis minister Colosuariensis kezeirásában]. 1600: Balogy Farkas es Eotwes Fenessy Marton valliak ... menenk ... Zeoch Boldisarhoz es ...

intheok zep zonkal hogy venne az my baratsagunkatis es Borbely Marton vramnakis baratsagat Attyafusagat ... es ne perelne velle [Kv; Tjk VI/1. 495]. 1638: hal-lank nagi rikoltast es mondanak ő kegielmek, ki lehet ez meli igen rikolt, azonban közelb iöue es mi kerdkw miczioda ember uagi ... es intwk hogi ne kialtozzon mert az kalikaban (!) uiszik [Mv; MvLt 291. 139a]. 1684: én intvin Szabo Geörgyne aszonyomat, hogy ökgime azo(n) kicsin föld felet ne háborogjon, ő kglme annak nem annuálván csak haborgottak [DLt 446 előri (SzD) valló nyil.]. 1806: Tudjaé s hallottaé azt is a Tanu ott létib(en), hogy Árkosiné nem hogy erősítette vol-na az Ujj hirt, hanem inkább mást le vert rolla, hogy ne szolja azt, és nevezetesen kit, s mitsoda szokkal intett? [Dés; DLt 250/1808 vk].

Szk: ~ arra/rá. 1574: Farkas Balas Azt vallia hogi Mikor Eotet hina Agoston az tyzedes hogi az keoz penzt meg Innak eo Intette volt rea hogi az teobytt ely hina kyt az Tyzedbe valok [Kv; Tjk III/3. 345a]. 1582: Barbara Thimar Gergel vra(m) felesége fassa est ... hog Tot mihalis az leany Apja kert engemet, mit Adnek tanachul ... En Intettem arra hog mindent Amit chelekedhetik a Calman vram tiztessegeyert chelekeggiek [Kv; Tjk IV/1. 38]. 1592: Catalin, wstgiarto Georgi zolgaloia wallia ... arra intik vala mihalt hogi wres kezzel ki ne mennien, mert megh haraguttak az leginek rea [Kv; Tjk V/1. 287]. 1690: ara is intelek attjai indulattal mivel nagj Nemzet-ből valo Felesegett vottél illendő keppen meg bécsullyed [Göröcsön Sz; Eszt. Serédi Benedek fiához, Gáspárhoz]. 1813: Hogy Dobolyi Mihály Uram intette Baratasi Jo-seffné Aszszonyt arra, hogy ... engedné meg Ujváríné-nak, hogy clebbeni helyen árulhosszon, ez nem Törvény-telen Intés volt, hanem tsak a' Nemes Czéhnek (!) rende-lését kivanta effectumban venni [Dés; DLt 56.8] * ~ azon. 1571: Az adon Jaro Vraim Igen Resten chelekez-nek az ado Beh zedeseben, Eo keget megis Azon Intyk es keryk hogy kywlémben Nywllianak hozza es fely zediek [Kv; TanJk V/3. 43b]. 1653: Egykor intik volt Báthorít^a azon, hogy a portának adjon, s békélljék meg velle [ETA I, 112 NSz. — ^a1613-ban a török portával szemben esz-telen és indokolatlan vakmerőséggel viseltető Báthory Gábor fejedelmet]. 1701: Engem azon inte hogi ne szol-yok [Náznánfa MT; LLt 63/5] * jóra ~. 1573: Eo k. meg Ertettek plebanos vramnak Irassa altal valo Intes-et, Eo kegelmetwl Jo Newen veszyk hogy Iora Intyh eo keget varosswl [Kv; TanJk V/3. 71b]. 1840: ellengzettük és tiltottuk a' Leányt a' káplártól — Csátone biztatta ... Leányomat ... nem a' rosza tanátsolni; hanem haza-kellett volna küldeni — jóra inteni — de házamat meg rontani törekedtek [Dés; DLt 277].

5. intéssel tiltva figyelmeztet; a avertiza fäcind semn de interzicere; mit Winken verbiend mahnen/warnen. 1653: Azok a szolakok három százan vagynak; a császár szekere körül azon a tágosságon úgy futkosnak ki imide, ki amoda, és a marok nyíllal úgy intik a ki kelle-tinél közelebb menne a császár szekeréhez, és menten hogy a nyíllal meginti, távolba nyomulnak a törökök [ETA I, 133 NSz]. 1662: Győri Jakab ... szép szóval intvén őket: hagynának most az nagyobb haszonkere-sének [SKr 179].

6. felhiv vkit vmire; a soma pe cineva sã facã ceva; jn zu einer Sache auf/fordern. 1568: minket Inte was Annos azzonj az sententiawal hog' my El mennęnk

cezegebe^a Awag' penig góczre hog' hytit meg halgassuk was g'örghnek, es az maradsagrol igazat tenne was G'orgy [Góc SzD]. — ^aCege SzD]. 1569: Inteők Ewket az Igyenesekre (!), Melynek Mind az ket fel Engede hatra hagywan Minden Igyeneltensegeketh, ES közteők walo perpatwarkodasokath [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1575: eo k. varoszwl mykeppen hogi Ennekeleote is az Igyeneszgre es Bekesegre Intettek eo kegket Mostanis Azt Eorwlik eo k. varosswl hogi Igyenessegre tert es zallot eo kegelmek [Kv; TanJk V/3. 118b]. 1577: hoszak mi nekwnk ... az nagisagod paranchiolatit ... hogi el mennenk timafalwy hatarra az pörös erdőnek szenerre, es ott az minemw bizonyosságokat mi előnkbe hosznak es Intenek aszokot mi be wennők es meg esketnők az nag(sagod) parancziolatia tartassa szerint [UszT]. 1590: Törtent zerint, esset my ketten (!) koezet valamý haborusag. Az Zabad piaczon, vgy Byro Vramot kellett meg találnunk, Byro vram Intet minket hogi Jamborok elleybe adyúk Az my viza vonosinkat [Kv; RDL I. 3]. 1618: Szamos Uyuari hazunknak eppittetése feleol nem akaruan el feletkezni Inthiuk kegdet, hogi az Zent Benedekj erdeobeol engedgien két szaz igen szep igenes temerdek hoszu szál palank fát vagatni arra rendeltetet Emberwnnek [Ks 38. I. 31 a fej. özv. Kornis Boldizsárné Keresztúry Kátához]. 1635: Legh elseőbenis mind az ket felt bekesehre Intven, hogi eo kegelmek egymas keőszeőtt meg alkunnnak ... az mi keresunktis es Intesunket mind az kett fel megh halvan. megh alkvanak egy mas keőszeőtt [Kv; RDL I. 107]. 1880: Kebli tanácsunk házosefeket békere intette ... Az aszszony korlátolja nyelvét, a férfi durva kitöréseit, mit mind ketten megígérték es így kibékültek [M.bikal K; Rak. 349].

7. megfedd/int; a mustra/admonesta; verweisen, für etw. rügen. 1697: masnap reggel haza uiuők az eged bőrt (!)^a Gergely Miklosek(na)k s hat ott van Peter Deakne Aszszonyom, az Annýa Gergely Miklosné inté hogi még sem szűnöl Leányom s monda Peter Deakné Aszszonyom(m), Király Biró uram huiatott vala ki [Kotormány Cs; CsJk 5-6 néhai János Benedek relictája, Barbara (37) pp vall. — ^aÉrtsd: égettort (pálínkát)].

Szk: ~ róla/vmíról. 1592: Keomiues Janos, Thesewari Gergeli ... walliak: Mikor Nylas Antalne pechetet valtolt volna Martonra, Budai Thamasne Azzoniom jnti vala az Azzont rolla, hogi az varos zolgaia feleol ne zolna vgi hogi ket pinz volna dya [Kv; TJK V/1. 227]. 1597: Kis ferenczne Orsolia azzony ... wallia vgi vagion hogi eleget hallotta(m) benne hogi az Azzony feleol gonoz hir forgott, kiert egizer az Azzont ... intem rolla hogi affele életbe(n) ne talatassa magat [Kv; TJK VI/1. 21]. 1643: en előttem Sziluasi Andras Ur(am) Sarkeozi Janos Uramot, felyül megh mondot dologhrol inte, es kere, hadgio(n) beket nekj, mivel hogi mostis be kertelte^a, mert mint maga sajáttyat birni ne(m) engedj [Doboka; JHb III/47. — ^aA földet]. 1782: Praefectus Uram Sako Mihályt intette nyughatatlanságáról ilyen szokkal, Te Sako Mihályt mit nyughatatlankódol annyit s mit rugodol a te kégyes Földes Urad ellen [Torockósztyörgy; Thor. XX/2 Vanya Gergely ti vall.].

8. kb. nőgat, unszol; a ímboldi (pe cineva), a sta de capul cuiva; antreiben. 1570: Mond esmet ez vallo neký^a, Ier haza chyak ... Azt hiegy(m) hogi megh ha fogsagba volnalis, Az Jambortwl ky vehetnelek kezese-

gen Egy Ideiglen, hogi sok zowal Intette volna az haza leoue telre | Makay Benedekne Erzebet ... valya ... Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta, es Intette hogi Engedne Neky, Gereznat es elegh keolcheget adna nekj [Kv; TJK III/2. 16f, 81. — ^aZekel peternek]. 1582: Jlona Leany ki az eleot Sos Janos zolgaioia volt ... vallia ... Kowach Ianosne engemet kert ereossen Adomaniawal Intet hogi en azt valliam az en Gazdamra Sos Ianosra hogi eo ez Kowach Ianosnet teókelletlen Neste lelek kwrwanak zita volna [Kv; TJK IV/1. 24]. 1585: Balas kowach vallia, kj kwldeók Andras kowachot, es Mihaly kowachot hogi zolgaliunk Czehwl a' eoowe bekeltetes feleól, eggienkent be huiok Inteők bekesehre, Es be huiatok eoket [Kv; i.h. 91].

Ha. 1574: Inty volt [Kv; TJK III/3. 366 Ilona Nehay Zeoch ferencne vall.]. 1580: Eleybe hinok es Jntenők [Galac BN; WLT Galacz Josa es Nagy Boldisar galacz nyil.]. 1585: N. eleibe Jteneok. Intettwk N eleibe [Gyermónostor K; KP]. 1586: Intettenek Azon [Kv; TJK IV/1. 596 Olaios Georgy vall.]. 1592: eleybe inteok [UszT]. 1620: mi eleonkbe intettenek [Algyógy H; RDL I. 109]. 1638: inteők [Mv; MvLT 291. 164a]. 1644: Jtene-nek [Diós K; Ks 65. 43.10]. 1671: intők [Oroszfalu Hsz; HSzjP].

intabuláció betáblázás; intabulare; Intabulation. 1860: Miután Cs. Királyi Fő Hadnagy T. Cz. Stark Károly ur Nője Wszely Mária Aszszony irántam mindég jo indulatot mutatott ... halálom utánra hagyom es hagyományozom Akontz István urnál lévő azon 7000 ft conventios ezüst pénzbeli tiszta activ követelésemet, melyet töllem Akontz István ur ... kötelező Levele szerént a' kolosvári piaczori Sik számu Házara, annak lekötésivel es intabulatio mellett őt Evekre kölcsön vett ugy, hogi annak kamatjába lakjam [Kv; Végr.].

intabulált betáblázott; intabulat; intabuliert. 1839: olyan fekvő Javait betsültettnők meg ... mellyeken semmi terüh vagy intabulált adosság nem fekszik [Buzásbocsárd AF; TSb 27].

integet a face semn; wiederholt winken. 1809: Itten Kis Galambfálván^a. Szilágy somjai Bako Josef erőssen fenyegetődzött Mellyekért ... kérdőre vettem hogi hová valo Volna ... erre a Mejjét Vervén s integetvén egyet sem szollott [UszLT ComGub. 1751. — ^aU].

integetés facere de semn; Winken. 1583: ualtig intém uala kegielmednek hogi ot ualanak de en Nem tudok az a fele Curuai Integeteshez [Kv; TJK IV/1. 150a].

integráltatás^a 1710: mint hogi az Urak^a es az Ifjú-ság elmeye T. Zilahi Andras Uramon nyugodot meg, hogi második Professornak, ugy mint Philosophia es Nyelvek tanítására ide hozattassék ugy tezik, adgyunk hivatalt ő kegyelmenek, mostan többet fizetést nem ígérhetünk ő kegyelmének^c ... de várhattya ő kegyelme bizonyosson fizetésének meg nagyob-bittatását, es idővel abban valq integráltatását [Kv; SRE 113-4. — ^aA főkurátorok. ^bA kv-i ref. koll. diák-sága. ^cKöv. a fizetés részl.].

Integritás épség; integritate; Integrität. 1749: Az Alldiaturák össze elegendenek, mikor fel osztották, a hunn Samarjai rész vagyon, más is bir ott, de ugyan tsak másunn ki potolták, úgy hogy a' Samarjai rész tsonkulás nélkül meg vagyon, a' széna füvel egész integritásban [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 23a]. 1821: Tks Dobai Sigmond Urnak szindi^a Birtoka meg maradván eddig helyett Cserébe acceptáltatott vala T. Gálfi Josef Ur és tisztelt Elete párja által [Nagyak AF; i.h. V/1041. — ^aTA].

intenció 1. szándék; intenție; Absicht. 1583: noha az elott(is), Sombory Lazlo által Jelentette volna eo felsege Lengiel kiraly, hog papawal egietembe el vezetet es teokellet Intentionja volna, az eg nehany zamw Ifiaknak be iktatasa es hozasa ez varosban epitet collegiumba az Jesuitak keozibe tanitasnak okaert . Biro vram . az Ifiaknak hazat es zallast mutatna es Adna fizetes feyebe [Kv; TanJk V/3. 271b]. 1619: Most is látja az Ursten az én rettenetes melancholiámat, hogy csaknem az gutta ütött meg, látván ezeknek intenciójokat micsoda ültiőra néz, ha kedvek nem leszen az ő dolgokban [BTN^a 196]. 1657: mindazáltal valamint a jót követésre, úgy az vétkeket is eltávoztatásra való példajért nem böcsteleltetésre való intencióval ha jelentem, érette meg ne itiltessem [KeményÖnél. 17]. 1719: az anticipando kvantumot Kgltek holnapokra fel ne ossza mert abban nem az az intentionja a Gubernium(na)k hog bizonyos holnapokra osztassék, hanem hogi a Szegénység(ne)k kedvezven assignáltassék [Ks 83 gub.]. 1788: várván mind nap-haladatt talyig ha Intentionja szerentt az Titt. Mlts Groff ur kiváne minkett perljni [Szentbenedek MT; Ks 18. XC. 7]. — L. még BTN^a 224; CsH 52, 173; RettE 419.

2. cél; scop; Ziel. 1601: Daurert Georgy Juxta exmisionem vilagoson megh bizonyittja mind Az Actoroknak az keozteok leott haborusagh eleott valo Zandekokat az Intentionioikat, de kiwaltkeppen az haborwsagra valo ok Adasokat [Kv; Tjk VI/1. 535]. 1620: volna oly szandekia es Intentionia, hogy Innet Maros Vasarhelyreol Colosvarra szandekoznának menni lakni [DLev. 4. XXXVII]. 1764: Accedal szanszandekos rosz intentionjához^a, hogy szokasos volt fegyverek(ne)k forgatásában, mivel másutt laktabanis probalgatta magát [Torda; TjkT V. 246. — ^aA vádlottnak].

intendál 1. szándékol, vmi szándékában van; a intentiona, a avea de gind să . . .; in Absicht haben, beabsichtigen. 1717/1781: Hunyod vármegyében lévő bizonyos Jóságok . . . Rátz Kristina Aszszony halálával immediate szállandok lettek volna . . . gyermekeire Hogy ezen . . . Jóságokot is egymás között Istenesen meg osszák, unanimi ex consensu intendaltanak volna [Bencenc H; JHb LXXI/3. 476—7]. 1722: Ugy látom Ngöd intendalya a ket ns Var(me)gye Tiszteit ki vinni ex ambár(um) partiu(m) consensu vel assensu Tiszt vraimek concludalhatna(na)k valamit [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. 1749: meg szorittatván az említett Aszszony azon Contractus(an) Specificalt Capitalis Summanak restalo interessének ki fizetésére, Mellyet ha nem p(rae)s talhatott volna az említett Aszszony . . . tehát vi Citati Contractus immediate foglalni a Koppani Jozsagb(an) intendaltak az említett Pater Iesuita Urak

[Kv; Borb. II]. 1775/1802: a Bércznek delfelől valo oldalában világosan meg tetszik hogy az említett . . . kis rész Erdőtskére intendálják a Nagy Kristolcz^a Meltóságos Possessor Urak a Nagy Bükkés Erdő nevezetet applicalni [BSz; JHb LXVII/3. 96. — ^aSzD].

2. törekedik; a se strădui; sich streben. 1763: Tessék azért Ngodnak azon gátnak az említett porondos és berkes helyhez való köttetését nem ellenzeni, és annak elvágattatásától 's hanyattatásától meg-Szűnven, az Mlgs L. Baronissa Aszszony eo Nagának kárára és praejudiciumára nem intendálni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44].

intendált kiagyalt/eszelt; născocit, scornit; ersonnen, ausgeklügelt. 1801: Én azonnal fel kelek az agyámból (!) mig szeszpetelőzném újra jön^a: hogy az akolban meg találták^b. En a dolgot midőn sokáig rumináltam egy elsőben úgy néztem mint a Korcsmárostol intendált ravaszsgát [Kpónka MT; IB. Fagaras János nyil. — ^aA korcsmáros. ^bA ládát].

intendál szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *fájdalmat* ~ fájdalombírságot szándékozik kívánni; a intenționa să ceară despăgubire pentru o vătămare fizică; beabsichtigen, Schmerzensgeld zu wünschen. 1606: az mit az A. Imreh Lukacz talalt, el kel tyrni^a, de az mit eo az A. chélekedett az J(nctus)on osuat Janoson, Azert valami faldalmat Intental Arrul eon hitiuel ket forintot vehet, az keouyl mi(n)den fori(n)trul egy ember alasson [UszT 20/205. — ^aÉrtsd: türni] * *kalumniát* ~ rágalmozási bírságot szándékozik kívánni; a intenționa să ceară despăgubire pentru calomnie; beabsichtigen, Verleumdungsgeld zu wünschen. 1722: ha comprobalodik hogi olyat keres, a mi(ne)k biradal-mab(an) vagyon, ha az adversa pars közt nem tart hozzá, Calumniat intendál méltánis, mert birja, mégis őtöt keresi erette [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.] * *potenciát* * (*rajta*) 'ua.; idem.' 1604: protestalok hogy nem a wegze hozom be az hatalmasul foglalast, hogi potentiat Intentalnek hanem chyak pro rey declaratione [UszT 18/13—4]. 1606: egy Eosteol marat feoldemet . . . az en batyam kezebeol hatalmasul foglalt volt el Zent Kyraly Georgy, kyreol p(ro)testalok nem az vegre hozom eleo hogi az potentiat intentalna(m) rayta, hanem chyak pro rey declaratione az feoldet hatalmasul foglalta volt el [i.h. 20/35] * *pőnát* ~ (*vki ellen*) büntetést szándékozik kívánni; a intenționa să ceară pedepsi-rea cuiva; beabsichtigen, Strafe (gegen jn) zu wünschen. 1735: Semmi potentiat nem patraltam, holot a magam karomat^a sajnáltam, saját földemből bé hoztam, mégis az A ő kglme poenat intendál ellenem, meg kívánom hogy az A inpetitioja alol absolvaltassam [Torda; TjkT I. 87. — ^aOlv.: karómat]. 1736: Hadnagy Ur(am) ő kglme a kurvaságért külön poenát intendálni kíván, a Diffamatioért meg különöst [Dés; Jk 185a]. 1737: a Tktes Nemes V(á)r(me)gjeéről Congerált magazinális szénák(na)k őrizetire, hogi strásák allitassanak Nms Városunkbólis, dietim egy(gi) egy(gi) személy tertzett a T. N. Tanátsnak és Universitásnak, poenát is intentalvann az inobediensek(ne)k, kik a rendes időnn nem Compareálnának a strásálásra [Dés; Jk 472b].

2. kb. állít/kinyilatkoztat vmit; a afirma/declara ceva; etw. behaupten/äußern. 1620: Actor . . . Szent-

györgi Molnar Istvan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre, intentaluan azt hogy ötöt aratlanul le vagdalta volna mellynek faydalmáért ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3].

3. előir; a prescrie; vorschreiben. 1765: Rézmives Péter ... nős paráznaságerit csak meg tsapottatott atq(ue) 21 Artic. az ilyen színű deliquensnek halált intental [Torda; TJkT V. 279].

intentálhat per útján igényelhet/követelhet; a putea pretinde pe calea acțiunii/prin proces; durch Prozeß verlangen/beanspruchen können. 1647: az Inctus az ország uttján, ismet ram tamadot az feoldre le uert, uerbe keuert, es hogi ha az ot valo tarsasagh teölle nem uedelmezet volna feniegeteset eletelem el fottara ueghezis uitte volna ... ez czielekedetiért noha nagjib poenat intentalhatnek holt diomo(n)^a conuincaltassek [Kv; TJk VIII/4. 226. — Értsd: dijamon].

Szk: *kalamniát* ~ vki ellen rágalmazási bírságot kívánhat. 1647: czielekedettedert Calumniat intentálhatnek ellened [Kv; i.h. 195].

intentált 1. indított, folyamatba tett; intentat; in Gang gesetzt, eingelegt. 1717: En midön Ngös Rátz Christina Asszony két Ág és kétt fel successorit Concer-nalo Bonumok(na)k egjímás között Atyafiságoson Intental Subdivisiojokra ... invitaltattam volna ... 1000 f. hung. aestimaltuk [H; JHb XXXI/8. 7]. 1764: Világos lévén ē productis Actoriae Documentis az actionált 40. mforint Summának az I. által lett költsónőzése, ugy minekutánna ... meg nem fizette volna az I. Executiora lett Certificaltatása, consequent(er) ... az ellene intental Executio(na)k Repulsio által, általa lett sufflaminaltatása [Torda; TJkT V. 123].

2. perben igényelt; pretins in acțiune; im Prozeß beansprucht/verlangt. 1746: az intental poena Kováts István Curátor ő Kgmén hogy exigaltassék nem adjudicaltatik, mivel még eddig publicé nem admonealtattak az ilyen színű causaknak Supersedealásától [uo.; i.h. III. 42]. 1748: meg kívánnjuk hogi az intental poena retorquealtassék, és végre ezen Ca(us)ara tött költségünk(ne)k s, faradságunk(na)k refusiojara judicialiter cogaltassa(na)k [uo.; i.h. 195].

intentáltatik 1. igényeltetik; a se pretinde; beansprucht/verlangt werden. 1722: Az extractus praecambulumaban Notalt errorrol, ā számtarto excusallja magát hogi maculatajaban nem ugy van, Scribaja erralt, engem bizony ne(m) lehet culpálni mindenekben ... talám azért poena ne(m) intentaltatik, az Ratio illuminalni fogja [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. indíttatik; se intenteazá; eingelegt werden. 1766: ha láttya a' Peres a' Törvénynek Sullyosságát el tilt-hattya Peressét az Oculatiotol, innen hejtelenül intental-tatván a' Patvar, helyyesen retorquealtatik [Torda; TJkT V. 316].

intentáltatott indíttatott, folyamatba tétetett; intentat; eingelegt. 1699: az en kedves Feleségem Kapi Anna az mi ulta a szent házassag-al (!) egybe szerkesztettünk, az én hozzám valo eo köteleesség(ne)k meg felelt ...; es mikor azon idegenek között az mi bol-

dogtalan Erdélyi hazánkban) ... sokak(na)k elméjek, ellenem meg keménjültek (igy!), fenekedtenek és utolsó romlásomra valo tanácsokat forraltak, azoknak elméje- ket, mind maga s mind mások által, nagj bőltsen és tanácsosképpen Isten után le tsendesítette, és az en hozzam valo jó akaratra s békeszégre térítette: és igj az en elle- nem intentalatott Notának is gratiaját fogamatosan (!) munkalodta [Mk Macskásy Boldizsár végr.].

intantum 1. szándék; intenjie; Absicht. 1619: Mikor ez így agítaltatott volna, az nagy poposzlár, Pázmán uram talált ilyen szót mondani, hogy: No, magyarok, látjuk minden szándékotokat, intantumotokat, de meg-látjátok, hogy azmit elkezdünk, véghez is visszük [BTN² 307]. 1660: Kegyelmed ... kérem tudositson ... ha van-e valami hada urunknak és mi intenuma? [TML I. 127 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1674: Csodás és lator intentummal voltak a deputatusok, ha Isten meg nem gátolta volna [TML VI, 571 ua. ua-hoz]. 1728: Az meg irt Nemeth hűtel mence meg magát hogi a Perger Bernát Leanykájával Mariaival nem paraznalkodott, sőt intenuma sem volt [Dés; Jk 36a]. 1736: Néhai ... Magyar Bikali Vitéz György Ur(am) eo Nga ... sokáig per-lekedett a Faluval, de abbéli intenumáb(an) nem secund-alodván eo Nga, abbéli boszszúságáb(an) által adta Néhai Josika Imreh Uramnak nálunk valo egész portio-ját [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Kiruly Gligor (40) zs vall.]. 1769/1802: azon meg mutatott jegyes fáknak ki mutatasában ki járásában a Fatensek vacilláltak ugy-hogy a Fatenseket magok a Bezdedi^a Lakosak ducáltak alattamba, hogy Commissarius Uramék eszre ne vegyék intenumak (!) a Fatenseknek miert menyenek [BSz; JHb LXVII/3. 54. — "SzD]. 1823—1830: mikor engemet konvencionáltak Bonyhán^a, az öreg grófnak a volt az intenuma, hogy én tanuljak az akadémián oeco-nomicumokat, s hazajövén legyek az három unokájá-nak jószágai inspektora [FogE 216. — "KK].

2. ? vád; acuzare; (An)Klage. 1699: en ... valamit bizonyithatok így a' kd intenumat el akarom(m) magam-rol fordítani es abbanis artatlansagomat mutogatni [Dés; Jk 293a].

intentus vmiben buzgólkodó/foglalatoskodó/forgoló-dó; care arată zel pentru ceva, care se ocupă/se îndeletni-cește de ceva; sich einer Sache annehmend/mit einer Sache beschäftigend. 1718: Pestis alkalmatosságával Tessék az Magistratusnak delegálni ... köz jora int-entus Eőregek között hármát vagi négjet; kik is parti-culariter viselleyen gondot, ā meg irt dolgokra [Kv; KvLt I/225 gub-i rend. — "A pestises óvóintézkedése-ke].

Szk: *vmiben* ~ vagyok vmilyen dologban buzgólkodom/forgolódom/foglalatoskodom. 1722: én Borok-(na)k szerzésiben intensus vagyok, ā mint hogy Havasal-földiben béis küldette(m) Belényesit és Bornemiszzát, onnat lehet hozni eleget [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

intercedál 1. közbenjár; a stăruí pe lângă cineva, a inter-vení; interzedieren/venieren. 1605: az varosnak zwk-seges dolgaiert koeniorgesinkert Intercedalion biro Vram eo fel(se)genel [Kv; TanJk I/1. 530]. 1635: Mw fel-liel megh irt birak keozikben szolua(n) es intercedal-ua(n) eo kemek keozeot illien eggiessegre es bekesegre

hozok eó kemeket^a [Hsz; LLt Fasc. 70. — ^aKöv. a részl.]. 1689: az fen specificalt szemelyek intercedalanak ... Boer Thamas Uram(na)k ő kglmenek, hogy ő kglme uolag erigalván az malomhoz valo Eszközöket, ő kglme inditassa megh [Szád. Szilágyi Mihály fej-i író-deák kezével]. 1743: (A részjóságát) Borberekí Etsedi Josef Bátyám . impignoralta, Gontz Ruskaj Mlgs Groff Kornis István ur eó Excellentiajanak három-száz Rforintokban őt esztendőig ... intercedaltam az őt az zálog Tartó Mlgs Haeresnek remissioja és kezemhez való eresztése iránt, kit irlgalmason megh halgatván, kezemhez botsátotta, olly declaratioval: hogy más impetitorok ellen evincallyam [Ks 38. IV. 5 Tekerő-pataki^a Gáborfi István nyil. — ^aCs]. 1756: kiért intercedalt légyen az Aszszony előtt ... P. Rector Úr ... nem tudom [Kv; Mk IX Vall. 49]. 1764: a' Mezőn a' Szénakalángyájában(an) Czégér Ferentznek találtak a' Falusi Esküttek egy vagy két kalangya buzát bé rakva Szénab(a), melyért ha az Földes Ura nem intercedált volna, nagy baja lehetett volna [Buza SzD; JHb IV/13]. 1791: az eó büne anyira vitte . ha a Tisztek kezében adom ötöt bizanyossan elvesztik. Juonasko is hasonló modon nekem érte intercedálván, nekie simpliciter meg is engettem [Sebeshely AF; JHb Honorabilis Popa Opra Praesbiter Graeco Catholicus ex Poss. Szesztsor (F) vall.]. — L. még RettE 386.

2. közbelép; a interveni; einschreiten. 1758: (A per) azért haladt el a minapi generális-székről, hogy maga^a szóllott a főispán úrnak, hogy intercedáljon s ne prosequáljam, mert megbékélik [RettE 56—7. — ^aAz alperes].

3. elműlik/telik; a trece; vergehen. 1593: Ammi nizi az polgar valasztast az zegeni Eottues ferencz valasztasa es halala keozot keues wdeo intercedalt [Kv; TanJk I/1. 208].

intercepció elfogás; prindere, arestare; Festnahme. 1764: (A gyilkos) az Városon külenes gazdajához recipiálna magát, onnan szétbitten ide s tova jarván, s intercepciora elég alkalmatosság lévén, hogy el mulhatatlanul interciptaltassa^a, de eókegyelme mind ezeket negligalta [Torda; TJKt V. 239—40. — ^aA város hadnagya].

intercesszió 1. közbenjárás; stáruinjá, intervenjie; Intervention. 1590: 1590 die 25 May, Az vasarhelieknek Zylwassy Janos deakot az varos Alumnussat, ez orzagefio feo tanach vrak intercessioiara, harom nagz forinton eresztettek kj . Notar(ius) mpria [Kv; Szám. 4/XXIII. 2]. 1616: A moldvaiak is tudván, hogy török császár kedve ellen uj vajdájokkal együtt megh nem maradhatnak, az országnak minden fő boérít . hozzánk kiküldvén, intercessiónkát kívánván, általunk kérnek kegyelmet és megmaradást az fényes portától [EOE VII, 358 az ogy lev.]. 1632: Ugy alkuank (!) Gyarfás Pal, es en Janko Boldisar megh az nehaj Beldi Keleme(n), és Tholdalaghj Mihaly vramek Intercessiojokra . hogy Igyre Rethy Istvan Deak vr(am), hatod fel szaz forintot ... mynekünk az Feyer varmegjebelj réz Joszaghert [Zágon Hsz; Borb. I Balhasar Janko de Szagon (!) (34) vall.]. 1675: Tudom hogj megh Uagta volt Uayda Janos Uayda Petert Enyeden az Aldoza sokadalomra menue(n); az alatt sok Emberseges Emberek Intercessioiokra megh bekellettenek [Abrugybánya; Törzs. Mart. Fikker (50) hites polgar vall.]. 1690: Széploki Nagy Janos fia And-

ris, ki is volt Széploki István Vra(m) jobbaga, mostan allot volt az Kuruczkok közti mint egy szolga számba(n), azért megh Tekintven Császár eó Felsege megh nevezet búcsületes Kapitannya Lázár Ferencz Vr(am) intercessiojat, egyczersmind azon inasnak gyermek eszszel valo goromba elmejet azért azon Nagy Andrásnak etelit megh hagyja illyen conditiok alatt ... azon iffiaeskat adgya, ajandekozza örökösön, es örökös jobbágságra ... Lázár Ferencz Vr(am)nak [Szárhegy Cs; LLt]. 1760: convocaltatván az Inctus Szavai Possessorokis ... az mi intercessionkra ... menének illy allando megh másalhatatlan ... örökös Compositiora [Szava K; RLt 0.4]. — L. még BTN² 105.

2. kb. közbelépés; intervenjie; Einschreiten. XVII. sz. v.: A' megye intercessiójára az olly(n) özvegy aszszonyok a kiknek sem vono marhajok nintse(n), sem ökör hajto fiok véllek nem lakik . . . hogy ha vetések és szőlejek leszen adgyanak a Praedikátor(na)k és Schola mesternek fél bért mind mustbol, Zabbul és garas pénz-ből [Somosd MT; MMatr. 87].

Ha. 1635: intercessionkot [Hsz; LLt Fasc. 70].

intercesszor közbenjáró; persoană care intervine; Intervenient. 1696: My Belső Szolnok Vármegyében Balvanyos Varallyan lako Trombitas Istvan Deak, és Gere Gergelly mind ketten Nemes Szemelyek kik ez ide aláb megh irt dologban intercesszorok és fogot köz Birák vagyunk [WassLt bizonyáglevél bevezető formulája].

intercipiál 1. elvesz; a lua; wegnehmen. 1619: Ezekhez képest, Kegyelmes uram, az az Felsőged bölcs itéleti, de ha azt az postát levelekkel intercipiálják, az fejemre veszem, hogy semmi nem leszen róla, hiszem az csauzt elbocsáthatják [BTN² 353]. 1726: Midőn az Exponens ur, Bándi Sokadalmi Alkalmatosságra ki vetett borát, interciptaltuk, en az Kovacs Peter vr(am) csüreiben csépeltem [Mezőbánd MT; Berz. XV/19.4]. 1744: a Kápolna Kuttyánál tanálék edgy Embert Nagy Ajtait^a, . . . azt mondá Cursussal járt, el kérém tőle s meg olvasám . . . bántam az után hogy nem interciptaltam mikor kezembe volt [Bölon Hsz; INyR Gazdag Gyorgy Mediocris (45) ns vall. — ^aHsz].

2. elfog; a prinde/arresta; festnehmen. 1767: Lengyelországban a muszka rútul gazol, a templomokat, melyek régen a protestáns és görög valláson valóké voltak, szedi s adja azoknak vissza, két nagy püspököt interciptált, kiket Szibériába küldött [RettE 212—3].

3. (cédulát/levelet) elfog/tart/megkaparint; a intercepta (un billet/o scrisoare); (einen Brief/ein Schreiben) abfangen/erwischen. 1660: En ez óráig Kegyelmednek egy céduláját sem láttam, noha értettem volt, hogy Kegyelmed küldött, de azt Barcsai Gáspár uram interciptálta és oda van; kérte az clavissát^a tülem, de nem adtam, nem tudván Kegyelmed mikül irt benne [TML I, 155 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aA titkosírás kulcsát]. 1677: Leveleknek interciptalasarol Fejedelmeknek másoknak szöllo leveleit ha kik interciptálnák, vagy tudva fel-szakasztanák, Diactara evocaltassanak, és ott legitime convincáltatván, a' szerint büntetődgyenek, mint a' Fejedelmet diffamálók felől valo Articulus tartya . . . de ordinarie et in genere, akar mely emberséges embernek is másnak irt leveleit ha fel-szagattya, avagy interciptállya valaki a' levél ironak homagiumán,

és abból kövekezet kárna és expensájának refusioján convinkáltassék [AC 98—9].

intercipiálás (levél)elfogás/tartás/megkaparintás; interceptare (de scratori); (Brief/Schreiben)abfang. 1677: Leveleknek intercipiálásáról. Fejedelmeknek másoknak szóló leveleit ha kik intercipiálnak. Diaetara evocaltassanak [AC 98—9. — A teljesebb szöv. intercipiál 3. al.].

intercipiáltat 1. befogattat; a dispune să fie prins/luat de pripas; einfangen lassen. 1740: némelly atyánkfiai, az Malom gáttya, és az Hid ruináin(a)k reparatiojokra rendelt töviset és ágat a' Protocolio szerint nem akarják p(rae)stálni, Concludáltatott azért, hogj . . . a' Város Uttzáján, azokn(a)k marhajokat intercipiáltatni, és mind addig detineálni míg ezen Conclusum(a)k, az ág és tövis iránt Satisfaciálnak [Dés; Jk 533a].

2. elfogattat; a dispune să fie prins/arestat; festnehmen lassen. 1764: (A gyilkos) az Városon külenes gazdajához recipiálna magát, onnan szétiben ide s tova jarván, s interceptiora elég alkalmatosság lévén, hogj el mulhatatlanul intercipiáltassa^a, de eökegyelme mind ezeket negligalta [Torda; TJkT V. 239—40. — ^aA város hadnagya].

intercipiáltatik 1. elfogattatik; a fi prins/arestat; festgenommen werden. 1689: az mint most is jára az ő nagysága szolgálja, valamint intercipiáltatnék és nekünk ártana meg (így!) [TML I, 415 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1747: (Az alperes) Ferjehez való kötelességevel nem gondolván, . . . Verbuváns katonakhoz adván magát, helyből helybe azokat késergette, fertelmeskedvén vélek, és itten azok mellett intercipiáltatottis [Torda; TJkT III. 110]. 1762: hitetlenül Férjét Babur Panda el hadta és Vésza Siliphez advan magát el szökött ha hol deprehendáltatnanak intercipiáltassanak [uo.; i.h. V. 133]. 1764: midőn az IIok intercipiáltotta(na)k is akkor, nem fogattatnanak el minnjájon azon szállásokon való emberek [uo.; i.h. 207]. 1770: Belső Szolnok Vármegyéb(en) a Salamon Határnak Bezéd^a nevezetű Falu felől való szelibe(n) . . . az Irtvány Kaszálot potentiosé ki invadálta, ki kezdette kaszálni és consequenter ki is intercipiáltotatt, és ki által s hova vitetett bé [BSz; JHbK LIV/12. vk. — ^aSzD].

2. (írás/levél) elfogatik/koboztatik/tartatik; a fi interceptat (un bileto o scrisoare); (Brief/Schreiben) abgefangen/erwischt werden. 1662: Barsai András . . . megfogatték Vécsen^a és . . . az oláh országokba fejedelem ellen írt levelei intercipiáltatván . . . a fogarasi váras piacán . . . hitlevele is a nyakába kötöttvén, felakasztatott vala [SKr 650. — ^aMarosvécsen MT]. 1672: Az keresztyén electorokhoz és fejedelmekhez való expeditiók formája és stilusa veszedelmes volt, ha intercipiáltotott volna. Variáltatott sokban és más expediáltatik [TML VI, 152 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

interdikál 1. megtilt vmit; a interzice ceva; etw. verbieten. 1618: annak az szolgáltnak magaviselését is eszembe vévén, . . . nem bocsátottuk Gabrilás vajdához . . . Ha Nagyságod bölcs ítéliti, jó volna interdicálni annak az én szolgáltnak mind járását s mind beszédét [BTN^a 174—5]. 1718: Pestis alkalmatosságával . . . minden

Publicus Conventusokat, Templomokban Scholákban Czéhekben és másutt is interdicállyanak absolute intvén privatim való keges és Istenes meg Jobbitásra, és könyörgésekre a népet [Kv; KvLt I/225 gub-i rend.]. 1739: eö Felsége kegyelmesen interdicalta az discretio adást, Mikor a quártélyosink el érkeze(ne)k meg mutattuk a Tisztek(ne)k ezen eö Felsége Décretumának Copiaját [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1828: Instálom esztendőnként a Kis Czéh Mester számadását revisio véget a Czéh Commissariussainak által adni rendelni, 's . . . a Commissarius jelen léten kívül való gyűlések tartását interdicálni, mivel az olyatén gyűlésekbe esni szokott hibákat helyre hozni tsak nem lehetetlen [Dés; Dlt 581]. — L. még RettE 413.

2. vmitől eltilt vkit; a opri pe cineva să facă ceva; jm etw. untersagen. 1599: myerthogy feletbe sok panazolkodások vadnak, es abusosok . . . Matol fogwan okoakt Interdicálnak mindeneket eo kgmek az vasnak kereskedesetol, hogy mindenfele vasnak meghetele, es kereskedese in publicum vsum conuertáltassék [Kv; TanJk I/1. 332].

interdikáltatik 1. (rendelkezéssel) megtiltatik; a se interzice (printr-un ordin); (durch Verordnung) verboten werden. 1601: Kewantatik . . . hogy az Jsten ellen való blasfemiák megh zeonnyenek, . . . az beontetessek által . . . Az zydalomis interdicáltassék [Kv; TanJk I/1. 393]. 1677: Azon Székely Natiobéliek, hogy szabadságokban, és immunitásokban meg-tartassanak . . . a szokot helyeken való vadászat, halászat, barmoknak havasokon való legeltetések, bőrknek és egyebeknek szabados adása és vévése, valamelyek per expressas Regni Constitutiones nem interdicáltatnanak . . . ez után-is helyben hagyattassék, végeztet [AC 149]. 1740: A bőrk meg feszítése^a, a modo in posterum interdicáltassék [Dés; Jk 333. — ^aA timár céhbélieknek]. 1762: az szörös botskor árulással praevericalok ellen manutenealtatnak az Instansok, s az szörös botskornak ezen Városban Országos sokadalom Napjan kívül a' modo in posterum arulása penitus interdicáltatik [Torda; TJkT V. 81]. 1782: méltotassan . . . modjált találni, hogy ezen Törvénytelen tselekedet in posterum interdicáltossék, és az emiat el nyomorodott szegénység consoltossek [Torockó; Thor. XX/4]. 1786: azon Kegyelmek Ordinatioja a' Királyi Felségnek . . . az erdők neveléséről és Conservatiojáról . . . observáltassék, mind a' ketske tartás, mint pedig az erdőknek véghetetlen irtása kemény büntetés alatt interdicáltassék [uo.: TLev. 9/24]. — L. még AC 89; RettE 248.

2. megszüntetetik; a se desfinja; aufgehoben/eingestellt werden. 1677: a' Clastromok, és Collegiumok, noha még in anno 1610. interdicáltattak . . . mindazáltal most, consentientibus Statibus regni a' két Clastromok, ugymint a' Csiki és Mikházi, azokhoz eleitől fogva tartozó Parochialis helyekkel (: valamelyeket contra Constitutiones regni nem applicaltanak, vagy Fiscusnak, akar penig valamely Privata personának praepudiciu(m)jával ne(m) apprehendaltak :) helybe(n) hagyatnak [AC 3—4].

interdiktum 1. egyházi tilalom; interdicție bisericescă; Interdikt. 1600: az Zenth Zeknek peospeok vra(m) referalasabol Azis constal hogy Gereb Marton felesége

teol nem abszolutizált volt az hazasságnak zabadsága-
ra scott interdictuma volt [Kv; TJK VI/1. 501].

2. kb. figyelemzéstől rendelkezés; dispoziție de avertizare; ermahende/warnende Verordnung. 1621: Biro Vram eő kglme Tanaczjával eggiwt vghian Jrasban kj adua(n) mindeneknek Interdictumot vgj vigiazzon minden Ember haza taja(n) hogj valamelj ember miat ... megh comprobaltatik hogj twz tamad, ne(m) egiebbel hane(m) fejewel erje megh [Kv; TanJk II/1. 318]. 1677: Ha kik penig, egyéb igasságos színeknek praetextusa alatt extrahált Salvus Conductusokkal abutalván, Ország Statutumi és interdictumi ellen valo dolgokban elegyítették volna magokat, vagy ez után-is affélében impingálnának, evocaltatván a' Fiscalis Directorok által Octavalis Terminus, vagy Diaeta alat valo Táblára, a' meg-tiltot dolognak meritumja szerint, afféléről decernáltatot poenán convincaltassanak [AC 88].

interesse 1. pénzbeli (uzsora)kamat; camătă, dobîndă; Wucherzinsen. 1581: ha penigh Erre ez kolchyenezesre valamj Interesse megie(n), teha az Attiafiak tartozzek (!) aztis visselnjek [Kv; TanJk V/3. 247a]. 1591: Bornemizsa Benedek . . . vallia, . . . En nem tudom ha fizettek Interestet vagj nem [Kv; TJK V/1. 99]. 1671: Bizon meg vallyuk mint hármon Firjem Perneszi Zigmund Uram és Leányom Kassai Boriczával hogj elig jót töt kegyelmed velünk hogj ezen nehéz ódóben is ilyen sokat varokozot az nékőnk ki adot kölcsőn Pénziért bár most köldhetnők meg de most is Se a tőke Pinzt Se az Interest meg nem köldhetők, tudgyók (!) hogj már csak az Interest és sokra hágot, és nyólt, mivel hogj a mioltától (!) fo(g)va azon 12 ezer forin költsőt (!) kegyelmettől kirtük és vett(ük) csak egy Pénst (!) és Interesth nem adhatunk [Baca SzD; RLt O. 5]. 1709: determináltatott . . . Az adosságok és azok(na)k Interesse pedig, hogj világosságra és Liquidumra jőjenek, legjen Computus Mikola László Atyánkfia és az Colos vár-(me)gjei Vice Tisztek előtt [KvLt I/197 a gub. Nsz-ből]. 1795: Teatrom számára Inderes (!) 50- [WLT Cserei Helena jk 76b]. 1821: Topai Colonusom Tatár Danyilától . . . vettem fel költsőn 200 ~ két száz Rfokat . . . Azon pénz interestű nékie a' szolgálattját . . . el engedem [Kisesküllő K; Somb. II Sombori Ferenc kezével]. — L. még RSzF 229—30, 302.

Szk: ~be kiad. 1807 k.: a Feleséginek penze jutván Meszkőre^a Interestben ki adtak és Interestben kerekket tsináltak a Mihaila Fiai [Sinfva TA; Borb. II. —^aTA] * ~ interesse kamatos kamat. 1719: Interest penigen menyit fizettek és menyí vagyon hátra a quietantiakból ki tezik . . . az hátra maradot reszit is vegyék fel az Interest interestével [Imecsfa Hsz; Borb. I] * ~e kijár kamatozik. 1752: adattassék ezen Száz Magyar Forint Interestre, Sex per Centum, olyan helyre, hogj ne periclitallyon, hanem Interesse igazán, és joll ki járjon [Kv; KvRLt VII. 22] * ~re ad. 1700: adot volt . . . Vas Daniel Vr(am) . . . ezer magiar forintokat . . . az Szebeni Companiabel valo Farkas Gjörgj^a Ur(amna)k kölcsen interestre Annuatim tett Szaz magyar forintokat [Mv; WassLt. —^a1701-ben görögnek mondják]. 1737: M: Haller Kata Asz(sz)ony eo Nga . . . az M: Vr kévantato szűksegeire interestre kölcsőn Pénzt adgyon [Kv; JHbK XLV/23] * ~re adattatik. 1752: adattassék ezen Száz Magyar Forint Interestre, Sex per Centum [Kv; KvRLt

VII. 22] * ~re kiad. 1652: Ha mi penszt . . . ki adnak az Ecclesia penszebol interesse, és abba(n) kart valananak, azt sem magoktól se(m) maradékoktól nem kevanak [Kv; i.h. X. A. 1]. 1748: adott pénzt ki költsőn interestre, és az interestét mindjárt viszzá vette [Torda; Borb.] * ~re kiadódik. 1795: Néhaj kedves szűleink . . . Pium Legatumban 120 Magyar Forintokat hagytnak . . . a' Fenn nevezett Suma . . . Interestre, jo securitas alatt adódgyék ki [Kv; KvRLt IV. 32/14] * ~re ki van pénze. 1684: Nem tudom ha volte Interestre ki penze vagi nem [Torockó; Pk 7] * ~ről kielégít kamatot megad. 1799: a Nemes Collegiumat az eddig valo interestről ki elégített [Ne; DobLev. IV/816. 1b Szántó Sándor kezével] * ~ről kontentál 'ua'. 1702: ha dolmányomat le vettem is, ha egyik részét a jóságocskámnak el adom-is, de bizony kglde nem csak az interestről, hanem a Capitalisrul-is contentalom [Ádamos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez] * ~t ad (rá). 1651. Baranyai Szabó Tamásnak adtunk az czéh pénzéből interestet az Szabó Ferencz uram részével együtt. fl 23 [Mv; EM XVIII. 405]. 1820 u.: Fabiján Janosnak . . . adtam Voltt 25 Rfo. penzt 1818ba kétt Esztendőben adott Reája Interest az olta a Sumat meg kívánom Interestvel edgyütt [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] * ~t adhat. 1695: Nemes Szabo János . . . egyéb interestis nem adhatot hanem etzeri maszori szolgálattával potolta [Mezőbánd MT; MbK 78] * ~t bekap kamatot bevesz. 1856: Kapot Pál István bé ezen pénzre interest 52 xr. [Firtosváralja U; Borb. II Szederesi Zsigmond jegyző kezével] * ~t deponál kamatot lefizet/tesz. 1756: Az ezer forintnak addig valo interestis deponalom [Lőrincfva MT; Kp III. 135] * ~t depurál kamatot kifizet. 1766: a mint értettem ezt az bé adott 1000 forint Interest in defalcationem Summae capitalis akarnák adsummálni . . . mind addig mig az Interest egészszen nem depurálna a Debitor [Berve AF; CartTr II. 833 gr. Gyulai Ferenc aláírásával] * ~t felszed. 1749: Az Eccla pénzt kezéségen olly helyekre elocallya hogj el ne veszszen . . . minden esztendőben karácsonban a' Megyebíró és aedilisek az Interest fel szedgyek [Bikfva Hsz; SVJk] * ~ felvesz rajta. 1720/1753: énis Brassóban szorolván Segesvárra nem mehettm hogj az Interest rajtok fel végyem [Eszt-Mk Cserei Mihály lev.] * ~t fizet. 1766: In A(n)no 1730 Az Besztertzeiek fizetnek Interest flo 1000 [Berve AF; CartTr II. 833 gr. Gyulai Ferenc aláírásával]. 1791: levalt volt . . . eő Nsga a MVasarhelyi Refor Kollégym pénzéből legalis Interestre 2000. Mforintokat, melljnek Interestét eleinte accuratéis fizette eő Nsga, de annak utánna hibázott a Dolog [Mv; Ks 68. 48. 32] * ~t lefizet. 1781: az iden tsak Restans Interest 107 forintokat kellett nekem tsak egy helyre le fizetnem, s a mellett egyeb aprolekb Adosságokat [Kp III Mezőkövesdi Újfalvi János lev.]. 1812: a miolta a tisztelt Groffné el ment azoltától fogva . . . eő nsga, . . . adosságokat Interestekel fizetett le Kolosvárra's, Vásárhelyre [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmund (25) grófi számtartó vall.] * ~t lefizethet. 1753: az Enyedi Nms Refor. Collegium(na)k adósok lévén, hogj mind az Capitalist, mind az Interest le fizethessük, kértunk . . . Borberek Alvinczi Gábor Uram o Nga özvegyétől . . . 400. forintokat [Oszilvás AF; DobLev. I/254. 1a] * ~t letesz. 1662: (Az) Interestet az b. Tancz le teotte az Varas pénzéből [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése] * ~t megad. 1740: ígérém arra maga-

mat és kötőlezem hogy ... interessit^a az Száz nyolvan (!) penzt az kapitalissal edgjut meg adni tartazom ... Fogarasi Szakacs Janos mp [Nc; DobLev. 1/118. — ^aA felvett adósságnak] * ~t megadat. 1730: (A) Summa penzre Annuatim Interes kívántatik fl hung 43/20, mely interest tartozunk meg adadni Szent Györgj napjától fogva [Dés; Jk 399a] * ~t megfizet. 1709: az penz belj adósságok(na)k Interestét meg fizetvén az Város sine Controversia, váarakozzék az Creditor az Capitaléért az már kiadatott Moratorium szerint [KvLt 1/197 a gub. Nsz-ből] * ~t vesz rajta/tőle. 1722: találatnak mégis olly fukár (!) és felettébb usorás emberek, kik az eő Fel-sége parancsolattyával nem gondolván, felettébb és szerfelett taxállyák a szegény meg szűkült kölcsönöző embereket, és majd Capitalisokot is meg halado Interest vesznek rajtok [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról]. 1746: az Jn

Interestis vett és utólyára is a tíz forintokért tizennégyet akart húzni az A. az egész Summát hogy amittallya itilletett [Torda; TJkT III. 22]. 1748: töllem esztendőre tsak két forint interest vőtt [uo.; Borb.] * ~ van rajta kamattal tartozik. 1766: In A(nn)o 1730 Az Beszter-tzeiek fizetnek Interest flo 1000 volt pedig rajtok akor Interest 3505 [Berve AF; CartTr II. 833 gr. Gyulai Ferenc aláírásával] * legális ~. 1746: Maga notatiojából az Ának constal, hogy az J. nem többel hanem 10 Vonás forintokkal restantaria (!), az A. pedig p(rae)ten-dal tizennégy forintokat; az mellyis láttatik a legális Interest Superálni [Torda; TJkT III. 14]. 1802: Verтем (!) az betsületes tztul 5 azaz 5 Rénens forintat regalis (!) inter-esre Én Binetz Pál m. pr. [Kv; FésCJk 19]. 1818: Meltotassanak azon M. Igeni Váradí Katától exequált Jussotskáját azon 620 Rforintok és 40- Xrokb(an) által adni és engedni Esztendeig, praestálván mi egész betsü-lettel a legális interestit ezen Summának [M.igen AF; KMuLev. 3 Benkő Sámuel lev.] * pénzbeli ~. 1850 k.: véllem téendő kegyességiért pénz vagy munkabéli inter-esre magom nem tsak ajánlom hanem Contractizalom is magam [Szászújös SzD; TSb 35] * restáns ~ ~ ~t lefizet * törvényes ~. 1784/1805: levált volt 'Suki János Ur ... Henter János Urtol Törvényes Interestre 500 ~ öt Száz Magyar Forintokat [Kv; SLt XLVI. 7. 29].

2. terményben v. vmilyen termékkel fizetendő ka-mat; dobindá de plátit in produse; Frucht/Naturalien-zins. 1696: (Az adósság) interese esztendőnt által 3000 szőlő karo [Gyeke K; LLt Fasc. 75]. 1773: M: Igenben^a Commoralo Vrika Peter B: Incedi Pál vr Jobbágya ... kére és léválais ... Polik István Vr(am)tol Tiz Vonás Farintakot a jövő karátsonig egy ölfá interestre [Dob-Lev. II/451 Beregszász István ns kezével. — ^aAF]. 1840: Bosla Ferentz Uram ... mivel költsón adott pénze ka-matjára nézve biztosabbnak hiszi, ha in natura securi-záltatik, annál fogva 's a költsónvővő Fülep András eg(g)yezésinél fogva, nem kívánt Interest pénzéért; ha-nem meg nyugodott rajta, hogy a haszonba kibérlett Jo-szág jövedelmének illő része depurálja mind a tartozást; mind pedig az illető Interest [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kovács János, a szék bírāja kezével].

Szk: ~t ad. 1722: Attam Török buzat Olar Peternek^a hitelben ket vekat egy egy horgason szent Pe-ter napigh interest adgyon vagy hat örregh fazakakat vagi egy nap szolgallyon [Lezsnek H; Szer. — ^aAlább többször: Fazakas Peter]. 1731: interest adnak tizen nigy icze bort [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.] * búza-

beli ~. 1749: Bé jövő buzabéli interest Mettr. 1. just. 8 [Sszgy; SVJK].

3. munkával ledolgozandó kamat; dobindá care se achitá prin muncá; Arbeitszins. 1702: Mely Summa pénzért és annak interestiért Mű előttünk kéz bé adással lőnek kezesek a fellyebb declaralt Bárdosi^a Személyek, hogy ha tempore debito azon meg irt Summát és annak interestiért valo dólgot nem prestálnák a ... Gróff Ur ... magának satisfactiot vehessen, vétethessen a fellyebb Specificalt kezeseken [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31. — ^aMT]. 1706: Vagyon buza ki adva kölcsön Bélafalvan^a Cub. 5. Osdolán ... Cub. 8 interesse ket napi dolog [Hsz; Törzs. Rákóczi inv. — ^{a-b}Hsz]. 1732: A meg irt adósságnak interesse Esztendőnt által minden forintra edgy napi dolog, ki kaszával, ki sarlo-val, ki pedig szőlő munkával, a ki mikippen Contrahált praestálni tartozik [Szászsztyjakab SzD; TSb 51]. 1759: vettenek volt ki bizonyos szamu Sum(m)a pénzt Inter-esre ... szőlő munkával Interestek (!) minden forint után egy egy napot dolgoztak [Szentrontás MT; Sár.]. 1768: vagyon Dezmérre^a ki adva 120 véka Buza enek interestét aratással p(rae)stálják az uraság kenyere, és délben azalekja mellet tévén az usorások a' magok nap számokat [Szamosfva K; Ks 74/56 Conscr. 34. — ^aK].

Szk: ~t dolgozik kamat fejében dolgozik. 1783: azt földes Urai(n)k(na)k hírré tevén némely Lakosaink kik-(ne)k tanátslásokbol a közeleb el mult 1782dik esztendőben tudom hogy semi interest nem dolgoztunk [Mezőszokol K; IB. Friss Lup (46) j b vall.] | tudom hogy minden esztendőben dolgoztunk 100 nap, hallot-tam hogy száz forintba békéltek vőtt meg ... a leg köze-leb mult 1782dik esztendőben meg sokalván falu-siaink nem dolgoztak semi interest [uo.; IB. Pap Iliszie (60) zs vall.] * ~t kitölthet. 1763: Tudom hogy az Titt Exp(onen)s Aszsz(o)ny ő Ngá Sárossi Usorásain a' kik az interest egészsen ki nem tölthették, vagy le nem szol-gálhatták, azoktol pénzt vett fel^a a' dologért [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 30 Bándi Mihály (38) j b vall. — ^aMá-nyika Juon ub] * ~t leszolgálhat ~t kitölthet * ~t teljesít kamatot dolgoz le. 1783: azon igért Summát meg nem adhatván épen a leg közeleb el mult 1782dik esztendeig Interestek eo Excell(entia)janak minden esztendőben száz dolgozokkal, mely interest .. tudom bizonyosan hogy ... Földes urok Parancsolatyából nem akartak telyesíteni [IB] * ~t tesz 'ua.' 1852: Pana-szoltam bizonyos az embereknél künn levő adósságai-mért, ebben anyi lépés tétetett, mi szerént a' falus bíró ál-tal meg intettettek, néhány tett leg alább szolgálatteli in-terest, sok sem interest nem tett sem nem fizetett [Nagy-lak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.] * mun-kabéli ~. 1850 k.: véllem téendő kegyességiért pénz vagy munkabéli interestre magom nem tsak ajánlom hanem Contractizalom is magam [Szászújös SzD; TSb 35] * napszám-beli ~. 1763: itten Gálfalván Udvari Bi-róságot viselt Mányika Juon .. azon Napszám-beli in-terest gyakorta pénzü sokaktol fel vette maga számára [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28 Muntyán Máté (40) zs vall.] * szolgálatteli ~t tesz ~t tesz.

4. ~ben/re kamat fejében; ca dobindá; als Zins. 1658: Attam az fel czernatonai Szaniszlo tamasnenak flo. 3 kolczon Szent marton napig varom, pislent adot az in-teressire [HSzj pisen al.]. 1680: veven fel kölcsen penzt

... huszon negi forintott Nem többet hanem csak fi 5 fizetven le ez üdötül fogva annak Interessebe(n) [Ne; DE 2]. 1735: Tudom hogi az ide valo buzabul Vecturaztunk Kolosvárra buzat valamely adosságnak Interessébe(n) [Nagysármás K; TKI Oltya Artyimia (52) jb vall.]. 1739: minden esztendőben ide kaszálók interesse [Dés; Ks 28. V]. 1751: Az Somlyai^a Harmintzados Interessiben 130. forintot (!) tartozom, a' 100. forintját kész vagyok meg adni, de a 30. forintját hátrább hagyom [Karácsonfva AF; Told. 25. — ^aSzilágysomlyói]. 1826: 1796 Sz. Jakab hava 20 napján költ Contractus szerint Balás Ferentz és Szatmári Peter költsezenek 50 Vfor. melynek Esztendei interessibe igertek tiznap szántást [Mezőbánd MT; TSb 26]. 1840: Báro Miske Ferentz Ur Javai arendája mellett még egy Terüht is adott által, mi szerint a tisztelt Mlgs Báro Ur adossága Interessébe esztendőnként 200 ~ két száz v Rforintot kellett fizetni [A.szentmihályfva TA; Bosla]. — L. még FogE 285; RettE 361.

Ha. 1592: Interesse [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. 1641: Interessevel [Mv; MvRLt]. 1749: Interessit [Torda; TJkt III. 251]. 1753: Interesse [Kraszna Sz; Borb. II]. 1767: Interessivel. Interesse [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz]. 1768: interessit [Asszonynepe AF; DobLev. II/405]. 1779: Interessiben [Szentdemeter U; LLt Vall. 241]. 1782: Interesseit [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1792: Interesse [Héjjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Maróthi István kezével]. 1795: Interessevel [Dobra H; Ks XLVIII/10a]. 1799: Interessét [M.egregy Sz; Somb. I]. 1805: interesseként [Marossztime AF; DobLev. IV/20b]. 1807: interessivel [Albis Hsz; BLev.]. 1814: interestesivel [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Samuelné Fekete Klára Bartalis János insp-hoz. 1820: Legalis Interestesevel [Ne; DobLev. V/1034]. 1823: interessével [Középlak K; Somb. II].

interes-adás kamat-adás; plata dobínzii; Zinsengabe. 1776: az ily színű Dologban vér Atyafiakhoz és Jó Barátokhoz az Interes adás mivel nem illik, en azt viszá küldtem [Moson MT; BálLt 92].

interestbéli kamatbéli; din dobínzii; Zinsen-. 1711: Interestbéli jussais mindenek(ne)k egy irányu légyen [Dés; BLt 489]. 1755: Szabo András ur(am) . . . Zalogosított volt egy örökséget rajta levő Hazzal s épülettel De tsak Interestbéli bénéficiuma Sem jöven bé . . . ezen Relicta és gyermekei meg kínálattván . . . a venditor Batsfalusi Sigmund Uramot hogi redimalja, mert másnakis eladgjak hogi a Pénznek Sükereseb hasznát vehessék [Gyf; JHb XXVI/21].

interes-bor kamatbor (borral fizetendő kamat); dobindá plátitá in vin; Weinzins. 1827: Tartozik . . . minden Esztendőn az Exp(one)ns aszszony ezen borbéli terméseiből férjéről maradt adossága Interessében G. Kereszturra^a Bartok János Urnak 30. veder bort adni, és tavaly éppen én vittem el ezen Interes bort [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 6 Boros Mihály (43) zs vall. — ^aTA].

interestecske kamatocska; dobindá mică; Zinschen. 1779: a husz pénznek . . . interesse egy pénznél valami-

vel többecske, viszontag ajálom a Tekintetes Aszszony-nak, hogy azon interesteskét méltosztassék ez alkalmatossággal meg fizetni [Bő MT; Sár.].

interes 1. kamat fejében dolgozó; care lucrează pentru achitarea unei dobínzii; für Zins arbeitend. 1750: Néhai Mgos Josika Maria Aszszony . . . egy nagy darab láb földet Szászvaros szekből valo Interestes Laboratorokkal és Ioszágbeli emberekkel irtatott, a mely mostis az udvar számára colaltatik [Folt H; BK sub nro 144 Tabák luon (60) jb vall.]. 1793: (A szőlőt) az Interestes Dolgosokkal magának dolgoztatta [Ne; DobLev. IV/717].

2. ~ pénz (uzsora)kamatra vett pénz; bani împrumutaji cu camătă/cu dobíndă; Geld genommen zu Wucherzinsen. 1653 k.: tudgya eő kglme hogi én szegény ember vagyok, és interestes pénzzel élek [Kv; CartTr II. 876 Csepreghi T. Mihály nyil.]. 1667: Én, Uram, itt mint élek interestes pénzzel, azt csak Isten s magam tudom [TML IV, 165 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz].

interessez 1. pénzbeli (uzsora)kamatot megad/(ki)fizet; a achita camătă/dobíndă; Wucherzinsen aus/bezahlen. 1710: Nagi Enyedi Püspöki László Uram . . . kételemtetett masoktól fel venni kölcsön pénztis, és azt interestezvén, ne hogi annak alkalmatosságával, és nevedésével nagjeb jóságiból fordulna ki [DobLev. I/68]. 1748: annak utánna Ferenczi János Ur(am), akkori Feleségével Tolvaj Kata Aszszonnyal nekemis adott költsön 50. magyar forintokat p Interesse és ezt a pénzt őt esztendőig interesteztem őt-öt vonás forintokkal [Torda; Borb.]. 1780: az inctus . . . az attyokról reájok maradt 28 forint adosságnak felit vállalja, melyeket attyok holta után interestezt (!) 2 esztendőitől fogva [Taploca Cs; RSzF 229]. 1797: Én Nagyságodnak költsönözmi méltosztatott Pénzét, hogi eddig elé nem interesteztem, recognoscalom, pedig a legale Interestével tartozom a Contractusom mellett fel vett Tőke pénzzel edgyütt [Gó-gánváralja KK; KsMiss. I]. 1807: Mi Vasmivesek, és Vasakkal kereskedő Szegyen (!) emberek Vagyunk, Torotzko Sz: Györgyen lakunk, Földes Uraságot Szolgálunk, a köz tere Viselés alatt Nyomorgunk Mi Szegyen emberek Vagyunk, akik azon Summákat mais interestesűk (!) [TLt Bir. ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal]. 1838: A . . . Debitor eddig interestezte a' fel jegyzet adoságát [Szentbenedek AF; DobLev. V/1222].

2. terményben v. vmilyen termékkel fizetendő kamatot megad; a achita o dobíndă stabilită in produse; Fruchtzins aus/bezahlen. 1818: Minthogy kezem között nintsen meg a Földekért meg kívántato, így határozok meg hogi ha azon betsületes aszszony várna Márztius végéig akkorra bizonyoson ki tsinálván Buzából meg adnok. addig valo várakozásért illendőleg interestezvén (!) [Ne; DobLev. V/1019]. 1823—1830: Tavasszal . . . Szendrei Jánostól 100 forintot kértünk építés meginditása végett kölcsön, két kupa must interestre minden forint után, melyet egynéhány esztendeig interestezt is az Ekkla, de sok lévén az interes, a kapitálist nem lehetett fizetni [FogE 295—6].

Szk: ~ rá. 1715: Aztis tudom hogi az Urfi buzáját sokáig tartotta Nagy Mihály Sztánáb(an)^a sokat interesteztek rája, ugy hallottam minden esztendőb(en) tiz tiz

veder bort attak interesben [Türe K; Told. 28. — ^aK]. 1735: Széki Teleki Páll Vram adott nekünk Nagy Sármasiák(na)k . . . K Lonarul^a buzát kölcsön, és mostan is az Vr(na)k Teleki Samuel Vram(na)k interesezünk réája [Nagysármás K; TKI Oltya Jankul (38) jb vall. — ^aKendilóna SzD].

3. kamatot ledolgoz; a lucra pentru plata dobínzii; Zins abarbeiten. 1747: Léven énis . . . Faur Péter(ne)k adóssa 3. márással. két napi dologgal intereseztem [Vályebrád H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1783: tudom bizonyosan, amiolta interesezünk van Husz Esztendeje, minden esztendőben száz nyári napiszámosok interesezését, mindnyajan egész falustól meg sokallottuk [Mezőszokol K; IB. Rusz Dumitru (60) zs vall.]. 1797: az adósok dologgal intereznek (!) [Cege SzD; WassLt Conscr. 565]. 1819: Mind ezen tartozással esmervén önként magokat Adosaknak lenni, . . . ezen adósságokott . . . jól lehet intereztek (!) ugyan Napszámakal mind azon által ujra most is kötelezék magakatt, mi előttünk, hogy a mig a Tekt(etes) Creditor Ur, és Creditrix Aszszanyinak, ezen pénzeket nálok hagyni tetzeni fog, két forintért, három Tzipo mellett egy nap számmal, akár mely kézi munkával interezik [Szentbenedek AF; DobLev. V/1027].

interesezés 1. pénzbeli (uzsora)kamat-fizetés; achitarea cametei/dobínzii; Wucherzinsenzahlung. 1716: tizen hat Esztendőtől fogva adóssak eőt forintom(m)al arra valo interesezestis el engedem [Désfva KK; Ks 95 D. Belényesi Mihály lev.]. 1756: meghagyatik . . . az mester asztalra való költség is, csak hogy az articulus szerint ezért tartozik a céh esztendeig elvárakozni, az ezen várakozásért eddig abusive practizáltatott interesezésre való erőltetés in perpetuum abrogáltatván [Dés; DFaz. 16].

2. kamat-ledolgozás; achitarea dobínzii prin muncă; Zinsen-Abarbeit/leistung. 1783: Groff Boros Jenői Korda György Ur eő Ex(cellentia)ja Modo Legitimo admoniáltatott volt benneteket, hogy . . . Ti magatok egész Falustul 100. Idest száz M Forintokban Complánáltatokis, de azon pénznek megfizetéséig Nyári Kezi munkának interezésire magatokat le köteleztétek [K; IB. Kászoni Nagy János szb nyil.].

Szk: ~t teljesít. 1783: Azon ígért Sumát meg nem adhatván az említett Szokoliak^a, hány nap Esztendőnként, melyik esztendeig intereseztek 's kinek ? . . . Ezen interesezést miokból, melyik esztendőben nem akarták teljesíteni az irt Szokoli lakosok? [K; IB vk. — ^aK].

interesezhet kamatot ledolgozhat; a putea achita o dobíndă prin muncă; Zinsen abarbeiten/leisten können. 1747: Faur Péter(ne)k adóssa lévén kilentz márással, ha dologgal nem interesezhetem, minden esztendőb(en) három márással interest veszen [Mosztáken (!)^a; Ks 112 Vegyes ir. — ^aMesztákon H].

interesező kamat fejében dolgozó; persoană care lucrează în contul dobínzii; für Zins Arbeitende(r). 1840: Eke nap Számal interesezők [M.köblös SzD; BetLt 3]. 1852: Hogy az házak fel állításával ne csonkullyanak napszámjai 's az malom meg csálására kivantatokkal. adok által 200. az az két száz Interes napszámost minden évre a' leg pontosabb Interezőim (!) közül, a' kikkel

pénz vagy egyéb Interessel meg nem edgyezhetem azokat is át adom [Nagyak AF; DobLev. V/1341].

intereseztet kamatot fizettet; a pune să plătească dobindă; Zins bezahlen lassen. 1783: a száz forintnak felét nem kellett volna tovább 20. esztendőknél velünk Eő Excell(entia)anak intereseztetni, melyet azon időben Fő Ispánságáb(an) rajtunk tetszése szerént véghez vitethett Eő Excell(enti)a [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jb vall.].

intereseztetik 1. kamatoztatik; a fi lásat să producă dobíndă; verzinst/auf Zinsen angelegt werden. 1781: ezen Fundus ki adásától fogva ezen Capitalis mind Intereseztetik, és Capitalissá tsináltatik . . . a ki adattatott Capitalis^a Interessével együtt Capitalissá tétetvén, ment mostanig 422 ~ négy száz huszon két Magyar forintokra [MMatr. 487 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata nyil. — ^a200 m. ft].

2. kamat ledolgoztatik; dobínda se achită prin muncă; Zins abgearbeitet/leistet werden. 1797: ezenn régi adósságis Széna és Gabonabeli lévén dologgal intereztetik (!), Penzbeli adósság fekszik az Udvaron, melynek interese pénzül fizetődik [Cege SzD; WassLt Conscr. 565].

interes-fizetés kamatfizetés; plata dobínzii; Zinsenzahlung. 1786: Esztendeje már hogy 'a Tekintetes Ur' . . . igérni meltoztatott Gratiaja után várakozom kevés pénzünk bizonyos része fel adása iránt, . . . instálók hát és reménykedem még egyszer alázatosan, meltoztasson Uri ígérését tellyesíteni, ugy is interes fizetésnek is ideje vagyon [Gernyeszeg MT; DobLev. III/613. 1 Fartzádi Gábor lev.]. 1806: az arany lánczot 100 Rh. forintig árestumba tevém 5. forint interes fizetés mellett egy hónapra [Mv; Ks I Thuróczy Károly lev.]. 1811: meltoztassék . . . olyan hathatós Rendelést tenni, hogy ezen fel-adott Restantiám további haladék nélkül . . . sumáson fizettessenek-ki; ne kénteleníttessen én, adósság rakás, 's interes fizetés mellett szigorogni és mazurkodni akkor, a' midőn az Ekkle'sia a' mivel nékem restál, azt sem interesezi, sem nem fizeti [REkLt ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével]. — L. még FogE 286.

intereszáló kamatra kiadott/helyezett; dat cu dobíndă; auf Zinsen gegeben. 1716: Hadnagi Uram ki hívén . . . az Vég hersa nevű szőlő hegy málb(an) . . . lévő Nehai Károlyi Szócs Mártonné szőlőjének . . . in fl H 30/52 az Ns Varos kezénél lévő Coll(eg)um intereszáló pénziben in fl. H. 10/93 penzekb(en) valo el foglalására. el mentünk, és azon (?) szőlött assignáltuk az Hadnagi Uram eő Kglme kezéb(e) [Ne; DobLev. II/342. 3].

interes-lista kamattjegyzék; lista dobínzilor; Zinsenliste. 1823—1830: Ugyanezen interes-listában 1764-ben már Medgyesfalvi Istvánné fizeti az interest [FogE 70].

interes-napszámos kamat fejében dolgozó napszámos; zilier care lucrează în contul dobínzii; für Zins arbeitender Tagelöhner. 1852: Hogy az házak fel állításával ne csonkullyanak napszámjai 's az malom meg csálá-

sára kivantatokkal. adok által 200. az az két száz Interestem minden évre a' leg pontosabb Interestem (!) közül, a' kikkel pénz vagy egyéb Interestem meg nem edgyezhetem azokat is át adom [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

interes-pénz kamat; dobíndá; Zins. 1779: Nékem izent a főispán úr, hogy adjam meg^a, a szolgabíró által, de azt izentem vissza, hogy adja meg önagysága elsőben azt a 600 forint interest pénz, melynek capitalisát megadta ugyan az önagysága nagyatyja és édesatyja, s azután én is megadom abból [RettE 398. — ^aA katonaságnak ígért lovat]. 1803: Megyebíró uramnak interestpénz 6 15 [Bodos Hsz; RSzF 300]. 1813: a Czéhnek (!) künn heverő Capitalissait a bé jött interest pénz elgyűtt pro percepto in Rf. 82 xris 49 fel véve találom^a ... a mint Csengeri István maga számadásába fel tette [Kv; FésCjk 82. — ^aA számadásba]. 1824: Mindedig vártam az T Ur ígérete szerint azan kevés interest pénzt, de úgy látom hogy meg felejtkezett rolla a T Ur ... alázatos szolgálója Fartzádi Anniko [Gyéresszékírály AF; DobLev. V/1083].

Szk: ~ bejő. 1810: jött bé interest pénz 14 Rf 30 xr [Kv; ACSzám. 19] * ~ ben lefizet. 1735: a Nemes Varos kezinel levő Interest penzben ... administralnanak és le fizetnek ... 400 magyar forintakat [Ne; DobLev. I/161] * ~ t fizet. 1799: interest pénzt mennyit fizettem bizonyos idő szakaszokon az arrol valo, s ide Zárt számadásom az hozzá ragasztott quietantiakkal meg mutatya [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével].

interesse érdek; interest; Interesse. 1828: az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetőségig el palástolodjék, különös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829].

interes-törlesztés kamattörlesztés; amortizarea/plata dobínzji; Zinsentilgung. 1854: Öreg Varga Sámuel adománya és Interest törlesztésében [Kv; ACLev. Kül. Perc. 72].

interestáció I. érdek; interest; Interesse. 1764: Hogy pedig én ... Gvallerhoz nem illő tsak magam hasznommal s Interestatioval folytattam légyen^a, azt tudják mindenek akik benne forgottanak, hogy hazugság [Középlak K; BfR. — ^aA pert]. 1784: Rosnyai Ur ... abba helyhezteti maga allegatioit hogy én interestatioból adtam ki a jóságot [Msz; MbK XI. 71].

2. érdekeltég, vkinek érdekelt volta; interesare; Interestiertheit. 1764: A quietantiák ezen fides nélkül való beszédekkel nem infringtathatnak, kivált olyan ember beszédinek relatiojával, kinek a dologban interestatioja maga beszédiből constál [Torda; TJkT V. 196].

3. kb. visszaélés; abuz; Mißbrauch. 1763: A perceptorok interestatioja investigatiojára a guberniumtól küldetett volt Bálint Pál úr, ki is a Somai Sándor nem sincere viselt perceptorságában feletle sok hibákat talált s gondolom, hogy abban nem maradtott volna, de megbetegedvén pleuritisben Csomafáján a Csernátóni Józsefné házánál kilencedik napra meghala [i.h. 148]. 1779: Ezt a hamis lélekkel bíró Kolosit, szemem láttára, úgy megveré az Isten az ő sokféle interestatióért, hogy a szolgabírórságból gyalázatosan kiveték. 310 forintot,

melyet a tyrok redemtiójában húzott-vont a falukon, melyért akasztófát érdemelt volna, fizettetének véle. Még 400-at praetendálnak rajta [i.h. 408]. 1783: Kinda Andonia ... eő Nsga Jobbágy D(omina)lis bírāja ... Az interestatioja, Gondviseletlensége mián az mi kárt ő Nsgának tett Cselekedett meg fizeti [Radnót KK; BfR Várodi Simon ns nyil.]. 1819: ezt ... a' Meg szállástól bírja^a a Gr. Wass Fa(mili)a ... birtokából ki sem ereszti Törvény úttján kívül, mivel ezen Investigatorokot Eő Felsége sem hatalmazta annyira, hogy Donállyanak és Notázzanak; Azis ide járulván, hogy egy Interestatio miatt kitsapott szolgáló Biro az e' féle dologban nem credibilis és Authentica persona [Császári SzD; WassLt. — ^aÉrtsd: az első foglalás jogán birtokolja].

Szk: ~ t cselekszik visszaélést követ el. 1783: Kinde Andonia ... Vádoltottott eő Nsga előtt hogy sok interestatiokot Cselekedett volna mind D(omina)lis biro az eő Nsga Joszágábon, ezért Robul esék eő Nsga keze allá és addig tartottott míg ez kövötköző Személyek érette Kezességet Váolának [Radnót KK; BfR Várodi Simon ns nyil.].

interestsál érdekeltként avatkozik be vmibe; a se amesteca in ceva ca persoană interesată; als Interessent sich einmischen/mengen. 1840: Borsai László sepsiszentkirályi (58) nemes valja Voltam lopásért^a, megis büntettem Szamos Ujvárott ... De ártatlan mert Gelentzei Mél. Csoma Joseph Ur ránkörbol a peremben interestsált [Kvh; HSzjP. — ^aElzárva. ^bIgy, de helyesen: büntettem].

interestátus I. mn 1. érdekelt; interestat; interestiert. 1826: Ezen Oculatio terminussát a' f. e. és holnap 11 kére határozván, kötelességévé tészem az instans közönségnek, hogy az ezen patak ductussába interestatus szomszéd Gyalakuti^a közönséget ezen terminusrol tudositd [Msz; LLt. — ^aMT].

2. elfoglalt, részrehajló; pártinitor; (vor)eingenommen. 1770: incondite^a megejtve a candidatiót ez az interestatus főispán, ötet^b főbírónak candidálta [RettE 241—2. — ^aÉrtsd: szabálytalanul. ^bA szóban forgó Keceli Sándort].

II. fn 1. érdekelt személy; persoană interesată; Interessent, Beteiligte(r). 1672: ez I ... megh mondotta az Czigányok(nak) kik az Czerében interestatusok voltak az Lonak nyavalyásságát, mind penigh hogy nem felett felölle | ne(m) más tud azon contractusban eset homályrol testificalni; hanem ha ki azon dologba(n) interestatus volt [Kv; TJk VIII/11. 172, 201]. 1818: Procuratoria Constitutioval nem udvarolhatok ... azért, hogy én is interestatus vagyok [Kv; RLt O. I Gyárfás József lev.].

2. kb. (elfoglaltságból) pártfogolt személy; persoană protejată; (aus Voreingenommenheit) protegierte Person, Schützling. 1780: Ezután nem a főispán recomandatiojára lesznek tisztekké, nem is confirmáltatnak az udvarnál, hanem minden esztendőben háromszor girás-szék lészen és az vármegyék tagjai, akiket akarnak, azok fogják viselni, nem efféle interestatusok, mint eddig [RettE 409].

3. kb. vmibe beleavatkozó/vmiben részt vevő személy; persoană care se amestecă in ceva/participă la ceva; Intervent/Beteiligte(r). 1734: Mint hōgi magam is vigiáztam az Urñakra tudom hōgi vigadaztanak, kiál-

toztanak, tánczot jelentő dobogást is hallattam, az N. Mlgos Ur Házánál de kik voltak azon Conversatiokban interessatusok nem tudom [Kv; TKl Mich. Udvarhelyi (63) prof. theol. vall.]. 1740: annakutanna hogy a kezéből ki szabadult, ucczáról ucczakra, mind addig lesekedet mig más testvér attyafiat is Inek Csipkés Lőrinczet fraudulenter más udvarára be hívta, akiis az előbbeni veszekedésben interessatus nem volt, mégis aztis minden ok nélkül azon udvaron verte, tépte [Torda; TJKt I. 181].

interessencia 1. érdekelttség; interesare; Interestiertheit. 1734: az Haz fundusban Néhai Fekete Mihály Ur . . . magának semmi interessentiat es just nem apprehendalt [Branyicska H; JHb XXXV/51. 30]. 1735: fogják azt mondani, hogy az én incuriam is szó fogadatlan-ságom vagy valami interessentiam miat eset a' defectus [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. 1772: Interessentiaját az I. Groffné említett fatenseinek meltan lehet gyanítani csak abbólis, hogj . . . az I. Groffné Férje kevan-ta Gondviselőmet ajandekkel arra venni, hogj ellenem mondgian, s cselekedgik a' maga hasznára [Kük.; JHb LXVII/228].

2. kb. közbenjöttel/lepte; intervenția cuiva; Dazwischenkommen/kunft, Einschreitung. 1681: Hunyad várahoz iratik lenni ötven két havas; mind azo(n) által mostan ugyan jól megh ruminalvan, es szorgalmatossan Investigálván, az ahoz tudo expertus hites szolgak által; examináltatvanis Nemz: Vitezlo Baranovszki Györgyi (: mostani fő Porkolabja Hunyad váranak :) vr(am) — találtattak ez szerint^a eo kglme interessentiaja es praesentiaja alkalmatosságával [VhU 52—3. — ^aKöv. a fels.].

interez 1. interessez

interimál megöl; a ucide/omori; töten, ermorden. 1599: keornyul vezik zegeny Vramath chák (!) eo maghat az eo kglme Christoph vram Alparethi^a Jobbagy es ot akkor leucó zolgay, leucóeldeozyk puskakal, dardakal eokleoldeozyk vagdaltak . . . Nese (!) miserabili interimaltak [Dés; Eszt-Mk. — ^aSzD].

interimális 1. időközi; temporar, vremelnic; interimistisch, einstweilig. 1808: A mi pedig a praetensus Fiunak nemely fel tett Mobiliák iránt valo praetensioját illeti, minthogy a' most fel osztott Mobiliakon kívül a' többi interimalis osztály mellett a' praetendens Leányok részekre ment, azokban már ma új osztályt praetendalni nem lehet, itéltetett [Asz; Borb. II]. 1826: a mely fél Telket az Alperes Özvegy mihelyt az özvegyi Curiája iránt valo reportatioja kifoly, és a Felperesek özvegyi lakására viszsza váltják, a Felperesek számokra viszsza venni el nem multatja: és így azon 2. Esztendőkre tett interimalis tsere által a Felpereseknek leg kisebb praejudiciumok se lehet [Ne; DobLev. V/1114. 8a]. 1844: Dobai Joseff es Komaromi Istvan közötti interimalis edgyszénny a Biro resz felett [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1249].

2. ? ~ főhadnagy. 1824: Végzés: Ajánlatik Interimalis Fő Hadnagy aty(á)nkfiának, hogy . . . a' kinek Jozsága előtt a' Piatzon, vagy a' Kolosvári uttzán, vagy kövei, vagy fái volnának le-rakva, vagy pedig Czövekek, s a' Kövek fel-állitva, intesse meg, — amazoknak el-hor-

dattatása, — a' Fel állított, s az uttzára kitett Czövekek-(ne)k a' Földből kivétetése iránt [Torda; TLt Közigr. Nr. 252/825 mell.]. 1825: Domján György Ur — Interimalis Fő Hadnagy Aty(a)nkfiát — külömb külömbféle illetlen motskokkal — illetve — vakmerőül magát el-lene szegezvén — az emlegetett Határozásnak leg kevésbé sem engedte eleget tétetni [uo.; i.h.] * ~ *nótarius*. 1773: az interimalis notariusok candidatioja alkalmatosságával . . . Némellyek a Tiszt Vrak közül . . . nevet a candidatusok számából gyalázatosan ki törteni . . . semmit sem tartozkodtak [Borb. II Motok András lev. Nsz-ből].

intermittál vminek megtartását (átmenetileg) felfüggeszti/szünetelteti; a suspenda/opri (temporar) o activitate; intermittieren, die Abhaltung einer Sache (vorübergehend) aufheben. 1634: itt az my varasunkban egy sokadalom instal, kit noha eddighis annuatim celebraltuk volt, de mostan ez Orszagban szeliel grassalando pestisnek sulios my voltat szemunk eleot visselve . . . nevezet sokadalmat intermitalny vegeztuk [Sv; MvLt 291. 76a].

internálás házi fogság; arest la domiciliu/in casă; Hausarrest. 1870 k./1914: Internálás; házi fogság. Aki már többször voltak mulasztásokért, künnmaradásért, korcsmázásért büntetve (poenázva) . . .; az iskolai törvénszék arra büntette, hogy 2-4 hétig a kollégiumból kilépni nem volt szabad [MvÉrt. 17].

internunciátúra az Osztrák-Magyar Monarchia török portai követségének helyettes vezetői hivatala; oficiul suplinitorului de conducător al legăției Monarhiei Austro-ungare la poarta otomană; stellvertretendes Amt der Gesandtschaft der Österreichisch-Ungarischen Monarchie an der türkischen Pforte. 1809: Felséges Urunk azt méltóztatván . . . parantsolni, hogy az olyatén Császári és királyi Jobbágyokat, kiknek a fényes Porta Jobbágyoihoz praetensiojuk vagyon, és ezen praetensiojokat a Constantinápolyban lévő Austriai Császári és királyi Internunciatura közben jövetelével kívánnyák fel vétetni arra utasítaná, mely szerént mindeneknek előtte egy olyan Biztost állítsanak a ki a szükség Bizonyításokkal . . . a réa bizott dolgot . . . elő mozdithassa [UszLt ComGub. 1208 a gub. Kv-ról. — A jel-re 1. ISzSz].

interpellál felkér; a solicita; ersuchen, bitten. 1740: Ngodat alázatosan kérjük Mlgos Commendans G(e)ne)rális ur(am) ő Herczegségét méltóztatnék interpellálni, hogy effectuálná az Temesvári Administrational, szabaditatnék fél az gaboná(na)k ide valo bé bocsáttatása, ugj inkább lehetne valami remenségünk, hogy valaki még meg maradhatna a V(á)r(me)gyéb(en) [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

interponál 1. maga autoritását ~ja latba veti a maga tekintélyét; a pune la mijloc autoritatea sa; sein/ihr Ansehen einsetzen. 1734: kérem részemrol is alázatosan Ngd(a)t méltóztatnék maga Mgos auctoritassát in loci debitis interponalni hogy mind az Controversia Sopia-lodgyék, mind pedig az jo Paterünk had maradhasson még [Kilyén Hsz; ApLt Székely Elek Apor Péterhez].

2. ~ja magát a. közvetít; a mijloci; vermitteln. 1614: Bocskai István . . . Noha azelőtt elég sok bolondoskodási lőnek, de végre annyi nyavalyái után észére jött vala, és interponálván magát török császár és német császár között, Erdély között is, békességet akara szerezni [BTN 52—3]. 1662: az fejedelem is interponálná, közbevetné magát a vezér, a porta és a lengyelek között . . . mindazonáltal hogy jó békességre menne köztök a dolog, a fejedelem munkálkodása és törekvése által lett meg [SKr 157]. 1686: kész vagyok és leszek kgték közé magamat interponalno(m) s meg edgyeztetnem [Ks 101 Teleki Mihály lev.]. — b. közbelép, közbenjár; a interveni; sich ins Mittel legen, intervenieren. 1579: mingiarast az fejedelmett talalljak meghe s keonyeorogyenek hogy eo Naga interponallya magat, ertwok a dolgot halazza az Concordianak meghe letere [Kv; TanJk V/3. 201b]. 1619: az magyarok ilyen választ töttek: Ha mibe illenék, interponálnuk magunkat öfelsége és az csehek között, de sem mi, sem az csehek öfelségének nem hihetünk . . . Azért mi nem interponáljuk [BTN² 307]. 1638/1687 k.: Mi Tiszabetsi István Maros széki esperest Steph. Patakfalvi Joannes Sylvester mikor . . . visita(ti)ora . . . ki indulván jutottunk volna K.Sz.Ivánra, mivel a Bos nevű filialis a megyével némi nemű dolgok miá meg háborodott volna, magunkat interponálnván hoztuk őket a békességre [Kebelesztiván MT; MMatr. 300]. 1745: Eiető (!) Ferenttz Ur(am) jött ki ide Zilajra és kényszergette az ide való Nemes Elteto Familiát szép szóval is kérte haraggal hogy . . . adják oda . . . az Armalissoakat . . . kétszeris és kért hogy interponáljam magamat [Zilah; WassLt Mich. Bartha jud. prim. (64) vall.]. 1772: szintén színre rosszul járnak vala Diószegivel, de Apor Lázár úr interponálá magát s úgy nem ránta kardot ellenek [RettE 264—5].

◇ Szk: maga személyét ~ja személyesen lép közbe/veti magát közbe; a interveni personal; persönlich einschreiten. 1662: egyet magok közül Bécsbe felküldtek vala, római császárnak Kemény János halálát értésére adván, s kérvén, hogy Erdélyt töröknek megülni ne engedné: hanem maga méltóságos személyét interponálná s Erdélyt a békességre befoglalni méltóztassék [SKr 672] * repulziót ~ ellenszégül; a se opune; sich widersetzen. 1761: a' Gonos Familiában lévő Attyafiak^a Tot Jeremias Urammal . . . Néhai Szabo Mihályné Aszszonyommal Tutorság iránt indult peréb(en) elegyítették volt magokat, s de Bono Jure midőn Repulsiot interponaltanak volna, az Repulsió onussát mind az hármak(na)k meg kellett fizetni hibáson kezdvén magok perlekedésekhez [Ne; DobLev. II/328 6a Georgius Belényesi (50) vall. — ^aKöv. a fels.].

interpozíció közbelépés, közbenjárás; intervenjie; Intervention. 1631/XVIII. sz.: jöve mi előnkbe edgy felől . . . Zólyomi Erzbeth Aszsz(ony) Havas alföldi Gabrilás Vajda Felesége, más felől Albisi Zólyomi Dávid Uram . . . harmad részről Apa nagy falvi Apaffi György Uram . . . és nekünk kezeket beadván, és minden visszavonásokat . . . le hagyván, . . . kivált képpen a mi kglis Atyánk és Fejedelmünk elő Felsége interpozícióját és Mlgs tekintéit előtők viselvén . . . edgyezének meg egymás között [Ks 65. 44/11]. 1637: Petki Farkas Ur(am) az my interpozitionkra igj enged meghe minden

ekkédiglen elő kegye elle(n) ualo csielekedetit Csyelei Mihálynak [Csikszereda; BálLt 41]. 1674: Rhedei Ferencz Vram ő kglme relatiojaból ertettek, hogy becsültes emberek(ne)k amazok mellett valo Törekedésekert és interpozitiojokert . . . reá lepenek az vellek valo accordara [Havadtó MT; BLt 11 Isák György vall.]. 1722: olyan nehez kezesség ala ejtette magát és Fiait azon Opra Buxa ha Csak Mlgs Ur(am) interpozitioja nem accedal, s gratiaja, életeknek meg marasztásához is remenseg nem lehet [Bürkös NK; Ks T. 19]. 1755: Dávid Filimon . . . Homorodrol^a . . . Tólti Susánna Aszszony interpozitiojára Babolnara^b . . . jövé, ottan meg nyomult [Bún H; BK ad no. 1126. — ^{a-b}H]. 1756: méltóztassék . . . régi usussait, Torvenyit a Nemességnak maga hathatos interpozitiojaval . . . manutenealni [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1b—2a]. 1790: A Méltóságos Urnakis pedig ebben valo interpozitiojat es hozzám mutatando Gratiáját minden töllem ki telhetőkben alázatosan meg hálalni, teljes igyekezettel kívánom [Radnót KK; DobLev. III/678 2a Csato Mihály aláírásával]. — L. még RSzF 213.

interpretáció magyarázat; interpretare, explicare; Erklärung/läuterung. 1722: Hogy Uram kgd dolgainak is és szoros szolgálattya(na)k csak olljan interpretatioja van, mint az miénk(ne)k, aszt csak ki hallja, obstupescalni kel rajta [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

interpretálhat értelmezhet, magyarázhat; a putea interpreta/explica; erklären/erläutern können. 1640: Pap Popa Borbat Paraszt Boersagat es Eorekseget bir nem producal semmit, Leveleis (!) el vesztette az mint mondja az Racz Irast nem mindenüt interpraetalhattia [Posorita F; UC 14/48.98].

interregnum 1. interregnum; Interregnum. 1677: IV. Kivánnuk azt-is, hogy a' Hajdu vitézeket ő Naga hittel kötelezze^a arra kicsinytől fogva nagyig, hogy semmi változásokban . . . és interregnumokban semmi támadozással, és párt-ütéssel a' libera electiot nem turbállyák [AC 21. — ^a1608-ban Báthory Gábor]. 1710: a gyűlésben proponáltatá Rákóczi^a, hogy végképpen szakadjanak el az austriai háztól, és örök átok alatt proscribálák a császárt a magyarországi királyságból, s interregnumot állítának fel, s egymás között erős hit s kemény büntetés alatt confoederátót szerzének, hogy soha az austriai házból királyt nem választanak [CsH 386. — ^aII. Rákóczi Ferenc 1707. jún. 6-án Ónodon].

2. vmely időköz; un interval de timp oarecare; irgendwelche Zwischenzeit. 1758: ezen interregnumban is . . . igyekezett a szegény nagyanyám taníttatni s 1728-tól fogva 1731-ig a collegiumban tartott [RettE 61].

interrumpálódik félbeszakad; a se intrerupe; abbrechen, unterbrochen werden. 1693: Interrumpalodvan az Divisio, hirtelen következet rossz es igen felelmes hirekre nezve . . . egy Zöld Tarka Ladaban levo Bonumok, maradnak . . . Dobaj Janos Ur(am) kezinel [Ne; DobLev. I/382]. 1744: Kgy(l)m(e)d Causaja . . . halasztatott ezen Diaeta Törvényes Continua(ti)ojá(na)k, vagy ha interrumpalodnék, a következőkének eleire [ApLt 5 a gub. Nsz-ből].

interrupció kb. megháborítás/zavarás; turbulare, deranjare, stingherire; Störung. 1740: teczczet azért a Törvénynek, hogy azon tselekedetiért az Varga Céh, Céh mestere a sokadalom libera venendi autoritása(na)k interruptiója vagy akadályoztatásáért in poenam Hf 12 incurraljon [Torda; TJKt I. 189].

interszticium térköz; interstítium; Zwischenraum, Abstand. 1756: A kaputól fogva egyenesen által a Descrībālando Bérés Házig vagjon őtt öll interstitium [Branyicska H; JHb LXX/2. 11].

intertentio 1. ételmezés, ellátás; hránire, întreținere; Ernährung, Verpflegung. 1590: Az Scholabely Negy professorokra^a Ezeken kyweol az Negy Collaboratorokra, a' ket kantorra, Az Alumnusokra ... vizontagh minde(n) zombaton az keozseonseg deakok intertentiojokra ... s minde(n) illendeo keoltsegekre keolt vniversal(ite)r f: 864/34. [Kv; Szám. 4/XXIII. 5. — ^aKöv. a fels.]. 1701: eo Felsége ez Hazába(n) Quartélyozó Hada(na)k interten(tio)járól szüksegesképpen tempstiva dispositioikat kívánván hogi a Militia(na)k téli Interten(tio)iaa facilitálódhassék ... töttünk ilyen Dispositioikat [UszLt IX. 77. 31]. 1717: Hogy annál is jobban az Ifjuság a Tanuláshoz édesedgyek s Capacitáltat-hassék, rendeltünk az itt való Accessisták Intertentiojokra ... a designált naturálékot adassa ki [Ks 83 a gub. Nsz-ből]. 1719: az rajtunk lévő militiát transponálni máshuvá, vagy annak intertentiojára másunnan naturálékot disponálni ... méltóztassék [SzO VII, 259 Csz, Gysz és Ksz vicetisztei a gub-hoz]. 1731: Az Portio penz-b(en) az kik még Restantiariusok a bé jött Exemtor Nemetett réájok Vivén meg vévén ő kglmekennis az egy, egy polturát Intertentiojára s Patko penzere az Executornak [Dés; Jk 416a]. 1765: (A commissarius) ugy is practizálta dolgát, hogy ... mind a két Biron meg vette Diurnumát, s intertentiojának árrát [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 284]. 1826: Himlő oltáskor a Tyrurgus (!) Urak intertentiojokra Rf. 3 xfr. 27 [Szkr; Borb. I]. — L. még CsH 376; HSzj zsúpozó al.; RSzF 233, 239, 246.

2. vidualis ~ özvegyi tartás; întreținerea unei văduve; Witwenunterhalt. 1751: a' melly Jóság és Jobbágyok nékem vidualis Intertentiomra hagyattattanak azok se egy, se más uton módon töllem el ne vétessenek [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 25]. 1761: a Nemes Interior Sedria regulazta a nekem Cedalandó részt, annyiban a Menyiben Szabados dispositioim ala nem bótstotta és a Néhai Férjem részéből is engemet illető részt is tsak Vidualis intertentiomra ítélte [Hsz; BLev.]. 1826: iten tsak annyi a kérdés, hogy a Mennyivel a Felperesek a (!) Alperest vidualis Intertentiojára megkínálták elégségese, vagy nem? [Ne; DobLev. V/1114. 2a].

3. etetés; nutrire; Fütterung. 1670: Intertentiojára az meg irt Majorságok(na)k ez fél esztendő alatt Hordottak ki a kastélyból Három köből Török buzat [Balázs-fva; Utll].

4. táplálék; nutreț, furaj; Nahrung, Futter. 1718: kevés marhájaknak nem lévén nyári intertentiojok, most is ösztövérek, senki meg nem vészi [SzO VII, 238 a székelv nemzet panasza a gub-hoz az adózási és katonai terhek ügyében].

5. kb. fenntartás; menținere, întreținere; Aufrechterhaltung. 1634: Az mészár székelvis continué valo inter-

tentioja nem utolsó jövedelme lehet az jóságoknak, azért arrais olly szorgalmatos gondot viseljen Uduarbirank, hogy mindenfele nyuzny valo marhát ... eleget szerezzen es adjon az mészárosoknak, az székelv husból soha meg ne fogiatkozzék [UF I, 336].

interteneál 1. ellát, tart; a întreține; versorgen, unterhalten. 1710: a kuruc ha beszállott, azt interteneálniok kellett, a németeket hasonlóképpen [CsH 124. — 1676-ra von. feljegyzés]. 1735: Tudom hogi többire ... Louán vagj egjéb Jóságiban tartotta ... Teleki Pál Ur(am) Teleki Samuel Urat, mint egj Groff Gyermekekét szokták interteneálni, uri modon interteneálta [Kendilóna SzD; TKl Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.]. 1738: mü ezen három Compagniakott ugj igjekeztük interteneálni hogi reank semmi panaszzok ne lehessen [Hsz; Ks 99]. 1741: Malombirák atánykfiai proponálván Nms Várasunk Malmának immineálendő ruinaját, concludaltuk, hogi a' Csatáni gyalogszeresek fordittassan(a)k reparatiojára, a' malomból, máléval interteneállyan(a)k [Dés; Jk 548b]. 1746: Perceptor Duló Márton Vr(am) mellé actualis Hadnagy vr(am) egy tizedest és a Város Hajduját adgya portiobeli restantiák ... felszedésére ... ő Kglme azokat interteneállya [Torda; TJKt III. 17]. 1765: az executorok ... nem az Diurnumokból éltének hanem azon kívül a falu ingyen interteneálta mind magokat s mind lovokot, mind ezek pedig soha semmibe nem imputaltattak [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 18]. 1801: Geometra ő kegyelme ... mind addig valamedig az mérést Calculust proportioik tsinálását edgy szoval az egész munkát elvégzi tartozunk tisztességesen interteneálni [M.zsombor K; Somb. II]. 1827: Szentgyörgy napjától fogva, az Buza Bérbé (!) szolgáltatásai rendre kéttzer napjába főtt étellel az oskola Tanított interteneállya Ekklesiának [Visa K; SzConscr. Külön mell.].

2. étellel szolgál, étkeztet; a hráni/alimenta; ernähren, beköstiten. 1797: A kömiveseknek fizettem 16 garasokat és masfel nap interteneáltam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

3. etet; a da nutreț, a hráni; füttern. 1781: (A) marhákot a maga Istállóján maga kertje és Tanorokja füvéből interteneálja [Told. 27].

interteneálás ellátás/tartás; întreținere; Ernährung, Unterhalt. 1763: Kis Várdai L. Samuel eo kglme ... sem a királyi Adonak megadására sem p(edig) maga és Házának interteneallására nem lévén annyi tehetsége ... kentelenitetek ... örökösön el adni^a [Ne; DobLev. II/341. — ^aEgy hold törökbuza földet].

interteneálhat 1. elláthat/tarthat; a putea întreține; versorgen/ernähren können. 1740: ami az adosság ki fizetésekből meg marad azt az viduának transponállyák, hogy az Arvákát interteneálhassa belölle [Torda; TJKt I. 180].

2. ~ja magát elláthatja magát; a se putea aproviziona; sich versorgen können. 1736: Sz: György napkor hozván a Nms Desi ref Ekklesiában papnak Tiszteletes Dálnoki Veress Demeter Urunkat ő kglmét, victuale szükő (!) lévén ő kglmének, mellyekkel magát interteneálhassa kívánt bennünket requiráltatni, a jövő Özszezel ő kglmét illető 20. veder bor(na)k most pénzül való meg-adattatása iránt [Dés; Jk 461]. 1776: itten Bútoron

az Exponens Aszszonyinak leg gyengébb rész jutott az Jobbágyokból ezek nem Capaxok szolgáltatt tenni sőt magokat nem intertenealhatyak [Bujtur H; Szer.]. 1807: Ezen mostani drága időben Kolosvárott, Tordán, s, másutt is sokkal drágábban interteneálhatván akár ki is magát, és Lovait sok időt kellett tölteni ... erre nézve leg alábbis érdemlek Hf 50 [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

interteneáltatik 1. eltartattatik; a fi intrejinut; versorgt werden. 1761: Gróff Generalis Teleki Samuel Ur ő Nga az Exponens Ur ő Nga néhai Mlgs édes Attya és ... Mgs Édes Anya kegyességek által interteneáltatott Kolosvárott bizonyos esztendőig volt valami rovidsége Gróff Teleki Sámuel Urnak? [BSz; TKI]. 1801: a gyermekek a nékiek kompetáló interesből ... interteneáltattak ruhaztattak, tanítottak [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével].

2. ellátatik; a fi aprovizionat; versehen werden. 1634: (A mézszárszékre) olly szorgalmatos gondot viseljen Uduarbirank, hogy mindenfele nyuzny valo marhát ... eleget szerezzen es adgion az mézszarosoknak ... Uduarunk gyertiaual, borrel intertenealtassék [UF I, 336].

interteneáltatja magát ellátatja/tartatja magát; a face să fie întreținut; sich versorgen lassen. 1740: az mostanában(an) bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szintén vgy mint Tél(ben) interteneáltatják magokat az Szegénységgel [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1765: az Executorok ... a Diurnumon kívül ingyen interteneáltatták magokat az helyiségekkel [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 48].

interturbál háborgat, zavar; a tulbura/deranja; stören, belästigen. 1655: Ezen Contractusnak penig nagyobb erősségére és örököss meg állására Köték Prásmár várossának lakossi magokat arra, hogy ha ... Béli Pál u(rama)t vagy Posteritását birodalmába(n) interturbálnák ... az fen specificalt ... summán maradvanyanak [Brassó; BLt 3]. 1677: Ha a' fellyebb meg-irt mód szerint valo alkalmatlanságokat tapasztalnak lenni benne, minden uton módon interturbálják [AC 113]. 1677/1768: azt az házat biro gyermekim, s maradéki, sőt akarmely possessor meg ne gátolják, interturbálják azt az vízfolyást [Ne; DobLev. II/386. 3b Samariai Lőkös Péter test.].

interturbáltatik zavartatik; a fi tulburat/deranjat; belästigt/gestört werden. 1671: Hogy a Vármegyének Fo Ispánokat, azon Vármegyében elegendő legalább ezer forint erő Zállaguakat adgyon ő Nága, kiknek ha vacantiajok történik, másokat helyekben rendelni ne halaszsa^a, hogy azoknak nem léte miatt, a Vármegyének törvényes Széki celebrálása ne interturbaltassanak [CC 22. — I. Apafi Mihály]. 1677: XIII. Az Országnak közönseges egyenlő akarattal valo végezését, Articulusit maga^a-is meg-tartya, s' másokkal is meg-tartatya személy válogatás nélkül igaz törvényt Szolgáltat egyéb causakban mindazáltal ben ülhet ő Nagysága, de ugy hogy az ... eleiben valo appellatiok ezzel ne interturbaltassanak [AC 29. — II. Rákóczi György 1642-ben]. 1832: ezen szokra beszédében interturbáltatott Urak által^a [KCsI 6 végr. — ^aElőtte a nevek fels.].

interuzurium el/felhasználás; consumare; Verbrauch, Aufwand. 1761: (Szmion Isztrátyi és Csizmás Márk) hat köből buza után öt napi Szántást fogadtanak ... a fennebb Specificalt hat köből Buzának Interusuriu-maért ígért öt Eke [Spring AF; JHb XXIII/31. 41. 43].

interveniál 1. közbejön; a surveni/intervenir; dazwischenkommen. 1635: Ez eleőt ualo wdeökbennis Feiedelmi tisztünknek eleget akaruan tenni minden rendbeli hűveinknek ... az Octavalis teoruenieket ki szolgaltatni akartuk uolna, de egieb orszagos dolgaink intervenialua(n), abban halaztast kellett tennünk [WassLt fej.]. 1653/1655: Nekem vgy tetzik ha más valami nem interveniál, ebből igen nagy derék dologh nem következhetnék, mind az által ... jobban ... declarálhattya is eö kglme doltgát Ngd előt^a [Kv; CartTr 873 Gasp. Veresmarti past. eccl. orth. vall. — ^aKemény János tanácsúr és Fog. főkapitánya előt]. 1677: In Anno 1601, Moldova, Havasal-földe, és Erdély közöt a' minémü Confoederatiok interveniáltak volt, azt a' Nemes Ország azon Esztendőben conformálta [AC 40]. 1749: Nagy és gravis circumstantiák intervenialvan ezen Causaban ... addig az Inctus legien detentiohan, mig az Inquisitio peragaltatik [Torda; TJKt III. 254]. 1757: kitsiny defectusotska interveniált harmadik Esztendejének ki nem töltésében [Kv; AggmLt C. 24]. 1784: hogy ha az Banyában veszekedések, verekedések ... lopások ... egy szoval akkarmely Personalis dolgok intervenialnanak azok az Bányák béli Controversiához ne referaltassanak [Torockó; TLev, 2/6. 3b—4a]. — L. még AC 86; RettE 159, 165.

2. közbelép; a interveni; dazwischentreten, eingreifen. 1688: Ezaka(na)k idejen mera et absoluta potentia mediante tamadván, halalara vert, sebheter, veremet ki ontotta, vgy hogy ha masok nem interveniáltak volna, eletemetis el fogjatta volna [Dés; DLt]. 1708: Ha Casu quo oly leerülhetetlen^a szükségse intervenialni fogna Haczei Sz: Györgyi István V(ramna)k, ezen Elekesi portiot az fenn Specificalt hetven Csaszar Tallero(na)k Summajaig obligalhassa akár kinek, nem akarván a Summát vagi maga Sárközi István U(ram) vagi Attyafia letenni [Ne; DobLev. I/63. — ^aIgy! de valószínű elírás el- v. kikerülhetetlen h.]. 1745: akkoron ... mikoron tépelödtünk az Anak kisesebik Fia az Fejszével ha masok nem interveniáltak volna meg vagot volna [Brettyélin H; Ks 62/16].

3. előáll/jő; a se presenta, a apărea; hervortreten. 1820 k.: Interveniálván Mihály Antal az All peres Testvére maga meg esméri, hogy azon Bört maga adta el a' Testvéreinek, melynél fogva az Itélet terhe reá háromlik Laszku Antal pedig Absolváltatik [F.szálláspatak H; JF 36 Prot. 2].

4. adódik; se intimplă, are loc; sich zutragen. 1653/1655: Az B. Tanács előt Banyai János Csepreghi Mihály Uram(na)k Plenipotentiar(ius) Procuratora protestal azon, hogy ha valamiképpen Rázmánj István ... az hazat el cserélné, ante alios creditor(es), mivel hogy törvénye van Principálissának legyen az excontentatio, ha mi fraus intervenial lássa az Cserelő fél, hogy magának kárt ne tegyen [Kv; CartTr II. 877]. 1676: ha mi olly dologh vagy alkalmatlanság azon határ(na)k usulása, marhájok(na)k hatalmasul valo reá hajtása, es élése miatt talál esni, s intervenialni, tehát eö keglmek

semmibennis ne okoztassanak [Asszonyfva TA; JHbK XLVIII. 11]. 1679: Ugi ha mi torvenjes birságok Inter-
venialnakis ot a havasoko(n) abban valo szokás szerint
tölle asztis az e(n) számomra be kívánnya szükséges
[Vh; VhU 673]. 1693: Sok difficultasok interveniálván
... a' Német vitézek miat, hogy az Eccla házaib(an) más
idegen külső szállók tartattanak [Kv; SRE 15].

5. történik; a se intimpla, a avea loc; geschehen.
1739: a Ns Tanats eleibe jüvén a Pársok, a széna fű Sze-
kely Mihály Vr(amna)k vissza íteltetett ... accedálván
azis hogy a Vásárlas alkalmatosságával kinalas sem in-
tervenialt [Torda; TJkT I. 157].

Szk: kár ~ vmiben kár esik vmiben. 1754: Ha Barmai
valamikor a' szabad helybol kárba szaladnának, tartoz-
zanak csak zállagot venni, ... de munkálkodo Barmait
vagy Czeledjit ne incaptiválhassák, hogy így Dolgában
kár interveniálon [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

◇ Szk: ha vki annuciája nem ~ ha vki vmilyen en-
gedményt nem ad/tesz; dacá cineva nu va face o con-
cesiune; wenn jd irgendeine Vergünstigung nicht gibt/
tut. 1640: Malom ugián Boer Gaspar számára vagio(n)
edgy kiről mind az aural nem producálván mint egieb he-
lieken ha eo nga anuentia nem intervenial az Tizedet
tartozik ennek utanna belőle az varhoz ki szolgáltatni
[Kisberivói F; UC 14/48. 63].

interveniálható közbejőhető, történhető; care ar pu-
tea interveni/surveni; dazwischenkommen/geschehen
könnend. 1724: Nsgtok Kgmt(e)k mind két részről in-
terveniálható Jussának s igasságá(na)k démonstratiojá-
ra illendo és a dologhoz kívántato készuettel compa-
realhasson [Kelemenelke MT; Ks K. 66]. 1776: Dobai
Klára Asszony ... Gyermekei ... Kezeknek bé adásá-
val arbitrálnak minket, nem tsak az el maradott Jok-
(na)k meg osztására, hanem egyszersmind ... hogy
a' Felek között interveniálható Difficultások felett, tse-
kely Itéletünk szerint deliberativa Decisiót tennénk
[M.köblös SzD; RLt I. 1—2.]. 1780/1804: Torockói
Bányászok Jobbágyi kiváltképpen vaskövet vagy
egyéb Metallumokat is valaholott találának minden meg
különböztetés nélkül akármi titulus alatt interveniál-
ható contradictiot ki rekesztvén, azon helyt szabadossan
fel foghassák [Torockó; TLev. 2/4,4 bis].

interveniált esett, történt; ivit, survenit; geschehen,
passiert. 1701: Daniel Vas de Czege Protestat(ur) Super
eo. Mivel hogi Groff Apor Istvan ur(am) eze(n) ... meg
irt Malom dolgáb(an) dilatiót obtinealt mostan, ha mi-
kor Törvény szerént decidálodik ezen dolog, és ... ő
Nga Malma el hányattatik, ne legyen késő addig in-
tervenialt kárát a meg irt malom miat, prosequálni és
meg keresni [Dob; WassLt]. 1771: a Tiszt. Paterek és a
Keresztény Ecclesia között intervenialt dolgok irant
a Paterekkel ugy contrahaltanak hogy Torda utzá-
ban levő Házát az Ecclesiának ... aruban botsatván
nyotz száz forintokban melynek is öt száz forintjokat
ő klmek percipialtanak (így!) [Kv; SRE 14]. 1776:
vettük a Tkts Urnak^a ... küldett Commissióját ...
hogy egész Communitásunk bé gyűlvén Bánya, Kohó s
vérő mivekben néhány időktől fogva intervenialt diffi-
cultasok felől consiliumot tartson [Torockó; TLev. 7/5.
— ^aPávai Ferencnek, gr. Kornis Zsigmond insp-ának].

interveniencia vmilyen közben adódó/felmerülő do-
log; un lucru care intervine; irgendwelche sich ergeben-
de/aufgetauchte Sache/Angelegenheit. 1780: Azoknak
fizetésekről, kik Város közönseges dolgáb(an) járnak.
Diurnumak ... nyolcz poltra leszen egy napra, a' mi
költségét pedig lovaikra 's egyéb Intervenientiákra tész-
nek arról hitelesen demonstrálván, acceptáltatik [Toroc-
kó; TLev. 9b].

interveniens I. mn 1. (időközben) adódó/felmerülő;
care se iveşte între timp; (inzwischen) sich ergebend/
auftauchend. 1780: ha szintén minden interveniens és
nem vélt dolgokról Articulusok Punctuatim nem irat-
takis, de az fundamentalis Articulusoknak természe-
tiből minden elő fordúlható Causák és difficultások
az Ngatok búsítása nélkül is szépen el igazittathatná-
nak [Torockó; TLev. 9/19]. 1784: A Torotzkai Birák a
Szofoadatatlanságrt, Tilalom Rontásért s egyéb más
ilyen forma interveniens Hibákért extrajudicialiter
felyebb 50. Pénznél senkit meg ne büntessenek [uo.; i.h.
216. 4b].

2. bejövő, adott; (care a fost) inaintat; (her)einge-
reicht/eingegeben. 1841: Junius, és Julius Holnapjában,
a Czipo, és Interveniens Listák Szerént, főként a Széna
és buza hordo kalákanak ment el 2 v(eder) Szin Bor [Pó-
kafva AF; Born. O. IIf. 2].

3. kb. jövő-menő; care umblă încolo și încoace; hin
und her gehend. 1735: A Falun alóll lévő Rétsig ... a
Rut árkos szorossig ... a felső fele idegen Interveniens
szállók Lovai(na)k ... hagyatott je tilalom alá [Mező-
csán TA; DobLev. I/160. 13].

II. fn 1. időközben előadódó/felmerülő kiadás/költ-
ség; cheltuieți care apar între timp; (inzwischen) auftau-
chende/sich ergebende Ausgabe. 1786: Ajtoni egy szol-
gálóra, koltsárra, elkerülhetetlen Intervenienekre ...
erogálodott Metr. 254 [Ajton K; DobLev. II/390. 5a].
1802: Az Intervenienekre a' Varosan meg fordult kü-
lömbb külömb féle terhekre, melyek esztendő el foljása
alatt a' közönségesen meg fordultak hitelesen el költet-
tek Mfor 539 Pénz 00 1/2 [Torockó; TLev. 5].

2. kb. a jövő-menő (személy); persoana care umblă
încolo și încoace; Hinundhergehende(r). 1737: Az Erős-
oldal alatt lévő Vér-mező az Intervenienek marhai
számokra, erőss tilalomb(an) tartassék [Dés; Jk 480b].
1747: Az város határa(na)k s fűvelő helye(ne)k messze-
sége miatt ... a' Ne(me)s Tanátstól meg tiltatott a' Szin-
di völginék lapossa az Intervenienek számára [Torda;
TJkT III. 118].

interventus 1. közbeiktatás; intercalare; Einschalt-
tung/Schiebung. 1772: Ezen kívül egyebütt, is másutt,
ha mit Dobolyi Joseph Uram ki tanulhat szereszhet és
Válthat melyek(ne)k még eddig gyökere Nyoma a Ge-
rendi Uraimek Levelei között nintsen és azoknak min-
den interventusa nélkül maga Leveleivelis procedálhat,
az egy lehető Várségen kívül [Nagyak AF; DobLev.
II/436].

2. közbejövétel; intervenire; Dazwischenkunft.
1772: ezt, hogy a' Viz az én Malmamra fel volt tojula,
minden Molnárok s Malom mesterek interventussa nél-
kül magok szemekkel azon Vrak meg láthatiák [Kük;
JHb LXVII/222].

intervertál kiforgat/játsz; a eluda; jn um etw. bringen. 1749: Hogyha valamelyik fél a praemittált Contractust vel in toto vel in parte violálná vagy intervertálná in Poenam Centum Aureor(um) incurret ... mellyet ... az meg álló félnek tartozik deponálni a violans fél [Kv; Borb. II].

interverzátus (vmilyen ügyben) eljáró/forgolódó; care se ocupă de .../care procedează (intr-o problemă oarecare); (in js/irgendeiner Angelegenheit) sich annehmen, vorgehend. 1673: Mi Capi Gyorgj, Redai Ferencz az mi k(egye)lmes urunk ő N(agys)aga belső tanátsi, Matskasi Boldisar az mi k(egye)lmes urunk tabla fia Szabo Crestelj Fejer vármegienek edgik hűtős Főbirája, es azon vármegienek edgik Vicze Ispannya Vas Benedek, item Szabaszalai Janos Torda vármegienek edgik Főbirája azon Vármegienek Vicze Ispannya Jo Mihaj, ez ide aláb megh irt dologban interversatus bírák [Marossztkirály AF; BfR]. 1689: maga Dosa Tamas mint substitutus Tiszt, forgott és volt interversat(us), mégis annak utánna azon házának edgy részit s a Szőlőeknek dézmáját magának vindicalta [MMatr. 441 P. Alvinczi protonotarius kezével].

intés 1. intéssel/intve hívás; semn fäcut cuiva să vină la el/ea; Wink. 1819: senki a vásárlót Szomszédjától intéssel vagy hunyorításal magához tsallya^a [MészCLev. — ^aElőtte tollban maradt a tiltó ne szó]. 2. figyelmeztetés; atentionare; Ermahnung. 1573: Meg hattak volt Espotal Mester vramnak hogy az hydat az eo Molnanal meg epitene, Mellyet mynd Ez Ideiges eo k. Nem chelekedet meg, kyt nehez newen veznek varosswl eo kegek hogy nincsen gongia Rea es az eo k. Inteset ely halgatia [Kv; TanJk V/3. 78a]. 1581: Az my penig az ket Ellenkező Ember dolgat nezy Inchyek hoggy az közönseges bekessegek ne legienek haborythoy, seot Intesnek engegyenek es zallyanak az bekessegre [Kv; i.h. 242a]. 1600: Oda mentemet ne(m) tagado(m) de ne(m) gonoz wegre me(n)tem, a mit zommal intesemmel haznalhatta(m) volna eo kegmeknek, mint ollia(n) felelemba, azo(n) leotte(m) volna [UszT 15/25]. 1694: edes leányom ... aszt az boczzilletes Uradatis busitod, gyalázod ... szánom az read valo haszontalan intesimet [Torockó; Pk 7]. 1759: br. Bánffy Farkas úr önagsága szép intésekkel adhortálta mint kedves atyafiát^a, ... hogy miképpen kellések viselni magát Bécsben [RettE 94. — ^aBánffy Dienes]. 1807: Melly Instructioval valo procedálás, intés, tiltás és felelés hogy mindeneben e szerint volt arról adom ezen Relatorium igaz hitem szerint Nagy Sándor mp. szolgabíró [Ne; DobLev. IV/909. 1b]. — L. még BTN² 329; ETA I, 17, 127; SKr 146, 148, 537; TML II, 453; UF II, 183; VKp 182.

Szk: ~ t tesz int. 1570: Eotthwes Andras, és Eotthwes adam ... vallják, hogy' Mykor az ceh mestereket valaztotak volna, Es az vitan Mint (igy!) harmad nappal Megh eskette volna az ceh Eoket, Bwdy Thamas az ceh Mester Illien Intest Teot az cehben^a. Ez Intessel az Eothwes pal Nem gondolt [Kv; Tjk III/2. — ^aKöv. az intés] * *tiszti* ~. 1801: a' Nemes Vármegye Rendei ... azt végezték: Hogy minden Hellységek Határi ... az illeto Tisztek által fel osztatván mindenkor csak a' következő fordulok vétessenek mivelés alá ... ha ezen köz meg

edgyezesen kívül más fordulokba rendetlen felfogást tenne, és a' Tiszti Intesre is által meg nem szünnék az olyan engedetlenkedő Nemes Személyen a' Kerület vagy Járásbéli Tisztek 24. M: forintokat exéqualjának [TLv. 12/1].

3. intelem; avertisment; Mahnung. 1618: Sok intésel és sok szép szóval is szolt^a ... hogy irjam meg Nagyságodnak ne adjon Nagyságod az ország új háborúságára okot az hatalmas császárral [BTN² 134. — ^aGörcsi Mehemet pasa, török vezír]. 1662: Barcsai Ákos intése a váradiakhoz [SKr 566].

Szk: *atyai* ~. 1588: Az Mezarosok Wakmereo bator-sagokrol vegeztenek volt eo kgme^a Ne mulassa el hane(m) ereosse(n) bewntesse eoket, mert eleghek itiltek az Attiay Intest (igy!) [Kv; TanJk I/1. 84. — ^aA bíró]. 1740: Mely gonosz paráznságot subinferáló cselekedeteiért, botrányoztató életéért, a' Tktes Nms Tanács ... jó, és atyai intésének Sarban tapodásáért, íteltetett, hogj a Piaczon Vásári Nap a Pelegérb(en) Hóhér által, keményen meg csapattassék [Dés; Jk 343].

4. felszólítás; somajie; Aufruf. 1592: My Az my inteswnknk kereswnk es rea hiwasunknak moggiat tew kigteknk ez my hitewnk zerint irtuk meg [UszT]. 1593: Ha hul penig eo kegmek ez mi io inteswnknk ne(m) akarnak semmi keppen cedalni, Biro vram ielenek megh, es az varosnak gongia viselese lezen reaia [Kv; Tjk I/1. 221]. 1640: Malomban lako Kathona Marthon mostannis tolle el futot hitötlen feleségetől el valast kiua(n) mivel het eztendeie el mult hogi el hatta es egi lator legenni el tulle el ment az Eccl(es)ia intese szerint faradot ... Teczet azert az sz. széknk, hogi az tölle latorral el futot feleségének kötelességi alól fel szabadiczia [SzJk 49]. 1677: az adót ... hogy ha az intés után tizen ötöd napra bé nem szolgáltatná, a' Viceispán tartázzék kimenni a' Perceptor meg-találására Fő Birájával edgyüt ... és az adot meg-vegyék [AC 70]. 1813: Hogy Dobolyi Mihály Uram intette Baratosi Joseffné Asszonyt arra, hogy ... engedné meg Újvárinának, hogy elebbeni helyen árulhosson, es nem Törvénytelen Intés volt, hanem tsak a' Nemes Czehnak rendelését kívanta effectumba venni [Dés; DLt 56.8]. 1848: A' fennirtak szerénti törvényes intésről, s arra tett felelet valóságáról tisztí hitem szerént bizonyítok Mészáros József mp szolgabíró [Kv; Végr.].

5. feddés; mustrare; Tadel, Schelte. 1685: Csiszár György Atjanfia ... iffiu legény allapottyában jntesre illetlenül felelven eo kegl(me)k azt monta, az Mentejetis rolla ugyan le akarja vonni a Che ugy láttja, melj szává egesz Czehünk betstelenségére esett [Kv; ÖCJk]. 1751: Vándor Iuon részegen jöven az korszomárol az uton tanálkozott az maga némettyével kinek Gázdaja volt, az kit is meg ragadván meljben rutul meg rázta, szidta rongjosozta bestelenitette, ... senkinek intését feddését számban sem vette, ... az Falusiak ... szüntelen intették, bestelen szavairól feddették, de ezeknek intésekkel egj cseppet sem gondolván azt felelte ... egj véka pénztis tudok elé adni ha kívántatik [Balázstelke KK; IB. Antal Mihály (30) zs. vall.].

6. kb. biztatás, ösztökélés; imböldire, indemn; Aneiferung/spornung. 1659: kglteket kegh(elve)ssen intyükh hozzank tartozo hitinek kotelességének meg felelve(n), abbul senki mirges beszidire, intisire ki ne tantorodgyek [UszLt 22 fej.].

intet 1. felszólítat; a soma prin ..., a face să fie somat; aufrufen lassen. 1792: Nagy Váradi Petrotzi György Ur és Kedves Élete Párja Excellentiadott mi általunk Hivatalunk szerint Torvényesen inteti (: vagy is admonialtatja :) ilyen okon^a [Kük.; JHb XIX/36. — ^aKöv. az ügy előadása]. 1806: az Exponens Ur^a ... atyafiságosan kéri de egyszersmind törvényesen is inteti az Urat hogy az Exponens Ur Competens osztálybéli részét mind a nevezett helyeken, mind másutt maga igaz Mennységebe az Exponens Ur részére hadja meg és bé ne vettesse [Fejér m.; DobLev. IV/899. 1b. — ^aMálnási Bartók Ádám]. 1831: az Asszony minő gondolattal viseltette ... a mindjárt elébb szomszédolt darabotska pusztá helyett ... maga Hatalmából vissza foglalván, rajta tartya kezét, melyet tovább nem szenvedhetvén, ez uttál általom vissza botsátására törvényesen inteti; az ellenkező esetben protestál [Szentbenedek AF; i.h. V/1180].

2. figyelmeztetett; a face să fie avertizat; ermahnen lassen. 1825: Fosztó Rákhel Aszony Néhai Kőkősi Dobolyi István Ur Özvegye ... Dobolyi Sigmond Urat inteti ily okon^a Marus Koppádon az Exponens Aszonj Néhai kedves emlékeztető Férje, az Urnak pedig Testvér Ötze el halálozván, tsak hamar ... Horvát János Ur Özveggyi Udvarából ... erőszakkal ki rekesztette a melyből nyilván azt láttya az Exponens Aszony, hogy Özvegyiségét terhelni, nem pedig azt Attafiságok segedelmezek által könnyebbíteni szándékoznak [Ne; DobLev. V/1088. 1a. — ^aKöv. az okadás].

3. (vhoá) szólítat; a dispune ca cineva să se prezinte (unde); (irgendwohin) rufen lassen. 1599: az Repulsiort, azon nagy Imre által, mi velunk az eo felsege bathorý Sigmond Vrnk Curiaiba(n) ok adasra Intete es citaltata [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. 1848: Killyén Mozesné aszony az Urat Kelemen Bénéiamin Urat általam szokott bérem meg adása mellett mátol számítva 15öd napra inteti ilyen okbol^a [Kv; Végr. Mészáros József szb kezével. — ^aKöv. a megokolás].

intetik 1. felszólítat; a fi somat; aufgerufen/gefordert werden. 1640: Christophorus Rivulinus^a pastor Sz. Marthoniensis; Mivelhogi ez el mult Feiervarat Celebratitot Generalis Gülesből vakmereősegből szant szandeckal ki maradot az mint ez haro(m) Predicatorak is bizonittiak ... inteteth az el menesre, es hogi az Senior hire nélkül hon ne maradgion [SzJk 48. — ^aLatino-sított városnévből: Nagybányai. Szépkényerűszentmártoni (SzD)]. 1673: Ha ... az Várnak feladására ... ígért, adomány ... vagy penig félelem és rettentés által, intetvén s kényszerítettén is réá, semmi úton, módon és színek, tekintetekre meg nem cselekszem [UF II, 347 Boér Zsigmond fog-i porkoláb esküje]. 1837: az érdeklett Rét Törvényes és Igazságos felosztására elmerésére és ki gödrezésére intetik [Várfva TA; Borb.].

2. vkihez intelem intéztetik; a fi dat cuiva un avertisment; an jn Mahnung gerichtet werden. 1650: Damasdi Istvan ... Seniorunk tiztessege ellen, mikor intetett volna, egi dologul masrul azt felelte, Ebnek parancziolliog s eb Seniorais legien ő legien Retteg^a pap, en Varallj [Szék SzD; SzJk 182. — ^aSzD. Bálványosváraljai (SzD)]. 1662: (A várórség) az kapitánytul Szalárdi Jánosra biztaték seregenként általa nagyon megbiztatának, intetének: ki-ki édes hazájának s az egész kereszt-

tyénségnek olyan végházának oltalma mellett lenne bátor és erős szívvvel s jó reménységben is Istennek öfelségének szabadítása felől [SKr 585—6].

3. vkihez figyelmeztetés intéztetik; a i se atrage cuiva atenția; an jn Ermahnung gerichtet werden. 1662: (A) török követek mind portáru, s mind Budáru az hajduk-nak is leveleket hozván, azokban intetnek vala: ha elveszni s porrá tétetni minden helyekkel együtt nem akarnának, Rákóczi Györgytől elszakadván, az országgal egyetérteni és az újonnan választandó fejedelmet^a uralni el ne mulasztának, különben nekik tűz, vas, romlás és végső pusztulás ígértetik [SKr 397—8. — ^aA szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárat (1657) után a fejedelmi széktől megfosztott II. Rákóczi György helyett választott és a töröktől is pártfogolt Barcsay Akost].

intető törvény elé idéztető (panaszos fél); (reclamant) care cere citarea (cuiva) în fața instanței; vor Gerichtet ladende(r) (Kläger, Klägerin). 1816: Reprötestalunk az intető Mlgos Aszszonyság és Sinfalvi Közönség a feltett szándékáról tegye le magát, mert ha mi kedvetlenség találya magakatt, Tseledit vagy Marhajokat, magak lesznek okai [Borb. II] | Azan két viz között lévő hely is Contractus mellett velünk köz elő hely lévén valamint az Intető Közönség abbol maga hasznára hírünk nélkül az előtt job részit fel törte mivelte használta vgy azan a Nyomon Müis a más részit szabadasan fel törhettük és azért potentiariusak nem vagunk mert Nemo in suis potentiarius [Várfva TA; i.h.]. 1828: az intető Urnak tellyes jussát meg ismervén Perre patvarra alkalmatosságot nem adok, hanem ... a mikor a Contractusak is terminalodnak, az intető Ur jelennyék meg, s ... azonnal ki adom [Nagyesküllő K; RLt 2]. 1848: ha ön fizetni, vagy egyezkedni vonakodnék, azon esetben intető aszszony a' többször említett őszveg fel vételére mindent mit a' törvény, és igasság meg engednek — el követend [Kv; Végr.].

intető-levél figyelmeztető levél; scrisoare/act de avertizare; Mahnungsbrief/schrift. 1797: arról való intető Levél hogy az Malom betsüje vétessék fel Pekri Ersebet Rédei Lászlóné ellen de 1765 [DobLev. IV/782 iratjegyzék]. 1843: N. Bartók Ádámenak intető levele Járm Miklos ellen zállagos contract(us)nak ki adása felett [Szentbenedek AF; i.h. V/1244 ua.].

intettet felszólítat; a face să fie somat; aufrufen lassen. 1802: intettetik az Exponens az Ifju Aszszonyokat (igy!); Tessék a' Zállag Summát ... fel venni, és a' Jozságot a Zállagbol ki botsátani [Torda; DobLev. IV/857].

intettetik figyelmeztetetik; a fi avertizat; ermahnt werden. 1662: Az jeneiek^a ... noha a fejedelemtől magától is, s Váradról és Gyulai Ferenctől intettetnének, hogy a fejedelem részéről a segítség meglenne ugyan, de magok is a várba való készületben tiszteket el ne mulatnák [SKr 428. — ^aBorosjenő várának védői].

intéz 1. a aranja; verrichten. 1577: az Wago Mihál kis sebik fyawal, Miháljal es Wago borbara azzonnak ezeket teorweny zerinth Wgj Intéztwk hogi az hazak wtha(n) walló Jaro feoldeket, egi erant ozzak [Vajdaszt-

iván MT; BfN 71/19]. 1619: Római császár ajándékát látam, hogy bévivék és az vtelencéiket is; de sokan intéztük az ajándékokot [BTN² 191—2]. 1669: Vagyon most jelen intizis kippen, melyet Boer Istvan Uram Retyi Peter Deak Uram és Batizi Janos Uram intiztenek Szemen szedet buza cub. 140 Köz buza cub. 450/3 1/2 [Fog.; UF II, 447]. 1681: Ha penigh az Lovak erőtelensége Causalatik az hosszszas munka miatt; esztis eö kglme ugi intezze, hagi eo ra(ti)one 3 fel Suszt nem acceptaltatik, accomdaltassék ugi a munka hagi medietas ne essék [VhU 61]. 1814: a' Felperes is az általa emlegetett Jó akaratot az Alperes el nyomattatására intézte és fordította Fatensei tractálásával itatásával [Dés; DLt 56]. 1826: Mivel a' Grof az Oculatiot éppen a' mi történhető kárunkra intézi akadályozni, és úgy a' veszedelmes víznek árka kiását karunkra remorálja, protestalunk az eránt [Msz; GyL].

2. (meg)határoz; a stabili; bestimmen. 1570: Az zantás dolga feleol eo k. Azt Mongyak hogy Az Mynt Inteztenek az zanto Nepeknek Azok az vram kyk arrah Bochyatattanak volt, Azzal elegedyenek megh, Theobet Nem engednek, Mert megh Eryk vele [Kv; TanJk V/3 10b] | Syweges gergel, Velmér Matthias, Bernald deak, Ferkel Myklos vallyak hogy Eleosser az fazakas Simon gyermeket varga balinthne Tartya volt hytta volt eoket ez vallokat hazahoz, Es kerte hogy meg Inteznek my Illenek az Negi Eztendeygh valo Thartasaert, Eok fl. 12 Inteztenek [Kv; Tjk III/2. 201]. 1593: Zilági János vallia, ... mikor minket az Eottues Orban haza bechwlenni huanak eginehanian, kilencz zaz forintot emlegetnek valo eleozser hagi erne vegre minthogy attiafiak keozot valo az bechw, het zaz forintra kezdwk intezni [Kv; Tjk V/1. 388]. 1684: a közepin peniglen horgas livin^a. mind két félnek kárát, el akarván távoztatni, intiztük az két végében mint egy singyit, az közepin peniglen egy borna földnel nagyobb [Dés; DLt 446. — A föld].

3. itél, vél; a socoti, a crede, a fi de pärere; meinen. 1574: Az Sylipet eo K. hwl Jobnak Intezyk eo K. otth chinaltassak [Kv; TanJk V/3. 104b]. 1599: Nob: Lucas Trauzner Colosvarius (!) . fatetur. latwa(n) azt hogy az haz Nem ery Az Summakat, vgy Intezek hogy Mindeniknek kel twrny az karba(n) [Kv; Tjk VI/1. 354a]. 1714: az mint az helyet intézem lenni Mohalyi^a Határ, nem Füzesi^b [Szépkényerüsztmárton SzD; WassLt Harangozó Mihály (50) szabad személy vall. — "SzD. Ördögösfüzesi (SzD)]. 1776: hogy Mlgs Groff Lazár János Urffiról volt valami ijjezgető beszédje, abból intézem, hogy elmenetele után . . . ujjabb Nagyobb Szomoruságát tapasztaltam a' M. Groffnéknak, és Anniko Kis Aszszony ó Nganak [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.]. 1777: azon hely a honnan a Török buzáját le vágják tulajdon az ő földje akarkiis aki meg nézi, azt úgy intézi hogy éppen azon árokgi vagy is paroig kelleik ezen földnek rugni [Gambuc AF; KP. Csora Iuvon (85) jb vall.]. 1790: marháikkal az Balaiaik^a tapattatták, rontották, a mint intéztük vagy két helyt tám kapával is az Balai szomszédak bé hárongatták az Sántzat [BfR 10/2. — ^aBala (MT) lakosai].

Szk: alkalmazosbnak ~. 1594: valasztottak Nagi Baniai Balast, hogy mint it ben az varosban, s mind penig kiwlv mindenwt ez varos hataran valo vtakra, hidakra, eosueniekre, palokra, zorgalmatos gonduissele legien:

Eo magahaz penigh az keossegh keozwz az kit alkalmazosbnak intez, valazzon . . . hagi amikor az zwksegh kéuannia, zolgalhasson mellette [Kv; TanJk I/1. 234].

4. (el)rendez; a ründui; ordnen, richten. 1584: Ertetek eo kegmek . . . , hogy B(ene)dek Deak, az vizet a' foliamot az Bek Ianos kertere zorította volna az tannachbely vram el Mennienek, Es Ahowa ezek az vram Intezik hogy terewlyeón az Zeker vt es Mennyen Az foliam, el vonwa(n) az Mostany teoltest, oda zereztek [Kv; i.h. V/3. 285a]. 1632: mikor Eötuös Istua(n) Szigjarto Giörgiel megh uettek valo azt az hazat . . . ugi intizők hagi Eotueös Istua(n) adgjon 5 forintot Szigjarto Giörgjnek [Mv; MvLev.]. 1746: Oculatorok az banjakat reidealvan mikeppen intesztek az szerent ele adgjak igaz lelkek esmereti szerent az utan rolla deliberaljanak [Torockó; Bosla]. 1790: a Szöllőben be járo hágo a Szöllős Gazdák közönséges igazításak szerent légyen és tsak azon Hellyen tartatassék a hová a' Szöllős Gazdák intézik [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1807: a jo Gazdának ugy kék intezni dolgait hogy mikor valaminek ideje akkor lássan utána [Csapó KK; LLt].

5. rendel; a ordona (sá se facá/sá se dea) ceva; anordnen, verfügen. 1561: mynden esthendőben pyneksthn Jnnepiben Emberekth Boczassanak az zenafiweknek szinere, es az wölgieketh Jgazan egibe Inthizwin, mindeneketh nygy Rizre Intizzenek, es azokra Nilath hannyanak es ki ki mind azon maragyon megh Wala melyet az nil ky mwttath awagy hoz nekiek [Fráta K; SLt U.28]. 1571: Noha Inteztek volt eo k. Ennek eleote valo gywlesekben Nemy c(on)diciokat plebanos vramnak Az p(ro)ventus feleol, De eo k. plebanos vram Megh Nem Nywghatyk azokban [Kv; TanJk V/3. 48a]. 1582: Mikor az hazba be Menthwnk volna . . . mind az ket kapun zabad be Iarast Inteztwnk Peter Deaknak [Kv; Tjk IV/1. 13—4]. 1617: Az Nagi Auas Reteth ide ala sors szerent kett fele valo diuisiona intiztuk Arbiterek által [Abrudbánya; Törzs]. 1627: ozvtan az erdeott ket fele intezeok keotellel megis mereok, annak utanna nyilat vonank ra [Lőrincfva MT; Told. 21]. 1701: azon megh irt erdő(ne)k ket felől határát ki járván . . . egyaranyu ketfele intezvén, es hasitvan a' napkelet felől valo hasonfele . . . juta . . . Sárosi Susanna Aszszony(na)k [Gyulatelke K; SLt]. 1739: Az eo kglmek fizetését penig a Consistorium e szerint intézte Istenesen^a [Kv; SRE 169. — ^aKöv. a részl.]. 1791: a Fogadonall lévő Felső lábát keresztül méretvén, . . . két végén, vgy közepin is kisded halmatskákkal mindenik részt meg külömböztetjük, és hogy a Mlgs Atyafiak Tisztei között következhető viszongást, s a Mlgs Atyafiak között eshető kedveltséget el távoztathatnok hogy a Tisztek egy egy jo lépésnyi Borozdát hagyának inteztük [Szászsztlásló TA; JHbK XXVI/10].

6. juttat; a acorda, a da; jm etw. zukommen lassen. 1567: ynteztewnk es attwnk kyzydý Zekben Besnyey Demeternek Maxan^a tyz haz yobagyot [SzO II, 214 fej. — "Maksa Hsz]. 1629: Az Zeller Ferencz Hazat Jgy osztottuk megh. Wicej Mathe, es Wicey Antal között. Wischey Matenak, Intiztük Az Kovacz Janos deak Haza feleol ualo Rendet mind alatt, s mind fen [Kv; RDL I. 132]. 1664: Egy Sima Arany Láncc, melyben vagy(n) Arany nro. 51. Ennek felét Emoritatiojára inteztük károlván el vágni az másik felét melyben vagy(n) Arany nro 25 1/2 Sorte diuisionis inteztük ő k(e)gyelmenek

[Beszt.; SL]. 1681: mind ezen erdőt éppen es szanto földet Biro Istuan Urunk(na)k intéztük es böczüllöttük [Homoródsztrmárton U; Borb. II]. 1701: az Csübből intezze(ne)k nekys annyit mint a többinek edgik(ne)k edgik(ne)k jutott [Kissolymos U; BLév.]. 1717: eo kglmenek eleitegh valo lakasara inteztük, az Kús Sarosi Udvar hazat, hogj abban eo kglme pacifice lakhassek [Kük.; DobLev. I/108].

7. becsül; a evalua/estima; schätzen. 1582: az mel az vr Boraban meg maradott, azt az harmadikra teolteotem de meg nem teoltt welle hanem az myntt intizte(m) mentt rea harom vider mell tt f.—d. 48 [Kv; Szám. 3/VIII. 58]. 1602: Farczádban mywelek üala Istúa(n) vramnal teóbbi keózt egi zokniat weón ki serge ziny zeold saiat, monda hogi el adna, megh nezelem, En 14 forintra intezem hogy erne [UszT 16/21]. 1623: Leorikenek Jutot egi 48 vedres Altalag suket (!) Szeocz miklosnak vagio(n) bora benne Inteztuk f I [Kv; RDL I. 121]. 1651/1784: az öreg Szölő ... noha földül nem latatnék annyinak lenni, mint az Gyulai István része, de Szölő tölü intéztük annyinak lenni, mint a Gyulai Istvan része [Galambod MT; Told. 29]. 1678: Ez az Zalog a mint én intezém edes Komam Ur(am), meg ér négy szaz tallért, de ha ... eligségesnek nem itilné ... tób zaloggalis meg eligitem [Küküllővár KK; WassLt Bánfi Ágnes lev.]. 1747: mentünk azon eő Excellentiája ... Allodialis 12 Kalangya Szénája oculatiojára, melly Kalangya Szénát, intéztük és limitáltuk, ... Negiven hat Szeker Szenanak lenni [H; Ks LXII/21 Krakko Mihály kezével]. 1750/1778: Törökbuza Pásztor Fekete János panaszzát hallotta el vonta tartotta Deák István Vram anyi Törökbuza fizetését a' mennyi kárt intéztek a' betsüsök [Ilencfva MT; DE 6]. 1767: azon fellyeb irt lár-mázás alkalmatosságával le vágot szalos erdőben levő fáknak törsoikeit intéztük leg alábbis 300 Szálra [Sárd AF; Tsb 21].

Szk: jobbnak ~. 1547: Az malom tho helyeth Az keth pwtztha tho helynél Jobnak Intezhek hwzonnjolyczý folyntal [Sv; MNy XXXVI, 53].

8. kb. (rendelkezésszerűen) szóban v. írásban közöl; a comunica oral sau în scris (ca o dispoziție); mündlich od. schriftlich etw. anordnungsmaßig mitteilen/bekanntmachen. 1786: Megérkezvén az Excell(enti)átok és Nsgtok Szigeti Mihály nevezetű tanítványunkhoz intézni méltóztatott parancsolatja az iránt, hogy megpróbáltatásának alkalmatosságával ejtett hibáiról Mlgs. Gróf Bethlen Pál Úr ő Öexcelláját és minket solemniter megkövessen [FogE 339—40]. 1811: egy nyomorult és el-szegényedett ember ... Mind öszve hivatta sok rongyos fiait S e' képpen intézte azokhoz szavait^a [ÁrE 102. — ^aKöv. a nyil.].

9. tervez; a plănu; planen. 1687: Igaz dolog edesem még böjt közpére intéztem vala bemenetelemet, hej mély meszse estem attól! Szegény ember szándékát boldog I(ste)n vezérli [ApLt Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez Nagybányáról].

10. vkire/vmire irányul; a se indrepta împotriva cuiva (a ceva); sich an jn/etw. richten. 1806: minémű fegyvereket vagy vérengzésre való eszközöket látott ezeknél és mitsoda fenyegetődzéseket káromlásokat hallott tőlök, ezen fenyegetődzések ki ellen voltak intézve? [M.sáros, KK; DLev. 4]. 1847: A 4. kérdőpont intézve volt Varga Katának a polgári közigazgatás ellen s a fa-

lusbírótól kezdve fel a legfelsőbb hivatalokig tett kitörései, bujtoztatásai s becsmlései kivilágosíttatására [VKp 295].

11. 1843: (Varga Katalin) a kerpenyesi és abrudfalvi közönségekhez ... majd egy óráig tartó beszédet intézett [VKp 119]. 1846: a hogy öszve találkoznak tőstén! Virág László - Darvas Jánoshoz azon szavakat intézi^a [Dés; DLt 530. — ^aKöv. a nyil.]. 1847: Mondja meg való igazán, hogy ... mily tárgyú és tartalmi beszédekét szokott volt hozzájuk intézni [VKp 171].

intézendő care urmează să fie puse; zu richtend. 1843: a biztosság tanúkat nem hallgatott ki, hanem a kihallgatandó tanúk előállítása iránt a szükséges rendelkezéseket megtéve, az azokhoz intézendő kérdőpontokat a következőkben állítja meg^a [VKp 69 — ^aKöv. a rész.].

intézés 1. elintézés; rezolvare; Erledigung, Verrichtung. 1573: Bestercey Georgy, varga lazlo, Syweges gergel egy arant valliak, hogi Eök voltak Eordeg Kelemenel fogot Emberek Ez ket fely keozet Mikor Immar ky Inteztek Beochwltek es oztottak volt keoztek mynd Eorekseget Marhat, hogi lewelet Adnanak rola, Cristamus (!) velek volt es semyreol Nem zolt ellene az eo Intezeseknek [Kv; Tjk III/3. 107].

2. intézkedés; dispoziție, măsură; Anordnung, Verfügung. 1573: mykor Massod gywlesek leszen eo k. varosswl referalliak akkor Intezeseket [Kv; Tjk V/3. 77b]. 1589: az megh mondot Zóchyek Ez eo keodmenyeket es egieb kezy Munkayokat mindeneknek Mind ez orzagbelyeknek mind Kwlseoknak minde(n) arru limitatio nelkwl Intezess nelkwl a mint akaryak es adhattak zabado(n) adnak es bechywlnek [Kv; MészCLEv.]. 1691: az husnak javat a' hus Latok intezesek szerent merjek ket penzen, az alab valojat mas fél pénzen [Dés; DLt]. 1736: (A) Terminusra a Parsok conparealvan ... lett ilyen amabilis conpositio szorgalmatos intézések contemplatiok, mensuratiok, és per consequens Nyil vonások által lett subdivisio [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 17]. 1787: Tisztek nem a Fel Tiszt Urak meszszire láto intézések szerent folytatván dolgokat^a, sok akadályt szerzettenek az oeconomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aA katonafogást]. 1795: Az általgok tzeduláji el lévén penészedve, az irás nem láttzott és tsak intézés szerent lehetett a vedrek számát ki jegyezni [Ádamos KK; JHb XIX/50]. 1800 k.: a Verős Kovás Corpus ... a Nagysagos Praeses Vr bölts előre láto intezesere fogja hadni, hogy minden három napos Gazda ... a Kohoban fujjon [Torockó; TLev. 9/30].

Szk: ~t tesz. 1662: (A palatinus) az országbán kétség nélkül oly intézést tett volna, mely nemcsak a mi házáknak hasznos, nemzetünknek becsületes, de még a szomszéd országoknak is hasznos lett volna [SKr 110—1] * ~t végez. 1589: Az barany bórnek Arra feleol ky kj mint wegic az Mesarossoktul, Intezest wegiztek volna Es az zóchyeket erős bwnitetes alat megh koteleztek volna, hogy az limitation kjweol senki kwlombe(n) ne wegic [Kv; MészCLEv.].

3. rendelet, rendelkezés; ordin; Verordnung. 1778: A' Doctor intézése szerint még 6. vagy 7. nap a' Házban kell magamat contineálnom [TL gr. Székely Ádám lev.].

4. kb. döntés, végzés; decizie; Entscheidung/schluss. 1583: Az melly Zenafwekbely Nylak feleol, az per wolt

keozteok Az Bogathy weolgybely Nylayerth, Amlady Gaspar wram az Bogathy weolgy Torokra Me-neoben Most Adgyon orros Kelemennek az Palothkay Eskuttek Intezese zerint [M.palatka K; JHbK IX. 21]. 1607: A fogot keöz birak Intezeset bizonttiak az keómi-veseóknek Vallasais hogy azo(n) helbe(n) allot megh, Mert azt valliak hogy eok Vgia(n) azo(n) el vont sinor helie(n) epiteottek s raktak az fundamentomot [MvLt 290.12]. 1674: intezesünk szerent, hogy az ket felis inkább meg csendesedjék az ket fél köszt valo darab foldet ket felé osztottuk, es uyabb határ dombokat hányattunk [F.szóvát K; SLt Q. 13]. 1796: (A) szöllő . . . vagyon, a Migs Püspökség fölgyn . . . ha pedig Melioratiot tenne tétetne rája, azis Modo Legitimus meg fordítani kötelezettek, ha deterioratio történnék rajta, az is az akkori intezés szerént fel vetetödyék [M.igen AF; DobLev. IV/757.1a].

5. becsülés, rég becsü; estimare, evaluare; Schätzung. 1573: Kerekes Andras fodor görgi Lucas Hoz, Azt valliak hogi Eok Jelen voltak az Arwba mykor kerekes ferench az Bestercey geontes Georgytwl egy darab zoeolt veot hassongartba fl 3 es egy on kannan Mely az Eo Intezesek zerent fl. 1 d 50 meg ert volna [Kv; Tjk III/3. 265]. 1594: Ratio Vinorum Restal az warban 20 hordoban es altalagba (: ennek hete felföldi borok :) bor varadi chyeberrel intezes zerent cub. 159 c. 1 p. 4 [Somlyó Sz; UC 76/7.7]. 1690: vagyon itt Alma Eczet egy Altalagba(n) Intezes szerint ur(narum) 2 [BK Kenteiki⁸ inv. 5 — "SzD"]. 1793/1794: A Gogány nevezetü oldalnak, az a' felső, és oldalas része . . . nem is mérettetett fel, hanem csak intezés szerént tétetik ezen Nyilban [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 21a]. — L. még UF I, 312.

6. vélekedés; pärere, opinie; Meinung. 1592: Balogdi farkas vallia io lelki esmerettel es io intezessel . . . vgi talalak, hogi az a keofal . . . telliesszel Nagi Sala hazatalahoz valo volna [Kv; Tjk V/1. 273]. 1600: az feöld allapattia zere(n)t es az en intezesem zerent inkább Farkasla-kinak itelne(m) (igy!) [UszT 15/103 Balas Ambrus korrondi szabad széky (50) vall.]. 1659: az ur, Haller uram, reggel innét megindul . . . Háló helyének végire nem mehetek, hanem Kegyelmed Bényénél . . . várhatja Intezés szerént, úgy gondolom, ugyancsak ott fog talám hálai is Szép-Mezőn vagy ott közel [TML I, 408 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz].

7. 1597: Biro Mihalne Magdolna wallia. Mikoron Beke Giergy oda vitte wala az Teolcheres Leorincz hazához az polgorokat az foliam intezesere hogi az talpfaalat megh asak az foliamot hallom hogi Teolcheres Leorincz azt monda hogi soha nem engedý hogi arra mennye(n) az viz feye fen allattaigh hanem ha az teorweny mongia [Kv; Tjk VI/1. 79].

intézősképpen 1669: Vagyon most jelen intizis kippen, mellyet Boer Istvan Uram Retyi Peter Deak Uram és Batizi Janos Uram Intiztenek Szemen szedet buza cub: 140. Köz buza cub. 450/3 1/2 [Fog., UF II, 447].

intézet 1. intézkedés; dispoziție, másură; Verfügung. 1740: a' meg maradtott réz Jozságok leendő meg osztásában az idő és jozságok helyhezétéséhez alkalmaztatott intézetemet a' következőkbe tészem [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18]. 1804: amit Barthos Joseff és Kövendi Kristina effective bírtak . . . a tavallyi . . . osztály in-

tezettyihez képest osztassanak fel egyenlőleg [Marossz-timre AF; DobLev. IV/874. 2b—3a] | ha a környüállások más intézetet javasolnak, arról is engemet tudósítottson [Kv; KmULev. 3]. 1841: Felségednek bátorkodom . . . ítélete elébe terjeszteni . . . mi képpen . . . Ab-rudbánya környékében . . . Felséged szegény adózó job-bágyainak . . . mivel illető törvényes előljáróinak szoros intézeteik által megmozdulhatatlanokká tétetvén, ilyen szerencsétlen állapotjokat sehol elő nem mozdíthatják [VKp 59—60].

Szk: ~et tesz intézkedik. 1835: ezen Krumplira nézve oly intézetet tett, hogy ezt minden Jozságiba az egész kö-zönség vesse el | az ő Nga Jozságaiban a' szolgáló embe-rek állapotjának javítására sok jó intézeteket tett [Zsibó Sz; WLt].

2. intézmény; institucie; Institution, Anstalt. 1833: a' Süket némák(na)k Ebesfalvára fel állitandó Intézete elő segülésére kegyes adomány gyűjtés . . . rendeltetik [Vaja MT; HbEk]. 1835: Az elme háborodottak számára Ko-losvárt építendő intézet állítására . . . fel szollitattnak mind a T. Papok, mind az Ekklesiák a' segedelmezésre [Nagykapus K; RAK 9 esp. kl. kiv.]. 1837: A' Város a' helybéli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett és dolog tetetetlen . . . a mindennapi élelem meg szerzésére elég-telenek — fel segülésökre egy intézetet állított fel, t.i. a sertes petsenye süstét [Torda; TLt Praes. ir. 466/837].

Szk: ezüstgarasos ~ ? vmiyen segélyező intézmény. 1842: Küldöm a Méltóságos Fő egyházi Tanácsnak, az ezüst garasos intézet aránti hathatos rendelkezést [Nagy-kapus K; RAK 18] * gyorsszekér ~ postakocsi-intézmény. 1849: Kelemen Béni . . . azután irt egy levelet, s nekem kézbesítette, hogy azt Szebenbe érkeztemmel az ottani gyorsszekér intézetnél mutatván bé, melyre nékem ottan szállást és kosztot fognak adni [Kv; Végr. 38] * gyorsutazási ~ 'ua.' 1849: Szebenbe érkeztemmel a' gyors utazási intézetnél Kelemen Béni levelét bé mutattam [Kv; i.h.] * hadastyáni ~. 1868: a' Magyar kir. Honvédelmi Ministerium . . . rendelete nem vonatkozik a pa-tentialis és tartalékos invalidusokra ugyan azért az ily katonai aggastyánok csak is a Nagy szombati Hadastyán Intézettől nyert engedély elő mutatása mellett es-kethetők össze [Gyalu K; RAK 148—9] * kármentesítő ~ biztosító intézet/társaság. 1853: Tűz Viz Égi háború elleni Kár mentesítő intézetben bé állani [M.bikal K; RAK 53] * könyvnyomató ~ nyomdai műintézet, (könyv)nyomda. 1835: A' Kolosvári Könyv nyomtató intézetb(en), ki jött Erdélynek, és M.országnak föld aborssza (: Mappája :) [Vaja MT; HbEk] * szegényápoló ~ szegényház. 1863: (A) pénz tökésítettén, annak éven-ként folyó kamatja a nevezett mind két Ecclesia^a kebelében 's közvetlen felügyelete alatt fen álló szegény ápolo intézetben felvett legnyomoruatbb szegények ápolására és élelmezésére fordíttassék [Kv; Végr. — "A ref. és luth.] * szegények ~e 'ua.' 1849: A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fondatioual ajállok 100 ~ Száz pen-gő forintot, hogy ennek évenkénti kamatja a Szamos Ujvári Szegények közt osztodjon [Kv; i.h. Tamás Bog-dán végr.] * szemgyógyító ~ szemészeti intézmény/kórház. 1855: Kolós váron M: Vásár helyen szem-gyógyító intézetek léteznek [M.bikal K; RAK 56] * teoló-giai ~. 1834: A Bétsi Protestans Theologiai intézet gya-rapíttása [Vaja MT; HbEk] * tudományos ~. 1845:

gyakran fájlolva fontolgattam ezen szép nevelő tudományos intézetnek nyomasztó sorsát [Gerend TA; DE 2].

3. létesítés; infünjare; Errichtung. 1835: Az oskola Intézetének az a hasznos bé folyása van reánk nézve, hogy gyermekeink nem nőnek tsak ugy fel, mint a' marha-számár ... meg tanulják ismerni a világot [Zsibó Sz; WLt Vall. 41].

Szk: az ~ben lévő kb. a létesítendő. 1818: az intézetben lévő Szinnek ... építtetésével azon szín oldalon lévő vilagosított lyukak be fognak rakattatni [Mv; LakC-Lev.].

4. célzat; scop; Absicht. 1808: elis mentenek Gergyoba, és onnan edj jobb Tutaját az Exponensnek ki inditatták; de alattomba valo intézettel a Rusi Hidon felyül a porondba belé verték és meg akasztották [T; Born. G. XVI. 2]. 1809: Mi ... a Flgs K. Guberniumnak parancsolatait eleitől fogva a' leg-nagjobb alázatossággal és készséggel tellyesítettük a' mostani Felsőges Parancsolatnak is a' közönséges batorságot tárgyazo szencséges inteztetjeit tudjuk azon iparkodtunk, hogj annak tellyesítésebe fogyatkozás benünk ne találtassék [Torockó; TLev. 9/43]. 1835: Bé hozta közinkbe a Krumpli természetst maga adván eleb magot s annak a maga Lábján helyet, oly intézettel hogj azon helyen mindég a' Közönség majorkodjon [Zsibó Sz; WLt]. 1840: a Décsi Csizmadia legények ... báált tartottak — mikor Tkts Ujfalvi György Urnak Veres László nevű inassa gyilkoló intézettel Béll Samuel és Nagy Mihály Csizmadia legényeket bicsokkal nyakokon megvérezte [Dés; DLt 848].

5. szándék; intenjie; Vorsatz, Absicht. 1809: a' Felperes azon intézettel, és edgyezéssel hagyta őket a' meg rekedett Tutajnál, hogj éleséget és Segjtséget vigyen [Görgény MT; Born. G. XVI. 2]. 1815: Minthogy ezen edgyezés a' maradéknak nem kitsin javára czélozo intézetből származott; azért ennek erejét minden pontokba mind két ágon lévő gyermekeikre és azoknak maradékjokra ... is teljesleg kiterjesztik [Béld AF; DobLev. V/979. 2a]. 1820: Tötőri Ur(am) az a' ki Papnéval 's Pappal hosszas ideig versengésbe volt ... miolta a' Bároné ellen folyo Eskettetéssei tétetennek annyira egybe barátkoztak hogj az aszszonyások Szint vgy egybe sorolodnak, különbenis Tötőri Urrol fel lehet az effélet tenni, mert sok alattomos intézetei kerekednek ki, ha visgálni kezdené azokat akar kiis [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pálfi Ferentz (29) hités assz. vall.]. 1832: az sok alacsony Lelkek árulkodásai vgy anyira elborítottak, s rossz festettek, hogj talám még a jo intézetem is rosszul nézetik [Torda; BfR Demény János udv. tt lev.].

6. becslés; evaluare, estimare; Schätzung. 1696: azon Háznak válorának Intezetiben tovább ezer forintoknál nem mehattunk [Mv; MbK 80]. 1761: vagyon ket közönseges nagysagu lábakra rakott ősz elegy Buza Asztag: melyről sem Inventarium, Sem penig különös rovas nintsen ... hanem intézett szerént mondhatyuk hogj a' ket Asztagban leszen cir. Gelineae 250 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14].

intézet 1. kijelölt; indicat, marcat; bestimmt. 1805: Eő Excljának egy igen hasznos Berke Léven az intézett Uj gáton felljül, az a gát miatt fel tojolo Viz el fogja pusztítani [Görgénysztimre MT; Born. XI. 12]. 1814: a Sinfalvi Határbann bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Kö-

zönség, Possessorak ... juttaták kezünkben ... T(e)k(inte)t(e)s Kis László és Posoni Áronn Urnak az edgyikünk Koronka László által intézett Vizes völgybeli patak Arkává (!) tsalando (!) helynek Oculatiojakról a Tkts Tisztséghez bé nyujtatt tudositassakat [Asz; Borb. II]. 1815: az Executionak Törvényesenn léjendő végben vitelere meg tértünk a Patak ároknak intézett Helynek ki nyittására ahovais midőnn meg érkezünk megálván vártuk a Sinfalvi közönséget [Asz; i.h. Kövendi Létai Peter hűtes assz. vall.].

2. tervbe vett, tervezett; plānuit; geplant. 1821: valamedig a két commonitásokkal gróf Lázár József úr meg nem egyez, addig az' újonan építtetni intézett ház felépítése meg sem engedtetik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141]. 1836: Görgény Szent Imrei Nemes Finna Ferentznek 's Feleségének vgy szintén Szolgálójának számokra, nem külömben Szabo Eleknek Harsány Petrával és Szolgálójokkal Borszéki Borvizzel Moldvába kereskedést folytatni intézett szándékjokra Passualis Levelet kértek kiadattatni [Kv; TLt Közj. ir. 1075 gub.].

3. szándékolt; intentionat; beabsichtig. 1818: a Baróc docz engemet gyalázní károsítani intézett tanácsából kezdődött ... ezen Perlekedés [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013 Mohai Lőrincz Bartok Ádámhoz]. 1840: ugy jött a' kö Csűrőmhez és kasamra-hogy ... Kati léányomat megis vágták egy nagy kövel — ezen fübe ütése intézett hajgálásakor idegen nem tehette — hanem valamelyik peres Társaim közül [Dés; DLt 277].

4. kieszt/gondolt; scornit, nāscocit; ausgedacht, ersonnen. 1790: valami azon Levélbe vagyon, tsalárd irigy indulatból származott, maga hasznára intézett alatszon hazugság [Köröd KK; Ks Miss. I. Lengyel János lev.]. 1847: méltóságos Ságuna András úr ritka belátású számításal intézett tervének merészséggel páros végrehajtása, ... következtetésben sikerült ... Varga Katalint ... börtönbe is juttatni [VKp 149—50].

5. be/felterjesztett; inaintat; unterbreitet, vorgelegt. 1831: Czako János Ur ... ezen Biztossághoz intézett Vallomasa tulajdon Petséttye és Subscriptioja alatt ... ide mellékesittetik [Dés; DLt 332.9]. 1849: fel olvastuk az idézett Bizonyások előtt Kérelmes Szeles Károly Urnak a Tanátshoz intézett két levelét [Usz; Borb. II. Simó Pál vármegyei jegyző kezével].

6. kb. küldött; trimis; geschickt. 1817: Az Ipomnak Várad Jánosnak intézett levele ebresztett fel engemet erre hogj a Tkts Urhoz ilyen aperte írják (!) meg mindent [M.igen AF; KmULev. Benkő Sámuel lev.]. 1819: A Miolta azon rossz unokám iránt intézett Tudositásodat vettem, — azolta az érette valo igen keserves bánatim, nagyobbára pedig a' szégyen, sem álmat nem engednek szemeimnek, sem pedig az étel nem kell [M. régen MT; Pf].

7. kiadott; dat; erteilt. 1807: meg intettettem Ágh József ő kegyelmet, hogj az erőszakoskodástól ... szűnnyék meg; de ezt ugy látom foganat nélkül, mivel Elöl jároinak a' köz bátorságra intézett rendelkezéseit meg vetéssel fogadja [Balázstelke KK; DLev. 4]. 1843: Jegyzőkönyv azon elegybiztossági kinyomozásról, mely Zalatnai királyi igazgató Nemegyei Miklós János úr által az alolirt kamarai biztosokhoz ... intézett rendelkezéseket következtében vitetett végbe [VKp 66].

◇ Szk: vmire ~ a. készített; fācut, confectionat; angefertigt. 1785: Vagyon a Küküllő Vizen egy Jo Malom,

melyben tanálatnak Három Lisztelő kövek, két válura intézett döröztőkő, Három külű kása törő, és Olaj ütő, két bottal járó Csertőro minden szükséges szerszámaival égyetemben [Szu; Ks 73. 55]. — b. tervezett; plánuít; geplánt. 1806: Megtámodásra avagy ellent állásra intézett készületet leg kissebbet sem tapasztaltam [K.sáros KK; DLt 4]. — c. vmire mutató, vmit eláruló; care se referă la ceva; auf etw. hinweisend, etw. verratend. 1787: ha valaki ez ellen tselekednék és abból valamit eltitkolna vagy elis adna ... mind a közönséges haszonra intézett Constitutionnak violaloja, és a Verős Kovatsi corpusnak ... defraudaloja 24 paltza ütessel és vasának Confiscatiojaval buntettessek [Torockó; TLev. 9/25].

intézteti kb. hajlamú, hajlandóságú; cu inclinație; mit Neigung/Geneigtheit. 1847: a mentességre minden úton törekedő ... rossz intézteti lakosok annak ámtásain, hazugságain^a könnyen kaptak [VKp 293. — ^aA Varga Katalinén].

intéztet szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *métát* ~ (telek)határ kijelölést végezget; a lucra la delimitarea hotarelor de loturi/terenuri; Ab/Vermarkung verrichten/machen. 1814: midőn két említett Telkek között lévő métát intéztettük volna egy régi fa épületű Kamara Szék Szegeleténél intéztet volna ki a' métát, oda jött Pávai Samuelné [Dés; Ks 79.29.797].

intéztet 1. dönthet, ítéltet; a putea decide/hotărî; entscheiden/beurteilen können. 1595: Lattak az fat mely le teoret volt az zegenj legen(n)ek hol halala teörte(n)t, az fa romlas megh uagio(n) de eők ne(m) intézhettek ember ytese miatt, Auagy az fa le teorese miatt holt megh ... Eők ne(m) Intezhettek melyk miatt esett az halal [Uzst 10/58].

2. kb. rendelhet; a putea ordona; an/verordnen können. 1583: Colosvary Balint vram es Zeoch Balint vram ygmint hiteoseok megh oculalwan az Peres Aytot, hitok zeren referaltak vgy esmertek es itiltek hog ... a' felseo Zeoleore semmikeppen Nem intézhettek es itilhetek ot az Aytot Valo be Iarast hog leot volna [KV; TJK IV/1. 180].

3. becsülhet, hozzávethet; a putea evalua/estima; abschätzen können. 1637: (Az ecetesházban) vagyon ket rendelbeli azok az felseő resin pedig uagyon eöt ezetes atalagh az eöteodik az mint intézhettk lehet 14 uagy 15 vedres [UF 1, 400]. 1761: Vagyon ... az Tavalai Esztendőbe termett ... labra rakott elég buza egy asztagba, mint intézhettyük Gelinae 210 [Branyicska H; JHb XXXV/34.11]. 1773: Az utrizált goldát ... Soha sem esmertem ... mennyit ért nem intézhetem [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

intéztetés becslés, megítélés; evaluare; Schätzung. 1662: de Monte Cuculi generális az ármádával érkezvén ... Melly ármádának fegyverfoghatója, becsületes hadviselő emberek intéztetése szerint 18000 emberből állhatott [SKR 661].

intézkedés dispoziție, másurá; Verfügung. 1846: Papi szent szolgálatunk bérének egy nem legkisebb részét te-

szí a' Quarta ... ezen intézkedésnek a' Zab és Alakor termékek quartázására is kiterjesztését kérni szükségek kényszeritenek [Dés; DLt 941]. 1859: jövőben minden Egy házainkat illető lényeges intézkedések alkalmával a Mlgos E. Házi fő tanácsot előlegesen találják meg [M.bikal K; RAK 60 esp. kl.]. 1862: minden nevű és némű felkelhetők felett tett intézkedésemet ... merőbe megváltoztatva kinyilatkoztatom ... halálam után egyenesen és kizárólag Wessely Maria; özvegy Stark Károlyné tulajdonává váljanak [KV; Végr.].

intézkedik a dispune; verfügen. 1847: Varga Katalinnak Nagyenyeden fogva kelletik tartatnia ... bátorkodom arra nézve is kérni excellenciádt, hogy az ő életmentetése iránti kevés költségről intézkedni méltóztasson [VKp 151]. 1856: az hatodik előlegezési ratara való-kért intézkedjen falu előljárosági bizonyítványokat össze szerezni [Nsz; SLt Vegyes perir. Szabó Lajos lev.]. 1874: az egyház erdejében makk termés mutatkozván, annak elarusításáról intézkedni kellene [Nagykapus K; RAK 5].

intézmény instituție; Anstalt, Institution. 1816: az Ár-vák dolgai jobb moddal való folyások tekintetéből az Orphanalis Szekék felállitassanak s ... Árva fundus állitassék fel, ezen hasznos intézmény elő segéllésére ... a Vármegyei Birtokosok megszollitassanak [Ne; DobLev. V/1018].

intéztet kb. rendeztet; a dispune să se rînduiscă; ordnen lassen. 1753: Az vj veteményes kertett remenlem Exllentiatok tetszese szerént intéztettem es elaboraltattam, tablára hasogattattam, ágyakra ki nyomoztam, fakkal körül ültetetttem [Marosillye H; Born. XXXIX. 50].

intéztetett 1. (vmilyen célra) rendelt/rendeltetett; destinat pentru anumit scop; zu irgendeinem Zweck bestimmt/verfügt. 1834/1837: a Szamos vízének a város felől lévő ágára rugo Laktelkéhez törvénytelen tilalmas modokon, arra intéztetett Czövekelésekkel, kertelések és vízmerítők állitása által hosszában ötvenhat, szélessé-geben pedig hat ölet szaporított es foglalt bé a' Szamos vízének a' város felől lévő árkából [Dés; DLt 566].

2. kb. állitattott; ászet; gestellt. 1694: (A kögrádics) also veginel kezdetődik az Kőből rakot Felső Contignatiok(na)k Kölabokra inteztetet Folyosoja [Kővár Szt; JHb].

3. kb. rendeltetett; ordonat; bestimmt, verfügt. 1780/1784: Sessioi számához Inteztetett részt assignálnok [Galambod MT; Told. 29].

intéztethetik 1. becsülthetik; a putea fi estimat; geschätzt werden können. 1662: a török hadak másfél százezernek, tatár és kurtány mintegy negyvenezzernek intéztethetik vala [SKR 612].

2. kb. rendeztethetik; a putea fi rînduit; geordnet werden können. 1847: (Az) Allodialis Rét ... amennyire Sgelyes és egyenetlen voltához képest intéztethett; keresztül hasadva; a Falu felől való része juta az Vrnak a Felső vagi a Malom felől való része ... az Asszonyinak [Nagyida K; Told. 9].